

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI

SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR;
İŞÇİ SPORLARI VE TÜRKİYE'DEKİ ETKİLERİ (1923-1938)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mutlu TÜRKMEN

Ankara
Mayıs, 2012

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI

SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR;
İŞÇİ SPORLARI VE TÜRKİYE'DEKİ ETKİLERİ (1923-1938)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mutlu TÜRKMEN

Danışman: Doç. Dr. Mehmet GÜÇLÜ

Ankara
Mayıs, 2012

JÜRİ ONAY SAYFASI

Mutlu TÜRKMEN'in, "Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923-1938)" başlıklı tezi, 29.05.2012 tarihinde, jürimiz tarafından Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı-Soyadı:

İmzası:

Başkan : Prof. Dr. Erdal ZORBA

.....

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Mehmet GÜÇLÜ

.....

Üye : Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ

.....

Üye : Doç. Dr. Metin YAMAN

.....

Üye : Doç. Dr. Cahit GELEKÇİ

.....

ÖN SÖZ

19 Aralık 2008 tarihinde yapılan Türkiye Herkes İçin Spor Federasyonu Seçimli Olağan Genel Kurul Toplantısında, başkan adayımız Prof. Dr. Erdal ZORBA ile yeni bir çalışmanın içerisine girerken, bu yeni çalışmanın önümüze ne kadar geniş bir alan açacağına tam olarak farkında değildim. Nitekim aradan çok kısa bir süre geçtikten sonra, Federasyonun dış ilişkilerden sorumlu yönetim kurulu üyesi olarak TAFISA ve CSIT gibi Dünyanın pek çok ülkesinde teşkilatlanmış, zengin bir tarihi arka plana sahip spor kurumlarını tanıma olanağı buldum. 2009 yılında Antalya’da ev sahipliği yaptığımız *Uluslararası Herkes İçin Spor ve Spor Turizmi Kongresi*’nde, kendisini ağırlama olanağı bulduğumuz CSIT Başkanı Harald BAUER’in verdiği bilgiler ise, benim için daha önceden hiçbir fikir sahibi olmadığım “İşçi Sporları” konusuna özel bir ilgi beslememe yol açtı. BAUER’in verdiği rakamlar, iki Dünya Savaşı arası dönemde İşçi Sporları hareketinin Olimpik harekete kıyasla oldukça parlak bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koyuyordu. Böylelikle tek kutuplu dünyada tarihi gücünü ve etkisini kaybetmiş olan İşçi Sporları hareketinin, çağdaş Türk sporunun oluşumunda bazı etkilerinin olduğunu düşünerek Doktora tez çalışmamın konusunu ve istikametini belirlemiştim. Bu noktada tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet GÜÇLÜ, konuya olan ilgimi görerek ABD’de yaşadığı dönemde konuyla ilgili derlediği kaynakları benimle paylaşmak ve önemli yönlendirmelerde bulunmak suretiyle yolumu açmış oldu. Bu nedenle kendisine ve çalışmama başlangıcından itibaren her anlamda destek veren Prof. Dr. Erdal ZORBA’ya şükranlarımı arz etmeyi bir borç telakki ediyorum. Ayrıca yıllar öncesinden kendisini tanımamın ardından Spor Bilimlerine yönelmeme vesile olan Doç. Dr. Metin YAMAN’a ve bu çalışmanın şekillenmesinde her an öneri ve fiili destekleriyle büyük bir katkı sağlayan Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ’ye de özel olarak teşekkür etmek isterim.

Son olarak, çok yoğun bir çalışma sonucunda ortaya çıkan bu eseri, eserin hazırlanması sürecinde kendilerine ayırmam gereken zamandan ödün verdiğim hayatımdaki tüm özel insanlara armağan ediyorum.

Mutlu TÜRKMEN

Ankara, 2012

ÖZET

SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR;
İŞÇİ SPORLARI VE TÜRKİYE'DEKİ ETKİLERİ (1923-1938)

TÜRKMEN, Mutlu

Doktora, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet GÜÇLÜ

Mayıs - 2012, 395 sayfa

Bu araştırma, iki Dünya Savaşı arası dönemde Dünyanın geniş bir coğrafyasında etkili olan ve siyasal toplumsallaşma bağlamında ulusların dönüştürülmesinde kullanılan işçi sporları hareketlerinin, aynı dönemde kurulan Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki dolaylı veya doğrudan etkilerini ortaya koymak için hazırlanmış betimleyici bir çalışmadır.

Araştırmanın başlangıcında siyasal toplumsallaşmanın teorik çerçevesi sunulmuş ve ardından İşçi Sporlarının üzerinde yükseldiği tarihi ve felsefi temeller tartışılarak, bu bağlamda İşçi Sporlarının modern sporla etkileşimi ve kendi içerisinde karşılaştığı ayrılıklar ve çelişkiler üzerinde durulmuştur. Bölümün devamında ise İşçi Sporları örgütlerini ele alınarak, ulusal ve uluslararası örgütlenme modelleri geniş bir biçimde tartışılmış, değişik yapılanma modelleri örneklendirilmiştir.

Araştırmanın Türkiye'yi konu alan bölümünde, öncelikli olarak kuruluş dönemi Cumhuriyet Türkiye'sinin ideolojik temelleri ve bu temellerin üzerine yükseldiği toplumsal olgu ve kurumlar ele alınmış, ardından beden eğitimi ve spor politikalarının siyasal toplumsallaşma bağlamındaki etkileri üzerinde detaylı bir biçimde durulmuştur.

Araştırmanın sonucunda Türkiye'de gerçek anlamda bir ulusal işçi sporları örgütlenmesi olmadığı tespit edilerek, buna rağmen işçi sporlarının güçlü bir toplumsal ve siyasal kültür hareketi olarak, Türkiye'deki beden eğitimi ve spor politikaları üzerinde çeşitli etkilerinin olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyasal toplumsallaşma, politik kültür, biyo-politika, politik psikoloji, sınıf, işçi sınıfı, işçi sporları, beden eğitimi ve spor.

ABSTRACT

PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS AS A POLITICAL
SOCIALIZATION DEVICE; WORKERS' SPORT AND ITS EFFECTS ON TURKEY
(1923-1938)

This qualitative research is focused on the use of Workers' Sport movement, which effected most parts of the world during the inter-war period in terms of political socialization, as a social change device of societies and its direct and indirect effects on Early Republican Turkey which was founded during the same period.

At the beginning of the research the conceptual frame of political socialization is presented and afterwards the historical and philosophical foundations of Workers' Sport are brought into discussion. Thus the relationship between Workers' Sport and modern sport, the contradictions and internal conflicts of Workers' Sport movement is debated. In the second part of the research detailed information on national and international organizational models of Workers' Sport is presented.

The second part of the research which focuses on Turkey starts with the discussions on the ideological foundations of Republican Turkey and the social facts and institutions on which these foundations are built, then the effects of physical education and sport policies with reference to political socialization process of the new nation is elaborated.

At the end of the research it is pointed out that a real national level Workers' Sport organization has never occurred in Turkey, still workers' sport as a strong social and political cultural movement, had various effects on the Turkish physical education and sport policies.

Keywords: Political socialization, political culture, bio-politics, political psychology, class, working class, physical education and sport.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar	viii
KISALTMALAR	ix

I. BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	1
1.1. Giriş	1
1.1.1. Araştırmanın Konusu	8
1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	9
1.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	11
1.1.4. Araştırmanın Yöntemi	12
1.2. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	13
1.2.1. Politik Kültür	13
1.2.2. Politik Psikoloji	14
1.2.3. Siyasal Toplumsallaşma (Politik Sosyalizasyon)	19
1.2.4. Biyo-politika	24
1.2.5. Ulusal Kimlik	31
1.2.6. Sosyal Sınıf	35

II. BÖLÜM

2. İŞÇİ SPORLARININ TARİHİ GELİŞİMİ	42
2.1. Sanayi Devrimi ve İşçi Sporlarının Tarihi - Toplumsal Temelleri	42
2.1.1. İşçi Örgütlerinin Uluslararasılaşması; Enternasyonal Deneyimleri ..	43
2.1.2. Sanayi Devrimi ve Sporun Modernleşmesi	50
2.1.3. İşçi Sporlarının Doğuşu ve Gelişimi	54
2.2. İşçi Sporlarının Felsefi Temelleri	64
2.2.1. Burjuvazi Spor Karşıtı Olarak İşçi Sporları	73
2.2.1.1. Alternatifin Alternatifi: Kızıl Spor Hareketi	76
2.2.2. Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak İşçi Sporları	80
2.2.2.1. Pratik Faydalar: Üretken ve Savaşa Hazır Bireyler	84
2.2.2.2. Toplumsal Kontrol Mekanizması Olarak İşçi Sporları	85
2.2.2.3. Sporun İdeoloji ve Kültür İhracı Amacıyla Kullanılması	88
2.2.3. İşçi Sporlarında Etik Sorunlar	93
2.2.4. İşçi Sporlarında Cinsiyet Sorunu	101
2.2.5. Nasyonal-Sosyalist Politikalar	104
2.2.5.1. Olimpizm ile Faşizm Arasında Bir Elçi: Carl Diem	106
2.2.6. Olimpik Hareket ve İşçi Sporları	108
2.2.6.1. İşçi Sporlarının Olimpik Harekete Katkıları	111
2.2.6.2. Coubertin'in İşçi Sporları Hakkındaki Görüşleri	114
2.2.7. İşçi Sporlarına Neo-Marksist Eleştiriler	120
2.2.8. Modern Eğitim Felsefelerinin İşçi Sporlarına Etkileri	123
2.3. Dünyada İşçi Sporları Örgütleri	125
2.3.1. Ulusal İşçi Sporları Örgütleri	125
2.3.1.1. Almanya'da İşçi Sporları	125
2.3.1.2. Sovyetler Birliği'nde İşçi Sporları	134

2.3.1.3. İngiltere’de İşçi Sporları	143
2.3.1.4. Fransa’da İşçi Sporları	149
2.3.1.5. Finlandiya’da İşçi Sporları	153
2.3.1.6. Avusturya’da İşçi Sporları	160
2.3.1.7. Norveç’te İşçi Sporları	168
2.3.1.8. İsveç’te İşçi Sporları	172
2.3.1.9. Belçika’da İşçi Sporları	174
2.3.1.10. Çekoslovakya’da İşçi Sporları	174
2.3.1.11. İtalya’da İşçi Sporları	175
2.3.1.12. Kanada’da İşçi Sporları	176
2.3.2. Uluslararası İşçi Sporları Örgütleri	181
2.3.2.1. Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonalı (SWSI) ve İşçi Olimpiyatları	182
2.3.2.2. Kızıl Spor Enternasyonalı (RSI) ve Spartakiadlar	185
2.3.2.3. SWSI ile RSI’nin İlişkileri	190
2.3.2.4. Uluslararası İşçi Sporları Hareketlerinin Kronolojisi	196
2.3.3. Günümüzde İşçi Sporları Örgütleri	202

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE 1923-1938 ARASI DÖNEMDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK KULLANILMASI	204
3.1. Türkiye Cumhuriyeti’nin Siyasi ve İdeolojik Temelleri	204
3.2. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları ve Çalışma Yaşamı	211
3.2.1. Sanayileşme Çabaları ve İşçi Sınıfının Oluşumu	217
3.2.2. İşçi Örgütlenmeleri	225
3.3. Atatürk’ün Spor Anlayışı	230

3.4. Eğitim Politikaları İçerisinde Beden Eğitimi ve Spor	237
3.5. CHP ve Hükümet Programlarında Beden Eğitimi ve Spor	243
3.6. Beden Eğitimi ve Spor Örgütlenmeleri	246
3.6.1. Ulusal Spor Örgütleri: TİCİ, TSK ve BTGM	246
3.6.2. Beden Eğitimi ve Sporla İlgili Diğer Örgütler	261
3.6.2.1. Türk Ocakları	262
3.6.2.2. Halkevleri	264
3.6.2.3. Köy Enstitüleri	267
3.6.2.4. Spor Kulüpleri	268
3.6.2.5. YMCA (Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti)	270
3.7. Beden Eğitimi ve Sporun Siyasal Toplumsallaşma İşlevleri	272
3.7.1. Biyo-Politika Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor	281
3.7.2. Militer Bir Araç Olarak Beden Eğitimi ve Spor	290
3.7.3. İş Yaşamında Verimlilik Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor	296
3.7.4. Ahlaki Düzenleyici Olarak Beden Eğitimi ve Spor	299
3.7.5. Beden Eğitimi ve Spor Bayram ve Şenlikleri	306
3.7.6. Kadınların Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor	314
3.8. Beden Eğitimi ve Spor Politikalarında Uluslararası Etkiler	319
3.8.1. Alman (Nasyonal-Sosyalist) Etkisi	322
3.8.2. SSCB (Komünist) Etkisi	326
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	332
KAYNAKÇA	343

TABLolar LİSTESİ**Sayfa**

Tablo-1. Doğu Avrupa Ülkelerinin Yaz Olimpiyat Oyunlarındaki Madalya Sayısı ...	112
Tablo-2. İşçi Sporları ve Fiziksel Fitness Merkezi Komitesi Üye Sayısı	131
Tablo-3. 1919-1982 Yılları Arasında TUL ve SVUL'un Üye Sayıları	156
Tablo-4. 1925-1940 Yılları Arasında WSF ve NFS'nin Üye Sayıları	170
Tablo-5. 1931 Yılı İtibariyle RSI ve SWSI'nin Üye Sayıları	196
Tablo-6. 1921 Yılında İşletme ve İşçi Sayıları (yaklaşık sayılar)	221
Tablo-7. 1927 Yılında İşletme ve İşçi Sayıları (yaklaşık sayılar)	222
Tablo-8. Halkevleri Spor Şubesinin Yıllara Göre Üye Sayısı	266

KISALTMALAR

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- AFS** : Arbetaridrotts föreningarnas Samorganisation (İşçi Sporları Federasyonu)
- APEF** : Associazione proletaria per l'educazione fisica (Proleteryanın Beden Eğitimi Teşkilatı)
- ASKÖ** : Avusturya İşçi Sporları Birliği
- ATB** : Arbeiter Turner-Bund (İşçi Cimnastikçiler Birliği)
- ATSB** : Arbeiter Turn – und Sportbund (İşçi Cimnastik ve Spor Federasyonu)
- ATZ** : Arbeiter-Turn-Zeitung (İşçi Cimnastik Gazetesi)
- BES** : Beden Eğitimi ve Spor
- BTGM** : Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü
- BWSF** : British Workers' Sports Federation (İngiliz İşçi Sporları Federasyonu)
- CEP** : Belgian Socialist Workers Federation for Physical, Sport, and Moral Education (Belçika Beden, Spor ve Ahlak Eğitimi Sosyalist İşçi Federasyonu)
- CHF** : Cumhuriyet Halk Fırkası
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- CNS** : Conseil National des Sports (Fransız Ulusal Sporlar Konseyi)
- Komintern** : Komünist Enternasyonalı
- CPS** : Conseil Pedagogique et Scientifique (Eğitim ve Bilim Konseyi)
- CSIT** : Comite Sportif International du Travail (Uluslararası İşçi Sporları Komitesi)
- DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı
- DSB** : Deutscher Sportbund (Alman Spor Birliği)
- DTJ** : Czechoslovak Worker Turner Clubs (Çekoslovak İşçi Cimnastik Kulüpleri)
- FİFA** : Uluslararası Futbol Federasyonu

FSAS	: Federation Sportive Athletique Socialiste (Sosyalist Atletik Spor Federasyonu)
FST	: Federation Sportive du Travail (İşçi Sporları Federasyonu)
GSGM	: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
GTO	: Gotov k Trudu i Oborone (İşe ve savaşa hazır programı)
IOC/UOK	: International Olympic Committee (Uluslararası Olimpiyat Komitesi)
Komintern	: Komünist Enternasyonal
LSI	: Lucern Sport International (Lucern Spor Enternasyonalı)
LSU	: The Labour Sports Union of America (Amerikan İşçi Sporları Birliği)
NCS	: National Sport Confederation (Ulusal Spor Konfederasyonu)
NFS	: Norwegian National Federation of Sport (Norveç Ulusal Spor Federasyonu)
NWSA	: National Workers' Sports Association (Ulusal İşçi Sporları Birliği)
RfL	: Reichsausschus für Leibesübungen (Ulusal Bedensel Fitness Komitesi)
RSFSC	: Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
RSI	: Red Sport International (Kızıl Spor Enternasyonalı)
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SDP	: Sosyal Demokrat Parti
SPD	: Sosyal Demokrat Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSS	: Sosyal Demokrat İşçi Sporları Teşkilatı
SVUL	: Finlandiya Cimnastik ve Spor Federasyonu
SWSI	: Socialist Worker Sports International (Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonalı)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THİSF	: Türkiye Herkes İçin Spor Federasyonu
TİCİ	: Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı

- TSK** : Türk Spor Kurumu
- TUC** : Trade Union Congress (İşçi Sendikası Kongresi)
- TUL** : Finlandiya İşçi Sporları Federasyonu
- TYK** : Työlaisurheilun Yntenaisyys-komitea (İşçi Sporlarını Birleştirme Komitesi)
- UISP** : The Unione Italiano di Sport Populare (İtalyan Halk Sporları Birliği)
- USSGT** : Union des Societes Sportives et Gymnastiques du Travail (İşçi Spor ve Cimnastik Toplulukları Birliği)
- UST** : Union des Sports Travailleurs (Çalışanlar Spor Birliği)
- VSFK** : Vsesoyuzniy Sovet Fiziçeskoy Kulturi (SSCB Beden Terbsiyesi Konseyi)
- WSA** : Worker Sports Association (İşçi Sporları Teşkilatı)
- WSAC** : Worker Sports Association Confederation (İşçi Sporları Konfederasyonu)
- WSF** : Worker Sports Federation (İşçi Sporları Federasyonu)
- YCL** : Young Communist League (Genç Komünist Ligi)
- YMCA** : Young Men's Christian Association (Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti)

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Giriş

Çağdaş Türk sporunun örgütlenmesinde, beden eğitimi ve spor politikalarının belirlenmesinde Cumhuriyetin ilk yıllarına karşılık gelen dönemin iyi incelenmesi gerekmektedir. Zira bu dönemde atılan tohumlar, bu dönemde ortaya konulan yönetim, kültür ve eğitim anlayışı etkisini günümüze kadar taşımıştır. Cumhuriyetin ilk dönemindeki beden eğitimi ve spor politikalarını iyi anlamadan, günümüzü sağlıklı okumak ve geleceği de başarılı bir biçimde kurgulamak mümkün olmayacaktır.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarına ve Atatürk'ün liderlik dönemine karşılık gelen 1920 ve 1930'lu yıllar, sadece ülkemizde değil tüm dünyada önemli siyasal ve toplumsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. İki Dünya Savaşı arasında başta kıta Avrupası olmak üzere tüm dünyada hızlı bir değişim yaşanmıştır. Yeni kurulan çağdaş Türkiye Cumhuriyeti de bu değişime bir biçimde uyum sağlamaya çalışmış, varlığını korumak ve güçlendirmek adına tüm bölgesel ve küresel siyasal hareketlerle ilişki içerisinde olmaya önem vermiştir. Bu dönemde Atatürk önderliğinde kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli çalışmalarından birisi de, genç nüfusa sahip Türk toplumunun, beden, ruhen ve zihnen sağlıklı bir biçimde gelişmesini temin edecek, kurucu ideolojinin esaslarını benimsetecek bir eğitim sistemi kurmak olmuştur.

İşte bu bağlamda, Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizin beden eğitimi ve spor politikaları belirlenirken, dışsal spor hareketleriyle de doğal olarak bir etkileşim olmuştur. Araştırmamıza esas dönem olan iki Dünya Savaşı arası dönem, başta ülkemizin bulunduğu coğrafyanın yakın çevresi olmak üzere, tüm dünyada çok güçlü bir uluslararası spor hareketine tanıklık etmiştir. Hemen hemen Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan Uluslararası İşçi Sporları Örgütlenmeleri, çok büyük kitlelere nüfuz ettikten sonra İkinci Dünya Savaşı ile birlikte dramatik bir biçimde gücünü yitirmiş ve marjinal boyutlara gerilemiştir.

Sporun ekonomik yönden gelişmiş ülkelerdeki sol (sosyalist ve komünist) bağlamda yorumlanmasıyla birlikte doğan Uluslararası Sosyalist İşçi Sporları (Socialist Worker Sports International – SWSI) ve Uluslararası Kırmızı Spor (Red Sport International – RSI) örgütleri, yaklaşık 20 yıl boyunca dünyanın önemli bir bölümünde etkin olmuştur. Öyle ki 1924 yılında Paris’te yapılan Yaz Olimpiyat Oyunları’na 3092 sporcu katılırken, bunu takip eden yılda Frankfurt’ta yapılan ilk İşçi Olimpiyatları’na 150 bin işçi katılmıştır. Yine 1932 yılında Los Angeles’te yapılan Yaz Olimpiyat Oyunları’na sadece 1408 sporcu katılırken, bundan bir yıl önce 1931’de Viyana’da yapılan İşçi Olimpiyatları’na ise 130 bin işçi katılmıştır. İşçi Olimpiyatları rakibi konumundaki “burjuvazi” olarak tanımladığı Olimpiyat Oyunlarını, kısa sürede katılımcı ve izleyici sayısı açısından çok geride bırakmakla kalmamış, aynı zamanda görkemi, kültürü ve kırılan sportif rekorlarla da göz kamaştırmıştır (Kruger ve Riordan, 1996: 7).

Başta Avrupa’nın bütünü olmak üzere, Kuzey ve Güney Amerika, Asya ve Afrika’nın çeşitli ülkelerinde de ortaya çıkan bu güçlü spor hareketinin, yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti’ni etkilememiş olması mümkün değildir. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında uluslararası sosyalist ve komünist siyasal hareketler nasıl etkili olduysa, bu hareketlerin uzantısı olarak ortaya çıkan sportif örgütlenmeler de bir biçimde etkili olmuştur.

Özellikle İmparatorluk döneminden kalma müttefik olan Almanya ile Cumhuriyetin İttihatçı kökenli yönetici kadrosu da sıkı bir ilişki içerisinde bulunmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi bütün siyasal ve sosyal politikalarında Alman etkisine rastlamak doğal karşılanmalıdır. Bu dönemde çok sayıda Alman uzman Türkiye’ye davet edilmiş, ayrıca çok sayıda Türk uzman ve yönetici de Almanya’ya ziyaretlerde bulunmuştur. Benzeri bir ilişki ise farklı bir bağlamda Sovyetler Birliği ile kurulmuştur. İmparatorluk bakiyesi olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin yöneticileri, yine bir İmparatorluk bakiyesi olarak kurulan Sovyet Rusya ile arasında birçok benzerlik kurmuştur. Adeta birer halk devrimi neticesinde meydana gelen iki ülkenin halkları arasında da sıkı ilişkiler kurulması istenmiş ve bu çerçevede birçok karşılıklı antlaşma imza edilmiştir.

Her iki ülkenin de yeni Türkiye’nin sosyal politikaları üzerindeki etkileri açık bir biçimde gözlemlenmekle beraber, bu politikalar içerisinde beden eğitimi ve spor

daha görünür bir alan oluşturmaktadır. Türkiye’de temeli atılan ilk beden eğitimi öğretimi verilen kurumlarda öncelikli olarak Alman öğretim kadrolarına yer verilmesi, Soyvet ve Alman spor uzmanlarının yaptıkları periyodik ziyaretler ve özellikle Soyvet takımlarıyla baskılara rağmen ısrarla sürdürülen karşılıklı faaliyetler bu görünür alanın en güzel örneklerini oluşturmaktadır.

Bütün bu zengin tarihi arka plana rağmen, Türkiye’de spor bilimcileri, sporun sosyolojik boyutlarına yeterince ilgi göstermemiştir. Dahası bu çerçevede yapılan araştırmaların birçoğu, spor bilimcileri tarafından değil, sosyoloji, felsefe, tarih, iletişim, yönetim, vb. alanlarda yetişmiş bilim adamlarınca yürütülmüştür. İşçi sporları ve daha genel anlamıyla spor–siyaset ilişkisi de üzerinde birçok araştırma yapılması gereken bir konu olarak spor bilimcilerinin önünde durmaktadır. Bu olumsuz tabloya rağmen son dönemlerde spor sosyolojisi, spor tarihçiliği ve spor felsefesi başta olmak üzere, sporun diğer sosyal alanlarla buluşturulduğu umut verici çalışmalara da rastlanılmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu çalışmalar genellikle spor bilimlerinde değil, diğer alanlarda çalışan bilim adamlarınca yapılmıştır.

Konuya dair yazın taramasında, işçi sporları ile ilgili sınırlı sayıda kaynağa ulaşılabilmektedir. Ülkemizde bu konunun üzerinde duran araştırma birkaç tane ile sınırlı kalmaktayken, dünyada da genel bir eğilim olarak İşçi Sporlarının burjuvazi spor gibi göz önünde olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun başlıca nedenlerinden bir tanesi de James Riordan (1996) tarafından işaret edildiği gibi, bütün popüler iletişim araçlarının burjuvazi sınıf tarafından kontrol ediliyor olmasıdır. Dolayısıyla işçi sporlarının başlangıcından itibaren önemli kısıtlılıklarından bir tanesi “görmezden gelinme” tavrına muhatap olması, bir başka ifadeyle basının ambargosuna uğramış olmasıdır, denilebilir. Buna rağmen İşçi Sporlarını konu edinen bir dizi önemli araştırmaya da rastlanılmaktadır.

Uluslararası İşçi Sporları Hareketleri, İşçi Olimpiyatları ve Ulusal İşçi Örgütlenmelerini konu edinen araştırmaların sayısı 1970’li yıllardan sonra önemli bir artış göstermiştir. Ancak konuyla ilgili genel bir çerçeve sunacak nitelikte araştırma ise yok denecek kadar azdır. Uluslararası İşçi Sporları hareketlerinin niteliğini ortaya koyan en teferruatlı bilgiler, bu hareketlerin etkin olduğu dönemde kaleme alınan raporlarda ve araştırmalarda bulunmaktadır. RSI ve SWSI’nin kongreleri için basılan raporlar elimizdeki en sağlıklı verileri sağlamaktadır. Gounot (2001) tarafından yapılan

araştırmada, bu raporlara göndermede bulunularak her iki örgütle ilgili detaylı sayısal verilere yer verilmiştir.

İşçi sporları ile ilgili eleştirel bir çerçeveye sunan bilimsel araştırmalardan bir tanesi, Wheeler (1978) tarafından kaleme alınan *Organized Sport and Organized Labour: The Workers' Sports Movement* isimli makaledir. Araştırmacı bu çalışmada İşçi Sporları hareketi ile ilgili yaptığı çözümlemenin ardından, bu hareketin yaşadığı içsel çelişkileri de örnekleriyle ortaya koymaktadır. Araştırmanın sonucunda ise bu hareketin kendisinin de aslında işçi sınıfı gibi çağdaş endüstriyel kapitalizmin bir ürünü olduğu tespitini yapmaktadır. Yine aynı dönemde Steinberg (1978) tarafından hazırlanan, *The Workers' Sport Internationals; 1920-28* isimli araştırmada, Uluslararası İşçi Sporları hareketinin iki önemli temsilcisi olan SWSI ve RSI'nin ilişkileri, çatışmaları ve ayrışmaları hakkında detaylı bir tahlile yer verilmiştir.

İşçi Sporları ile ilgili en geniş ve betimleyici nitelikte çalışmalardan bir tanesi de Jones (1988) tarafından kaleme alınan, *Sport, Politics and the Working Class, Organised Labour and Sport in Interwar Britain* isimli eserdir. Araştırmacı bu eserinde Britanya'daki örgütlü işçi hareketlerinden yola çıkarak, İşçi Sporlarının doğuşunu, örgütlenmesini, komünist ve sosyalist yapılanmaları detaylı bir tahlil eşliğinde sunmuştur. Araştırma İşçi Sporları örgütlerinin 1930'lu yıllar itibariyle diğer spor örgütleri karşısında güç yitirdiğini, ancak bununla birlikte İşçi Sporları kültürünün çağdaş spor örgütlenmesine sağladığı önemli katkıları ortaya koymaktadır.

Uzun süre göz ardı edilen bu konuya dair en kapsamlı ve yetkin araştırmaları ise son dönemde birlikte veya ayrı ayrı olmak üzere Krüger ve Riordan yapmıştır. Bu araştırmaların başında ise editörlüğü Krüger ve Riordan (1996) tarafından birlikte yapılan, *The Story of Worker Sport* isimli eser bulunmaktadır. Araştırmacılar bu çalışmada İşçi Sporları ile ilgili genel bir çerçeveye sunduktan sonra, 10 ayrı ülkede İşçi Sporları örgütlenmesinin nasıl gerçekleştiğini konu edinen çalışmalara yer vermiştir. Bu çerçevede dünya çapında İşçi Sporlarının en etkili olduğu Almanya, Fransa, Sovyetler Birliği, Finlandiya, Britanya, Avusturya, İsveç, Norveç, Kanada ve İsrail örneklerine yer verilmiştir. Araştırmanın son bölümünde yine Krüger tarafından birçok diğer ülke örneğinde de İşçi Sporlarının nasıl örgütlendiği özet olarak açıklanmıştır.

Ayrıca 1920 ve 1930'lu yılların uluslararası siyasetinin, Nazizm, Komünizm ve Faşizmin spor üzerindeki etkilerini konu edinen birçok araştırmada da İşçi Sporlarına yer verilmiştir. Krüger ve Murray (2003), *The Nazi Olympics, Sport, Politics, and Appeasement in the 1930s* başlıklı araştırmalarında, 1930'lu yılların Avrupa'yı derinden sarsan siyasal politikalarının spor üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Riordan ve Krüger (1999) tarafından hazırlanan, *The International Politics of Sport in the 20th Century*, isimli eser de yirminci yüzyıl boyunca meydana gelen önemli siyasi olayları spor ve sporcular açısından değerlendirmiştir. Özellikle spor tarihi ve spor siyaseti açısından önem arz eden olayları listeleyen eserde, konunun uzmanı kişilerin bilgi ve yorumlarına yer verilmiştir. Allison (2005) tarafından yayına hazırlanan, *Global Politics of Sport, the Role of Global Institutions in Spor* ve Slack (2005) tarafından hazırlanan *The Commercialization of Sport* başlıklı eserlerde de spor, küreselleşme, kapitalizm, uluslararası ilişkiler ve ulusal kimlik bağlamında ele alınmıştır.

Son dönemde ülkemizde de spor-siyaset ilişkisi üzerine araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların bazılarında dolaylı da olsa işçi sporlarına da referansta bulunulmuştur. Burada tekrar altının çizilmesi gereken önemli bir husus, bu tür araştırmaların genellikle spor bilimlerinde uzmanlaşmış bilim adamlarınca değil, diğer sosyal bilim dalları uzmanlarınca yürütülmüş olmasıdır.

Bu çerçevede öncelikli olarak dikkat çekilmesi gereken araştırma, bir spor bilimcisi olan Şahin (2011) tarafından kısa bir süre önce hazırlanan, *Türkiye'de Spor Siyaset Etkileşimi* başlıklı doktora tez çalışmasıdır. Şahin, bu araştırmasında modern bir olgu olarak sporun siyaset kurumu ile ilişkisini analiz etmiş ve bu bağlamda da sosyalist, komünist ve faşist ideolojiler başta olmak üzere tüm siyasal ideolojilerin spora bakışını tartışmıştır. Şahin'in yaptığı araştırma, konuyu ele alış yöntemi açısından yeni araştırmacıların da ilgisini ve merakını uyandıracak zenginliktedir.

Konumuzla birebir örtüşen ve işçi sporlarına dikkatleri çeken bir diğer önemli araştırma ise Akın (2003) tarafından kaleme alınan, *Not Just a Game: Sports and Physical Education During the Early Republican Turkey (1923-1951)* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasıdır. Kendisi spor bilimcisi olmayan Akın, 2004 yılında aynı çalışmasını, *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor* başlığıyla yayımlatmıştır. Bu araştırma Cumhuriyetin ilk yıllarında beden eğitimi ve sporun yönetici elit tarafından siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanılmasına

yönelik detaylı tahlilleri içermektedir. Bu tahlillerin henüz başlangıcında, Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve spor politikalarının iyi anlaşılması için konunun oldukça geniş bir “modernite” sorunsalı bağlamında ele alınması ve siyasallaşma ile sınırlandırılmaması gerektiğini belirten Akın (2004: 36), “Beden terbiyesi ve spor politikaları bu sayede, Batılılaşma ve “medenileşme” hamlesinin bir ürünü ya da devletin dar perspektifli “uyutma” stratejisinin bir versiyonu olarak değil de, modern devletin oluşum sürecinde ortaya çıkmış sosyal politikaların bir bileşeni olarak değerlendirilebilecektir” diyerek konuyu farklı bir ekseninde ele almaktadır.

Araştırmamızla aynı dönemi esas alan ve işçi sporlarını mimari bir inceleme bağlamında değerlendiren Korkmaz (2007), *Ankara 19 Mayıs Stadyumu’nu (Ankara Milli Stadı’nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi* adlı yüksek lisans tez çalışmasında, spor sahalarının inşası çerçevesinde biyo-politika konusunu ve erken Cumhuriyet dönemindeki tartışmaları ele almaktadır. Mimarlık ana bilim dalında yapılan bu çalışmada Korkmaz (2007: 116), Cumhuriyet elitlerinin devletin ideolojisini halka benimsetme dolayımında beden terbiyesi ve spor politikalarına yükledikleri anlamın, spor yapı ve alanlarına da özel bir önem verilmesi sonucunu doğurduğunu belirtmektedir.

Türk Spor Teşkilatının ilk ulusal spor örgütü olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini konu alan Özmaden’e (1999) ait, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)’nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri* başlıklı doktora tezi de dönemin spor politikaları ile ilgili önemli bilgileri içermektedir. Ancak bu çalışmanın yaklaşımı spor gibi çok yönlü sosyal işlevleri olan bir alanı, sadece yönetim bilimlerinin dili ile açıklamaya giriştiğinden, siyasal toplumsallaşma konusunun uzağında kalmıştır.

Meşeci’nin 2007 yılında hazırladığı, *Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma* başlıklı doktora tezi, eğitim sistemi içerisindeki törensel kutlama ve bayramların esin kaynağı olarak Nazizm ve Komünizmin beden politikalarına göndermelerde bulunmaktadır. Sembollerle yüklü bu bayram ve kutlamaların, siyasal toplumsallaşma açısından taşıdığı önemin altını çizen Meşeci (2007: 150), törenlerin tamamıyla Kemalist ideolojinin kutsal bir ritüel olarak takdimine hizmet ettiğini tespit etmektedir.

Bulut'un (2007), *Cumhuriyetin Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları* başlıklı makalesi, 1930'lu yıllarda yaygın biçimde yapılan ve tamamen askerî bir nitelikte şekillendirilen gençlik kamplarının, Tek Parti dönemi politikalarının uygulamalı olarak gençlere aktarıldığı bir program olduğunun altını çizmektedir.

Taşkesenlioğlu (2007) ise, *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları* başlıklı yüksek lisans tezinde, erken Cumhuriyet döneminin militer bağlamına uygun olarak oluşturulan gençlik ve izcilik teşkilatlarını ve bu teşkilatların üzerindeki totaliter etkileri, özellikle de Alman etkisini aktarmaktadır.

Aynı kapsamda bir diğer çalışma da, Kaya tarafından 2010 yılında tamamlanan, *Türk Siyasi Tarihi'nde CHP'nin Gençlik Kolları* isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada erken Cumhuriyet döneminde gençlik teşkilatlarının, beden eğitimi ve spora yüklenen önemli misyonun taşıyıcısı olarak görüldüğünün üzerinde durulmaktadır.

Araştırmamızın pratik bulgularına ulaşılması bakımından büyük yarar sağlayan Fomina (2009)'nın, *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politikasında Beden Terbiyesi ve Sporun Rolü* başlıklı yüksek lisans tezi de bahsedilmesi gereken önemli araştırmalardan bir tanesidir. Bu araştırmada SSCB'nin uluslararası ilişkiler bağlamında spora yüklediği anlamlar geniş bir biçimde tartışılırken, Kızıl Spor Enternasyonalisi'nin misyonları da yansıtılmış ve ayrıca SSCB ile Türkiye arasındaki sportif temaslar özetlenmiştir.

Burada sıraladığımız araştırmaların yanı sıra, Atatürk'ün gençlik, spor, eğitim, kültür konularındaki bakış açısını ele alan; erken Cumhuriyet dönemi Türk-Rus ilişkilerini, dönemin eğitim politikalarını, basın-yayın araçlarının toplumsal etkilerini, başta Halkevleri olmak üzere çeşitli sosyal kurumları, ekonomi ve kültür politikalarını, vb. konuları araştırma konusu edinen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu araştırmalarda Cumhuriyetin fiziki kültür politikalarını yansıtacak bilgilere pek fazla rastlanılmamaktadır. Bu nedenle yukarıda alıntılanan araştırmalar, bu bağlamda üretilen istisnai örnekler olup, aynı çerçevede yapılacak yeni araştırmalara da ışık tutacak niteliktedir.

1.1.1. Araştırmanın Konusu

İki Dünya Savaşı arasında çok geniş bir coğrafyada hâkim olan İşçi Sporları hareketinin, Cumhuriyetin kuruluşuna karşılık gelen aynı dönemde ülkemiz beden eğitimi ve spor politikaları üzerinde de doğrudan ve/veya dolaylı etkileri olmuştur. Yeni kurulan Cumhuriyet devleti, bir yandan içeride yeni bir ulus inşa etme süreci yaşarken, diğer yandan da çevresindeki ülkelerle iyi ilişkiler kurmak suretiyle kendisine güvenli bir alan oluşturmayı hedeflemiştir. Bu nedenle kuruluş yıllarında Atatürk, komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulmasına büyük önem vermiş, yapılan karşılıklı antlaşmalarla bu ilişkiler garanti altına alınmıştır. İşte bu dönemde başta Sovyetler Birliği olmak üzere Balkan ülkeleri ve diğer Avrupa ülkeleri ile iyi ilişkiler kurulmasına büyük önem verilmiştir. Bu ülkelerin hemen hemen bütününde 1920 ve 1930'lu yıllar boyunca İşçi Sporları hareketi büyük bir taraftar toplamıştır.

Beden eğitimi ve sporun, sol bir yorumu olarak İşçi Sporları hareketinin, üzerinde önemle durulan genç Türk neslinin yetiştirilmesine de bir ilham kaynağı olduğunu düşünmek mümkündür. Ancak ne var ki yukarıda da aktarıldığı gibi bugüne kadar ülkemizde İşçi Sporları hareketlerini konu alan müstakil araştırmalara yer verilmemiştir. Her ne kadar da sporun sol yorumu üzerinde durulmuş (bilimsel nitelikli araştırmalardan daha çok denemelerde ve edebi metinlerde konu edilmiştir) ve spor – siyaset ilişkisi bağlamında çeşitli sosyolojik araştırmalar yapılmış olsa da, İşçi Sporları örgütlenmesi ve bu örgütlenmenin ülkemizdeki etkileri, siyasal toplumsallaşma bağlamında geniş bir çerçevede tartışılmamıştır.

Bu bağlamda yapılan geniş çaplı bir yazın ve arşiv taraması ışığında araştırmamız iki ana bölümde, İşçi Sporlarının tarihi ve felsefi arka planını, ulusal ve uluslararası örgütlenme örneklerini, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'deki siyasal toplumsallaşma dinamiklerini ve bunların arasında beden eğitimi ve sporun tuttuğu yeri aydınlatmaya çalışarak, ülkemizde görünür bir varlığa sahip olmayan işçi sporlarının üzeri örtülü etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Böylelikle yalnızca dönemin beden kültürü politikaları belirlenmiş olmakla kalmayacak, Cumhuriyet Türkiye'sinin hangi referanslar üzerinde yükseldiği ve yeni ulusu oluşturan toplumsal etkenlerin neler olduğuna dair tartışmalar tekrar gündeme taşınacaktır.

İşçi sporlarının incelendiği bölümde öncelikli olarak işçi sporlarının tarihi ve felsefi temelleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen sınıf bilinci, işçi sınıfının örgütlenme evreleri ve bu örgütlenmenin uluslararasılaşması, siyasal toplumsallaşma bağlamında işçi sporlarının etkileri, işçi sporlarındaki etik ve cinsiyet sorunları, Olimpik hareket ile ilişkiler, nasyonal-sosyalist politikalar ve işçi sporlarına yapılan Neo-Marksist eleştiriler üzerinde durulmuştur. İşçi sporlarının tarihi ve felsefi temelleri sunulduktan sonra, ulusal ve uluslararası işçi sporları örgütlenmeleri üzerinde durulmuştur. Ulusal işçi sporları örgütleri arasından Almanya, Rusya, İngiltere, Fransa, Finlandiya gibi önemli tarihi birikimleri olan ülkelere geniş yer verilmiş, diğer ülkelerdeki örgütlenmelerin ise genel hatlarına değinmekle yetinilmiştir. Uluslararası işçi sporları örgütlerinden SWSI ile RSI üzerinde durulmuş ve bu iki örgütün organize ettiği olimpiyatlara yer verilmiştir. Ayrıca bölümün sonunda işçi sporlarının günümüzde geldiği noktaya dair özet bir bilgi de verilmiştir.

Araştırmanın Türkiye bölümünde öncelikli olarak, yeni kurulan Cumhuriyetin üzerine inşa edildiği siyasi ve felsefi temeller üzerinde durulmuş, yeni oluşturulan ulus kimliği belirleyecek ilkeler ve dönemin ekonomi politikalarının sosyal ve kültürel politikalara etkisi ele alınmıştır. Bu bölümün devamında ise Atatürk'ün beden eğitimi ve spora bakışı aktarıldıktan sonra, CHP ve hükümetin spor politikaları ve gençlik ve sporla ilgili örgütlenmelere yer verilmiş, daha sonra da beden eğitimi ve spor politikalarının siyasal toplumsallaşma bağlamındaki faydacı işlevleri üzerinde durulmuştur. Bölümün sonunda ise bu politikaların üzerindeki Alman ve Sovyet etkilerinin izleri sürülmüştür.

1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, iki Dünya Savaşı arasında çok geniş bir coğrafyada yaygınlık kazanan işçi sporları hareketinin, Cumhuriyetin ilk döneminde ülkemiz Beden Eğitimi ve Spor Politikaları üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmaktır.

Bu amacı ortaya koymak üzere, araştırmada ülkemizde bugüne kadar üzerinde fazlaca durulmamış olan işçi sporları hareketinin idari, felsefi, politik ve sosyolojik çözümlemesi yapılmak üzere geniş bir yazın taraması yapılmıştır. Böylelikle sporun işçi hareketleri bağlamında tanımlanması, sosyalist ve komünist dünya görüşlerinin spora

yaklaşım usulleri ele alınmıştır. Diğer yandan araştırmanın Türkiye ile ilgili bölümünde ise Kemalist ideolojinin yeni ulusu üzerinde inşa etmeye çaba gösterdiği siyasi ve toplumsal temellerin fiziki kültür politikaları dolayımındaki dışavurumları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu noktada da dönemin güçlü bir toplumsal hareketi olarak işçi sporlarının Türkiye'deki izleri sürülüdür. Böylelikle işçi sporları hareketinin, Cumhuriyetin ilk döneminde kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü gibi ulusal spor örgütleriyle birlikte, aynı dönemde kurulan spor kulüpleri ve sportif etkinliklere ev sahipliği yapan diğer yarı-sivil örgütlenmeler üzerindeki etkileri, işçi örgütlenmeleri içerisindeki karşılığı, ilk beden eğitimi öğretmeni yetiştirme faaliyetleri üzerindeki etkileri, Atatürk'ün spor anlayışı ile kesişen ve ayrışan yönleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Bugünlerde Türk toplumu önemli bir dizi tartışmanın ortasında kalmış durumdadır. Yeniden yapılmaya çalışılan Anayasa, eğitim sistemindeki köklü değişiklikler, Cumhuriyetin sembollerini yoğun bir biçimde taşıyan 19 Mayıs törenlerinin iptali veya biçimsel değişikliği, öğrenci andının tartışılması, yeni bir gençlik profilinin oluşturulması çabaları, kültür politikalarının yeniden yorumlanmasına bağlı olarak yapılması önerilen yasal düzenlemeler, futbol ve şike bağlamında gündemi meşgul eden sporda şiddet ve yozlaşma tartışmaları, vb birçok konu, Türk toplumunun sosyolojik anlamda önemli bir kırılmaya/dönüşüme maruz kaldığını/uğradığını göstermektedir. Adeta bir örümcek ağı gibi iç içe geçmiş bütün bu konuların, bütün bu gelişmelerin sağlıklı bir okuması, tarihi referansların doğru anlaşılması ve bu referansların güncel ve küresel bağlam içerisinde yeniden yorumlanabilme becerisi ile bağlantılıdır.

Her ne kadar da bizim araştırmamızın amacı günümüz gelişmelerini tarihsel bir arka plan içerisinde ortaya koyarak tartışmak değilse de, bu arka planın güncel gelişmelerin okunmasında önemli faydalar sağlayacağı da inkâr edilemez. Bu araştırma, günümüz spor yöneticileri ve spor politikasını yapan siyasetçiler olmak üzere, sporla ilgili tüm paydaş kişi ve kurumlara, ticarileşmenin getirdiği büyük bir yozlaşmaya maruz kalan beden kültürü ve spor alanının yeniden okunması ve toplumun çoğunluğunun faydasına olacak şekilde yeniden yapılandırılması için önemli bir zemin oluşturacaktır.

Bununla birlikte bu araştırma, işçi sporlarının ülkemiz nezdinde neye tekabül ettiğini belirlemeye çalışmakla kalmayıp, birçok yeni soruyu da ortaya atarak, araştırmacıların merakını kamçılayacak ve yeni konuları tartışmaya açacaktır. Böylelikle spor sosyolojisine, spor siyaset ve yönetimine ilgi duyan araştırmacılar için bir dizi yeni konunun da kapısını aralayacaktır.

1.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada işçi sporları örneklerine ulaşmak için geniş kapsamlı bir yazın taraması yapılmıştır. Bu çerçevede ulusal işçi sporları örgütlenmesi örneği olarak yirmi ülkeye yer verilmiştir. Tabii ki işçi sporlarının etkileri ve örgütlenmesi bu ülkelerle sınırlı değildir. Ancak araştırmamızda bu alanda öne çıkan ve yazında hakkında bilgi bulunan ülkelere yer verilmiştir. Diğer yandan uluslararası işçi sporları örgütlenmesinde ise geniş coğrafyalara nüfuz eden iki büyük spor teşkilatına (SWSI ve RSI) yer vermekle yetinilmiştir.

Türkiye’deki beden eğitimi ve spor politikalarının siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanılması bağlamında ele alınan beden eğitimi ve spor örgütleri ise, ulusal ölçekte etkili olan başlıca örgütlerdir. Araştırmanın kapsamı dışında kalan çok sayıda sportif oluşum, kuruluş, etkinlik de belki konu açısından kullanışlı ipucu ve verilere sahiptir. Ancak araştırmada yazın taramasında başvuru alan çok sayıda kaynak ve özellikle de bu kaynaklar üzerinden ulaşılan ikincil kaynak niteliğindeki arşiv belgeleri ile yetinilmiştir. Zira bu araştırma konuya dair genel bir çerçeve sunmayı benimsemiş, konunun her bir boyutunun derinlemesine analizi için okuyucularında da merak uyandırmayı amaç edinmiştir.

Araştırmanın Türkiye bölümünde ise tarihsel bir dönem sınırı belirlenmiştir. 1923-1938 yılları arası olarak belirlenen bu dönemin bir dizi anlamı bulunmaktadır. Bu dönem, Atatürk’ün Cumhuriyet Türkiye’sinin liderliğini üstlendiği zaman dilimine karşılık gelmektedir. Bu zaman dilimi, “erken Cumhuriyet dönemi” veya “tek parti dönemi” olarak da adlandırılan dönemin de ilk dilimidir. Aynı şekilde bu dönem Cumhuriyet tarihine damgasını vuran üç ulusal spor örgütünün (TİCİ, TSK, BTGM) ortaya çıktığı bir dönemdir. Uluslararası karşılık açısından da bu yıllar kaba hatlarıyla iki Dünya Savaşı arası dönemi kapsamaktadır. Ayrıca uluslararası ölçekte kurulan ve

yaptığı işçi olimpiyatları ile milyonlara heyecan veren her iki Uluslararası İşçi Sporları örgütü de aynı dönem içerisinde etkin olmuştur.

Araştırmada belirlenen yıllar (1923-1938), kesin başlangıç ve bitiş noktaları olmaktan ziyade, çalışmamızın yoğunlaştığı dönemin başlangıç ve bitiş noktalarıdır. Bu yılların seçilmesi Cumhuriyetin kurulması ve Atatürk'ün öldüğü yılı temsil etmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu yılların arasındaki tarihi dönemin konuyla ilişkisine dair çok yönlü anlamlarına yukarıda işaret edilmiştir. Ancak tarihsel toplum analizlerinin keskin başlangıç ve bitiş noktası olmayacağı hatırdan çıkarılmamalıdır. Toplumsal olaylar, adeta yaşayan birer organizma gibi zaman içerisinde gelişir ve şekillenir; belirli bir süreklilik arz eder. Bu nedenle aslında araştırmada Aydınlanma Çağından başlayan, Sanayi Devrimi ile pekişen ve iki Dünya Savaşı arasında ise zirve yapan bir konunun irdelenmekte olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Türkiye özelinde ise ele alınan bütün konular, Osmanlı İmparatorluğu'nun reform çabalarına sahne olduğu Tanzimat'tan başlamış İkinci Meşrutiyete sıklıkla gönderme yaparak, bir sonraki adımda ise Cumhuriyetin kuruluş dönemine uzanmıştır. Yoksa Kemalist ideolojinin kurucularının günün şartlarına bağlı olarak yaptığı gibi Osmanlı dönemine ait bütün referansları göz ardı etmek, günümüz araştırmacıları için önemli bir yanılsama olacağı gibi, toplumsal olguların gerçekliğini de ortadan kaldırmayacaktır.

1.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma yazılı kaynaklara, tarihi belgelere, dokümanlara ve bilimsel araştırmalara dayalı olarak hazırlanmış nitel bir araştırmadır. Araştırmanın bulgularına erişilmesinde “tarama ve dokümantasyon modeli”, kurgulanması ve yorumlanmasında ise “tarihsel yöntem” kullanılmıştır.

Betimsel bir tarihi araştırma özelliği taşıyan bu çalışma, 1923-1938 yılları arasını esas almış olmakla birlikte, genel olarak iki Dünya Savaşı arası döneme odaklanmıştır. Ayrıca konu bütünlüğü açısından bu dönemin öncesi ve sonrasına da zaman zaman referansta bulunulmuştur.

Bu çerçevede geliştirilen araştırma, kendi içerisinde dört ana bölümde ele alınmıştır: ilk iki bölüm işçi sporları örneğini, sonraki iki bölüm ise Türkiye'deki etkilerini konu edinmiştir.

1.2. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Araştırmanın kavramsal çerçevesinin anlaşılması için ilk olarak politik kültür konusu ele alındıktan sonra, politik psikoloji ve politik sosyalizasyon (siyasal toplumsallaşma) konularına değinilmiş ve politik sosyalizasyonun bir alt başlığı olarak da biyo-politika konusu ele alınmıştır. Bu başlıkların yanı sıra ulusal kimlik ve sosyal sınıf konularına da bu bölümde yer verilmektedir.

1.2.1. Politik Kültür

Politik kültürün tanımlanması oldukça tartışmalıdır. 1970'lerdeki eserler incelendiğinde politik kültüre ilişkin otuzdan fazla tanımlamaya rastlanır. Politik kültür, politik sistem ile değer, inanç ve tutumlar arasındaki ilişkiyi, denge, istikrar eğilimli bir şekilde sağlamaktadır (Beşirli, 2003: 57).

Öztekin (2001: 210), politik kültürü tanımlarken şu ifadeleri kullanmıştır:

Bir toplumun gerek o toplumun politik sistemi içinde yer alan, gerekse öteki politik oluşumlar olarak tanımlanan devlet, parlamento, hükümet, politik parti, sendika, dernek, demokrasi, seçim, vb. gibi kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümüdür.

Rosamond (1997: 79), politik kültürün, bireylere siyasal toplumsallaşma sürecinde aktarılarak bireylerin davranışlarının politik sistemle uyumlu bir hale gelmesini sağladığını, böylelikle politik sistemin sürekliliğinin korunmasına katkıda bulunduğunu kaydetmiştir.

1.2.2. Politik-Psikoloji

Politik-psikoloji, özellikle bugünün insanının sorunlarının sözcülüğünü üstlenmiş, psikolojinin en genç yan bölümlerinden biri, disiplinler arası bir bilim dalıdır. Teber (1990: 27-28), politik-psikolojiyi şöyle tanımlamıştır:

Politik-psikoloji hangi tür toplumsal-ekonomik formasyondan olursa olsun, egemen-resmi devlet ideolojilerinin (merkezî bürokrasilerin, organize edilmiş komplekslerin, kartel pıhtılarının politikalarının) birey psikolojisine yansıma biçimlerini, birey psikolojisini ne tür etkileyip, deforme hatta tahrip etmesini tartışır; ya da gene bir başka türlü söylemeyle, resmi (ya da özel) ideolojileri yansıtan birey psikolojisini gözlem konusu yapar...

Politik-psikolojinin tarihsel gelişimi on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar uzanır. Alanda araştırma yapan ilk isimlerden olan Le Bon, bireyin kitleleşme sonucu olarak kolektif bir ruh kazandığını ve bu nedenle de her bireyin tek başınayken düşünemeyeceği ya da yapamayacağı davranışları birbirleriyle kaynaşıp bir kitle oluşturmuş bireylerin aynı zamanda bir kitle ruhu, bir kitle karakteristiği oluşturduklarını, kitle içinde yaşayan birey ile yalıtık tek başına yaşayan bireyin arasında büyük düşünce ve davranış farklılıkları olduğunu ve tek bir bireyin bireysel yoldan edindiği niteliklerin kitle içinde ortadan kalktığını ve bunun yerine ırksal bilinçdışı denilen özelliğin kendini açığa vurduğunu ve normal zamanlarda dizginlenecek içgüdülerin, kitlesel etkiler altında ortaya çıkabileceğini, kitle içinde bilinçli kişiliğin ortadan kalktığını ve bunun yerine bilinçsiz “kitle kişiliğinin” belirginleştiğini dile getirmiştir. Ancak politik-psikolojinin asıl gelişmeye başlaması, eleştirel tarihsel materyalizmin (Marksizm) ortaya çıkması ve bir anlamda insan psikolojisini yadsıyan vulger materyalizmden ayrılmaya başlamasıyla birlikte olmuştur (Teber, 1990: 32).

Faşizmin 1930 yıllarında kıta Avrupa’sında geniş halk kitleleri özellikle de işçi sınıfı arasında yığinsal destek bulması, Amerika Birleşik Devletleri yöneticileri ve sosyal araştırma kurumlarında ilgiyle karşılanmış ve anlaşılması zor bu “kitle psikolojisinin” ardındaki toplumsal-psikolojik dinamiğin biraz daha derinden

irdelenmesine başlanmıştır. Yine 1930'lu yılların ortasında (1936), Frankfurt Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nden Max Horkheimer, Erich Fromm ve Herbert Marcuse gibi araştırmacıların yönlendirdikleri “Aile ve Otorite Üzerine Çalışma” araştırması düşün dünyasında büyük bir ilgi uyandırmıştır. Bunun ardından Adorno, Frenken-Brunswik, Levinso Sonfort, vb. gibi bir kesimin oluşturduğu bir grubun 1943 yılında araştırmaya başlayıp, 1950 yılında yayınladıkları *Otoriteryan Karakter* ve Horkheimer ve Adorno tarafından yapılan ve ancak 1944 yılında Amsterdam'da yayımlanabilen *Aydınlanmanın Diyalektiği* isimli çalışmalar bir anlamda eleştirel kuramın, politik-psikolojinin temel yapıtlarından birini oluşturmuştur. Adorno ve Horkheimer, bu eserde Aydınlanmanın ürünü olan rasyonalizasyon sürecinin son kertede insanın kendini de tahrip edecek konuma gelebileceğini öngörmüştür. Faşizm de bu rasyonalizasyonun uç örneklerinden bir tanesidir. Zira rasyonalizm evrensel bir düşünce ve pratiğe dönüşünce, insan-insan ve insan-doğa ilişkilerinde ‘doğal’ bir eşitsizlik ve yine ‘doğal’ bir ayıklanma ve ayıklama (sosyal Darwinist) hakkı ortaya çıkmaya başlamıştır. Adorno ve Horkheimer'in çalışmasının önemli yanı, bu çalışmanın daha 1940'lı yıllarda dünyadaki temel çelişkinin (tarihin motorunun) sınıflar arası çelişkinin çok ötelinde ve ilerisinde, insanla doğa arasında (ve bir anlamda uzlaşmaz nitelikteki) bir çelişkiye kadar uzandığının altını çizmeleri olmuştur (Teber, 1990: 35-37).

Nazilerin yönetime geçmesinin ardından ABD'ye göç eden Frankfurt sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün bazı yöneticileri ile Berkeley Üniversitesi sosyal araştırmalar çalışma grubunun birlikte yürüttüğü ve kuramsal yorumu Adorno tarafından yapılan çalışma *Otoriteryan Karakter* adıyla 1950 yılında yayınlanmıştır. Çalışmanın kuramsal temelini, “bir insanın içinde yaşadığı toplumun politik, ekonomik ve inanç sistemlerinin bütünü, o insanın kişiliğini-zihniyetini belirler” görüşü oluşturmuştur. Çalışmada insanın karakteri dehşet verici bir açıklıkta ortaya konulmuştur. Araştırmada genel bir çıkarsamayla, hangi yönetim altında olursa olsun, anti-demokratik politika ve propaganda etkisi altında, insanların otoriteryan (ya da potansiyel faşist) olarak da tanımlanan bir kişilik içinde olduklarını göstermiştir. Böylelikle ABD'de araştırmanın yapıldığı dönemde faşizmin şiddetle eleştiriliyor olmasına rağmen, araştırmaya katılan ABD vatandaşlarının da büyük bir bölümünün potansiyel faşist bir karaktere sahip oldukları tespit edilmiştir (Teber, 1990: 37-38).

Ortaya çıkan otoriteryan karakteri, Horkheimer şöyle tanımlamıştır (Jay, 1989: 346):

Uzlaşım sal değ erlere kör bir bağ lanma ya da teslimiyet; otorite karş ısında kör bir itaat ve hemen yanı sıra, muhaliflere ve grubun dış ındakilere karş ı kör bir nefret ve husumet; kendi iç indeki duyguların ve düş üncelerin ne oldu ğ unu yoklamadan kaç ınmak; katı stereotipleş miş bir düş ünce tarzı; insanüstü varlıklara inanma ve bel bağ lama eğ ilimi; insan doğ asının yarı-ahlakç ı ve yarı-alayc ı bir tutumla horlanıp bastırılması; kendi iç indenini nesnelere yansıtma.

Freud'un söylemiyle otoriteryan karakter, ç ocukluk döneminde Oedipal çatış manın yeterince ç özülmemesi durumunda, ç ocuğun babaya karş ı olan saldırganlı ğ ı mazoş ist bir itaate dönü ş mekte ve sadist düş manlıklara yol aç maktadır. Erich Fromm tarafından tanımlanan sado-mazoş istik karakter de bu otoriteryan karakter gibidir. Fromm, *Özgürlükten Kaçış* adlı eserinde Adorno ve Horkheimer'a ç ok yakın görüşler ortaya koymuştur. Teber (1990: 40), bugün otoriter karakterin oluş umunun bir bilinmezler manzumesi olmadı ğ ının altını çizerek, konuyla ilgili olarak ş unları kaydetmiştir:

Resmi ideoloji, bireyden bağımsız ve tarihsel sürecin özeti olarak "ç a ğ ın ruhunu" oluşturmakta ve birey, toplumsallaştırma yoluyla kendi psikolojisini üretme sürecinde bu "ç a ğ ın ruhunu" tüketmektedir. Otoriteryan karakterin oluş umu-üretimi oldukça açık-seç ik biçimlerde ortaya çıkınca, bu "yaratı ğ ın" günümüzde ve gelecek günlerdeki evrimi üzerine de kimi çıkarsamalarda bulunmak mümkün olmaktadır. Ve gerç ekte de, açık faş ist (ya da otoriter) rejimlerin bulunmadı ğ ı koş ullarda, otoriteryan karakter, kendini açık ya da potansiyel anti-demokratik kiş ilik olarak ortaya koymaktadır.

Bütün bu söylenenleri toparlamaya ç alışırsak, hangi ekonomik-sosyal formasyonda olursa olsun, anti-demokratik politika ve anti-

demokratik inançlar, zihniyetler, insanlarda sürekli olarak potansiyel ya da açık, anti-demokratik bir kişilik, anti-demokratik bir psişik yapı geliştirmektedir.

Teber (1990: 49-50), politika-psikoloji ilişkisi bağlamında şu çarpıcı düşüncülere yer vermiştir:

İnsanın öznel-psişik yanını, insanın günlük politik tutumlarının-davranışlarının öznenlerini anlamada, psikolojinin de yardımı olabileceği düşünülmektedir. Yönetimlerin resmi politik ideolojileri, bireylere çeşitli yollardan, örneğin, yasalar, yönetmelikler, kararnameler, vb. üzerinden benimsetilir. Ama bütün bunların ötesinde, resmi ideoloji, asıl kurumlar üzerinden sürdürülen toplumsallaştırma süreci içinde bireye/kişiliğe özümsetilir. Ve süreç sonunda, resmi ideolojinin ve resmi tarihin uzantısında, resmi psikoloji, uyruk oluşturduktan sonradır ki, devlet, kendi vatandaşına gözü arkada kalmadan güvenebilmekte ve ona kimi özgürlükler verebilmekte ve kitle demokrasısından tüketmesine olanak tanımaktadır.

Politik-psikolojinin üzerinde durduğu önemli konulardan birisinin de önyargılar olduğunu vurgulayan Teber (1990: 53-54), önyargılara dair görüşlerine yer vermiş ve önyargı ile ayrımcılık arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir:

Önyargı, toplumsallaştırma dönemlerinin en erken çocukluk evresinden itibaren biçimlenmeye başlar. Topluma egemen olan ideolojilerin -aile içine- kadın erkek ilişkilerine yansımaları sonucu, çocuğun yaşamını daha ilk günlerinden başlayarak, önyargılı gelişmesinin ilk motivasyonlarını oluşturmaktadır...

Çocukların aile ve ilk eğitim dönemlerinde başlayan önyargılı düşünceleri ileri dönemlerin politik toplumsallaştırması ile daha açık bir biçimde anti-demokratik nitelikler almakta ve giderek,

politik tutumlar, “bizden olanlar” ya da “bizden olmayanlar” diye, bütünsel onaylamaya ya da gene bütünsel inkârlara varan boyutlara uzanmaktadır.

Önyargılı düşünmek hiç kuşkusuz kültür düzeyi düşük ve yeterli düşünme alışkanlığı geliştirmemişler için oldukça tutumlu (ekonomik) bir düşünme biçimidir. Çok az düşünerek yaşamlarını sürdürmeye özen gösterenler, önyargılı düşünmeyi ve önyargılı yaşamayı özellikle severler... önyargılı düşünce (bakış tarzı) hızla ayrımcı tutumlara, saldırganlığa dönüşebilir. Ancak önyargı ile ayrımcı ilişkiler değişik biçimlerde ortaya çıkabilir. Örneğin, kimi kez bir devletin başka bir devletle ilişkilerinin bozulmasından sonra, her iki devletin yurttaşlarının da birbirlerine karşı çok kez önyargısız fakat ayrımcı ve hatta düşmanca tutumlar alabildikleri ya da bunun tam tersi durumlarda ve özellikle üçüncü dünya ülkelerinde görüldüğü gibi, yerli halkın büyük bir bölümünün, birinci dünyalı turistlere karşı, ayrımcı olmayan ancak önyargılı davranışlar gösterdikleri tespit edilebilir.

Wilson, 1973 yılında yayınladığı *Konservatizmin Dinamik Kuramı* adlı eserinde “konservatif (tutucu) kişiliği” ayrıntılı bir biçimde tanımlamıştır (Teber: 1990: 55-56):

Wilson’a göre tutuculuk (konservatizm), kişiliğin konflikt (çatışma) karşısında geri çekilerek oluşturduğu bir tür savunma mekanizmasıdır. Tutucu kişilik, kendini sürekli tehdit altında hissetmenin getirdiği güvensizlik, mutsuzluk, güvenirsizlik sonucu en kestirme ve görece kolay çözüm yolunu seçer; kendini hiç kimsenin saldırmamasına/ tehdit etmesine gereksinim duymayacağı alanlara kadar geri çeker; kişiliğini silikleştirir; hiçbir özgün-orijinal yanını açıkta bırakmaz. Ancak yine de içinde yoğun bir korku, güvensizlik taşır...

Wilson'a göre bu tür kişilikler doğuştan ve/veya ilk çocukluk yaşlarından itibaren kendilerine uygulanan toplumsallaştırma, eğitim sürecinde gösterilen otoriter baskı sonucu çok korkulu ve çok hassas bir biçimde yetiştirilmişlerdir...

Diğer yandan von Bredow (1983) ise, tutucu karakterin gelişmeye daha açık ve hatta ilerici bir yanı da kendi içinde taşıdığını söylemiştir. Ona göre genel olarak, gelişmiş sanayi ülkelerinde görülen tutucu karakterin, tutucu/ilerici dinamiğini genel toplumsallaştırma sürecinin niteliği, eğitim, kültür düzeyi, meslek, aile durumu, vb. gibi bireyin içinde yaşadığı somut toplumsal-kültürel-tinsel koşullar belirler (Teber, 1990: 56).

Dolayısıyla, tutuculuk konusunun genellemesi yaşamın tüm alanlarını ve kişiliğin tüm özelliklerini kapsamaz. Kimi zaman birbiriyle çelişiyor gibi gözükten durumlar ortaya çıkabilir. Özetleyecek olursak tutucu kişilik, kimi konularda şaşırtıcı bir ilerçilik ortaya koyarken, kimi zaman da ödün vermez bir tutucu olarak karşımıza çıkabilir (Elm, 1986, Akt. Teber, 1990: 57).

Bu çelişik tutumu örneklemek üzere Frankfurt Sosyal Araştırma Enstitüsü'nün, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş üyelerinin yapmış oldukları çeşitli ampirik araştırmalarda, Hitler kurbanı Yahudilere liberallerden ve Protestanlardan daha çok Katoliklerin ve muhafazakârların yardım ettikleri tespit edilmiş; Paul Messig ve Horkheimer bu durumu, eleştirel idealleri liberallerden çok muhafazakârların savundukları biçiminde yorumlamıştır (Teber, 1990: 57).

1.2.3. Siyasal Toplumsallaşma (Politik Sosyalizasyon)

Siyasal toplumsallaşma kelime anlamı olarak; politik semboller, kurumlar ve prosedürler hakkında bilgi kazanarak, politikanın aktif ya da pasif üyelik rollerini öğrenerek, ideoloji ve değer sistemini içselleştirerek siyasal sisteme dâhil olma sürecini ifade etmektedir. Bu süreç aynı çalışmada; hem bireysel öğrenme hem de toplumun bir üyesi olarak kültürün aktarılması analiz edilerek incelenebilir. Uluslar siyasal geleneklerini yeni kuşaklara, eğitim, medya, iş ve komşuluk ilişkileri gibi politik kurumlar aracılığıyla, daha önce kurulmuş düşünce ve eylem süreçleriyle yerleştirir.

Her politik rejim doğal olarak genç üyelerinin kendisine uyumunu temin etmek için çaba gösterir. Bu politik yaşamın tekrar eden yönlerinden bir tanesidir. Halk eğitimi de aslında bu programlardan bir tanesidir ve antik çağdan beri özenle kullanılmaktadır. Bu çabanın tarihsel temelleri Platon ve Max Raffery'e kadar gitmektedir. Greenberg (1970: 1-3), siyasal toplumsallaşmayı, bireyin üyesi olduğu ve içerisinde yaşadığı politik sistemle ilgili tutumları, inançları ve değerleri kazandığı açık bir süreç olarak tanımlamıştır (Beşirli, 2003: 105)

Rodeo (1983:153) ise siyasal toplumsallaşma ile ilgili şunları söyler: “Siyasal toplumsallaşma, bir toplumda siyasal kültürün gelişmesi sonucu, toplumu oluşturan bireylerin içinde buldukları toplumsal ve siyasal çevre ile yaşadıkları sürece doğrudan ve dolaylı olarak etkileşimleri sonucu edindikleri düşünce, tutum ve davranışların tümüdür.” Bu bağlamda siyasal toplumsallaşma bireylerin tek tek veya toplu olarak geniş halk kitleleri tarafından ulusal politik kültüre dâhil edilmelerini ifade etmektedir.

Kışlalı (2002: 118), *Siyaset Bilimi* adlı çalışmasında siyasal toplumsallaşma sürecinin sosyalizasyonun bir bölümünü oluşturduğuna dikkat çekerek, siyasal toplumsallaşmayı siyasal inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından bireye öğretilme süreci olarak tanımlamıştır.

Siyasal toplumsallaşma süreci etkileşimli, dinamik, yaygın, çatışmalı ve ideolojik niteliklidir. Sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin bütün pratikleri ve kurumları, aileden işyerine, arkadaşlık gruplarından kitle iletişim araçlarına kadar yaşam ağının bütün öğeleri, siyasal toplumsallaşmanın da etkeni rolünü oynar. Bunların hepsi siyasal açıdan anlamlı bilgi ve davranış kodlarını iletir (Kaplan, 1999: 14).

Siyasal toplumsallaşma ile siyasal kültür ve kurumlar arasında diyalektik; karşılıklı olarak birbirini belirleyen bir ilişkinin var olduğu söylenebilir. Bütün bu siyaset unsurları birbirlerini etkilemekte ve belirlemektedir. Genel siyaset kurumu da bu işleyişin, karşılıklı etkileşim süreçlerinin bir sonucu ve kaynağı halindedir (Akın, 2009: 50).

Siyasal toplumsallaşma ile ilgili olarak ilk önemli çalışmalardan bir tanesi Heinrich Mann tarafından kaleme alınan *Uyruk* adlı romandır. Romanda, sanayi devriminin yaşandığı dönemde kapitalizmi geçmeye çalışan Almanya'da bir kâğıt fabrikasının evinde doğan yumuşak çocuğun gelişmesi, eğitimi, olgunlaşması,

toplumsal karakterinin belirlenmesi (Erich Fromm), özetle toplumsallaştırılmasının abartılı bir karikatürü verilmektedir. Romanın kahramanının olgunlaşması, babasının fabrikasını gezerken ilk düzenli sistematik düşüncelerini oluşturmaya başlaması, düzenli işleyen makinelere, çarklara, dişlilere hayranlık duymaya başlamasıyla ortaya çıkar. Bu makine düzeni aynı zamanda metaforik olarak toplumsal-moral hiyerarşiyi de yansıtmaktadır. Ailede, sokakta ve devlet kurumlarında da benzeri bir sistem işlemekte, alttaki dişliler hep üstteki dişlilere bağlı-bağımlı olarak çalışır. Ancak böyle sosyaldarwinist bir yasallık içinde bulunan toplumsal düzen sağlıklı olarak yaşar ve gelişebilir. Bu hiyerarşik düzen ve uyum, insana haz ve huzur verir. Bu nedenle tüm toplum bireyleri bu konuda eğitilmeli, tüm yurttaşlar uyruklaştırılmalıdır. Mann, romanının başlangıcında bu uyruklaştırmanın ilk yaşandığı sosyal ortamı, aileyi konu edinmiş, babanın aile içindeki sınırsız ekonomik-politik gücün temsilcisi olduğunu ortaya koymuştur. Çocuk aile içerisinde, babası vasıtasıyla en kaba şiddeti ve otoriteyi evde tanımaktadır. Böylelikle, Mann, yıllar sonra Adorno tarafından tanımlanan otoriteryan karakteri, daha 1906 yılında romanının taslaklarında ortaya koymaya başlamıştır. Ayrıca Mann, henüz ne Psikanaliz ne de Frankfurt okulu kurulmadan önemli bir politik psikoloji çözümlenmesi yapmıştır. Mann romanı için 1906-1912 yıllarında gerekli malzemeyi toplamış, 1912 yılında eserini yazmaya başlamış ve ancak 1914 yılında tamamlamıştır (Teber, 1990: 65-69).

Romanda, ataerkil aile, fabrikalar, kilise, militarizm, vb. gibi tüm toplumsal kurumlar, merkezî bürokrasinin gereksinimleri doğrultusunda tek tip bir yurttaş uyruk yetiştirmek (üretmek) için çalışmaktadır. Böylelikle merkezî bürokrasinin denetimindeki tüm bu kurumlar bir “ulus okuluna” (Schule der Nation) dönüşmüştür. Böylelikle annenin ninnisinden, çocuk yuvalarına, üniversitelerden kiliselere, genelkurmay bildirimlerine kadar her şey aynı mantalite paydasında buluşan uyrukların yetiştirildiği bir ulus okuluna dönüşmektedir. Bu ulus okullarının mezunları aynı üniformayı giymeseler de birbirlerine olan benzerlikleri ayrıcalıklarından daha çok olmaktadır (Emmerich, 1980: 40).

On beşinci yüzyılda yaşamış olan İspanyol hukukçu ve eğitimci, St. Bernardo’ya göre, “eğitim, toplumsallaştırmanın, daha özgün bir tanımlamayla insanı olgunlaştırmanın amacı, insana diz çökmesini, onurunu pazara çıkarıp satmasını, kişiliğini, yüz ifadesini, mimiklerini yeniden düzenlemesini, dilini tutmasını,

yürüyüşünü ayarlaması, gülmesini ve sırtmasını dizginlemesini ve sıklıkla avucunu yalamayı bilmesini öğretmektir” (Brückner, 1983, Akt. Teber, 1990: 76).

On beşinci yüzyıldan bu yana insanın eğitim, olgunlaştırma ve toplumsallaştırma mantığında St. Bernardo'nun yaptığı tanımlamadan pek de bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bugün bile bütün politik düzenlerde gücü ellerinde tutanlar, genelde insana hep olumsuz yaklaşmakta, dahası potansiyel suçlu bir varlık olarak görmektedir. Kapitalizm, dünya ölçeğinde bir sosyal-ekonomik bir formasyon olma sürecinde, ekonomik politikasının yanında, temel ideolojisini, uyguladığı politik (kitle) psikolojisinde yoğunlaştırmış ve denetleyebildiği toplumların insanların, davranışlarının, beklentilerinin, duygularının, düşüncelerinin, vb. psişik yapılarının, yönetimin belirlediği “oyun alanlarında” kalması için insanları toplumsal bütünleşmeye, kitle içinde eritmeye, özümlemeye özen göstermiştir. Böylelikle kapitalizmin etkin olduğu tüm toplumlarda insanlar psişik-kültürel bir tek düzeliğe indirgenmeye (homojenize edilmeye) başlanmıştır. Bu süreç içerisinde insanlarda geliştirilen, sorumluluk, boyun eğme, sadakat, görev bilinci, korku, suçluluk, vb. gibi insan doğasına aykırı ve hatta hastalıklı duygular ve değer ölçüleri gelişirken, sevgi-aşk, umut ve haz duyabilme, mutlu ve hatta orgazm olabilme duygu ve yetenekleri ise söndürülmüştür. Günümüzde yaşanan yaygın ruhsal bozuklukların, depresyonların, nöroz ve şizofrenilerin temelinde hep bu garip korku ve suçluluk duygusu bulunmaktadır (Teber, 1990: 76-78).

Siyasal toplumsallaştırma sürecinin sonucunda bir “yandaş psikolojisi” ortaya çıkmaktadır. Yandaş, resmi ideolojinin yetiştirdiği, büyük korkuları olan zayıf bir kişiliktir; dış dünyaya karşı ilgisizdir ve kendine özgü bir dünya görüşüne sahip değildir. Yandaş, otoriter-totaliter, anti-demokratik yönetimlere, başlangıçta olmasa bile zaman içerisinde uyum sağlayabilmektedir. Yandaş, toplumsal-politik (psişik) harmoni arayan bir kişiliktir ve genellikle sorumluluk gerektiren görevler almaktan geri durur. Bu durumu iyi bilen otoriteryan-totaliter yönetimler, sorumluluk almaktan kaçan fakat bulunduğu ortamın düzeninin dışında kalkmaktan da korkan yandaşların politik olarak ne derecede aktif ya da pasif olması gerektiğini belirlemekte ve gerektiği zaman onları zorlamaktadır. Yandaş kişiliğin toplumsallaştırma sürecinin genel olarak çocukluk döneminde ortaya çıktığı düşünülmüş ve çocukluk döneminde edilgenleştirilen bireylerin, bu pasif kişilik içinde giderek daha fazla kararsız, itaatkar ve böylelikle

yandaş ya da angaje bir taraftara dönüştüğü varsayılmıştır. Çocukluk döneminden başlayan tüm toplumsallaştırma süreçlerinde, birey olanca ayrıntılarıyla şiddetin altında disiplin edilir, boyun eğmeye koşullanır. İnsan, fizik-biyolojik ama özellikle de psikolojik şiddet yoluyla olgunlaştırılır (Teber, 1990: 92-93).

Siyasal toplumsallaştırma sürecinde otoriter rejimler kitle iletişim araçlarından ve popüler kültür araçlarından da etkin bir biçimde faydalanmıştır. Böylesi bir mantık içinde Naziler, toplumu oluşturan bireyleri gönüllü olarak otoritenin altında toplayabilmek için sadece politik söylemlere başvurmamış, sinema-film, güzel sanatlar, mimari, edebiyat, spor, vb. bütün kitle kültürü üreten araçları kullanmıştır (Teber, 1990: 117). Günümüzde de yaygın kitle iletişim araçları bu sürece daha büyük bir hizmet vermekte ve kapitalist düzenin evrensel boyutta hâkim olması için bu araçlar yoluyla popüler kültür tüm dünya vatandaşlarına dayatılmaktadır.

Naziler ürettikleri söylemde tıbbi terimlere özel bir önem yüklemiş ve sağlık konusunu bireylerin politik toplumsallaştırma doğrultusunda koşullandırılması için kullanmışlardır. Bu bağlamda, Hitler'in görevinin toplumsal hijyeni (ırkı) koruma olduğu söylenmiş ve politika tıbbi parametrelerin içine sokularak, Nazi partisi yöneticileri de hekim kimliğine bürünmüş sanısını vermeye çalışmışlardır. Bu nedenle tüm otoriter toplumlarda olduğu gibi Naziler de yazı ve konuşmalarında sürekli tıbbi terimler kullanmış, toplumun operasyonlarla kangrenli unsurlardan arındırılacağından söz edilmiş, muhalefet de hep bulaşıcı hastalıklarla özdeşleştirilmiştir. Böylelikle dolaylı olarak bireylerin depolitizasyonu da sağlanmıştır. Nazi Almanya'sında depolitize edilmiş bireyin tüm düşüncesi, sağlık ve cinsel konulara indirgenmiş, günlük yaşamın etkinlikleri, düşünce ve konuşmalar böylesi bir bağlam içinde yeniden sistemleştirilmiştir. Böylelikle Naziler, insanları sağlıklı/hastalıklı, akıllı/akılsız, güzel/çirkin, vb. gibi biyolojik parametreler üzerinden sınıflandırmış ve bu sınıflandırmayı ileri götürerek soylu/soysuz, yaşamaya hakkı olanlar/olmayanlar diye detaylandırmıştır. Bunun sonucunda da sağlıklı, güzel, akıllı, normal, disiplinli ve çalışkan olanların Cermen ırkını oluşturduğu ve bu efendi ırkın yaşama hakkına sahip olduğu; Yahudi, Slav, vb. gibi diğer aşağılık ırkların ise hastalıklı olduğu ve bu nedenle de yok edilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Teber, 1990: 118-119).

1.2.4. Biyo-politika

Nazilerin öncülüğünü yaptığı bu anlayış, aslında modernizmle birlikte ön plana çıkan biyo-politika konusunun bir uzantısıdır. İktidar kavramındaki değişiklikler ve ulus devletlerin oluşumuyla birlikte, toplumu oluşturacak birey ve nüfus kavramları önem kazanmıştır. Ulus devletlerin kuruluşuyla birlikte değişen iktidar kavramlarını ve yeni oluşan iktidar için önem kazanan beden ve nüfus kavramlarını açıklayabilmek için Foucault'un iktidar çözümlemesi bağlamında ele aldığı biyo-iktidar kavramına bakılabilir.

Foucault, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda esas olarak beden üzerinde; bireylerin bedenleri üzerinde odaklanan yeni iktidar tekniklerinin ortaya çıktığını belirtmekte ve buna insan bedeninin anatomo-politiği adını vermektedir. Anatomo-politika bireyselleştirme yöntemiyle, bedenler üzerinde iktidar kurma yöntemidir ve bir makina olarak gördüğü bedenin kullanımıyla ilgilidir. Anatomo-politika insan bedeninin disipline edilmesi, yeteneklerinin optimum hale getirilmesi, güçlerinin ele geçirilmesi, yararlılığının ve uysallığının paralel bir şekilde artırılması, verimlilik ve iktisadi denetim sistemleriyle bütünleştirilmesidir ve kısaca “bireylerin bedenlerini yararlı fabrika ellerine dönüştürmeyi” amaçlamaktadır (Korkmaz, 2007: 94).

Anatomo-politika aslında bir “refah” sorunudur ve bedeni en verimli şekilde denetim altına almaya çalışmaktadır. Bireyleri cezalandırmakla kalmayıp, aynı zamanda hizaya sokmakta, onları toplumsal bütünün yararına denk hale getirmeye çalışmaktadır (Revel, 2006: 117). Foucault, bu yeni iktidar yöntemini açıklayabilmek için klasik hükümler kuramıyla karşılaştırmaktadır. Hükümler kuramı, toprak ve topraktan elde edilen ürünler üzerinden uygulanan bir iktidar biçimine bağlıdır. Bu kuram; malların ve zenginliğin sahiplenilmesi ve yer değiştirmesiyle ilgilidir. Hükümdarın fiziksel varlığından yola çıkmakta ve iktidarı onun çevresinde kurmaktadır. Aralıklı olarak devam eden vergi ve borç sistemleriyle ve bu sistemlerin yazılı hale getirilmesiyle oluşturulan hukuk sistemiyle uygulanmaktadır. Ortaya çıkan yeni iktidar yöntemi ise toprak ve topraktan elde edilen ürünler yerine bedenler ve bedenlerin ne yaptığıyla ilgilenmektedir. Artık mal ve zenginlik yerine zaman ve emek önem kazanmıştır. Kesintisiz ve düzenli gözetim sistemlerinden yola çıkmaktadır. Sürekli olarak gözetleme yoluyla; hiyerarşi, teftiş, yazı, tutanak sistemiyle yani disiplinci mekanizmalarla en masrafsız biçimde uygulanması zorunludur (Korkmaz, 2007: 94).

Disiplinlerle birlikte bir beden sanatı doğmuştur; fakat bundan önce de iktidar ve beden arasında bir ilişki vardır. Yalnızca bedenle olan bu ilişki cezalandırıcı nitelikteki bir ilişkidir. Beden sanatının doğuşundan önce; on yedinci yüzyılın ortasından on sekizinci yüzyılın ortasına kadar, insanların bedeni ulaşılabilir yegâne zenginliktir, ele geçirilebilen tek şeydir. Beden basitçe, cezalandırılabilir bedendir, çünkü uyrukların çoğunun sahip olduğu tek şeydir (Korkmaz, 2007: 94-95).

Foucault'a göre, hükümdarlar açısından, işkence mutlak iktidarı meşrulaştırıyordu. İşkencenin acımasızlığı bedenler üzerinde sergileniyordu, çünkü beden ulaşılabilir tek zenginlikti (Korkmaz, 2007: 95).

Disiplinlerle birlikte ise, bedenin artık yalnızca cezalandırma değeri yoktur. Cezalandırma yerine, hizaya sokmak, ıslah etmek ve gözetim altına almak söz konusudur. Disiplinci mekanizmaların söylemi aslında yasaların söylemi değildir, hukuki düzenlemelerin söylemi de değildir. Çünkü söz konusu olan bireylere ya da bireylerin bedenlerine sadece yasalara uymalarını söylemek değildir. Disiplin söylemi bireyleri genel olarak egemenliğin işleyişi diyebileceğimiz; yasalara ve kurallara uymaya zorlamamakta, daha çok doğal bir kural olarak sunulan şeye uymaya zorlamaktadır. İktidarın ürettiği bu doğal kural, Foucault'un "toplumsal norm" adını verdiği şeydir (Korkmaz, 2007: 95).

Revel'e (2006) göre toplumsal norm; bir kurallar söyleminin üretilmesidir. Bireyin, bedenlerin, insanların olması gereken bir doğa adına (iktidarın kurgusu olan bir doğa) yargılandığı ve hizaya sokulduğu bir kurallar söylemidir (Korkmaz, 2007: 95).

Foucault, toplumsal normu, doğal kurallar olarak tanımlamakta ve sunmaktadır: "Disiplinler, on sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın ilk yılları arasında, yasanın değil, normalleştirilenin kanunu olan bir kanun tanımlayacaklardır. Disiplinler zorunlu olarak yasanın değil, insan bilimlerinin ufku olan bir kurumsal ufka gönderme yapacaklardır. Ve yasanın değil, insan bilimlerinin bu hukuku, bir klinik bilme alanı biçimini alacaktır" (Korkmaz, 2007: 95).

Yine Foucault için disiplinler açısından bedenle ilgilenmek, yalnızca bedenin olanaklarını, becerilerini, iş yetilerini ya da bedenlerin bağımlı kılınması biçimlerini (onu daha tutsak, daha itaatkâr, daha uysal kılarak) artırmak demek değildir. Disiplinler yeni bir çifti, uysallık – yararlılık çiftini devreye sokmuşlardır. "İnsanı itaatkâr olduğu kadar yararlı ve yararlı olduğu kadar itaatkâr" kılan bir ilişkiyi biçimlendirmek söz

konusudur. Yararlılık ile itaat artık birbirine bağlı kavramlardır (Korkmaz, 2007: 95-96).

Yararlılık kavramı, disiplinlerin doğuşundan önce var olan bir kavram değildir. On yedinci yüzyılın sonuna kadar iktidarın sorunu, engellerle karşılaşmamak yani bağımlı kılmak ve bunu sağlayabilmek için de cezalandırma mekanizmaları üretmektir. On yedinci yüzyılın sonuna gelindiğinde ise artık tek başına cezalandırma yeterli değildir. Çünkü “toplumsal yararlılık” gibi yeni bir fikir yani “toplumsal verim” fikri belirmiştir. Ortaya çıkan yeni iktidar teknikleri tek tek insanların bedenlerine nüfuz ederek onlardaki emek gücünü; artırarak ve beraberinde uysallaştırarak muhafaza etmektedir. Bedenler bir taraftan uysallaştırılırken bir taraftan da bedenin güçleri daha iyi üretebilir hale getirilmektedir. Bedenlerin bakımı üstlenilmekte, alıştıırma, terbiye vs. yöntemlerle işe yarar güçleri yükseltilmektedir (Korkmaz, 2007: 96).

Foucault’un ortaya koyduğu biyo-politika, üreme, doğumların ve ölümlerin orantısı, sağlık düzeyi, ölüm yaşı ortalaması, bir nüfusun doğurganlığı, yerleşim, göç, gibi konularla merkeze almıştır. Biyo-politika; salgınlar, bataklıklar, doğurganlık, hastalıklar, yaşlılık, uzun yaşam, konut, göç gibi genel bir kitle olarak nüfusun üzerinde etki eden bütün değişiklikleri hesaplanabilir kılmaya çalışmaktadır. Amaç yaşayış biçimini en iyi duruma getirmek ve nüfusu dengede tutmaktır (Korkmaz, 2007: 97).

Foucault’a (1994: 25) göre, bedenin denetim altına alınması ve beden bilinci, bedenin iktidarca ele geçirilmesi ve boyun eğmesiyle mümkün olmaktadır. Cimnastik, askerî talimler, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedenlere övgüler söylenmesi, tüm bunlar, iktidarın sağlıklı bedenler üzerinde, çocukların ya da askerlerin bedenleri üzerinde yürüttüğü aralıksız ve titiz çalışma sonucu, bireysel bedenin arzularını bulunmasını hedefleyen bir çizgi üzerinde yer almaktadır. İktidar, bireylerin bedenlerine erişmiş, hal ve tavırlarına, söylemlerine, eğitim ve öğrenimlerine, gündelik yaşamlarına kadar sinmiştir. Böylece de yaşamlarını her alanda yönlendirmektedir.

Foucault biyo-iktidar kavramıyla, özellikle nüfus olarak ortaya çıkan bir canlılar topluluğuna özgü görünümünün; sağlık, sağlığı koruma, doğum, uzun yaşam, ırklar gibi, hükümet uygulamalarının karşısına çıkardığı sorunların nasıl akıllaştırılmaya çalışıldığını analiz etmektedir. Foucault’a göre nüfus sorunu çok önemlidir. Nüfusun kalabalık ve etkin olmasıyla devlet daha güçlü hale gelmektedir. Bu açıdan sağlık,

sağlığın korunması ve doğum oranı büyük önem taşımaktadır (Foucault, 1992: 109-110).

“Modern devletler ve kurumlar, nüfusların uzam ve zaman içinde çok titiz bir biçimde kontrol edilmesine bağlıdırlar” (Sarup, 1995: 26). Modern devletlerde nüfus ve nüfus düzenini sağlayan mekanizmalar oldukça önemsenmekte, Ortaçağdaki toprak devletinden, nüfus devletine doğru bir geçiş gözlenmektedir. İstatistikçiler ve ekonomistler tarafından toplanan nüfusun bilgisi, güç bilgisinin bir biçimi, sosyal güç istencinin bir ifadesidir (Macey, 2005: 117). Hükümetler sağlık hizmetleri, iskân, şehir planlamacılığı, sosyal hizmetler gibi alanlarda denetim sağlamaktadır. Çünkü bireyler ve nüfus hakkındaki tüm bilgiler ellerinde bulunmaktadır. Bu şekilde toplumun hemen hemen her tabakasını kontrol edebilmekte ve yaşamlarını istenilen şekilde düzenlemektedirler.

Modernite süreciyle birlikte bedenle ilgili yeni bir bilgi/iktidar alanının geliştiği görülmektedir. Modern iktidar, özellikle yaşam konusu üzerinde odaklanmaktadır. Buradaki asıl amaç ise bedenin kontrol altında tutulmasıdır. Bedenin yönetilmesi, aynı zamanda toplumun da yönetilmesi anlamını taşımaktadır. Modern dönemde beden, kontrol edilmesi ve yönetilmesi gereken bir araç, bir nesne konumunda yer almaktadır (Yılmaz, 2007: 102).

Foucault, iktidarın doğası ile ilgili tamamen yeni önermeler ortaya koymakta ve temel olarak, modern öznenin birey olarak nasıl kurulduğunu analiz etmektedir. Foucault’a göre beden, siyasal alanın içinde yer almakta, iktidar ilişkileri bedeni kuşatmakta, sınırlandırmakta, sıralamakta ve eğitmektedir. Böylece yaşam ve beden iktidarın gözetim alanına girmiş bulunmaktadırlar. Bu durum, biyolojik olanın, denetim altına alınması sürecini ifade etmektedir. Modern toplumda, bedenin hem iş gücü olması -üretim sürecine katılması- hem de bağımlı kılınması -disiplin altına alınması- gerekmektedir. İktidar, bedeni hem üretken hale getirmekte, hem de sisteme tabi kılmaktadır. Bu noktada Foucault, biyo-iktidar kavramını ortaya koymaktadır. İktidar artık krallar gibi öldürerek insanları yönetmek yerine, onları canlı tutarak yönetmektedir. Biyo-iktidar yaşama tam anlamıyla hükmeden bir iktidar biçimidir. Hem bireyin bedeni, hem de toplumsal beden -nüfusa ilişkin istatistikler- düzenlenmektedir. Demografi biliminin verileriyle birlikte, cinsiyet, doğum-ölüm oranı, toplumun sağlığı gibi konularda sıkı kontroller uygulanmaktadır. Toplumda sağlıklı ve normal olmak en

temel özellikler olarak belirlenmektedir. Böylece modern birey ve onun bedeni, biyo-iktidar teknikleri içinde özenle imal edilmektedir (Yılmaz, 2007: 102).

Ayrıca toplum mühendisleri insan mutluluğunun standardı olarak ahlakın yerine sağlığı geçirmektedirler (Sennett, 2002: 230). Önemli olan bireyin sağlıklı olmasıdır. Çünkü ancak sağlıklı beden bir iş gücü haline gelebilir. Sağlıklı bir bedenin oluşturulması ise bilimsel bilgiyi gerekli kılmaktadır (Yılmaz, 2007: 31).

Foucault, disiplinler iktidarın başlıca işlevinin “terbiye etmek” olduğunu ifade etmektedir. “Kendine tabi kılınmış olanları ayırmakta, çözümlenmekte, farklılaştırmakta, bu ayrıştırma süreçlerini gerekli ve yeterli tekilliklere kadar götürmektedir. Disiplin birey imal etmektedir” (Foucault, 2006: 255). Buradaki amaç ise bedeni daha fazla yararlı hale getirmek, daha fazla itaatkâr kılmaktır. Bu açıdan disiplinler iktidar, öncelikle bedeni hedeflemektedir; amacı itaatkâr bedenler yaratmaktır. “Disiplin, bireyin beden ve ruhunun içine işleyen, bireyin hayat ve zamanını, iş gücüne dönüştüren bir güçtür” (West, 1998: 241). Bedenlerin hareketi üzerine tekrarlamalı bir ritim empoze edilmektedir. Böylece davranışlar, sebeplerinden bağımsız hale getirilmekte ve insanların iradeleri devre dışı bırakılmaktadır (Bauman, 1996: 60). Disiplin aracılığıyla davranışlar, tüm yaşam tarzları sıkı bir denetim altına alınmakta ve istenen kalıba uydurulmaktadır. Bedenler bu düzen içerisinde, birtakım araçlar, teknikler, yöntemler ve amaçlar doğrultusunda, ayrıntılı bir şekilde yeniden üretilmektedir (Yılmaz, 2007: 31).

Foucault bu disiplin sürecini şu şekilde özetlemektedir: Disiplin önce denetim ölçeğinde; bedeni ayrıntıda işler, onun üzerine ince bir baskı uygular, hareketleri, jestleri, tavırları kontrol eder; aktif beden üzerinde sonsuza kadar bölünebilen bir iktidar yaratmaktadır. Sonrasında denetim nesnesi gelmekte; hareketlerin ekonomisi, etkinliği, bunların iç örgütlenmesi sağlanmaktadır. Son olarak da tarz gelmektedir; mekânı, hareketleri çok yakından çerçeveleyen bir şifrelemeye göre uygulanmaktadır. Bu yöntemlere “disiplinler” adı verilmektedir (Foucault, 2006: 210). Bu şekilde disiplinlerin titiz bir şekilde uygulanmasıyla da disiplinler iktidar mekanizması işlemeye başlamaktadır (Yılmaz, 2007: 31).

Eski Yunan’a dayanan biyo-politika anlayışında, güzel birey güçlü ve sağlıklı bireydir, yetkin bireydir. “Doğada canlı varlıkların güzelliği türlere uygun olağan ve belirgin özelliktir ve buna bağlı olarak uyumdur, bedensel ve ruhsal yetilerin tam

gelişmesidir, fişkırın sağlıktır ve bunlardan gelen üstün güçlülüktür.” Çirkin bireyler ise, sağlıksız bireylerdir. “Güzelin karşıtı olan çirkin, özü gereği olumsuzdur. Çirkinde özden bir yetersizlik, teknik araçlarla sonuç arasında bir uyumsuzluk, biçimsel bir oransızlık ve bir uyumsuzluk vardır” (Yılmaz, 2007: 79).

Ortaçağa gelindiğinde, Aziz Augustinus’a göre güzellik, üç öz niteliği gerektirmektedir: “İlki, bütünlük veya kusursuzluktur; çünkü eksik şeyler, biçimden yoksundur. Sonra parçalar arasında uygun oran ve uyum gereklidir. Son olarak da açıklık veya görkem” (Eco, 1998: 123).

Hitler, 1937 yılındaki bir konuşmasında şöyle demektedir (Akt. Yılmaz, 2007: 79):

Bugün insanoğlu, görünüşü ve hassasiyetleri bakımından antik çağa hiçbir zaman olmadığı kadar yakındır. Spor yarışmaları ve gösterileri, milyonlarca genç bedeni güçlendirmekte, belki de binlerce yıldır olmadıkları ve olabileceklerinin düşünülmediği kadar biçimli ve sağlam şekilde bize sunmaktadır.

Biyo-politika bağlamında ele alınması gereken bir diğer konu ise “öjenik” konusudur. Öjenik, ilk olarak Sir Francis Galton tarafından ortaya atılmıştır ve ‘Eugenics’ Galton’un iyi tür anlamında eski Yunancadan ürettiği bir kelimedir. Galton öjenik düşüncesini, Darwin’in evrim teorisine dayandırmaktadır. Öjenik düşüncesi temelde kalıtsal kuralların insanoğlunun üremesini kontrol altına almak üzere kullanılmasıdır. Toplumun en üstün nitelikli üyelerinin bu özelliklerini ırsi olarak aktarabileceğini kabul etmekte ve bu özellikleri toplumda yaygınlaştırmaya çalışmaktadır (Korkmaz, 2007: 109-110).

Öjenik düşüncesi ve bu düşünceye göre uygulanacak tedbirler negatif ve pozitif öjenik olarak sınıflandırılmaktadır. Pozitif öjenikte; kalıtım sürecine ve bu sürecin gerçekleştiği koşullara tıbbi ve eğitsel yollara müdahale edilebileceği ve bu müdahale sonucunda kalıtım sürecinin belirli bir noktaya kadar değiştirilebileceği kabul edilmektedir. Özetle; toplumun yüksek nitelikli unsurlarının çoğalmasını teşvik edici kuralları içermektedir. Negatif öjenikte ise; dışarıdan müdahalelerin kalıtım sürecini değiştiremeyeceği varsayılmakta ve insanların üremesini kontrol etmek ve istenilen

doğrultuda yönlendirebilmek için toplumun seçilmiş üyelerine üreme izni verilmekte ve bedensel veya zihinsel olarak kusurlu olanlar ise üreme sürecinden elenmektedir (Korkmaz, 2007: 110).

Almanya’da Nasyonal Sosyalistlerin iktidara gelmesiyle birlikte, pozitif ve negatif öjenik önlemlerini içeren kapsamlı bir bilimsel ve hukuki bir alt yapı kurulmuştur. Beden eğitimi ve spor da pozitif öjenik önlemleri içerisinde, özellikle eğitim politikası kapsamında yerini almıştır. Beden eğitimi ve boks, güreş gibi mücadele sporlarının dengeli bir sentezini oluşturan bir fiziki kültür sistemi kurulmuş ve bu sistemi İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar ısrarlı bir şekilde geliştirilmiştir. Nasyonal Sosyalistler fikri özellikler yerine içgüdüyü, muhakemenin yerine hareketi koyarak sosyal hayatta toplu bir dönüşüm yaratmayı amaçlamışlardır. Nazi Almanya’sında beden kutsanması mutlaklaşmış ve bu anlayış sosyal ve kültürel hayatın tamamına yayılmıştır (Akın, 2004: 116).

Naziler diğer milletlerin çocuklarından daha sağlıklı ve sağlam bir Aryan nesil yetiştirmeyi amaçlamış; bu yüzden de beden eğitimi ve spor eğitimin bir parçası olarak kurgulanmış ve hatta bilimsel ve kültürel eğitimin önünde yer almıştır. Hitler; *Kavgam*’da kurguladığı ırkçı devlet anlayışı için özel bir beden eğitimi ve spor politikası önermemekle birlikte; beden eğitimi ve sporu yeniden düzenlenmesi gerektiğini düşündüğü eğitim sisteminin merkezine yerleştirmektedir. Mevcut eğitim sistemini; sadece bilgi aşlamaya yönelik bir eğitim olmakla ve beden eğitimi ve spora gereken önemi vermemekle eleştirmektedir (Hitler, 2005).

Hitler’e göre, beden eğitimi; yani vücutları sağlam yapma işi fertlerin değil devletin görevidir. Eğitme görevi sadece bilgi aktarımıyla kalmamalı ve sağlam vücutlar yetiştirmelidir. Asıl amaç karakterin oluşumu özellikle irade ve karar verme gücünün geliştirilmesi olmalı ve zihinsel gelişim ve bilgi aktarımı ikinci planda olmalıdır. Gençlere yaptıklarının ve hareketlerinin sorumluluğunu memnuniyetle yüklenme alışkanlığı kazandırılmalı, öğrenim bunlardan sonra gelmelidir: “İlim ve kültür bakımından gelişmemiş; fakat vücutça sağlam, karakter bakımından şerefli ve metin, karar vermekten hoşlanan, irade gücüne sahip bir insan, milli topluma, fikri kabiliyeti ne olursa olsun, sakat zayıf bir insandan daha faydalıdır” (Hitler, 2005).

Benzer bir şekilde faşistlerin de İtalya’da iktidara gelmesiyle birlikte, eğitim sistemi değiştirilmiş ve beden eğitimi eğitim sisteminin merkezine yerleştirilmiştir.

Eğitimin daha somut hale getirilebilmesi için gençlik teşkilatları kurulmuş ve eğitim sistemi ile iş birliği içinde olması sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak da okullar Mussolini'nin istediği tutkulu fakat itaatkâr gençleri yetiştirmek için uygun hale gelmiştir. Akın'a göre Faşist gençlik teşkilatlarının “hisset, düşünme” ve “inan, itaat et, savaş” sloganları İtalya'daki eğitim sisteminin amacını özetlemektedir (Akın, 2004).

1.2.5. Ulusal Kimlik

Kimlik kavramı insana özgü bir kavram olarak ortaya çıkmakta ve iki temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar tanınma ve aidiyettir. Kimlik, kişilerin ve toplumsal grupların “kimsiniz, kimlersiniz?” sorularına verdikleri cevaplardır. “Ben kimim” sorusunun dayanağı olan “ben”in tanınması ve tanımlanması, kimliğin sosyal ve psikolojik temeline işaret etmekte ve buna, kişinin varlığı ile ilgili tüm anlamaları (değerleri) içine alan öznel bir duygu olarak “kişisel kimlik” denilmektedir (Güvenç, 1993: 3-4).

Kimlik kavramı, Fransız ihtilali ile birlikte tarihsel-sosyolojik bir kategori olarak ortaya çıkan ulus devlet kavramının sonucu olarak yeni bir çerçevede içerisinde tanımlanmış ve milli kimlik kavramı ortaya çıkmıştır. “Milli kimlik” oluşumu, modern çağın ürünüdür. Modernleşme sürecinde devletin kimliği ile devleti oluşturan vatandaşların varsayımsal kimliği örtüşmüştür (Güvenç, 1993: 27).

İnsanın kimliğini oluşturan, ona özel bir vitrin hazırlayan unsurlar beş ana grupta toplanabilir: “1. Bedene ait özellikler, 2. Zihne ait özellikler, 3. Mizah, huy, 4. İstek, irade, 5. Özel yetenekler.” İnsanlar, bir kişiyi tanımlarken bu beş grupta topladıkları özelliklerden bir veya birkaçını ifade ederler (Tural, 1992: 70-72).

Modern ulus devletler, on altıncı yüzyıldan itibaren yeniçağ ile birlikte tedrici bir süreç içinde şekillenmiş; on yedi ve on sekizinci yüzyıllarda da olgun bir hüviyet kazanmaya başlamıştır. Bir idari yapılanma olarak ulus devlet, üç yüz elli yıla yakın bir süredir alternatifinin düşünülmesine yer bırakmayacak bir hegemonyaya sahip olmuştur (Tekeli ve İlkin, 2000: 118).

Ulus devlet ekonomik ve kurumsal bakımdan olayların merkezinde yer tutmuştur. Ulusal bir vergi sistemi ortaya çıkmıştır. Ulusal para birimleri eski ölçülerin yerini almaktadır. Ülkenin sermaye stokunu artırmak, ulusu güçlü kendine yeterli hale

getirmek ulus-devletin sorumlulukları arasındadır. Milli bir ordu kurmak ve mecburi askerlik görevlerini yerine getiren vatandaşlara, bir okul gibi milli kimlik bilinci kazandırmak ulus-devletin sorumlulukları arasındadır (Kennedy, 1999:160).

Ulus devletin bütünlüğünü korumada, demokrasi önemli bir etken olmuştur. Siyasi katılım bireyleri sisteme dâhil eder, yabancılaşmanın önüne geçer. Ulus devlet, üyelerine kamusal alanda vatandaş üst kimliği sağlayarak bütünleşmeyi gerçekleştirir (Kazgan, 2000: 248–249).

Ulus devletin özellikleri arasında; vatan birliğinin olması, dil birliğinin olması, kültür birliğinin olması, merkezilik özelliğinin olması, Anayasal devlet olması, laik esaslar üzerine kurulması ve yönetimin parlamenter bir işleyiş içinde meclisle düzenlenmesi gibi unsurlar bulunur. Birbirine kültürel olarak benzeyen bireylerden oluştuğu varsayılan ulus devletler modernleşmenin getirdiği alandaki büyümenin siyasal boyutunu temsil etmek üzere kültürel olarak türdeş kitle devleti özelliği göstermektedir (Keyman ve Sarıbay, 1998: 13).

Ulus devlette ulus oluşturma politikalarının önemli bir yer tuttuğu, toplumu dönüştürücü çabaların model açısından bir klasik oluşturduğu söylenebilir. Hemen belirtilmelidir ki, uluslaşma aslında geniş kapsamlı bir süreç olmakla birlikte, toplulukların modern uluslara dönüşmesinde bilinçli siyasi çabalar (ulus-inşa politikaları) önemli bir yer tutmaktadır (Nodia, 1998: 102–117). Nitekim son iki asırda, homojenlik düzeyi ne olursa olsun bütün ülkelerde farklı yoğunluk ve metotlarla olmakla birlikte ulus-inşa politikaları devletler tarafından uygulanmıştır (Gündoğan, 2003: 125).

Antony Smith, iki tür ulusal kimlik modelinden bahseder: Batılı (sivil-ülkesel / teritoryal) ve batılı olmayan (etnik - kültürel). Batı modeli sınırları belli bir ülke, yasal-siyasal toplum, üyelerinin eşit siyasi haklara sahip olduğu bir düzen, kültür ve ideoloji gibi kendisini oluşturan bireylerce ortaklaşa paylaşıldığı kabul edilen elemanlardan oluşan; etnik model ise sivil milli kimlik modellerine hem meydan okuyan ve hem de o modele ortak atalar miti, ortak kültür, din, dil ve etnik köken gibi yeni unsurlar ekleyen bir kolektif kimlik modelidir. Etnik temelli kolektif kimlik özellikleri ise; Doğu Avrupa ve Asya gibi daha çok az gelişmiş ülkelerde görüldüğünü söylemek mümkündür. Gelişmiş ülkelerde ise siyasi - hukuki kimlik modellerinin görülmesi onların eşit haklara

sahip, dışlayıcı olmayan bir milli kimliği benimsediklerini göstermektedir (Smith, 1994: 15).

Ulusal kimlik oluşturma veya ulus inşası sürecinde iki alternatif politika uygulanır: Bunlardan birincisi “hedef temelli” kimlik politikaları, diğeri ise “köken temelli” kimlik politikalarıdır. Bu iki kategorinin Fransız ve Alman ekolleri ya da sübjektif ve objektif ulus anlayışları olarak da ifade edildiği görülmektedir. Sübjektif ulus anlayışı olarak da isimlendirilen Fransızvari milliyetçilikte millet bir fikir, çıkar, sevgi, anı ve umut cemaati olarak tasarlanır. Bu çerçevede, ülke topraklarını, ortak hatıra ve kaderin kaynağı olarak kutsal bir obje hâline getirmek önemli bir hedeftir. Buna ilaveten, yasaların ve vatandaşlığın sağladığı eşitliğe ve haklara vurgu yapılmakta, siyasal hak ve ödevlere önem atfedilmektedir. Bu yaklaşıma göre; ortak mazi, hatıralar, amaç birliği gibi sübjektif bağlar sayesinde vatandaşlık bilinci gelişecek, fertlerin ülkesel bağlılıkları artacaktır. Almanvari ya da objektif milliyetçilikte etnik köken, bir ırka aidiyet çok daha önemlidir (Smith, 1994: 112). Bu modelde entegrasyon amacı ile soya dayalı yaklaşım takip edilmekte, topluluğu birbirine bağlayan bağlar olarak; devamlı canlı tutulmaya çalışılan soy ve kahramanlık mitleri, çekirdek kültüre ait dil, din, gelenek ve kurumların yüceltilmesi, eşsiz kolektif geçmişe vurgu ön plana çıkarılmaktadır (Smith, 2002: 190).

Ulusal birlik oluşturma sürecinde toplumun ortak sembollerinin ön plana çıktığı ve sıklıkla tekrar edildiği törenler büyük önem taşır. Bir vatana, ortak dile, ortak ideallere, geleneklere ve değerlere bağlanma duygusu olan milliyetçilik, bir milletin onu diğerlerinden farklı kılan sembollerle (bayrak, milli marş, milli bayramlar vb.) özdeşleşmesidir. “Bütün bu kimliklere bağlanmak bir kimlik yaratmaktadır; bu kimliğe yönelme dün olduğu gibi bugün de halkı harekete geçirme gücüne sahiptir” (Guibernau, 1997: 140).

Ulusun oluşmasında, ulus bilincinin oluşumuna bilerek ya da bilmeyerek katkıda bulunan tüm süreçlerin (savaşlar, felaketler, zaferler, inanç ve değerler, siyasal yapılar) katkısı olmakla birlikte, ulus-devletin kuruluşunu müteakip bilinçli devlet politikalarına dayalı sosyal ve kültürel faaliyetlerin ayrı bir yeri olmaktadır. Ulusal kimlik oluşturma politikalarının uygulanması sürecinde eğitim kurumları başlıca rol üstlenmekte ve ülkede eğitim konusunda bir seferberlik uygulanması gerekmektedir. Bu eğitim de genelde tek bir ulusal (resmi) dil (çekirdek etninin dili) ile yapılır ve resmi dili

ülkenin her yerinde hâkim kılma ulus-devletler için temel amaçlardan bir tanesidir (Hobsbawn, 1995: 117–119).

Toplumunu, tespit edilen kültürel değerlerle erime potasına alabilmek için devletin eğitim ve kültür kurumları ve politikaları bu amaç doğrultusunda harekete geçer. Özellikle kamusal ve kitlesel bir eğitim sisteminin varlığı ulusal kimliklerin sağlanmasında oldukça etkili olmuştur (Hobsbawn, 1995: 110–111).

Ulus devlet oluşturulması sürecinde, ulus için önem arz eden ortak sembol ve değerlere büyük önem verilir ve bu sembollerin toplumca içselleştirilmesi amaç edinilir. Bunun için eskiden beri var olan ve kolektif bellekte yer alan olaylar, semboller ve tarihi şahsiyetler kitlelere mal edilmek istenir; özellikle milli eğitim ve kültür politikalarına, askerlik gibi araçlarla yansıtılarak ve aydınlar seferber edilerek ve desteklenerek vatandaşların bir üst kimlik ile biçimlendirilmesine çalışılır (Smith, 1994: 111–112).

Ulusal eğitim ile birlikte toplum içindeki sosyal tabakalaşmada değişim yaşanır. “Soydan gelen ayrıcalıklar sosyal mobilitenin akışı içinde eriyecektir” (Say, 1998: 120). Geleneksel yapıda çeşitli kimliklere sahip olan birey, artık ulusal bir kimliği taşıyacaktır. Ulusal kimlikler topluluk içindeki bireyler için daha samimi, içsel işlevler de üstlenmektedir. En bariz olanı fertlerin “uyruklar” ve “yurttaşlar” olarak toplumsallaştırılmalarıdır. Müşterek değer, sembol ve geleneklerden bir repertuar oluşturmak suretiyle bireylerle sınıflar arasında toplumsal bir bağ kurabilmek için de yine ulusa müracaat edilmektedir. Bayrak, para, marş, kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak miraslara, kültürel yakınlara hatırlatılır; ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilir (Guibernau, 1997: 126).

Ulusal kimliğin oluşmasında eğitimden sonra önemli bir diğer unsur ise yurt bilincidir. Yurt, bir ulus için değer taşıyan toprak parçasıdır ve herhangi bir toprak parçasına göre kendisine özel anlamlar yüklenilmiştir. “Yurt; bizim bölgelerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu yeryüzünde biricik kılmaktadır. Nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleri ile yurt kavramı “kutsal” hale gelmektedir” (Smith, 1994: 25).

Ulusal kimlik oluşturmada en önemli unsurlardan bir tanesi de dindir. Din olgusu başta ilkel olmak üzere tüm toplumlarda en etkili ve en güçlü sosyal denetim araçlarından biridir. Bütün dinlerde “Tanrı” olarak tanımlanan ve kendisinden çekinilen,

korkulan bir güce inanılır. Kimlik belirlenmesinde dinî mensubiyetin önemli bir yeri vardır. Tüm dinler insana ve toplumun geneline belirli bir kimlik kazandırır. İnanç ve değer yargıları ile din, ona bağlılık hissedener arasında dinsel bir kimlik meydana getirir (Smith, 1994: 21). Ancak Aydınlanma ile birlikte ulus kimlikleri laik bir çerçeve kazanmış ve dinle olan ilişki yeniden tanımlanmıştır. Ulusçuluğun laik tarafının ağır bastığı toplumlarda dinin kimliği belirleyici etkisi daha az olmuştur (Smith, 1994: 46).

Dinin kimlik belirlemede oynadığı birincil rolle ilgili olarak diğer bazı düşünceler de şöyledir: “Ulus öncesi dönemde bir kimlik belirtme unsuru olan din, ulus sonrası dönemde de farklılaşarak bu misyonunu sürdürmüştür” (Karakaş, 2000: 45). “Din; hukuk, ahlak, iktisat, idare gibi siyasal niteliği olan bir kurumdur. İlkel toplumlardan günümüze kadar dinin toplumlar ve devletler üzerindeki etkisi çok çeşitli olmuştur” (Yasa, 1973: 129–130).

Diğer yandan siyasal kimlik ise sonradan kazanılmış bir kimliktir, bu özelliğinden dolayı da siyasal kimliklere modern kimlik adı verilebilir. Bu tip kimliklerin ortaya çıkışı ise Fransız devriminden sonradır. Bu kimlikler arasında yer alan siyasi-milli kimliğin, tarihte daha önce eşi benzeri olmamıştır. Bu kimliğin doğumu, alttan yukarıya doğru sosyal değişimin neticesiyle olmuştur. Batı Avrupa’da yeni tipte bir orta sınıfın yani burjuvazinin ortaya çıkması, kimlik meselesinin hem çok yönlü gelişmesini sağlamış hem de ona eskiden benzeri olmayan bir siyasi veçhe kazandırmıştır. Halk kültürünün ve kimlik bilincinin devlet ve hükümet çevrelerini etkilemesi, hem devletin yapısını hem de kimliğini baştan aşağı değiştirmiştir (Meşe, 2006: 32).

1.2.6. Sosyal Sınıf

Fransızcaya on dördüncü, İngilizceye on altıncı yüzyılda girmiş olan sınıf (classe), Latince “classis”den türemiş bir kelimedir. Bu kelime yurttaşları sahip oldukları servete göre birbirinden farklı kategorilere ayıran bir terimdi. On yedinci ve on sekizinci yüzyılda Fransızcada ‘kategori’ kelimesi ve aynı dönemde, Türkçede Arapça kökenli ‘sınıf’ kelimesi de aynı anlamları karşılıyordu (Arslantürk ve Amman, 2011: 391). Bu dönemde Osmanlıca metinlerde reaya, asker ve ulema sınıflarından söz edilirken, sınıf sözcüğüne tabakalaşma bilincinin yüklenildiği anlaşılmaktadır (Mardin, 1991: 80).

Sınıf, hiyerarşik bir düzeni ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir. Tek tek bireyler arasındaki, ya da gruplar / tabakalar halindeki topluluklar arasındaki düzeni ifade etmek üzere kullanılır.

Bu anlamda, “sosyal sınıf” terimi genellikle “sınıf” teriminin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır. Sınıf aynı zamanda bir sınıf sistemi veya sosyal tabakalaşma sistemi içinde belirli bir pozisyon anlamına gelmektedir (Berber, 2003: 223).

Modern anlamda “sosyal sınıf” kavramı on sekizinci yüzyıl sonlarında İngiltere’de doğmuştur. Bu dönemde sınıf kelimesi, kendisine yakın anlamlı kelimelerden ayrışmaya başlayarak özel bir anlam alanına kaymış ve “sınıf dili”, “alt sınıf”, “orta sınıf” ve “üst sınıf” benzeri terimler kullanılmaya başlanmıştır (Mardin, 1991: 80).

Sosyal sınıflar ve sosyal tabakalaşmalar öteden beri toplumların ve toplumsal yapıların oluşmasında en etkin rollerden birini oynamıştır. Sosyal sınıf ve sosyal tabakalaşmaları inceleyebilmenin en iyi yollarından bir tanesi de sosyal yapı analizi yapmaktır. Çünkü sosyal sınıf ve tabakalaşmalar, sosyal yapının kesitlerinden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Tabakalaşma; eşit olmayan sosyal etki ve hayat şanslarına sahip insan katmanlarında toplumun bölünmesidir. Her düzeyde insanlar üç tabakalaşma boyutunun farklı şekillerde onlara verdiği sosyal statülere sahiptirler. Bu boyutları; zenginlik, güç ve prestij olarak sıralayabiliriz (Berber, 2003: 223-224).

Sosyal sınıfın, sosyal tabakadan temel farkı, sınıf kavramının sanayi devriminin ardından toplumsal ayrımları ifade etmek üzere kullanılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Geleneksel toplum yapılarında, toplumsal ayrımlar yalnızca, ekonomik ve politik gücü elde tutma seviyesine göre belirlenirken, sanayileşme ile birlikte toplumsal yaşama biçimleri ve kültürel unsurlar da bu ayrımları belirlemek üzere etkili olmaya başlamıştır.

Sosyal sınıfların, diğer sosyal tabakalaşma tarzlarından en önemli farklılığının kendi içlerinde kesin çizgilerle ayrılmamaları ve yine kendi içlerinde bir bütünlük arz etmemeleridir. Ancak Calhoun ve arkadaşları (1994: 218), sosyal sınıfların toplumdan topluma farklılık göstermekle beraber temelde beş ortak özellik grubunda toplanabileceğini belirtirler:

1) Üst Sınıf (Upper Class): Büyük zenginliğe ve otoriteye sahip aileleri içerir. Bunlar eski ve köklü aileler olup büyük şirketlere ve taşınmazlara sahiptirler.

2) Birleşmiş Sınıf (Corporate Class): Bu sınıfı büyük şirketlerde ve devlet kademesinde büyük bürokratik gücü olanlar oluşturur. Genelde bu şirketlerin sahipleri değildirler. Bu insanlar, ya yöneticidirler ya da yönetim kurulunda üyedirler. Birleşmiş sınıfın büyümesiyle üst sınıfta küçülmeler görülmüştür.

3) Orta Sınıf (Middle Class): Göreli olarak daha az malı olan fakat işleri sayesinde biraz yüksek gelir, prestij ve otoriteleri olan sınıftır. Orta sınıf; üst orta ve alt orta olmak üzere ikiye ayrılır.

4) İşçi Sınıfı (Working Class): hiç malı olmayan veya çok az malı olan sınıftır. İşleri onlara ya orta alt gelir, prestij verir ya da bunların hiç birini vermez. İşçi sınıfını kol gücünü kullanan bireyler oluşturur.

5) Alt Sınıf (Lower Class): Hiçbir malı, işi ve geliri olmayan sınıftır. Otoritesi ve prestiji yoktur. Başka bir deyişle “yoksul”dur.

Yukarıdaki sınıflandırma; her toplum için aynı olmayabilir. Ve sınıflandırma büyük oranda ekonomik kriterlerle oluşturulmuştur. Sosyal sınıfları, salt ekonomik kriterlerle incelemek ne kadar indirgemeci ise; onu salt siyasi anlamda bir yönetici kesimle sınırlandırmak da o derece indirgemecidir. Çünkü sosyal sınıfı salt siyasi anlamda incelemek kamu yönetimi ve siyaset biliminin; iktisadi olarak incelemek ise ekonomistlerin uğraş alanı olmaktadır. Bu bağlamda her iki yaklaşımdan birini tercih etmek sosyal sınıfların toplumsallığını kaçırmamıza, dolayısıyla sosyolojik bir tahlili yakalama olanağımıza engel olmaktadır. Temelde eleştirmeye çalıştığımız toplumu ve/veya toplumsal yapıyı ikiye ayırarak, bir tarafa burjuvaziyi diğer tarafa proletaryayı (Mandel, 1996); bir tarafa devleti diğer tarafa sosyal sınıfları; ya da bir tarafa ekonomik çıkarları, diğer tarafa ise etnik/dinî özellikleri (Keyder, 1989: 93) koyan bakış açısıdır. Bütün bunları da göz önünde bulundurarak daha geniş bir sosyal sınıf tanımını, Kurtkan

Bilgiseven yapmaktadır: “Aşağı yukarı aynı iktisadi kudrete sahip, hayat üslupları birbirine uyan, aynı tahsil ve terbiyeyi görmüş bulunan, iktisadi menfaatleri müşterek olan ve bu dört kıstasa göre kendilerini aynı durumda hisseden yani sınıf şuurunu müştereken duyan fertlerin teşkil ettiği topluluğa sosyal sınıf denir” (Bilgiseven,1984: 32).

Cockerham (1995: 257-258), sosyal sınıf üzerinde önemli çözümler yapan Karl Marks’ın sınıfları üretimden elde edilen gelirlere göre belirlediğini tespit etmektedir:

Marks, insanların üretim gelirleriyle ilişkilerinin temeline göre sosyal sınıflara ayırdıklarını söylemektedir. Bu gelirler; toprak, zenginlik ve diğer somut eşyalardır. Bu üretim gelirlerine sahip olan ve bunları kontrol edenler, üretilen artık değeri tekelleştirme eğilimindedir. Feodalizmde bu üretim gelirleri derebeylerinin elindeydi ve onlar tarafından kontrol edilmekteydi. Serfler belirli bölgelerde çalışıp belirli bölgelerde yaşamaktaydılar.

...Bu sistem zamanla kapitalizmin yükselişine ve endüstrileşmeye yol açtı. Toplumun alttaki üyeleri, emeklerini; yaşayabilmek için uygun ücretlerle fabrika sahiplerine sattılar. Marks’a göre toplumların dinamiklerini anlamak için sömürmenin sınıf yapısına katıldığını görmek lazımdı. Marks’ta sosyal sınıf üretim gelirlerine göre toplumda aynı yeri işgal eden bir grup insan tarafından oluşturuluyordu. Hizmetlere ve eşyalara ulaşma düzeyi kişinin sınıf durumunu belirlemekteydi. Sınıf yapısını, iki grup oluşturuyordu, bir sınıf üretim gelirlerine sahipken diğeri bunlara sahip değildi. Aslında Marks’ın tartıştığı; bireylerin bir sınıf oluşturabilmek için diğeri sınıfı çatışma içine girdiğiydi.

Max Weber’in ‘sosyal sınıf’ yaklaşımı ise, Marks’ın yaklaşımından ayrılmaktadır. Weber’den itibaren sosyologlar, sınıf konusunu salt iktisadi ilişkiler düzleminde ele almaktan vazgeçmiş, sınıf üzerinde dinî inançlar tarafından şekillendirilen ‘zihniyet’in rolü de dikkate alınmaya başlamıştır (Arslantürk ve Amman,

2011: 407). Emre Kongar ise Marks ile Weber arasındaki sınıf farkını izah ederken, Weber'deki sınıfın, Marks'ın sınıfından farklı olarak, üretim düzeyinde değil, tüketim özellikleri ile belirlendiği görüşünü öne sürmüştür (Kongar, 1985: 99). Erol Güngör ise Aron'un *Sınıf Mücadelesi* adlı eserine yazdığı önsözde, Marks ile Weber'in sınıf görüşlerinin arasındaki temel farkın, Weber'in Marksist yaklaşımın tersine, sınıf kavramına merkezî önem vermemesinden kaynaklandığını belirtir (Güngör, 1992: 9).

Weber'in sosyal sınıf tanımının diğer tanımlardan temelde üç farkı vardır. Bunlardan ilki Weber'in sosyal sınıfı diğerlerinden farklı olarak salt siyasi anlamda bir yönetici sınıf ile sınırlanmasıdır. İkinci fark Weber'in sosyal sınıfları statü gruplarından ayrı, fakat bağımsız ve/veya kopuk olarak görmemesidir. Bu anlamda bizim normalde hayat üslubu, yaşama tarzı veya hayat stili diye adlandırdığımız kavramları, Weber statü grupları içine alarak sosyal sınıf olgusunun daha da ekonomik ve kültürel temelli görünmesini sağlamaktadır. Üçüncü fark ise Weber'in sosyal sınıf olgusunu üçlü tabakalaşma tipinden birisi olarak algılamasıdır (Berber, 2003: 228).

Berber (2003: 229), sosyal sınıflar olgusunun iki önemli nedeni olduğunu ve buna bağlı olarak sınıf yapısının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğinin altını çizer:

Bunlardan birisi evrensel; diğeri ise yerel özelliklerdir. Evrensel özellikler işbölümü, uzmanlaşmaya bağlı olarak daha önceki dönemlerde bağımsız olarak görünen faaliyet alanlarının kendi içinde bölünmesi ve bölünen her bir parçanın modern anlamda bağımsız meslekler oluşturmasıdır. İkinci etken ise yerel özelliklerdir. Yerel özelliklerden kasıt, her toplumun kendi sosyo-kültürel yapısıdır. Bu bağlamda düşündüğümüzde Fransa'daki ile Türkiye'deki, Türkiye'deki ile İngiltere'deki, İngiltere'deki ile Almanya'daki sosyal sınıf yapısı birbirlerinden farklıdır. Bunu da şekillendiren evrensel niteliklerden farklı olarak her toplumun kendi sosyo-kültürel yapısıdır. Sosyal sınıflar olgusu ve kavramı günümüzde dün olduğundan çok daha etkilidir.

Diğer yandan toplumsal sınıfların tarihin belli bir döneminde ve yalnızca Batı Avrupa'nın şartları içerisinde doğduğunu kaydeden Bozdağ (2008: 54), Doğu

Toplumlarında sınıfsal bir ayrımın bulunmadığının altını çizer: Doğu ile Batı arasındaki toplumsal yapının farklılığını ilk kez ortaya koyan İngiliz antropologu Bernier'dir. Bernier'den etkilenen Marks da sınıf konusunda fikirlerini değiştirmiş ve bunu Engels ile de paylaşmıştır. Marks, Engels'e yazdığı mektupta; Bernier'in Türkiye, İran ve Hindistan'dan bahsettiğini anlatır ve doğuda özel arazi mülkiyetinin bulunmamasını bu toplumlarının saadetinin nedeni olarak açıkladığını iletir.

Bozdağ (2008: 55), Bernier ve Marks'ın Doğu toplumlarındaki sınıfsız toplum gerçeğini fark etmede kaydettikleri isabeti, İslam dininin bu anlamda oynadığı rol konusunda yakalayamadıklarını ve sınıf kelimesinin Doğulu toplumlarda bir karşılığının bulunmadığını belirtir:

...Oysa Dünyada her şeyin Tanrıya ait olduğu, insanların bundan sadece yararlanma hakları buldukları tefekkürü, sadece İslamiyet'ten kaynaklanır. Hindistan uzun yıllar İslam yönetiminde kaldığı için, bu İslami düşünce, yerleşmiş, benimsenmiş olduğundan, gerek Bernier'e gerekse Marks'a bir Asya toplum yapısı ve toprak düzeni gibi görülebilmiştir.

Batı'daki sınıf deyiminin karşılığı Asya toplumlarının hiçbirinin dilinde yoktur. Çünkü bir kelimenin dilde hayat bulması için, o toplumun günlük hayatında karşılığı olması lazımdır... Doğu Toplumlarında, genellikle, Sosyolog J. Duvingnaut'un 'tabaka' dediği ve sınıftan kesinlikle farklı olduğunu söylediği bir meslekler kategorisi vardır.

Bozdağ'ın eleştirisinin bir başka hedefi ise, genellikle ilerlemiş sanayinin sınıfları doğurduğunu öne süren Batılı düşünürlerdir (2008: 57-58):

..Bu düşünürler, ilerlemiş sanayinin işveren ve işçi sınıflarını doğurduğunu düşünür. Hâlbuki bir ülkede adaletli gelir dağılımı sağlanır ve herkes hakkına razına olursa, sınıflar niye kurulsun, sınıf kavgası niye yapılsın? Sanayileşmiş sosyalist toplumlarda sınıf kavgası var mı?.. İsveç Sosyalizmi buna güzel bir örnektir.

Sosyal adalet sınırlarını her yıl biraz daha geliştiren ve genişleten Batı Almanya'da sınıfların, yavaş yavaş çözülmeye başladığı herkesin gözü önündedir. Amerika'da işçi sınıfının, işverenle birlikte, daha geniş kazanç kapılarının açılması ve daha büyük bir pastanın bölüşülmesi için, ortak bir gayrete koştuklarını bilmeyen pek az insan kalmıştır.

II. BÖLÜM

İŞÇİ SPORLARININ TARİHİ GELİŞİMİ

2.1. Sanayi Devrimi ve İşçi Sporlarının Tarihi - Toplumsal Temelleri

Batı toplumlarında henüz on beşinci yüzyıldan başlayan coğrafi keşif hareketleri ve akabinde gelen sömürgeci gelenek, Sanayi Devrimi için gerekli maddi kaynakların oluşmasını sağlamıştır. Avrupalı sömürgeciler, dünyanın her tarafından elde ettikleri ham maddeyi işlemek için sayısız fabrikalar kurmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bu fabrikalarda çalışmak zorunda kalan geniş bir işçi grubu oluşmuştur (Topçu, 2010: 77). Russell (1979: 30), endüstrileşmenin gerçekleşmesi için gerekli olan şartlar arasında, işçilerin oluşturduğu büyük çaplı örgütleri, endüstriyi yönetenlerin gelecekteki faydaları ve kârları için bugünkü mal ve hizmetlerinden fedakârlık etme eğilimlerini, dengeli ve kararlı hükümetleri, vasıflı işgücü ve bilgi birikimini saymıştır.

Özellikle on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda başta İngiltere olmak üzere birçok Batılı ülkede kırsal tarım toplumların hızlı bir biçimde kentli endüstri toplumlarına dönüşmesine ve işçi sınıfının ortaya çıkmasına neden olan tarihi ve toplumsal bağlam, sömürgeciliğin doğal bir sonucudur denilebilir.

Russell (1979: 31), endüstrileşmenin aslında kalabalık işçi topluluklarının bir araya gelmesi olmadığını altını çizerek, “Mısır piramitlerinin yapımı da çok büyük bir girişimdi; ama her halde endüstriyel bir girişim değildi. Endüstrileşmenin özü, üretim için gerekli toplam işgücünü azaltan karmaşık makinelerin (demiryolları gibi) gibi ve diğer araçların kullanılması demektir” demiş ve makinelerin kullanımının önemine dikkat çekmiştir. Russell, endüstrileşmenin özünün, tüketim malı olmayan fakat tüketim mallarının üretimi için gerekli olan her türlü araç gerecin büyük bir işgücü ile üretim için kullanılması olduğunu dile getirmiştir.

Endüstrileşmiş toplumları diğer toplumlardan ayıran temel nitelik, endüstri toplumlarında insanların kendi kendilerine yeterliliğinin ortadan kalkmasıdır. Hayvancılık ve tarım toplumlarında kendi kendine yeten aileler, kentleşmiş endüstri

toplumlarında ise diğer insanlara bağımlıdır. Ayrıca endüstrileşme insanın doğaya olan bağımlılığını azaltarak, onun daha önce hiç yapamadığı, ya da çok güç koşullarda yapabildiği şeyleri yapabilmesine imkân sağlamıştır. Böylelikle insanlar hayvanlar gibi başlıca uğraşları olan yaşamının ötesinde ilgilere zaman ayırma şansı bulmuştur. Russell (1979: 31-35), yaşamak için biyolojik bakımdan gerekli olmayan isteklerin, amaçların peşinden koşabilme imkânını uygarlık olarak tanımlamaktadır. Endüstrileşme de insanlık tarihinin en önemli uygarlaşma eşiklerinden bir tanesini oluşturmaktadır.

Kurthan Fişek, Aydınlanma Çağı ile birlikte sanat, bilim, kültür ve sporda dinsel baskıların azaldığını, bu alanların laikleşerek geliştiğini ve bu gelişimin Sanayi Devrimiyle birlikte iyice rayına oturduğunu kaydetmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte spor ve beden eğitimi ‘toplumsal bir tutkal’ olarak algılanmaya başlanmış ve ulusal birlik kavgasının silahları arasına girmiştir. Güçlenen orta-sınıf, feodalite karşısında daha da etkili olmak için küçük-dağınık-yerel pazarları tek bir ulusal pazara dönüştürmeliydi. Bunun da tek yolu ancak güçlü bir ulusal devlet çatısı kurmaktan geçiyordu. Ulusal devletin gerçekleştirilmesi içinse ulus onurunun yüceltilmesi, ulus bütünlüğünün sağlanması, ülke sınırlarının korunması gerekiyordu. Bu çerçevede “milliyetçi-militarist” bir söylem gerçekleştirmek kaçınılmazdı. On dokuzuncu yüzyılda Friedrich Ludwig Jahn’ın *Deutsches Volkstum* (1810) adlı yapıtında önerdiği milliyetçi-militarist çizgi, sporun da askerî ve siyasi bir çerçevede ele alınmasına neden olmuştur. Jahn’ın kurucu babalığını yaptığı, hiyerarşik, otoriter, militarist bir Prusya modelini savunan “Pan-Cermenik Turner Akımı”, saldırgan Alman yurtseverliğini uygulamaya geçirecek en önemli temel eğitim aracı olarak beden eğitimi ve sporu kullanmıştır. Böylelikle spor, yoğun, ideolojik ve askerî eğitimle göz alıcı giysili kitle cimnastik gösterilerinin saldırgan bir aracı haline dönüşmüştür (Fişek, 1985: 14-16).

2.1.1. İşçi Örgütlerinin Uluslararasılaşması; Enternasyonal Deneyimleri

İşçi örgütlenmesinin temelleri, kalabalık işçi grupların birleşerek hak arama mücadelesinin bir sonucudur. Bu mücadele doğal olarak işçilerin toplumsal düzeyde ayrı bir sınıf olarak ayrışması ile neticelenmiştir. Sınıf kavramını ilk olarak Marks felsefi temellere oturtup kurgulamışsa da, bu kavramın gerçek hayata aktarılması sürecinde onun birçok eksikliğini Lenin gidermiştir. Marks, düşüncesinin felsefi temellerini oluştururken tarihin başlıca itici gücünün sınıflar arasındaki ilişkiler

olduğunu söylemiş ve sınıfları üretim araçlarıyla aynı temel ilişkiyi paylaşan insan grupları olarak görmüştür. Çünkü Marks tarih boyunca çoğu toplumun temelde üretim araçlarına sahip olanlar ile üretim araçlarına sahip olanlar için çalışmak zorunda kalanlar şeklinde bölmüştür (Holmes, 2002: 17).

Marks bu bölünmenin sonunda on sekizinci yüzyıl Avrupa'sında oluşmaya başlayan kapitalist toplumda iki sınıf arasındaki gerilimin artması sonucu proleter sınıfın kendini ezdiğini düşündüğü burjuvaziye devireceğini öngörmüştür. Böylece oluşacak yeni sistemde Engels'in de ifade ettiği gibi; "bir araya gelen insanların milliyetleri, bu birlik altında erimeye zorlanacak böylelikle temelinin, yani özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla yok olacak, sınıflar ve tabakalaşma gibi, uluslar da kaybolacaktır." Marks bu şekilde bir kurgulama yaparken göstermek istediği tek bir şey vardı; işçi sınıfı öncelikle burjuvaziye üstünlük sağlayacak, daha sonra gelecekte sınıfsız ve dinsiz olduğu gibi ulussuz da olacak bir toplumu gerçekleştirecek devrimi yapacaktı (Gellner, 1998: 24).

Ancak bu devrim, Marks'a göre "enternasyonal" olmalıydı. Çünkü ona göre, "Tek bir ülkede gerçekleşecek Sosyalist bir devrim o ülkenin tecrit edilmesiyle, radikal biçimde yeni tipte bir sistemle tehdit edildiğini iddia eden burjuva ülkelerin muhtemel istilasıyla sonuçlanacaktı." (Marks'ın bu öngörüsü Stalin'in 1920'lerin sonunda savunduğu "tek ülkede sosyalizm" düşüncesiyle beraber uluslararası sistemden tecrit edilmesini akla getiriyor.) Marks ile Engels'in işin başında neden ulusu değil de sınıfı kimliklendirmede ön plana çıkardığına baktığımızda ise aslında haklı nedenlerinin olduğunu görmekteyiz; çünkü modernleşmeyle oluşan yeni kimliklerin asıl çıkış noktası haliyle Sanayi Devrimine denk gelmekte, Sanayi Devrimi ise dönüşümünü etnik yapıda değil yeni sınıfların (burjuvazi) sisteme girmeleriyle vücuda getirmektedir (Gellner, 1998: 28).

Marks ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da ortaya koydukları üzere, burjuvazi ile savaşında işçi sınıfı başlangıçta tamamıyla bireyselken, daha sonra yerel, ondan sonra ulusal ve en son ise uluslararası bir karakter kazanmıştır. Bu bağlamda olmak üzere kökenleri on beşinci yüzyıla dayanan işçi sınıfının, ilk uluslararası örgütlenme girişimi ise on sekizinci yüzyıl sonunda Fransız devrimiyle birlikte söz konusu olmuştur. Bu dönemde özgürlük hareketleriyle paralel olarak gelişen üretim ağları ve uluslararası bir dünya pazarının oluşması kapitalizmin de güçlü bir biçimde gündeme

gelmesini sağlamıştır. Kapitalizm, bir yandan dünya ulusları arasında güvenli mal dolaşımını bir esas prensip edinerek, evrensel bir nitelik kazanmış olmakla birlikte, diğer yandan da ulusların geleneksel çıkar ilişkilerini körüklemek suretiyle uluslararası çatışmaları tetiklemiştir. Bu nedenle evrensel barış ve kardeşlik söylemlerinin burjuvazi toplumlarda temel bulması söz konusu olmamış, bu söylemlere işçi sınıfı sahip çıkmıştır. Kapitalizm gibi uluslararası bir düşünce olan sosyalizm, ulusal kapitalist çelişki ve çatışmaların karşısına uluslararası sosyalist işçi dayanışmasını koymakta zorluk çekmemiştir. Böylelikle ulusal kimlikler göz ardı edilerek, işçiler dünyanın her tarafında ortak faydaları (daha az çalışma saatleri, daha yüksek ücretler, emeğin korunması, vb) için birbirlerini destekleme fikrine kolaylıkla sahip olmuştur. Bu anlayış işçilerin başka ülkelerde meydana gelen sorunlarda işçi sınıfına destek olmak üzere harekete geçmesi duyarlılığını oluşturarak, işçi sınıfının enternasyonal niteliğini en bariz biçimde ortaya koymuştur (Stekloff, 1928).

İşçi sınıfının enternasyonal birlikteliği şüphesiz sosyalist bir düşünceyle temellendirilmeliydi. Her ne kadar da başlangıçta içgüdüsel bir sınıf dayanışması söz konusu olsa da, zamanla dünya işçilerinin bütünü işçilerin özgürlük mücadelelerinin ancak sosyalist bir toplum kurmakla mümkün olacağını farkına varmıştır. Böylelikle örgütlenmiş bir uluslararası işçi dayanışması fikrinin de temelleri oluşmuştur. Bu uluslararası işçi dayanışmasının ileri aşaması ise uluslararası bir hükümetin kurulmasıdır. Halklar arası savaşın engellenmesi ve halklar / uluslararası ekonomik eşitliğin sağlanması için uluslararası bir hükümet kurulması zorunludur. Russell (1979: 67), büyük güçlerin ulusal sosyalizmi benimsemelerinin enternasyonalizmin önünü kesen en önemli tehlike olduğunu tespit etmiştir.

Marks ve Engels, *Manifesto*'da kapitalist ulusların geleneksel üretim ve tüketim biçimlerini terk ederek, hem üretim için gerekli maddenin edinilmesi hem de tüketim için alternatif pazarların bulunması sürecinde, tüm toplumların barbar bir burjuvazi medeniyeti eksenine çekilmek istendiğinin altını çizmiştir. Bu kapitalist sömürge düzenine karşı işçi sınıfının bireysel mücadeleden başlayarak, fabrikalardaki ortak mücadele, sendikal birliktelik, ulusal dayanışma ve son olarak da tüm dünya işçilerinin ortak hareketi aşamalarını takip etmeleri gerektiğini ortaya koymuşlardır (Stekloff, 1928). Dolayısıyla Marks ve Engels'e göre işçi sınıfının uluslararası birlikteliği, burjuvazi toplumların geliştirdiği şartların doğal bir sonucudur.

Bu tarihsel bağlamda ortaya çıkan sosyalizm ideolojisi, on dokuzuncu yüzyılda “işçiler birliği” anlamında kullanılıyor olmakla beraber, kendi içerisinde de farklı yaklaşımlar oluşmuştur. Fransız Fourier ve Proudhon, tamamen idealist ve hayalci bir görüşe sahipken, Alman Marks ve Engels maddeci ve ihtilalci bir sosyalizm anlayışını benimsemiş, bir diğer Fransız Saint Simon ise Hıristiyan sosyalizmine kaynaklık eden ruhçu cereyan yaklaşımıyla bugünkü Batı sosyalizminin temeli olan ıslahçı sosyalizmi geliştirmiştir. Nurettin Topçu (2010: 86-87), bu düşünürlerin müşterek gayesini şöyle tanımlamıştır:

Hepsinde müşterek gaye, çalışan zümreyi cemiyete hâkim kılmak, emek sahiplerinin hakkını vermektir. Cemiyette sınıf farklarının ortadan kaldırılması ve toplu çalışma ile elde edilen kazancın emek sahibi olan topluluğa ait olması bütün sosyalistleri birleştiren ana fikirdir.

Sosyalizm, esasında mülkiyeti ortadan kaldırmıyor; ekonomik ve içtimai nizamda başvurduğu bir takım tedbirlerle onu sınırlandırıyor ve bu yoldan giderek kapitalizmin önüne geçmek istiyordu.

Böyle bir tarihsel ve toplumsal arka plan içerisinde ilk önemli adım, 28 Eylül 1864'te farklı ülkelerden işçi delegasyonlarının Uluslararası İşçi Birliği'ni oluşturmak için Londra'da toplanmasıyla atılmıştır. Bu toplantıda 21 İngiliz, 10 Alman, 9 Fransız, 6 İtalyan, 2 Polonyalı ve 2 İsviçreli üyeden oluşan bir komite seçilerek, bu komiteye uluslararası işçi birliğinin kurulması görevi verilmiştir. Bu komite Karl Marks tarafından hazırlanan Enternasyonalin “Geçici Kuralları”nı 1 Kasım 1864'te kabul etmiş ve ardından bu kurallar basılarak, basına da dağıtılmıştır. Bu oluşum daha sonra “Birinci Enternasyonal” olarak adlandırılmıştır. Polonya'daki Rus İmparatorluğu'na karşı çıkan ayaklanmalar, enternasyonalin oluşumunun kıvılcımını yakmıştır. İngiliz işçiler, Paris'teki işçilere dayanışma çağrısı yapmış, Fransa'dan bir delegasyon Londra'ya gitmiştir. İlk buluşma gerçekleştiğinde, Polonyalı, Alman ve İtalyan işçiler de hazır bulunmuştur. Bu uluslararası dayanışma kısa sürede sonuç vermiş ve İngiliz işçiler, Paris'te greve giden tunç işçilerine destek vererek zafer kazanmalarını sağlamış,

aynı şekilde 1866'da Londra'daki terzilerin ve 1868'de Cenevre'deki inşaat işçilerinin grevlerini kırma teşebbüsleri de durdurulmuştur. Takip eden yıllarda da başta Belçika'da maden işçilerine karşı girişilen kanlı bastırma eylemlerinin desteklenmesi olmak üzere, Birinci Enternasyonal tüm işçi hareketlerini desteklemek için onlarla dayanışma toplantıları düzenlemiş ve başarı kazanmıştır (Stekloff, 1928; Çobanoğlu, 2011).

Ancak Enternasyonal yoğun tartışmaların yapıldığı bir yerdi. Marks ve destekçileri tek ses değillerdi. Başta Fransa'dan Pierre-Joseph Proudhon ve Rus Mikhail Bakunin'in temsil ettiği anarşistler başka bir halkaydı. Bir diğer grup da Ütopik Sosyalizmi savunanların grubudur. Ütopikler, sosyalizme gidecek yolun aydınlanmadan ve eğitimden geçtiğini savunuyordu. Bu düşünceyi savunanlardan Robert Owen, üretimin ve toplumun nasıl farklı bir şekilde örgütlenebileceğini göstermek için kooperatifler ve ideal emekçi toplulukları kurmuştu. Marks ise, bunların iyi örnekler olduğunu, ama bu yolun sosyalizme ulaşmayacağını, izole topluluklar oluşturmanın asla yeterli olamayacağını savunmuştur. Enternasyonal'deki ilk konuşmasında “Siyasi iktidarı ele geçirmek, işçi sınıfının önemli bir görevi hâline geldi” diyen Marks'ın en önemli siyasi argümanlarının birçoğu, bu eğilimlerle yapılan tartışmalarda ortaya çıkmıştır. Enternasyonal'in en büyük mücadelesi, 1871'deki Paris Komünü'ydü. Fransa ve Prusya arasında savaş çıkmış, Fransa'nın yenilgisi hükümetin çökmesine ve yeni Cumhuriyetin ilan edilmesine yol açmıştı. Paris'te işçiler ayaklanmış ve komün altında kendi hükümetlerini kurmuştu. Marks komüne tam destek sunmuş, bu konuda kaleme aldığı eser (*Fransa'da İç Savaş*) de onun en önemli eserlerinden birisi olmuştur (Stekloff, 1928; Çobanoğlu, 2011).

Ancak Enternasyonal arasındaki iç çekişmeler kısa sürede Birinci Enternasyonalin dağılmasına yol açmıştır. “Sosyalist Enternasyonal” olarak da bilinen “İkinci Enternasyonal”, 1889'da kurulmuş ve dünyanın farklı yerlerinden sosyalist grupları bir araya getirmiştir. Bu grupların en başarılısı Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) idi. Bu örgütler, işçi sınıfı içinde yoğun olarak kök salmıştı. Devrim ihtiyacından bahsediyor, sendikaların örgütlenmesine dâhil oluyor ve seçimlerde yarışıyorlardı. SPD, işçilerin hayatının her yönüne katılım göstermiş, sosyalist korolar, sosyalist spor merkezleri oluşturma gibi faaliyetlerde bulunmuştu. İkinci Enternasyonal, işçi sporlarını özellikle gündemine almış ve sporun üzerinde önemle durmuştu. Bugün 1

Mayıs Uluslararası İşçi Günü ve 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nün kutlanmasının sebebi de İkinci Enternasyonal'in yaptığı çağrılardır. 1 Mayıs, sekiz saatlik iş günü için yürütülen uluslararası kampanyanın parçası olarak başlamıştır. Avrupa'daki işçiler çalışmayı bırakmış ve 1 Mayıs 1890'da yaptıkları gösterilerin ardından hükümetler, 1 Mayıs'ı ulusal tatil olarak tanımaya zorlanmıştır (Stekloff, 1928; Çobanoğlu, 2011; Sözmen, 2011).

Yirminci yüz yılın başında Rus devrimci Lenin, reformistlerin enternasyonalden atılmaları çağrısında bulunmuş, devrimcilerin ve reformistlerin birlikte çalışması, ama ayrı olarak örgütlenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Enternasyonal'in 1907'deki kongresinde de çok çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Savaş konusunda özellikle büyük fikir ayrılıkları doğmuş, ancak sonunda bir uzlaşma yaşanmıştır. Buna göre, bir savaş çıktığı takdirde, sosyalistlerin görevi “savaşın hızlı bir şekilde durdurulması için müdahale etmek ve bütün güçleriyle savaşın yarattığı ekonomik ve siyasi krizden faydalanarak kitleleri canlandırmak ve bu yolla kapitalist sınıfın iktidarının çöküşünü hızlandırmak” olarak belirlenmiştir. Ama 1914'te Birinci Dünya Savaşı çıktığında böyle olmamış, Alman Sosyal Demokrat Parti vekillerinin çoğu ve Kautsky de savaş lehine oy kullanmıştır. Diğer İkinci Enternasyonal partilerinin çoğu da aynı yolu takip ederek ülkelerinin savaş çabalarını destekleyince İkinci Enternasyonal de parçalanmıştır. Leon Trotsky, 1914 yılında İkinci Enternasyonal'in boşa gitmediğini, önemli bir kültürel işi başardığını, dünyanın daha önce görmediği bir şekilde ezilen bir sınıfın eğitimini ve toplanmasını sağladığını yazmış ve ‘Proletarya her şeye yeni baştan başlamak zorunda değil. Tamamlanan dönem, arkasında fikirlerden oluşan zengin bir cephane bırakmıştır’ demiştir (Stekloff, 1928; Çobanoğlu, 2011).

Bolşevik devrimin başarısı, Lenin'in devrimcilerin ve reformistlerin ayrı olarak örgütlenmesi gerektiğini savunmakla ne kadar isabetli bir düşünceye sahip olduğunu kanıtlamıştır. Bu başarı aynı zamanda, Avrupa'da komünist partilerin kurulmasına ilham kaynağı olmuştur. 1919'da bu örgütler “Üçüncü Enternasyonal” olarak bilinen “Komünist Enternasyonal (Komintern)”de birleşmiştir. Komintern, Lenin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından kurulan, “silahlı kuvvetler de dâhil tüm mümkün araçlarla uluslararası burjuvaziye yıkmak ve devletin tamamen yok oluşu için bir geçiş aşaması demek olan Uluslararası Sovyet Cumhuriyetini yaratmak için” mücadele etme amacı güden uluslararası bir komünist örgüttü (Stekloff, 1928; Çobanoğlu, 2011).

Rusya'daki sosyalistler, diğer ülkelere yayılmaması durumunda, devrimin yenileceğini biliyordu. Avrupa'daki en büyük işçi sınıfına sahip olan Almanya, en önemli ülke olup, Lenin 1918'de "Alman devrimi gerçekleşmezse başarılı olamayacağımız mutlak bir gerçek" derken, tam da bu noktaya dikkat çekmiştir. Ama Almanya'daki Komünist Parti, Sosyal Demokrat Parti'den henüz yeni ayrılmış ve görece olarak çok daha küçük bir örgüttü. Komünist Parti'nin Almanya'daki başarısızlığı ve Lenin'in ölümünün ardından, Sovyetler Birliği'nde de devletçi bürokrasi egemen bir hal almıştır. Bürokrasinin başına geçen Joseph Stalin, "tek ülkede sosyalizm" düşüncesinin mümkün olduğunu öne sürerek, Lenin'in savunduğunun tam tersi bir görüş geliştirmiş ve böylelikle Enternasyonal giderek Rusya'nın kendi siyasi emellerini gerçekleştirme aracına dönüşmüştür. Bu dönemde diğer ülkelerdeki Komünist partiler de Moskova'nın baskısı altında kalmış ve Enternasyonal'in üyelerine hiçbir biçimde sosyal demokratlarla birlikte çalışmamaları telkin edilmiştir. Hatta sosyal demokratlar 'sosyal faşistler' olarak isimlendirilerek, adeta düşmanca muameleye tabi tutulmuştur (Stekloff, 1928; Çobanoğlu, 2011).

Daha sonra Avrupa'da gelişen faşist tehlike dalgası karşısında, komünistlere herkesle ittifak yapmaları söylenmiş ve 'Halk Cephesi' oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde komünistler, Avrupa'daki hükümetlere katılmıştır. Sürgün edilmiş Rus devrimci Leon Trotsky, Enternasyonal'in "Sovyet dış politikasının hizmetinde, her an her türlü zigzaga hazır, itaatkâr bir araca" dönüştüğünü belirtmiştir. Trotsky, buna karşı tutarlı olarak 'Birleşik Cephe'yi savunmuştur. Bu, Üçüncü Enternasyonal'in 1922 kongresinde öne sürülen bir stratejiydi. Sovyetlerde bürokratik yozlaşmaya karşı işçi iktidarını savunma amacıyla olan Trotsky ve diğer Bolşevikler, Stalin'in önderlik ettiği bürokrasiye karşı muhalefet hareketini başlatmıştır. Aslında bu muhalefetin tohumları Lenin tarafından atılmıştır ama 1924'te hayatını kaybetmesi nedeniyle, bu harekete önderlik edememiştir. Sol muhalefet Rusya sınırları içinde kalmamıştır. Stalinistleşen bütün komünist partilerin içinde sol muhalefet hareketleri başlamıştır. Sol muhalefetin Rusya'daki yenilgisi 1928 yılında kesinleşirken (Trotsky aynı dönemlerde Büyükada'ya sürüldü) dünya genelinde sol muhalefet örgütlenmesine devam etmiştir. Sol muhalefet bu dönemde Komintern içinde bir hizip olarak örgütlenmiştir. 1930'lu yıllarda Uluslararası Komünist Birlik kurulmuştur. Yine bu dönemde dünyanın her yerinde troçkist partiler ve çeşitli örgütler kurulmuştur (Stekloff, 1928; Çobanoğlu, 2011).

2.1.2. Sanayi Devrimi ve Sporun Modernleşmesi

Aslında sporun modern nitelikleriyle gündeme gelmesi, Dünya tarihinde belki de en keskin toplumsal yaşam dönüşümüne yol açan Sanayi Devriminin doğal bir sonucudur. Sanayi Devrimi bireysel yaşam biçimlerini değiştirerek yeniden oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda yeni toplumsal yaşam biçimleri oluşturarak, bu yeni biçimlerin ruhuna uygun bir kültürel yaşam alanı yaratmıştır. Bu yeni kültürün ürünü olan modern spor, değişik toplum modelleri içerisinde de yeni formlar kazanmıştır.

Sanayi Devrimiyle birlikte üretimde insan gücünün yerini makine gücü almıştır. On dokuzuncu yüzyıl bütün kıta Avrupasının hızlı bir biçimde endüstrileştiği bir dönemdir. Makinenin günlük hayatta bu denli yer alması ilk kez insanlar için spor ve boş zaman aktivitelerine ayıracak özel zaman belirleme olanağı oluşturmuştur. Böylelikle yapılacak sporların türlerinden, sporlara ayıracak zamana, sportif kurallara, sporun gündelik yaşamda tutacağı yere ve sporla ilgili her türlü konuya dair toplum yaşamı içerisinde radikal değişiklikler oluşmuştur.

Endüstrileşme öncesi dönem kırsal yaşamla anılırken, endüstrileşmeyle birlikte kentli - modern yaşam gündeme gelmiştir. Toplu yaşam insanların bütün yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını ve ilişkilerini temelden değiştirmiştir. Kentlileşmeye paralel olarak ulaşımda meydana gelen teknolojik gelişmelerde insanların kolayca seyahat edebilmelerini sağlamış, bu kolaylık sadece iş-ev arası gidiş gelişleri değil, aynı zamanda spor gibi farklı etkinlikler için yolculuk yapabilmeyi de mümkün kılmıştır. Özellikle daha iyi ulaşım ağı bulunan yerlerde spor takımlarının daha fazla kurulmuş olması da bu kolaylığın bir sonucudur.

Bu bağlamda Şahin ve Tunçkol (2010: 232), Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan toplumsal değişme ve gelişmelerin, bir yandan işçi örgütlenmeleri yoluyla sporun örgütlenmesini ve yayılmasını hızlandırırken, diğer yandan spor sayesinde işçi örgütlenmesinin kurumsallaşmasına ve gelişmesine katkı sağladığını tespit etmektedir.

Tarım toplumlarında kırsal alanlarda ve dağınık yaşayan halklar, endüstrileşme hızıyla paralel olarak kentlileşmiş ve toplu olarak yaşamaya başlamıştır. Chudacoff

(1981: 32), ABD’de 1820 yılında nüfusu on binin üzerinde olan şehir sayısı 23 iken, bu sayının 1860 yılında 101’e çıktığını ve bu şehirlerden 9 tanesinin de nüfusunun yüz bini aştığını kaydetmiştir. Bu çarpıcı ve hızlı kentleşme süreci endüstrileşme hızına paralel olarak tüm Avrupa ülkelerinde görülmüştür. Özellikle 1850 ile 1900 arası yarı yüzyılda, hızlı kentleşmenin etkileri, Püriten Ortodoksluğunun reddedilmesi, İngiltere’deki sportif örgütlenmeler, göçmenler, erkeklik ve güç göstergesi gelenekler, üst düzey performansa sahip sporcular başta olmak üzere, spor sahnesinde önemli gelişmeler meydana gelmiştir (Betts, 1953: 231-232).

Endüstrileşmeye bağlı olarak oluşan yeni sosyo-ekonomik koşullar, hem bugünkü nitelikleriyle belirginleşen sporun oluşmasına, hem de işçi sporlarının tarih sahnesinde yer almasına yol açmıştır. İşçi sporlarının gündeme gelmesinin de modern sporun doğuşu ile eşzamanlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle işçi spor hareketlerini modern sporun oluşum süreçleri içerisinde tanımlamak ve modern sporun bir parçası olarak ele almak gerekmektedir.

Tarihçi Allen Guttmann, modern sporun gündeme gelmesinin moderniteyle birlikte gerçekleştiğini ortaya koymak için Max Weber’in modernite teorisini kullanmıştır. Çünkü modern sporun daha önceki hareketlerden farklılaşması, sekülerizm, yarışmada ve yarışma koşullarında eşit fırsatlar, rollerde uzmanlaşma, rasyonalizasyon, bürokratik örgütlenme, niceleme (kuantifikasyon) ve rekor kırma arzusu gibi kavramlarla belirginleşmişti (Krüger, 2008: 39). Mevcut modernite teorisine dayanan Stefan Szymanski, modern sporun endüstrileşmenin temellerini oluşturacak sosyal değişimlere paralel olarak kentlerin yapı değiştirmeye başladığı on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren başladığını öne sürmüştür. Szymanski’ye göre bu dönemde örgütlenme toplum hayatında belirgin bir önem kazanmaya başladığı için modern spor örgütlenmesinin kökenleri de bu dönemde aranmalıdır (Krüger, 2008: 39 - 40).

Diğer yandan Krüger, Szymanski’nin önermelerine katılmakla birlikte, onun modern sporun başlangıcını sadece örgütlenmenin ön plana çıktığı on sekizinci yüzyıl sonlarına dayandırması fikrini eleştirmektedir (Krüger, 2008: 46):

Modern sporun birçok unsuru önceki dönemlerde de mevcuttur.

Daha önceleri de yapılan sporlarda ve örgütlenmelerde eşitlik

içerisinde kardeşlikler, dayanışmalar, işbirlikleri ve kulüpler bulunuyordu. Eğer Szymanski, Orta Avrupa'daki toplum yaşamını incelemiş olsaydı, örgütlü sporun birçok farklı biçimini bu toplumlarda bulabilirdi. Szymanski'nin örgütlü toplumsal yaşamı modern sporun yükselişi için anahtar unsur olarak görmesi geçerli ve sağlıklı bir yaklaşım olmakla beraber, bana göre bu unsurların birçoğu daha önceki dönemlerde de mevcuttur ve modern spor örgütlenmesini İngiliz 'kulüp' sistemine dayandırmak ve oradan başlatmak çok doğru değildir.

Ancak modern sporun, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Avrupalı toplumlarda yaşanan sivilleşme süreçlerinin bir parçası olarak ortaya çıktığı genel bir kabuldür. Bu kabule göre, modern sporun gelişimi doğrudan demokratikleşme, endüstrileşme, rasyonalizasyon, sosyal kontrol standartlarının yükseltilmesi, eşitlik ve bağımsızlık gibi süreçlerin bir parçasıdır. Modern sporun ortaya çıkışı aynı zamanda bir biçimde sosyal etkinliklere katılan sporcuların ve izleyicilerin, belirli motor becerilerini, yarışmayı ve boş zaman değerlendirme biçimlerini içerisine alan bir çerçeve oluşturmuştur. Spor yaygın ve görünür bir kültürel fenomene dönüşünce, sosyal bakımdan ayrışmaya, genişlemeye ve toplum yaşamının diğer alanlarında da kutuplar oluşturmaya başlamıştır (Rigauer, 2006: 34).

Guttmann (1992) modern sporu daha önceki biçimlerinden ayıran özellikleri sıralayarak, bunların yüksek düzeyde "akılcılık", "standardizasyon", "sekülerizasyon", "uzmanlaşma" ve "ölçme" olduğunu belirtmiştir. Modern sporun diğer önemli özellikleri arasında kurumsallaşma konusunda daha güçlü bir yönelme ve rekor kırma tutkusu bulunmaktadır. Spor araştırmacılarının büyük bir çoğunluğu modern sporun bu özelliklerinin ilk ortaya çıktığı yerin on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda İngiltere olduğu hususunda hemfikirdir (Dunning, 1971; Malcolmson, 1973; Baker, 1982; Mandell, 1984; Elias, 1986; Hargreaves, 1986; Akt. Dunning, Maguire ve Pearton, 1993: 12). Ancak, modern sporların neden ilk kez İngiltere'de ortaya çıktığı sorulduğunda ise bu araştırmacılar arasında farklı cevaplar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Guttmann, neden olarak bilimsel gelişmeye işaret etmekte; Malcolmson ise

endüstrileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve ekonomik temellere dayanan sosyal değişimlere bağlamaktadır.

Horne, Tomlinson ve Whannel'e (1999: 10) göre modern sporun birçok çekirdek özelliği on dokuzuncu yüzyıl boyunca İngiltere'deki devlet okullarında verilen eğitimle ortaya çıkmıştır. Holt (1989: 74-86) ve Hargreaves (1986: 38-45) devlet okullarının belirleyici etkisini tasdik etmekle beraber; devlet okullarının spor, oyun ve bedensel etkinlik üzerindeki etkileri hususunda en aydınlatıcı çalışmayı ise J. A. Mangan (1981: 18) yapmıştır. Mangan çalışmasında, devlet okullarının verdiği beden eğitimi derslerinin arzu edilen ahlaki değerleri geliştireceği, bedensel ve ahlaki cesareti artıracığı, sadakat ve işbirliğini geliştireceği, adil davranma, mağlubiyeti olgunlukla kabullenme erdemi ve yönetme, itaat etme becerisi kazandıracığının beklendiğini belirtmiş; devlet okullarındaki eğitimcilerin bu özellikleri nedeniyle sporun kişilik oluşturu bir kapasiteye sahip olduğuna inandıklarını kaydetmiştir.

Modern sporu şekillendiren en önemli etkenlerden bir diğeri ise, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında kurulan uluslararası bürokratik yapı, uluslararası spor yönetim örgütleri ve özellikle de 1894 yılında kurulan Uluslararası Olimpiyat Komitesi (UOK) gibi yapılanmalardır. Toplumların hızlı bir biçimde endüstriyel toplumlara dönüşmesi, ulaşım ve iletişim olanaklarının artmasıyla birleşince, uluslararası sahnede hızlı değişim ve gelişimleri de sağlamış, böylelikle ulusal sınırları aşan ve hızlı gelişen bir uluslararası kültür ortaya çıkmıştır (Girginov, 1998: 119).

Sporu modern yapan bir diğeri önemli unsur da sporun 'gelişigüzel' yapılıyor olmaktan çıkarılmasıdır. Spor kulüplerinin ve örgütlerinin kurumsal yapıları, resmi üyelik prosedürleri, üyelik aidatları ve kendine ait statülerinin bulunması, sporun gelişigüzel yapılan rekreasyon faaliyetlerinden ayrılmasını sağlamıştır. Bu yeni yapılanma modeli bireysel veya takım olarak yapılacak olan yarışmaların belirli kurallara bağlanması ve bir disiplin altında yapılmasına da olanak sağlamıştır (van Bottenburg, 2001: 8).

Wheeler (1978: 191-192), örgütlü spor hareketlerinin çok eski bir tarihe dayanmadığı gerçeğinin göz ardı edildiğini belirterek, orta sınıfın eğitim reformu çerçevesinde İngiliz okullarında ortaya çıkardığı örgütlü sporun, İngiliz emperyalizminin bir yan ürünü olarak, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın

başında diğer ülkelere yayıldığını belirtmiş ve bu dönemde sporun sadece dikey olarak ulusal sınırlar dâhilinde yaygınlaşmakla kalmayıp, aynı zamanda uluslararası burjuvazi eliyle diğer ülkelere yayıldığını ve dahası endüstrileşmenin bir sonucu olarak da uluslararası işçi sınıfına sirayet ettiğini dile getirmiştir. Endüstrileşme öncesinde, toplum için iş hayatı ile boş zaman arasında kesin bir ayrım olmadığını kaydeden Wheeler, modern kapitalist endüstrileşme süreciyle birlikte iş ve iş dışı zaman ayrımının ortaya çıktığını vurgulamıştır.

Bütün bunlarla birlikte modern spor, gelişim süreci içerisinde oynadığı toplumsal rol itibariyle her zaman olumlu nitelikleriyle de anılmamıştır. Modern spor her ne kadar da idealize edilerek, insan hakları, eşitlik, adil oyun, kültürler arası anlayış, demokrasi gibi değerleri tüm dünyaya taşıyan rafine bir endüstri olarak takdim ediliyorsa da, diğer yandan batılı kapitalizmin yeni ve tüketim odaklı yapısının önemli bir taşıyıcısı olduğu için hastalıklı bir alan olarak da eleştirilmektedir. Buna göre spor dünyanın bütün toplumlarını tek tipleştirmekte veya küresel kapitalizmi aşılacak suretiyle kültürel farklılıkları törpülemekte ve Batı dünyası sporun gücünü kullanarak ekonomik, teknolojik, politik ve enformatik anlamda gücünü diğer toplumlara dayatmaktadır (Maguire, 2005: 5). Küçükaydın da modern anlamıyla sporun ancak kapitalizmle birlikte var olabileceğini belirtmiştir. Ona göre, sporun bir tek işlevi vardır kapitalist toplumda; işgücünün üretiminin ve yeniden üretiminin sosyal masraflarını kısmak, kâr oranlarını yükseltmek. Sağlık sisteminin de, ailenin de, tatil yerleri ve günlerinin de hepsinin temel işlevi budur (Küçükaydın, 2010: 355).

2.1.3. İşçi Sporlarının Doğuşu ve Gelişimi

Sanayi Devriminin doğal sonucu olarak toplumda bir işçi sınıfı oluşmuş ve işçilerin spora olan ilgisi modern anlamda sportif örgütlenmenin de temelini oluşturmuştur. Ancak sosyalist ve komünist örgütlenmelerin işçilerin spora ve boş zaman değerlendirme ihtiyaçlarına yeterli derecede eğildiklerini söylemek mümkün değildir. Hoberman (1984), sosyalistlerin daha ziyade entelektüel ilgilerinin ön planda olduğunu ve bu nedenle spor gibi uygulamalı alanlara fazlaca ilgi göstermediklerini, diğer yandan faşizmin ise daha erkeksi ve maço bir karaktere sahip olduğu ve bu nedenle kapitalizme ve yarışma sporlarına daha yatkın olduğunu belirtmiştir.

Sanayi öncesi dönemde düzenli bir çalışma hayatından bahsetmek mümkün değildir. Birçok işçi için düzenli bir çalışma haftası, hatta çalışma günü ve saatleri söz konusu değildi. Bunun şüphesiz ki en temel nedeni ekonomik etkinliklerin büyük oranda tarım kökenli işlere dayanıyor olmasıdır. Dolayısıyla bir çiftçinin iş yoğunluğu ekim ve hasat dönemlerinde artarken, diğer zamanlarda çok daha az oluyordu. Aynı şey hayvancılık için de geçerli olup, hayvancılıkta da yılın belirli bölümleri daha yoğun geçerken, belirli dönemlerde ise iş asgari düzeye inmekteydi. Ayrıca iş yoğunluğu doğrudan hava koşullarıyla kayıtlıydı. Bu durum balıkçılık, gemicilik, ticaret gibi pek çok diğer meslek grubu için geçerliydi. Tabii ki bu dönemde insanların sorumlulukları ve yapacakları sadece işleri ile sınırlı değildi. İnsanların bir dizi özel ihtiyaçları ve sorumlulukları da bulunuyordu. Bütün bunlara rağmen sanayi öncesi dönemde boş zaman etkinlikleri için çok daha geniş ve uygun zaman olduğu söylenebilir. Bu zamanın değerlendirilmesinde de hayvanların da içerisinde yer aldığı bir dizi etkinliğin bulunması ise dönemin sosyal yaşamı ile doğrudan ilişkili bir durumdur (Vamplew, 1988: 21-22).

Sanayi Devriminin öncesinde insanların sporla fazla uğraşmamalarının en önemli nedenlerinden birisi de, belirli bir boş zaman anlayışına/olanağına sahip olmamalarıdır. 1857 yılında çıkarılan ‘On Saat Kanunu’ ile işçilerin çalışma süresi sınırlandırılmış, böylelikle onların sportif etkinliklere toplu olarak katılmaları ve bu etkinlikleri izleyebilmelerinin yolu açılmıştır. Henüz bu kanundan bir yıl kadar öncesinde, 1856 yılında ise Manchester ve Salford’da işçilerin boş zaman etkinlikleri için uygun ortam ve tesislerin bulunduğu üç büyük kamu parkı hizmete sokulmuştur; Peel Park, Queen’s Park and Philips Park. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında sportif etkinliklerin işçi sınıfının arasında yaygınlık kazanmasına paralel olarak, özellikle takım sporlarında da ciddi bir izleyici kitlesi oluşmuştur. Spor karşılaşmalarının politik konular kadar işçi sınıfının dikkatini çekmemesi, entelektüel kesimlerin spora karşı bir bakış açısına sahip olmasına sebep olmuştur. Hatta radikaller gerçek bir devrimin önünü kestiği düşüncesiyle spordan tamamıyla nefret ediyorlardı (Dyreson, 1995: 269).

On sekizinci yüzyılın ortalarından başlamak üzere İngiltere’de sanayinin hızlı bir gelişme göstermesine paralel olarak ekonomi yapısal bir değişim geçirmiştir. Endüstrileşmenin neticesinde ortaya çıkan yeni iş biçimlerine bağlı olarak popüler

rekreasyon etkinlikleri de başkalaşmıştır. Yeni dönemde tarım toplumlarının hasat döneminde yaşadığı kadar şiddetli bir iş yükü olmasa da, sanayi sektörünün özellikle de fabrika işçilerinin çalışma şartları mevsimselliğin ötesinde çok daha amansız ve sertti. Sanayi işçisi için belirli çalışma saatleri, dahası uzun çalışma saatleri söz konusuydu. Birçok sanayi kolunda ise çalışma ağır bedensel etkinlikleri içeriyordu. Bu nedenle işçilerin yapacağı etkinlikler hem bedensel açıdan rahatlama, hem de sosyal ve ruhsal açıdan dinlenmeye hizmet edecek türden faaliyetler olmalıydı. Bu yeni dönemde eski yaşamın her türlü alışkanlıkları dışlanıyor ve iş sorumluluğu ön plana taşınıyordu. Sorumsuz ve tembel fakirler kadar sorumsuz ve tembel zenginler de toplumdan dışlanıyordu. Yeni dönemin öne çıkan düşüncesi olan ‘sorumluluk’ toplumun tüm kesimlerinin temel amacı olmalıydı. Bunun neticesinde popüler geleneklere, sporlara, tatillere, festivallere, alkole, tembelliğe, kötü sözlere ve kirliliğe karşı bir kampanya başlatılmıştır (Vamplew, 1988: 33, 36).

Diğer yandan endüstrileşmenin bir sonucu olarak, sadece kentli yaşam değil tarımla uğraşanların olanakları da gelişmiş ve kırsal alanda da yaşam tarzı farklılaşmıştır. Yeni tarım ürünlerinin ithalatı gerçekleştirilmiş, tarım için makineler kullanılmaya başlanmış ve tarım toplumları da makinenin kullanımıyla hem işgücünün azalmasını hem de verimin artmasını temin etmiştir. Bütün bu değişiklikler kırsal alandaki rekreasyonun da doğasında değişiklikler meydana gelmesini sağlamıştır. Pazar ekonomisinin gelişmesine paralel olarak bireysel mülk edinme haklarına yapılan vurgu artmıştır. Bireysel mülk edinme haklarının artması, ortak hakların kaybına yol açmış ve rekreatif faaliyetler için kullanılan ortak alanların sınırlandırılması ile sonuçlanmıştır (Vamplew, 1988: 38).

On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar İngiltere’de kırsal kesimden kalma ve hayvanlara eziyet verici birçok boş zaman etkinliği hızlı biçimde yasaklanarak, bu tür etkinlikler baskı altına alınmıştır. Köpek dövüşü, fare avcılığı (köpeklere fareleri öldürtmek suretiyle yapılan bir yarışma), horoz dövüşü, köpek yarışları, boğa yarışları, boğa dövüşleri gibi pek çok hayvanların kullanıldığı etkinlik bu dönemde yasaklanmıştır. Diğer yandan atıcılık, binicilik, avcılık (tilki avcılığı, tavşan avcılığı, balıkçılık, atmaca ile kuş avcılığı, vb.) at yarışları, paralı dövüşler, güreş, boks, kriket, yürüyüş gibi etkinlikler ise zengin ve aristokrat sınıfın koruması altında olduğundan

varlığını sürdürebilmiştir (Cunningham, 1980: 24-28, Baker, 1983: 56; Cashman, 1992: 8).

Alt ve orta sınıfların hayvanların kullanılmasına bağlı olarak yaptıkları pek çok etkinliğin baskı altına alınması ve bu sınıfların endüstrileşmenin doğal bir sonucu olarak kentli-işçi sınıfına dönüşmesiyle birlikte, bu insanların kitlesel olarak takip edecekleri ve katılacakları yeni etkinliklere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Malcolmson, eski tip kanlı hayvan eğlencelerinin yasaklanmasının ardından 1850’li yıllara gelindiğinde, çalışan işçi sınıfının rekreasyon ve boş zaman etkinlikleri açısından bir ‘vakum’ oluştuğunu kaydetmiştir (Akt. Baker, 1983: 57). Hugh Cunningham ise vakum yaklaşımını eleştirmiş ve 1780’den 1850’li yıllara kadar popüler rekreasyon etkinliklerinde düzenli bir artış olduğunu ve işçi sınıfı İngilizlerin pasif ve patrona itaatkar, edilgen kimseler değil, oldukça yaratıcı ve aktif kişiler olduğunu belirtmiştir.

Aristokrasinin popüler rekreasyon etkinliklerine desteğini çekmesinin ardından, işçi sınıfı çok kısa sürede kendi boş zaman eğlencelerini yaratmayı başarmış ve drama, sirkler, pandomim gibi sanatlar toplum içerisinde hızlı bir biçimde yaygınlaşmıştır. Cunningham’a göre müzik salonlarının ve futbol maçlarının on dokuzuncu yüzyıl sonunda yakaladığı popülerite, işçi sınıfı kültürünün aristokrasi karşısında elde ettiği üstünlüğün sembolik bir göstergesidir. Sanayi Devrimi öncesinde her nasıl aristokrasi kırsal yaşamdaki rekreasyon etkinliklerini himayesine almışsa, Sanayi Devrimi sonrasında ise kentli yaşamdaki rekreasyon etkinlikleri işçi sınıfının olanaklarıyla gelişmiş ve yaygınlaşmıştır (Baker, 1983: 58).

On dokuzuncu yüzyıl ortasında İngiltere’de işçi yaşamında iki önemli radikal gelişme meydana gelmiştir. Birisi ücretsiz de olsa yılda bir haftalık tatil hakkının tanınması, ikincisi ise Cumartesi gününün yarım gün tatil edilmesidir. Böylelikle gününbirlik turlar organize eden işçiler, artık sahil turizmine de fırsat bulmuştur. Cumartesi öğleden sonraları ise işçi grupları için düzenli bir rekreasyon etkinliğine katılma olanağı sunmuştur. İşçi sendikalarının parlamento kadar etkili olma gücüne istinaden elde edilen bu haklar, 1960’lı yıllara gelindiğinde tüm işçiler için verilmiştir. Bu dönemde işverenler çalışma saatlerinin fazla olmasının üretimi artırmadığının bilincine varmış ve dahası uygun boş zaman etkinliklerine katılımın işçilerinin verimliliğini artıracığı düşünülmeye başlanmıştır. Bu düşünceye sahip olmayan

işverenlerin karşısına önce işçi sendikaları sonra da çıkardıkları yasalarla parlamento çıkmıştır (Vamplew, 1988: 48).

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına yaklaşıldığında Birmingham ve Liverpool gibi büyük kentlerde işçilerin kullanımına açık birçok rekreasyon parkı, kapalı ve açık spor tesisleri oluşturulmuştu. Bu dönemde yine birçok spor disiplininde ligler kurulmuş ve turnuvalar yapılmaya başlanmıştır. 1891 yılında 518 bin nüfusa sahip olan Liverpool'da 224 kriket ve 212 futbol takımı bulunurken; 401 bin nüfusu bulunan Birmingham'da ise 214 kriket kulübü bulunuyordu. Bu kulüplerin birden fazla takımla faaliyetlere katıldığı düşünüldüğünde, örgütlü spor etkinliklerinin yüzyılın sonunda ulaştığı boyutlar daha iyi anlaşılacaktır. Muhtemelen Hıristiyanlar, sanayi patronları ve yerel yöneticiler, işçi sınıfının çeşitli spor branşları ile bu kadar ilgili olacağını düşünmemişlerdir. İşçilerin sportif karşılaşmaları takip etme konusundaki iştiaqları da bazı girişimcilerin dikkatini çekmiş ve işçilerin böyle bir ayrıcalık için para ödemeye hazır oldukları anlaşılmıştır. Böylelikle ticarileşmiş spor karşılaşmaları izleyiciliği çok kısa bir süre içerisinde geniş bir taban bulmuştur (Vamplew, 1988: 52). Zaten yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerikalı ve Avrupalı iş adamları, boş zaman olanakları daha müsait hale gelen ve maddi olanakları da iyileşen işçilerin bu kazanımlarını kâra çevirmek için, sporun eğitimsel boyutunu geri plana atarak eğlence boyutu üzerine eğilmişlerdir (Edelman, 2002: 1450).

Bütün bu gelişmelerin ışığında, örgütlü işçi spor hareketlerinin on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Kıta Avrupa'sında kendini göstermeye başladığı söylenebilir. Örneğin İngiltere'de 1860'larda ve 1870'lerde çalışma saatlerinde düzenlenme yapılması ve Cumartesi öğle sonlarının tatil edilmesiyle birlikte futbol işçi sınıfı arasında hızlı bir biçimde yaygınlaşmıştır. Aynı dönemde Almanya'da da ücretlerin artması ve mesai saatlerinin kısaltılmasıyla birlikte işçilerin sportif etkinliklere katılımı da artış göstermiştir. Benzeri bir durum on dokuzuncu yüzyılın sonunda Fransa'da işçiler arasında bisiklet sporunun yaygınlaşmasında da görülmüştür. Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde de Sivil Savaşı takip eden dönemde seçkin kimselerin oyunu olan beyzbol, işçi sınıfı arasında hızlı bir biçimde yaygınlaşmaya başlamıştır (Wheeler, 1978: 192).

İnsanların kolayca ulaşım sağlayabilmeleri, sportif temasların artmasını getirmiş ve bu da doğal olarak farklı bölgelerden ve toplumlardan gelen insanların yaptığı sportif etkinliklerin belirli kurallara bağlanması ve belirli sportif örgütlenmelerin oluşturulması zorunluluğunu getirmiştir. Endüstrileşmede başı çeken İngiltere’de 1888 yılında ilk kez 12 futbol kulübünün katılımıyla bir lig kurulmuştur; Accrington, Aston Villa, Blackburn, Bolton, Burnley, Derby, Everton, Notts County, Preston, Stoke, Bromwich Albion ve Wolverhampton Wanderers. Bundan daha önce 1871 yılında İngiltere’de rugby ligi kurulmuştur. 1877 yılında ilk büyük tenis turnuvası düzenlenmiştir. Hemen hemen aynı dönemlerde Amerika’da futbol ve rugby birlikleri kurulmuştur. Avustralya’da ise 1850’li yıllardan itibaren geniş kitlelerin ilgisini çeken sportif etkinlikler için spor bürokrasinin genişletilmesi, yeni örgütlerin oluşturulması ve sporun tamamıyla ticari bir alan olarak düzenlenmesi gerekmiştir (Cashman, 1992: 8).

İşçi sınıfının tüm alanlarda örgütlenmeye başlamasının ardından İngiltere’de bazı orta sınıf sporları işçi sınıfının kontrolüne geçmiş ve işçi kültürü bu sporlarda baskın hale gelmiştir. Başta futbol ve rugby olmak üzere bazı sporlara işçi sınıfı hâkim olmuş ve bu sporların yapıldığı bağlamda işçi kültürü motifleri belirleyici olmuştur. Yine benzer şekilde Güney Galler’de işçi sınıfının on dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde rugby birliğinin yönetimini tamamıyla ele geçirdiği kaydedilmiştir (Jones, 1988: 24-25).

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında çok sayıda işçi spor teşkilatı oluşturulmuştur; 1850 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde ilk Sosyalist Cimnastik Birliği, 1893 yılında Almanya’da ülke genelinde işçi bisiklet ve cimnastik toplulukları, 1895 yılında İngiltere’de işçi bisiklet kulübü, aynı yıl Viyana’da İşçi Yürüyüş Kulübü, 1897 yılında Berlin’de İşçi Yüzme Birliği, 1898 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde Sosyalist Bisiklet Kulübü kurulmuştur. Bütün politik ve maddi sorunlara rağmen işçi spor hareketi yirminci yüzyılın başından itibaren çığ gibi büyümüş ve Birinci Dünya Savaşı öncesinde sadece Almanya’daki işçi spor hareketi üyelerinin sayısı 350 bini geçmiştir. Böylelikle 1913 yılında Gaston Bridoux liderliğinde Belçika’nın Ghent kentinde bir araya gelen Belçikalı, İngiliz, Alman, Fransız ve İtalyan işçi sporları liderleri ilk Uluslararası Sosyalist Spor Teşkilatının temelini atmıştır (Wheeler, 1978: 196).

Yirminci yüzyılla birlikte gerçek anlamda teşkilatlanmaya başlayan işçi sporları hareketi, Marksist düşünceden beslenen ve burjuvazi sporların aşırılıklarına karşı geliştirilen alternatif bir hümanist hareketti. Her ne kadar da burjuvazi spor hareketinin ününe kavuşamasa da, tarih sahnesinden çekildiği İkinci Dünya Savaşına kadar işçi sporları dikkate değer bir sosyal hareket olarak varlığını sürdürmüş, daha 1920'li yılların sonuna varılmadan 2 milyonun üzerinde üyeye sahip olmuş ve düzenlediği İşçi Olimpiyatları çok kalabalık izleyici ve sporcu kitlelerini çekmeyi başarmıştır. İki Dünya Savaşı arasında politik açıdan bilinçli ve duyarlı olan işçi sınıfı hareketleri, Fritz Wildung'un *Arbeiterspor* (İşçi sporları) ve Helmut Wagner'in *Sport und Arbeitersport* (Spor ve İşçi Sporları) gibi manifestoları vasıtasıyla sosyalist değerleri ve kültürü spor yoluyla yaygınlaştırma mücadelesi vermiştir (Morgan, 1994: 21).

1920'li yıllarda spor milyonlarca işçi için devrimci hareketin en hayati unsurlarından birisi olarak kabul görmüştür. 1920'li yılların ortasına gelindiğinde işçi sınıfı spor hareketleri o kadar güçlenmiştir ki, Avrupa'nın hemen hemen bütün ülkelerinde, Kuzey ve Güney Amerika ile Asya'nın bazı ülkelerinde işçi sporları teşkilatları oluşturulmuştur. Böylelikle sportif hareketler işçi sınıfının kültürel yaşamında en hızlı gelişen ve büyüyen kültürel harekete dönüşmüştür. İki savaş arası dönemin en popüler kitle kültürü biçimlerinden bir tanesi olan spor, hem kitleleri sürükleme gücü bakımından hem de giderek artan politik önemi açısından bütün otoritelerin ilgisini çekmiştir. Birinci Dünya Savaşının ardından hem elit sporlar hem de kitle sporları kıta Avrupa'sında hızlı biçimde yaygınlaşmıştır. Elit düzeyde, futbol ve boks başta olmak üzere izlenice sporları hızlı bir biçimde yaygınlaşmış ve gerek ülkeler arası ikili karşılaşmalar, gerekse uluslararası organizasyonlar halkın daha çok ilgisini çekmeye başlamış, başarılı sporcular uluslararası arenada ün kazanmış, antrenör ve yöneticiler yaptıkları işlerde uzmanlaşmış ve uzmanlıklarını uluslararası düzlemde pazarlamaya başlamış, takımların ve sporcuların uluslararası standartlara bağlı olarak sıralaması yapılmaya başlanmış, böylelikle bir ulus üstü sportif kültür yaratılmıştır (Keys, 2003: 414).

1929 yılında sadece Alman Bisiklet İşçi Birliği içerisindeki üye sayısı 320 binin üzerine çıkmış, ülkedeki işçi sporcularının sayısı ise bir milyonu aşmıştı. İki savaş arası dönemde işçi sporlarının yükselişinin bir başka önemli göstergesi de işçi

sporunu basınıydı. Alman ATUS gazetesi 800 bin baskıya kadar ulaşırken, Avusturya’da ASKÖ’nün yayınları 220 binin üzerinde okuyucuya ulaşıyordu. Aynı dönemde işçi sporları hareketinin gücünün en önemli göstergelerinden birisi de uluslararası katılımı sağlanan başarıdır. En zayıf durumdaki ülkeden bile işçi spor kabileleri diğer ülkelerde yapılan işçi olimpiyatlarına katılmaktan geri durmamıştır. İngiltere işçi kulüplerini Avrupa’nın değişik ülkelerindeki işçi spor festivallerine katılmak hususunda desteklemiş, birçok ülkede yapılan ulusal işçi sporları festivallerine diğer ülkelerden katılımcılar davet edilmiştir. Özellikle futbol, bisiklet ve yüzme gibi branşlarda ülkeler arası çok sayıda turnuvalar düzenlenmiştir. Avusturyalı işçi futbol kulüpleri sadece 1928 yılında diğer ülkelere elliden fazla seyahat gerçekleştirmiştir (Wheeler, 1978: 197-200).

İki dünya savaşı arasında İngiltere’de spor, özellikle de kriket ve futbol gibi oyunlar başta olmak üzere, işçi sınıfının başta gelen boş zaman değerlendirme aracına dönüşmüştür. Bu şartlar altında işçi hareketlerinin de bu denli önem arz eden ve günlük yaşamda etkili olan bir kültürel harekete karşı kayıtsız kalması söz konusu değildi. Viktoryen ve Edwardian dönemlerinin sosyalist entelektüelleri de sporun bu önemini farkına varmıştı. Dolayısıyla 1920’li yıllarda zaten var olan belirli bir sosyalist spor geleneğinin devamı olarak işçi sınıfı sporu geliştirilmiştir. Ulusal işçi spor hareketleri de, işçi ve sosyalist politikalarda atılan somut adımlarla bir alt yapı kazanmıştır; 1918 yılında İşçi Partisinin yeni yasasının düzenlenmesi, 1920 yılında Komünist Partinin kurulması, ilk İşçi Hükümetinin seçilmesi ve Birlik Hareketi gibi (Jones, 1988: 24-25).

Jones (1988), iki savaş arası dönemi sporunun bir sınıf mücadelesi ve kültürel çatışma alanı olduğunu ve işçi sınıfının boş zaman etkinliklerinin politikleşmesine yol açtığını tartışmıştır. Yine de Jones’a göre işçi sporları hareketi alternatif bir kültür hareketi olmayıp, bu hareket yerleşik spor düzenine eklemli durumdadır. Zira hem İngiliz İşçi Sporları Federasyonu hem de Ulusal İşçi Sporları Birliği, burjuvazi Amatör Spor Birliğine üye idi. Bununla birlikte spordaki şehirli elit hegemonyasına karşı sol kanat geniş bir mücadele yürütmeyi başarmıştır. Aslında İngiltere’deki işçi sporları hareketi Kıta Avrupa’sındaki işçi sporları hareketi ile karşılaştırıldığında çok küçük boyutlarda kalmıştır. İki savaş arası dönemde Avrupa’da milyonları bulan işçi sporları üyesine karşı İngiltere’de ise toplam üye sayısı 15 bini geçmiyordu ve kapitalistleşmiş ticari spor hareketleriyle iç içe geçmişti (Riess, 1994: 176).

Diğer yandan komünist spor anlayışı ise, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan modern Batılı spor ile Rusya'nın geleneklerinin birleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Komünist gelenek içerisinde spora büyük bir politik önem atfedilmiş ve ayrıca bilimsel temellerde yapılması benimsenmiştir. Böylelikle zaman içerisinde komünist spor felsefesinin temelleri yarışma idealinin öne çıkmasıyla değişiklik göstermiş ve spor da yeni bir iş olarak görülmeye başlanmıştır. Böylelikle komünist toplumlarda da elit spor öne çıkarken rekreasyonel sporlar ise geri planda kalmıştır. Sosyalist sporcuların başarısı devletin erken yaşta yetenek seçimi, yoğun ve uzman çalışma, gelişim, ödüllendirme ve devlet kontrolünün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Girginov, 1998: 127).

Girginov'a (1998: 121-127) göre Komünist beden kültürü ve özelde de bu kültürün elit spor modeli üç temel etkinin sonucunda ortaya çıkmıştır:

İlk olarak geleneksel bir toplumdaki modern bir topluma geçişin ardından ortaya çıkan modern sporu Batılı kavramlar doğrudan etkilemiştir. Devrim öncesi Rusya'da bu kavramlar, İsveç Cimnastiği (St Petersburg'da 1835 yılında ortaya başlamıştır), Alman Cimnastiği, İngiliz oyunları ve Çek 'Sokol' cimnastik hareketi aracılığıyla tanınmıştır. Yine de devrim sonrası Rusya'sında ise spor daha ziyade ülkenin kendi geleneklerinde var olan motiflerden beslenmiştir. Bu motiflerin başında, beden eğitiminin kişiliği belirleyici bir etken olduğunu ortaya koyan Ushinski'nin pedagojik görüşleri, fiziksel aktivitenin insan bedeni üzerindeki karmaşık etkilerini araştıran Sechynov'un fizyolojik çalışmaları ve yine aynı paralelde eğitilmiş öğretmenlere duyulan ihtiyaca dikkat çeken anatomist Lesgaft'ın katkıları gelmektedir. Bu yeni paradigmanın karmaşık yapısı, Batılı modern yarışmacı spora karşıt olarak ortaya konulan kapsayıcı bir beden kültürü kavramının içine gömülmüş olan karmaşık bir *homo ludens* (oynayan insan) yaklaşımı ile belirginleşmiştir. Sovyet Devlet Başkanı olan Mikhail Kalinin bu yaklaşımı şu sözleriyle dile getirmiştir; "Spor tali bir uğraştır ve kendi başına bir amacı veya rekor kırmak için yapılan bir etkinlik olamaz... Spor komünist

eğitimin yardımcısı olmalıdır. Biz sadece dar anlamda sporcu değil, geniş bir bakış açısı, örgütsel beceri ve aynı zamanda güçlü kollar ve sağlıklı bir bedene sahip komünist toplum bireyleri yetiştirmeyi istiyoruz”.

Sosyalist sporu belirleyen ikinci önemli kaynak ise yeni oluşan sosyalist toplum ve bu toplumun kurumlarıydı.

Sporu şekillendiren üçüncü anahtar unsur ise devletti. Komünist devlet yapılanması spora her zaman öncelikli bir önem atfetmiştir.

Kabus, 1921 Şubat’ında yayınladığı “Fiziksel fitness ve kültürel gelişim ilişkisi’ isimli makalesinde işçi hareketinin tarihi, felsefi ve edebi sunumları yoluyla işçi hareketinin eğitimi çabalarını ortaya koymuştur. Böylelikle Kabus okuyucularına antik Yunandaki sporun kökenlerini hatırlatarak, sporun askerî bir hazırlık aracı olarak kullanılması ve Hıristiyan kontrolü altında kaldığı Orta Çağ’a döndürme gibi suiistimallere karşı onları bilinçlendirmeye çalışmıştır. Kabus ayrıca hümanistlerin sporu yeniden keşfetme çabaları ve fiziksel fitness ve kültür arasındaki ilişkiyi açıklama girişimlerini ortaya koymak için Schiller’in üç aşamalı kültürel gelişimine göndermede bulunmuştur. Schiller’in ortaya koyduğu üçüncü aşama, beden ve ruhsal bütünlük olup, bu yaklaşım Spinoza’nın bircilik düşüncesiyle örtüşmektedir. Spinoza’ya göre, bütün büyük düşünürlerin (Goethe, Schiller, Lessing, Hegel, Marks ve Lassalle) de dile getirdiği gibi, tekcilik öğretisi kültürel gelişimin temel öğelerindedir. “Sağlıklı bir ruh ancak sağlıklı bir bedende bulunur” gerçeğinden dolayı, “sistematik” olarak yapılan fiziksel fitness etkinliklerinin sporcunun kültürel gelişiminde daha üst basamaklara çıkmasını sağlayacaktır. Kabus, her ne kadar da makalesinde ‘burjuvazi’ ve ‘proletarya’ kültürüne vurguda bulunmamışsa da, okuyucularından hiçbir kimsenin önünü kesmeden işçi hareketinin kendini geliştirme geleneği içerisinde, kültürel gelişimlerini gerçekleştirmelerini ümit etmiştir (Akt. Stauff, 1994: 81-82).

2.2. İşçi Sporlarının Felsefi Temelleri

Modern anlamıyla spor, genel olarak olumlu bir bakış açısıyla iletişim, barış, dostluk, uyum, birliktelik, sağlıklı yaşam, gibi olumlu çağrışımları olan nitelikleriyle ön planda tutulmaktadır. Ancak spor bedensel, ruhsal ve sosyal faydalarının yanı sıra, bazen düşmanlığı, bölünmeyi, dışlamayı, şiddeti doğuran nitelikleriyle de gündeme gelmektedir (Donnelly, 2009; Kid and MacDonnell, 2007; Opie, 1987; Sugden, 2006; Tatz, 1987). Bu nedenle sporun sosyal etkileri konusuna derinlemesine eğilmek ve sporun hangi şartlar altında toplumsal birliğe, barışa, uyuma hizmet edip, hangi şartlar altında ise ayrımcılığa, bölünmelere ve nefrete yol açacağını araştırmak gereklidir (Norman, 2009: 1).

Dolayısıyla içsel bir çelişki gibi gözükken sporun barış yapıcı ve ayrımcı niteliklerinin bir arada bulunuyor olması, aslında sporun nötr bir kavram olduğunu ve ancak insanların ona yüklediği değerlerle kötü veya iyi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sugden (2006: 251) de bu duruma dikkat çekmek için; “Spor, sosyal bir yapıdır ve sporun rolü ve işlevi temel olarak onu bizim ne yaptığımız ve nasıl tükettiğimizle ilgilidir” demiştir.

Bu bağlamda Lenin ve diğer Marksistler emperyalizmin sporu emperyalist amaçlarına alet ettiklerini kaydetmiştir. C.L.R James, *Sınırın Ötesinde* adlı eserinde, kriketin tüm İngiliz sömürgelerinde sömürge düzenini sürdürme fikrini yaymak için Batı Hint Adaları’nda nasıl kullanıldığını anlatmıştır. Emperyalist ülkelerde spor, bir zamanlar halkın bilincinde çok az yer tutan milliyetçiliğin zorla yüceltilmesinde önemli rol oynamıştır. Fransa Bisiklet Turu, Fransız ulus devleti fikrinin yaratılmasına yardımcı olduğu gibi, İtalya’da futbol Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar son derece güçsüz olan İtalyan milliyetçiliğinin bir sembolü haline gelmiştir. Bu konuda Christopher R. Hill, şu hususa dikkat çekiyor (Akt. Bambery, 1996):

Üst düzey spor karşılaşmalarının düşmanlığı körelterek dostluğu güçlendirdiğini destekleyen bir kanıt bulunmuyor. Üst düzey spor halen öylesine yüksek miktarlarda sıcak parayla sıkı fıkı bulunuyor ki, dostluk ve arkadaşlığa pek az yer kalıyor. Ve spor yapılan alanlarda (sporcuların) bir araya gelmelerinin dostluk duygularını doğurduğu söylemi irdelendiğinde, bu tezin hiçbir düzeyde doğru

olmadığı görülüyor. Neredeyse (olimpiyat) oyunlarının her kutlanılışının yaşanan tatsız olaylarla kayıtlara geçmesi ile istenmeyen hadise ve felaketlerin hatıraları karşılıklı tatlı bir rekabet için bir araya gelişleri çoktan unutturdu. Olayları liste halinde sıralamak ilgi çekici olmaz ama 1936'da Berlin'de yapılan Olimpiyat Oyunları dışında kalanların da uluslararası öfkeye neden olduğunu unutmamak iyi olur. Örneğin, 1968'de olimpiyatların bir para israfı olduğunu düşünen gençler Meksika Hükümeti tarafından katledildi. 1972 Münih Olimpiyatları'nda İsraili sporcular Filistinli gerillalar tarafından öldürüldü ve o dönem Uluslararası Olimpiyat Komitesi Başkanı olan Avery Brundage bu olaya karşın, 'Oyunlar devam etmeli' kararına vardı. 1976'da birçok Afrika devleti, Yeni Zelanda'nın sorumluluğunu üstlendiği bir Güney Afrika rugby turunu protesto etmek amacıyla oyunları boykot etti.

Bu nedenle Marksist temeller üzerine inşa edilen spor, emperyalistlerin sömürü düzenlerine hizmet eden bir araç olmaktan çıkarılıp, Marks'ın öne sürdüğü 'bütüncül' anlayışla paralel olmalı ve bireyin fiziksel, zihinsel ve sosyo-ekonomik iyi oluşuna hizmet etmelidir. Bütüncül olmayan bir yaklaşımla ele alınan sporun yarardan çok zarar getirebileceği endişesi vardır. Bu nedenle Marks, Hristiyanlığın zihin ve maddeyi birbirinden kesin bir biçimde ayıran düalist yaklaşımına itiraz etmiş, ikisinin arasında doğrudan bir ilişki olduğunu belirtmekle beraber, zihnin madde üzerinde büyük oranda belirleyici olduğunun altını çizmiştir. Ona göre insanların içerisinde yaşadıkları dünyayı anlamalarına vasıta olan politik ve sosyal kurumlar, fikirler ve görüş açıları, kendilerini bu görüşlerin içerisinde konumlandıkları yer, bütün bunların kesin bir biçimde toplumun ekonomik temelinden ve insanların üretimi devam ettirmek için içerisinde yer almasının zorunlu olduğu sınıf ilişkilerinden almıştır. Riordan (1982: 214-216), bu temel Marksist prensibin kendi içerisinde sporla ilgili belirli çıkarımlar barındırdığını belirtmektedir:

İlk olarak, insanın psikosomatik organizması, sosyal çevreyi de içeren dışsal etkilerle gelişip, değiştiği için, fiziksel egzersiz sadece vücudun üzerinde uygulandığı bölgesini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bedenin bütünü üzerinde - kişilik üzerinde de bir etki gösterir. Sosyal ve bireysel gelişimle bedensel ve zihinsel gelişim arasında çok güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bu nedenle Marks, eğitim sistemi ile ilgili görüşlerini ortaya koyarken, eğitim ve cimmastik aracılığıyla üretken iş gücünün artırılmasıyla yetinilmemesi gerektiğini, ancak insanın bütün özellikleriyle gelişmesinin esas alınmasını önermektedir. Dolayısıyla sosyalist toplumun beden kültürü politikası sadece fiziksel gelişimle ilgilenmekle kalmamalı, daha üst zihinsel boyutlara da çıkarak her yönüyle sağlıklı bireylerden oluşan sağlıklı bir toplumun oluşmasına hizmet etmelidir.

İkinci olarak, spor sosyal üstyapının bir parçası olması ve bu nedenle de üretim ilişkilerinden doğrudan etkilenen bir alan olması nedeniyle, toplumun spor yapısı mutlak olarak o toplumun içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik kurumların ve sınıf ilişkilerinin özelliklerine bağlı olacaktır. Dahası Marks şöyle söylemektedir; “ekonomik temelde meydana gelecek herhangi bir değişim, bütün üst yapının az ya da çok bir dönüşüme uğramasına yol açar”.

Üçüncü olarak, düalist bir metafiziğin kabulü, beden ve zihnin kesin bir ayrımına yol açar. Bu da zihinle ilgili olan şeylerin bedensel etkinlikler düzeyine indirgenmesi ile sonuçlanacaktır. Marks, en geniş anlamıyla pratik bedensel etkinliklerin insanın bütüncül gelişimi üzerinde aldatıcı bir etkisi olabileceğini kaydetmektedir. Bununla birlikte insanlar iş yoluyla hem kendilerini hem de doğayı değiştirmektedir. Dolayısıyla Marks’a göre iş, insan ve doğanın birlikte katıldığı ve sonuçta insanın dış dünyayı değiştirirken kendi iç dünyasının da değişime uğradığı bir süreçtir. Bu nedenle Marksist yaklaşım, iş ile bedensel egzersizler

ve oyunlar arasında doğrudan bir bağ olduğuna işaret etmektedir. Yine de Marks, komünizmin yaptığı gibi rekreasyonu sadece oyun düzeyine indirgememiş, daha ziyade oyunla karışık iş benzeri etkinlikler olarak görmüştür. Böylelikle o, eğlenceli etkinlikler prensibini ortaya koymuş, bu tür etkinliklerin pratik sonuçlar için değil bireylerin kendi hür iradeleriyle seçtiği ve içsel eğlencelerini sağlayacak türden etkinlikler olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Marks'ın fiziksel etkinliklerle ilgili olarak ortaya koyduğu bu perspektif daha sonra Trotsky tarafından teyit edilerek, geliştirilmiştir (Riordan, 1982: 216):

Keyif, eğlence, oyun, gezmek-tozmak, gülmek arayışları insan doğasının en meşru talepleridir. Biz bu tutkuları en yüksek sanatsal düzeyde tatmin edecek olanaklara sahibiz ve dahası bu olanakları sağlamakla yükümlüüz, aynı zamanda da eğlenceyi, pedagogların gardiyanlığına ve yorucu ahlaki öğretilere gerek duymadan toplumsal eğitimi gerçekleştirmek için etkili bir silah olarak kullanabiliriz.

Her ne kadar da Marks'ın bütüncül felsefesi spor alanına da uygulanmaya çalışılmışsa da, uygulamalarda ve yorumlamalarda derin farklılıklar ortaya çıkmıştır. İşçi sporlarının felsefi arka planı ülkelere göre farklılık göstermiştir. Rigauer (2006: 34-38), dört ayrı örnek ile işçi sporlarının algılanış biçimleri arasındaki farklılıkları ortaya koymuştur:

1) İngiltere'de işçilerin sportif etkinliklere katılımı, bir eğlence ve eleştirel olmayan bir tüketim unsuru olarak görülmeyle birlikte, futbol gibi gittikçe önemi artan sportif etkinlikleri de içeren bir fiziksel rekreasyon alanı olarak kabul görüyordu. Dolayısıyla insanların 'işçi sınıfı sporu' olarak algıladığı etkinlikler aslında çok daha fazla orta sınıf ve burjuvazi spor kültürünün bir parçasıydı. Diğer taraftan bir grup sosyalist akademisyen bu anlayışa karşı çıkarak, halkın daha yüksek bir kültürün parçası olacak bir spor anlayışına sahip olması gerektiğini savunmuştur. Bu akademisyenler ticarileşmiş spora, işçileri politik olarak pasifleştireceği düşüncesiyle karşı çıkmış ve

sporun kapitalizm tarafından ‘lanetli ve gayri-ahlaki’ bir duruma düşürüldüğünü dile getirmiştir.

Dolayısıyla sporla ilgili, sporun sosyal ve kültürel yapısı ve işlevleri ile ilgili olarak çok farklı ve çelişkili anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle spor İngiltere’de hiçbir zaman sosyalist hareketin ideolojik bir aygıtı olmamış ve sosyalist spor hareketleri genel spor örgütleri arasında marjinal bir boyutta kalmıştır. İşçi sınıfı hareketi sporu pek de ciddiye almamış, tüm sol hareketler işçi sınıfı insanları için sporun önemini göz ardı etmiştir.

2) Almanya’da ise henüz 1850’li yıllardan başlamak üzere işçi sınıfı, ‘proto-spor kulüpleri’ olarak adlandırılabilir *turnveriene* yapılarını oluşturmuştu. On dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar işçi sınıfı cimnastik ve spor hareketleri, çok güçlü bir biçimde Alman Sosyalist Partisi ve bu partinin programından etkilenmiştir. Yirminci yüzyılın başından itibaren, özellikle de Weimar Cumhuriyeti (1919 – 1933) döneminde ise işçi sınıfı spor hareketleri üzerinde komünist ideolojinin artan etkisi ortaya çıkmış ve Almanya’da işçi sporları sosyalist ve komünist kısımlara bölünmüştür. Bu bölünme ülkede nasyonal sosyalistlerin egemen olduğu 1933 yılına kadar devam etmiştir. 1850’li yıllardan başlayıp 1933’e kadar uzayan bu süreç içerisinde, Almanya’daki işçi sporları ile ilgili olarak şu hususların altı çizilmelidir:

- a) Komünist Parti ve Sosyalist Parti arasında yakın politik, kültürel ve örgütsel ilişki,
- b) Kapitalist sporun bir unsuru olarak görülen burjuvazi ideallere yöneltilen eleştirel bir yaklaşım,
- c) Sportif pratiklerin sosyalist / komünist amaç ve biçimlerini meşrulaştırmak için yapılan girişimler,
- ç) Sosyalistler ile komünistler arasında her geçen gün büyüyen ideolojik çatışmalar,
- d) Yarışma sporlarının burjuvazi konseptine her geçen gün artan bir ideolojik adaptasyon (Olimpik hareket ve diğer uluslararası sporlar).

Kısacası Alman işçi sınıfı spor hareketleri, bir sınıf mücadelesi olarak ortaya çıkmış ve ideolojik, kültürel ve örgütsel açıdan sosyalist ve komünist hareketlerin entegrasyonunu sağlayarak kapitalizme karşı bir mücadele aracı olmuştur.

İlk ortaya çıktığı dönemde Alman İşçi Sporları hareketleri ‘İngiliz Oyunları’na mesafeli yaklaşmış, yarışma sporlarının yerine kitle cimnastik etkinliklerini tercih etmiş, dahası aşırı milliyetçi örgütler Alman olmayan uluslara karşı yarışmayı her zaman reddetmiştir. Sporun sınıf mücadelesinde kullanılması gerektiğini düşünen ve işçi sınıfının kardeşliğini tesis etmek isteyen bu anlayış, ironik bir biçimde Olimpiyat Oyunlarına da karşı çıkmıştır (Murray, 2003: 9-10).

3) İlk olarak İngiltere’de ortaya çıkan örgütlü takım sporları ve ilk Almanya’da gelişen örgütlü cimnastik okulları, Rusya’da ise 1860’lı yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır (Riordan, 1977: 9). Devlet eliyle organize edilen ilk işçi sınıfı spor hareketleri 1917 yılında gerçekleşen devrimin hemen ardından ortaya çıkmıştır. 1917 – 1920 yılları arasında gerçekleşen Sivil Savaşa isnaden, spor temel olarak ulusun fiziksel zindeliğini temin ederek savaşa hazır kılınması amacıyla yapılıyordu. Takip eden dönemde ise yeni ekonomik gelişmelere bağlı olarak, üç ayrı komünist anlayış sporda üç farklı amacı ortaya koymuştur:

a) Proletkültistler tarafından öne çıkarılan ‘Proleter Kültür Konsepti’; bu konseptte sporun önemli politik olaylara katkısının yanı sıra, işgücü verimliliğinin artırılması temel amaç edinilmiştir.

b) Hijyenistler tarafından savunulan ‘Hijyen Konsepti’; bu konseptte spor halk sağlığının ve sağlık eğitiminin hayati bir aracı olarak görülmektedir ve boks, futbol, halter, cimnastik gibi sporlar sağlık açısından zararlı kabul edilmekte ve rekabeti fazlaca önceledikleri için dışlanmaktadır.

c) Kölelerin başkaldırısına liderlik eden Spartaküs’ten ilhamla geliştirilen ‘Spartakizm Konsepti’; uzmanlaşılmamış ve amatör olarak yapılan yüksek performans ve yarışma sporlarını geliştiren anlayıştır.

Bu üç yaklaşım birçok noktada birbirleriyle kesişmekteydi. İlk olarak, her üç yaklaşım da yüksek performansı hedef edinen yarışma sporlarını önceleyen burjuvazi-kapitalist anlayışı reddediyordu. İkinci olarak beden kültürü alanının toplumun sıradan

bireyleri tarafından değil, komünist entelektüelleri eliyle düzenlenmesi ve geliştirilmesini tercih ediyorlardı. Üçüncü olarak, sporu alkolizm gibi çeşitli sosyal hastalıkların çözümü olarak görüyorlardı. Dördüncü olarak, sporun kadınların katılımlarını ve hak eşitliğini sağlayacağı bekleniyordu. Beşinci olarak, her üç anlayış da ‘beden kültürü’ konseptinin (beden eğitimi, oyunlar, boş zaman etkinlikleri ve spor tümünü içeren bir konsept olarak) gelişimi, uygulanması ve yenilenmesini, sporun komünist partinin idealleri doğrultusunda işlevsel hale getirilmesini amaç ediniyordu. Son olarak, bu yaklaşımların hepsi sporu hükümet ve devletin de desteğini alarak Komünist Parti’nin yapmasını benimsiyorlardı.

4) Birinci Dünya Savaşının ardından Avrupa İşçi Sınıfının sporcu erkek ve kadınları hem ulusal hem de uluslararası düzeyde örgütlenmeye başlamışlardır. 1920 yılında Lucerne Sosyal Demokratik Spor Enternasyonu’nu, bir yıl sonra da Kızıl Spor Enternasyonu’nu kurmuşlardır. İşçi Sınıfı Spor Hareketi politik karşı duruşunun bir göstergesi olarak, 1925 yılında Frankfurt’ta, 1931 yılında Viyana’da ve 1937 yılında da Antwerp’de İşçi Olimpiyatlarını düzenlemiştir. Diğer yandan Kızıl Spor Enternasyonu ise kendi olimpiyatlarını düzenlemiştir.

Rigauer (2006: 37), yukarıda sıralanan dört ayrı örneğin tarihsel ve ampirik temelde sosyalist / Marksist spor hareketinin temellerini ortaya koymuş ve bu hareketin ortak gelişimsel unsurlarını şöyle sıralamıştır:

- İşçi sınıfı (proletarya), öncelikli bir öneme sahiptir.
- Spor bir tarafta işçi sınıfı için marjinal bir öneme sahipken, diğer yandan proletarya kültürünün bir parçası olarak otonom ve anti-burjuvazi bir spor kavramının gelişimine olanak sağlıyordu.
- İşçi sınıfı spor hareketi her zaman kendi içerisinde bir burjuvazileşme riski ve dolayısıyla kendisini burjuvazi norm ve değerlere uydurma riski taşımıştır.
- Devrimci sınıf mücadelesinin bir uzantısı olması nedeniyle her zaman politik bir hareket olarak görülmüştür.
- Proletarya sporu önyargılı ve taraflıdır. Her zaman sosyalist / komünist politikayla birlikte düşünülmüştür.

- İŒçi sporları hareketinin her zaman uluslararası bir oryantasyonu var olmuŒtur. Dolayısıyla uluslararası dayanıŒmayı esas almıŒ ve uluslararası sınıf m¼cadelesinin bir parçası olarak ortaya çıkmıŒtır.

- Sovyet spor modelinin Œu sosyalist / kom¼nist iŒlevleri bulunmaktadır: beden ve k¼lt¼r eğitimi, sağlığı koruma, insanın iŒ g¼c¼n¼ ve verimliliğini artırma, paramiliter hazırlık, ¼st-seviye yarıŒma sporlarının vurgulanması, rekreatif etkinlikler, sosyal sorunların ç¼z¼mlenmesi, kadınlara eŒit hakların sağlanması, politik ve ideolojik a¼ıdan sosyalleŒme.

- Ulusal ve uluslararası iŒçi sınıfı sporları hareketleri, Demokratik – Sosyalizm ile Marksist – Leninist merkezietçiliğin politik programlarının farklarını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan Whannel (2008: 106), sosyalist spor politikasının belirleyici özellikleri olmak ¼zere d¼rt temel unsuru i¼ermesi gerektiğini belirtmiŒ ve sporda yeni bir sosyalist yaklaŒımı ortaya çıkarmak i¼in bu temelleri referans almak suretiyle, elit spor, nasyonalizm, enternasyonalizm, yarıŒma bi¼imleri ve spor t¼rleri gibi konuların tartıŒılması gerektiğini kaydetmiŒtir. Bu d¼rt temel unsur Œunlardır:

1) Mevcut yapı ve tavırlara karŒı pozitif ayrımcılığı i¼eren samimi bir herkes i¼in spor politikası;

2) Herkes i¼in sporu yaygınlaŒtıracak yeterli tesislerin ve finans kaynaklarının sağlanması;

3) Stadyumların, spor merkezlerinin, rekreasyon saharlarının ve boŒ zaman değerlendirme end¼strisinin alt unsurlarının sosyal sahiplik b¼nyesinde olması;

4) Spor tesislerinin ve spor örg¼tlerinin her d¼zeyde demokratik bir y¼netim yapısına sahip olması. Bu tesisler ve örg¼tler, burada çalıŒan ve buraları kullanan kimseler eliyle y¼netilmelidir.

Riordan ise (1991: 9), bir ulusun spor yapısının, hi¼bir bi¼imde tekd¼ze, doğal veya statik olmadığını kaydederek, indirgemeci sınıflandırmaların sağlıklı sonu¼lar doğurmayacağını belirtmiŒtir. Dahası bir ulusun spor yapısı b¼lge, sınıf, din, cinsiyet,

yaş, etnisite gibi muhtelif bileşenleri içerisinde bulundurur ve her zaman devinim halindedir. Dolayısıyla da sporun herhangi bir kültür içerisinde aldığı spesifik biçim, doğrudan o kültür veya sosyal grubun belirli bir zamanına aittir. Bu nedenle de ‘kapitalist spor’ veya ‘komünist spor’ gibi mevcudiyetlerden bahsetmek pek isabetli olmayacaktır. Ayrıca ABD / İngiltere ve SSCB / Çin modellerini, komünist ve kapitalist spor modellerine indirgemek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Bununla birlikte ekonomik açıdan gelişmiş bazı batılı ülkelerle, yine ekonomik açıdan gelişmiş bazı komünist ülkelerde baskın spor sistemlerinin ortak niteliklere sahip olduğu da açıktır. Aslında bu durum kısmen de İngiltere ve SSCB’nin içerisinde buldukları tarihsel etki çevresinde üstlendikleri rollerle ilgilidir. Ancak biz spor sistemini sadece ideolojiye (kapitalist veya komünist) indirgeyerek tanımlamaya çalışırsak, o zaman her bir toplumun tarihsel olarak kendi kültürel mirası içerisinde ürettiği biricik yapıyı gözden kaçırmış oluruz. Tarihsel olarak Batıda spora karşı takılan tavır, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında kentsel-endüstriyel büyüme ile paralel olarak gelişen örgütsel spor hareketinden doğrudan etkilenmiştir.

Hem endüstri öncesi dönemde hem de endüstri sonrasında ortaya çıkan sporlar, Marksist bir yaklaşımla ‘tarihsel şartların bir ürünüdür... ve sadece bu şartlar altında tamamıyla uygulanabilirler’. Örneğin on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da ulus-devlet kapitalizmi temelli gelişimle beraber örgütsel spor ortaya çıkmış ve bu örgütlenme kısmen de olsa kentli endüstriyel kitlelerin sosyal kontrolünü sağlamak için kullanılmıştır (Andrews, 2004: 4).

Futbol da diğer sportif faaliyetler gibi Sanayi Devrimi ve işçi sınıfının ürünüdür. İlk futbol kulübü, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında, Sanayi Devriminden sonra, dünyanın fabrikası olan İngiltere’de kurulmuştur. Futbolun yayılışı ve dünyayı fethedişi, bir bakıma kapitalizmin ve işçi sınıfının yayılışının ve dünyayı fethedişinin en sağlam göstergelerinden biridir. O caz-blues (tango, rebetiko, arabesk, sun, kalipso vb. de aynı kategoriden sayılabilir) gibi, rock gibi, blue-jean gibi modern toplumu sırtında taşıyan işçi sınıfının en has ürünüdür. İşçi sınıfının bugünkü dünyada, Avrupa’daki doğuş döneminden bile geri durumdaki, dağılmış, bölünmüş, programsız ve örgütsüz oluşuna bakarak işçi sınıfının var olup olmadığını tartışanlar ağaçlardan ormanı göremez durumdadırlar, onlar dünyaya kendi hayatlarının ekseninden

bakmaktadırlar. Futbolun bugünkü yaygınlığı işçi olmadan olmazdı (Küçükaydın, 2010: 353).

Futbolun yaygınlığı ve durdurulamaz yayılışı işçi sınıfının yaygınlığının ve durdurulamaz yayılışının bir görünümüdür sadece. Bugünün dünyasında, hala toplumsal konumu ve çıkarı ile büyüyen ve tarihsel bir eğilim olarak çıkarı yakınlaşan tek büyük sınıf olmaya devam etmektedir işçiler. Ama futbolun işçi kültürü ile olan yakın ilişkisine bakıp onun sosyalist ya da işçi sınıfının bir mücadele aracı olduğu sonucuna ulaşmak son derece yüzeysel ve mekanik bir açıklama olur (Küçükaydın, 2010: 353-354).

Dolayısıyla spor, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında Avrupa ulus devletlerinin rasyonel-rekreasyon faaliyetlerini spor tatilleri vasıtasıyla halk eğitiminde kullandıkları ve daha sonra yirminci yüzyıl boyunca sosyalist devletler ile kapitalist ülkelerde beden eğitiminin yükseldiği bir süreç geçirmiştir (Miller ve diğerleri, 2001:1).

2.2.1. Burjuvazi Spor Karşıtı Olarak İşçi Sporları

Sanayi Devriminin doğal bir ürünü olarak, modern spor hareketinin bir yüzünü ifade eden işçi sporları hareketi kendisini temellendirmek için varoluşsal açıdan her zaman burjuvazi spor karşıtlığını kullanmıştır. Bu anlamda işçi sporları hareketi bir tepki hareketi, bir karşı hareket olarak tanımlanabilir. Bu karşı hareket zaman içerisinde toplumun geniş kitlelerini içerisinde barındıran işçi sınıfına kimlik kazandırmak için kullanılan yan / destekçi bir kültürel harekete dönüşmüştür.

Maxim Gorky, burjuvazi spora karşıtlığını dile getirmek için şu keskin ifadeleri kullanmıştır; “Burjuvazi sporun tek bir amacı vardır; insanları daha da aptallaştırmak... Böylelikle burjuvazi devletler onları emperyalist emelleri için ölmeye hazır hale getirmektedir”. Bunun tam aksine olmak üzere Barbery (1968) ise, çoğunluğu işçilerden oluşan futbol izleyicilerinin polise gösterdiği kitlesel tepkiyi, sporun kapitalist sisteme başkaldırısının sembolik bir göstergesi olarak okumaktadır (Akt. Riordan, 1977: 351):

Bu tür tepkiler kapitalizme karşı yapılan adı konulmamış ve dolaylı protestolardır. Bir kitlenin içinde bulunma tutkusu bile,

kapitalist sistem içindeki insanların yalnızlaşma ve toplu yaşamama sıkıntılarını yansıtır. Spor alanlarındaki o gürültü, o heyecan aranır, çünkü insanlar bunları günlük yaşamın katı gerçeğinden bir kopuş gibi algılar. Ancak o heyecan insanı çok çabuk terk eder ve kapitalist gerçeklikten bir kopuş da değildir.

Tam da bu noktada Wheeler (1978: 1991), işçi sınıfı kültürü ile ilgili en çok göz ardı edilen ve en az anlaşılan şeyin spor olduğunu kaydetmektedir. Ona göre, çalışan insanların ve işçi hareketinin öğrencilerinin işlerine bağlılıklarına oranla, işçilerin spora olan ilgileri çok daha fazladır; “İşçiler sportif hareketlerine heyecanla bağlanmış ve hem erkek hem de kadın işçiler üst sınıfların ayrıcalıklı ve korunmuş ilgisi olarak bilinen spora iştiaakla bağlanmışlardır”.

Dolayısıyla spor bir yandan kapitalist devletlerin diğer yandan da sosyalist devletlerin ulusal kimliklerinin inşasında hayati bir önem taşımıştır. Spor, sosyalist ideallerin halka aşılması için bir araç görevi üstlenmiştir. Uluslararası yarışmalar bağlamında, sosyalist sporcular kapitalist rakiplerine karşı yarışmış ve onlarla irtibatla olmuştur, ancak örgütlenme ve spora atfedilen değer noktasında iki grup arasında büyük bir farklılık olmuştur (Carter, 2002: 417 – 418).

Burjuvazi sporun baskınlığı karşısında açık bir alternatif hareket olarak ortaya çıkan işçi sporları, 1920 ve 1930’lu yıllarda zirveye tırmanmıştır. 1890’lı yıllarda Alman Sosyalist Parti bünyesinde filizlenerek, kıta Avrupa’sında hızlı biçimde temel bulan bu hareket İngiltere’de ise pek başarı sağlayamamıştır. Bu hareket burjuvazi değerlerin karşısında sosyalist değerleri koyarak alternatif bir kültür hareketi olmaya çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde işçi sporları örgütleri bünyesinde 350 bin üye bulunuyordu. Enternasyonalizme özel önem veren işçi sporları hareketleri, emperyalist baskı altındaki Olimpiyat Oyunlarına alternatif olarak İşçi Olimpiyatlarını geliştirmiştir. Ancak bu hareketin enternasyonalizm mücadelesi her zaman RSI ile SWSI arasındaki güç mücadelesi ve çekişmenin gölgesinde kalmıştır (Whannel, 2008: 83).

İşçi sporları bir kültürel hareket olarak he ne kadar da işçi sınıfının büyük bir çoğunluğunu içerisine almayı başaramamışsa da, burjuvazi alternatifini bir kültür modeli ortaya koymak konusunda önemli bir girişim olmuştur. Buna rağmen birçok spor tarihçisi sadece ulaşılan üye sayısını ölçüt olarak yargılamada bulunmakla yetindiği için bu hareketi başarısız bir girişim olarak nitelemiştir. Bu bağlamda James Wickham şunları kaydetmiştir (Akt. Stauff, 1994: 18):

Bu hareketin geniş işçi kitleleri üzerinde etkili olması, aynı zamanda dönemin işçi sınıfını etkileyen tüm sosyal ve ideolojik süreçlerine bağlıdır. İşçi sınıfının değişen yapısı, bazı insanların (özellikle de birçok kadının) ilk kez bu harekete katılmasını sağlamıştır. Yine de bütün bu iddialara rağmen, işçi sporları örgütlerinin işçi sınıfının çoğunluğunun ilgisini çekemediği belirtilmelidir. Bu örgütlerin dışında kalanlar sıklıkla gerçek işçi olmayıp, lümpen proletarya olarak tanımlanmıştır. Aslında bütün sıradan işçi sınıfı insanları için tüketim ve kitle eğlencesi gibi vasıtalar yeni bir sosyal kimlik edinmelerine yol açıyordu, bir sınıf üyesi olmaktan ziyade, bir bireye dönüşüyor ve sosyal değişimin sözcüleri olmak yerine tüketiciye dönüşüyorlardı. Dolayısıyla bu yeni meydan okuma 1920'li yılların sonlarında işçi sınıfı hareketlerinin işçiler üzerindeki hegemonyası ciddi bir tehdit altına girmiştir.

İşçi sporları hareketinin alternatif bir kimlik inşası projesi unsuru olarak yeterince başarılı olamadığını kaydeden bazı Neo-Marksist düşünürler, bu hareketleri eleştirmekten geri durmamıştır. 1970'li yıllardan beri akademisyenler Alman işçi sporları hareketini geleneksel burjuvazi standartlarını aşarak gerçek bir proletarya sporu yaratamadığı için ağır bir eleştiriye tabi tutmaktadırlar. Bu eleştiriye yaparken de temel dayanakları işçi sporları kulüplerinin burjuvazi spor kulüpleri kadar fazla işçi üyeye sahip olamaması olarak gösterilmiştir. İşçilerin burjuvazi temelli spora kendi değerlerini dayatmak adına başarılı girişimlerde bulunamadıkları öne sürülmüştür. Bunun

neticesinde de işçi hareketinin burjuvazi karşısında başarısızlığa ve sonuçta da mağlubiye uğradığı düşünülmüştür (Stauff, 1994: 223).

Bu eleştiri daha kapalı ve totaliter bir yapıya sahip olan Sovyetler Birliği spor sistemi ile ilgili olarak da yapılmıştır. Sovyet liderliği her zaman yaptığı propagandada milyonlarca bireyin düzenli olarak spora katıldığını vurgulamıştır. Okullarda ve üniversitelerde öğrencilerin çok büyük bir bölümünün GTO (İşe ve Savunmaya Hazır) programlarına katıldığı, kentlerde geniş halk katılımı düzenli egzersiz programlarının sürdürüldüğü, nüfusun üçte birinin dört yılda bir yapılan Spartakiadlarda yer aldığı, işçilerin ise fabrikalarda günlük olarak düzenli bir biçimde ‘üretim cimnastiği’ yaptıkları belirtilmiştir. Ancak günümüze gelindiğinde, yukarıda belirtilen başlıca hedef gruplarla ilgili verilen istatistiklerin hiçbir zaman gerçeği yansıtmadığı, bu rakamların daha ziyade komünist rejimin dış dünyaya karşı bir propaganda aracı olarak kullanıldığı ve yöneticilerin daha önceden kendilerine verilen ön hedefleri tutturmak adına bu rakamların ortaya çıktığı söylenebilir. Aslında erkek nüfusun sadece yüzde sekizinin, bayan nüfusunun ise sadece yüzde ikisinin düzenli sporla uğraştığı kabul edilmektedir. GTO programının zorunlu unsurlarından olan yüzmeyi ele aldığımızda, öğrencilerin sadece yüzde on birinin yüzme bildiği ve bunlar arasından da yüzde beşten daha küçük bir oranın GTO normlarına sahip olduğu bilinmektedir (Akt. Riordan, 1990: 133-134).

2.2.1.1. Alternatifin Alternatifi: Kızıl Spor Hareketi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan yeni politik bağlamda, Devrimi gerçekleştiren Lenin, sosyalistleri alternatif bir işçi sınıfı kültürü yaratmada başarısız olmaları ve kapitalist düzene eklemlenmeleri nedeniyle eleştirmiş ve komünist temellere dayalı yeni bir işçi kültürü yaratma mücadelesi başlatmıştır. Lenin, devrimin başarısını da gerekçe göstererek, devrimci komünistler ile reformist sosyalistlerin ayrı olarak örgütlenmesi gerektiğini savunmuştur. Böylelikle çeşitli ülkelerde, Sosyalist Partilerden ayrılan gruplar Komünist Partileri kurmaya başlamış ve 1919 yılında bu ulusal örgütler birleşerek Üçüncü Enternasyonal olarak bilinen Komünist Enternasyonal (Komintern)'i oluşturmuştur. Bu politik hareket de kendi renklerini taşıyan devrimci spor kültürünü oluşturmada gecikmemiştir.

Böylelikle komünistler, sosyalistler tarafından kurulan Sosyalist Spor Enternasyonali (SWSI) karşı, Kızı Spor Enternasyonali (RSI) alternatif bir örgüt olarak kurmuştur. RSI ise daha sert ve kesin çizgilerle, sporun burjuvazi için olduğu kadar işçi sınıfı için de kendi dünya görüşünü yansıtmının bir yolu olduğunu, sporun kesinlikle apolitik olamayacağını, işçi sınıfının sporu, burjuvaziye karşı mücadelesinde bir araç haline getirmesi gerektiği görüşünü savunuyordu. “Sınıfa karşı sınıf” anlayışı içerisinde RSI, SWSI’yi bir dönem “sosyal faşist” olarak da mahkûm etmekten geri durmamıştır (Sözmen, 2011).

Sovyet komünistler geniş katılımlı festivaller, drama ve müzik organizasyonları, toplu cimnastik hareketleriyle yeni bir ‘beden kültürü’ oluşturmak için çaba sarf ettikleri gibi, aynı zamanda sıklıkla yarışma sporlarını da ön plana çıkarıyorlardı. Komünist devrim, faşist devrimin de yaptığı gibi insanın doğasını kutsayan bir dünya görüşünü dayatarak, fitness, açık alan aktiviteleri ve işi esas alan bir ‘vücut kültürü’ oluşturmak suretiyle, “Homo Sovieticus” (Yeni Sovyet Adamı)’nı yaratmaya çalışmıştır (Hoberman, 1984). Komünist spor anlayışı, modern spor hareketinin bir yandan elitist ve dışlayıcı (aristokratik ve burjuvazi sınıfı temelli) özelliklerini eleştirirken, diğer yandan da profesyonel ve ticarileşmiş kitle izlenince sporlarına karşı çıkıyordu. Bu karşı çıkışların doğal bir sonucu olarak komünist spor hareketi elitist spora karşı, popülist ve katılımcı spor anlayışını geliştirmiş, spor izleyiciliğine karşı da geniş halk kitlelerinin katılabileceği kültürel gelenekleri ve etkinlikleri içeren faaliyetleri ön plana çıkarmıştır (Roche, 2000: 103).

Özellikle devrimin ilk yıllarında Bolşevikler bir devlet politikası olarak hem beden eğitime hem de spora eş zamanlı olarak önem vermişlerdir. Böylelikle bir yandan geniş halk kitlelerinin katıldığı bedensel egzersizler teşvik edilirken, diğer yandan da kulüplerin mücadele ettiği, taraftarların takip ettiği liglere ve yarışmalara da tolerans gösterilmiştir. Halk kitlelerinin antrene edilmesi ve fitness çalışmaları, işçilerin sanayinin gerektirdiği fiziksel ve zihinsel disipline hazır olmalarını sağlarken, diğer yandan da askerî anlamda da savaşa hazır olmalarını sağladığı düşünülmüştür (Roche, 2000: 104).

Spora ve beden kültürüne adanan ilk tatil olan ‘Beden Kültürü Günü’ ilk kez 1923 yılında Sovyetler Birliği’nde kutlanmıştır. Başlangıçta basit ve gösterişsiz

etkinliklerle kutlanan Beden Kültürü Günü, 1920'li yılların sonlarında ise daha geniş ve gösterişli etkinliklerle kutlanılmaya devam edilmiştir. 1931 yılından itibaren ise bu gün, geniş halk kitlelerinin katıldığı bir geçit töreniyle Kızıl Meydan'da kutlanmaya başlanmış ve tüm Parti liderleri kutlamalarda hazır bulunmuştur. Yapılan kutlamalar ilk bakışta Almanya ve İtalya'da yapılan spor festivallerine benziyor olsa da, Sovyetler Birliği'nde yapılan beden kültürü günü kutlamalarının 1930'lu yıllarda oluşan Stalinist spor ve beden kültürü politikalarının tam bir yansıması olduğu söylenebilir. Beden Kültürü Günü Gösterisi tamamıyla sportif yarışmadan başka bir şeydi. İçerisinde müzik ve teatral unsurları barındıran bu gösteride, beden kültürü birinci planda, spor ise ikinci plandaydı. Stalinist liderlik spor ve beden kültürüne yüklenen değişik anlamların ve değerlerin sunumunu bu kutlamalar yoluyla yapıyordu (Edelman, 1993: 41).

Her yaz Kızıl Meydan'da yapılan Beden Kültürü Gösterisine, 75 ile 125 bin arasında değişen kişi katılıyordu. Bütün meydan izleyicilerle dolarken, Stalin ve beraberindeki parti yöneticileri ise üç - dört saat süren gösterileri Lenin'in mozolesinden takip ediyordu. Gösteri içerisinde çok sayıda sloganlar, portreler, posterler yer almasına rağmen, Stalin hiçbir zaman konuşma yapmıyordu. Çok iyi düzenlenmiş bir dizi bedensel ritüel yoluyla, beden kültürünün heyecanının yaşatılacağı bir drama ortaya konuluyor ve böylelikle gençliğin sosyalizmi inşa etmek için motive edilmesi sağlanmaya çalışılıyordu. Kutlamalara çok büyük bir önem verildiği için, çalışmalar ve organizasyon tiyatro, müzik ve sanat dünyasının önemli isimleri eliyle yürütülüyor, sportif bir etkinlikten daha ziyade başarılı koreografilerle sahnelenen devasa birer sanatsal gösteri olarak hazırlanıyordu (Edelman, 1993: 42).

1920'li yıllarda eşitlik gösterisi olarak herkese açık yapılan Beden Kültürü gösterileri, 1930'lu yılların sonlarına gelindiğinde ise tamamıyla Stalinist hiyerarşik düzeni yansıtan bir uygulamaya dönüşmüştür. Gösterilerde sadece 'sporun ustası' unvanına sahip olan sporcular ile yeterli düzeyde fitness altyapısı olan ve GTO (İş ve Savunma için Hazır) sertifikasına sahip olanlar kabul edilmiştir. Gösterileri de ancak daha önceden bilet dağıtılan önemli kişiler ve Parti yönetiminde bulunduğunu belgeleyen kişiler izleyebiliyor, sıradan kimseler Kızıl Meydan'a sokulmuyordu (Edelman, 1993: 42).

Şüphesiz bu gösterilerin en önemli teması, bedensel fitness ile askerî hazırlık arasında kurulan bağlantıydı. Sovyetler Birliği'nin önde gelen gazetesi *Izvestia* 1938 yılında yapılan gösterilere katılanları şöyle tanımlamıştır (Akt. Edelman, 1993: 44); “Onlar, Antik Çağın savaşçılarını hatırlatmaktadırlar. Bugün tüm becerilerini ve zarafetlerini Parti yöneticileri ve hükümet temsilcileri önünde sergileyecekler... Bu Stalinist nesil, düşman tehdidi her nereden gelecek olursa olsun, Kızıl Ordunun saflarında durarak, bu düşman tehdidini savuşturacak güce sahip olduklarını gösterecekler.”

Stalinist ideal beden hiçbir zaman faşist rejimlerdeki gibi erotize edilmiyordu. 1937 yılında gösterilere katılan erkek ve kadınları ‘güzel makineler’ olarak tanımlayan Evgenii Kricher, ölçülü beden ölçülerini ön plana çıkarmış, faşist sistemlerin idealize ettiği aşırı kaslı vücut imgelemine ise eleştirmiştir. 1940 yılında Kızıl Meydan’da yapılan gösterilerde, binlerce zarif beden birleşmesiyle oluşturulan devasa bir demir köprü anlatımıyla somutlaştırıldığı üzere, insan bedeni endüstrileşmede hizmet edecek bir alet olarak görülmüştür. Sonraki gösterilerde de insan bedeni üzerine kurulan benzeri tasarımlar yapılmıştır (Edelman, 1993: 43-44).

Diğer yandan bazı coğrafyalarda ise işçi sınıfının karşıt bir kültür unsuru olarak geliştirilen spor örgütlenmesi hem sosyalist hem de komünist eğilimlere açıktı. Bu çerçevede İskandinav ülkelerinde sosyalist işçiler kurum ve şirket sporlarını organize etmişler ve bu etkinliklere çok yüksek oranda işçi katılımını sağlamışlardır. Danimarka’da şirket sporları sosyal bir buluşma, birliktelik anlamı taşıırken; Norveç’te ise ‘kızıl’ ve ‘beyaz’ diye adlandırılan sınıf ayrışmasının bir sonucu olarak kendisini göstermiştir. İsveç’te ise şirket sporları güçlü ulusal örgütlenmenin bir parçası olarak var olmuştur. Günümüzde bir temel insan hakkı olarak ön plana çıkan insanın sağlık hakkının tarihi kökenleri, İskandinav ülkelerinin başını çektiği Halk Sağlığı Hareketinin içerisinde bulunabilir (Eichberg, 2009: 130-132).

Burjuvazi, kapitalist spor geleneğine bir meydan okuma olarak geliştirilen Spartakiad, İşçi Oyunları, Beden Kültürü Günü gibi alternatif sol spor etkinlikleri, zaman içerisinde Sovyetler Birliği’nde de dâhil olmak üzere ortadan kalkmıştır. Bugün bunun dünya üzerindeki tek istisnası ise benzeri etkinlikleri aynı heyecan ve gururla yaşatmaya devam eden Kuzey Kore’de yapılmaktadır (Merkel, 2010: 4). Daha ilginç

olanı ise Kuzey Kore’de bu gösterilerin milenyumdan itibaren daha da gelişmiş, büyük, gösterişli ve etkileyici etkinliklere dönüşmüş olması ve uluslararası medya ve turistlerin de büyük ilgisini çekiyor olmasıdır (Watts, 2002). Kuzey Kore’de 1946 yılından beri düzenlenen Arirang gösterileri, günümüzde en az yüz bin kişinin katılımıyla yapılan ve tüm dünyadan gelen yüz binlerce izleyicinin beğenisini kazanan büyük bir gösteri ticaretine dönüşmüştür. Dünyanın en büyük sanat ve cimnastik gösterisi olarak Guinness Rekorlar kitabına da giren oyunlar, 1 Ağustos’tan 10 Ekim’e kadar devam etmekte ve oyunlar kapsamında haftada en az 4 gösteri düzenlenmektedir. Giriş biletlerinin 80 Euro ile 300 Euro arasında değiştiği gösteriler için Dünyanın birçok yerinden özel turlar düzenlenmekte ve ülke bu gösteri turizminden çok ciddi bir gelir elde etmektedir (Korea Konsult web sitesi; Merkel, 2010: 24).

Arirang gösterileri, karşıt bir komünist kültür hareketi olarak başlatılan bir beden kültürü etkinliğinin günümüze gelindiğinde nasıl bir kapitalist tüketim malzemesine dönüştürüldüğünün çarpıcı bir göstergesi olarak karşımızda durmaktadır. Her ne kadar da her yıl yüz binlerce insan, komünist motiflerle bezenmiş gösterilerle etki altına alınmak isteniyorsa da, bu gösteriler Kuzey Kore için önemli bir turizm geliri ve kendi halkına karşı yürütülen güdümlenme çabasının ötesine geçememektedir.

2.2.2. Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak İşçi Sporları

Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen yeni toplumda, insani hassasiyetlerin yerini ekonomik yararların aldığı görülmektedir. Endüstrileşmenin özünün alet yapma yeteneğinin gelişmesi olduğunu belirten Russell (1979: 41), endüstrileşmiş toplumlarda nüfusun büyük çoğunluğunun tüketim malı üretmediğini, tüketim malı üretmeye yarayacak, makine, alet ve gereçleri yaptıklarını belirterek, böylelikle bu insanların sanatkâr değil, faydacı olduklarını belirtmiştir:

Zira onların ürettikleri şeylerde insanlar açısından doğrudan doğruya bir fayda yoktur. Demiryollarını yapanlar, demiryollarını kullanarak arkadaş ziyaretine gidenlerden daha değerli sayılır. Hâlbuki demiryollarının amacı ondan faydalanılarak seyahat edilmesidir. Bu anlayış kitap okuyanların zamanlarını boşa geçirdiklerinin, diğer yandan kâğıt üretenlerin, kitapları basan,

ciltleyen, kitapları kaydedip kütüphanelerde saklayanlar, bunların hepsinin değerli iş yaptıklarının düşünülmesine yol açar. Araçtan amaca ulaşan yol öylesine uzun, endüstrileşmenin yararları da araçlara öylesine bağlıdır ki, insanlar giderek amaçları bütünüyle gözden kaçırıp tek başına üretiminin önemli olduğunu sanmaya başlar. Miktar değerden, araç onun değerlerinden daha çok önem kazanır.

Russell, endüstrileşmenin bu faydacı doğasının insanların sanat ve serüven eğilimlerini köreltmekle kalmayıp, aynı zamanda onların daha iyi bir dünya elde etmek için kurdukları düşleri ve bu düşleri gerçekleştirme yolundaki isteklerini altüst ettiğini belirtmiştir. Zira bu faydacı anlayış, ekonomiyi yaşamın temeli sayar ve insani birçok zevk ve ihtiyaç (sanat, bilim, doğada gezip dolaşma, vb.) ise göz ardı edilir. Aslında bu insani olmayan sonuç, endüstrileşmeden ziyade ticaret ve rekabetin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır ve sosyalist bir anlayış üzerine kurulacak bir endüstri toplumun efendisi değil de hizmetkârı olabilir. Sosyalizmin kapitalizme üstün tutulmasının temel nedeni de budur (Russell, 1979: 41-42).

Ancak Russell'in idealize ettiği sosyalist düzen tarihsel anlamda hiçbir zaman gerçek olmamıştır. Farklı bir bakış açısıyla konuyu ele alan Edelman (1993: 8), sosyalist düzenlere ilham kaynağı olan Marksizm'in iş ve üretimi merkeze alan bir tarihsel teori olması nedeniyle, oyun ve boş zaman kavramlarını anlamlandıracak bir donanıma sahip olmadığını öne sürmüştür. Sosyalist liderler, Cumartesi öğle sonlarında işçilerin kitlesel olarak futbol oynamaya veya izlemeye gittiklerini görmeye başladıklarında bile, hâlâ bu kitlelerin boş zamanlarını sınıflarda veya üretim bantlarında geçirmeleri gerektiğini tercih ettiklerini dile getirmiştir. Bunun sonucunda da sadece futbol ve sporla ilgili olarak değil, tüm eğlence araçları ile ilgili ciddi rahatsızlıklar meydana gelmiştir. Marksistler analizlerinin merkezine işi yerleştirmek suretiyle oyunun doğasını anlama fırsatını ıskalarken, muhafazakâr entelektüeller ise boş zaman araştırmalarında daha büyük isabet kaydetmişlerdir. Bunların başında gelen Hollandalı tarihçi Johan Huizinga, *Homo Ludens* (Oynayan İnsan) adlı eserinde sporun bir eş anlamlısı olarak oyunun, temelden irrasyonel bir kavram olduğunu ve insanlardan

önce hayvanların da oyun oynadıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla ona göre oyunun temellerini rasyonel bir temelde ortaya koymak, oyunu insan türüyle sınırlamak anlamına geleceği için mümkün değildir.

Wheeler (1978: 196-197) ise, işçi sporlarının başlangıçta oldukça insani temeller üzerinde kurgulandığını ancak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan yeni şartlarla birlikte sporun da daha faydacı bir yaklaşımla ele alınmaya başladığını kaydetmektedir:

Aralarında çeşitli farklılıklar olsa da hemen hemen bütün işçi spor teşkilatları ortak bir amaca sahipti; çalışan insanlara, özellikle de gençlere sağlıklı, eğlenceli fiziksel etkinlik olanakları yaratmak ve bunları olumlu bir işçi sınıfı atmosferi içerisinde sürdürmek. İşçi sporlarını burjuvazi sporlardan ayıran en temel özellik ise herkese açık olmasıydı. Dahası işçi sporları kendisini tüm işçiler için eşit imkânlar sağlayan bir hareket olmanın ötesinde, burjuvazi sporların doğurduğu sportif rekabetin aşırılıklarına karşı 'insani bir alternatif' olarak ortaya koymuştur. Bu nedenle de işçi sporları başlangıçta bisiklet, yüzme, cimnastik, yürüyüş gibi rekabetin ön planda olmadığı sporlar çevresinde gelişmiştir.

Ancak bu durum iki dünya savaşı arası dönemde tamamıyla değişmiştir. İş ortamında değişen psiko-sosyal şartlar, iş saatlerinin kısaltılması, Cumartesi günlerinin yarım gün tatil olarak düzenlenmesi, işçi hareketinin ideolojik ve politik karşıtlarının spora daha fazla önem vermeye başlaması, işçi hareketlerinin de örgütlü toplu spor hareketlerini daha çok önemsemesi sonucunu doğurmuştur.

John Hargreaves örgütlü sporun, 'uyusal bir emek gücünü' modern kapitalizmin ihtiyaç duyduğu disiplinle terbiye etmeye yaradığını savunmuştur. Sporla sanayiye karşılaştırırken Hargreaves, 'yüksek düzeyde uzmanlaşma ve standartlaşmaya, bürokratik ve hiyerarşik yönetime, uzun vadeli planlamaya, bilim ve teknolojiden artan

oranda yararlanmaya, azami verimlilik çabasına ve hepsinden önemlisi hem üreticinin hem de tüketicinin yalnızlaşmasına' dikkat çekmiştir. Fakat Hargreaves büyük sayılarda insanı bir araya getirmekle kapitalizmin, düzensizlik ve muhalefetin büyüyebileceği koşulları yaratabileceğinin de farkındadır. İşin özü, insan doğası ve sosyalizmin temel sorununa dayanmaktadır; sporda oyun unsuru neredeyse yok edilmiştir. Ellul, bu konuda şunları söylemiştir (Akt. Bambery, 1996):

Öyle bir sürece tanıklık ediyoruz ki, oyunculuk ve neşe, hava ve suyla temas, yaratıcılık ve anında karar verebilme yetileri yok oluyor; tüm bunlar katı kurallara riayet, verimlilik ve rekor kırma adına terk ediliyor. Antrenmanlar insanları ve çocukları, kendi bedenlerini sömürmenin ve hâkimiyetleri altına almanın getirdiği acımasız tatminin verdiği keyfin dışında başka bir şey bilinmeyen verimli makinelere çeviriyor.

Bu nedenle Bambery (1996), sosyalistlerin boş zamanlara ait olan oyun unsurunu kurtarmak istediklerini kaydetmiş, işçi sporlarının ancak bu anlayışla faydacı tehditlerden kurtarılabilceğinin altını çizmiştir. Zira kapitalizm, masa-başı işlerde çalışan ve bir farklılık olarak bedensel hareket yapmak isteyen büyük bir insan sınıfı yaratmıştır. Ve kapitalizm, öyle bir uzmanlaşma yaratmıştır ki, bedenleriyle çalışan insanlar bile ancak üretim için gerekli olan bedensel hareketleri yapmak zorunda kalmıştır. Sosyalizm bu gidişi ortadan kaldıracak ve insan bedeninin özgür gelişimi için gerekli koşulları yaratmalıdır. Bambery'e göre, sosyalist yönetimde zevk ve eğlence amaçlı bedensel faaliyet olmalıdır, spor değil.

Sosyalizm davası, insanların rekabet etmek yerine işbirliği yapabileceği fikri üzerine kuruludur. Sınıfların bulunmadığı toplumlarda bunun birçok örneğine rastlarız. *Socialisme Internationale*'de, Amazonlardaki Mores Kızılderililerinin oynadığı bir oyun, Jacques Meunier'in kaleminden şöyle tarif edilmiştir: "Bir sayı yapan oyuncu otomatikman takım değiştirir. Bu yolla kazananlar güçsüzleşir ve yenilmekte olanlar güç kazanır. Yapılan sayı bu biçimde eşitlenir". Bedensel hareketler ve oyunlar, insanların bedenlerinden zevk duyması, diğer insanlarla ve doğayla birlikte olması içindir. Spor değildir. Spor rekabet demektir, yanındaki kişiden daha iyi olmak, en iyi

olmak demektir. İnsanları kapitalist üretim sürecine mükemmel bir biçimde hazırlayan baskıcı kurallara uymak demektir (Bambery, 1996).

2.2.2.1. Pratik Faydalar: Üretken ve Savaşa Hazır Bireyler

Bu tartışmalar ışığında her ne kadar da başlangıçta işçi sporlarının insani temellerle dayandırıldığı ve sosyalist toplumlarda sporun insani değerleri esas alması gerektiği kaydedilmişse de, özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişen yeni politik ve toplumsal şartlara bağlı olarak İşçi Sporlarının da zamanla çok daha faydacı nitelikler kazandığı söylenebilir. Bu dönemde sportif etkinliklerin bütünü öncelikli olarak bireylerin devrimi korumak için yeterli bedensel güce sahip olmalarını amaçlamıştır. Bu nedenle özellikle de Kızıl Spor hareketinin öncelikli vurgusu militer bir güç olarak savaşa hazır sağlıklı beden imgelemidir. Bu sağlıklı bedenler savaş harici dönemlerde de fabrikalarda en yüksek verimi sağlayacak işgücü olarak görülmüştür.

Diğer yandan sporun askerî amaçlar için kullanılıyor olmasının işçi sporlarına özgü bir yenilik olmayıp, bu düşüncenin sporun tarihi kadar eski olduğu belirtilmelidir (Murray, 1996: 30). Ancak sosyalist spor hareketleri de bu düşüncüyü zamanla özümsemiş ve özellikle savaş sonrası dönemde politikalarını bu ekseninde kurgulamıştır. Bu nedenle devrim sonrasında Sovyet yönetimi, sportif faaliyetlerden daha çok geniş halk kitlelerini bedensel egzersizlere yönlendirme üzerinde durmuştur. Halkın antrene edilmesi ve fitness çalışmaları, bir yandan işçilerin sanayinin gerektirdiği fiziksel ve zihinsel disipline hazır olmalarını sağlarken, diğer yandan da askerî anlamda da savaşa hazır olmalarını sağladığı düşünülmüştür (Roche, 2000: 104).

1930'lu yıllarda ise yükselen Nasyonal – Sosyalizmin etkisinde kalan Stalinist politikalar da adeta üstün bir toplum yaratma gayreti içerisine girmiştir. Bu üstün toplum bedensel açıdan güçlü ve askerî olarak hazır olmalıydı. *Izvestia*'da kaleme alınan bir makalede de Stalin Beden Kültürü Enstitüsü'nden gösterilere katılan öğrencilerle ilgili olarak; “Eğer yarın bir savaş çıkarsa, bu sorun teması beden kültürü öğrencilerinin katılımının gereğesidir... Zira Kızıl Ordu'nun en sağlıklı, bedensel olarak en güçlü ve en zor ordusu olduğunu onlar gösterecektir” denilmiştir. (Akt. Edelman, 1993: 44). Edelman (1993: 9-10), “1930'lu yıllardan itibaren Rusya'da

Stalinist doktrinin hâkim olmasıyla beraber, komünist devletin şanını korumak, işçilerin üretkenliğini artırmak ve ordunun durumunu iyileştirmek için yarışma ve yüksek performans sporlarına daha fazla önem verilmeye başlandığını” kaydetmiştir.

Dolayısıyla sosyalist spor hareketlerinde spor - sağlık ilişkisi her ne kadar da günümüzde olduğu kadar ön planda tutulmuşsa da, sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinin arkasındaki belirleyici irade, zaman içerisinde insani olmaktan daha çok faydacı emelleri olan bir iradeye dönüşmüştür denilebilir.

Küçükaydın (2010: 355), bu anlayışın ortaya koyduğu iş verimi ile spor arasındaki ilişkiyi şu şekilde tanımlamıştır:

Spor yapan bir işçi, işgücünü daha kolay yeniler; modern üretim ve yaşam süreçlerinin yarattığı fizyolojik ve ruhsal yorgunlukları, yıpranmaları, gerilimleri daha kolaylıkla atıp kendini yenileyebilir. Bu da iş gücünün düzenli ve istikrarlı kullanımını, onun kendini yenilemesi için gerekli sosyal masrafların azalmasını getirir. Spor yapmayan bir toplumda, işçiler, yani işgücü denen metaı satanlar, daha çok hasta olacaklar, iş yerlerindeki verimlilikleri daha az olacak, hayatlarının daha kısa bir döneminde bir işgücü olarak onlardan yararlanılabilecektir. Bu da kâr oranlarında bir düşme demektir.

2.2.2.2. Toplumsal Kontrol Mekanizması Olarak İşçi Sporları

Çağdaş zamanlarda spor, bireylerin diğer sosyal düzenlerde sahip oldukları rol-kimlikleri vasıtasıyla elde edemedikleri tatmini kazanmak için kullanabilecekleri özel bir barınak olmuştur. Spor dünyasının bireylere sunduğu kolektif kimlik onlar için kendilerini içerisinde tanımlayacakları alternatif bir sosyal çevredir (Schmitt ve Leonard, 1986: 1106). Yöneticiler için ise bu yaratılan kolektif kimlik pratik bir öneme sahiptir; zira bu kimlik vasıtasıyla hedef kitlenin tümüne doğrudan ulaşmak ve aynı mesajı eş zamanlı olarak tümüne iletmek çok daha kolay olmaktadır.

Wheeler'e göre işçi sınıfının sportif etkinliklere katılımını teşvik eden önemli bir husus da sporun önerdiği toplumsal dayanışma ve toplu katılıma rağmen sağladığı bireysel tatmin duygusu idi (1978: 193):

Böylelikle endüstrileşmenin doğal bir sonucu olarak kaybolan bireyin sosyalleşme ve kültürel ihtiyacı karşılanmış oluyordu. En önemlisi de çalışma hayatı büyük bir yük iken, spor eğlence ve dinlence imkânı sağlıyordu. Ayrıca tempolu geçen bir çalışma için tempolu bir dinlence alternatifini sunuyordu. Fiziksel dinlencenin ötesinde, iş ve kent yaşamının getirdiği büyük ruhsal baskı karşısında spor heyecan verici ve sürükleyici bir kaçış olanağı sağlıyordu. Bu anlamda spor da din gibi sosyal bir alternatif sunuyor, dahası erkekler için ödülü daha çabuk elde edilebilecek bir uğraşı olduğu için dinden de daha cazip bulunuyordu. Aslında Marks, spor dururken dinin kitlelerin afyonu olduğunu söylemekle sporun önemini de ıskalamıştı.

Wheeler (1978: 194-195), hükümetler, kilise ve iş dünyasının sporun kurulu düzenin devamında ne denli etkili olacağını anlamış olmalarının, onların örgütlü kitle sporuna ilgisini de artırdığını dile getirmiştir:

Kilise varlığını ve popülerliğini sürdürmek için sporun çekim gücünden yararlanmak isterken, devletler kendilerini ayakta tutacak ordularına dinamik ve sağlıklı insan kaynağı hazırlamayı, iş dünyası ise üretken ve sağlıklı bir işgücüne sahip olmayı istiyordu. Bunun yanı sıra spordan, endüstriyel huzuru korumak ve işçi militarizminin önüne geçmek için yararlanılıyordu. Örneğin 1895 yılında kurulan ünlü İngiliz Futbol takımı West Ham United, greve giden işçiler ile yönetim arasındaki dayanışmayı sağlamak için kurulmuştu. Yine aynı dönemde Pensilvanya'da çelik işçilerinin kanlı grevlerine son vermek için Andrew Carnegie önderliğinde profesyonel beyzbol ve futbol takımları oluşturulmuştu. Dolayısıyla yarım yüzyıl sonra Amerika Birleşik

Devletleri'nde işçi spor programlarına katılanların sayısı yirmi milyonu aşmıştır.

1920'lerde bir endüstriyel yönetim uzmanı spor programlarının işçileri provokatörlerden koruduğunu ve onların ahlak anlayışları ile grup dayanışmasını güçlendirdiğini yazmıştır. Sanayileşmiş tüm toplumlarda spordan benzeri bir amaçla faydalanılmaya çalışılmıştır. Örneğin endüstriyel spor hareketlerinin 1920 sonlarında zirve yaptığı Almanya'da, DINTA isimli işverenler örgütü, işyerlerinde spor tesisleri oluşturulması ve şirket spor kulüplerinin kurulması yönünde karar almıştır.

Endüstriyel huzurun devletin öncelikli görevi olarak görüldüğü dönemlerde de spordan faydalanılmıştır. Örneğin İngiltere'de 1912 yılında madenciler tarafından yapılan grev sırasında hükümet bir film hazırlayarak, filmde işçilerle grev bastırıcıları dostça bir futbol karşılaşması yaparken göstermiştir. Bütün bunların yanı sıra Wheeler (1978: 195), aslında sporun işçi hareketlerini pasifize etmek ve kontrol altına almak için kullanılmasının otoriter toplumlarda daha açık gözlemlenebileceğini kaydetmiştir:

Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'da spor işçilerin sanayi ve politik bilinçten arındırılarak, devlete bağlı bireyler olmasını temin etmek için kullanılmıştır. Sporun işverenler ve hükümetler tarafından bu amaçla kullanılması ve suiistimale açık olması, işçilerin spora olan ilgisiyle birleşince kısa sürede işçi sınıfının arasında sporun bir popüler kültür aracına dönüşmesini sağlamıştır. Aslında örgütlü sporun ortaya çıktığı ilk dönemlerde, sporun 'Anglo-Sakson üst sınıfı' tarafından icat edilen bir burjuvazi ilgisi olduğu kabul edilmiş, işçilerin kendilerini entelektüel açıdan yetiştirmeleri daha çok önemsenmiş ve ciddi maddi kaynaklar gerektiren sportif etkinlikler de bir lüks olarak algılanmıştır.

Aynı çerçevede Keys (2009: 395-396) de, 1930’lu yılların ortasından itibaren güçlenen totaliter rejimlerde, geniş halk kitlelerinin devletin ideolojisine bağlı bireylere dönüştürülmesinde faydalı olacağı gerekçesiyle spora özel önem verildiğini belirtmiştir:

Hem Nazi hem de Sovyet diktatörlüğü, fiziksel egzersiz ve spor programlarının vatandaşlarının daha güçlü ve sağlıklı bedenlere sahip olmasını sağlayacağını düşünmekle yetinmemiş, aynı zamanda bedeni zihinlere ulaşmak için bir vasıta olarak görmüş, beden eğitiminden düşünce biçimlerini güçlendirmek ve devletin programını kabul etmeye hazır psikolojik özelliklerini geliştirmek için yararlanmak istemiştir. Şüphesiz hem Nazizm hem de Stalinizm için beden eğitimi ve spor, bir toplum mühendisliği vasıtası işlevselliğinde bir unsur olarak, öncelikli kullanımı sosyal kontrolün teminini sağlamaktır.

2.2.2.3. Sporun İdeoloji ve Kültür İhracı Amacıyla Kullanılması

Sosyalist spor hareketlerinde özellikle ‘kızıl kanat’, spora oldukça fazla politik anlam yüklemiştir. RSI, başlangıcından itibaren yoğunluklu olarak politik söylemlere başvurmuş, sporun burjuvazi için olduğu kadar işçi sınıfı için de kendi dünya görüşünü yansıttığının bir yolu olduğunu, sporun kesinlikle apolitik olamayacağını, işçi sınıfının sporu, burjuvaziye karşı mücadelesinde bir araç haline getirmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. “Sınıfa karşı sınıf” anlayışı içerisinde RSI, SWSI’yi bir dönem “sosyal faşist” olarak da mahkûm etmekten geri durmamıştır (Sözmen, 2011).

Sovyetler Birliği döneminde Rus kimliği ideolojik ve emperyal bir kısıpça kalmıştır. Sovyetler Birliği’nin devam eden çok-uluslu yapısı, farklı cumhuriyetlerden oluşan “birlik” niteliği ve ideoloji, kısaca yeni devletin de emperyal görüntüsü Rus ulusal kimliğinin geleneksel emperyal yönünü pekiştirmiştir. Bu yapı içerisinde Rus’luk emperyal bütünlüğü tehdit edecek “kapalı / dışlayıcı” bir etnik tabanda tanımlanmamış, aksine “enternasyonal” bir üst kimlik olarak var kalabilmiştir. Dolayısıyla Sovyet döneminde doğrudan etnisiteye dayanan Rus kimliği bastırılırken, dile ve kültüre dayanan “kapsayıcı / enternasyonal” bir kimlik ayrılıkçı milliyetçilikleri tahrik etmemenin ve ortak bir üst kültür yaratmanın aracı olarak kabul görmüştür. Böylesi bir

ulusal kimlik tanımı da “Sovyet üst kimliğinin” oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda ideolojik temelli misyoner dış politika da bütüncü bir üst kimlik üretmede etkili olmuştur (Balcı, 2008: 16).

Bu çerçevede olmak üzere Riordan (1974: 331), üst kimlik bağlamında anlaşılacak üzere, Sovyet yazarların, sosyalizmin azınlıklar üzerindeki başarılı etkisini ispatlamak için, sıklıkla Azerbaycanlı sporcuların Türkiyeli sporcular karşısında elde ettikleri başarıları gündeme getirdiklerini belirtmiştir.

Sovyet üst kimliğini oluşturabilmek için Sovyet yönetimi geniş ölçekli spor etkinlikleri düzenlemeye önem vermiştir. Dahası bu etkinlikleri uluslararası boyutta gerçekleştirerek, bu tür etkinlikleri aynı zamanda bir dış politika konusu olarak ele almıştır. Sovyet devletinin bu yaklaşımı soğuk savaş döneminde daha belirgin hale gelmiş ve sporda elde edilen başarıların kendine bağlı ulusları kontrol etmenin yanı sıra, dünya çapında itibar kazanmak, ideolojik etkinliğini artırmak ve özellikle de Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinde nüfuz sağlamak gibi yararlarının olması beklenmiştir. Sovyetlerin bu politikası aslında iki Dünya Savaşı arası dönemde de var olmuştur. Devrim ihracı yapmak isteyen Bolşevikler, rejimlerine uluslararası bir boyut kazandırmak için Moskova merkezli Kızıl Spor Enternasyonal (RSI) örgütünü kurmuş ve bu örgüt vasıtasıyla Avrupa’da birçok ülkede bulunan komünist spor yapılanmalarının ortak hareket etmelerini sağlamıştır. Başlangıçta Komintern bünyesinde olmasa da, RSI daha sonra Komintern’in bir kolu olarak faaliyet göstermiştir.

İzvestia gazetesinde 1917 Ekim Devriminin hemen ardından partinin sporla ilgili yaptığı çözümlemenin bu anlayışı hâkim kıldığı yazılmıştır (Akt. Riordan, 1974: 323):

Beden kültürü, ne sadece halk sağlığı ve bedenin eğitimi bakış açısına hapsedilemeyeceği gibi, ne de sadece gençlerin ekonomik, kültürel ve askerî açıdan eğitilmeleri fikriyle sınırlandırılmaz. Dahası sadece kitlelerin sosyalleşme aracı olarak da görülemez... Beden kültürü bütün bunlarla birlikte büyük işçi ve köylü topluluklarının bir araya getirilmesi, sovyet ve sendika

teşkilatlarının ortak bir sosyal ve politik etkinlikte buluşturulmasını temin eder.

Birinci Dünya Savaşının hemen ardından 1920 yılında Antwerp’de Olimpiyat Oyunları düzenlenerek, sembolik olarak Olimpik hareketin yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Aynı yıl SSCB de bu ‘burjuvazi kültürel enternasyonalizm’ hareketine karşı bir dizi dikkate değer büyüklükte kültürel ve spor etkinlikleri düzenlemiştir. Örneğin, devrimin üçüncü yıl dönümünde Leningrad’da Bolşevik fırtınasının dramatize edildiği çok büyük katılımlı bir oyun sahnelenmiştir. Ayrıca aynı yıl içerisinde iki büyük spor etkinliği düzenlenmiştir. İlk olarak, Moskova’da yeni inşa edilen Kızıl Stadyumda 18 bin sporcunun katıldığı devasa bir spor ve cimnastik gösterisi sunulmuştur. İlginç bir biçimde Olimpiyatlara katılmayan Sovyetler bu büyük gösteriye ‘Olimpiyat-öncesi’ ismini koymuşlardır. Bu etkinliğin bir diğer amacı da Üçüncü Enternasyonal için ülkeye gelen yabancı delegeleri etkilemektir. Aynı yıl yapılan ikinci önemli spor etkinliği ise, Olimpiyat benzeri bir çok-sporlu organizasyon olan, Birinci Orta Asya Oyunları Taşkent’te düzenlenmiştir. 10 gün süren oyunlara, her ne kadar da sportif çitası tartışılrsa da aynı yıl Antwerp’te yapılan Olimpiyatlara katılımdan daha fazla sporcu (üç bin) katılmıştır. Böylelikle yeni kurulan Orta Asya Sovyet Cumhuriyetleri bir kültürel ve sportif etkinlikte bir araya getirilmek suretiyle, onlara önemli bir jest yapılmış olunuyordu (Roche, 2000: 104).

Fritz Wildung, 1922 yılında bir spor kongresinde yaptığı konuşmada, “Spor etkinliklerine katılım işçi sınıfına içsel ve ruhsal bir özgürlük sağlamakta, böylelikle işçiler yaşamın sıkıntısı ve zorluklarından uzaklaşmaktadır” demiştir. Wildung konuşmasının devamında, gençliğin kültürel bir rönesansa ihtiyaç duyduğunu ve eski ulusalcı – kapitalist kültürün ömrünü tamamlamak üzere olduğunu belirterek, “Proletarya sporu, sosyalizmin hizmetine sunulmalıdır. Spor, oluşturacağımız yeni kültürün önemli bir taşıyıcısı olmalı ve proletarya eliyle yönetilmelidir. Spor, proletarya gençliği için zihinlerdeki prangaları parçalayan ve her türlü bedensel ve ruhsal kölelikten kurtaran bir özgürleştirici araç olmalıdır” diyerek spora biçilen rolün önemini ortaya koymuştur (Akt. Steinberg, 1978: 233) Bu dönemde, Wildung’un gerek işçi sendikaları gerekse politik hareketler içerisinde bulunan çok sayıdaki meslektaş, sporun

işçi sınıfının zaman kaybına yol açtığını ve onların ekonomik ve politik sınıf mücadelesinde çok daha etkili bir araç olarak kullanılması gerektiğini düşündükleri bilinmektedir.

Sovyetler Birliği'nde spor, çok hızlı değişim gösteren dünyada, hem iç hem de dış politika açısından önemli bir vasıta olarak görülmüş ve yöneticiler tarafından desteklenmiştir. Özellikle dış politika özelinde sporun beş temel amacı göz önünde tutulmuştur (Riordan, 1974: 326-342):

1) Sovyet yanlısı ve Sovyetlere potansiyel olarak yakın olan gruplarla ilişkileri geliştirmek, aynı zamanda da 'burjuvazi' ve 'sosyal-demokrat' liderliğin altını oymak,

2) Stratejik nedenlerle öncelikli olarak SSCB ile komşu ülkeler (Baltık ülkeleri, Balkanlar ve Orta Doğu ülkeleri gibi) ile yakın komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve komşu bölgelerle temasları artırarak sosyalizmin insanların gelişimi üzerindeki başarılı etkilerinin propagandasını sağlamak (Bu çerçevede Sovyetler Birliği'nin gerek ulusal takımları Türk milli takımları ile karşılaşmış, gerekse bölgesel sınır takımları sınır bölgelerdeki Türk takımlarıyla karşılaşmıştır),

3) Özellikle İkinci Dünya savaşından sonra, dünyanın en önemli sportif etkinliklerine –başta olimpiyatlar olmak üzere- katılmak suretiyle, SSCB'nin ve Sovyet komünizminin yurtdışındaki statüsünü güçlendirmek,

4) Sosyalist bloğun varlığını devam ettirmek ve güçlendirmek ve SSCB'nin bu blok içerisindeki 'öncü' pozisyonunu sağlamlaştırmak,

5) SSCB'nin Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki gelişen ülkelere dönük yürüttüğü destek politikalarını ve bu ülkelerin SSCB ile ilişkilerini geliştirmek.

1925 yılında, 1924 Paris Olimpiyatlarından hemen bir yıl sonra, Sovyet sendikaları çok büyük bir spor organizasyonuna imza attılar. Amsterdam Olimpiyatlarının yapıldığı 1928 yılında ise, Stalin gücünün zirvesine ulaşmış bulunuyordu ve Sovyetler bu yıl içerisinde ilk kez birçok spor etkinliğini ve halk festivalini içerisine alan Olimpiyat benzeri çok sporlu organizasyon olan Birinci Spartakiadı düzenlemiştir. Komünist olmayan sosyalist sporcuların katılmamasına

rağmen, bu faaliyete RSI vasıtasıyla 14 batılı ülkeden gelen komünist sporcular katılmıştır. Kızıl Meydanda, meşaleler ve pankartlar taşıyan 30 bin sporcunun katılımıyla yapılan geçit töreniyle başlayan faaliyetin devam ettiği on iki gün boyunca, yüz bin kişilik stadyum tamamıyla dolmuştur. Jones (1988: 180) bu faaliyeti, ‘Burjuvazi olimpiyatların ikiyüzlülüğüne ve işçi – sınıfı sporcularına uygulanan açık ayrımcılığa karşı yapılan ritüelistik bir Marksist gövde gösterisi’ olarak tanımlamıştır (Akt. Roche, 2000: 104).

1930’lu yıllarda Sovyetler Birliği’nin spor politikasında belirli bir kırılma yaşanarak uluslararası spor sistemiyle entegrasyonun önünün açılması, aslında ülkenin yeni dış politika vizyonunun bir sonucudur: Halk Cephesi’nin oluşturulması ve faşist tehlikeye karşı burjuvazi ile ortak hareket etme niyetinin bir göstergesi olarak Sovyetler Birliği’nin de 1934 yılında Uluslar Ligne katılması bu dış politikanın en açık göstergeleridir. 1930’lardan önce kitle sporlarının ön planda tutulduğu sportif etkinliklerin yerini, yeni dönemde resmi olarak desteklenen yarışma sporları almıştır (Hoberman, 1993: 18).

Sporadaki mücadeleye ve başarıya dayalı sisteme geçişle paralel olarak, rejim bütün sosyal ve kültürel politikalarında radikal eğilimlerden uzaklaşarak daha geleneksel bir tutum takınmış, aynı çerçevede sanayi ve tarım alanında da kapitalist başarıların izinden gitmiştir. Daha derin bir bakış açısıyla Sovyetler Birliği’nin de tüm Avrupa’yı etkisi altına alan modernleşme süreçlerine yakalandığı söylenebilir. Zira Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra diğer modern önlemlerin yanı sıra spor ve beden eğitiminin kullanılarak boş zaman etkinliklerinin denetim altına alınması ve üretken işçiler ve askerler yetiştirilmesi şeklinde kendini gösteren devletçi nüfus politikaları, modern devletlerin repertuarında yer alan standart uygulamalar olmuştur.

David Hoffman (2000: 35), Stalinist pronatalist (doğurganlığın teşvik edilmesi) nüfus politikalarını Avrupa bağlamında ele alarak, bu politikaların modern çağda uygulanan yeni bir nüfus politikası biçimi olduğunu ve ideolojik ve kültürel yapısına rağmen bu politikaların Avrupa genelinde benimsendiğini belirtmiştir. Buna paralel olarak uluslararası elit sporda elde edilen başarılar da ulusal gücün bir göstergesine dönüşmüştür.

Diğer yandan Udo Merkel (2010: 2), totaliter rejimlerin spordan uluslararası diplomaside etkili bir biçimde yararlandıklarını belirtmekle beraber, Sovyet yönetiminin ise bu fırsatı dışlayıcı politikaları nedeniyle kaçırdığını kaydetmiştir:

Nazi faşizmi, 1936 Berlin Olimpiyat Oyunlarını aryan ırkının üstünlüğünü ispatlamak ve nasyonal sosyalizm ideolojisinin uluslararası alanda propagandasını yapmak için kullanırken, Stalinist Sovyetler Birliği ise başlatmış olduğu Spartakiad oyunlarına sadece komünistleri kabul etmek yoluyla bir anlamda kendi kendine ambargo uygulamış ve böylelikle sportif yarışmaları uluslararası ilişkilerde ideolojik ve politik bir silah olarak kullanma fırsatını kaçırmıştır.

2.2.3. İşçi Sporlarında Etik Sorunlar

İşçi sporlarının sürekli gündeminde olan önemli bir gerilim hattı da, sosyalist aydınların işçilerin popüler kültür etkinliklerine katılımının karşısında durmalarıdır. Bu aydınlar işçilerin spor gibi popüler kültür tuzaklarına düşmesinin yerine, zihinsel ve eğitimsel gelişimlerinin tamamlanmasının önemi üzerinde durmuştur.

Stephen G. Jones, *Spor, Politika ve İşçi Sınıfı* adlı çalışmasında iki savaş arası dönemde İngiliz sporunun sol'a soğuk bakan kesimlerin kontrolüne geçtiğini yazmıştır. Jones, sporun kapitalistler tarafından kontrol edildiğini kaydetmekle kalmamış, aynı zamanda sosyalist örgütlerin, sendikaların, kooperatif birliklerinin her ne kadar da marjinal kalsa da kendi sportif deneyimlerini ürettiğini aktarmıştır. Jones yine de sporun işçi sınıfının bir önceliği olmadığını ve ünlü sosyalistlerin spora karşı düşmanca bir tavır takındıklarını belirtmiştir (Akt. Riess, 1994: 175).

Holt ve Hargreaves, sol felsefelerin ve İşçi Hareketlerinin başlangıçta İngiliz işçi sınıfının bir ürünü olarak ortaya çıktığını kaydetmiş ve bu dönemde işçi sporlarına karşı değişik tepkiler ortaya çıktığını dile getirmiştir; "Ahlakçılar, kumarbazlık ve likör alışkanlıklarının yaygınlaşmasına neden olduğu gerekçesiyle işçi sporlarını eleştirirken, entelektüeller ise sporu milliyetçilik ve partizanlığı körüklediği için iğrenç bulmuştur.

Diğer yandan sosyalistler de ticarileşmiş izlenen sporlarını proletaryayı tarihi misyonundan koparacağı eleştirisiyle reddetmiştir” (Akt. Riess, 1994: 175).

Dağlı (2011) ise, on yedinci yüzyılın ortalarında ortaya çıkan ve kısa sürede tüm Avrupa’da yaygınlaşan futbolun işçi sınıfının en gözde spor hareketi olduğunu, ancak kapitalizmin, işçi sınıfının ve ezilenlerin yarattığı birçok güzel değer gibi futbolu da kısa sürede kirleterek kendi çıkarlarına alet ettiğini belirtmiştir; “Futbol ve tüm diğer popüler spor dalları, kapitalizmin endüstriyel dallarından biri haline gelmiş ve bu oyunlar artık spor olmaktan çıkmış ve burjuvazinin iktidar araçlarına dönüşmüştür. Modern çağda siyaset, mafyadan ve kirli ilişkilerden bağımsız bir futbol düşünmek mümkün değildir”.

İşçi sporlarını eleştiri konusu eden aydınların en önemlilerinden birisi olan Trotsky, işçi sınıfının yaratıcı potansiyelinin popüler zaman geçirme etkinlikleriyle nasıl basite indirildiğine değinmiştir. İngiltere üzerine yazdığı bir yazısında Trotsky, şunları kaydetmiştir (Akt. Bambery, 1996):

Devrim, kaçınılmaz olarak İngiliz işçi sınıfında en mükemmel tutkuları uyandıracaktır. Bu tutkular, bugüne kadar toplumsal eğitim, kilise, basın, boks, futbol, at yarışı ve diğer sporlar tarafından yapay bir biçimde bastırılmış ve tersine çevrilmiştir... Burjuvazi ve kilise, sosyal dayanışma, eğlence ve spor alanlarında bizden kıyas götürmeyecek biçimde daha güçlüdür. Sosyalist program ve devrimci eylem araçlarını kullanmadıkça işçi sınıfı gençliğini onlardan kurtaramayız.

Trotsky, *Gündelik Yaşamın Sorunları* adlı eserinde, sadece yeni bir toplum değil, yeni kadın ve erkekler yaratmaya yönelik sorunlara da değinmeye çalışmıştır. Trotsky, bu yazılarında spor konusuna ışık tutacak önemli üç noktanın altını çizmektedir (Akt. Bambery, 1996):

1) Bu bağlamda eğlence sorunu, kültür ve eğitime olan katkısı nedeniyle çok büyük önem arz eder. Çocuğun karakteri oyun içinde açığa çıkar ve biçimlenir. Yetişkinlerin karakteri de onun

oynadığı oyunlar ve eğlence içinde net bir biçimde görülür. Eğlenmeye, dikkatin dağılmasına, gezmeye ve gülmeye olan özlem insan doğasının en haklı arzusudur. Bu arzunun tatmin edilmesini ve eğlenceyi aynı zamanda kolektif eğitimin bir silahı yaparak, yüksek bir sanatsal niteliğe dönüştürmeye muktediriz ve aslında zorunluyuz da...

2) Bedensel ihtiyaçların ruhsal ihtiyaçlardan çok daha sınırlı olduğunu herkes bilir. Bedensel ihtiyaçların yoğun bir biçimde giderilmesi kısa sürede doyumluğa yol açar. Ancak ruhsal ihtiyaçlar hiçbir sınır tanımaz. Ama ruhsal ihtiyaçların sağlıklı bir biçimde ortaya çıkabilmesi için bedensel ihtiyaçların bütünüyle tatmin edilmesi gerekir...

3) Bilinçte ağır bir yük gibi yatan anlamsız tören sadece eleştiriyle yok edilemez; ancak yeni yaşam biçimleri, yeni eğlenceler, yeni ve daha fazla kültürlü tiyatro etkinlikleriyle yeri doldurulabilir.

Guttmann, sınıf, spor ve bir burjuvazi Viktoryen ideali olan fair-play arasında yakın bir bağ kurmuş ve bu bağı elitlerin oyunu kriket ile örneklendirmiştir. Diğer yandan işçi sporu ile özdeşleştirdiği beyzbol oyununun ise derin bir şike geleneğine sahip olduğunun altını çizmiştir. Ancak onun ortaya koyduğu örnekler teorilerini doğrulamak için yeterli değildir. Zira kriket oyununun zirveye çıktığı 1930'lu yıllarda artık bu oyun da adil olmaktan çıkmıştır. Ayrıca 1850'li yıllardan itibaren orta sınıf kentlilerin birçoğu da kazanmak pahasına her şeyi göze almıştır (Riess, 1994: 139).

Holt'a göre işçi sınıfı spor taraftarları; şovenist, milliyetçi ve yarışma etiğini savunan erkeklerden oluşuyordu. Erkekler tarafından yapılan işçi sınıfı sporlarında, kuralları çiğneme eğilimi bulunduğu potansiyel olarak her zaman bir patlama anı söz konusu olabiliyordu. İngiliz işçi sınıfının en önemli sporu olan futbol, işçilerin kendi değer sistemleri ile yeniden biçimlendirdiği ve daha düşük bir kültür düzeyini yansıtan bir oyuna dönüşmüştür. İşçi sınıfı arasında spor erkeksi değerlerin teşvik edilmesiyle, centilmenlik ve fair-play ideallerinden daha çok geleneksel kabalık

biçiminde kendini göstermiştir. Özellikle de takım sporları ortak bir kimlik ve toplum bilinci yarattığı için işçiler arasında daha çok ilgi görmüş, sahalarda takımlarını destekleyen işçiler elde edilen galibiyetin ardından otoriteye meydan okurcasına hakemlere, yarışma yöneticilerine saldırılarda bulunmuştur. Yine benzeri bir biçimde Amerika ve Kanada'da beyzbol ve diğer takım sporları oynayan işçiler, bu vasıta ile yiğitliklerini ortaya koyabiliyor, saygınlık kazanabiliyor ve kendi toplumlarında itibar sahibi oluyordu. Yine de sporun işçi sınıfı için ortak bir sınıf kültürü ve ortak bir işçi sınıfı değerleri sistemi yarattığı söylenemez (Riess, 1994: 173-174).

İngiltere'de on dokuzuncu yüzyılın sonlarında işçi sınıfı arasında spor kumarbazlığının yaygın olduğu ve bunun Viktoryen toplum değerleri için bir tehdit olarak algılandığı sıklıkla ortaya konulmuştur. Özellikle hayvanların kullanıldığı birçok yarışma ve eğlence içerisinde işçiler yaygın bir biçimde kumar oynamaya devam etmiştir. 1920'li yıllarda alt-sınıfların katıldığı yasal bahis etkinlikleri içerisinde futboldan sonra ikinci sırayı köpek yarışları almıştır. 1932 yılında İngiltere'de düzenlenen 220 köpek yarışını, büyük bir çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu 18 milyon kişi izlemiştir (Riess, 1994: 174).

Clapson, *A Bit of a Flutter* (1992) adlı çalışmasında hükümetin sanayi merkezi olan Lancashire bölgesinde proletarya kumarbazlığının merkezi olan meşhur bir kumar sitesini yasakladığını kaydetmiştir. Clapson, ekonomik başarıya ulaşmak için çok az alternatif bulunan kimseler için kumarın oldukça mantıklı ve anlaşılabilir bir yol olduğunu aktarmaktadır. Dolayısıyla kumar işçilerin spordan daha fazla zevk almalarının, spora bağlanmalarının bir aracına dönüştüğü gibi, kumarın da meşrulaştırılmasına yaramıştır. Clapson, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında köpek yarışlarının yanı sıra güvercin yarışları gibi daha enformel etkinliklerin işçi sınıfının ortak eğlencesi olduğu ve kumar maksatlı kullanıldığını belirtmektedir. İki dünya savaşı arası dönemde taverna kültürü ve eğlence sektörünün gelişmesi sonucunda, spora ilgili azalmış ve yeni modern boş zaman değerlendirme alternatifleri üremiştir (Riess, 1994: 174-175).

İşçilerin boş zaman etkinliklerine karşı tavırlarını değiştirmek için girişimde bulunan sadece işverenler değil, siyasetçi ve ekonomistler de işçilerin dikkatini çekmek için propagandalar yürütüyordu. Aynı dönemde evanjelikler de geleneksel

rekreasyon etkinliklerinin ahlaki ve ruhsal bozulmalara yol açtığını ve toplumun medenileşmesi ve dinsel eğitime hazır hale gelmesi için ilk adım olarak bu tür eski etkinliklerinin engellenmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır. Yüksek anglikanlardan düşük methodistlere kadar hemen hemen bütün dinî otoriteler, dünyasal zevklerin ahlaki bir erozyona yol açacağını belirtiyorlardı; alkol sadece akciğeri değil ahlaki damarları da çürütüyordu; kumar beraberinde diğer suçları da getiriyordu; cinsel zevkler ister kendiliğinden isterse ticari amaçlı yapılsın hep aşağılanmış ve doğal olarak Pazar rekreasyonları da lanetlenmeye devam edilmiştir (Vamplew, 1988: 36).

Diğer yandan methodistler gibi bazı dindar akımlar ise işçi sınıfının ilgisini çekmek için, onların geleneksel rekreasyon etkinliklerini yasaklamakla yetinmemiş, bu tür etkinliklerin yerine kendi alternatiflerini koymuştur; ilahi koroları, dinî turlar, deniz seyahatleri, alay törenleri, geçit törenleri, çay partileri, korolar, bandolar. Alkol karşıtı hareket de methodistler gibi sadece bazı yasaklar koymakla kalmamış, yasaklanan etkinliklerin yerine alternatif etkinlikler önermiştir. Bu etkinliklerin başında çocukların eğitimini sağlayacak türden etkinlikler ve ailenin toplu olarak yer alabileceği etkinlikler gelmiştir. Dolayısıyla bu dönemde düşük ahlaki nitelikleri barındıran, kaba ve daha az saygın rekreasyon etkinliklerine karşı ‘rasyonel rekreasyon’ hareketi doğmuştur (Vamplew, 1988: 46).

Geleneksel rekreasyona karşı bir başka hareket ise fahişeler ve bahis oynatan kumarbazlara benzeyen meyhanecilerdi. Meyhaneciler tam da işçilerin yaşamlarının merkezi konumundaki mahallerde konuşlanmışlardı. Böylelikle meyhaneciler zamanla hayvan dövüşleri ve bahisleri yöneten kişiler olarak daha önce boş zaman etkinliklerini yöneten seçkinlerin yerini almıştır. Dahası barlar artık bir buluşma mekânına, bir toplantı salonuna, bir kulübe, bir kütüphaneye, bir eğlence merkezine, bir mağazaya ve hatta bir müşterek bahisçi bürosuna dönüşmüştür. Bunun sonunda yasa dışı olmasına rağmen fahişelik ve bahis oynatma da seks ve alkol gibi her geçen gün yaygınlaşmıştır (Vamplew, 1988: 46).

Her şeye rağmen bazı işçiler ise saygınlığa önem veriyordu. Sendikal hareket ve radikal politik oluşumlar çevresinde sanatsal bir alt kültür de oluşmuştur. Azınlıkta kalsa da eski popüler kültür karşısında oluşan bu yeni kültür, ağırbaşlılık, düzen, eğitim, kişisel saygınlık ve kişisel gelişim gibi bir dizi önemli hususu ön plana çıkarmıştır. Bu

yeni yaklaşım her ne kadar da işçi sınıfı arasında geniş bir taban bulmasa da, politik açıdan duyarlı ve kitleler üzerinde etkili olan birçok işçiye ise daha cazip gelmiştir (Vamplew, 1988: 47).

İşçi sporları üzerinde olumsuz etkileri bulunduğu için sıklıkla tartışılan konulardan birisi de izleyicilik sorunudur. Sporun oyundan çıkarak, rekabete dönüşmesi ve bu rekabetin kapitalist pazarlama sürecinin bir sonucu olarak izlençe unsuru olması her zaman sporun oyun yanını ortaya koyan özülle ilgili bir gerilim noktası oluşturmuştur. Bu çerçevede Huizinga, oyun dürtüsünü doğanın zaman dışı bir unsuru olarak ele alarak bu unsuru hayvanlardan farklı olarak insanların kültürü yaratmak üzere kullandığını belirtmiştir. Bu nedenle Huizinga modern profesyonel sporları bir oyun unsuru olarak kabul etmemiştir.

Yine muhafazakâr yaklaşıma sahip olan Coubertin'in de profesyonel sporla ilgili benzer çekinceleri bulunmaktadır. Çağdaş İngiltere'deki aristokrat amatörlüğü öven Coubertin, izlençe sporlarının ortaya çıkardığı popüler bozulmalardan duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Sporun soyluluk ve yaratıcılığın kaynağı olması gerektiğine inanan Ortega y Gasset de sadece izlemeyi seçen büyük futbol izleyici kitlelerini aşağılamayı tercih etmiştir (Akt. Edelman, 1993: 9).

Edelman (1993: 8) da 1920'li yıllarda sosyalist toplumlar içerisinde izlençe sporlarının hızla yaygınlaştığını ve buna karşılık dönemin önemli sol düşünürlerinin bu tür sportif etkinliklere karşı eleştirel bir tavır takındıklarını aktarmaktadır:

Birinci Dünya Savaşının ardından, sol, özellikle de Marksistler, izlençe sporlarının işçi sınıfı üzerinde yarattığı zararlı etkilerin farkına vardılar. Sovyet Sosyalist gerçekçiliğinin babası olan Maxim Gorky, 1920'lerde izlençe sporlarında yaşanan patlamayı lanetlemiştir. Ona göre, bu trendin sporun soylu özülle hiçbir bağlantısı yoktur. Dahası spor, ahlaki bozulmanın ve batılı kapitalizmin eğlence ve sefa endüstrilerinin pazarlanması aracına dönüşmüştür. Aynı dönemde, iki Dünya Savaşı arasında Almanya'da Frankfurt Okulu olarak ünlenen ekolün önemli temsilcilerinden Theodor Adorno, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse de, kitle kültürü üzerine genişletilmiş eleştirel bir tartışma

başlatmışlardır. İzence sporları, caz ve diğer eğlence etkinlikleri insan doğasını bozguna uğratan kapitalist ilgiler olarak eleştiriye tabi tutulmuştur.

Sovyetler Birliği'ndeki spor politikalarındaki önemli bir kırılma da 1931 yılında Stalin'in sosyal politikaların eşitlenmeye çalışılması çabasını lanetlemesi ve mutlak eşitlik fikrinin acınacak bir burjuvazi sapması olduğunu dile getirmesiyle ortaya çıkmıştır. Bunun ardından tüm Sovyet liderler, kısa sürede toplumun tüm diğer katmanlarına da yaygınlaşacak olan sosyal hiyerarşi yaklaşımının spora yerleşmesini sağlamıştır (Edelman, 1993: 9-10). Böylelikle 1930'lı yılların başlarından itibaren yaşanan bu kırılma, erken dönem sol düşüncesindeki eşitlik ve yarışma karşıtlığı gibi yaklaşımların da yok olmasına neden olmuştur.

İşçi sporlarının yaşadığı içsel çelişkilerden birisini de Küçükaydın dile getirmektedir. Sosyalistlerin, kapitalizmdeki sporu hep, rekabetçiliği, yarışmacılığı hedeflediği, sporcudan ziyade seyirci ve taraftar yarattığı için eleştirdiklerini kaydeden Küçükaydın (2010: 356), bütün bu eleştirilerin burjuva uygarlığının ufku içinde kalan eleştiriler olduğunu hatırlatmaktadır:

Bu eleştirilerin hiçbirinin geçerli olamayacağı bir toplum, sadece daha iyi bir kapitalizm olurdu. Sosyalistlerin spora yönelik eleştirileri aslında hep burjuva uygarlığının ufku içinde bir eleştiri olmuştur. Bu eleştiri özünde hep, sporun yaygın, ucuz ve sağlığa yönelik olmamasıyla ilgidir. Yaygın, sağlığa yönelik ve ucuz spor tam da saf ve ideal biçimiyle kapitalizmle hiçbir şekilde çelişmez. Bunun için mücadele sadece daha demokratik bir toplum için mücadeleden başka bir şey değildir. Bu tıpkı, demokratik bir ulusçuluk için mücadele gibidir. Yani ulusu, dille, dinle, etnisiteyle, kültürle, tarihle tanımlamayan bir ulusçuluk için mücadele gibidir.

Küçükaydın (2010: 363), böylece sosyalist ülkelerin spor müsabakalarında elde ettiği başarılarının aslında hiçbir biçimde sosyalizmle ve sosyalistlikle ilişkisinin olmadığını dile getirmektedir:

Bir an için varsayalım ki bir ülkede, tesadüfen insanlar devrim yaptılar. Yani burjuva devletini parçaladılar ve politik olanı ulusal olanla tanımlamayan bir “devlet” kurdular. Bu devlet diğer ulusal devletler gibi onlarla yarışma içinde bir devlet olamaz. Çünkü bu devlet onların varoluş ilkesine karşıdır. O diğer devletlerin yurttaşlarını da, Fransız, İngiliz, Türk vb. olmaktan çıkıp insan olmaya; tıpkı Muhammed’in puta tapanları Müslüman olmaya çağırması ve gereğinde bunu zorla yapması gibi, çağırarak zorundadır. Bu çağırmanın somut anlamı şudur: Türk, Fransız, Alman, vb. devletlerinin parçalanması.

Şimdi bu “devlet” kendini birer ulus ilkesine göre tanımlamış devletlerin olimpiyat veya Dünya Şampiyonası’na katılamaz. Bu eşyanın tabiatı gereği mümkün olamaz. Böyle bir şey yapmaya kalktığı takdirde, onlardan nitelikçe hiçbir farkı kalmaz. Bu bize, bir zamanlar sosyalist ülkelerin aslında nasıl gerici milliyetçiler olduğunu, hem de kapitalist ülkelere karşı spor başarıları kazanır ve Doğu Almanya, Sovyetler, Bulgar, Romen, Çin vb. marşlarını çaldırırken aynı zamanda aslında nasıl gerici milliyetçiliğin yayılışının basit bir araçları olduğunu da gösterir.

Küçükaydın (2010: 363), eleştirilerini daha da ileri taşıyarak, “Sosyalizmin amacı insanları işçi yapmak değil, işçiliği yok etmektir. Sosyalist devletlerdeki ve sosyalist basındaki, işçi idealleştirmeleri (heykeller, resimler, vb., göz önüne getirilsin) aslında tamı tamına burjuva sosyalizminin bir ifadesidir ve burjuva uygarlığının bir idealleştirilmesinden başka bir anlama gelmez” demektedir.

2.2.4. İşçi Sporlarında Cinsiyet Sorunu

Viktoryen İngiltere’inde Darwinist etkiyle ‘eril Hıristiyanlık’ övülmüş, belirli sporlar, özellikle kriket ve futbol gibi takım sporlarının yapılması, zayıfları korumak ve her türlü haklı işleri desteklemek gibi soylu gerekçelere istinaden övülmüştür (Brown, 1986: 21). Buna paralel olarak, Holt da işçi sınıfı spor taraftarlarının; şovenist, milliyetçi ve yarışma etiğini savunan erkeklerden oluştuğunu belirtmiştir. Erkekler tarafından yapılan işçi sınıfı sporlarında, kuralları çiğneme eğilimi bulunduğundan potansiyel olarak her zaman bir patlama anı söz konusu olabiliyordu (Akt. Riess, 1994: 173-174).

İşçi spor hareketlerinde kadının ikincil planda kalmasının, ataerkil toplumların üretim sürecinde kadını öncelikli olarak ve özellikle ev işleri, annelik, çocuk bakımı, hemşirelik, ilköğretim kurumlarında öğretmenlik, hizmetçilik, garsonluk gibi işlerde düşünülmesinden kaynaklandığının altını çizen Bray (1998: 51), kadının işgücüne erkek işgücü kadar değer verilmediğini ve bu nedenle kadınların spora yönlendirilmediğini belirtmektedir:

Ataerkil toplumlarda kadınların daha evcil işlerle ilgilenmeleri gerektiği düşünüldüğünden, genç kızlar daha çocukluk çağından itibaren bebeklerle oynamak, dans etmek, elbise tasarımı yapmak, makyaj yapmak gibi uğraşlarla bedensel yük ve şiddet içermeyen oyunlara yönlendiriliyor, belirli bir yaşa ulaşınca da hizmetçilik ve çocuk bakma gibi işlere yönlendiriliyordu. Kapitalist ataerkil toplumlarda erkek çocuklar ise daha saldırgan ve bağımsız bir biçimde yetiştiriliyor, sportif etkinliklere katılım yoluyla da hem bedensel işlere hazır olmaları hem de saldırgan ve güçlü kişilikler edinmeleri sağlanıyordu... Böylelikle cinsiyet ayrımcılığı kurumsallaşmış spor aracılığıyla da sürdürülüyor, beden geliştirilmesinin kas gelişimi ile olan ilişkisi nedeniyle spora eril bir alan olarak bakılıyordu.

Ancak zaman içerisinde kapitalizmin daha ucuz bir işgücü olarak kadın işgücünü öne çıkarmasıyla paralel olarak, kadınların da üretimle ilgili işlerde verimliliğinin artırılması için sportif etkinliklere daha fazla yönlendirilmeleri gereği duyulmuştur. Yine de kadının üretimle ilgili iş dünyasında daha fazla yer bulması, erkeklerle ücret anlamında eşit muamele görmesini sağlamamış, kadın işgücü değersiz görülmeye devam edilmiştir. Aynı şey spor alanında da devam etmiş, kadınlar sportif etkinliklere artan oranda katılmaya devam etmişlerse de, profesyonel sporlarda kadınlara hep çok daha az ücret ödenmiştir. Sosyalist feminist teori, kadınların spora katılımını ırk ve cinsiyet eşitliği bağlamında ele almaya çalışmışsa da, hala kadınların kamu spor kurumlarında eşit bir biçimde temsil edilmesini öngörecektir bir sosyalist teori ortaya konulamamıştır (Bray, 1998: 52-53).

Amerika’da kadın işçilerin sportif etkinliklere katılımını tartışan Riess (1982), “Neden yoksul Afrikalı-Amerikan kadınların sportif etkinliklere katılımı teşvik edilirken, alt-sınıf beyaz kadınlar ise spordan uzak tutulmuştur?” diye sorarak, beyaz kadınların spordan uzak tutulmasının nedenlerinin araştırılması gerektiğinin altını çizmiştir.

Diğer yandan kapitalist toplumlarda sportif etkinliklere katılan kadınların beden imgelemine ön planda tutulması da eleştiri konusu edilmiştir. Edelman (1993: 10), faşist ülkelerin bir erkek bedeni kültürü üzerinden kendi ırklarının mükemmel bir formunu idealize etmeye çalıştıklarını tespit etmiştir. Ancak diğer yandan komünist anlayışta ise kadın bedenleri de dâhil olmak üzere, sportif etkinliklere katılan işçilerin bedenleri makine metaforu düzeyine indirgenerek, insani olmayan bir boyutta kullanılmıştır.

Barrett’in Marksist spor teorisini, temel olarak erkek işçilerin sömürülmesine ve beyaz proleter erkeklerin yabancılaşmasına karşı bir mücadeleyi esas aldığı gerekçesiyle eleştirdiğini aktaran McKay (1986: 267), Marksist teorilerin aslında tüm toplumdaki baskı ve sömürülere karşı bir duruş ortaya koyması ve cinsiyet, etnisite, ırk ve diğer sosyal parametrelerde eşitliği savunması gerektiğini dile getirmiştir. 1980’li yıllarda birçok post-Marksist akademisyen Marksist spor teorisine cinsiyet ve ırk eşitliği gibi çok temel unsurları dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirilerde bulunmuş; geleneksel

olarak kapitalist toplumlarda sömürüye karşı mücadele veren tek sınıf olarak görülen proletaryanın yanına kadınları, azınlıkları, siyahları ve toplumun diğer ikincil unsurlarını koymak gerektiğini dile getirmişlerdir (Cohen, 1982; Laclau and Mouffe, 1982, 1985; Mouffe, 1983, 1984; Stacey and Thome, 1985).

Dolayısıyla Marks'ın tüm erkeklere istedikleri ölçüde eşit şartlarda spor olanakları sunulması teorisinin ötesine geçilerek, kadınların da arzu ettikleri ölçüde spor olanaklarına erişmesi, hatta beyaz olmayan ırkların da beyazlar kadar geniş imkânlarla sahip olması gerektiğinin altının çizilmesi önem arz etmektedir (McKay, 1986: 267). Hoberman (1984) da sol aydınları eleştirerek, çok kısa bir süre öncesine kadar sol aydınların sporun tüm politik rejimlerde kitleleri etkilemekte oynadığı rolü anlamak yerine, ya sporu önemsizleştirmek ya da sporu hatalı bir bilinç olarak tanımlamayı tercih ettiklerini dile getirmiştir.

Her ne kadar da neo-Marksist aydınlar işçi sporlarının kadınlar hususunda zafiyetlerinin altını çizmişse de, bu konuda işçi sporlarının burjuvazi sporun önünde olduğunu da kaydetmek gereklidir. Olimpik hareketin kurucusu olan Coubertin'in tamamıyla dışlayıcı bir tavır takındığının ve bu konuda işçi sporları hareketinin çok gerisinde kaldığının altı çizilmelidir. Dönemin Batılı toplumlarında kadın hakları konusunda sürekli ileri adımlar atılırken, Coubertin'in kadınların evrensel niteliklere haiz olması beklenen olimpiyatlara katılmasına karşı çıkması anlaşılabilir bir tutum değildir. Doğal olarak kadınlar bu dışlayıcı ve ırkçı tavıra karşı harekete geçmiş ve kendi Olimpiyatlarını başlatmıştır. 31 Ekim 1921 tarihinde Alice Miliat liderliğinde bir araya gelen birçok farklı ülkeden kadın Uluslararası Kadın Sporları Federasyonunu kurmuş, ardından 1922 yılında 300 sporcunun katılımıyla Monte Carlo'da Kadın Olimpiyatlarını gerçekleştirmiştir. 1926, 1930 ve 1934 yıllarında Dünya Kadın Oyunları ismiyle bu organizasyon devam etmiştir (Guttmann, 1992; Roche, 2000; Toohey and Veal, 2000).

2.2.5. Nasyonal-Sosyalist Politikalar

1930'lu yıllarda Avrupa'nın önemli bir bölümünü etkisi altına alan, 1936 yılında yapılan ve 'Nazi Olimpiyatları' olarak da adlandırılan Berlin Olimpiyat Oyunları ile tüm dünyanın spor gündemini meşgul eden nasyonal-sosyalist politikalar, şüphesiz 1920'li yıllarda kapitalist dünyaya karşı alternatif bir sistem kurmaya çalışan Sovyet politikalarından da esinlenmiştir. De Grazia (1981: 172), komünist spor anlayışının faşist rejimlere de ilham kaynağı olduğunu vurgulamıştır:

1920'lerde Sovyetler Birliği, Batı dünyasının geliştirdiği uluslararası spor arenasını sömürgeci ve kapitalist bir yapıya sahip olduğu gerekçisiyle lanetleyerek, bu sistemin dışında kalmıştır. Sovyetler Birliği bu sistemin yerine bireysellik ve rekor kırma hedeflerinden uzak duran ve 'proletarya' vurgulu bir alternatif uluslararası sistem oluşturmaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin hem yerli hem de uluslararası bir kitle sporu ve beden kültürü yaratma çabası, kapitalist, tüketim-odaklı ve elitist totaliter rejimlere de ilham kaynağı olmuştur. Örneğin, faşist İtalya'da da hükümet, yarışma dışı, kitle katılımını esas alan, bireysel saldırganlığa ve kazanma hırsına eleştirel yaklaşan, katılımcılarını işe ve savaşa hazırlayan bir spor kültürünü teşvik etmiştir. Ülkenin uluslararası sahada temsilini yapacak, profesyonel yarışmalarda ve Olimpiyatlarda ülkeyi temsil edecek, elit ve yarışma sporları ise tamamıyla farklı bir kurum eliyle yapılarak, kitle sporlarına bulaştırılmamaya çalışılmıştır. Ancak yine de 1930'lu yıllarda bütün bu ülkelerde yarışma sporları, kitle sporlarının çok ilerisine geçmiştir.

Şüphesiz nasyonal-sosyalist politikaların zirve yaptığı Hitler'li Almanya'nın spor alanındaki en önemli çıkışı 1936 yılında ev sahipliği yaptığı Berlin Olimpiyat Oyunları'dır. Tüm dünyada geniş tartışmalara yol açan Olimpiyatlar, bütün karşı çıkışlara rağmen Hitler'in gövde gösterisine dönüşmüştür.

Nazi Almanya'sında yapılacak olması nedeniyle oyunların boykot edilmesi bağlamında çok önemli bir propaganda yürütülen ülkelerden olmasına rağmen oyunlara katılan ABD'de, oyunların hemen ardından *The New York Times* gazetesinde şu satırlara yer verilmiştir (Akt. Sözman, 2011):

Döneminin Sezar'ı Adolf Hitler, politikadan tamamen uzak ve barışçıl bir spor organizasyonunun gururlu ev sahibi olarak tebrikleri kabul ediyordu. Beyazlara bürünmüş yüz bin seyirci Hitler'i selamladı... Devasa orkestra Wagner'in eserlerini çalarken, Almanya, Bulgaristan, İtalya, Bermuda, Afganistan, Bolivya, İzlanda ve Avusturyalıların yarısı Nazi selamıyla, Türkler askerî selamla, ABD, Fransa, Çin, Filipinler ve Kanadalılar olimpiyat selamıyla geçit törenini tamamladı... 1936 Berlin Olimpiyatları'nın beklentilerin de üstündeki açılışı, tüm dünyaya 3. Reich'in Olimpik Barış'tan alınan bakış açısını da başarıyla yansıttı...

Totaliter rejimlerin başarı sağladıkları dönemle eş zamanlı olarak, evrensel popüler kültür de hızlı bir çıkış yakalamıştır. Bu nedenle totaliter rejimlerin toplumlar üzerindeki belirleyici ve yönlendirici gücü çok uzun ömürlü olmamış, popüler kültür kısa sürede hâkim hale gelmiştir.

1930 yılında Jose Ortega y Gasset, "Artık yaşam evrenselleşmiştir" diyerek, yeni ulaşım ve iletişim teknolojilerinin dünyanın en uzak bölgelerini bir birine bağladığının altını çizmiştir. Gasset'in 'kitlelerin çağı' diye tanımladığı bu yeni dönemde, lokal toplumlardan daha çok dünya yaşamın potansiyellerini belirlemek için bir referans çerçevesi belirlemiştir. Bu 'evrenselleşme' süreci iki dünya savaşı arası dönemde özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinin kültürel yaşamında açıkça görülebiliyordu. Bu dönemde popüler kitle kültürünü oluşturan ve taşıyan başlıca unsurlar, film, moda, caz gibi popüler müzikler ve dans benzeri ilgilereydi. Bu ulus üstü popüler kültür dalgalanması, ulusal formlar içerisinde tutulmak istenen toplumdaki politik denetimi daha da zorlaştırmıştır. Bu kültürel genişleme, kitle mobilizasyonuna fazlasıyla önem veren komünist ve sosyalist diktatörlükler için de büyük bir tehdit

oluşturmaktaydı. Dolayısıyla faşist İtalya’da, nazi Almanya’da ve komünist Sovyetler Birliği’nde bu uluslararası kitle kültürüne karşı alternatif modeller geliştirilmeye çalışılmıştır. Sovyet rejimi yabancılarla irtibatları, yabancı malların ithalatını, yurtdışı seyahatleri, yabancı film ve edebiyat ürünlerini sıkı bir denetim altına alarak, yeni ve içsel olarak kontrol edilen bir kültür biçimi oluşturmaya çalışmıştır. Ancak bütün bu üst düzey izolasyon çabaları ve rejimin ülkeyi bu uluslararası kültürel akımlardan koruma çabaları ancak kısmen başarı sağlamıştır (Keys, 2003: 413).

Keys’e (2009: 395-396) göre totaliter rejimlerde, “hem Nazizm hem de Stalinizm için beden eğitimi ve spor, bir toplum mühendisliği vasıtası işlevselliğinde bir unsur olarak, öncelikli kullanımı sosyal kontrolün teminini sağlamaktır”. Ancak Edelman (1993: 10), Stalinizmin spora ve sporculara bakış açısının dönemin Faşist Almanya’sı ve İtalya’sından daha farklı olduğunu kaydetmiştir: “Sovyetler Birliği’nde spor, bürokratik ve rasyonel temeller üzerinde üretkenliği artırmak için düzenlenirken, faşistler ise daha ziyade zevk, sefahat, saldırganlık ve cinsellik gibi motifleri ön planda tutuyordu. Böylelikle faşistler bir erkek bedeni kültü üzerinden kendi ırklarının mükemmel bir formunu idealize etmeye çalışmıştır”.

2.2.5.1. Olimpizm ile Faşizm Arasında Bir Elçi: Carl Diem

Nasyonal-sosyalist spor akımının oluşmasında ve işlerlik kazanmasında, Uluslararası Olimpiyat Komitesi’nde de etkili görevler alan Carl Diem’in büyük bir etkisi olmuştur. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında Alman milliyetçi akımları toplu cimmastik etkinliklerine büyük önem vermekte, yaygın bir ‘beden kültürü’ anlayışı oluşturmak için Turnen cimmastik grupları ülkenin bütün bölgelerine yaygınlaştırılmaktaydı. Ancak Almanların geleneksel cimmastik hareketi bir yandan büyüyen Fransız Olimpik girişimi ve hızla yaygınlaşan İngiliz yarışma sporları hareketleri karşısında zayıf düşüp, diğer yandan da ülkede işçi sporları hareketleri gelişme eğilimi gösterince, Alman hükümeti önlem olarak festivallerden ve sportif etkinliklerden sorumlu olacak ve aynı zamanda eğitim sistemi içerisindeki sportif etkinlikleri düzenleyecek resmi bir komite kurmak zorunda kalmıştır. Bu komiteye 1910-1933 yılları arasında başkanlık eden ve Alman Olimpik hareketi içerisinde yer alan Carl Diem, geleneksel Alman turnen hareketi karşısında, ulusal Alman spor

hareketini yerleştirmeye çalışmıştır (Guttmann, 1992; Roche, 2000; Paton and Barney, 2002). Ancak Carl Diem'in iki uç pozisyonundaki bu hareketleri birleştirerek güçlü ulusal bir spor hareketi oluşturmak için mücadele verdiği de göz ardı edilmemelidir (Haag, 1982).

Carl Diem, ömrünün büyük bir bölümünü seyahat ederek ve spor yönetimini öğreterek geçirmiş, ilki 1920 yılında Berlin'de, ikincisi ise savaş sonrası dönemde 1947 yılında Köln'de olmak üzere iki ayrı beden eğitimi okulu kurmuştur. Avrupa'nın birçok ülkesinde sportif danışmanlık yapmış ve Olimpik hareket konusunda liderlik etmiştir (Mandell, 1974; Paton and Barney, 2002). Yine Almanların Olimpia'da yaptıkları ve 1937 yılında tekrar başlatılan kazıların başlatıcısı ve kısmen de sponsoru olmuştur (Mandell, 1974). 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları için yapılan Olimpik Stadyumun (Kaiserstadium) inşaatında da hem danışmanlık hem de önderlik yapmıştır. Bu inşaatın finansmanı devlet kaynaklarından daha çok özel sektörün destekleri ile gerçekleştirilmiştir (Haag, 1982). Her ne kadar da savaştan mağlup çıkan Almanlar uzunca bir süre Olimpik hareketten dışlanmışlarsa da, Carl Diem ve onunla birlikte Almanların Olimpik hareketteki ve ulusal komitedeki önemli bir diğer ismi olan Theodore Lewald, Almanların 1928 Amsterdam Olimpiyatlarındaki parlak geri dönüşüyle birlikte, Berlin'in Olimpiyat adaylığı için önemli girişimler başlatmışlardır. Diem'in olimpik hareketteki zirvesi, 1936 Berlin Olimpiyatlarında oynadığı önemli roldür (Mandell, 1974; Haag, 1982; Paton and Barney, 2002).

Diem ve Lewald başlangıçta Hitler'in Olimpik projeye destek vereceği noktasında pek umutlu olmasalar da, 16 Mart 1933'de Hitler'le gerçekleştirdikleri toplantıda şartlı destek sağlamışlardır (Guttmann, 1992). Bunun ardından Olimpiyat Oyunları organizasyon komitesinin genel sekreteri olarak birçok yeni fikir ortaya koyan Diem, yoğun bir çalışma başlatmış ve Olimpiyatlar tarihinde ilk kez Olimpik Köy projesini geliştirmiştir. Böylelikle içerisinde bir tiyatro, dünya gençliğine bir çağrı olarak saat kulesi ve diğer kültürel unsurların yer aldığı tesislerin inşa edilmesini sağlamıştır. Carl Diem'in gerçekleştirdiği bir diğer yenilik ise, oyunlarla birlikte her ülkeden bir kişi olmak üzere, otuz beden eğitimi öğrencisini bir gençlik kampında buluşturmuş ve bu gençlere Olimpiyat Oyunlarında toplu cimnastik gösterileri yaptırmıştır (Haag, 1982).

Diem'in önderlik ettiği en önemli yenilik ise antik Olimpia'dan başlatılan Olimpik Meşale koşusunun Berlin Olimpiyat Stadyumuna kadar getirilmesi ve Olimpiyat Oyunlarının açılışının Olimpiyat Ateşinin yakılması ile başlatılmasıdır. Böylelikle Diem, sporun Helenistik ideallerini modern olimpiyatlara taşımış, ancak bu girişim Nazi etkisi bağlamında kuşkulara da yol açmıştır. Roche (2000: 117), Diem'in bu girişimleri ile ilgili olarak şu tartışmayı yapmaktadır:

Carl Diem'in 1930'lu yıllarda Nazi bağlamında gerçekleştirdiği her türlü yenilik (örneğin Olimpiyat meşalesi), gölge altında kalmış ve bazı şüpheli düşünce ve izlenimleri de beraberinde getirmiştir. Hâlbuki, Olimpia Antik Yunan kültüründe, yaklaşık bin yıl boyunca kutsanmış Olimpik idealler için kullanılmıştır. Olimpia, 'Bin Yıllık Medeniyet' olarak algılanabilecek bir olgunun kalıcı bir sitesidir.

Dolayısıyla olimpiyat ateşiyle birlikte gündeme taşınan 'Bin Yıllık Medeniyet' algısının aynı zamanda Hitler'in 'Bin Yıllık İmparatorluk' (Üçüncü Reich) ülküsünü çağrıştıracakı düşünülmüştür. Her ne kadar da Diem'in kendisi hiçbir zaman Alman Nasyonalist Partisi'nin bir üyesi olmamışsa da, onun Nazi propagandasına yaptığı katkı her zaman tartışma konusu olmuştur (Guttman, 1992). Mandell'e (1974: 11) göre, iktidarının ilk yılında Hitler'den aldığı destek, ödül ve övgüler, onun kişiliğinde bariz bir değişime yol açmıştır. Böylelikle Nazileri Almanların büyük ideallerinin mirasçıları olarak görmeye başlamış, onun söylemi de Nazi taraftarlarının coşkulu desteğini almıştır. Dahası kendisinin 1937-1941 yılları arasında kaleme aldığı yazılar dikkate alındığında, Carl Diem'in sporla ilgili planlarının her zaman paramiliter, aşırı milliyetçi ve totaliter bir bağlama sahip olduğu görülebilmektedir.

2.2.6. Olimpik Hareket ve İşçi Sporları

Senn (1999: 2), Modern Olimpiyat Oyunları fikrini ortaya koyan Baron Pierre de Coubertin'in bu fikrinin temelinde Fransa'nın 1871 yılında Franko-Prusya savaşında uğradığı hezimetten duyduğu milli utancın yattığını belirtmiştir. Coubertin başlangıçta

beden eğitiminin, Fransız gençliğinin kendine olan güvenini tekrar kazanması ve Fransa'nın azametini yeniden ispat etmesi için bir araç olarak kullanılması gerektiğini düşünmüştür. Ve bu vizyonun sonucunda da uluslararası bir yarışma organize etme fikrinin mümkün olduğunu fark ederek, modern olimpiyatların temelini atmıştır.

Ancak modern olimpiyatlar, başlangıç noktası olan 1896 Atina'dan bu yana, kendisini düzenleyen sınıfın politik ve ticari hâkimiyeti içerisinde onun dünya görüşü ve ahlakını da yansıtmaktan ileri gidememiştir. Olimpik sahalar, küresel şirketlerin sponsorluğunda, alabildiğine ticarileşmiş alanlardır ve yarışmalar, milliyetçilik ve cinsiyetçiliğin sosyal ve kültürel bir formda rekabet etmesi, sergilenmesi, yaygınlaştırılmasından ibarettir. Aynı zamanda Oyunları düzenleyen ülke için bir ulusal prestij kaynağı ve sınav olma özelliğini de taşımaktadır (Sözmen, 2011).

Olimpiyat Oyunlarını, Sözmen'in yaklaşımı ile ele alan sosyalist ve komünist oluşumların, bu oyunlara karşı kendi alternatif oyunlarını düzenleme arayışları doğal bir sonuç olmuştur. İşçi sporlarının gerçek anlamda teşkilatlanması ve uluslararası örgütlerini oluşturması ancak Birinci Dünya Savaşının sonunda gerçekleştiğinden, bu döneme kadar pratik olarak Olimpik Hareket karşıtı çok sporlu bir organizasyon girişimi olmamıştır. Ancak savaş sonrası dönemde uluslararası örgütlenmesini tamamlayan sosyalist ve komünist spor hareketleri Olimpik Harekete karşıt olarak kendi oyunlarını başarıyla düzenlemiştir.

Savaş öncesi dönemde Çarlık Rusyası 1912 Olimpiyat Oyunlarına katılmış ve Çarlığın aristokratları UOK üyesi olarak İkinci Dünya Savaşına kadar görev yapmışlardır. Bu nedenle SSCB iki Dünya Savaşı arası dönemde Olimpiyat Oyunlarına davet edilmemiştir. Her halükarda SSCB birçok ideolojik ve pratik gerekçelerle Olimpiyat Oyunlarına katılma yönünde bir girişimde bulunmayıp, dışarıda kalmayı tercih etmiştir (Edelman, 2002: 1450). Yine de bu dönem boyunca SSCB hemen hemen Olimpiyat Oyunlarıyla çakışan dönemlerde bir büyük sporla ilişkili dizi etkinlik düzenlemek suretiyle Olimpik hareketin alternatifini üretmeye çalışmıştır. Bu nedenle Sovyetler Birliği, 1912 Stockholm Olimpiyat Oyunlarından, 1952 Helsinki Olimpiyatlarına kadar tam 40 yıl oyunların dışında kalmıştır (Riordan, 1993: 25).

Bu dönemde Sovyet Beden Kültürü ve Spor Komitesi Başkanlığı görevini yürüten Nikolai Romanov, Rus sporcuların ülke içerisinde yönetimin baskısı, ülke dışında ise burjuvazi basının baskısı altında kaldığını anılarında şöyle aktarmaktadır (Riordan, 1993: 26):

Uluslararası müsabakalarda yer alma kararı aldıktan sonra, galibiyet konusunda garanti sağlamamız isteniyordu. Aksi halde batılı burjuvazi medya sporcularımızın başarısızlığını kullanarak bütün bir ulusa çamur atacaktı. Ki aslında öyle de olmuştur. Bu nedenle uluslararası turnuvalara gidebilmek için Stalin'e özel bir not göndererek, galibiyet için teminat veriyordum.

Bu baskının açık bir örneği olarak, 1948 yılında Stocholm'da yapılan Avrupa Sürat Pateni Şampiyonasında Sovyet takımının başarısız olmasının hemen ardından dönemin spor bakanı olan Romanov'un görevden alınarak, onun yerine güvenlik güçleri başkan vekili Apollonov'un sporculara korku salmak ve onları daha sıkı bir disiplin altında tutmak maksadıyla atanmış olması gösterilebilir. Bunun yanı sıra dönemin birçok sporcusu, spor yöneticisi ve beden eğitimsi, uluslararası ilişkilerde etkin olmaları nedeniyle casusluk suçlamalarına maruz kalmış ve bunlardan bazıları da kurşuna dizilmiştir (Riordan, 1993: 27).

Şüphesiz hem SWSI hem de RSI tarafından organize edilen İşçi Olimpiyatları, işçi sporlarının en parlak yüzünü oluşturmaktadır. Şovenistik eğilimli Modern Olimpiyat Oyunlarına karşı hazırlanan İşçi Olimpiyatları, işçi sınıfının uluslararası düzeyde de dayanışmasını temin etmek üzere önemli bir görev üstlenmiştir. 1920 Antwerp Olimpiyatları ve 1924 Paris Olimpiyatlarının tam aksine 1921'de Prag'da yapılan İşçi Olimpiyatlarında birçok düşman ülkenin sporcuları bir arada yarışmıştır. Zira 1920 Olimpiyatlarına Almanya ve müttefikleri olan Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan davet edilmemiş, 1924 Olimpiyatlarına ise Fransızlar Almanlar'ı davet etmemişti (Koryürek, 2003: 25). Modern olimpik hareketin bu dışlayıcı tutumu karşısında İşçi Olimpiyatlarının demokratik yapısını ortaya koymak isteyen bir İngiliz gözlemci çarpıcı gözlemlerini aktarmak üzere şu notu düşmüştür: "Belki savaşlar

Eton'daki yarışma sahalarında kazanılabilir; ancak kazanılacak olan barış ise, bu sadece İşçi Olimpiyatlarının demokratik sahalarında gerçekleşebilir” (Wheeler, 1978: 203).

İşçi Olimpiyatları sadece bu yönüyle değil, yapısal olarak da Modern Olimpiyat Oyunlarından farklı özelliklere sahipti. İşçi Olimpiyatlarını Modern Olimpiyatlardan ayıran diğer özellikleri ise; askerî etkinlikler, halk dansları, büyük teatral gösteriler ve geçit törenlerinin de bu organizasyonlarda önemli bir yer tutmasıydı (Edelman, 1993: 38).

Spartakiad Organizasyon Komitesi Başkanı olan Enukidze, Olimpiyat Oyunlarıyla Spartakiad arasındaki temel çelişkiyi dile getirirken şunları söylemiştir (Edelman, 1993: 38):

Bizim Spartakiad oyunlarımız şu anda Amsterdam'da düzenlenmekte olan Olimpiyat Oyunlarından keskin bir biçimde farklıdır. O oyunlarda her ne pahasına olursa olsun kazanmak ve yeni rekorlar kırmak temel amaçtır. Özel hazırlanmış sporcularla ‘ulusal onur’un korunması ise bu amacın bir sonucudur. Hâlbuki Spartakiad’ın görevi beden eğitimi ve sporun sosyalizm mücadelesi veren işçilerin bu amaç için hazırlayan bir biçim olarak ortaya konulmasıdır.

2.2.6.1. İşçi Sporlarının Olimpik Harekete Katkıları

İkinci Dünya Savaşının ardından uluslararası sosyalist ve komünist spor hareketleri tarih sahnesinden çekilmiş ve marjinal bir boyutta varlığını sürdürebilmiştir. Yine de uluslararası düzeyde bu denli başarılı olan bu hareketlerin tamamıyla yok olduğunu öne sürmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle işçi sporları hareketlerinin ve deneyimlerinin modern spor hareketi içerisinde eridiğini ve böylelikle Olimpik hareketi de beslediğini söylemek daha doğru olacaktır. Bununla birlikte İşçi Sporları hareketlerinin Olimpizme katkılarının izlerinin daha ziyade bu hareketlerin tarih sahnesinden çekildiği İkinci Dünya Savaşı sonrasında sürülmesi gerekir.

Sovyetler Birliği 1951 yılında Ulusal Olimpiyat Komitesini oluşturarak UOK’a katılırken, Doğu Bloğu ülkelerinin hemen tümü 1950’li yıllarda uluslararası spor

örgütlerine dâhil olmuştur. Girginov (1998: 131-132), Doğu bloğu ülkelerinin küresel spora entegrasyonunun, spora biçimsel ve içerik açısından iki yönlü katkı yaptığını belirtmektedir; ilk olarak, bu ülkeler Olimpiyat Oyunlarında (1976 Montreal ve 1988 Seoul Olimpiyat Oyunları) madalyaların yarısını alarak gerçek bir sportif başarı çitası koymuş, ikinci olarak da olimpik hareketin demokratik dönüşümünde önemli bir rol üstlenmiştir.

Tablo-1. Doğu Avrupa Ülkelerinin¹ Yaz Olimpiyat Oyunlarındaki² Madalya Sayısı

Yaz Olimpiyat Oyunları	Katılan Ülke (MOK) Sayısı	Toplam Madalya Sayısı	DAÜ'nin Madalya Sayısı	Toplamın Yüzdesi %
Londra 1948	59	503	41	8
Helsinki 1952	69	458	147	32
Melbourne 1956	67	400	160	40
Roma 1960	83	460	172	37
Tokyo 1964	93	521	182	35
Meksika 1968	112	527	211	40
Münih 1972	122	671	272	41
Montreal 1976	92	613	328	50
Seoul 1988	160	720	352	49
Barselona 1992	169	815	202	25
Atlanta 1996	197	842	193	24

Kaynak: Olimpik Altın CD Rom

(1) SSCB, Doğu Almanya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya

(2) Moskova 1980 ve Los Angeles 1984 Olimpiyat Oyunları boykot nedeniyle listeye alınmamıştır

İşçi sporları hareketlerinin en önemli etkisi, olimpik hareketin demokratik dönüşümü ve gelişimini güçlendirmiş olmasıdır. Doğu Bloğu ülkelerinin elde ettiği üstün başarı, Olimpik hareket içerisinde cinsiyet, eşitlik, devlet desteği, profesyonellik ve ırkçılık gibi birçok temel sorunun tartışmaya açılmasına da hizmet etmiştir. Olga Korbut ve Nadia Komaneci gibi sporcuların elde ettiği sayısız başarı, sadece Batılı ülkelerde değil az gelişmiş Üçüncü Dünya Ülkelerinde de kadınların spora daha fazla ilgi göstermesini sağlamıştır. Komünist ülkelerin spor, beden eğitimi ve gençlik

politikaları birçok diğer ülkeye ilham kaynağı olmuştur. Komünist ülkeler UOK üzerinde sürekli ırkçılık karşıtı bir baskı oluşturmuş, bunun neticesinde UOK 1968 Meksika Olimpiyatlarına Güney Afrika Cumhuriyeti'ni davet etmekten vazgeçmiştir (Girginov, 1998: 132).

Komünist ülkelerin katkılarıyla UOK, savaş sonrası dönemde küresel dünyada ekonomik, kültürel ve politik anlamda bir aktör olmayı başarmıştır. Bu katkılarla Olimpik harekette evrimsel ve devrimci dönüşümler yaşanmış, böylelikle UOK spor vasıtasıyla küresel süreçlerin uzlaştırıcı bir aracısı haline gelmiştir. Brundage'in "sporun politikayla hiçbir ilgisi yoktur" yargısı, geçen zaman sonucunda Samaranch'ın "olimpik hareket toplumu tamamlayan parçalardan bir tanesidir ve bu nedenle kamu yönetimi birimlerinin bu anlamda sorumlulukları vardır" noktasına ilerlemiştir. Olimpiyat Oyunları her zaman ülke hükümetlerinin destekleri ve ülkelerde yer alan siyasi partilerin katkılarıyla düzenlenmiştir. Hoberman'ın (1998: 17) da dile getirdiği gibi, Olimpiyatlar, "Alman Nazilerin, İtalyan Faşistlerin, Sovyet Komünistlerin, batılı kapitalistlerin, Latin Amerikan cuntalarının hepsi oyunlara katılmış ve dahası bu oyunlara ev sahipliği yapmak için yarışmış olduğu" ve kendi politik sistemlerini sınyabilecekleri bir sahneye dönüşmüştür (Akt. Girginov, 1998: 132-133).

Bugün UOK'un, küresel politik, ekonomi ve kültür dünyasında önde gelen uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olmasında, savaş sonrası dönemde oluşan Doğu – Batı ikilemi ve Komünist spor modelinin önemli bir rolü bulunmaktadır. UOK'un ulaştığı bu istisnai statü, şüphesiz daha şaşırtıcı olan ilgilerin, yapıların ve kurumların birlikteliğinin bir ürünüdür. Doğu Bloğu ülkelerinde 1990'lı yılların başında meydana gelen politik değişimler, bir yandan bu ülkelerin Batılı demokrasilerle entegre olma sürecini hızlandırırken, diğer yandan da UOK'un herhangi bir rezerv olmaksızın komünist spor modelini Batılı ülkelerde teşvik etmesinin önünü açmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde, yeni dönemde Olimpik hareket 'çeşitlilikte uyum' söylemini benimsemiştir. Şüphesiz 1956 yılında bütün Batılıların torunlarının parlak bir komünist geleceğe sahip olacağını öne süren Khrushchev, o tarihte gereğinden fazla iyimser olmuşsa da, günümüzde birçok Batılı ve çocukları komünist dönem sporunun geliştirdiği modellerle yetiştirilmektedir (Girginov, 1998: 144-145).

Bununla birlikte global bir perspektiften bakıldığında, modern olimpiyatların kurucusu olan Coubertin tarafından ortaya konulan idealler ile komünist sistemin beden kültürü anlayışı arasında sürekli bir gerilim olduğu belirtilmelidir. Coubertin'in formülünde, 100 insanın fiziksel aktivite yapıp, bunlardan 50 kişinin sporla uğraşması, bunların arasından 20 kişinin bir sporda uzmanlaşması ve bunların arasından da sadece beşinin dikkate değer başarılar elde etmesini esas alan piramit formülü esastır. Dolayısıyla Coubertin önermesi elit (profesyonel) spor yapılanmasını ön planda tutarken, komünist beden eğitimi kültürü ise herkes için sporu (amatör sporu) benimsemiştir (Girginov, 1998: 122).

Belki de bu tespitlerin tamamını bir arada değerlendirdiğimizde Olimpik hareketin başarısının sırrını da daha iyi anlarız; kendisine muhalif ideoloji ve hareketleri içine alarak bu hareketlerin entegrasyonlarını gerçekleştirmek ve aynı zamanda onların tecrübelerinden yararlanarak kendisini zenginleştirmek.

2.2.6.2. Coubertin'in İşçi Sporları Hakkındaki Görüşleri

Modern Olimpiyatların kurucusu olan Baron Pierre de Coubertin de İşçi Olimpiyatlarının kayda değer bir başarı elde ettiğini kabul etmekle beraber, aralarında değişik isim alma zorunluluğunda kalmak kadar bariz bir ayrışma olan komünist ve sosyalist örgütlenme çekişmesinin bu hareketin en önemli handikabı olduğunu vurgulamaktadır (Akt. Chatziefstathiou ve Henry, 2008):

Bu hareketin (Olimpiyat Oyunları) en fazla risk taşıdığı dönem başlangıç günleriydi. Günümüzde ise bu hareketin özsuyu hiçbir zaman kuramayacak kadar güçlü akmaktadır. 1914-18 savaşı bu hareketi sarsmamıştır, hatta Sosyalist Devrim bu hareketi etkilememiştir. Dahası şunun altını çizmek ilginçtir ki 'kapitalist' örgütler zaten kendi bünyeleri içerisinde bir 'proleter' örgüt barındırmaktadır. İşçi Olimpiyatları belirli periyotlarda yapılmaktadır ve başarısız da değildir. Aldığım bilgiye göre Moskova'da bir dahaki olimpiyatlara ev sahipliği yapacak devasa bir stadyum inşa edilmektedir...

Coubertin, İşçi Sporları hareketlerinin burjuvazi oyunlar için bir tehdit oluşturacağını farkında olarak, buna karşı tüm halka açık ve ücretsiz tesislerin yapılması zorunluluğunu ortaya koymuştur (Akt. Chatziefstathiou ve Henry, 2008):

Bir ülke, vatandaşlarının çok büyük bir bölümü spora gereksinim duyuncaya kadar gerçek bir spor ülkesi olamaz... Modern yaşamın birçok sorumlulukla baskı altına aldığı yetişkin bireyin, sosyal bir denge kurması ve kendisini yenilemesi için spor yeri doldurulamayacak bir alternatif çözüm yoludur. İşte bu bağlamda bizim kurumlarımız modern insana ne tür alternatif tesisler sunmaktadır? ... İnsanımıza tamamıyla açık ve tamamıyla ücretsiz ne tür spor tesislerimiz var? İşte bu nedenle antik yerel yönetimlerin sunduğu spor tesislerinin geliştirilmiş ve modern örneklerini görmek istiyorum... Burjuvazinin de sportif ruhları onlarınkinden daha güçlü olan ve İşçi Olimpiyat Oyunlarını kendi olanaklarıyla gerçekleştiren proletaryanın gerçekleştirdiği türden kuruluşlar oluşturmalarına müsaade edilmelidir.

Yukarıdaki satırlar Coubertin'in 1924 Olimpiyatlarının Genel Sekreterliği görevini de yapan Fransız meslektaşı Frantz Reichel'e gönderdiği mektuptan alıntılanmıştır. Coubertin mektubunda Frantz Reichel'i uyararak, eğer halka açık spor tesisleri benzeri yapılar inşa edilmek suretiyle spor demokratikleştirilmezse, bu görevi üstlenecek olan işçi hareketlerinin, Burjuvazi Olimpiyatların sonunu hazırlayacağı uyarısında bulunmuştur. İşte bu nedenle Coubertin belirtilen dönemde sporda sosyal eşitliğin ve herkes için spor kavramının üzerinde daha bir hassasiyetle durmuştur (DaCosta, 2002: 34; Chatziefstathiou ve Henry, 2008):

Bu yeniçağ değişimi zorunlu kılmaktadır (Örneğin, federasyonlar sosyal sınıf meselesinde daha hoşgörülü bir tavır takınmalıdır.) Çok uzun bir zamandır atletizme olan ilgi sadece zenginlerin bir boş zaman geçirme etkinliği ve yarı-aylak gençlerin bir uğraşısı

olarak ele alınmaktadır. Komitemiz atletizmi alt orta sınıf gençliğinin zevk aldığı bir uğraşı haline getirmek için büyük mücadele vermiştir. Şimdi de proletaryanın tüm yetişkinleri bu faaliyetlere dahil edilmelidir. Tüm sporlar bütün insanlar için olmalıdır; bu bizim tüm enerjimizi sarf edeceğimiz uygulanabilir bir hedefimiz olmalıdır... Bireylerin sosyal eşitliğini sağlayamazsak, savaşta elde ettiğimiz zaferin ardından medeniyetimiz emniyet sübabı olmayan bir kazan gibi her an patlama riski taşıyacaktır.

Coubertin *Olimpik Hatıralar* adlı kitabında da benzeri şeyleri dile getirmiştir (Akt. Chatziefstathiou ve Henry, 2008):

Spor, ne lüks bir boş zaman geçirme ve bir kısım azınlık için eğlence vasıtası, ne de sadece erkeklerin zihinsel yorgunluğunun giderildiği yalın bir etkinlik olmayıp, aynı zamanda çok kısa bir süre öncesine kadar güçlü bir mücadelenin verildiği hayati bir unsurdur. Her bir erkek, kadın ve çocuk için sosyal pozisyonu ve mesleğinden bağımsız olarak kendisini geliştirme imkânı sunmaktadır. Herkesin adil bir biçimde, eşit olarak kullanabileceği ve hiçbir şeyle yeri değiştirilemeyecek bir etkinliktir.

Yine benzeri bir bağlamda Coubertin, işçi sınıfının kendisinin ürünü olduğu endüstrileşmenin getirdiği tek tipliliği lanetlemekte ve Olimpizmin sosyal ve demokrat karakterinin altını çizmektedir (Akt. Chatziefstathiou ve Henry, 2008):

Olimpizm sadece zengin sınıflara hasredilmiş ve gölgesinden dahi işçi sınıfının yararlanamayacağı delüks bir eğitim anlayışının varlığını şiddetle reddetmektedir. Sanatın herkesin belirli saatlerde alacağı konsantre haplara dönüştürülmesi ve demiryolu çalışma programının belirli aralıklarında düşünme için vakit ayrılması gibi kısıtlamalara karşı çıkmaktadır. Olimpizm toplumlara ayıran

duvarların kırıcısıdır. Herkes için ışık ve hava ister. Herkesin ulaşabileceği, erkekçe bir cesaret ve şövalyelik ruhuyla süslenmiş, estetik ve demokratik bir tatla tatlandırılmış, doğal yaşamın motoru görevini üstlenen ve medeni yaşama esas teşkil edecek geniş tabanlı bir spor eğitimini savunur. İşte bu olimpizmin ideal eğitim programıdır.

Coubertin'in söyleminin hilafına uygulamalar sorunlu olmuştur. Aynı dönemde İşçi Olimpiyatları organizasyonları, sporun işçiler için erişilebilir olmasına engel olan elitizm, ırkçılık, cinsiyetçilik gibi dışlayıcı etkenlerin hepsine karşı çıkmıştır. UOK'un düzenlediği Olimpiyat Oyunlarının sadece zengin ve ayrıcalıklı kişilerin çocukları için amatör kurallar çerçevesinde düzenlenen ayrımcı etkinlikler olduğu, UOK'un kendisinin de aristokrat ve burjuvazi baskın milli olimpiyat komitelerince oluşturulduğu yönünde eleştirilerde bulunulmuştur. Buna karşılık Coubertin, acımasızca eleştirilen burjuvazi Olimpiyat Hareketini koruma altına almak için, bir yandan yenilikçi, daha demokratik ve popüler, daha kapsamlı bir program başlatmak için kolları sıvamış; diğer yandan eğitim kurumları ve özellikle de üniversitelerde sporun eşitlikçi prensiplerinin herkese öğretilmesi ve savaş sonrasında sarsıntıya uğrayan sosyal barışa katkı sağlayacak bir eğitim programının uygulanması gerektiğini dile getirmiştir (Akt. Chatziefstathiou ve Henry, 2008; Wassong, 2004):

Bu program yeni toplum içerisinde öğrencinin de sosyal görevini yerine getirmesinde onun önünde duracaktır... Sporun tüm biçimleri herkes içindir; bu çılgınca bir ütopya olarak görülecek ve eleştirilecek şüpheli bir formül değildir. Eleştiriler umurumda değil. Çok uzun süre konuyu ölçüp biçtim ve detaylı olarak değerlendirdim... Üniversite öğrencileri bilgi ve hayal gücünün elçileri olarak bu hedefe hizmet edecek en etkin öncü birlikleri oluşturacaktır... Şimdi tekrar tekrar diyorum ki, öğrencilerin ahlaki ve sosyal barışı sağlamak için ellerinde fiziksel ve ahlaki etkilerinden dolayı çok güçlü bir araç olan spor bulunmaktadır. Dolayısıyla bu gücü nasıl en verimli kullanacaklarını ve

maksimum faydayı elde edeceklerini iyi düşünmelidirler. Popüler Olimpizm doğmak üzeredir ve izin verelim öğrenciler bu ideale hizmet etsinler.

Coubertin, sosyalist meydan okumaya ve yükselen yeni düzen ile işçi hareketine karşı, ‘popüler Olimpizm’ nosyonunu geliştirmiştir. Olimpiyat Oyunlarının popüler kültürün bir ürünü olarak var olması gerektiğinin altını çizmiş, bu kültürün modern toplumun bireylerini birleştirecek ve sosyal barış ve birliği güçlendirecek imkânların önünü açacak bir etki yaratacağını ifade etmiştir. Savaş sonrası dönemde “tüm sporlar herkes için” mottosunu ortaya koyan Coubertin, halkın ilgisini ve katılımını sağlayacak yeni spor birliklerinin oluşturulması ve işçi sınıfına tarih, bilim, felsefe, dil ve diğer konuların öğretileceği, bütün bireylerin yararlanabileceği bir halk üniversitesi kurulmasını önermiştir. Bu önerisi karşısında, işçilerin böyle bir ilgisinin ve gerekli zamanının bulunmaması nedeniyle işçilerin eğitilebileceği bir üniversite fikrinin aptallık olacağını dile getirenler olabileceğini söyleyen Coubertin, bu itirazlara da “Olimpiyat Oyunlarını tekrar başlatmaktan söz ettiğimde de bana deli gözüyle bakanlar olmuştu” diye yanıt vermiştir (Chatziefstathiou ve Henry, 2008).

Coubertin işçi sınıfının kendi kültürünü yaratma konusundaki girişimlerinin gerekliliğini kabul etmekle beraber, işçi sınıfının ‘yüksek kültürü’ tamamıyla kabullenmesini de beklememek gerektiğinin altını çizmiştir. İşçi sınıfının gittikçe artan etkinliği karşısında Coubertin’in de işçi sınıfına daha fazla hak ve özgürlük verilmesi yönünde fikir değiştirdiği söylenebilir. Bu kabul onun aristokratik referanslarının gölgesinde kaldığından, işçi sınıfının toplum içerisindeki yeni rolünü başarıyla oynaması için sosyal ve eğitilmiş elitlerin ‘rehberliğine’ gereksinim duyacaklarının altını çizmiştir. Aslında halk üniversitesi fikri de liberal burjuvazi ve geleneksel elitlerin değer ve birikimlerinin işçi sınıfına aktarılması düşüncesinin bir sonucudur. Halk üniversitesi benzeri projeler, proletaryanın engellenemez yükselişi karşısında dolaylı bir kontrol mekanizması olarak da okunabilir. Coubertin, savaş sonrası dönemde Dünya barışının ve bütünlüğünün temini için işçi sınıfının da bir biçimde hazırlanması gerekliliğini ortaya koyarak, bu konuda işçilerin eğitimini esas alan üniversitelere büyük görev düşeceğini kaydetmiştir (Wassong, 2004; Chatziefstathiou ve Henry, 2008).

Coubertin, olimpiik hareketi ayakta tutmak için sürekli reform arayışında olmuş ve yükselen işçi hareketi karşısında daha demokratik ve popüler bir felsefe kurgulamak durumunda kalmıştır. Böylelikle Olimpiik Harekete belirli bir hassasiyet kazandırarak, toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda sosyal konularda gerektiğinde esnek adımlar atılmasının önünü açmıştır. Scruton (1980), Coubertin'in bir tarafta işçi sınıfı diğer tarafta neo-liberal burjuvazi sınıfı olmak üzere aldığı konumu tanımlamak üzere, hiyerarşilerin (ve dolayısıyla hiyerarşik düzenden kaynaklanan ayrıcalıkların) kabulü ve üyelerine fayda sağlayan bir sistemle dayanışma nitelikleriyle tebarüz eden 'geleneksel konservatizm' kavramını kullanmıştır. Dolayısıyla Coubertin'in sosyal değişiklikleri takip etmek ve Olimpizm felsefesini güncellemek noktasında radikal bir yaklaşımdan ziyade uzlaşmacı bir tavır takınarak hareket ettiği söylenebilir.

Coubertin, Birinci Dünya Savaşından sonra işçilerin ücretsiz olarak yararlanabileceği açık spor tesislerinin yapılmasının önemine dikkat çekmiştir. Bunun amacı sadece onlara beden eğitimi olanakları kazandırmak değil, aynı zamanda onların demokrasi, ahlak ve hijyen bakımından eğitiminin de sağlanması idi. Böylelikle sportif deneyimler yoluyla bir kişisel-gelişim ve disiplin anlayışı ortaya koymayı arzuluyordu. Coubertin'e göre toplumun değişik sosyal katmanlarından gelen sporcular, hem hazırlık hem de yarışma sürecinde birbirleriyle doğrudan ilişki içerisine girerek, teorik anlatımlardan çok daha etkili bir biçimde demokratik birliktelik fikrine aşina olacaklardı. Onun amacı bir dizi zorlayıcı kurallarla ahlaki ve hijyenik kuralları işçi sınıfına dayatmadan, sadece sportif etkinliklere katılımın sağlanması yoluyla aynı amaca ulaşmaktı. Her şeyin de ötesinde, sportif etkinlikler yoluyla ulaşılabilecek kişisel-farkındalığın sayesinde, ağır işlerde çalışan işçilerin, alkol kullanımının bedensel etkinlikleri sınırlandıracağını farkına varmalarını sağlayarak, onları alkolden uzaklaştıracağını belirtmiştir (Alkemeyer, 1996: 114)

Sonuç olarak, Coubertin'in günümüzde bile etkisini sürdüren Olimpizm felsefesini oluşturma sürecinde elde ettiği başarıya rağmen, birçok konuda ise karşısında varoluşsal mücadele verdiği muhalif spor hareketlerinin gerisinde kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kadınlar konusunda sosyalist işçi sporları hareketlerinin kapsayıcılığı karşısında modern olimpiik hareketin dışlayıcılığı bunun en güzel göstergesidir.

2.2.7. İşçi Sporlarına Neo-Marksist Eleştiriler

1960'lı yıllardan itibaren hızlı bir gelişme gösteren spor sosyolojisi alanında düşünce üreten Marksist yazarların birçoğu, işçi sporları hareketlerinin bir biçimde işçi sınıfını burjuvazi hegemonyanın denetimine terk ettiği eleştirisinde bulunmuştur. Birçok açıdan işçi sporları hareketlerinin kapitalist değerleri içselleştirdiğini düşünen bu yazarlar, faydacı spor anlayışının son tahlilde işçi sporlarını burjuvazi sporun emrine terk ettiği ve cinsiyet ve ırk eşitliği gibi çok temel konuları göz ardı ettiği eleştirisinde bulunmuştur.

Nazi yönetimi esnasında Almanya'yı terk eden ve daha sonra İkinci Dünya Savaşının ardından Almanya'ya dönen Frankfurt Okulu yöneticilerinden Theodor W. Adorno, sporun, uygulayıcılarının ve izleyicilerinin düşündüğünün aksine özgür olmayan etkinlik alanına girdiğini belirtmiştir. Adorno bu konuda şunları söylemiştir: “İleri kapitalizmde eğlence işin bir uzantısıdır. Makineleşmiş iş sürecinden kaçmayı arzulayanlar, iş hayatına yeniden tahammül edebilmek için eğlence arayışındadır. Spor makinelerin kendisinden alıp götürdüğü fonksiyonları insanoğluna iade eder ama ne yazık ki onu yeniden aynı makinenin hizmetine sokup insafsızca disipline etmek için” (Akt. Bambery, 1996).

Batılı toplumlarda spor sosyolojisinin hızlı bir gelişme kaydettiği yıllarda Doğu Bloğu ülkelerinde ise sosyoloji burjuvazinin sahte bir bilimi olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştı. Bu ülkelerde 1960'lı yıllara kadar sosyoloji bilimi baskı altında tutulmuş, bu baskıların sonlandırılmasının ardından üzerinde en çok durulan konulardan bir tanesi de spor sosyolojisi olmuştur (Földesi, 2006: 530).

1960'lı yıllardan itibaren, birçok araştırmacı, modern sınıf toplumlarının işleyişi ile ilgili yaptıkları çalışmalarında, Gramsci'nin görüşlerine başvurmak suretiyle tek düzelik ve mekanik bir yorumdan sıyrılma olanağı bulmuştur. Zira Gramsci sınıflar arası mücadelenin sadece ekonomik ve politik nedenlerle ortaya çıkmadığını, aynı zamanda kültürel nedenlerinin bulunduğunu ortaya koymuştur. Hegemonya savaşı toplumun tüm katmanlarında var olsa da, sıradan insanlar bu savaşın pek farkına varamamış, bu görevi politik ve ticari liderler üstlenmiştir (Lippe, 2000: 85-86). Bero Rigauer'in kaleme aldığı ve yeni ufuklar açan *Spor ve Güç* (1969) adlı eseri, ardından

Olimpiyat Oyunlarının sosyolojik eleştirisinin yapıldığı Ulrike Prokop'un (1971) çalışması ve Gerard Vinnai'in (1972) *Sınıf Toplumunda Spor* adlı eseri bu dönemde kaleme alınmıştır. Bu araştırmaların hepsinde neo-Marksist bir yaklaşımla spor ve kapitalizm ekseninde daha geniş tartışmalar yapılmasının yolu açılmıştır. Yine de spor araştırmalarında kavramsal bir çerçeve oluşturmak için Gramsci'nin görüşlerinden yeterli derecede istifade edildiği söylenemez (Merkel, 2002: 148).

Gramsci'nin geliştirdiği ve politik ile sivil toplum ayrımını içeren bu yeni yorum, spor sosyologlarına da ışık tutmuştur. John Hargreaves (1986), *Spor, Güç ve Kültür* adlı eserinde Gramsci'nin teorisinden yararlanmakta, George Sage (1998) Amerikan toplumunda hegemonya mücadelesinin önemli bir bileşenin spor olduğunu vurgulamakta ve Sugden ve Bairner (1995) ise sporun doğasına dair yaptıkları çalışmada Gramsci'nin politik ve sivil toplum ayrımının ileri derecede yararlı bir analitik araç olduğunu vurgulamaktadır (Merkel, 2002: 148).

Gramsci'ye göre kültür alanı, özellikle de popüler kültür alanı, baskın görüşlerin hegemonyasının kurulduğu ve yaşatıldığı bir müzakere arenasıydı. Bu müzakerelerin neticesinde de açık bir biçimde liderliği ele geçirecek olan baskın sınıftı. Ona göre, mutlak hegemonya hiçbir zaman sağlanmadığı için baskın sınıf ile alt sınıflar arasındaki liderlik mücadelesi de her zaman devam edecektir. Swingewood (1991), Gramsci'nin indirgemeci, tekdüze ve mekanik yaklaşımları eleştirerek, sosyologlar için yeni bir yol açtığını belirtmiştir:

Gramsci, Marksizmi genel anlamıyla her türlü indirgemeciliğe karşı idi; kültür basit anlamıyla kitle kültürü değildi, devlet sadece sınıf devleti değildi, rıza yanlıs bir bilinçlilik değildi. Hegemonya yöneten ile yöneticiler arasındaki demokratik ilişkiyi vurguluyordu, alt grupların kendi ilgilerini korumak ve yaşatmak için kurulan kurumları ve kendilerine özgü kültürlerini inşa etmek için var olan düzeni ifade ediyordu.

Neo-Marksist yazarların yoğunlaştığı konulardan bir tanesi de sınıf konusu olmuştur. Özellikle 1983-1992 yılları arasında, tarihçiler sınıfın spor tarihindeki önemi

üzerinde durmuş, özellikle de modernleşme, kentlileşme ve endüstrileşme bağlamında konuyu ele almışlardır. 1980'lerden önce sadece sınıfı esas alan büyük teorilerin hepsi dışlanmış, spor tarihçileri ve neo-Marksist teorisyenler, sınıf üzerine yazılanları yeni bir bakış açısıyla ele almışlardır. 1980'lerde spor tarihini sınıf ayrımı üzerinden incelemeye devam eden iki önemli araştırmacıdan biri olan Richard Greneau, *Sınıf ve Kanada Örneği* (1983) isimli özlü makalesinde, Raymond Williams, Anthony Gramsci ve Anthony Giddens gibi araştırmacıların sınıf ve oyun üzerine söylediklerinden hareketle spor kurumlarındaki sınıf ilişkilerini incelemiş, ancak bu inceleme atletizm, nasyonalizm, kentlileşme ve etnisite gibi faktörleri göz ardı etmiştir (Riess, 1994: 138; Donnelly, 2003: 11).

Bir diğer araştırmacı John Hargreaves, neo-Marksist *Spor, Güç ve Kültür: Britanya Halk Sporunun Sosyal ve Tarihi Bir Analizi* (1986) isimli araştırmasında Gramsci'nin kültürel hegemonya teorisini kullanarak Britanya'daki spor, güç ve kültür arasındaki değişen tarihsel ilişkileri incelemiştir. Hargreaves, Greneau'dan farklı olarak sporun tek belirleyicisinin sınıf ilişkileri olmadığını farkına varmış ve cinsiyet, yaş, ırk gibi çok daha ehemmiyetli konuları ele almıştır. Ona göre spor, baskın gruplarla, onları destekleyen sınıfları birleştirmekte, diğer yandan alt sınıfların düzenini bozmakta ve parçalanmalarına yol açmakta, daha sonra da işçi sınıfını burjuvazi hegemonya altında yeni bir sosyal biçim içerisine sokmaktaydı (Riess, 1994: 138-139).

Marksist teorilerin aslında tüm toplumlardaki baskı ve sömürülere karşı bir duruş ortaya koyması ve cinsiyet, etnisite, ırk ve diğer sosyal parametrelerde eşitliği savunması gerektiğini dile getiren McKay (1986: 267), geçmişte bu anlamda yeterince başarılı adımlar atılmadığı eleştirisinde bulunmuştur. 1980'li yıllarda birçok post-Marksist akademisyen de Marksist spor teorisine cinsiyet ve ırk eşitliği gibi çok temel unsurları dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirilerde bulunmuş; geleneksel olarak kapitalist toplumlarda sömürüye karşı mücadele veren tek sınıf olarak görülen proletaryanın yanına kadınları, azınlıkları, siyahları ve toplumun diğer ikincil unsurlarını koymak gerektiğini dile getirmişlerdir (Cohen, 1982; Laclau and Mouffe, 1982, 1985; Mouffe, 1983, 1984; Stacey and Thome, 1985).

Dolayısıyla Marks'ın tüm erkeklere istedikleri ölçüde eşit şartlarda spor olanakları sunulması teorisinin ötesine geçilerek, kadınların da arzu ettikleri ölçüde spor

olanaklarına erişmesi, hatta beyaz olmayan ırkların da beyazlar kadar geniş imkânlarla sahip olması gerektiğinin altının çizilmesi önem arz etmektedir (McKay, 1986: 267). Diğer yandan Hoberman (1984)'ın da sol aydınları eleştirerek, onların sporun tüm politik rejimlerde kitleleri etkilemekte üstelendiği çarpıcı rolü anlayamadıkları yönünde yaptığı eleştiri de önemlidir. Zira böyle bir farkındalığa ulaşamamaları spora gerekli önemi vermemeleri ve ondan gerektiği düzeyde faydalanamamalarına neden olmuştur.

2.2.8. Modern Eğitim Felsefelerinin İşçi Sporlarına Etkileri

İşçi Sporları hareketlerinin gelişimi yukarıda da ifade edildiği gibi doğrudan Aydınlanma Çağı ile başlayıp, Sanayi Devrimi ile zirveye ulaşan modernitenin doğal bir sonucudur. Dolayısıyla İşçi Sporları ve bu bağlamda oluşan beden eğitimi düşüncesi modern eğitim felsefelerinin de etkisinde kalmıştır.

Modern felsefelerden “idealizm” akımı, beden ve zihin gelişiminin paralel olarak ilerlemesini öngörür. Bu felsefede bedensel hareketlerin zihinsel gelişime yarar sağlayacağı düşünülür. Güç ve beceri gerektiren bedensel hareketlerin yapılması, bireyin kişiliğinin gelişimini sağlar. İdealist yaklaşım beden eğitiminin kişinin fiziki ve ahlaki gelişimini en üst düzeye taşıması gerektiğini öngörür (Mirzeoğlu, 2011: 52-53).

“Realist” (gerçekçi) felsefede ise yapılan beden eğitimi çalışmalarının temel amacı bireyin dış dünyaya uyumunun sağlanmasıdır. Bu felsefede dingin olan bir beden aynı zamanda toplum için verimli bir kaynağa dönüşeceği düşünülür (Mirzeoğlu, 2011: 53). Bu yaklaşımı dolayısıyla realizm tam olarak idealizmin karşısında yer almaktadır. Bu nedenle realizmin her zaman idealizmden önce geldiği söylenebilir (Bolay, 1997: 175).

Tam da bu anlamıyla İşçi Sporları hareketinin ileri düzeyde realist bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Zira İşçi Sporları hareketinin temel vurgularından bir tanesi de işçilerin verimliliğinin sağlanmasıdır. Bu yönüyle bu hareketin beden politikalarında idealizmden uzaklaşıp, realizmi benimsediği görülmektedir.

Modern eğitim felsefelerinden bir diğeri olan “pragmatizm” (faydacılık) ise çeşitlendirilmiş beden eğitimi etkinliklerinin bireysel denetimi ve disiplini mümkün kılacağını belirterek, bu etkinliklerin aynı zamanda bireye toplu yaşamayı öğreteceğini vurgulamaktadır. Pragmatist yaklaşımın amacı bireylerin toplumsal entegrasyonunu,

yani toplumsallaşmayı temin etmektir. Bu nedenle de takım sporları ve toplu yapılan rekreatif etkinliklere vurgu yapılır (Mirzeoğlu, 2011: 54). Pragmatist yaklaşımının esasları dikkate alındığında, İşçi Sporları hareketinin de doğası gereği ileri düzeyde pragmatist bir hareket olduğu görülmektedir. Bu hareketin de en temel vurgularından birisi, sınıfsal bir organizma olarak işçilerin sosyal bir tabaka oluşturmasını temin etmek ve böylelikle kendisini burjuvazi karşılığında konumlandırabilecek bir kolektif bilinç geliştirmektir.

Modern felsefi akımlardan bir diğeri olan “natüralist” (doğalcılık) felsefede de beden eğitimi etkinliklerinin ana kaynağı bireyin bedensel ve ahlaki olarak gelişimi ve içerisinde bulunduğu topluma uyumunun sağlanmasıdır. Bu felsefe bireylerin kapasitelerinin en üst düzeyde kullanılmasını amaç edinir. Natüralistlere göre beden eğitimi aynı zamanda zihinsel gelişime hizmet eder. Bu felsefede yarışmacı performans ikincil bir öneme sahiptir (Mirzeoğlu, 2011: 54-55). Aslında natüralizm materyalizmin yerine kullanılan bir felsefedir. Bu felsefelerin her ikisi de varlıkların esası ile ilgilenmekte, ruhi ve manevi cevherleri ve metafizik olguları inkâr etmektedir. Bu anlamıyla Darwinist felsefe de natüralizm ve materyalizmin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla natüralizm de felsefi akım olarak idealizmin karşısında ve realizmin yanında yer almaktadır (Bolay, 1997: 118-119).

Felsefi temellerini materyalizmden alan ve siyasi bir organizma olarak da materyalizmle organik bağları bulunan İşçi Sporları hareketlerinin, natüralist felsefenin de izlerini taşıması doğaldır. İşçi Sporları hareketleri ortaya çıktığı zamandan itibaren sınıfsal bir hareket olarak içerisindeki bireylerin bedensel ve ahlaki gelişimine vurgu yapmakla kalmamış, sınıfsal uyuma ve sınıf bilincinin oluşmasına hizmet etmeye çaba sarfetmiştir.

Modern eğitim felsefelerinden bir diğeri olan “egzistansiyalizm” (varoluşçuluk) ise beden eğitimi etkinliklerinde bireyin seçme hürriyetini ön plana çıkarmaktadır. Bu felsefe de natüralizm gibi yarışma sporlarını ve yüksek performans etkinliklerini geride tutarak, dans ve fitness gibi sağlık ve eğlenceyi öne çıkaran bir yaklaşımı benimser. Bu felsefede öne çıkan vurgu, bireyin seçme özgürlüğüne sahip olması ve buna paralel olarak sorumluluk üstlenmesidir (Mirzeoğlu, 2011: 55). İşçi Sporları hareketinin bireysel tercih ve sorumluluktan daha çok kolektif uyum ve sınıf bilincini esas aldığı, bu yönüyle varoluşçu felsefeden uzaklaştığı görülmektedir.

Görüldüğü gibi çok geniş kitlelere nüfuz eden modern bir kültür hareketi olarak İşçi Sporları, modern eğitim felsefelerinin de etkisi altında olmuş ve bu felsefelere paralel bir gelişim göstermiştir. Özellikle bu hareketin realist, natüralist ve pragmatist felsefelere paralel bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

2.3. Dünyada İşçi Sporları Örgütleri

On dokuzuncu yüzyılın ortasından itibaren Kuzey Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde İşçi Sporları örgütleri kurulmaya başlanmıştır. Bu örgütlenme örnekleri hızlı bir biçimde dünyanın diğer bölgelerine de yayılmış ve yirminci yüzyıl başlarından itibaren Kuzey Amerika'da, Afrika'da ve Asya'da çeşitli ülkelerde ulusal düzeyde faaliyet gösteren İşçi Sporları örgütleri oluşturulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde başlayan uluslararası İşçi Sporları örgütlenmesi girişimleri ise savaş sonrasında daha da güç kazanmış ve iki ayrı uluslararası İşçi Sporları örgütü oluşturulmuş, bu örgütler düzenledikleri işçi olimpiyatları ile tüm dünyanın dikkatini çekmeyi başarmıştır.

2.3.1. Ulusal İşçi Sporları Örgütleri

Bu bölümde İşçi Sporları hareketlerinin örgütlendiği ülkelerdeki örnekler üzerinde durulmuştur. Özellikle Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Sosyalist ve Komünist siyasetin belirleyeceği olduğu coğrafyalarda ulusal örgütleri kurulan işçi sporlarının önde gelen temsilcisi niteliğindeki ülkelere (Almanya, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa, gibi) daha geniş verilirken, işçi sporlarının marjinal bir rol oynadığı ülkelere ise kısaca bahsedilmiştir.

2.3.1.1. Almanya'da İşçi Sporları

Demokratik Cimnastik (*Turner*) Hareketinin kökleri 1848 devrimine kadar uzanmaktadır. *Turnen* aletli cimnastik anlamına geldiği gibi, güçlü bir gerilla potansiyeli oluşturmak için yapılan spor olarak da biliniyor (Krüger, 1995:3). *Turner* ise cimnastik yapan kişiyi ve genel olarak da bu kişilerin oluşturduğu örgütlenmeleri ifade etmektedir. İlk kez 1847 yılında 60 değişik kulüpten bini aşkın cimnastikçi Frankfurt'ta

bir araya gelerek, özgürlük, eşitlik ve baskıya karşı direniş için bir birlik (*Turner*) kurma kararı almıştır (Eichel, 1965: 121).

Krüger'e (1999: 362) göre, *Turner* hareketi Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852) tarafından Bağımsızlık Savaşında Napolyon işgaline karşı kurulmuş olan milliyetçi bir Alman Gerilla oluşumu olarak başlamıştır. Jahn, genç Almanların beden eğitimini temin etmek 1811 yılında kurduğu ilk cimmastik birliğine, 150 kulüp üye olurken, henüz kuruluşunda bu birliğin öğrenciler, esnaf, işçiler ve tüccarlardan oluşan üye sayısı 12 binin üzerine çıkmıştır (Stauff, 1994: 2). On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra ise *Turner* hareketi Fransızlara karşı mücadeleyi temel amaç edinmiştir. Her zaman büyük Almanya'yı hedeflemiş olan *Turner* oluşumu, Avusturya'yı da Almanya'nın bir parçası olarak görmüş ve kapılarını Avusturyalı üyelere açık tutmuştur.

Almanya'da işçi sporları hareketinin öncüsü olarak cimmastikçiler tarafından kurulan Demokratik Cimmastik Federasyonu (*Demokratic Turnerbund*) gösterilebilir. Bu örgüt bünyesinde ciddi sayıda işçi sporcu olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, birçok devrimcinin de devrimde başarısızlık nedeniyle ülkeyi terk ettiği söylenebilir. Ancak devrimin parlak dönemlerinde 300 cimmastik kulübünün aktif olarak sportif ve siyasi etkinlikler düzenlediği bilinmektedir. 1859 yılında ülkede milli coşkunun yükselmesine paralel olarak cimmastikçiler yeni ve hızlı gelişen bir örgüt kurdular; Alman Cimmastik Topluluğu (*Deutsche Turnerschaft*). 1864 yılında bu örgütün 1,934 kulübe bağlı 168 bini aşkın üyesi bulunuyordu (Krüger, 1996:3).

Sanayileşme dalgasının göreceli olarak son dönemlerine yaklaşıldığında, kulüp üyeliği anlayışı da değişmiş, işçi sınıfından oluşan eski üyeler yerlerini yeni genç üyelere bırakmaya başlamıştır. Bu dönemde oluşturulan kulüpler ve örgütler de değişik iş kollarına göre ayrılmaya başlamıştır. Öğrenciler, memurlar, tüccarlar, işçiler, kendilerine ait cimmastik örgütleri kurmuşlardır (Krüger, 1996: 3; Stauff, 1994: 3-5).

Bu sosyal-demokrat örgütlenmelerin etkisini kırmayı amaçlayan emperyal Alman hükümeti ise, birçok sosyal örgütlenmeyi yasaklayan ve kendilerince sosyalist kanunlar diye tanımlanan kanunları yürürlüğe koymuştur. Böylelikle 1878 – 1890 yılları arasında işçi örgütlerinin faaliyetleri ve etkileri azalmıştır. 1890'dan sonra özgürlük ortamının hâkim olmasıyla Cimmastik örgütleri kısa sürede yaygınlaşmış ve bu örgütlere

üye olanların aynı zamanda bir siyasi partiye ve bir sendikaya da üye olması zorunlu kılınmaya çalışılmıştır (Krüger, 1996).

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Almanya'da beden eğitiminde yeni bir dalga yayılmaya başlamıştır; spor. Futbol, atletizm, yüzme gibi branşların üst sınıflarda ön plana çıkmaya başladığı bu süreçte, özellikle futbol ve rugby üniversitelerde çok hızlı yaygınlaşmıştır. ATB, bu gelişme karşısında direniş göstermiş ve işçi birliğine ve sınıf bilincine hizmet etmeyip, iç ayrışmalara yol açacak yarışmalara müsaade eden bu spor hareketlerini işçi kültürünün önünde bir engel olacağını düşünmüştür. Buna rağmen özellikle hareketli, renkli, çekişmeli ve aynı zamanda ucuz tabiatlı bu spor etkinlikleri her sınıftan insanın ilgisini çekmeyi başarmış ve bu tür sporlar çok kısa bir sürede yaygınlaşmıştır. Bunun sonunda da Almanya'da üçüncü ulusal çatı spor örgütü kurulmuştur; Ulusal Bedensel Fitness Komitesi (RfL). RfL'nin gördüğü ilgi, hem ATB hem de DT kanadını da harekete geçirmiş ve üyelerini korumak adına bu örgütler de kendi spor bölümlerini açmıştır (Stauff, 1994: 7-8; Merkel, 2002: 141).

İşçi Cimnastik Birliği (ATB), 1893 yılında 2 bin kişiye ulaşan Arbeiter-Turn-Zeitung (ATZ) isimli işçi cimnastik gazetesini yayınlamaya başlamış ve bu yayın 1933 yılına kadar kesintiye uğramadan yayını sürdürmüştür. Zamanla İşçi Cimnastik Birliği büyüme göstermiş; 1895'de 10 bin, 1902'de 50 bin, 1906'da 100 bin ve 1910'da ise 150 bini geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı başladığında, İşçi Cimnastik Birliğinin yaklaşık 200 bin üyesi bulunurken, burjuvazi Alman Cimnastik Topluluğu'nun ise 1.1 milyon üyesi bulunuyordu. 1911 yılına gelindiğinde ATZ, 111 bin okuyucuya kadar ulaşmıştır (Krüger, 1996).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında etkin olan Cimnastik örgütlenmelerinin ne derecede Marksist öğretilere bağlı devrimci yapılar olduğu tartışılmıştır. Bir yanda Eichel (1965), J. Fischer and Meiners (1973), Meyer (1976), Schuster (1962) ve Timmermann (1973) gibi araştırmacılar bu örgütlerin devrimci yapılar olduğunu kabul ederek, yayınlarında ve söylemlerinde ılımlı söylemlerin örgütlerinin bekasını sağlamak için müracaat ettikleri taktiksel bir tavır olduğunu belirtirken, diğer yandan Teichler (1980) ise Sosyal Demokrat Partinin (SPD) kurulmasıyla birlikte doğrudan somut bir siyasi çelişkinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu dönemde sosyalist kanunların yürürlüğe sokulmasıyla birlikte, örgütlenme yasağı da başlamıştır. 1893'de Leipzig'de genç

işçilerce kurulan bir ulusal örgüt olan Dayanışma (*Solidarity*) isimli bisiklet federasyonu, yasaklanarak çalışması engellenmiştir (Akt. Krüger, 1996:7).

Bisikletin cimnastiğe göre çok daha kısa sürede hızla yaygınlaşmasının temel nedeni, bisikletin işçiler için güzel bir boş zaman aktivitesi olmakla kalmayıp aynı zamanda gerçek bir ulaşım aracı olmasındandır (Langenfeld, 1985). Dahası bisiklet genç eylemcilerin kısa sürede çok sayıda bildiri dağıtması için de önemli kolaylık sağlamaktaydı. Bunların yanı sıra Cimnastik örgütlerinde olduğu gibi *Solidarity* örgütünün karşısında duracak güçlü bir ulusal bisiklet örgütü bulunmuyordu (Krüger, 1996).

SPD her sporun ayrı bir örgütünün olmasından memnun değildi. Zira Birinci Dünya Savaşı'na kadar her sporun ayrı bir federasyonunun olduğu söylenebilir. Bu da sosyalist birliğin gerçekleşmesine engel teşkil ediyordu. 1908 yılında, SPD üyelerinin Alman Cimnastik Topluluğuna bağlı burjuvazi kulüplere üye olmasını yasaklamıştır (ATZ, 1922: 2; Akt. Krüger, 1996:8). Burjuvazi cimnastik birlikleri vatansever bir hizmet yürüttüklerine kani olmuşlardı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve Weimar Cumhuriyeti döneminde, Latince *pro patria est dum ludere videmur* (oynuyor gözükmemiz ana vatanımız uğrunadır) söylemi bir slogana dönüşmüştü ve bu dönemde Alman Cimnastik Topluluğu, resmen Genç Almanya (*Jungdeutschland*) örgütüne katılmış ve beden eğitiminin savaşa hazırlık için gerekli bir eğitim olduğu propagandasını yürütmüştür (Krüger, 1981).

Bu sportif örgütlenmeler iki farklı amaç arasında kalmıştı. Bir yandan rekor kırmak, kazanmak, üstünlük kurmak gibi motifler ön plana çıkarken, diğer yandan ise kitle katılımı, sağlık, insanların eğlenceli zaman geçirmesi, sınıf bilincinin gelişmesi, devrim ve savaş için bedensel hazırlık gibi farklı amaçlar söz konusuydu. Bireysel rekorların, bireysel üstün yeteneklerin sergilenmesi bu kitlesel amaçlarla pek de örtüşmüyordu. 1912 yılına kadar bu konuda hem işçi spor örgütleri hem de burjuvazi kulüpler ortak eğilimlere sahipti. Bu döneme kadar kitlesel amaçlar daha ön plana çıkıyordu. Ancak 1916 Olimpiyatlarının Berlin'e verilmesinin ardından milliyetçi bir dalga hâkim hale geldi ve Olimpiyatlarda madalya kazanmak temel amaç haline geldi. Mecliste yapılan bir oylamada, her ne kadar da SPD karşı oy kullandıysa da,

olimpiyatlara hazırlık (hem organizasyon hem de olimpik sporcuların hazırlığı) için özel bir bütçe hazırlanması kararı alınmıştır (Krüger, 1995).

26-28 Mayıs 1910 tarihleri arasında yapılan 5. Alman İşçi Sporları Kongresinin bildirgesinde şu ifadelere yer verilmiştir (ATZ, 1910: 116; Akt. Krüger, 1996:8):

Cimnastiğin (Turnen) amacı, organizmanın iç ve dış sağlığını temin etmektir. Cimnastik bireyin yaşam mücadelesini sürdürebilmesi için ona fiziksel direnç kazandırır ve üretimin tek yönlü zararlı etkilerine karşı denge kurabilmesi için onu güçlendirir.

Cimnastik, güçlü ve sağlıklı bir nesil yetiştirmenin aracı olarak görülmelidir. Ancak bu uzmanlaşmış bir spor etkinliği olarak ele alındığında bu değerini yitirecektir. Bu durumda birey maddi durumu nedeniyle, daha iyi beslenme ve yaşama, dinlenme koşullarına sahip olmadığı için bireysel gücünü de yitirecektir. Her cimnastik örgütünün (Turner) görevi, bireyin en önemli değeri olan sağlığını koruyacak dengeyi kurmasıdır.

Bir cimnastik örgütünün puan veya ödül kazanmak için düzenlediği bireysel ve kulüp yarışmaları, ticaret dünyasının yaptığı yarışmalara benzer. Bu tür yarışmalar ideallerden sapmaya neden olur, zaman ve para gerektirir, ancak bizim üyelerimiz için daha yüksek amaçlar vardır. Yarışmalardaki kazanma onuru ve ödüller, kulüpler arasındaki birlikteliği ve dayanışmayı engellemektedir. Ödül için yarışmaların sonucu her zaman tartışmalar ve ayrılıklardır.

Bu nedenle 5nci cimnastik örgütleri ulusal toplantısı ilan etmektedir ki, işçiler arasında yapılan yarışmalarda uygulanan her türlü ödül yasa dışıdır.

Diğer yandan yeni gelişmekte olan iki spor dalında, futbol ve halterde, aynı bölünmüşlük yaşanmamıştır. Futbol 1870'lerden itibaren özellikle okullarda ve

üniversitelerde gelişmeye başlamış, daha ziyade üst sınıfların ilgisini çekmiştir. Ancak zaman içerisinde futbol hızla yaygınlık kazanmış ve bütün sınıfların birincil ilgisi haline gelmiştir. Futbolla iştigal eden işçi kulüpleri de göreceli olarak açık toplum davranışlarını sınıf mücadelesi nosyonuna tercih etmişlerdir (Erbach, 1965; Gehrmann, 1988; Ueberhost and Hauk, 1989).

Özellikle halter ve güreş gibi mücadele gerektiren branşlarda ise daha çok işçi sınıfı ağırlığı olmuştur. 1906 yılında Alman Cimnastik Topluluğundan ayrılarak kurulan İşçi Spor Birliği (Arbeiter Athletenbund), güreş ve halter branşlarının yapıldığı tek örgüt olmuştur. Hatta bu branşlarda faal olmak isteyen ve işçi olmayan kişilerin bir işçi örgütüne üye olması zorunluluğu getirilmişti (Grote, 1996).

Savaş öncesi dönemde Alman kulüp dergilerini incelendiğinde, işçiler için kurulmuş olsun ya da olmasın, bütün cimnastik örgütlerinin aynı temalar üzerinde yoğunlaştığı görülebilir. Yine de bu yayınlar sadece siyasi görüşler açısından farklılık göstermekle kalmayıp, aynı zamanda paraya dair dikkate değer farklı bir yaklaşıma sahiptir. Burjuvazi örgütler 1882'den itibaren devletten parasal destek alırken, işçi örgütleri ise bu destekten mahrum bırakılmış ve ayakta durmakta zorlanmıştır. Bu nedenle işçi örgütlerinin yayınlarında gelir temin etmek için verilen gayreti ortaya koyan ifadeler ve resimler bolca yer almaktadır (Krüger, 1996:10).

Savaşla birlikte bu örgütler arasındaki ideolojik farklılıklar ön plana çıkmıştır. SPD ve işçi spor örgütleri uluslararası dayanışma ve işçi kardeşliği söylemlerini ön plana çıkarmaya çalışmışsa da, savaş ortamı için uygun bir söylem ortaya koymak için gerekli bir tedbir alınmamıştı. Bu dönemde SPD ve işçi spor örgütleri Ateşkes cephesine (*Burgfrieden*) katılmayı tercih etmiştir (Teichler and Hauk, 1987). Yine de savaş döneminde işçi spor örgütleri vatansever olmadıkları eleştirilerine hedef olmamak için, hükümetle işbirliği yapmış ve burjuvazi spor örgütleriyle birlikte yabancı düşmanlara karşı mücadele edilmesini telkin etmiştir (Krüger, 1996:12).

Birçok işçi spor örgütü ilk kez 1912 yılında İşçi Sporları ve Fiziksel Fitness Merkezi Komitesi çatısı altında toplanmıştı. Böyle bir merkezî spor örgütünün oluşturulması, bu örgütler üzerindeki SPD etkisini artırdığı gibi bürokratik etkiyi de artırmıştı. Savaş sonrası dönemde bu örgüt çok etkin bir konuma sahip olmuştur (Krüger, 1996:12).

Tablo-2. İşçi Sporları ve Fiziksel Fitness Merkezi Komitesi Üye Sayısı (Dierker, 1990: 529)

Federasyon	Üye sayısı	Kulüp – lokal sayısı
ATSB	738,048	6,886
Solidarity (Bisiklet)	320,000	4,951
Doğa Dostları	81,734	1,000
İşçi Spor Birliği (Arbeiter Athletebund)	52,000	960
İşçi Satranç Birliği	12,850	460
İşçi Atıcılık Birliği	5,579	412
Serbest Yelkencilik	1,660	25
İşçi Oltacılık Birliği	6,500	142
İşçi Bowling Birliği	8,216	835
İşçi İlk Yardım Birliği	42,757	1,209
Halk Sağlığı Birliği	15,393	112
Toplam	1,284,737	16,992

Savaş sonrası dönemde burjuvazi örgütlerde spor ile cimnastik arasında çatışmalar yaşanırken, işçi örgütlerinde ise ikisi birbiriyle başarılı bir biçimde uzlaştırılmıştır. İşçi cimnastik örgütü (*Turner*), bu yeni dönemde kapılarını spor olgusuna açmış ve kendisini İşçi Cimnastik ve Spor Federasyonu (*Arbeiter Turn – und Sportbund [ATSB]*) olarak adlandırmaya başlamıştır. Böylelikle ATSB en etkili ve güçlü spor örgütüne dönüşmüştür. ATSB tarafından yönlendirilen Merkezi Komite, tüm sporları bir çizgide toplamaya çalışmıştır. Merkezi Komitenin Genel Sekreteri ve burjuvazi sporda Carl Diem'in muadili olan Wildung, SPD'nin etkinliğini koruması ve gücü komünistlere kaybetmemek için önemli bir çaba sarf etmiştir. Wildung, örgütlenme bağlamında Carl Diem'in politikalarını takip etmiştir: 1920 yılında Leipzig'de özel bir işçi sporları okulu (*Bundesschule*) kurulmuş ve işçi spor politikalarının tanıtılacağı, duyurulacağı bir araç olarak spor dergisi (*Sportpolitische Rundschau*) yayınlanmaya başlamıştır. Ayrıca ulusal çabayı güçlendirmek için İşçi Olimpiyatlarına katılmış ve saygın uluslararası örgütlerde öne çıkmak için mücadele verilmiştir (Krüger, 1996:14).

Savaş sonrası dönemde burjuvazi spor örgütlerinin uluslararası etkinliklere katılması yasaklanmışken (bu yasak 1928 olimpiyat oyunlarına kadar devam etmiştir), ATSB 1920'den itibaren uluslararası örgütlerde ve faaliyetlerde yer almış, ayrıca RSI'nin de başına bir Alman komünist (Reussner) genel sekreter olarak atanmıştı. Almanya'da işçi sporlarına hâkim olmak için SPD ile komünistlerin verdiği mücadele geniş tartışmaların konusu edilmiştir (Dierker, 1990; Nitsch, 1985a, 1985b; Teichler and Hauk, 1987). Sporun öncü bir etkisi olduğu fark edilir edilmez, taraflar bunu kendi çıkarları için kullanmak üzere yoğun bir çaba sarf etmiştir. Alman İşçi Sporları hareketi 1929 yılına kadar sosyalist bir örgüt olarak kalmayı başarabildiyse de, bu yıldan itibaren hareket 1917 yılında ortaya çıkan sosyalist-komünist ayrımına uğramaktan kurtulamamıştır.

SPD ile komünistlerin yarışmaya bakışları tamamiyle farklıydı. Komünistler burjuvazi örgütlerle karşılıklı yarışmada bir sakınca görmezken, SPD bunu kabul etmiyordu. Bir sosyal demokrat olan Paul Zobel, 1924 yılı itibariyle burjuvazi spor örgütlerinde bulunan üyelerin yüzde 80'inin işçi olmasına rağmen, onlara karşı yarışmanın yanlış olduğunu, doğrusunun ise onlara yaptıklarının anlatılması olduğunu belirtmiştir. Dahası statuları dolduran işçiler, kendileri gibi işçi olan futbolcuları veya profesyonel boksörleri izlemekten geri kalmıyordu. Bu boksörlerin temel amacı dövüşerek sosyal statülerini değiştirmek, işçilikten kurtulmaktı. Aslında işçi sınıfı adına mücadele etmiyor, kendi adlarına işçi sınıfından çıkmak için mücadele ediyorlardı (Krüger, 1996:16).

1919 Leipzig'de yapılan 12. ATSB Kongresinde, yapılan her oturumda sosyal demokratlarla komünistlerin fikirleri çatışmıştır. Daha sonra bu çekişme ATSB'nin katılacağı uluslararası örgütün SWSI ya da RSI olması konusunda tekrar alevlenmiştir. Ancak az sayıda olan komünistler ATSB'de belirleyici olamamış ve örgüt içerisinde üye olarak kalmıştır. Bu durum SPD'nin ATSB statüsünde değişiklik yaptırarak, siyasi nedenlerle bireylerin üyeliğine son verilmesini statüye ekletmesiyle son bulmuştur. Böylelikle binlerce komünistin üyeliğine son verilmiştir. Bunun üzerine komünistler de harekete geçerek kendi örgütlerini (*Interest Group*) oluşturmuş ve kısa sürede örgütlenmiştir. Bu dönemde komünistler sosyal-demokratları, 'sosyal-faşistler' olarak tanımlamış ve sınıf mücadelesinde önce işçi sınıfı içerisindeki mücadeleyi kazanıp, daha sonra burjuvazi sınıfına karşı mücadele vermeyi benimsemiştir. Bu nedenle

Nazilerin iktidarı ele geçirdiği 30 Ocak 1933 tarihinden sonra bile, ATSB komünistlerle işbirliğini kabul etmemiştir (Krüger, 1996: 17).

Örgütün birliği ve özdeşliği açısından önem arz eden bir unsur olarak elit spor ele alınacak olursa, 1922 yılında çoğu toplu cimnastik gruplarından oluşan 16 bin katılımcının yer aldığı ve Leipzig’de yapılan Birinci Ulusal Alman İşçi Festivali önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde uluslararası burjuvazi spor hareketi Almanlardan uzak kalmayı tercih ederken, Belçikalı işçiler Festivale katılarak uluslararası işçi dayanışmasına dikkat çekmiştir. Ardından 1925 yılında Frankfurt’ta yapılan İşçi Olimpiyatları uluslararası işçi dayanışması açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Yeni inşa edilen Frankfurt stadyumunda 150 bin kişinin izlediği açılış töreninde, 1200 kişiden oluşan bir koro şarkı söyleyerek ve 60 bin kişi de ‘Dünya İçin İşçi Mücadelesi’ isimli bir drama sahneleyerek bu spor festivaline kültürel bir boyut eklemiştir (Auerbach, 1925; Fischer, 1976). Olimpiyatlarda bir Alman kadın kısa mesafe dünya rekorunu kırmış, ama organizasyon Uluslararası Atletizm Federasyonunca tanınmadığından rekor tescil edilmemiştir. Olimpiyatlara katılan işçilerin hepsinin kültürel etkinliklerde yer alması istenmiş, ayrıca branşı ne olursa olsun bireylerin tüm yarışmalara katılmasına izin verilmiştir. Böylelikle sportif başarıdan ziyade katılım öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu olimpiyatlarda 10 ülkeden sporcular yer almıştır (Krüger, 1996: 17).

Sovyet sporuyla yapılan anlaşma ise, bir Moskova futbol takımıyla oynanan ve 12-2 gibi farklı bir skorla kazanılan futbol maçının sonrasındadır. Köln’de 70 bin izleyicinin takip ettiği maçın ardından ATSB yöneticileri, kitlesel sporlara ve Rus etkisine kısmen göz yumulabileceğine karar vermişlerdir (Krüger, 1996: 19).

Almanya’da Naziler iktidara geldikten sonra bütün komünist örgütler yasaklanmıştır. Teorik olarak komünist işçi sporları yasaklanmadıysa da, pratik olarak komünistler tutuklandığı, hapsedildiği, sınır dışı edildiği, öldürüldüğü için büyük oranda tasfiye olmuştur. Bu esnada ATSB ise feshedilmekten kurtulabilmek için faaliyetlerini asgariye indirmiştir (Bernett, 1983; Luh, 2003).

ATSB ve diğer tüm işçi sporları örgütleri, 27 Haziran 1933 tarihinde yeni Nazi Spor örgütünün kurulmasıyla birlikte feshedilmiştir. Ancak Naziler açtıkları spor kulüplerine işçi spor kulüplerinin üyelerinin de bireysel olarak katılmalarına izin

vermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman sporunun tamamı büyük bir güç kaybetmiş, daha önce tutuklanan birçok işçi sporcular ise öldürülmüştür. Bunlardan bir tanesi de 1928 Spartakiad'ına katılan ve İşçi Güreş Federasyonu üyesi olan Werner Beelenbinder'dir. Beelenbinder, 1936 Berlin Olimpiyatlarında da Greko-Romen stilde Almanya'yı temsil ederek dördüncü olmuştur. Nazi hareketi karşıtı bildirimler dağıtan ancak spordan elde ettiği ayrıcalık dolayısıyla 1940 yılına kadar kendisine dokunulmayan sporcu, 1940 yılında Olimpiyat Oyunlarının yapılmayacağı kesinleşince tekrar işçi olarak fabrikaya gönderilmiş, 1942 yılında komünist propagandadan tutuklanmış ve 1944 yılında da öldürülmüştür (Radetz, 1982).

Savaş sonrası dönemde ise Almanya'da işçi sporları hareketlerinin tekrar yapılanmasına izin verilmemiş, aksine Hitler döneminin önemli spor liderleri tekrar iş başına gelmiştir. Bu dönemde hem Batı Almanya Olimpiyat Komitesi Başkanlığına (Karl von Halt), hem de ulusal spor örgütlerini çatısı altında birleştiren yeni ulusal spor örgütü olan Alman Spor Birliği (Deutscher Sportbund [DSB]) Başkanlığına (Willi Daume) Hitler döneminin yöneticileri atanmıştır. Bu dönemde varlığını sürdürmeyi bilen iki müstesna işçi spor örgütü olan Doğa Dostları ve Solidarity bisiklet örgütü; DSB tarafından tanınmak için büyük mücadele vermiş ancak Doğa Dostları oldukça güçlü bir örgüt olmasına rağmen, siyasi temelli olduğu gerekçesiyle spor örgütü olarak tanınması kabul görmezken, Solidarity'nin tanınma mücadelesi ise 19 Aralık 1977 yılında Alman Anayasa Mahkemesi'nin verdiği olumlu karara kadar sürmüştür. Böylelikle işçi sporlarının Federal Alman Hükümeti tarafından resmen tanınması ancak 30 yıllık bir hukuki mücadelenin ardından mümkün olmuştur (Krüger, 1996: 22).

2.3.1.2. Sovyetler Birliği'nde İşçi Sporları

İşçi sporlarının Sovyetler Birliği'ndeki gelişimi diğer ülkelerden farklı olmuştur. Zira diğer tüm ülkelerde işçi sporları, kapitalizme ve burjuvazi sporlara karşı bir örgütlenme olarak kendisini ifade ederken, Sovyetler Birliği'nden doğrudan işçiler üzerine kurulmuş bir ülke yönetiminin genel spor politikasını oluşturmaktaydı. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin resmi spor politikası işçi sporları örgütlenmesini doğurmuş ve Komünist Enternasyonal bünyesinde oluşturulan Kızıl Spor Enternasyonalisi (RSI) ile de bu politika diğer ülkelere ihraç edilmeye çalışılmıştır. Bu

yönüyle Sovyetler Birliği'nde işçi sporlarının örgütlenme mücadelesi diğer tüm ülkelerdekenden farklı olarak daha çok uluslararası bir mücadeledir.

İhtilal öncesinde Sovyetler Birliği'nde spor örgütlenmelerinde yabancıların büyük etkisi olmuştur. Ülkede bulunan çok sayıda Alman, Fransız, İngiliz, Belçikalı, İskoç, kendi sportif örgütlenmelerini oluşturmuş ve bu sporda etkili olmuştur. Ülkede halkın oluşturduğu sportif örgütler de genellikle şehirli burjuvaziye açık faaliyet yapan, köylü ve işçileri dışlayan bir yapıdaydı. Bu nedenle 1905 yılında oluşan devrimci dalga ve genel grevin yaşandığı bir süreçte ilk işçi kulüpleri de ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Moskova'nın 100 km doğusunda bulunan sanayi şehri Orekhevo-Zeyevo'da ilk Sovyet (istişare kurulu) kurulmuş ve bu kurul bir yıl sonra da kendi işçi sporları kulübünü oluşturmuştur (Perel, 1958: 5).

Bu dönemde kurulan işçi spor kulüpleri sıklıkla askerî eğitim verdikleri suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Zira bu dönemde çeşitli işçi spor kulüpleri üyeleri bir araya gelerek, bomba atma, silahlı silahsız dövüş, güreş, kılıç, eskrim ve diğer askerî egzersizleri içeren sportif çalışmalar yapıyordu (Sinitsyn, 1953: 127). 1905 yılında Rostov'da kurulan İşçi Boks Kulübü aynı zamanda ateşli silahlarla talim yapıyor ve Marksist öğretileri içeren kitaplar okuyorlardı (Novoselov, 1950: 67). Moskova, Kharkov, Oryol ve tekstil şehri Ivanovo-Vozesensk gibi sanayileşmiş bölgelerde bulunan fabrikalar bünyesinde benzeri spor kulüpleri açılıyor ve bu kulüplerde örgütlü spor etkinliklerinin yanı sıra, beden eğitimi ve geleneksel oyunlar yapılıyordu (Riordan, 1996: 46).

Orta sınıftan, burjuvazinin ve kilisenin işçi spor kulüplerini görmezden gelmesi ve ulusal spor örgütüne ve yarışmalarına katılmasına izin vermemelerine rağmen, işçi sporları hızlı bir biçimde yaygınlaşmaya ve giderek daha siyasi bir kimliğe sahip olmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında Rusya'da bulunan İngiliz diplomat Robert Bruce Lockhart, futbolun Rusya'da çok hızlı bir biçimde yaygınlaştığının altını çizerek, "İşçilerin sosyal yaşamında bu denli yoğun biçimde etkili olan futbol, eğer daha önceden tüm fabrikalara sokulmuş olsa tarihin akışı değişebilirdi" demiştir (Lockhart, 1964: 174). Lockhart'ın bu heyecanı belki abartılı bulunabilir, ancak yine de devrim öncesinde sporun toplum üzerindeki bu büyük etkisinin, Bolşevik liderlere devrim

sonrasında yeni işçi devletinde sporun siyasi olarak işlevsel ve faydacı kullanımı konusunda ilham verdiği de şüphe götürmez (Riordan, 1996: 46).

1917 yılında devrimle birlikte doğan Sovyetler Birliği yeni bir devlet tipi idi. İktidara gelen Bolşevikler daha sonra homo-sovieticus diye adlandırılacak yeni bir tip insan ve yeni tip bir toplum inşasına giriştiler (Isaev, 2002: 187). Bolşevikler kendileri için rehber olan Marksist öğretinin yeni sosyalist toplumda beden eğitimine önemli bir rol ayırdığını düşünüyorlardı (Kozlov ve Malkovskaya, 1988: 11). Lenin, beden eğitiminin sadece işçiler için üretkenliği artırıcı ve fiziksel açıdan savaşa hazır hale getirici etkisinin olmadığını, aynı zamanda her yönden gelişmiş insanların yetiştirilmesinin de yegâne aracı olduğunu düşünüyordu (Lenin, 1968: 74-75).

Fomina (2009: 12-13), Bolşeviklerin yeni kurdukları devlette spora biçtikleri temel rolleri şöyle sıralamıştır:

- Beden terbiyesi yolu ile proletarya sınıfının sağlığını artırma;
- Beden terbiyesinin eğitimdeki olumlu etkisi ve maddi verimliliği artırma;
- Yeni sosyalist devleti savunmak amacı ile askerlerin yetiştirilmesinde beden terbiyesini kullanmak;
- SSCB topraklarında yaşayan farklı milletlerin yeni Sovyet toplumunun entegrasyon çalışmalarında kullanmak.

Aslında 1917-1921 döneminde spor doğrudan savaş gayretine endekslenmişti. Sportif yapılanmanın tamamı Merkezi Evrensel Askerî Eğitim Kuruluna (*Vsevobuch*) havale edilmişti. Bu kurul bütün sportif ve eğlence etkinliklerinin kontrolünü üstlenmiş, ayrıca askerlik çağındaki (18-40 yaş) ve askerlik öncesi çağındaki (16-17 yaş) kişilerin beden eğitiminden sorumluydu (Riordan, 1996: 48).

Vsevobuch tüm burjuvazi spor örgütlerini ortadan kaldırmak ve işçi spor örgütlenmesini sağlamak üzere görevlendirilmişti. 1918 yılı sonu itibariyle Vsevobuch tarafından eğitime tabi tutulan kişi sayısı 2 milyonu aşmış ve işyerlerinde faaliyet göstermek üzere 350 işçi spor kulübü oluşturulmuştu (Starovoitova, 1969: 40). Kuruluşunun ilk yılını kutlamak üzere 25 Mayıs 1919 tarihinde Kızıl Meydanda yapılan

ve Bolşevik lider Vladimir Lenin tarafından da izlenilen toplu spor gösterisi, daha sonra dünyanın birçok bölgesinde yapılan toplu spor törenlerinin atası olmuş ve Sovyet spor festivallerinin de ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Vsevobuch'un savaş dirilleri ve silah kullanımı eğitimlerinin yanı sıra siyaset ve temel eğitim konularında olduğu gibi, 1920 yılından itibaren de Sağlık ve Eğitim Komiserlikleri ile işbirliği halinde topluma temel hijyen ve sağlık bilgisi vermesi kararlaştırılmıştı (Riordan, 1996:48).

Bu temel genel kültür eğitimi ve sağlık bilgisi eğitimi özellikle kırsal alandan şehre gelen milyonlarca köylü için büyük bir önem arz ediyordu. O dönem çok sayıda insan hastalık, açlık ve sefillikten muzdaripti ve bu durum hem iş veriminin olumsuz etkilenmesine hem de askerî gücün zafiyetine neden oluyordu. Eğer bazı maddi yetersizlikler varsa, o zaman insanların “en iyi işçi doktorları olan güneş, hava, su ve doğal hareketten maksimum düzeyde faydalanması sağlanmalıydı (Podvoisky, 1919: 41).

1920’li yılların başlarında spor hep beden eğitimi bağlamında ele alınmış ve beden eğitiminin yeni toplumun bireylerini sağlıklı kılacağı, alkol, fuhuş, gayri-medeni davranışlardan uzaklaştıracağı, toplumu yersiz dinî inançlardan ve doğal felaketlerden koruyacağı ve köylü toplumun medeni anlamda dönüşümünü sağlayacağı düşünülmüştür (Landar, 1972: 13). Bu dönemde spor ve yarışma kelimeleri daha çok olumsuz çağrışımlara sahip olmuş, yarışma sporlarının beden kültürünün itibarını düşürdüğü ve sosyalist değerleri zedelediği kabul edilmiştir (Riordan, 1996:49).

Yarışma sporlarına karşı bir tavır olmasına rağmen, 1920 yılında yapılan Ön-Olimpiyatlardan itibaren yarışma sporları zamanla ön plana çıkmıştır. Ön-Olimpiyatlar, Omsk, Yekaterinburg ve Taşşehir’de eşzamanlı olarak yapılmıştır. Taşşehir’de yapılan oyunlara, ‘Birinci Orta Asya Oyunları’ gibi önemli bir isim verilmiş, oyunlar 1920 yılı Ekim ayında 10 gün boyunca devam etmiş ve oyunlara çoğunluğu Türkistan bölgesinden olmak üzere yaklaşık 3 bin kişi kalmıştır. Oyunlarda Avrupa’daki birçok spor branşı henüz bilinmediği için bu tür sporlar yer almamış, genellikle geleneksel oyunlara yer verilmiştir. Kapanış töreninde ise halk oyunları ve cimnastik gösterilerine yer verilmiştir (Sholomitsky, 1964: 90). Bu oyunlar, Orta Asya’da Özbeklerin, Kırgızların, Azerilerin, Taciklerin, Kazakların, Türkmenlerin, Rusların, Ukraynalıların ve Beyaz Rusların bir araya gelerek bütün branşlarda yarıştıkları, hatta Müslüman

kadınların ilk kez katıldıkları oyunlar olması nedeniyle de önem taşımaktadır. Yeni kurulan Sovyet Devletinde, Rus İmparatorluğuna bağlı farklı toplulukların entegrasyonunun sağlanması açısından spora büyük önem veriliyordu: “Sporun entegrasyon açısından çok önemli etkileri vardır. Spor çok uluslu olan ülkemizde, Sovyet halkının kardeşliğini temin edecek bir çimento görevi üstlenecek derecede önemlidir” (*Sport v SSSR*, 1973: 9).

Sovyetler Birliğinde 1920’li yıllar boyunca bir dizi değişik örgütlenme modeli spora yön tayin etmeye çalışmıştır. Askerî bir yapılanma olan Vsevobuch, daha sonra kurulan askerî ve askerî nitelikli örgütlerin de çekirdeğidir. Dinamo Spor Kulübü de, iç güvenlik birimi başkanı Felix Dezerzhinsky tarafından 1923 yılında kurulan, sınır güvenliğinden sorumlu birimler, iç birlikler ve daha sonra KGB’yi oluşturacak olan Tüm Rusya Devrim Karşıtı ve Sabotaj Girişimlerine Karşı Savunma Komisyonu (*Cheka*) çalışanlarına hizmet veren bir kulüptü (Riordan, 1996: 52). Ancak 1920’li yılların sonlarına doğru 7 yıl süren savaştan duyulan bıkkınlık, barış özlemi ve hızlı sanayileşme nedeniyle Sovyetler Birliğinde spor daha önce hiç olmadığı kadar askerî düşünceden bağımsız ve sivil bir istikamet kazanmıştır.

1920’li yıllarda kulüp futbolu Sovyetlerde çok yaygınlaşmış olmasına rağmen ulusal temelde bir etkinlik ise söz konusu değildi. Takımlar şehir şampiyonlarında mücadele ediyor ve şehirlerden seçilen takımlar ortak bir turnuvada buluşarak birbirlerine karşı mücadele ediyorlardı. Erken dönem Sovyet yaşantısının birçok alanında olduğu gibi sporda da etkinliklerin nasıl örgütlenmesi gerektiğine dair devrim sonrası toplumunda çok belirgin bir sosyal politika bulunmuyordu. Sonuçta Bolşevikler de kendi yaklaşımlarını iki temel Batılı yaklaşımın üzerine inşa etmek zorunda kalmışlardır; profesyonellik ve biçimsel olarak amatör Olimpik hareket (MacAloon, 1981: 58).

Bu dönemde ülkede etkili olan bir başka örgütlenme tipi ise konsomollardır. Konsomol, Komünist Parti tarafından 1918 yılında kurulan, bütün gençliği ve gençlik örgütlerini bünyesinde toplayan Genç Komünistler Ligidir. Bu örgüt 14 ile 28 yaşındaki gençleri bünyesinde toplayan ve 1920’li yıllar boyunca burjuvazi spor örgütlerine karşı mücadele eden dinamik bir örgüttür (Riordan, 1996: 53).

Aynı dönemde ulusal spor örgütlenmesinde bir başka aktör de Komünist Parti'dir. 1923 yılında yapılan 12nci Parti Kongresinde, mahalli spor kulüplerinin fabrikalardan, çiftliklerden, ofislerden ve yüksekokullardan sorumlu olması benimsenmişti. Bu kulüpler ya diğer işçi spor kulüpleri gibi halkın hizmetine açık olacak, ya da bir işyerinde çalışan işçilere ve ailelerine hizmet vermekle sınırlı kulüpler olacaktı. 1929 yılında Komünist Parti'nin önderliğinde bir şemsiye örgüt olan Yüksek Beden Kültürü Konseyi kurulmuş ve daha sonra bu örgüt bütün sporlardan sorumlu güçlü bir devlet örgütü olarak yapılanarak, Birleşik Beden Kültürü Konseyi adını almıştır (Riordan, 1996: 53 - 54).

1920'li yıllarda halk üzerinde etkili olan bir başka sportif örgütlenme ise hijyenistlerdir. Vsevobuch'in yapısını, militarizasyon ve sportizasyon (sporun yarışma boyutunun öne çıkarılması) gibi vurguları nedeniyle sert bir biçimde eleştiren hijyenistler, genelde bilim ve sağlık sektöründe görevli kimselerdi. Onlara göre, beden kültürü, insanların hijyen bilgisine sahip olmaları ve beden zinde olmalarından ibaretti. Dolayısıyla yarışma ve oyunlar gibi olgular onlara göre insan beden ve zihnini yaralayacak potansiyel tehditlerdir. Halter, boks, güreş, hatta cimnastik gibi sporları akıl dışı, tehlikeli ve ayrıca sosyalist ahlaka da aykırı buluyorlardı. Yine de hijyenistlerin arasında yarışmalara sıcak bakan ve yarışmaların çekiciliğini hijyenik cimnastiğe ve beden kültürüne yönlendirmek açısından gerekli görenler de bulunuyordu (Semashko, 1954).

Spor çevrelerinde Proleter Beden Kültürcülerin kendilerine ait bir bakış açıları ve programları mevcuttu. Sosyalist devrimin bir uzantısı ve taşıyıcısı olarak 1917 yılında kurulan Proleter Kültür ve Eğitim Örgütü (proletekültistler), hijyenistlerden çok daha ileri giderek, burjuvazi izleri taşıyan her türlü yarışmayı, oyunları, sporu ve hatta cimnastik uygulamalarını lanetlemişlerdir. Dönemin en iyi yönetmenlerinin içerisinde yer aldığı birçok teatral gösteri sunulmuştur. Bu hareket, sporun militarizasyonuna ve sportizasyonuna şiddetle karşı çıkarken, kendisi de sporun tiyatrolaştırılması eleştirisine maruz kalmıştır (Riordan, 1996: 56).

Devrimin 10. yıldönümü nedeniyle Ağustos 1917'de düzenlenen, 'Evrensel Ekimin Görkemli Töreni' isimli teatral gösteriye, içerisinde İngiliz madencilerin, Amerikalı kovboyların, sarıklı Hintlilerin, Polonyalı süvarilerin, haç görevi yapan

dindar göçmenlerin, devasa Çin dragonlarını çekenlerin, Kızıl Ordu askerlerinin, işçilerin ve köylülerin yer aldığı 7 bin kişi fiili olarak katılmıştır. Proleter Kültür örgütünde hiçbir gösteri ve programda yalnızca izleyici olmak kabul görmüyor, herkesin bir biçimde katılımcı olması sağlanıyordu (Riordan, 1996: 56-57).

Dünyayı iki kutuplu düşünen ve er geç sosyalist devrimin tüm dünyayı etkisine alacağına inanan Sovyet liderler, burjuvazi spor örgütlerine katılmayı, onların oluşturduğu uluslararası federasyonlara üye olmayı ve özellikle de kurucu üyesi oldukları Olimpiyat Oyunlarına katılmayı uygun bulmuyorlardı. Sovyetler Birliği uluslararası arenadan kendini izole ettiği dönemde, uluslararası bağlantıları iyice zayıflamış, buna bağlı olarak da ülkedeki işçi spor örgütleri de uluslararası ilişkilerden uzak durmuş ve yalnızca Komünist Enternasyonalin politikalarının taşıyıcısı olan, kısa adı Kızıl Spor Enternasyonal (RSI) olan Uluslararası Kızıl Sporlar ve Cimnastik Örgütleri Birliği bünyesinde faaliyet göstermiştir (Riordan, 1996: 60).

1925 yılında LSI tarafından yapılan ve Sovyetler Birliği sporcularının katılmasına izin verilmeyen ilk Dünya İşçi Olimpiyatlarına karşı, 1928 yılı Ağustos ayında ilk komünist işçi sporları olimpiyatı (*Spartakiad*) yapılmıştır. Bu olimpiyatın amacı, evrensel işçi birliğini ortaya koyacak bir olimpiyat düzenlemenin yanı sıra, aynı yıl Amsterdam'da gerçekleştirilen burjuvazi olimpiyatlara karşı da bir denge oluşturmaktır. *Pravda* gazetesinde (14 Ağustos 1928) bir parti yöneticisinin açılış konuşmasında oyunların isminin önemine dair yaptığı açıklamaya yer verilmiştir (Akt. Riordan, 1996: 62):

Spartakiad ismini Spartaküs'ten aldık. Antik Çağda isyan eden kölelerin kahraman lideri olan Spartaküs'ten... Hem Komünist Enternasyonal Kongresi hem de Spartakiad işçileri sosyalizm ve komünizm için verdikleri savaşta birleştirecektir. Devrimin ortak mücadelesinde, klasik beden kültürü ve spor ile Marksist-Leninist devrimci militan kültür birbirlerinden ayrılmaz bir bütündürler.

İlk Spartakiad'da Sovyet sporcuların ağırlığı olsa da, LSI yasağına rağmen beklenmedik bir biçimde çok sayıda yabancı da yer almıştır. Oyunlara, Cezayir,

Arjantin, Avusturya, İngiltere, Çekoslovakya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Letonya, Norveç, İsveç, İsviçre ve Uruguay'dan olmak üzere toplam 600 yabancı sporcu (tüm katılımcıların yaklaşık yüzde on beşi) katılmıştır (*Pravda*, 13 Ağustos 1928). Oyunların 2 haftalık programında 21 değişik spora yer verilmiştir. Amsterdam'daki Olimpiyatlarda ise 17 spor yer almıştır. Spartakiad'da bu sporların hepsine (maraton ve 3,000 metre engelli koşu hariç) yer verilmiştir. Spartakiad'da sportif dereceler ne kadar da Amsterdam Olimpiyatlarının gerisinde kaldıysa da, 1925 Frankfurt İşçi Olimpiyatlarının ise önüne geçtiği belirtilmiştir (Kozmina, 1967: 197).

Spartakiad dünya işçileri buluşması için ilham verici bir girişim olmuştu. Oyunlarda sadece yarışmalara yer verilmemiş, birçok tören, gösteri, karnaval, kitlesel oyunlar, motosiklet ve otomobil yarışmaları, halk oyunları gösterileri, halk müziği konserleri, şiir okumaları, ayrıca sadece izleyici değil herkesin katılımcı olduğu dünya işçilerinin dünya burjuvazisini yendiği büyük bir teatral kapanış gösterisi yapılmıştı. Ayrıca seyircilerin birçoğunun daha önce hiç görmedikleri rugby, tenis, çim hokeyi gibi yeni sporlarla ilgili de gösteriler düzenlenmişti (*Pravda*, 22 Ağustos 1928).

Spartakiad'ın kış oyunları ise 1928 Şubat ayında Oslo'da yapılmıştı. Ayrıca yine aynı yıl Aralık ayında da Sovyetler Birliği kış oyunlarına ev sahipliği yapmıştır.

Spartakiad tecrübesinin hemen ardından Sovyetler Birliği ve Komünist Enternasyonal dış politikasında radikal değişiklikler yapmaya ihtiyaç duymuştur. Artık Komünist Enternasyonal ve RSI savmacı bir yapıya bürünmüş, devrimin Rus devrimi olarak kabullenilmesi ve uluslararası bir devrim olmadığının benimsenmesi fikri hâkim olmuştur. Böylelikle devrim ihracı fikrinden uzaklaşmış ve Sovyet karşıtı bir koalisyon oluşmasının engellenmesi sağlanmaya çalışılmaya başlanmıştır. 1928 yılı yazında gerçekleşen Altıncı Komünist Enternasyonal Kongresinde sosyal demokratlarla ilişkilerde yeni bir politika benimsenmesi kararlaştırılmıştır. İngiliz tarihçi Carr (1951: 99) bu politikayı şöyle tanımlamaktadır:

Kongre tarafından yayınlanan manifestoda, sosyal demokratların faşistlerle aynı çizgide görüldüğü, onların sömürgecilerin, emperyalistlerin, emperyalist soyguncu devlet ve ajanların yanında yer aldıklarının ifşa edilmesi ve bütün işçilerin proleter

devrimi yaşatmak için faşizme ve reformizme karşı savaşıma çağrısı yapıyordu.

Bu yeni politika tüm alanlarda uygulamaya konulmuş, RSI de derhal sosyal-faşist (sosyal-demokrat) liderlere karşı acımasız bir savaş başlatmıştır (*Krasny Sport*, 1929). Ardı ardına gelen bir dizi olay (Avrupa'nın yaşadığı ekonomik buhran, İtalya ve Almanya'da hâkim olan faşist rejimler) LSI ve RSI'nin tamamıyla çökmese de büyük oranda zayıflamasına yol açmıştır. 1930'ların ortasına gelindiğinde LSI'nin belkemiği durumundaki Alman işçi sporları örgütleri Hitler tarafından tamamıyla yasaklanmış, RSI ise neredeyse sadece Sovyetler Birliği içerisine hapsedilmişti (Riordan, 1996: 63).

1930'lu yılların başından itibaren Sovyet sporcular burjuvazi spor örgütlerinin faaliyetlerine katılmaya başlamıştır. Belirli sporlarda da Sovyet sporcular önemli başarılar kazanmıştır. 1939 yılında imza edilen Sovyet-Alman paktı ve ardından ikinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, hem Komünist Enternasyonal hem de RSI büyük bir güç kaybına uğramıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra her ne kadar da varlığını sürdüren farklı ulusal işçi sporları örgütleri (TUL ve FSGT gibi) ve uluslararası mesleki ve ticari spor örgütleri ile temaslar sürdürüldüyse de, Sovyet sporu artık barışçıl bir biçimde burjuvazi spor örgütleri ile temas etmeyi tercih etmiştir. Böylelikle komünist ve sosyalist spor örgütlerinin burjuvazi spor örgütlerine alternatif yapılması sevdası da terk edilmiştir (Riordan, 1996: 64).

Diğer yandan 1929 yılında Osinskii tarafından başlatılan ve sosyalist rejimin etkili bir propaganda aracına dönüşen Sovyet otomobil rallilerine de, 1930'lu yıllar boyunca Sovyetler Birliği'nin hem coğrafi olarak ulaştığı sınırları göstermesi ve hem de otomobil ve yol yapımı endüstrisinde kat ettiği yolu ortaya koyması açısından büyük önem verilmiştir. Bu yarışmalar aynı zamanda iki önemli metaforik anlatımı da bünyesinde barındırıyordu: Öncelikli olarak hedefe giden yolda karşılaşılan her türlü zorluklara karşı doğru bir yol okuma ve kahramanlıkla başa çıkma vurgulanıyor, diğer yandan kat edilen yollar üzerindeki insanların ve toprakların Sovyetler Birliği'nin tümünde sosyalizme giden yolun parçası olduğunun altı çizilmeye çalışılıyordu. Rallilerle birlikte önemi daha çok anlaşılan yol yapımının da sadece otomobilcilerin kahramanlıklarını sergilemek için değil, aynı zamanda sosyalizmi ülkenin dört bir

yanına ulaştırmak için gerekli olduğu düşünülüyordu. Rallilerle birlikte hem otomobil sektörünün sürekli teşviki yapılıyor, hem de ülkenin büyük ihtiyaç hissettiği yol ağlarının oluşturulması için propagandalar yürütülüyordu. Bu nedenle ralli yapılan kırsal bölgelerdeki halk da faaliyetlere büyük ilgi gösteriyor ve çeşitli sloganlar içeren dövizlerle yarışçılarını takip ediyorlardı (Siegelbaum, 2005: 247 – 248, 255, 259)

Özellikle 1933 yazında düzenlenen Moskova – Karakum – Moskova rallisi hem kamuoyunun hem de basının büyük ilgisini çekmiştir. Bu ralli belki de Sovyet tarihinin hem gerçekleştirdiği propaganda, hem de yolların geliştirilmesi ve kahraman sürücülerin yaratılması açısından en başarılı otomobil yarışları olmuştur. Rallinin yapıldığı yol üzerinde bulunan yerel yönetimler de birbirleriyle rekabet içerisinde olmuşlar ve daha iyi yol koşulları sağlamak için seferber olmuşlardır. Ralliye katılan sürücüler Çuvaş bölgesindeki yollardan övgüyle bahsederken, Tatar bölgesindeki yolları ise kötü koşulları nedeniyle eleştirmişlerdir. Ralliyi izleyen basın mensupları da Çuvaş bölgesinin yollarının en az Almanya'daki yollar kadar iyi durumda olduğundan gururla bahsetmiştir. Karakum rallisiyle birlikte Bolşevik Ruslar, teknolojinin giremediği Orta Asya'yı bir anlamda fethetmiş ve sosyalist ideolojinin bölgeye hâkim olması için önemli bir adım atmış olmuştur. Ralliden sonra Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan gibi Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde yol yapımı teşvik edilmiş ve otomobil sporları da hızlı bir biçimde yaygınlaşmıştır (Siegelbaum, 2005: 264-269).

2.3.1.3. İngiltere'de İşçi Sporları

İngiltere'de iki dünya savaşı arasında dönemde bazı sporlar toplum içerisinde o denli yaygınlık kazanmıştır ki, işçi hareketinin bu sporları göz ardı etmesi ihtimal dışıdır. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında toplum arasında hızla yaygınlaşan çeşitli sporlara karşı bir yandan kapitalist bir yapılanmanın ürünü olduğu gerekçesiyle eleştiriler yöneltilirken, diğer yandan da sosyalist kesimler de bu popüler olgudan yararlanmak istiyordu. Dolayısıyla 1920'lere gelindiğinde zaten sosyalist bir spor geleneği toplumda oluşmuştu (Jones, 1996: 99).

Birinci Dünya Savaşının ardından işçi sporları hareketi, hem politik işçi örgütleri hem de endüstriyel işçi örgütleri tarafından ele alındı. Savaşı takip eden yıllarda değişik işçi örgütleri sportif örgütler kurmak için toplantılar yapmaya başlamış,

işçi sendikalarının ve parti yayınlarının köşelerinde işçi sporları ile ilgili makaleler yayınlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde farklı işçi grupları tarafından çok sayıda kulüp kurulmuştur. Bu örgütlenmelerinin doğal bir neticesi olarak, Clarion bisikletçileri, işçi partisi üyeleri ve ticaret odası yetkililerinin girişimiyle, ‘toplumlar arası barışı güçlendirmek’ için uluslararası işçi sporları hareketini desteklemek üzere Spor Amaçlı İngiliz İşçileri Federasyonu kurulmuştur (*Daily Herald*, 5 Nisan 1923).

Kısa bir süre sonra İngiliz İşçi Sporları Federasyonu (BWSF) adını alan bu örgütün temel amacı uluslararası bir birliği sağlamaktır. Federasyonun liderliğini yürüten Tom Groom kararlı bir enternasyonalist olduğundan bu durum pek de şaşırtıcı değildir. Groom daha 1913 yılında Ghent’de yapılan ilk uluslararası işçi sporları konferansına Clarion bisikletçileri başkanı olarak katılmıştı. Ardından BWSF’nin de kurucu olarak yer aldığı 1920 yılında yapılan LSI konferansına katılan Groom, bu konferansta enternasyonalizm ve spora dair kendi düşüncelerini sosyalist yoldaşları ile paylaşmıştır. Groom, 1944 yılında kaleme aldığı *Kulübün 50 Yıllık Hikâyesi* isimli kitabında detaylı bir biçimde anlatmıştır. BWFS, “Top mermileri yerine futbol topları” ve “spor vasıtasıyla barış” gibi sloganlar kullanarak, LSI ile yoğun bağlantılar kurmuş ve bu dönemde Tom Groom *İşçi Dergisi*’nde; “Dünyanın barışçıl geleceği, uluslararası spor olimpiyatlarının demokratik arenasında mümkün olacaktır” diye yazarak, sporun uluslararası boyutuna vurgu yapmıştır (*The Labour Magazine*, May 1923: 9).

BWSF, 1924 yılına kadar işçi örgütleri, işçi partisi, işçi sendikaları festival ve toplantılarında yer alıp, çeşitli fiziksel etkinliklerle (halat çekme, hız koşuları, bir mil yürüyüşler, yumurta – kaşık yarışları, kadınlar arası iğne – iplik yarışları, vb.) katılım sağlamışsa da, gerçek anlamda bir spor örgütü niteliği kazanamamıştır. Bu konuyla ilgili olarak Tom Groom ve George Bennett gibi federasyonun lider isimleri, İşçi Partisini ve gazetesini (*Daily Herald*) yeterli destek sağlamadıkları gerekçesiyle eleştirmişlerdir (*The Clarion*, 8 Haziran 1923).

Ancak 1924’lerin sonuna doğru işçi sporları için şartlar gelişmeye başlamıştır. İşçi sendikaları sportif etkinliklere destek vermeye başlamış, dönemin İşçi Sendikası Kongresi (TUC) Genel Sekreteri Fred Bramley, sportif etkinliklere katılmaya başlamış ve işçi sporlarının birbirinden bağımsız spor kulüpleri vasıtasıyla değil, sendikalar vasıtasıyla daha iyi hizmet üreteceği fikri benimsenmiştir. Gelişen ilişkilerin sonucunda

1927 yılına gelindiğinde TUC, federasyonu resmi olarak tanımıştır. Bu dönemde sportif etkinlikler iyice artırılmış, birçok Avrupa ülkesi ile karşılıklı etkinlikler düzenlenmiş ve Clarion bisikletçileri 1927 Temmuz’unda Prague’da yapılan İkinci İşçi Olimpiyatına katılmıştır (Jones, 1996: 102).

Bütün bu gelişmelere ve BWSF yanında birçok diğer işçi spor örgütünün çalışmalarına rağmen, İngiltere’deki işçi sporları hareketinin Avrupa genelindeki işçi sporları hareketine göre oldukça zayıf kaldığı söylenebilir. 1927 yılında yayınlanan *People’s Year Book*, biraz da kaba bir biçimde durumu şöyle tanımlamıştır: “İngiliz İşçi Sporları Federasyonu zayıf ve çelimsiz bir örgüt olup, Federasyon ismini almaya da pek layık değildir.” İngiltere’de ancak daha militan, dinamik ve komünist etkilerin ortaya çıkmasının ardından, federasyon sportif ve politik anlamda etkili hale gelmiştir (Jones, 1996: 104).

İngiliz Komünist hareketi 1920’lerin başından itibaren sporu politik bir konu olarak ele almaya başlamıştır. Bu dönemde Marksistler de çeşitli sosyalist spor örgütlerinin içerisinde yer almıştır. Her ne kadar da bazı komünistler sporu Bolşevizmin panzehiri ve çalışan kitleler için uyuşturucu olarak algılasalar da, komünist liderlik kısa sürede işçilerin spor tutkusunun farkına varmıştır. Partinin 7 Ekim 1922 tarihinde yapılan yıllık toplantısında, uluslararası komünizm için sporun politik önemine dikkat çekilmiştir. 1921 yılında Moskova’da kurulan Kızıl Spor Enternasyonalı, sınıf mücadelesini esas alan bütün işçi hareketlerini bünyesinde topladığı gibi, İngiliz komünistleri de kapsıyordu (Jones, 1996: 104).

Bu dönemde Genç Komünist Ligi (YCL), devrimci bir spor propagandası yapmak suretiyle kendi örgütlenmesini oluşturmaya aday olarak gözüke ve çok sayıda ‘Kızıl’ spor kulübü kurulmuş olsa da, bu gelişmeler BWSF’nin kurulmasıyla birlikte hız kesmiştir. Böylelikle hem Komünist Parti hem de Genç Komünist Ligi, BWSF içerisinde etkili olma mücadelesi vermeyi tercih etmiştir. Zira onlara göre BWSF de, sınıf mücadelesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve bu nedenle de destek verilmesi gerekli olan bir örgütlenmeydi (*Workers’ Weekly*, 28 Nisan 1923).

1926 yılında YCL tekrar işçi sporları sorununu gündeme taşımıştır. Genç işçiler arasında kapitalist ve emperyalist spor hareketlerinin etkin olmasının önlenmesi amacıyla alternatif sportif örgütlenmeler oluşturulması benimsenmiştir. Böylelikle

Londra’da iki ayrı futbol ligi kurulmuş, bir kriket ligi başlatılmış ve mahalleler arası spor etkinlikleri başlatılmıştır. Dahası BWSF’nin ulusal komitesine iki komünist üye, Wakter Tapsell ve George Sinfield de katılmış ve onların girişimleriyle federasyonda komünist etki belirgin hale gelmişti. Böylelikle 1927 yılında Sovyetler Birliği’nde düzenlenen bir dizi futbol karşılaşmasına katılan genç komünist işçiler, “İşçi Devleti’ni bizzat görme fırsatını” yakalamışlardı (*Young Worker*, 27 Ağustos 1927).

Komünist Parti liderliği tarafından da desteklenen genç komünistler, BWSF’nin sosyal-demokrat liderliğinin de çözülmesini sağladı. 1927 yılı sonunda, “İşçi Sporları Hareketi” isimli bir risale yayınlayan George Sinfield, BWSF takımlarının Sovyetler Birliği tecrübesini anlatarak, komünist sporun kapitalist spor örgütlerine karşı verilecek mücadeledeki önemi üzerinde durdu. Tom Groom ve arkadaşları komünist etkinin karşısında durmaya çalıştılsa da, komünist basının da yardımıyla ülkenin birçok bölgesinde komünist spor örgütleri kuruldu (*Sunday Worker*, 5 Şubat 1928).

Federasyondaki komünist etkinin neticesinde 1928 yılında Birmingham’da yapılan Birinci Ulusal BWSF Kongresinde, federasyonunun liderliği ve tüzüğünde değişiklikler yapıldı. Böylelikle BWSF içerisindeki komünist ve sosyalist taraflar arasında gerilim artarken, İşçi Sendikası tüzükte yapılan değişikliklere karşı çıkarak, BWSF’yi artık tanımayacağını ilan etmiş; İşçi Partisi yönetimi de BWSF üzerindeki komünist etkinin kabul edilebilir olmadığını açıklamıştır. Bu çekişmelerin sonucunda sosyal-demokratlar, 1930 yılında Ulusal İşçi Sporları Birliği (NWSA) adı altında yeni bir örgüt kurmuşlardır.

RSI’nin Avrupa’nın büyük bölümünde yasaklandığı ve üyelerinin baskı altına alındığı 1929 yılında, BWSF bu örgüte katılma kararı alarak önemli bir psikolojik destek sağlamıştır. BWSF, 1920’li yıllar boyunca ülke genelinde bir dizi sportif etkinlik vasıtasıyla, Marksist fikirleri ve politikaları yaymış, aynı zamanda kapitalist etkileri de reddetmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği ve RSI ile ilişki kurulmuş, 1927 yılında Sovyetler Birliği’nde düzenlenen bir dizi futbol karşılaşmasına katıldıktan sonra, 1928 yılında da bir kafiye Spartakiad’da yer almıştır. 25 Nisan 1930 tarihinde BWSF, ‘Kızıl Sporlar Günü’ adı altında uluslararası bir spor etkinliği düzenlemiş ve Avrupa’nın değişik ülkelerinden çok sayıda takımın yanı sıra bir de Rus Futbol takımı davet edilmiştir.

Ancak Rus takımı son anda vize verilmediği için bu etkinliğe katılma şansı bulamamıştır (Jones, 1987: 171; Bunyan, 2010).

Komünistlerin BWSF kontrolünü tamamıyla ele aldıkları 1930 yılı itibariyle federasyon henüz ülke çapında örgütlenmiş değildi. Ancak çok kısa bir sürede federasyon ülkenin tüm bölgelerine yayılmış ve birçok büyük ilde temsilcilikleri açılmıştır (*Sport and Games*, Ocak 1932). 1930 yılında 3 bin olan üye sayısı, 1931 yılında iki katına çıkarak 6 bine ulaşmıştır (*BWSF Minutes*, 7 Haziran 1931). Daha sonra Birleşik Cephe hareketiyle birlikte federasyonun etkinliği iyice artmış, 1933 yılında BWSF'nin desteğiyle organize edilen futbol Pazar Ligne 585 takım katılmıştır (Condon, 1933).

Federasyon aynı zamanda özel spor etkinlikleri de düzenliyordu. Örneğin, 1930 Nisanında İngiltere ve Galler takımları arasında iki önemli futbol maçı oynanmış ve bu maçlar 3 binden fazla izleyici bulmuştur. Federasyon ayrıca 10 kulüpten sporcunun katıldığı ve binden fazla izleyicinin takip ettiği Kızıl Sporlar Günü adı altında bir etkinlik yapmıştır (*Daily Worker*, 8 Nisan 1930). Federasyonun spor etkinlikleri içerisinde müzik, oyun, dans ve eğlence gibi farklı kültürel etkinlikleri de almak suretiyle işçilerin daha fazla ilgisini çekmeyi amaçlıyordu (Jones, 1996: 111).

Her ne kadar da sportif etkinliklerin içerisine eğlence sokulmaya çalışılıyorduydu da, sporda her zaman öncelikli hedef politikti. Spor hiçbir zaman kendi başına bir olgu olarak kabul edilmiyor, ancak işçilerin sınıf mücadelesinde ihtiyaç duydukları enerjiyi ve gücü kendilerine sağlayacak ve geleceğin hâkimleri olmalarını temin edecek bir vasıta olarak görülüyordu (*Daily Worker*, 13 Kasım 1930). BWSF sporunun politik doğası kendisini en açık biçimde uluslararası faaliyetlerde ortaya koyuyordu. 1926 yılından sonra, İngiliz futbolcular, boksörler, yüzücüler, atletler ve netbol oyuncularını, Sovyetler Birliği, Fransa, İsviçre, Norveç, Almanya ve Hollanda gibi ülkelere giderek komünist sporculara karşı yarışmalara katılmış; Fransa ve Almanya'dan da komünist sporcular İngiltere'ye gelmiştir. 1927 yılında Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirilen futbol turunun ardından, 1928, 1931 ve 1932 yıllarında yapılan Spartakiad'lara katılan İngiliz sporcular, hem sportif hem de ekonomik olarak çok gelişmiş olan "İşçilerin Anavatanı"nda yapılmış devasa stadyumları, ileri seviyede uzman antrenörleri ve bol miktarda teknik malzemeyi görme olanağı yakalamıştır

(*Sport and Games*, Kasım-Aralık 1931; *Sunday Worker*, 7 Ekim 1928; *Young Worker*, 10 Ekim 1927).

1931 ile 1934 yılları arasında BWSF tarafından yürütülen çeşitli politik kampanyalar, hem ulusal hem de uluslararası spor etkinlikleriyle birlikte olumlu sonuçlar vermişti. Ancak 1930 yılından 1935 yılına gelinceye kadar, *Daily Worker*'da federasyona verilen yer geçen zamanla birlikte iyice azaldı. 1935 yılı sonunda federasyon iyice güç yitirmişti. Birçok bölgede YCL temsilcilikleri federasyonun temsilciliklerinin yerini alırken, bazı bölgelerde ise BWSF'nin politik niteliğini kaybetmesi sonucunda NWSA onun yerini alıyordu. Özgün bir Marksist kültürel örgüt olan BWSF, Birleşik Cephenin “faşist olmayan bütün spor örgütleri arasında yakın ve dostça bir işbirliği başlatılması” politikasının bir kurbanı olmuştur (Jones, 1996: 112).

Sporun ülke çapında örgütlenmesi ve politik etkinliklerle birlikte yürütülmesi her zaman önemli bir sorun olmuştur. Federasyonun yöneticilerinin de işçilerden oluşması, hem zaman hem de finans sıkıntısı doğmasına yol açmıştır. Faaliyetlerin organize edilmesi ve toplantılar için ancak mesai sonrası saatlerde yöneticiler bir araya gelebiliyor ve gece geç saatlere kadar çalışmak zorunda kalıyordu. Federasyonda ciddi bir biçimde finansal kaynak sıkıntısı yaşanıyor ve ancak çeşitli danslar, sosyal programlar ve benzeri etkinlikler yapılarak bütçe oluşturulmaya çalışılıyordu. Bu sınırlı gelirle malzeme almak, tesis yapmak veya yayın çıkarmak oldukça zor olmuştur. Federasyon tarafından çıkarılan gazetelerin hepsi kısa ömürlü olmuştur. 1929 yılında *Worker Sportsman*, 1932 yılında önce *Sport and Games*, sonra *The Worker Sportsman* yayınlanmaya başlamış ama hepsi de kısa ömürlü olmuştur. Michael Condon, BWSF'ye bağlı kulüplerin tesislerinin ‘rezalet’ bir durumda olduğunu ve durumun ancak çok yüzeysel bir biçimde gelişme kaydettiğini itiraf etmiştir (*Sunday Worker*, 9 Aralık 1928). Bu şartlar altında ulusal ölçekli faaliyet yapmak hemen hemen olanaksız olduğundan, faaliyetler hep mahalli nitelikte olmuştur.

BWSF'nin başarılı olmamasının önemli bir nedeni de politik yapısı nedeniyle her zaman arada kalmış olmasıdır. BWSF, Komünist Partiyle olan yakın ilişkisine rağmen partiden doğrudan destek alamamıştır; zira parti yöneticileri federasyonun Sovyet sporuyla fazla bağlantı kurmaksızın daha Marksist bir yapıya bürünmesini beklemiştir. Diğer yandan sağ görüşlü kişiler ise apolitik bir spor örgütü görmek

istediklerinden federasyondan uzak kalmışlardır. Dolayısıyla federasyon her zaman arada sıkışmış, kendisine özgü tutarlı bir yapı oluşturamamış ve partinin politik vesayetinden kurtulamamıştır. Kısaca, BWSF özerk bir yapı ve politik vesayetten bağımsızlık kazanamamış ve işçi sınıfı kültürünü yaygınlaştıracak sosyalist bir teoriyi ortaya koyamamıştır (Jones, 1996: 114).

BWSF bütün hatalarına ve başarısızlığına rağmen, hem spor hem de politik alanda önemli işlere de imza atmıştır. BWSF'nin en önemli başarısı işçi sınıfının, orta sınıfa bağlı kalmadan bazı işleri başarabileceğini ispatlamış olmasıdır. BWSF bir anlamda boş zaman etkinlikleri konusunda kapitalist önermelerin alternatifini ortaya koymuştur. Politik bir ifadeyle, işçilerin boş zaman etkinliklerinin kalitesini artırma hususunda önderlik etmiştir. Böylelikle BWSF, İngiliz spor ve işçi hareketi tarihinde başlıca bir bölüm olmuştur (Jones, 1996: 114).

2.3.1.4. Fransa'da İşçi Sporları

Fransa'da yirminci yüzyılın başından itibaren özellikle ülkenin Kuzeyinde işçi spor grupları kurulmaya başlamıştır. İlk işçi spor kulübü 1907 yılında kurulmuş ve hemen bir yıl sonra da ulusal bir örgüt oluşturulmuştur. İkinci Enternasyonalin Fransız bölümünü oluşturan bir grup Parisli işçi, 1908 yılında Sosyalist Atletik Spor Federasyonu (FSAS)'nu kurmuştur. Kısa sürede genişleyen ve yaygınlaşan bu örgüt, 1913 yılında adını Sosyalist Spor ve Cimnastik Federasyonu olarak değiştirmiştir. Aynı yıl bu örgüt, İngiltere, Almanya, Belçika ve İsviçre'nin de katılımıyla birlikte Uluslararası Sosyalist Spor Enternasyonalinin kuruluşuna katılmıştır (Murray, 1987: 1996).

Fransa'da birçok federasyonu çatısı altında toplamak üzere 23 Mayıs 1908 tarihinde, Fransız Ulusal Sporlar Konseyi (CNS) kurulmuştur. Bu örgütün temel amacı gençleri vatanın korunmasına hazırlıklı kılmak ve kendi değerlerini yaygınlaştırmak olarak belirlemiştir. Hâlbuki sosyalistler, sömürge karşıtı, pasifist ve uluslararası yaklaşımları ile sporun bu şekilde ele alınmasını benimsemiyordu (Murray, 1996: 29, 30).

Ancak 1917 Bolşevik devrimiyle birlikte birçok ülkede olduğu gibi Fransa'da da sporun sınıf çatışmasında işçiler için bir silah mı, yoksa işçilerin boş zamanlarını iyi geçirmeleri ve sağlıklı olmaları için bir araç mı olacağı konusundaki çatışma ön plana çıkmıştır. 1919 yılında FSAS yeniden yapılarak ismini Federation Sportive du Travail (FST) olarak değiştirmiştir (Murray, 1996: 30).

Bolşevik ihtilalının ardından, ihtilalı takip edenler komünist diye adlandırılmaya başlanırken, aynı ideallere barışçıl yoldan gidilmesi gerektiğini düşünenler ise sosyalist olarak (Almanya'da ise sosyal-demokrat) adlandırılmaya başlanmıştır. Bu ayırım Komünist Enternasyonalin bağlarına Moskova Çizgisinde hareket etmeleri ve devrimin 21 şartına bağlı kalmaları yönünde baskı yapmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak parlamenter demokrasiye inanan ve bir başka yabancı güce bağlanmayı hoş görmeyen sosyalistler, komünistler tarafından işçileri yanıltan ve aldatan işbirlikçiler ve hainler olmakla suçlanmış ve dışlanmışlardır. Bunun ardından 1921 yılında, Sosyalist Partinin yıllık kongresinde Leon Blum tarafından örgütlenen bir azınlık grup partiden ayrılmış ve bir yıl sonra da Fransız Ticaret Odası ikiye bölünmüştür. 1923 yılında ise yine aynı şekilde FST bölünmüştür (Murray, 1996: 30).

Uluslararası İşçi Sporları örgütlenmesinin ikiye bölünmesinin ardından, Fransa'da da İşçi Sporları örgütlenmesi ikiye ayrılmıştır. Moskova çizgisine karşı çıkan ve LSI üyesi olan Anton Guillevic liderliğinde 30 kulüp FST'den ayrılarak İşçi Spor ve Cimnastik Toplulukları Birliğini (USSGT) kurmuştur. Kalan 160 kulüp ise FST çatısında faaliyet göstermiş ve *Sport Ouvrier* isimli gazeteyi yayınlamıştır. USSGT ise *Sport et Loisir* ismiyle kendi gazetesini yayınlamıştır. Aynı dönemde günlük spor gazetelerinden *L'Humanite* sporla ilgili yayınlarını FST'nin bakış açısıyla yansıtırken, diğer bir günlük gazete *Le Populaire* ise USSGT çizgisinde yayın yapmıştır (Murray, 1996: 31).

Fransa'da bu iki örgüt çeşitli defalar birleşmeyi görüşmek üzere bir araya gelmişlerseler de, bu buluşmalar birliktelikten çok yeni tartışmalara yol açmıştır. İki örgüt uluslararası faaliyetlerde de örgütlenmede olduğu gibi ayrı hareket etmiştir. USSGT İşçi Olimpiyatlarına katılmayı tercih ederken, FST ise Spartakiadlara katılmıştır. LSI, zaman içerisinde bir yakınlaşma olacağı düşüncesiyle komünist örgütlerin kendi faaliyetlerine katılmasına izin verirken, RSI de kendi propagandasını

yapmak üzere üyelerinin LSI faaliyetlerine katılımını teşvik ediyordu. Bu nedenle FST üyeleri de İşçi Olimpiyatlarında yer alabilmiştir. Ancak 1928 yılından itibaren LSI, RSI ile birleşmeye dair tüm umutlarını yitirince, yollarını tamamıyla ayırmıştır. Bu bağlamda USSGT FST'yi görmezlikten gelerek faaliyetlerini yürütmek için büyük bir özen gösterirken, komünizmin 21 şartına sıkı sıkıya bağlı olan FST ise karşı sınıfla mücadeleden çok işbirlikçi olarak gördüğü kardeş örgütüne saldırmaya daha çok zaman ayırmıştır (Murray, 1996: 31).

Ancak Hitler iktidarının ardından işçi örgütleri üzerindeki baskılar artış gösterince, tabandan gelen baskının etkisiyle solda birlik konuşulmaya başlanmış ve Moskova'dan yeşil ışık yanmasıyla yükselen faşizme karşı birlik olunması gündeme gelmiştir. İşçi sporları örgütleri, soldaki bu yeni politikayı gündeme getiren ilk sol örgütler olmakla kalmamış, faşizme karşı Halk Cephesinin liderliğini yürütmüş ve aynı zamanda bu politikalarını işçi sporları örgütlerini birleştirmek suretiyle gerçek kılmışlardır. FST ve USSGT 1934 Aralık'ta bir araya gelerek İşçi Cimnastik ve Spor Federasyonu'nu (FSGT) kurmuştur (Murray, 1987a; Murray, 1987b). Bu örgütlerin birleşmesi bir başka örnek birleşmeye daha vesile olmuş ve *Sport Ouvrier* ve *Sport et Loisir* gazetelerinin yerine *Sport* gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazete bir yandan işçi hareketlerinin propagandasını yaparken bir yandan da eleştirel bir tavır takınarak denge kurmaya çalışmış ve savaş patlak verinceye kadar yayın hayatını sürdürmeyi başarmıştır (Murray, 1996: 33).

Sport gazetesinin yayınlarının da etkisiyle kuruluşunda yaklaşık 30 bin üyesi olan FSGT'nin üye sayısı 1935'de 43 bine ve Halk Cephesinin başarıya ulaşmasının ardından 1937'de ise 135 bine ulaşmıştır. En başarılı olduğu dönemde ulaştığı üye sayısı 160 binin üzerine çıkmayan işçi sporları örgütü, o dönemde Fransa'da spor örgütlerinin toplam üye sayısının 3,5 milyon olduğu göz önünde tutularsa pek de etkili olmuş sayılamaz (Trist, 1990).

Halk Cephesi savaş başlamadan önce, 23 Ağustos 1939 tarihinde Nazi-Sovyet paktının imzalanması ile birlikte nihai bir şokla sona ermiştir. Fransız parlamentosunda komünist milletvekilleri ifşa edilmiş; ancak FSGT ise Nazi-Sovyet paktına itibar etmemiştir. Ulusal direnişte büyük rol oynayan komünistler, Halk Cephesinin uzantısı olarak yeniden Komünist Partiye hayat kazandırmıştır. Savaş sonrasında FSGT ulusal

sporun yeniden örgütlenmesi çağrısında bulunmuş ama bu çağrı karşılık bulmamıştır. 1946 yılında baskın bir biçimde komünist etki altında bulunan FSGT ulusal kongresinde Fransız sporunda bütüncül bir reform yapılması önerisinde bulunmuş ve 1938 yılında ürettiği ‘sağlığın öncüleri’ sloganını tekrar gündeme taşıyarak hükümetin sporla ilgili birçok politikasını eleştirmiştir (Murray, 1996: 40).

1951 yılında FSGT’den kopan küçük bir sosyalist azınlık ise Leo Lagrange anısına Çalışanlar Spor Birliğini (UST) kurmuşlardır. Ancak UST Fransız sporuna etki eden bir güce hiçbir zaman sahip olamamıştır. 1952 yılında hükümet FSGT’ye yaptığı mali yardımı iptal etmiştir. Aynı yıl Sovyetler Birliği de Helsinki Olimpiyatlarında yer almak suretiyle dünya çapında yaygınlaşmış olan burjuvazi spora katılmıştır. Bu dönemden itibaren 10 yıl süreyle FSGT kendi kabuğuna çekilmiştir. 1962 yılına gelindiğinde birçok kültürel devrim meydana gelmiş, siyahlar, kadınlar, bastırılan diğer gruplar hak arayışlarına girmiş ve daha çok tanınma isteminde bulunmuşlardır. Bu pasif dönemde FSGT, 1937-38 yıllarında olduğu gibi eğitim yapan kurumların oluşturulmasına öncelik vermiş ve üyelerinin sağlık ve beden eğitiminin felsefi temellerine dair çalışmalara ağırlık vermesini desteklemiştir. Bu dönemde Jean Guimier, Maurice Baquet, Robert Merand ve Rene Deleplace gibi eğitimcilerin yaptığı çalışmalar meyvesini 1968 yılında Eğitim ve Bilim Konseyinin (CPS) kurulmasıyla vermiştir (Moustard, 1983; Murray, 1996: 40, 41).

Zamanın ilerlemesine paralel olarak FSGT’nin vurgusu değişmiştir. İşçi sınıfının spesifik olarak ortadan kalkmasının ardından FSGT ilgisini çeşitli dezavantajlı gruplara (kadınlar, azınlıklar, yaşlılar, engelliler, vb.) yöneltmiş, çalışmalarını ‘herkes için spor’ bağlamında yoğunlaştırmıştır. Buna bağlı olarak da belirgin değişiklikler ortaya çıkmış, sportif başarı yerini toplumun sağlığına bırakmıştır. Günümüzde FSGT yarışmayı, elit sporu, rekorları kabullenmektir. FSGT’nin 1950’lerden itibaren geçirdiği değişimlerde Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri belirleyici olmuştur. 1952 yılında Sovyetler Birliği ve uydusu ülkelerin Olimpiyat Oyunlarına katılması ve özellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Almanya’nın sportif başarıları ki bu başarılar bu ülkelerin siyasi üstünlüğüne de delil olarak sunulmuştur, FSGT’nin de Olimpiyat Oyunlarını desteklemesine yol açmıştır. Daha önce olimpizmin yanında, fakat olimpiyat oyunlarının karşısında olan FSGT artık oyunları da içtenlikle desteklemeye başlamıştır (Murray, 1996: 41).

Bugün Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından uzun yıllar geçmesine rağmen, FSGT ülke genelinde dezavantajlı sosyal gruplar için çalışmalar yapmaya devam etmekte ve CSIT bünyesinde uluslararası etkinliklerde varlık göstermektedir.

2.3.1.5. Finlandiya'da İşçi Sporları

1880'ler Finlandiya'da sporda önemli adımların atıldığı yıllar olmuştur. İlk spor dergileri 1880'lerde yayınlanmaya başlamış, ilk ulusal cimnastik festivali ise 1886 yılında düzenlenmiştir. Bu yıllarda önemli spor dallarında ardı ardına kulüpler açılmış, halk arasında atıcılık, kayak gibi sporlarda yarışmalar düzenlenmiş, eğitim kurumlarında sporun önemine dair bilgilendirmeler yapılmaya başlanmıştır. Endüstriyel işçi sınıfının günlük yaşamında fiziksel egzersizler her geçen gün daha çok önem kazanmaya başlamıştır. 1870'lerden itibaren büyük fabrikalarda işçi toplulukları sportif örgütlenmeler oluşturmaya başlamıştır. Bu dönemde işçilerin en fazla itibar ettikleri etkinlikler ise atıcılık ve güç gösterisi içeren uygulamalardır. Ayrıca çok uzun zamandır avcılık, yelken gibi etkinlikler de revaçtaydı (Laine, 1996: 69).

Böylelikle özellikle işçilerle, köylülerin yoğun biçimde katılım sağladıkları, atıcılık, kürek ve yelken gibi popüler spor etkinlikleri düzenlenmeye başlamıştır. Bu yarışmalara kayda değer para ödülleri konularak katılımcıların ilgisi artırılmaya çalışılmıştır. Bu girişimlerin temelinde ise her an hazır bir askerî güç bulundurma amacı yatıyordu (Laine, 1996: 69).

Finlandiya'da ilk işçi sporları kulübü olarak değerlendirilmesi gereken örgüt, 1887 yılında kurulan *Helsingin Ponnistus* (Helsinki Girişimi) isimli kulüptür. Bu kulüp özellikle yetenekli işçileri, özellikle becerikli zanaatkârları ve matbaacıları bünyesinde topluyordu. Kulüp, İsveççe konuşan yerleşik aristokratik topluma karşı, Fince konuşan sivil halkın birlik olmasını sağlamayı amaçlıyordu. İşçiler arasında beden kültürü ve sporu yaygınlaştırmak adına işçi sporcular adına yıllıklar basılıyor, ayrıca 1895 yılından itibaren de sosyal-demokrat bir gazete olan *Työmies* (Çalışan Adam) yayınlanıyordu. Bu yayınlar, sporun fiziksel yıpranmaya ve ihtiyarlamaya karşı bir silah olarak kullanılması için yoğun propagandalar yapıyordu (Lahti, 1948; Laine, 1984).

Finlandiya İşçi Partisi 1899 yılında kurulmuştu. Bu döneme kadar kurulan birçok işçi sporları kulübü doğrudan partiyle bağlantılı değildi. Cimnastik faaliyetleri siyasi bağlardan daha çok, sınıf ayrımına göre yapılıyordu. 1897 yılında Fince konuşan işçi sınıfını güçlendirmek ve işçilerin patronlara karşı giriştiği içgüdüsel mücadeleyi desteklemek amacıyla işçiler için cimnastik federasyonu kurulmuştur. Bu örgütün kuruluşuna Helsinki Girişimi'nin kurucusu Viktor Damm önderlik etmiştir. Damm, 1897 ve 1898 yıllarında da *Cimnastik Kulüpleri Kuruluşu* ve *İşçi Kulüpleri İçin Cimnastik Kitabı* isimli kitapçıkları yayınlayarak, işçi sporları hareketinin teorik ve pratik temellerini açıklamıştır (Laine, 1996: 69-70).

Finlandiya'da bağımsız bir işçi sporları hareketinin kurulması 1902 yılını bulmuştur. İşçi sporları ile muhafazakâr spor hareketleri ilk kez 1905 yılında yapılan bir genel grev esnasında, işçileri korumak amacıyla işçi sporcuların Kızıl Muhafızlar adıyla bir oluşuma gitmesiyle karşı karşıya gelmiştir (Laine, 1996: 70).

Birçok büyük işçi sporları kulübü, 1906 yılında kurulan ve ülkenin genel spor örgütü olan Finlandiya Cimnastik ve Spor Federasyonu (SVUL) bünyesine dâhil olmuştur. SVUL modern bir örgütlenme yapısına sahip olmuş ve kitlesel katılımları teşvik eden yarışmalar düzenlemiştir. Ancak ortaya çıkan siyasi çatışmalar nedeniyle SVUL içerisinde de sorunlar çıkmış ve 1912 yılında İsveççe konuşan spor örgütleri SVUL'dan ayrılarak kendi örgütlenmelerini oluşturmuştur. Özellikle 1912 yılında düzenlenen Olimpiyatlarda elde edilen başarının ardından, SVUL içerisinde milliyetçilik dalgaları iyice güç kazanmış, bu durum işçi sporcuların örgütten uzaklaşmasına ve yeni bir örgütlenme ihtiyacı duymalarına neden olmuştur (Laine, 1996: 70).

Her ne kadar da yarışma dışı kitlesel spor organizasyonları yaygın bir biçimde yapılıyor olsa da, Finlandiya'da sporun yarışma boyutuna daha fazla önem veriliyordu. Laine (1996: 70), işçi sınıfının kendi aralarından çıkan atletlerin ve güreşçilerin elde ettikleri zaferleri, proletaryanın burjuvaziye olan üstünlüğünün simgesi ve ideolojik bir silah olarak gördüklerini belirtmektedir. İşçiler, 1912 Stockholm Olimpiyatlarında altın madalya alan ve ulusal kahraman ilan edilen Hannes Kolehmainen ile gurur duyuyorlardı. Zira birçok diğer başarılı atlet ve güreşçi gibi Kolehmainen de işçi spor kulübü üyesi bir sporcuydu. İşçi sporları kulüplerinin bu denli önemli sporcular

yetiştirmeleri nedeniyle, ayrı bir ulusal merkezî işçi spor örgütü kurulması sürekli gündemde olmuş ancak SVUL içerisinde kalınarak bu örgütün daha demokratik bir yapıya bürünmesi yönünde tavır alınması benimsenmiştir. İşçi sporları hareketi ayrı bir örgüt kurmasa da 1915 yılından itibaren kendi dergisini yayınlamaya başlamıştır (Laine, 1996: 70).

Ancak 1917 yılında gerçekleşen Rus Devrimi ve Finlandiya'nın bağımsızlığının ardından durum tamamıyla değişmiştir. Bağımsızlıkla birlikte sınıf çatışması alevlenmiş, 1918'de Sivil Savaş'ın patlak vermesinin ardından işçi sporcuların bir kısmı Kızıl Muhafızların, muhafazakâr sporcuların bir kısmı ise Ak Muhafızların yanında savaşa katılmıştır. SVUL yönetimi Ak Muhafızları desteklediği için, savaş sona erince Kızıllar için savaşan sporcular örgütten atılmıştır (Laine, 1996: 70).

Savaş sonrasında hızlı bir biçimde örgütlenen işçi sporcular, 1919 yılında kurdukları Finlandiya İşçi Sporları Federasyonu (TUL) çatısı altında toplanmışlardır. Örgütlenme açısından SVUL'u izleyen TUL, kısa sürede yerel ağlarını oluşturmuş, eğitim, gençlik ve kadınlarla ilgili özel şubeler açmıştır (Hentila, 1982).

TUL her üç yılda bir büyük bir işçi sporları festivali düzenlemiştir. Kısa sürede yaygınlık kazanan örgüt, ilk iki yılsonunda (1921 yılı itibariyle) rakibi konumundaki SVUL'dan fazla üyeye sahip olmuştur. TUL, yarışma sporlarına önem vermiş ve geleneksel muhafazakâr spor gruplarına karşı elde edilecek başarıları önemsemiştir. TUL'un bu kadar kısa sürede büyük itibar görmesi, rakibi durumundaki SVUL'u zora sokmuş ancak işçi sınıfının sivil savaşta uğradığı yenilgiyi müteakip, Finlandiya'da pek çok işçi lideri ya sürgüne gönderilmiş ya da hapsedilmiştir. TUL'un kurucu lideri olan ve 1927'ye kadar başkanlık görevini yürüten Eino Pekkala da bu dönemde hapsedilen işçilerin arasında yer almıştır (Laine, 1996: 72).

Tablo-3. 1919-1982 Yılları Arasında TUL ve SVUL'un Üye Sayıları (Laine, 1996: 72).

Yıl	TUL	SVUL
1917	---	43,100
1919	11,300	25,000
1921	24,300	22,400
1924	28,000	34,100
1926	26,000	40,800
1928	38,700	39,000
1930	30,300	43,600
1935	39,200	83,800
1940	44,600	115,000
1945	93,600	148,000
1950	230,300	320,000
1955	209,200	418,000
1965	321,500	605,000
1970	340,100	744,100
1980	491,600	949,400
1982	517,700	1,046,000

TUL uluslararası etkinliklere önem veriyordu. LSI'nin kuruluşunda yer almakla kalmayıp aynı zamanda RSI'nin de içerisinde yer almıştır. TUL, LSI içerisinde Sovyetler Birliği'nin yer alması fikrini desteklemiş, böylelikle LSI ile RSI arasında doğal bir bağ oluşacağı görüşünü savunmuştur. Bu nedenle RSI'nin İşçi Olimpiyatlarına katılması yasaklanınca en büyük tepkiyi de TUL göstermiştir. TUL, sürekli iki uluslararası örgütün yaklaştırılması için çaba içerisinde olmuştur (Hentila, 1982; Laine, 1978).

1927 yılına gelindiğinde TUL artık barışçıl gelişim ortamını kaybetmişti. Bu yılda gerçekleştirilen TUL Konferansı öncesinde, örgütün sosyalist ve komünist kanatları arasında şiddetli tartışmalar ortaya çıkmıştı. Bu konferansta sosyalistler az farkla da olsa çoğunluğu elde ettikleri için, TUL'un yönetimini tamamıyla sosyalist bir kadrodan oluşturmuştur (Hentila, 1982).

1927 yılında LSI Konferansı da TUL'un ev sahipliğinde Helsinki'de yapılmış ve bu konferansta LSI, RSI ile tüm ilişkilerini kesme kararı almıştır. Buna rağmen TUL bu kararı desteklememiş ve 1928 Moskova Spartakiad'ına katılma fikrini desteklemiştir. Ancak 1928 yılında Spartakiad'a katılma konusunda büyük tartışmalar yaşanmış ve yönetici kadronun karşı çıkmasına rağmen güçlü sporculardan oluşan 80 kişilik bir ekip ile Finlandiya oyunlarda yer almıştır. Yine de oyunlara katılan sporcuların tümü TUL üyeliğinden çıkarılmış ve SSCB ile tüm ilişkilerin sona erdirilmesi kararı alınmıştır (Hentila, 1982; Laine, 1978).

TUL'un komünist spor örgütleriyle ilişkilerin sona erdirilmesi yönündeki kararına rağmen, Helsinki Jyry gibi bazı spor kulüpleri Sovyetler Birliği, Norveç, Almanya, Estonya ve İsveç'teki işçi kulüpleriyle ilişkilerini sürdürmüştür. Helsinki Jyry bu tür temasları nedeniyle 1929 yılında TUL üyeliğinden çıkarılmıştır. Takip eden süreçte de Jyry ile temasta olmaya devam eden diğer tüm kulüplerin TUL üyelikleri sona erdirilmiştir. 1929 yılı sonunda TUL'dan uzaklaştırılan spor kulüplerinin yanı sıra hala TUL üyesi olan 100 kadar spor kulübü bir araya gelerek İşçi Sporlarını Birleştirme Komitesini (TYK) kurmuşlardır (Hentila, 1982; Laine, 1978).

TYK, TUL'dan atılan kulüplerin geri alınması için ve örgütten atılmaların yasaklanması için mücadele etmiş, ancak Finlandiya'da gücü elde tutan sağ kanat bu komitenin çalışmasına müsaade etmemiş ve 1930 Haziranında TYK kapatılmış, yöneticileri ise hapsedilmiştir. İşçi kulüplerine karşı baskılar bununla sınırlı kalmamış, 1930-1934 yılları arasında TUL'un kurucularının da arasında bulunduğu 157 kulüp yasadışı ilan edilmiştir. Bu durum TUL'un sosyal demokrat yöneticilerini komünistlerden kurtulmaları nedeniyle göreceli olarak memnun da etmiştir (Hentila, 1982; Laine, 1978).

SVUL ile TUL'u birleştirmek adına birçok önemli girişim olmuştur. Bu girişimlerden en önemlisi daha sonra Finlandiya Devlet Başkanlığı görevi de üstlenen, geçmişte başarılı bir yüksek atlamacı olan ve Atletizm Federasyonu Başkanlığı yapan Urho Kekkonen'in girişimidir. Kekkonen iki örgütün eşit temellerde bir araya gelmesini öngörmüştür (Hentila, 1982). Bu dönemde SVUL tarafından TUL'un ileri derecede politik bir örgüt olmasına dair eleştiriler ön plana çıkmış ve iki örgütün birleşmesi fikri hiçbir zaman gerçek bir temel bulamamıştır. Ancak 1930'lu yılların başında Sosyal

Demokrat Parti (SDP), ulusal birlik projesine destek vererek, TUL'un da bu yönde hareket etmesini talep etmiştir. Bu bağlamda TUL liderliği 1934 yılında yapılan spor festivalinde aşırı siyasi sloganların ve aşırı siyasi davranışların engellenmesini kararlaştırmıştır. Ancak bu karar üyeler arasında memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Belki de TUL'un politikalarındaki bu nötrleşmenin en göze çarpan sonucu, sosyalist hareketin güçlü olduğu tüm ülkelerin aksine Finlandiya'da Nazi Olimpiyatlarına karşı hiçbir ciddi direniş sergilenmemiştir (Laine, 1996: 76).

1935 yılında Eğitim Bakanlığının teşvikiyle merkezî bir spor federasyonları komitesi oluşturulmuştur. İçerisinde iki tane TUL üyesi de bulunan bu komite, iki örgütün birleştirilmesi için ilk adımları atmış, ancak bu komitenin önerileri fazla ciddi bulunmamıştır. Bu dönemde pek de başarılı olmayan bir birleşik örgüt denemesi de 1934 yılında aşırı sağcılar, savunma güçleri ve Ulusal Eğitim Dairesinin destekleriyle kurulan Bağımsız İşçi Sporları Federasyonu'dur (Hayrinen & Laine, 1989).

1937 yılında hükümete destek veren SDP, ülke sporunda birliğin sağlanması için ortak yarışmalar organize edilmesi fikrini benimsemiştir. Bu dönemde SDP ve TUL yöneticileri işçi hareketinin sadece sporda birlik sağlanmasından değil, ülkenin genel birliği ve kalkınmasından da sorumlu olduğu fikrini paylaşıyordu. İskandinav Demokrasisine giden yolda sporun işçi sınıfıyla toplumun diğer kesimleri arasında bir köprü görevi üstleneceği fikri benimsenmişti. Bu fikirler dönemin hükümet politikalarıyla da birebir örtüşüyordu (Hentila, 1982).

TUL, 1939 yılında yapılan kongresinde uluslararası yarışmalarda ve Olimpiyat Oyunlarında ülkenin temsil edilmesi için SVUL ile işbirliği yapılması fikrini prensip olarak benimsemişti. Bu karara rağmen TUL içerisinde bu işbirliğine şiddetle karşı çıkan güçlü bir muhalefet vardı. Ancak 1936 yılından beri Halk Cephesini oluşturmak için mücadele eden ancak istediği desteği bulamayan Komünist Parti, bu girişimine faydası olacağı düşüncesiyle daha 1938 yılında böyle bir işbirliğinin desteklenmesi gerektiğini ortaya koymuştu (Hentila, 1982).

Yine de sonuçta SVUL iki federasyon arasında böyle bir anlaşma yapılmasına karşı çıkmıştır. 1940 yılında Helsinki'de yapılması planlanan Olimpiyat Oyunları bile iki tarafı birleştirememiştir. TUL, iki örgüt arasındaki ilişkinin ülkenin tümünü ilgilendiren Olimpiyat Oyunlarına karşı olumsuz bir tavır geliştirilmesine engel

olmasının söz konusu olamayacağını belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşının patlak vermesi nedeniyle 1940 Olimpiyatları da iptal edilmiştir.

TUL, daha savaş öncesinden başlayarak üyelerine ilk yardım eğitimleri vermeye ve askerî hazırlıkları içeren fiziksel eğitime başlamıştır. Savaşın başlangıcında Finlandiya ile Sovyetler Birliği arasında gerçekleşen ve 'Kış Savaşı' olarak adlandırılan savaşta TUL üyeleri önemli bir görev üstlenmiştir. Ardından 1940 - 1941 yıllarında düzenlenen geçici ateşkes döneminde de askerî propagandanın içerisinde yer almıştır. 1941 yılında Finlandiya Nazi Almanya'sının yanında savaşa girdiğinde, dünyanın herhangi bir yerinde faşist cepheye yer alan tek işçi spor örgütü olarak TUL cephenin ön saflarında yer almıştır (TUL Dergileri, 1939-1944; Akt. Laine, 1996: 77).

Savaş sonrası dönemde TUL çok daha geniş bir hareket alanı bulmuştur. Bu dönemde işçi hareketiyle ilişkili tüm örgütler, hatta Komünist Parti de yasallaşmış, ayrıca SDP, Finlandiya Demokratik Halk Ligi ve Tarımsal Parti birlikte koalisyon hükümeti kurmuştur. TUL ile SVUL tam eşitliği esas alan bir tabanda ortak çalışmaya başlamış, ancak uluslararası örgütler nezdinde tek temsilci olarak SVUL yer almaya devam etmiştir (Hentila, 1984; TUL Yıllık Raporları, 1945-1948; Akt. Laine, 1996: 79).

Savaş sonrası dönemde TUL, LSI'nin yeniden kurulması girişimlerinde aktif olarak yer almıştır. TUL'un bu konudaki görüşü, bütün işçi spor örgütlerini bünyesinde toplamaması halinde LSI'nin yeniden kurulmasına gerek olmadığı yönündeydi. 1947 yılında Sovyetler Birliği de her bir sporun uluslararası federasyonuna üye olunması kararını almış, Olimpik harekete ve muhafazakâr spor örgütlerine katılmanın kaçınılmaz olduğuna karar vermişti. Artık izlenecek en iyi stratejinin, muhafazakâr spor örgütlerini daha demokratik yapmak için mücadele etmek olduğuna kanaat getirilmişti (Hentila, 1984; TUL Yıllık Raporları, 1948; TUL Kongre Tutanakları, 1948; Akt. Laine, 1996: 79).

1948 yılında yapılan Olimpiyat Oyunlarında TUL sporcuları da Finlandiya milli takımını temsil etme olanağı bulmuştur. 1952 yılında Helsinki'de yapılan Olimpiyat Oyunları ise TUL ve SVUL'un ortak çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. 1948-1962 yılları arasında Soğuk Savaş dönemi TUL için varoluş mücadelesi verme süreci olmuştur. Bu dönemde örgüte bağlı birçok üye kuruluş ve komünistler otonomi

kazanmak için mücadele vermiştir. Böylelikle 1959 yılında SDP yenilgiyi kabul ederek, SVUL ile yakın ilişki içerisinde olacak kendisine ait yeni bir spor örgütü oluşturma yoluna gitmiştir; Merkezi İşçi Sporları Federasyonu (Hentila, 1984; TUL Yıllık Raporları, 1948-1962; Akt. Laine, 1996: 79).

Soğuk Savaş sürecinde SVUL, TUL üzerindeki baskısını artırmış, TUL sporcularının uluslararası arenada yer almasına izin vermemiştir. Ancak TUL, sosyalist ülkelerdeki işçi sporları örgütleriyle temasını sürdürerek, varlığını güvence altına almıştır. 1962 yılından itibaren ise TUL ulusal spor örgütlerine ‘yarışmacı üye’ olarak katılarak, uluslararası yarışmalarda temsil olanağı bulmuştur. 1979 yılında sosyal-demokrat spor örgütleri tekrar TUL’a katılmış ve böylelikle TUL yeniden işçi sporları örgütünde birliğin sağlandığı çatı olmuştur (Hentila, 1982).

Genel olarak TUL tarihi incelendiğinde, işçi sporları hareketinin bölünemez bir bütün olduğu görülecektir. Ne bu hareketin siyasi bağlamı göz ardı edilebilir, ne de sporun ayrılmaz bir parçası olan yarışmacı doğası görmezden gelinebilir. TUL hala sıradan insanların spor yapmasına imkân tanıyan kâr amacı gütmeyen sivil bir toplum örgütü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Ancak yarışma sporlarını ilgili ulusal spor örgütlerine terk etmiş olmakla beraber, gençlerin spora kazandırılması ve herkes için spor politikalarına yoğunlaşmıştır. Yine de TUL’a bağlı spor kulüplerinde 60’dan fazla branşta faaliyetlerini sürdüren elit sporcular bulunmaktadır. TUL’un resmi internet sitesine göre (2011), bu örgüte bağlı 1,000 yerel spor kulübünde 280,000 sporcu bulunmaktadır. Ayrıca TUL, CSIT bünyesinde yapılan uluslararası yarışmalarda da yer almaktadır.

2.3.1.6. Avusturya’da İşçi Sporları

Avusturya’da işçi sporları Avusturya işçi hareketi için büyük öneme sahip olan sosyalist kültür hareketiyle bağlantılı olarak gelişmiştir. Bu hareket tüm dünyada sadece Avusturya’ya özgü olan ‘Avustro-Marksizm’ nosyonuna dayanmaktadır (Mit uns zieht die Neue Zeit, 1981).

Aslında Avusturya’da işçi sporları hareketi Almanya’daki işçi sporlarının gelişiminden fazla bağımsız değildir. Özellikle *Turner* ve cimnastik örgütlenmeleri hem

işlevsel hem de ideolojik açıdan Alman Cimnastik Topluluğu (Deutsche Turnerschaft) ile yakından ilişki içerisinde olmuştur. Alman Avusturya *Turner* hareketinde milliyetçilik vurgusu Almanya'da olduğundan çok daha ileri bir durumdaydı. Mehl (1923: 45), 1886 yılında kurulan ilk cimnastik kulübüne 'Aryan ırkından gelen Almanların' dışında kimsenin üye olamayacağı şartının konulmasını, Avusturya'daki Alman faşizminin Almanya'dakinden çok daha ileri bir düzeyde olduğunun göstergesi olarak görmüştür.

Ardelt (1969)'e göre bu tür aşırı faşizan eğilimler dolayısıyla sayısı hızla artan işçi sporları örgütleri bünyesindeki sosyal demokratlar, *Turner* faaliyetlerinden uzak durmak zorunda kalmıştır. Bu durum hem burjuvazi spor örgütleri hem de *Turner* kulüplerinin aşırı tepkisel tavırlarından uzak kalmak isteyen işçilerin yeni bir *Turner* yapılanmasına gitmesini zorunlu kılmıştır. Avusturya'da *Turner* grupları 1894 yılında, 8. Bölge olarak Alman İşçi Cimnastikçiler Birliği'ne katılmıştır. Ancak Avusturyalı işçi sporcular 1909 yılında bu Alman örgütünden ayrılarak bağımsız Avusturya İşçi Cimnastikçiler Birliği (*Österreichischer Arbeiterturnerbund*) çatısı altında toplanmıştır (Krammer, 1996: 84).

1895 yılında daha sonra şansölye ve devlet başkanı da olan Karl Renner arkadaşlarıyla birlikte bağlantısız bir spor kulübü kurmaya karar vermiştir. Bu girişim partinin açık memnuniyetsizliği ve muhalefetine rağmen hayat bulmayı başarmış ve *Doğa Dostları* isimli kulüp Birinci Dünya Savaşı öncesinde Münih, Zürih, Bern, Luzern, Berlin, Paris, Londra ve New York gibi şehirlerde temsilcilikler de açarak büyük bir popülerite kazanmıştır (Krammer, 1996: 84).

1898 yılında yapılan parti konferansında sosyal demokratlar işçi sporları karşısındaki tutumlarını, "ancak ciddi işlerle uğraşamayacak kişiler için bu faaliyetlerin uygun olduğu" şeklinde açıklamışlardır (Verhandlungen, 1898: 112). Ancak yine de işçi sporları büyük bir rağbet görmüş, 1898 yılında kurulan İşçi Bisiklet Federasyonu 1914 yılına gelindiğinde 423 kulüp ve 24,000 üyesiyle büyük bir örgüte dönüşmüştür (Gastgeb, 1952). Buna rağmen partinin işçi sporlarına karşı güvensizliği iki temele dayanıyordu; spor Avusturya işçi sınıfının yüksek mertebesini temsil edecek bir uğraşı olarak görülmediği gibi, işçi sporlarının geleneksel burjuvazi spor karşısında üstün bir başarı ortaya koyacak yetkinliğe sahip olmadığı düşüncesi hâkimdi. Ayrıca sporla

uğraşanların birçoğu sporun apolitik bir uğraşı olduğu düşüncesine sahipti. Bu nedenle işçi sporları hareketleri de gereksiz kabul ediliyor ve bu hareketlerin işçilerin partiye ve sendikaya karşı ilgisini dağıtacağından endişe ediliyordu. Bu nedenle *Turner* örgütlerince işçilerin eğitilmesiyle ilgili olanaklar parti ve sendikaların ileri gelenleri tarafından şiddetli bir biçimde reddedilmiştir (Krammer, 1996: 84).

Savaş sonrasında Sovyetlerin Budapeşte ve Münih'te uğradığı itibar kaybı, Avusturya'da sosyal demokratların mesafeli duruşunun tüm işçiler tarafından takdir edilmesini sağlamıştır. 1920 yılında sosyal demokratlar Hıristiyan Sosyal Demokrat Parti ile birlikte koalisyon hükümeti oluşturduğunda, ülkede hem parti hem de sendikal olarak işçi sınıfının birliğinin korunması sağlanmıştır. Hatta Sovyetler Birliği'nin dışında Komünist Parti'nin kurulduğu ilk ülke Avusturya (Kasım 1918) olmasına rağmen, bu partinin iç politikadaki etkisi oldukça zayıf olmuş ve seçimlerde de hiçbir varlık gösterememiştir (Steiner, 1983).

Sivil savaş sonrasında ülkede burjuvazi kültüre karşı işçi hareketi kültürünün geliştirilmesi için sosyal demokrat yönetim kılavuzluğunda bir girişim başlatılmıştır. Bu girişimin belirleyici unsuru, Max Adler tarafından idealize edilen ve kültürel eğitimle gelişimi sağlanacak 'yeni insan' modeli olmuştur (Adler, 1924).

Bu dönemde işçi sınıfının burjuvazi sınıfından tamamıyla ayrılmasını temin etmek için konut projeleri, okul reformu, işçi giyimi, çocuk gelişimi için sosyalist temellerin geliştirilmesi gibi birçok girişimde bulunulmuş, sosyalist kulüplerde işçilerin yaşamsal tüm ihtiyaçlarına cevap bulunarak, onların doğumdan ölüme kadar aynı çevrede yaşabilme olanağı bulmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde işçi sporları hareketinin de Avustro-Marksist teori çerçevesinde sınıf çatışmasında rol üstlenmesi gerekmiştir. Bu teori ışığında yaratılacak 'yeni insan'ın oluşumunda işçi sporlarının katkısı olacağı düşünülmüştür. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen sosyal reformlar işçilerin çalışma ve yaşam koşullarında önemli bir iyileşme olmasını sağlamış ve böylelikle beden eğitimi ve spor faaliyetlerine de toplu katılımların önü açılmıştır (Krammer, 1996: 86-87).

19 Mayıs 1919'da içerisinde yüzücülerin, futbolcuların, çevrecilerin, bisikletçilerin ve bazı askerî spor gruplarının bulunduğu bir şemsiye örgüt olan Avusturya İşçi ve Asker Sporları Kulüpleri Federasyonu'nun kuruluş statüsü

onaylanmıştır. Ancak 1920’li yılların başından itibaren işçi sporları hareketleri arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmış, bir kısmı burjuvazi spor örgütleri ile teması sürdürürken, bir kısmı ise spordan askerî hazırlıklar için faydalanmayı esas almıştır. Özellikle Sosyal Demokrat Parti için sporun bir askerî savunma aracı gibi kullanılması fikri, sporun kültürel perspektifinden çok daha fazla ilgi çekici olmuştur. Bu nedenle işçi spor örgütlerince oluşturulan Savunma Ligi en büyük desteği SDP’den görmüştür. Dahası eski Silahlı Kuvvetler Bakanı, Julius Deutsch, hem Cumhuriyetçi Savunma Ligi’nin hem de işçi cimmastikçilerin başkanlığını yürütüyordu. Julius Deutsch 1926 yılından itibaren Avusturya İşçi Sporları Birliği (ASKÖ) ve 1927 yılından itibaren de Lucerne İşçi Sporları Enternasyonalinin başkanlığını üstlenmiştir. Deutsch, sporun militer tarafına vurgu yaparak, “Cimmastik işçileri daha güçlü ve savaşa hazır hale getirir; işçilerin tarihi misyonu olan bağımsızlık mücadelesinde onlara yol gösterir ve başarıya ulaştırır” demiştir (ÖATZ, 1924: 1).

SWSI’ye bağlı olan tüm ülkelerden farklı olarak ASKÖ kendi iç bütünlüğünü korumayı başarmıştır. Çünkü Avusturya’da güçlü bir komünist parti destekli bir işçi sporları hareketi olmamış ve var olan komünist sporcular da ASKÖ bünyesinde kalmayı tercih etmiştir. Bu nedenle de sosyal demokrat yöneticiler tüm diğer ülkelerden farklı olarak komünist sporculara hoşgörüyü yaklaşmıştır (Krammer, 1981: 105).

Diğer ülkelerde olduğu gibi Avusturya’da da işçi sporlarının temel amacı burjuvazi sporların dayattığı geleneksel eğilimlere karşı bir kültürel cephe oluşturabilmek ve sportif uygulamalarda niteliksel açıdan burjuvazi sporlarına alternatif geliştirmekti. Aslında ‘apolitik’ ve ‘tarafsız’ diye nitelendirilen burjuvazi sporlar, doğrudan kapitalizmin hizmetindeydi. “Burjuvazi spor hiçbir istisna olmaksızın bireysel başarıya endekslidir. Rekor, rekor, rekor! Burjuvazi sporda her şeyi tarif eden tek büyümlü kelime budur” (ÖATZ, 1928: 62).

Burjuvazi sporda tüm bireylerin sadece bireysel menfaatlerini öncelikledikleri, bundan dolayı sıradan insanlara da sadece kâr-amaçlı bir toplum modelinin dayatıldığı düşünülmekteydi. Bu nedenle sosyal demokratlar sürekli rekor düşüncesini telkin eden bu tek taraflı çıkarıcılığı reddettikleri gibi, bireylerin spor yapmasına engel olacağı gerekçesiyle sporun izlenice olarak da algılanmasına şiddetle karşı çıkmıştır:

Sporla profesyonel olarak ilgilenenlerin bedenleri bir ticari metaya dönüşmekte; alınıp satılmakta ve işi bitince de kaldırıp atılmaktadır. Herhangi bir kimse, sadece biraz heyecan yaşamak adına spor sahasının tribünlerinde oturup, bu kişileri kılını hiç kıpırdatmadan izleyebilir (ÖATZ, 1936: 58).

İşçi sporcuların bu yaklaşıma karşı tek cevapları, işçi sınıfının memnuniyetsizliğini gidermek için geçici çözümler üretmek yerine onlara öz güvenlerini kazandırmak için destek sağlamak olmuştur. Gastgeb (1933: 38), bu politikayı şöyle özetlemektedir: “İşçi sporcular politik bir heyecan yaratacak kitle sporlarını istiyor. Eğlenmek için spor ve oyunlar düzenlemeyi değil, bir işçinin eğitimi için gerekli olan bedensel etkinlikleri istiyor.”

Tabi ki bu politikanın sporda uygulanması çok kolay olmamıştır. Özellikle partinin yönlendirmesiyle yarışmaların sayısının artırılması, sporun en güzel taraflarından olan ödül törenlerinin azaltılması zor olmuştur. Avusturya’da işçi sporlarının işçi kültürüne olan en önemli katkısı ilk cumhuriyet döneminde yapılan birleşik proleter kültür festivalleridir. Spor kulüplerinin de içerisinde yer aldığı mitingler ve festivaller, en başarılı girişimlerdi. Zira bu tür organizasyonlar oldukça sıradan kimseler tarafından yapılan, içerisinde gösteriş unsuru barındırmayan ve sosyal demokratların toplantılarındaki gibi bir dizi protokol uygulamasına yer vermeyen doğal buluşmalardı. Bunun ilk ve başarılı örneği 1926 yılında Viyana’da yapılan İşçi Cimnastik ve Spor Festivalidir. Organizasyonda sportif gösteriler, toplu yürüyüşler, toplu korolar, konuşmalar, havai fişek gösterileri ve hatta bir plaj partisi yer alıyordu. Spor, kültür ve politik eğitimin bu sentezi aynı zamanda 1931 Viyana İşçi Olimpiyatlarının başarısının da kaynağı olmuştur (Krammer, 1996: 90).

Özellikle ilk cumhuriyet döneminde yapılan zengin ve gösterişli festivaller, mitingler işçileri, özellikle de gençleri duygusal olarak etkiliyor ve onları duygusal olarak sosyalist harekete çekiyordu. Roma Katolik Kilisesi ile rekabet halinde, işçi hareketi tüm yıl boyunca süren ve açık bir biçimde dinsel ritüellere ve geleneklere bir alternatif olarak sunulan birçok festival organize ediyordu. Örneğin gençler, ilk kutsal ayinlerine katılır gibi gençlik törenlerine katılıyor, Katolik yortusu törenine gider gibi

bahar alayına katılıyor, Noel kutlar gibi kış gündönümü festivaline katılıyorlardı (Cardoff, 1983).

Ancak Avusturya işçi sporları hareketinin bu geniş ve kuşatıcı girişimleri parti yetkililerinin ve özellikle de parti basınının politikalarıyla açık bir biçimde çelişiyordu. Parti basının, özellikle de ATZ'nin bu tür yayınları veya partinin programlarında ve kongrelerinde işçi sporlarını görmezden gelmesi tüm işçiler arasında büyük bir öfke yaratmıştır. Aslında genel anlamıyla partinin işçi sporlarından beklentisi, savaş için iyi bir fiziksel hazırlık aracı olarak hizmet etmesi ve paramiliter Savunma Liginin bir parçası olması yönündeydi; ancak bu beklentiler işçi sporlarının bir karşı kültür aracı olarak üstlenmeye çalıştığı misyonla fazla örtüşmüyordu. Savunma Ligi işçi cimnastiğinin askerî bir disiplinle yapılmasını istiyordu. Böylelikle işçi sporları çok bilinen bir askerî paydaya indirgeniyordu; “Sosyalizm yürüyüşümüzü yavaşlatan tüm engellere karşı savaşmalıyız. Bunun için öncelikle disipline, demir gibi bir disipline ihtiyacımız var, sorumluklarımıza karşı özgeci bir itaate gereksinimimiz var” (Czerny, 1925: 29).

İşçi sporlarının bu kadar militer bir yapıya bürünmesi ve disiplin odaklı bir hareket olmasının yanında, sportif performans da ihmal edilmemiştir. Bu durum 1931 İşçi Olimpiyatlarında elde edilen sportif başarıyla ortaya çıkmıştır. İşçi Olimpiyatlarının Viyana'ya verilmesi aslında oldukça politik bir karardır. 1920'li yılların sonlarında Avusturya'da iç politik durum kötüye gitmeye başlamış ve Heimwehr batılı demokratik parlamentarizmden vazgeçerek Mayıs 1930'dan itibaren faşist bir devletin temellerini atmaya girişmiştir. Böylelikle Avusturya'da iki siyasi taraf karşısında bağlar iyice kopmuş ve köprüler atılmıştır (Jedlicka, 1963). Dolayısıyla bu bağlamda İşçi Olimpiyatları Avusturya'da işçilerin faşistler karşısında gücünü ve kararlılığını ortaya koymak açısından önem taşımıştır:

Demokrasi Avrupa'nın dört bir yanında faşizmin kaba ve saldırgan tehdidi altında kalmıştır. Şimdi gençlerin burjuvazi partilerin vatan hainliğine varan bu girişimler karşısında sosyalizmin gücünü hissetmeye çok daha fazla ihtiyaçları var. Fiziksel güçleri de ahlaki güçleri kadar sağlam olan genç erkekler ve kadınlar, demokrasiye karşı girişilen saldırılar karşısında hiçbir

biçimde geri adım atmayacaktır. Bütün sosyal demokratlar gelecek Olimpiyatların Viyana'da yapılmasından büyük memnuniyet duymaktadır. Faşistlere karşı yiğitçe mücadele eden Avusturyalı yoldaşlarımız, Olimpiyatlarda zafer elde edebilecek güçte olduklarını kanıtlamıştır. Onların uluslararası işçi dayanışmasına ihtiyacı vardır. (*Festschrift zur 2. Arbeiter-Olympiade Wien 1931*: 5).

Bu cesur desteğin sonucu oldukça verimli olmuş; 37,000 kadar Avusturyalı işçi sporcu olmak üzere 77,166 katılımcı ve 200,000 izleyici, özellikle olimpiyatlara ev sahipliği yapmak üzere inşa edilen yeni Viyana Stadyumunda toplanmıştır (Gastgeb, 1952: 69).

İşçi Olimpiyatları proleter kültürü sahnelemek adına önemli bir fırsat olmuştur; burada her yönüyle tam bir işçi festivali gerçekleştirilmiş ve finalde ise kapitalizmin kalesini simgeleyen dev bir kulenin yıkılışının sahnelendiği bir gösteri yapılmıştır. Ancak bunun üzerinden çok uzun bir süre geçmeden, 13 Şubat 1934 tarihinde, Avusturya sosyal demokratları son mağlubiyetini almıştır; bu tarihte ASKÖ, bağlı federasyonlar ve tüm kulüpler dağılmış, 1934 Haziranında ise vatan savunma ligi 'Führer'i, Ernst Rüdiger von Starhemberg, tüm sporların 'Führer'i olarak tayin edilmiş ve 1935 yılında ise birleşik bir örgüt olan Avusturya Cimnastik ve Sporlar Cephesi kurulmuştur (Krammer, 1996: 92-93).

1934 Temmuzunda Prag'da yapılan Üçüncü Çekoslovak İşçi Olimpiyatlarında, Avusturyalı yüzlerce sporcu yer almış ve Prag'da yapılan gösterilerde önceki Şubatta katledilen Avusturyalı işçi liderlerinin portrelerini taşımışlardır (*Arbeiterzeitung*, 8. Sayı, 1934). ASKÖ'nün yerine yeni bir İşçi Sporları Merkezi Komitesi kurulmuş, Çekoslovakya'ya kaçan Julius Deutsch ise SWSI başkanlığı görevini sürdürmüştür. Faşist Avusturyalı yetkililerin baskılarına rağmen işçi sporcular sıklıkla kitapçık ve broşür dağıtmaya ve propaganda yapmaya devam etmiştir. 1934 yılı sonlarında Brünn'de yapılan bir devrimci sosyalist konferansa katılan ve Avusturya'da işçi sporlarının durumu üzerine konuşma yapan işçi sporları yetkilisi Hans Kratky, evine dönüşünde tutuklanmıştır. Yasal olmayan bir spor örgütü suçlamasıyla tutuklanan

Kratky ile birlikte, daha sonra Viyana Valisi ve Avusturya Devlet Başkanı olan Franz Jonas ve daha sonra şansölye olan Bruno Kreisky de yargılanmıştır (Krammer, 1996: 94).

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinin ardından, 27 Ekim 1945 tarihinde, eski ASKÖ federasyonları temsilcileri ulusal bir konferansta bir araya gelerek, eski idealizm ve güvenle tekrar çalışmaya başlamıştır. Yeni oluşan durumda karşı kültür programları gündeme gelmemiş, aynı şekilde Avusturya Sosyalist Partisi de işçi kültürünü ve sınıf vurgulu politikaları gündemine almamıştır. 1946 yılı başında ASKÖ, Avusturya spor federasyonları ile işbirliği yapma ve onlarla ortak yarışmalar düzenleme kararı almıştır (Gastgeb, 1952: 96).

Avusturya'da işçi sporlarının devam etmesi, ASKÖ gibi tüm diğer işçi spor örgütlerinin de yeniden örgütlenmesini sağlamıştır. Böylelikle sosyal demokratlar işçi sporlarını toplumla bütünleşmek için kullanmıştır. Adım adım spor depolitize edilmiş, eski sosyalist beden kültürü perspektifi terk edilmiştir. Böylelikle zaman içerisinde ASKÖ çok daha toleranslı ve esnek bir yapıya bürünmüş ve bütün dikkatini herkes için spora yönlendirmiştir. Bütün bu değişimlere rağmen ASKÖ Avusturya işçi hareketinin en önemli ve güçlü örgütü haline gelmiştir. Artık sosyalistlerin niteliklere dair beklentileri ilk Cumhuriyette olduğundan çok daha farklı bir hal almıştır. Bu durum Sosyalist Parti Programında şu şekilde aktarılmıştır (Kaufmann, 1978: 577):

Biz sosyalistler sporu yaşamın önemli bir alanı olarak görüyor ve bireyin kendisini gerçekleştirme için değerli bir araç olduğunu düşünüyoruz. Günümüzde yüksek teknoloji çalışmada, sağlığın korunması ve sürdürülebilmesi dikkate değer bir önemi haizdir. Tam bir kişiliği ortaya koyacak temel unsurlar toplumsal girişimleri ve dışa vurulmamış güdüler olmaksızın yüksek verim almayı isteyen girişimler için bireylerin fitness ve hoşgörüyü dikkate alması gerekmektedir.

2.3.1.7. Norveç'te İşçi Sporları

Norveç'te 1924 yılında İşçi Sporları Federasyonu (WSF) kurulduğunda, o günün en fazla okunan gazetesi olan *Aftenposten*, bir yıl sonra bu federasyonu hiç kimsenin hatırlamayacağını yazmıştı (Lorenz, 1974: 35). Ancak gazete bu konuda yanılmıştı. 1924 yılına gelinceye kadar Norveç Ulusal Spor Federasyonu (NFS) bünyesinde işçiler için kurulmuş spor kulübü sayısı oldukça azdı. Kökü 1861 yılına dayanan ve üyelerinin büyük çoğunluğu orta sınıf insanlardan oluşan NFS, aynı zamanda örgütlenme açısından Savunma Bakanlığı ile doğrudan bağlantılıydı (Edin, 1970: 55-58).

Norveç'te spor örgütlenmesinin işçiler ve burjuva sınıfı arasında ikiye bölünmesi ekonomik sıkıntıların yaşandığı dönemde işverenlerle işçi sınıfının karşı karşıya gelmesinin sonucudur. 1921 yılında ekonomik sıkıntıların arttığı bir dönemde ücretlerde yüzde 30'lara varan kesintilerin yapılması üzerine bütün işçi sendikaları işçileri genel greve davet etmişti. Yaklaşık 120 bin işçinin bu greve katılmasının ardından, işverenler kendi durumlarını korumak için *Nothilfe* örgütünü kurmuş, bu örgüt içerisinde yer alan spor kulüpleri de grevi kırmak için aktif rol almıştır (Hofmo, 1933: 15).

1922 yılında NFS içerisinde İşçi Sporları Muhalefeti oluşmuştu. Bu oluşumun amacı ise grev kırıcı olarak görev üstlenen kulüplere karşı savaştı. Bu bağlamda 1924 yılına gelindiğinde WSF, NFS'ye alternatif bir spor örgütü olarak ortaya çıkmıştır. Kuruluşa öncülük edenler ise komünistler, özellikle de genç komünistler olmuştur. İsveç ve Danimarka'daki işçi hareketleri tarafından meydana getirilen oluşumlar reformist yapılanmalar olarak ortaya çıkmışken, Norveç'te hâkim olan politik yaklaşım ise devrimci bir karaktere sahipti (von der Lippe, 1996: 136).

Hofmo (1937: 30), WSF'nin amacını şu şekilde tanımlamıştı: "Norveç'teki işçi sporları kulüplerini birleştirmek ve işçi sınıfının bedensel ve zihinsel kültürünün gelişimi için çalışmak". WSF'nin kurucuları işçi sınıfının burjuvazi ile mücadelesinde ancak yeterince güçlü, sert ve sağlıklı olursalar başarılı olabileceklerini düşünüyorlardı.

Aslında günlük uygulamada WSF'yi NSF'den ayıran şey sporlar değil, araçlardı. WSF işçi sınıfına özel bir beden eğitimi kültüründen bahsediyordu. WSF

asında sportif yarışmalara ve neticelerine karşı çıkmıyor, ama örgütün liderleri elit sporcuların yıldız olarak lanse edilmesini eleştiriyordu. Onlara göre böyle bir yaklaşım aynı zamanda sıradan insanların spor olanaklarının da altını kazıyordu. Bu nedenle de bir çok işçi sporları kulübü, amaçlarını tanımlarken tüm işçiler için spor vurgusunu ortaya koyan açık bir sosyal profil oluşturmuştu (von der Lippe, 1996: 136).

WSF'nin kuruluş yıllarında komünistler daha belirleyici olmuştur, zira İşçi Partisi WSF ile ilgilenmediği için sosyal demokratların komünistler karşısında etkili olma şansı olmamıştır. Ancak 1927 yılında politik havanın değişmesiyle birlikte, sosyal demokratlarla İşçi Partisi bir araya geldi. Böylelikle artık bütün işçi örgütlerinde komünistler azınlık haline gelmiştir. İşçi Partisi yönetimi WSF ile yakından ilgilenmeye başlamış ve kısa sürede de yönetimde çoğunluğu ele geçirmiştir. 1931 yılına gelindiğinde Federasyon yönetimde azınlık durumuna düşen komünistler, Kızıl Spor Birliği için Mücadele Federasyonu'nu kurmuşlardır. Buna rağmen WSF hiçbir zaman resmi olarak SWSI'ye katılmamıştır (von der Lippe, 1996: 137).

WSF'in yapısında belirleyici özellik her alanda eşitliğin sağlanması idi; örgütsel yapıda, kadınların katılımının sağlanmasında, genç ve yetişkinler arasında adil bir sınıflandırma yapılmasında ve şirketlerce organize edilen sportif etkinliklere katılımında hep temel vurgu eşitlikti. Daha kuruluşundan itibaren federasyonun en üst organı olarak genel kurul belirlenmiş ve 150-200 arası üyenin yer aldığı genel kurulda her bir işçi topluluğundan bir temsilci yer almıştır. Etkinliklerde kadın – erkek ayrımı olmaksızın tüm işçilerin katılması teşvik edilmiştir. NFS'ye kıyasla WSF çok daha fazla sayıda kadının etkinliklere katılmasını sağlamıştır (von der Lippe, 1996: 137-138).

WSF altında en yaygın branşlar, futbol, atletizm, hız pateni, kayak, yüzme, yürüyüş, kürek, atıcılık, hokey, satranç, briç, kamyon yarışları ve bisiklet idi. Ancak özellikle güvenlik gerekçesiyle yönetim kamyon yarışlarında sadece diğer faaliyetlere katılmayan üyelerin yer almalarına izin veriyordu. Buna rağmen 1930'lu yılların sonunda Federasyon en fazla yeni üyeyi kamyon yarışları ve futbol branşlarında toplamıştır (von der Lippe, 1996: 138).

WSF ile NFS arasında 1924-1926 yılları arasında bir dizi görüşme yapılmışsa da ciddi bir uzlaşma sağlanamamıştır. 1925 yılında NFS yönetimi, kendi federasyonuna bağlı olan üye ve kulüplerin başka federasyonların düzenlediği faaliyetlere katılmasını

yasaklamıştır (Edin, 1970: 60-62). Bunun üzerine takip eden yılda ise WSF benzeri bir karar alarak kendi üyelerinin burjuvazi sporculara (NFS sporcularına) karşı yarışmasını yasaklamıştır (Hofmo, 1937: 38).

Bu durum Norveç Ulusal Parlamentosunda da tartışma konusu olmuş, Savunma Bakanlığı da iki örgütün arasını bulmaya çalışmıştır. Ancak WSF liderliği böyle bir uzlaşmadan yana olmamıştır. Bunun sonucunda da çoğunluğu burjuvazinin elinde olan basın işçi örgütlerinin spor haberlerine yer vermeme kararı almıştır. Uzlaşma görüşmelerinin başladığı 1935 yılına kadar da bu sansür devam ettirilmiştir. Dahası İşçi Partisi meclislerde çoğunluğu ele geçirenceye kadar, işçi örgütleri ne devletten ne de yerel meclislerden finansal destek alamamıştır. Norveç Ulusal Parlamentosu 1919 yılından beri NFS'nin sporla ilgili tüm kaynakları kullanmaya tek yetkili örgüt olduğunu belirtmiş ve bu kararını 1930'ların ortasına kadar değiştirmemiştir (Edin, 1970: 7).

İki örgüt arasındaki bu çatışma nedeniyle NFS kendisine ya da yerel yönetimlere bağlı olan spor tesislerinin WSF tarafından kullanılmasına veya kiralanmasına izin vermemiştir (von der Lippe, 1981: 70). Öyle ki burjuvazi yöneticiler WSF tarafından can kurtarma dersleri için istenen tesislerin bile kullanımına izin vermiyordu (von der Lippe, 1981: 92). 1935 yılında İşçi Partisinin mecliste çoğunluğu ele geçirmesinin ardından WSF de resmi bütçeden pay almaya başlamıştır (von der Lippe, 1996: 139).

Tablo-4. 1925-1940 Yılları Arasında WSF ve NFS'nin Üye Sayıları (Edin, 1970).

Yıl	WSF	NFS
1925	6,608	104,200
1930	12,231	118,020
1935	55,120	183,459
1940	104,114	195,828

Tablo 4'de görüldüğü gibi WSF, hem bütçe olanaklarından mahrum bırakılmasına hem de burjuvazi basın tarafından sansür edilmesine rağmen 1935 yılına kadar üye sayısını önemli bir oranda artırmıştır. İşçi Partisinin iktidara gelmesinin ardından ise çok kısa bir sürede üye sayısını ikiye katlamıştır.

1933-1936 yılları arasında WSF, Nazi Almanyası ile tüm ilişkileri kesmiş ve üyelerinin tüm işçi spor örgütlerini yok eden Nazi Almanyasının resmi sporcularına karşı yarışmasını yasaklamıştır. Ancak NFS ise ilişkileri sürdürmeyi tercih etmiş hatta NFS organizasyonlarında Nazi Almanyasının yöneticilerine konuşma hakkı tanınmıştır. WSF 1936 Berlin Olimpiyatlarını boykot etmek için geniş bir kampanya yürütürken, NSF ve burjuvazi basın ise Norveç'in Olimpiyatlarda en başarılı bir biçimde temsil edilmesi gerektiğini savunmuştur. İşçi sporcular aynı yıl Barselona'da yapılması planlanan İşçi Olimpiyatları için hazırlanmışlarsa da, bu olimpiyatlar gerçekleştirilememiştir (von der Lippe, 1996: 139 -140).

1935 yılında WSF ile NSF arasında görüşmeler başlamışsa da, iki örgütün liderleri uzlaşmaya sıcak bakmamıştır. Uzlaşma konusunda en ısrarcı olanlar ise hemen hepsi İşçi Partisi üyesi olan Rolf Hofmo, Trygve Lie, Oscar Torp ve Karsten Granlie gibi isimlerdir. He ne kadar da WSF lideri olarak görülse de Rolf Hofmo bu isimler arasında en etkili olanıdır. İşçi Partisi iktidar olduktan sonra, Hofmo ölümüne kadar gençlik ve spordan sorumlu örgütlenmenin başında yer almıştır. Lie ise daha önce NFS içerisinde yer alan bir yöneticiyken 1935 yılında WSF'nin başına gelmiştir. İşçi Partisinin kurduğu hükümette yer almış ve savaş sonrasında ise İşçi Partisinin birçok hareketinin içerisinde bulunmuştur. Oscar Torp uzun süre, 1923'ten 1945'e kadar, İşçi Partisinin liderliğini yapmıştır. WSF kanadında uzlaşma taraftarı olan yöneticiler İşçi Partisinin önemli isimleri olmasına rağmen, NFS kanadındaki temsilcilerin ise burjuvazi partilerde önemli bir etkinliği bulunmuyordu (von der Lippe, 1996: 139 -140).

1939 yılında yapılan WSF genel kurulunda birleşme yönünde yapılan tartışmalar esnasında, Rolf Hofmo eğer birleşme karşıtı bir karar çıkarsa çekileceğini açıklamıştır. Genel kurul sonucunda yapılan oylamada 121 delege birleşme yönünde oy kullanırken, 48 delege ise karşıt oy kullanmıştır (Kristoffersen, 1974: 46).

İki federasyonun birleşmesi ve yeni bir örgütün oluşturulması için çalışmalar yapmak üzere, 1939 yılı sonunda her iki federasyonunun da temsilcilerinin yer aldığı bir komite kurulmuştur. Bu komiteye özellikle WSF içerisindeki komünistler ve NFS içerisinde ise futbolcular karşı çıkmıştır. Nazi saldırıları ve iç muhalefetler nedeniyle birleşme çalışması kısa zamanda sonuçlandırılmamışsa da, taraflar Nazi karşıtı bir "spor cephesi" oluşturmayı başarmışlardır (von der Lippe, 1996: 140-141). Norveç,

1930'lu yılların sonu itibariyle Nordik ülkeler arasında en fazla işçi sporcuya sahip olan ülke olarak önemli bir başarı elde etmiştir. 1940 yılı itibariyle Norveç'te üye sayısı 104 binin üzerine çıkarken, Danimarka'da 14 bin, İsveç'te 8 bin, Finlandiya'da ise 49 bin olmuştur (Pedersen, 2008: 183).

Temelleri savaş öncesinde atılmasına rağmen, tarafsızlığı esas alan Ulusal Spor Konfederasyonu (NCS) resmen ancak 1946 yılında kurulabilmiştir. 1946 yazında Oslo Avrupa Atletizm Şampiyonasına ev sahipliği yapmış ve SSCB'li sporcular Olimpiyat Oyunlarına 1952 yılından sonra katılmaya başlamalarına rağmen, Oslo'da güçlü bir takımla temsil edilmişlerdi. Şüphesiz SSCB'li atletlere böyle bir olanağın sağlanmasında NCS'nin RSI geleneğini özümsemiş olmasının önemli bir katkısı olmuştur (von der Lippe, 1996: 140-141).

2.3.1.8. İsveç'te İşçi Sporları

İsveç'te sporla işçi hareketinin ilişkisi karmaşık ve çelişkilidir. Radikal işçiler üst sınıfların boş zaman değerlendirme etkinlikleri ve sportif uğraşlarına her zaman mesafeli durmuşlarsa da, içlerinde parti yöneticisi Hjalmer Branting'in bulunduğu bazı önemli sosyal demokrat liderler, demokratik sınırlarda olmak kaydıyla sağlık için yapılan sporun tüm toplum için olduğu kadar işçiler için de önemli ve gerekli olduğunu belirtmişlerdir (Palbrant, 1996: 119).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, işçilerin düşmanı olarak görülen burjuvazi spor federasyonlarına karşı Uluslararası 'kıvılcık spor' yapılanmasını model alan girişimler ortaya çıkmıştır. Ancak genel anlamda 1919-1920 yıllarında işçiler bu harekete katılmak hususunda isteksiz davranmıştır. Her ne kadar da parti yayınları işçilerin bu tür örgütlere katılmaları için geniş bir propaganda yürütüyor olsa da, sporun genel anlamda burjuvazi bir etkinlik olarak görülmesi nedeniyle gerçek bir işçinin spor etkinliklerine katılmasına soğuk bakılıyordu (Palbrant, 1996: 119).

1921'de Komünist Parti (SKP) ve Komintern'in bir temsilciliği kurulduğunda, uluslararası komünizm hareketinin prensiplerinin izlenmesi benimsenmişti. Böylelikle 1921 yılında Stockholm'de ilk örgütlü işçi sporları hareketi (AIF) başlamıştır. Oskar Samuelson, Nils Lindbergh, Johan Nord ve Henning Ehn gibi isimler hareketin içinde

yer almıştır. Sınıf mücadelesine dayanarak hazırlanan AIF programında, işçilerin beden kültürünün geliştirilmesi benimsenmişti. Yine de bazı stratejik nedenlerle bu program devrimci bir nitelik taşııyordu. Bu dönemde Samuelson gibi parti liderleri, işçileri bağımsız işçi sporları federasyonları ve kulüpleri kurmak için teşvik etmişeler de, çok az sayıda işçi kulüpleri kurulmuştur (Palbrant, 1996: 119).

1926-1927 yılları boyunca Komintern ve RSI, İsveçli komünistlerin bir işçi sporları federasyonu kurmaları için teşvikte bulunmuştur. Bu girişimler özellikle 1928'de Moskova'da yapılacak Spartakiad öncesinde daha yoğunlaştırılmıştı. Böylelikle SKP, 1927 yılında birçok işçi kulübünün kurulmasına ön ayak olmuştur. Bunun neticesinde 16 Ekim 1927 tarihinde 37 kulübün birleşmesiyle, İşçi Sporları Federasyonu (AFS) kurulmuştur. AFS, RSI ile yakın bir ilişki içerisinde olmayı benimsemekle birlikte, burjuvazi bir örgüt olan İsveç Sporlar Federasyonu'na da bağlı kalmıştır. Ancak 2 Aralık 1927 tarihinde yapılan ikinci genel kurulda, İsveç Sporlar Federasyonu'ndan ayrılarak, sadece RSI ile ilişkide olma kararı alınmışsa da bazı üyelerin bu karara karşı muhalefeti nedeniyle 1929 yılı sonuna kadar ilişkiler sona erdirilememiştir. Komünist Parti ile Sosyalist Parti yandaşları, AFS üzerindeki hâkimiyeti sağlamak için sürekli mücadele etmişler ve bu mücadele Sosyalist Parti'nin kendi işçi sporları federasyonunu (AIU) kurduğu 1930 Kasım'ına kadar devam etmiştir (Palbrant, 1996: 119-120).

Bu ayrılıktan sonra İsveç'te işçi sporları en hareketli dönemini yaşamaya başlamıştır. Sporun, işçi sınıfının hem fiziksel ve zihinsel açıdan gelişimini temin edeceği hem de uluslararası işçi dayanışmasını sağlayacağı düşünöldüğü bu dönemde, burjuvazi spor kulüpleri ile birlikte yarışmalara katılınması kabul görmemiştir. Bu nedenle işçi sporları dar bir çerçeveye hapsolmuş, Komintern ve RSI'nin Birleşik Cephe politikası da bu çerçevenin kırılmasını sağlayamamıştır. Her ne kadar da üye sayısı 1930-1933 döneminde artış göstermişse de, bu dönemden sonra sabit kalmış ve hiçbir zaman 8 binin üzerine çıkmamıştır (Palbrant, 1996: 128).

İşçi sporları örgütleri, son bir girişimle 1936 Berlin Olimpiyatlarına karşı geniş bir boykot kampanyası yürütmek suretiyle taraftar kazanmak istemiş, ancak bu girişimde de pek başarı sağlayamamıştır. Bu başarısız girişimlerin ardından 1936 yılında birçok işçi spor kulübü İsveç Sporlar Federasyonu'na katılarak, işçi sporlarının

genel spor hareketiyle birleştirilmesi amaçlanmıştır. 1940 yılında ise işçi sporları tamamıyla burjuvazi İşveç Sporlar Federasyonu ile bütünleşmiştir (Palbrant, 1996: 120).

2.3.1.9. Belçika'da İşçi Sporları

Belçika'da ilk işçi sporları Turner federasyonu 1904 yılında kurulmuştur. Üç dili (Almanca, Fransızca, Felemenkçe) bünyesinde taşıyan küçük bir ülke olan Belçika, Fransız – Alman çekişmesini de kendi içerisinde çözerek 1913 yılında SWSI'nin kurulmasına liderlik etmiştir. Bu birliğin kurulmasının ilk adımı olan birleşme 1910 yılında Almanya'dan Kleinhof, Fransa'dan Laine ve Belçika'dan Bridoux'nun birleşmesi olmuştur (Krüger, 1996: 173).

Belçika'da İşçi Futbol Federasyonu da oldukça güçlüydü. Yaklaşık 200 kulüp bünyesinde faal 7500 futbolcu işçi bulunuyordu. İşçi futbolu Belçika sosyalist Gençlik Komitesi bünyesinde yapılanmıştı, zira futbol gençlerin Sosyalist Parti ve işçi sendikalarına katılımını sağlamak için önemli bir araç olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle hem bu ulusal işçi spor teşkilatlarının hem de SWSI'nin büroları Brüksel'de bulunan Sendika Merkezi binası içerisindeydi (Krüger, 1996: 173).

Belçika Beden, Spor ve Ahlak Eğitimi Sosyalist İşçi Federasyonu (CCEP), 1937 yılında Antwerp'de üçüncü İşçi Olimpiyatlarına ev sahipliği yaparak tekrar ön plana çıkmıştır. Berlin'de yapılan Nazi Olimpiyatlarına bir tepki olarak düzenlenen İşçi Olimpiyatları çoğu RSI üyesi 20 bin işçi sporcuyu bir araya getirmiştir. Bu olimpiyat aynı zamanda sosyalistlerin komünist dostlarını Halk Cephesine davet etmeleri için de iyi bir fırsat olmuştur. 1940 yılında Alman işgaliyle sona eren işçi sporları, 1945 yılında tekrar başlamış ve Belçika SWSI de olduğu gibi 1946 yılında kurulan CSIT'in de kuruluşuna liderlik etmiştir (Krüger, 1996: 173).

2.3.1.10. Çekoslovakya'da İşçi Sporları

Slav dilinde şahin anlamına gelen *Sokol*, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Çek bölgesinde Prague'da 1862 yılında Miroslav Tyrš ve Jindřich Fügner tarafından kurulan ve ulusun bedensel, ahlaki ve entelektüel gelişimini amaçlayan önemli bir cimmastik hareketiydi. Sokollar çok kısa sürede önce çevresindeki

illere, sonra da bölgedeki diğer ülkelere yaygınlaşmıştır. Slav uluslarının birliğini savunan ve politik ilişkilerin dışarısında kalmayı başaran Sokol hareketi, gazeteleri, tiyatroları ve 'kuşların buluşması' anlamına gelen *Slets* isimli kitle cimnastik festivalleri ile Orta Avrupa'da büyük güç kazanmıştır. 1930 yılına gelindiğinde 630 bin üyeye ulaşan hareketin, 1938 yılında organize ettiği son Slet organizasyonuna 350 bin kişi katılmıştır (Krüger and Murray, 2003).

Çekoslovakya, Almanya ve Avusturya'nın ardından sosyal demokrat işçi sporları hareketlerinin en güçlü olduğu üçüncü ülkedir. Çekoslovak İşçi Jimnastik Kulüpleri (DTJ) 1903 yılında kurulmuş ve SWSI'nin de kurucuları arasında yer almıştır. 1920 yılında sosyal demokrat ve komünist ayrışım yaşandığında, DTJ'nin 1565 bağlı kulübü ve 224 bin üyesi bulunuyordu. 1930 yılında ise sosyalist kanadın üye sayısı 137 bin, komünist kanadın üye sayısı ise 120 bin kadardı. Çekoslovakya özelindeki komünist ve sosyalist ayrışım aynı zamanda büyük oranda SWSI ile RSI arasındaki mücadelenin de boyutlarını belirliyordu. Bunun bir göstergesi olarak, 1921 Haziranında Prag'da yapılan, birisi komünist diğeri sosyalist iki farklı işçi sporları oyunları gösterilebilir. Her iki organizasyonu da yüz binin üzerinde izleyici takip etmiştir. Ayrıca hem SWSI'nin genel sekreteri (Sibala), hem de RSI'nin genel sekreteri (Aksamit) Çekoslovak idi (Krüger, 1996: 174 - 175).

Prag'da yapılan 1921 Sosyalist Olimpiyat Oyunlarına 22300 kişi, 1927 Sosyalist Olimpiyatlarına 30100 kişi, 1934 Sosyalist Olimpiyat Oyunlarına 14 değişik ülkeden 34900 yarışmacı ve 60000 kişi ise gösteri için katılmıştı. 1934 Olimpiyatları çektiği ilgi ile 1932 Los Angeles Olimpiyat Oyunları ile eş bir düzey yakalamıştı (Beckmann, 1933).

2.3.1.11. İtalya'da İşçi Sporları

1901 yılında Floransa'da yapılan Sosyalist Gençlik Kongresinde, sporun zaman kaybı olduğu ve proletaryanın sporu sosyalist gençliği sınıf mücadelesi yolundan ayırmak için kullandığı yönünde bir fikir oluşmuştu. Aynı kongrede hem sosyalist bir teşkilata hem de bir spor kulübüne aynı anda üye olunamayacağı kararı alınmıştı. Sosyalistlerin spor teşkilatlarına karşı tavırları 1909 yılına kadar devam etmiştir. Buna rağmen 1911 yılında Avusturya'nın da etkisiyle Trieste'de bölgesel bir işçi spor

kulüpleri konferansı toplanmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından büyük sosyalist düşünür Antonio Gramsci, spora destek vermiş, futbol gibi profesyonel sporların burjuvazi hegemonyayı kırmak için sınıf mücadelesinde kullanılmasını ve kitle katılımlı sporların insanları özgürleştireceği düşüncülerini savunmuştur (Krüger, 1996: 176).

Porro'ya (1999: 37) göre, Birinci Dünya Savaşı öncesinde işçi sporlarının İtalya'da yaygınlaşmamasının en önemli nedenlerinden birisi de, ülkede sosyalist hareketin öncülüğünü kentli işçi sınıflarının değil daha ziyade kırsal kesimdeki soyluların yapmış olmasıdır. Onlara göre spor özellikle tipik bir orta sınıf ayrıcalığı veya üst sınıf göstergesiydi.

Daha sonra Komünist Parti'nin gençliğin spor etkinliklerine karşı duyarsızlığını eleştiren Attilio Maffi, Proletaryanın Beden Eğitimi Teşkilatı'nı (APEF) kurmuştur. İtalyan Komünist Partisi'nden Belloni ise RSI'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1925 yılında Faşist Parti, İtalyan Olimpiyat Komitesi Başkanlığına ateşli bir faşist olan Lando Ferretti'yi seçtirmek suretiyle, ülkedeki tüm spor örgütlerinin mutlak kontrolünü ele geçirmiştir. Spor yöneticileri için faşizme bağlılık temel bir gereklilik olmuş ve hem işçi spor örgütleri hem de Katolik spor örgütleri yasaklanmıştır (Gori, 2003: 114). 1926 yılında Faşist Mussolini yönetiminin ülkeyi tam kontrol altına almasıyla birlikte, tüm sosyalist teşkilatlar gibi işçi sporları teşkilatları da dağıtılmıştır. Ancak birçok sosyalist ve komünist sporcu etkinliklerini *Dopo Lavoro* isimli boş zaman değerlendirme hareketi bünyesinde devam ettirmiştir (Krüger, 1996: 177).

İtalya'da faşist rejimin ardından 1948 yılında oluşturulan İtalyan Halk Sporları Birliği (UISP), referanslarını işçi sporları geleneğinden alan ve günümüze kadar herkes için spor alanında çalışmalarını yürüten önemli bir kurum olmuştur. Ancak bu kurum hiçbir zaman ülkede elit – yarışmacı sporlarla rekabet edecek düzeye ulaşamamıştır (Gori, 2003: 123).

2.3.1.12. Kanada'da İşçi Sporları

Kuzey Amerika'nın kendine özgü bir işçi sporları hareketi olmamıştır. Hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de Kanada'da ortaya çıkan işçi sporları hareketleri

aslında Avrupa'dan bu kıtaya göç eden radikal göçmenler ve komünistlerin Avrupa'da sınıf bilincine dayalı sosyal yaşam geleneklerini Amerika kıtasına taşıma çabalarının bir sonucudur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde İşçi Sporları Birliği, sadece belli başlı şehirlerde etkili olan Avrupalı göçmen komünistlerin kurduğu İşçi Partisi tarafından kurulmuştu. Yine de İşçi Partisi işçi sporları örgütlenmesinde olduğundan daha çok Birinci Beyzbol Liginde ırkçılığa karşı yürüttüğü kampanyada başarılı olmuştur (Naison, 1979; Riess, 1982). Kanada'da durum farklı olmamış ve işçi sporları hareketleri geniş kitleleri peşinden sürükleyen bir örgütlenmeye dönüşmemiştir.

1920'lerde Kanada İşçi Sporları Derneği kurulduğunda, işçilerin ve ailelerin büyük bir bölümü daha önceden burjuvazi spor ve rekreasyon kültürüne entegre olmuş durumdaydı. Gruneau (1983), Metcalfe (1978) ve Mott (1983), spor alanında, işverenler, kilise yöneticileri ve şehir yöneticilerinin, işçi sporcuları kendi amatör şirket veya kilise destekli liglerine katmak, böylelikle sınıflar arası gerilimi düşürmek ve şehirleşme krizini çözmek için çaba sarf ettiklerini kaydetmişlerdir (Kidd, 1996: 145).

Avrupa'da işçi sendikaları ve sosyalist partiler alternatif bir sosyalist işçi kültürü oluşturmak için özel kaynaklar ayırmasına ve programlar yürütmesine karşın, Amerika kıtasında sosyalist örgütlerin böyle belirgin bir çabası olmamıştır. Henüz yirminci yüzyılın başında çok güçlü işçi örgütleri, Samuel Gompers'in pragmatik ticari birlikteçiliği düşüncesinin arkasına sığınarak sınıf mücadelesi stratejisine sırt dönmüşlerdi (Babcock, 1974). Amerika Birleşik Devletleri'nde siyaset sahnesinde sosyalistler hep uçlarda kalmıştır. Kanada'da ise sosyalistler siyaset sahnesinde görece olarak daha başarılı bir netice almışlarsa da, gündemlerinde hiçbir zaman işçi sporu diye bir madde yer almamıştır. Buna rağmen iki dünya savaşı arası dönemde, bu uygunsuz ortamda küçük bir grup idealist spor sevdalısı işçi sporları hareketini geliştirmek için mücadele vermiştir. Bu girişimler kısmen başarılı sonuçlar elde etmiş, ancak ulusal anlamda başarılı bir spor federasyonu kurmayı ise başaramamıştır (Kidd, 1996: 145).

Kanada İşçi Sporları Derneği, 1928 yılına kadar kurulmamış olsa da, bu tarihten önce pek çok göçmen grupları bir biçimde işçi sporları yapıyordu. Bu gruplar arasında en göze çarpanı, Rus baskısından kurtulmak ve hükümetin ücretsiz toprak vaadinden faydalanmak üzere yirminci yüzyılın hemen başında Kanada'ya yerleşen Finlandiyalı göçmenlerdi. Birinci Dünya Savaşı döneminde tüm Finlandiyalı

göçmenlerin yüzde 17'si Kanada'da yerleşmişti. Bu göç hareketi Finlandiya'daki sivil savaş döneminde daha da artmıştır. Finlandiyalı göçmenler zaman içerisinde Kanada'daki sosyalist örgütlerin bütününde ve Kanada Sosyal Demokratik Partisi ile Kanada Komünist Partisinde etkili olmuştur (Laine, 1981).

Finlandiyalı göçmenler grup olarak yerleştikleri bölgelerde hızlı bir biçimde örgütleniyor ve kendi toplumsal merkezlerini kuruyorlardı. Bu merkezlerde kendi zengin sosyal ve kültürel yaşamlarını sürdürüyor; çocuklara eğitim veriyor, yaz kampları düzenliyor; kendi siyasetlerini ve siyasi yayınlarını yapıyor; tiyatrolarını sergiliyor, müziklerini ve danslarını yaşıyorlardı. Bütün bu zengin sosyal yaşamlarının yanı sıra kendi spor kulüplerini kuruyorlardı. 1924 yılında Sudbury bölgesinde işçi kulüpleri birleşerek Ontario Merkezi Cimnastik ve Spor Federasyonunu kurmuş, bundan bir yıl sonra da kuzey ve kuzey - batı Ontario kulüpleri birleşerek Kanada Fin İşçileri Spor Derneğini kurmuşlardı. Finlerin en başarılı ve ilgili oldukları spor faaliyetleri, atletizm, güreş ve kayaktı. Cimnastik yarışmalarına katılmamakla beraber, her yaz büyük festivalde sergilenmek üzere toplu cimnastik gösterileri hazırlanıyordu (Kidd, 1996: 147-148).

Kanada'da işçi sporlarında etkili olan bir başka göçmen grubu da Ukraynalılardı. Ukraynalıların Kanada'ya göçleri 1890'larda başlamış ve bu göç hareketi Birinci Dünya Savaşı öncesinde önemli bir biçimde artarak devam etmiştir. Göç savaş sonrasında da devam etmiş ancak Büyük Bunalımın ortaya çıkmasıyla Kanada hükümeti kapılarını yeni gelenlere kapatmıştır. Kanada'ya göçen Ukraynalıların büyük bir çoğunluğu nüfus yoğunluğunun fazla olduğu Batı Ukrayna'dan gelen köylülerdi. Bu göçmenlerin arasından küçük bir kısmı da şehirlere yerleşmiş veya sanayi alanlarında niteliksiz işgücü olarak istihdam olanağı bulmuş ya da işsiz kalmışlardı. İşte özellikle şehirlere yerleşen ve işsiz kalan bu göçmenler, işçi sendikaları kurmuş, sosyalist siyaset çalışmalarına katılmış ve sosyalist örgütlerin içerisine girmişlerdi. 1924 yılında Ukraynalı göçmenler bir araya gelerek ulusal bir federasyon kurmuşlardı; Ukraynalı İşçi Çiftçi Barınağı Birliği. Finlandiyalıların aksine Ukraynalılar tüm sportif etkinliklerini bu federasyon çatısı altında yapmıştır. Ukraynalı göçmenler spor karşılaşmalarına ve turnuvalara fazla katılmayı tercih etmemiş, daha ziyade cimnastik, fiziksel kuvvet çalışmaları ve gösteri etkinliklerini tercih etmiştir. Kanada'da Finlandiyalı ve Ukraynalı göçmenlerin yanı sıra Çek, Slovak, Macar ve Yahudi

toplumları da kendi üyeleri için işçi sporları etkinlikleri düzenlemişlerdir (Kidd, 1996: 149).

Kanada'da Genç Komünist Ligi (YCL), Kızıl Spor hareketinin yaygınlaşması için mücadele eden Uluslararası Genç Komünist Teşkilatı karşısında daha etkili olarak, yeni işçi kulüpleri oluşturmuş ve Kanada toplumu içerisinde işçi sporları hareketinin yayılmasını sağlamıştır. 1924 yılında her branş için bir İşçi Sporları Teşkilatı (WSA) oluşturulması kararı alan YCL, bu birlikler vasıtasıyla işçi sporlarını topluma yaygınlaştırmak suretiyle, işçi sporlarının Komünist Parti'nin en güçlü toplumsal kitle hareketi olmasını hedefliyordu. WSA üyesi olmak için komünist olmak gerekiyordu, ancak teşkilatın yöneticilerinin parti disiplini içerisinde çalışan YCL üyelerinden olması koşulu vardı (*Young Worker*, Ekim 1924, Şubat 1925; Akt. Kidd, 1996: 149).

Kurulan WSA'lar YCL tarafından yeterince desteklenmemişse de, kısa sürede yaygınlaşmayı başarmıştır. Toronto, Montreal ve Winnipeg'de çok sayıda futbol takımı kurulmuş, bazı bölgelerde lig oynatılmaya başlanmıştır. 1930'lu yıllarda Toronto ve Montreal şehir takımları arasında karşılıklı futbol maçları oynanmış, bu maçları 5 binden fazla izleyici takip etmiş, ayrıca izleyicilerin de katılımıyla konuşmalar, şarkılar, şiirler ve dans geceleri tertip edilmiştir. Bu iki büyük şehir dışında ise daha çok cimnastik branşı öne çıkmıştır. Sadece Toronto'da Yahudi İşçi Sporları Kulübü cimnastik yarışmaları düzenlemiş, diğer şehirlerde ise cimnastik toplu halk egzersizi ve gösteri programı olarak uygulanmıştır. YCL özellikle işçi sınıfının dayanışmasını vurgulamak üzere çok kişilik piramitlerin oluşturulmasına dayalı cimnastik gösterilerini desteklemiştir (Kidd, 1996: 149-150).

YCL bir yandan da ulusal bir işçi sporları teşkilatı oluşturmak için çaba sarf etmiştir. 1927 yılında WSA'ların birleşerek ulusal bir teşkilat kurması planlanmış, yine de yapılan toplantıya Toronto dışından hiçbir WSA katılmamıştır. Ancak ikinci girişim 1928 yılında yapılmış ve İşçi Sporları Konfederasyonu (WSAC) kurulmuştur. WSAC, aynı yıl içerisinde RSI'ye katılmıştır. 1932 yılında toplam üyesi 4 bine ulaşan WSAC, 1933 yılındaysa yüz kulüp altında faaliyet gösteren 5 bin üyeye ulaşmıştır (*Worker*, Ekim 1932; *Young Worker*, Temmuz 1933; Akt. Kidd, 1996: 150).

Bu rakamlar Avrupa örnekleriyle kıyaslandığında oldukça küçük kalmasına rağmen, teşkilatın toplumsal düzeyde yaygın birçok kurum nezdinde bir etkisi olmuştur.

İşçileri çok iyi örgütlenmiş ve oldukça yüksek standartlarda tesislere sahip amatör spor kulüpleri, şirket kulüpleri, kilise kulüplerinden alıkoyarak üye yapabilmek kolay olmamıştır. Buna ilave olarak 1930'lu yılların başında şiddetli devlet baskısı ortaya çıkmış, polis birçok yerde WSA'ların faaliyetlerini engellemiştir. Örneğin, Toronto'da devam etmekte olan bir WSA boks turnuvası polis tarafından durdurulmuştur (*Young Worker*, Mayıs 1931; Akt. Kidd, 1996: 150).

WSA teşkilatları sadece sportif etkinliklerle yetinmemiş, bazen politik kampanyalar da yürütmüştür. 1928 yılında RSI üyesi olarak 'burjuvazi spor' karşıtı bir kampanya başlatılmış, Olimpiyat Oyunlarının yapıldığı yıllarda ise olimpiyat karşıtı çalışmalar sürdürülmüştür. Bu çerçevede 1935-1936 yıllarında bir yıl süreyle Berlin Olimpiyat Oyunlarına karşıt geniş bir kampanya yürütmüş, birçok önemli yönetici, dinî lider, sendika yöneticisi ve entelektüelin desteğini sağlamıştır. WSA'lar politikadan da uzak durmamış ve birçok zaman gösterilerde üyelerinin katılımını sağlamışlardır. Bütün bunlara rağmen sporun sınırlarını, amaçlarını, gerekçelerini belirlemek konusunda Kanada işçi sporları hareketleri kendi içerisinde çelişkiler yaşamış, kesin hatlarla belirlenmiş bir politika geliştirememiştir (Kidd, 1996: 152-153).

Kanada'da işçi sporları 1940 yılı itibariyle hükümetin kitlesel komünist teşkilatları kapatma kararı almasının ardından askıya alınmıştır (Kolasky, 1979). Her şeye rağmen sağladığı olanaklar açısından değerlendirildiğinde Kanada işçi sporları hareketinin başarıya ulaştığı söylenebilir. Özellikle yaptıkları spor etkinlikleri diğer sosyal ilgilerle de bütünleştirilerek yıl boyunca sürdürülen işçiler için spor bir rekreasyon etkinliğinin ötesine geçmiş ve yaşam biçimine dönüşmüştü. Ayrıca işçi sporları hareketinin içerisinde yer alan sporcu, antrenör ve yöneticiler sonraki yıllarda Kanada sporunda önemli görevler üstlenmiştir. Ancak burjuvanın gücünü kırarak devrimi gerçekleştirme gibi bir politik hedef güden işçi sporları hareketi bu anlamda hiçbir başarı elde edememiştir. Bunun en önemli nedeni ise, Robert Wheeler (1978) tarafından işaret edildiği üzere, bu hareketin yaşadığı içsel ikilemdir; eğer işçi sporları hareketi daha fazla politize olmuş olsaydı, geniş kitlelere hitap etme ve alternatif bir sosyal kültür oluşturma olanağı bulamayacaktı. Diğer yandan politikadan tamamıyla soyutlansa, bu durumda alternatif bir teşkilatlanma olarak kendi kimliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktı (Akt. Kidd, 1996: 155).

İşçi sporları hareketinin bir diğer dezavantajı da Kanada'da sol parti olarak sadece Kanada Komünist Partisi'nin bulunması ve bu partinin hiçbir zaman geniş kitlelere hitap edememiş olmasıdır. Diğer yandan sendikalar ise işçi sporlarına zaman ayırmayı tercih etmemiştir. Dahası Kanada'da 1920 ve 1930'lu yıllarda kapitalist kültürün hâkim kılınması için tüketim ve reklam çalışmaları kitleleri etkisi altına almıştır. Teknolojinin de gelişmesinin destek olduğu bu sürecin yaşandığı dönemde, 1936 yılında yapılan bir Ulusal Hokey Ligi playoff maçını ülkenin nüfusunun üçte birini oluşturan 6 milyon kişinin radyodan dinlediği kaydedilmiştir (Kidd, 1996:155).

2.3.2. Uluslararası İşçi Sporları Örgütleri

İşçi Sporlarının uluslararası ölçekte örgütlenme girişimleri savaş öncesi döneme dayanmaktadır. İşçilerin uluslararası örgütlenmesinin şemsiyesi olan Enternasyonal altında işçi sporları her zaman tartışma konusu edilmiştir. Ancak özellikle 1912 yılında yapılan İkinci Enternasyonal'de spor konusu üzerinde geniş tartışmalar yapılmış, dönemin önemli aydınları bu konuda söz söylemiştir. Bu temel üzerinde olmak üzere Lucerne İşçi Sporları Enternasyonal'i'nin (ismi daha sonra Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonal'i olmuştur) temeli 1913 yılında atılmış, ancak bu örgüt gerçek anlamda kuruluşunu, 1920 yılında savaş sonrası dönemde tamamlamıştır. Bolşevik devrimi gerçekleştiren komünist kanat ise bu hareket içerisinde yer almak istememiş ve kendi uluslararası örgütünü, Kızıl Spor Enternasyonal'i (RSI), oluşturmuştur.

RSI, komünist kontrol altında bulunan ve sınıf mücadelesine katkı sağlamak için mücadele eden bir örgüt olarak hareket ederken, LSI / SWSI ise daha ziyade sosyalist bir kültür örgütü olarak kendisini göstermiştir. Bu iki örgütün arasındaki güç mücadelesinin yerini dayanışmaya bırakması ancak Avrupa'da faşist yapılanma ön plana çıkınca mümkün olmuştur (Whannel, 2008: 84). Ancak bu dönemden sonra her iki örgüt de yaşamını sürdürmek için gerekli olanakları kaybetmiştir.

Dünyada geniş bir alanda yaygınlaşan bu iki uluslararası işçi sporları örgütünün tarihi hikâyesi incelendiğinde, her ikisinin de iki Dünya Savaşı arasında etkili olduğu açıkça görülmektedir.

2.3.2.1. Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonalı (SWSI) ve İşçi Olimpiyatları

Savaş sonrası dönemde Avrupalı sosyalistler bir araya gelerek, 1920 yılında Lucerne İşçi Sporları Enternasyonalı (LSI) örgütünü kurmuş, daha sonra da bu örgütün ismini Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonalı (SWSI) olarak değiştirmişlerdir, ki aslında bu yeni isim 1913 yılında Belçika'nın Gent kentinde kurulan Uluslararası İşçi Sporları Birliğinin ilk adıydı (Murray, 2003: 10).

SWSI temel olarak kitle sporlarına ve yarışma-dışı sporlara vurgu yapıyor, spor ile daha geniş politik ve kültürel etkinlikler arasında bir bağlantı kurma çağrısı yapıyordu. İki savaş arası dönemde sosyalist hareketler, dışlayıcı ve işçi karşıtı karakteri ile öne çıkan Olimpik Hareketin elitizmine karşı çıkıyordu. Bu nedenle solun sportif hareketleri burjuvazi olimpiyatlar karşısında alternatif spor festivalleri yapma kararı almıştır. SWSI politik olarak reformist bir yapıdaydı, devrimci değildi. Bu nedenle de üyelerinin RSI tarafından yapılan organizasyonlara katılmasını yasaklamıştı, SWSI tarafından yapılan en önemli etkinlikler 1925 yılında Frankfurt'ta, 1931 yılında Viyana'da ve 1937 yılında Antwerp'te yapılan İşçi Olimpiyatlarıdır (Chatziefstathiou, 2005: 96).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde güçlü sosyalist, sosyal – demokrat ve işçi hareketlerinin bulunduğu ülkelerde, özellikle Almanya ve Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun Çek bölgelerinde, büyük spor teşkilatları oluşturulmuştur; ancak bu tür yapıların hepsi ulusal temellidir. Ancak Birinci Dünya Savaşı gibi bir büyük felaketin ardından artık sosyalistler uluslararası bir vizyona sahip olmak zorunda kalmıştır. Böylelikle 1920 yılında etkili bir uluslararası teşkilat olan Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonalı kurulmuştur. SWSI başlangıçta geniş halk kitlelerinin sportif etkinliklere katılımını esas almış, yürüyüş, cimnastik gösterileri gibi etkinliklere ön plana çıkararak mücadele gerektiren sporları göz ardı etmiş ve tüm sportif etkinlikleri yoğun kültürel ve politik bir bağlam içerisinde ele almıştır. İki Dünya Savaşı arası dönemde sol hareketler elitizm, ulusçuluk, spordaki abartılmış yapay duyumculuğa (*artificial sensationalism*) karşı çıkmış ve dolayısıyla da Olimpik hareketi eleştirmiştir. Olimpik hareketin koyduğu 'amatör' kuralların, işçilerin katılımını olanaksız kıldığı düşünülmüş, ayrıca Olimpik hareketin organize ettiği oyunlar ileri düzeyde mücadeleyi ve milliyetçi saldırganlığı beraberinde getirdiği için eleştirilmiş ve sürekli rekor kırma

hırsının yapay duyumculuğu körüklediği düşünülmüştür (Hoberman, 1984: 7; Melling, 1999: 32).

SWSI politik çizgisi itibariyle reformist olduğu için, devrimci bir niteliğe sahip değildi ve faşist baskıların zirveye çıktığı 1930'lu yılların sonlarına kadar birleşik cepheyi savunmuştur ve Bolşevizm, Komintern ve RSI ile bir ortaklığı olmamıştır. Bu nedenle Batı Avrupa sol spor hareketlerinde bir çatlak oluşmuş, modern sporun teorik ve pratik eleştirisi zaafiyete uğramıştır. SWSI, üyelerinin RSI tarafından düzenlenen Spartakiadlara katılmalarını yasaklamış ve hem burjuvazi olimpiyatlara hem de komünist Spartakiadlara alternatif olmak üzere bir dizi geniş katılımlı büyük Olimpiyat benzeri etkinlik düzenlemiştir (Roche, 2000: 105).

SWSI tarafından düzenlenen en önemli etkinlikler, 1925 Frankfurt, 1931 Viyana ve 1937 Antwerp İşçi Olimpiyatlarıdır. Bunların yanı sıra Çek İşçi Cimnastik Federasyonu tarafından SWSI üyesi birçok ülkenin katılımı ile Prag'da 1921, 1927 ve 1934 yıllarında büyük olimpiyat benzeri etkinlikler düzenlenmiştir. Prag'da yapılan bu etkinliklerde büyük halk kitlelerinin katıldığı büyük korolar, cimnastik gösteri grupları bulunuyor ve stadyumlara yüz bin kadar insan toplanıyordu. SWSI'nin İşçi Olimpiyatları ise bundan çok daha büyük etkinlikler olup, bu etkinlikler katılımcı sayısı, katılan ülke sayısı, atletik performans ve diğer açılardan Olimpiyat Oyunları ile boy ölçebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Dahası bu etkinlikler halk kitlelerinin aktif katılımının sağlandığı politik festivaller olarak Olimpiyat Oyunlarının üzerine çıkıyor ve Moskova ve Leningrad'da yapılan Spartakiadlara meydan okuyordu. Örneğin 1925 yılında Frankfurt'ta yapılan ve 'barış festivali' diye adlandırılan ilk İşçi Olimpiyatlarında, 19 ülkeden katılım olmuş ve 150 binden fazla izleyici etkinlikleri takip etmiştir. Bayanlar 100 metre engelli koşu dünya rekorunun kırılması da atletik performansın kalitesini ortaya koymaktadır. Yine de oyunların temel vurgusu atletik performanstan daha çok halk katılımının sağlanması, dostluk ve dayanışma duygularının geliştirilmesidir. Riordan (1984: 104) Frankfurt'taki ortamı tanımlamak için 'bayram alanı' ve 'utanması olmayan politik bir ortam' ifadelerini kullanmıştır:

Açılış töreni ve ödül törenleri, 'Internationale' gibi kırmızı bayraklar ve devrim marşları ile kendini göstermek yerine birçok ülkenin bayrakları ve ulusal marşları ile süsleniyordu.

Etkinliklerin en merkezinde ise büyük katılımın olduğu korolarla ve yine birçok kişinin katılımıyla oluşturulan ve işçi sınıfı dayanışması ve gücünü sembolize eden piramitler ve sahnelerle süslenen coşkulu gösteriler bulunuyordu. Festivalin son bölümünde yapılan ve ‘Dünya İçin Mücadele’ olarak tanımlanan dramatik sunumla törenler zirve noktaya ulaşıyordu... Bu sunumda geniş halk kitleleri toplu olarak konuşTURULUYOR ve hareket eden korolar aracılığıyla sporun yeni bir dünya yaratmak hususunda oynayacağı rolün altı çiziliyordu.

1931 yılında ‘Komünist’ Viyana’da yapılan SWSI İşçi Olimpiyatlarına 26 ülkeden bin işçi sporcu katılmış ve açılış töreni için özel yapılan stadyuma gelen 100 bin kişi töreni izlemiştir. Bu rakamlar 1932 yılında Los Angeles’te yapılan ve 37 ülkeden 1408 yarışmacının yer aldığı Olimpiyat Oyunlarına oldukça yakındı. Riordan (1984: 106), Viyana’da yapılan Olimpiyat Oyunlarında birçok spor disiplininde 220 değişik yarışma, bir çocuk sporları festivali, dramatik performanslar ve hatta havai fişek gösterileri yapıldığını, hem yaz hem de kış olimpiyatlarının yapılan gösteriler, izleyici sayısı ve katılımcı sayısı açısından aynı yıl yapılan burjuvazi yaz ve kış olimpiyatlarının üzerine çıktığını belirtmiştir. 1936 yılında Barselona’da yapılması planlanan Üçüncü İşçi Olimpiyatları’nın, 1929 yılında Expo için inşa edilen Mont Juic stadyumunda düzenlenmesi düşünülmüştür. Bu Olimpiyatlarda ilk kez oluşturulan uluslararası bir Birleşik Cephe çatısı altında SWSI ve RSI’nin birlikte hareket etmeleri ve Faşizme karşı ortak bir gövde gösterisi yapmaları tasarlanmıştı. Ancak faşist güçler faaliyetin yapılmasını engelledi; Franco’nun İspanyol hükümetine karşı giriştiği cinayetlerin neticesinde açılış töreninin yapılacağı sabahta iç savaş patlak vermiş ve Olimpiyatlar iptal edilmiştir. Bu nedenle faaliyet bir yıl sonra başarıyla yapıldığı Antwerp’e alınmıştır (Riordan, 1984: 107).

Üçüncü İşçi Olimpiyatları, faşist baskıya ve ertelemeye rağmen kayda değer bir başarı elde etmiştir. Her ne kadar da bir önceki Olimpiyatların yapıldığı Viyana’daki rakamlara erişilmediyse de, 17 ülkeden (SSCB de dâhil) yaklaşık 27 bin sporcu faaliyette yer almıştır. Kapanış gününde statta yapılan töreni 50 binden fazla izleyici

takip etmiş ve geleneksel kapanış yürüyüşüne 200 binden fazla kişi katılmıştır. 1943 yılında Helsinki’de yapılması planlanan Dördüncü İşçi Olimpiyatları ise savaş nedeniyle gerçekleştirilememiştir (Riordan, 1991: 42).

1920’li yıllarda SWSI’nin üye sayısı çoğunluğu Almanya, Avusturya ve Çekoslovakya’dan olmak üzere iki milyonun üzerine çıkmıştır. Bu üyelerin arasında kadınların sayısı da dikkate değer oranda yüksekti. Her ne kadar da SWSI kendisini işçi sınıfının spordaki temsilcisi olarak görmüşse de, işçi sınıfının önde gelen etkili bir kültürel hareketi olmasına rağmen, işçi sınıfının ulusal ve uluslararası düzeydeki sportif ilgisinin yegâne taşıyıcısı ve temsilcisi değildir (Roche, 2000: 107).

İşçi Olimpiyatları, UOK’un düzenlediği Olimpiyat Oyunlarını sadece zengin ve ayrıcalıklı kişilerin çocukları için amatör kurallar çerçevesinde düzenlenen ayrımcı etkinlikler olduğu gerekçesiyle sert bir biçimde eleştirmiştir. Sporun işçiler için erişilebilir olmasına engel olan elitizm, ırkçılık, cinsiyetçilik gibi dışlayıcı etkenlerin hepsine karşı çıkmış, UOK’un kendisinin de aristokrat ve burjuvazi baskın milli olimpiyat komitelerince oluşturulduğu yönünde eleştirilerde bulunmuştur (Akt. Chatziefstathiou ve Henry, 2008; Wassong, 2004):

İşçi sporlarının en parlak yüzünü İşçi Olimpiyatları oluşturmaktadır. Şovenistik eğilimli modern olimpiyat oyunlarına karşı hazırlanan İşçi Olimpiyatları, işçi sınıfının uluslararası düzeyde dayanışmasını temin etmek üzere önemli bir görev üstlenmiştir. 1920 Antwerp Olimpiyatları ve 1924 Paris Olimpiyatlarının tam aksine 1921’de Prag’da yapılan İşçi Olimpiyatlarında birçok düşman ülkenin sporcuları bir arada yarışmıştır. Wheeler (1978: 203), bu çarpıcı durumu ifade etmek üzere bir İngiliz gözlemcinin notunu aktarmıştır: “Belki savaşlar Eton’daki yarışma sahalarında kazanılabilir; ancak kazanılacak olan barış ise, bu sadece İşçi Olimpiyatlarının demokratik sahalarında gerçekleşebilir”.

2.3.2.2. Kızıl Spor Enternasyonal (RSI) ve Spartakiadlar

Kızıl Spor Enternasyonal (RSI), Komünist Enternasyonalin kuruluşundan iki yıl sonra, 22-23 Temmuz 1921 tarihlerinde gerçekleştirilen Üçüncü Dünya Kongresi sırasında toplanan Birinci Uluslararası Devrimci İşçi Sporları Örgütleri Temsilcileri

Kongresinde kurulmuştur. Kuruluş kongresinde sekiz ülkeden işçi sporları örgütlerinin temsilcisi yer alıyordu; Çekoslovakya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Sovyetler Birliği ve İsveç. RSI'nin ilk başkanı Vsevobuch'un da başkanı olan Nikolai Podvoisky idi. İlk genel sekreter Bruno Lieske, ise burjuvazi spor örgütleriyle ilişkiler konusunda RSI ile ihtilafa düştüğü için yerini Alman meslektaşı Fritz Reussner'a bırakmıştır (Riordan, 1977: 353; Riordan, 1996: 60-61; Gounot, 2001: 23).

İlk kuruluşunda Komintern yönetimi RSI ile ilgilenmemiş ve bu örgütü dikkate almamıştır. Buna rağmen RSI kendisini kuruluşundan itibaren Komintern'in bir alt birimi olarak görmüş ve Komintern'in siyasi otoritesi altında işçi sınıfının boş zaman etkinliklerini örgütleme sorumluluğunu üstlenmiştir. Ancak 1924 güzünde yapılan Komünist Enternasyonalin Beşinci Dünya Kongresinde, RSI ilk kez uluslararası komünist hareketin bir unsuru olarak kabul edilmiştir (Gounot, 2001: 23-24).

RSI bir anlamda da Belçikalı, Alman ve Fransız sosyal demokratlar tarafından 12 Eylül 1920 yılında Lucern'de kurulan Lucern İşçi Sporları Enternasyonu karşısında bir denge unsuru olarak kurulmuştur. Diğer yandan Riordan (1996: 61), bazı tarihçilerin RSI'nin kuruluşunda ve burjuvazi spor örgütleri ile sosyal-demokrat işçi sporları örgütleriyle mesafeli duruşunda, Sovyet Rusya'dan daha çok Berlin Fichte spor kulübünde toplanan Alman komünistlerin, özellikle de Bruno Lieske'nin rolü olduğunu dile getirdiklerini aktarmaktadır.

RSI kuruluşuyla birlikte; sosyalist işçileri siyasi bir tercihe de zorluyordu; ya RSI ya da LSI. Ancak Riordan (1996: 61), ilk kurulduğu dönemde RSI'nin siyasi ve sportif bir aktör olmaktan daha çok "kâğıttan bir kaplan" olduğunu, zira RSI'nin spor politikalarıyla ilgili ideolojik bir merkez görüntüsü verdiğini ve sportif temasları başlatacak bir örgütlenme kurmadığını belirtmektedir. Steinberg'e (1979) göre de RSI, her ne kadar da LSI karşısında denge sağlamak için kurulmuşsa da, uluslararası arenada hiçbir zaman LSI karşısında yeterince etkili olamamıştır. Keys (2003: 417) de RSI'nin varlığını koruduğu 16 yıl boyunca, en ihtişamlı dönemlerinde bile marjinal bir örgüt olarak kaldığını ve hiçbir zaman Komintern tarafından yeterince desteklenmediğinin altını çizmiştir. RSI'nin komünist partilerden ne kadar üyesi olduğuna dair detaylı istatistikler bulunmamaktadır. Fransa'da üye sayısının yüzde onundan daha azı komünist parti üyesidir. Almanya'da bu oran yüzde onun biraz daha üstünde olmasına

rağmen, sosyalist parti mensubu üye sayısı da oldukça fazlaydı. Çekoslovakya’da ise bu oran yüzde yirmi ile otuz arasında olup, oranın en yüksek olduğu ülkedir (Gounot, 2001: 29).

RSI’nin yeterince destek alamamasının bir diğer nedeni de, Sovyetler Birliği’nin resmi ulusal spor örgütü olan Yüksek Beden Kültürü Konseyi ile genel olarak çatışma içerisinde olması ve ülkeyi uluslararası arenada Konsey’in temsil ediyor olmasıdır. Konsey yetkililerinin temel amaçları Sovyetlerin uluslararası spor arenasında daha iyi temsil edilmesini sağlamak olup, uluslararası işçi sporları hareketleri ile yakından ilgilenmemişlerdir. 1920’li yıllarda hem Komintern hem de RSI, Sovyet sporcularının Avrupalı burjuvazi sporcularla yarışmasına karşı çıkmış, ancak Konsey yöneticileri ise bu fikri benimsemeyerek, Sovyet sporcuların en güçlü burjuvazi sporcularla yarışma şansı bulması gerektiğini düşünmüş ve onlara karşı elde edilecek zaferlerin ülkeye çok daha fazla itibar kazandıracaklarını savunmuşlardır. Boris Bozhanov, Stalin’in diktatoryal güce karşı verilen mücadele ile ilgili olarak şunları söylediğini kaydetmiştir; “Burjuvazi ile ekonomik ve politik sahalarda mücadele ediyoruz ve başarısız da değiliz. Mümkün olan her alanda mücadelemizi sürdürüyoruz. Öyleyse sporda neden mücadele etmeyelim?”. Tabi bütün bunlara rağmen özellikle 1920’li yıllar boyunca işçi sporları dışındaki yabancı spor örgütleriyle temaslar çok sınırlı tutulmuş ve çok istisnai durumlarda bu tür temaslara izin verilmiştir. Yine de genel anlamıyla bakıldığında 1920’li yıllarda Sovyet spor politikasının kitle spor hareketlerini önelediği ve yarışma sporlarını ikincil planda tuttuğu, kolektivizmi teşvik ederek, bireyselliği ve rekor kırma tutkusunu ise benimsemediği söylenmelidir (Keys, 2003: 418-419).

1930’lu yılların başından itibaren Sovyetlerin spordaki devrimci ajitasyonlarının bir sonucu olan burjuvazi karşıtlığı söylemleri, yerini batı spor sistemi içerisindeki sonuç odaklı spor politikalarına bırakmıştır. Bu politika değişikliği ülkedeki bazı beden kültürü aktivistlerinin de tepkisini çekmiş, milliyetçilik adına devrimci prensiplerden taviz verilmesi eleştiri konusu edilmiştir. Yine de komünist spor hareketinin geri kalmışlığından doğan hayal kırıklığı ve doğal sporun hızlı büyüme gücünün etkisi ile Sovyet rejimi spor politikalarını değiştirmekte tereddüt etmemiştir. Böylelikle Batılı uluslararası sporu hem yabancı işçi sporcularla kolayca irtibata geçmek hem de elde edilecek başarılarla yabancı hükümetleri Sovyetlerin gücüyle etkilemenin mümkün olacağı düşünülmüştür. Kapitalist spora üstünlük kurma fikri ilk

olarak 1933 yılı sonunda gündeme gelmiş ve ‘spordaki burjuvazi rekorları yakalamak ve geride bırakmak’ sloganı 1934 yılından itibaren resmen kullanılmaya başlanmıştır. Artık tek hedef, ülkeye dünya çapında zaferler kazandırmak ve Sovyet sporunu tüm dünyada bir numara yapmaktır. Birkaç yıl içerisinde rekorların yarısını kırmak, kısa bir süre sonra da tümünü ele geçirmek isteniyordu (*Krasnyi Spor Gazetesi*). Sovyet spor politikasındaki bu keskin hatlı dönüşüm, kısa sürede RSI’nin de sonunun gelmesine neden olmuştur. Yüksek Beden Kültürü Konseyi’nin uluslararası ilişkileri takip etmek üzere bir alt birim kurmasının ardından iyice karşılıksız kalan RSI, 1937 yılında Komintern tarafından resmen lağvedilmiştir.

Moskova’nın 2005 yılında Rusya Muhafaza Merkezi ve Çağdaş Tarih Belgeleri Araştırma Merkezi’nde bulunan Komintern belgelerini bilimsel araştırmalara açmasının ardından, Komintern’in alt örgütlerinden olan RSI’nin gelişiminin daha iyi anlaşılabilmesinin yolu açılmıştır. Bu belgelerde İspanya’da 1931 yılında kurulan İşçi Spor ve Kültür Federasyonu’nun, 1934 yılında RSI’ye katıldığı ve 1936 yılında Berlin’de yapılacak Nazi Olimpiyat Oyunlarına karşı Barcelona İşçi Olimpiyatları projesini geliştiren Katalan Halk Sporları Komitesi’nin de çekirdeğini oluşturduğu belirtilmektedir. Yine bu belgelerde RSI’nin Berlin Olimpiyatlarına karşıt hareketleri kontrol etmek ve bu hareketlerin koordinasyonunu sağlamak üzere bir Uluslararası Komite kurulduğu belirtilmektedir. Bu komitenin kurulmasının ardından, 1936 yılında İspanya’da da İspanyol Olimpiyat Ruhunun Savunulması Komitesi oluşturulmuştur. Her ne kadar da evrensellik, halkların eşitliği ve barış gibi konularda farklı ve çelişen söylemleri olsa da, 1936 Barcelona İşçi Olimpiyatlarına izin verilerek, Komünizm ile Olimpizm arasında yeni bir ittifak oluşmuştur (Gounot, 2005: 115).

Olimpiyat Oyunlarından dışlanan ve kendisi de oyunların dışında kalmayı tercih eden yeni Sovyet yönetimi, bir karşı hareket olarak kendi çok-sporlu organizasyon modelini geliştirmiş ve bu modeli uluslararası arenada etkili hale geliştirmeye çabalamıştır. Bu amaçla geliştirilen Kızıl Spor Olimpiyatları, Spartakiadlar, kendi şartları içerisinde bir başarı kazanmışsa da, hiçbir zaman Olimpiyat Oyunları ya da Sosyalist İşçi Oyunları’nın ulaştığı başarıyı yakalayamamıştır. Sovyet yönetimi, Spartakiadlar öncesinde de bir dizi çok-sporlu uluslararası etkinlik denemesi de yapmıştır.

1924 Paris Olimpiyatlarından hemen bir yıl sonra, 1925 yılında, Sovyet sendikaları çok büyük bir spor organizasyonuna imza atmıştır. Amsterdam Olimpiyatlarının yapıldığı 1928 yılında ise, Stalin gücünün zirvesine ulaşmış bulunuyordu ve Sovyetler bu yıl içerisinde ilk kez birçok spor etkinliğini ve halk festivalini içerisine alan Olimpiyat benzeri çok sporlu organizasyon olan Birinci Spartakiadı düzenlemiştir. Komünist olmayan sosyalist sporcuların katılmamasına rağmen, bu faaliyete RSI vasıtasıyla 14 batılı ülkeden gelen komünist sporcular katılmıştır. Kızıl Meydanda, meşaleler ve pankartlar taşıyan 30 bin sporcunun katılımıyla yapılan geçit töreniyle başlayan faaliyetin devam ettiği on iki gün boyunca, yüz bin kişilik stadyum tamamıyla dolmuştur. Jones (1988: 180) bu faaliyeti, ‘Burjuvazi olimpiyatların ikiyüzlülüğüne ve işçi sınıfı sporcularına uygulanan açık ayrımcılığa karşı yapılan ritüelistik bir Marksist gövde gösterisi’ olarak tanımlamıştır (Akt. Roche, 2000: 104).

Bir başka büyük ve etkileyici spor şöleni ise 1932 yılında Moskova’da yapılan İkinci Spartakiad’dır. Şüphesiz bu tarihin seçilmesinin de önemli ve ideolojik bir gerekçesi vardır; aynı yıl adeta patlayan popüler film kültürünün evi olarak da bilinen Los Angeles Olimpiyat Oyunları yapılmıştır (Roche, 2000: 104). Böylelikle Sovyet yönetimi işçi sınıfının dikkatini kendi etkinlikleri üzerinde tutmaya çalışmış ve burjuvazi spor ideolojisine karşı enternasyonal bir savunmacı tavır geliştirmiştir.

Spartakiadlarda, Kızıl Meydan’da yapılan devasa geçit töreninin yanı sıra, Moskova Nehrinde yapılan su festivali ve Lenin tepelerinden 30 bin kişinin katılımıyla yapılan yürüyüşlerle oyunlar başlatılıyordu. Buna rağmen Spartakiadın işçi birliğini sağladığı söylenemez. Stadyumları işleten değişik işçi örgütleri, başta Kızıl Ordu olmak üzere, stadyumlar için yüksek kira bedelleri talep ettikleri için oyunların düzenleneceği tesisleri bulmakta zorluk çekiliyordu. Ayrıca ilk Spartakiadda yer alan 7125 sporcu, hakem ve doktordan, sadece yüzde 28,7’si işçilerden oluşuyordu. Büro çalışanlarının oranı ise (yüzde 38,7) daha fazlaydı. Bunun yanı sıra oyunların aşırı militer yapıda olması eleştirisi karşısında katılımcıların sadece yüzde 8,8’i ordu mensuplarındandı (Edelman, 1993: 38-39).

Sovyetler Birliği’nin 1952 yılında Olimpiyat Oyunlarına katılma kararı almasının ardından uluslararası Spartakiad organizasyonlarına son verilmiştir. Ancak

bundan sonra ulusal ve bölgesel temelde Spartakiad ismi verilen birçok organizasyon yapılmaya devam edilmiştir; SSCB Halk Spartakiadı, Gençlik Spartakiadı, Sendikalar Spartakiadı, Ordu Spartakiadı, Çiftçi Spartakiadı gibi. Bunlardan dört yılda bir yaz ve kış döneminde düzenlenen Halk Spartakiadı ülke genelinde büyük ilgi görmüş, Altıncı Yaz Spartakiadına 90 milyon kişi (o dönem toplam sporcu sayısının en az iki katı), Üçüncü Kış Spartakiadına ise 20 milyon kişi katılmıştır. Spartakiad ismi diğer komünist ülkelerde de çeşitli beden eğitimi ve spor etkinlikleri için kullanılmıştır. Bunlardan en önemlisi, komünist rejime sahip olan Çekoslovakya’da her beş yılda bir düzenli olarak Prague Strahov Stadyumunda yapılan toplum cimnastik gösterilerine de ‘Spartakiada’ ismi verilmiştir (Edelman, 1993).

2.3.2.3. SWSI ile RSI’nin İlişkileri

Dünyada geniş bir alanda yaygınlaşan iki uluslararası işçi sporları örgütünün tarihi hikâyesi incelendiğinde, her ikisinin de iki Dünya Savaşı arasında etkili olduğu açıkça görülmektedir. Bu iki örgütün kendi aralarındaki ilişkisi incelendiğinde, üç temel sorunla karşılaştıkları ortaya çıkmaktadır (Nitsch, 1996: 170):

Öncelikli olarak, Birinci Dünya Savaşını müteakip işçi hareketinin uğradığı değişikliklere paralel olarak ideolojik farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonalı, savaş karşısında siyasi olarak tarafsız bir tavır almayı benimsemiştir. Kuruluş aşamasında bu örgüt kendini sosyalist ve sosyal-demokrat partilerden uzak tutmak adına her şeyi yapmıştır. İşçi sporları ile işçi partilerinin ilişkisi üzerindeki tartışmalar 1920’lerin sonlarında gündeme gelmiş ve ancak 1931 yılında uluslararası işçi hareketinin konusu olmuştur. Diğer yandan Kızıl Spor Enternasyonalı ve bağlı örgütlerin üyesi olan sporcular ise, işçi sporlarının proleter devrimin hizmetinde olması gerektiğine inanmıştır.

İkinci olarak, işçi sporlarının çok farklı siyasi boyutları olması neticesinde, iki farklı uluslararası örgüt doğmuştur. Bu iki örgütün bir araya gelmesi ve ortak çalışması konusu her zaman gündemde

olmuş, 1921 ve 1937-38 yıllarında ‘Birleşik Cephe’ başlığı altında bu tartışma sürdürülmüştür. Bu birleşme tartışması kimi zaman yakın bir teması mümkün kılmış, kimi zaman da ölümcül düşmanlıkları içeren bir söylemle kesilmiştir.

Üçüncü olarak, iki örgüt arasında siyasi ayrışmaların yanı sıra, sportif yaklaşımlar açısından da ciddi farklılıklar olmuştur. İşçi sporları hareketinin içinde, yarışmacı sporlara, rekor kırmaya odaklı yaklaşımlara ve burjuvazi spor örgütleriyle temaslara dair farklı tavırlar takınılmıştır. Özellikle 1933 yılından sonra, Sovyet etkisinde olan işçi sporları hareketinde, burjuvazi ülkelerle sportif açıdan rekabetin artırılması ve onların geride bırakılması önemli bir slogan olarak ortaya çıkmıştır. Hâlbuki SWSI bu sloganı kesinlikle benimsememiştir. Aynı zamanda RSI burjuvazi takımlara karşı mücadele etmeyi ve onlara karşı yarışmayı savunmuş, ancak SWSI bu tür temaslara karşı çıkmıştır. SWSI bu tavrını, Almanya, Avusturya, Litvanya gibi hâkim olduğu ülkelerdeki üyelerini kaybettiği 1934 yılından sonra değiştirmek zorunda kalmıştır.

Genel olarak SWSI ile RSI'nin ilişkileri kuruluşundan itibaren düşmanca olmuştur. RSI, rakibi konumundaki SWSI'yi sporun tarafsızlığını ve apolitik yapısını öne çıkararak işçilerin sınıf mücadelesine engel olduğu düşüncesiyle sert bir biçimde eleştiriyordu. SWSI ise RSI'yi Bolşeviklerin oyuncağı ve aşırı militer olmakla, ayrıca SWSI'nin altını oymaya çalışmakla suçluyordu. Zira RSI tarafından yayınlanan ve 47 ülkenin komünist partileri aracılığıyla işçilere iletilen *Tüm Dünya İşçilerine* başlıklı manifestoda, işçi sporları örgütleri içerisinde komünist hücreler kurularak tüm dünya işçi sporcuları arasında ideolojik bir bağ oluşturulması isteniyordu (Kozmina, 1967: 171; Riordan, 1977: 354, 1986: 71).

SWSI, savaşla zarar gören işçilerin enternasyonal birliğini milliyetçilik ve militarizme karşı enternasyonalizm ve barışçılığı yücelten bir spor anlayışıyla onarmayı hedefliyordu. RSI ise daha sert ve kesin çizgilerle, sporun burjuvazi için olduğu kadar

işçi sınıfı için de kendi dünya görüşünü yansıtmının bir yolu olduğunu, sporun kesinlikle apolitik olamayacağını, işçi sınıfının sporu, burjuvaziye karşı mücadelesinde bir araç haline getirmesi gerektiği görüşünü savunuyordu. “Sınıfa karşı sınıf” anlayışı içerisinde RSI, SWSI’yi bir dönem “sosyal faşist” olarak da mahkûm etmiştir (Sözmen, 2011).

Sosyalist ve komünist örgütlenmelerin arasındaki liderlik mücadelesinin başlaması ve amaçların farklılaşması, 1921 yılında Moskova’da komünist bir örgüt olan RSI’nin kurulmasının ardından daha da belirginleşmiştir. RSI kuruluncaya kadar, Uluslararası Sosyalist Enternasyonalin bir uzantısı olarak çalışan LSI (SWSI) kapitalist toplumlar içerisinde bir alternatif sosyalist işçi hareketi olarak mücadeleye bayraktarlık etmiştir. Dolayısıyla bu hareket hiçbir zaman devrimci bir karakterde olmamış, mücadelesini mevcut kapitalist toplumlar içerisinde devam ettirmeyi benimsemiştir. Hâlbuki komünistler uluslararası spor hareketini işçi sınıfının politik mücadelesinin bir aracı olarak görmüş ve kapitalist düzen içerisinde olacak bir sportif hareketi yeterli görmemiştir. Bu nedenle de Spartakiadları organize etmeye karar vermiş ve üyelerinin her türlü SWSI etkinliklerine katılımını yasaklamıştır. Krüger, bu iki örgütün bir araya gelmesinin 1936 yılına kadar mümkün olmadığını altını çizerek, bu tarihe kadar var olan ayırım, medyanın bu hareketlere ilgi göstermemesi ve aşırı politik vurgu nedeniyle işçi spor hareketinin gerçek gücünü ortaya koyamadığını belirtmiştir (Akt. Chatziefstathiou ve Henry, 2008)

RSI bütün SWSI karşıtı politikalarına rağmen, iki uluslararası örgütün sporcularının katılabileceği açık turnuvalar düzenliyor ve bütün burjuvazi spor örgütlerine karşı ortak bir duruş sergilenmesini istiyordu. SWSI ise, 1925 yılında Frankfurt’ta ve 1931 yılında Viyana’da düzenlenen İşçi Olimpiyatlarına Sovyet ve RSI sporcularının katılmalarını yasaklamış olmasına rağmen, kendisine bağlı sporcu örgütlerinin, yapılan faaliyetleri siyasi amaçlarla suiistimal etmedikleri müddetçe RSI faaliyetlerine katılmalarına izin vermişti (Jahrbuch der Deutschen Sozialdemokratie, 1927: 379; Riordan, 1977: 354).

SWSI’nin birleşmeye dönük bu olumlu yaklaşımına rağmen RSI yöneticileri özellikle ilk yıllarda birleşme ve dayanışma fikrine fazla sıcak bakmamıştır. 4 Ağustos 1923 tarihinde Fransız İşçi Sporları Federasyonu’nun kongresinde delegelerin büyük bir

çoğunluğunun LSI politikalarını tarafsız olmadığı gerekçisiyle reddetmeleri ve ardından çok büyük bir oy farkıyla SWSI'den ayrılıp RSI üyeliğine geçilmesi yönünde karar almaları, RSI'nin ilk büyük zaferi olmuştur (Steinberg, 1978: 241).

SWSI'nin üyelerinin RSI örgütleri ile temasının önünü açmasının ardından Sovyetler Birliği sporcularının katıldığı uluslararası etkinliklerin sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. RSI ile SWSI arasında bir dizi ortak toplantı yapılmış, bunun sonucunda da Sovyet takımlarının da katıldığı bir dizi uluslararası işçi sporları faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyetlerin sayısı 1922 yılında 6, 1923 yılında 27, 1924 yılında 30, 1925 yılında 38, 1926 yılında 77 ve 1927 yılında ise 87 olmuştur (Samuokov, 1964: 283). Steinberg (1978: 241), 1925 yılı sonuna gelindiğinde SWSI'nin RSI ile ilgili temel politikasının önemli bir değişikliğe uğradığını belirterek, SWSI Kongresinde Belçikalı delegelerin formülize ettiği bu yeni politikayı şöyle özetlemiştir:

Beden eğitimi, proletarya sınıfının kapitalizme ve militarizme karşı savaşının bir vasıtası olduğundan ve bu savaşın mümkün olduğunca bir birlik sağlanarak sürdürülmesi gerektiği için, Kongremiz, İşçi Sporları Enternasyonalisi ile aynı çerçevede hizmet etmek üzere oluşturulan Kızıl Moskova Enternasyonalisi'nin varlığının neden olduğu bölünmeden duyulan rahatsızlığı dile getirmekten üzüntü duymaktadır. Dolayısıyla yönetimimiz iki uluslararası işçi sporu örgütünün ortak çalışmasını mümkün kılacak bir yol bulunması için çalışma yapılmasını sağlamalıdır. İşçi Sporları Enternasyonalisi'nin kapısı hiç kimseye kapalı değildir ve tek istediği işçi gençliğinin eğitiminin sağlanmasından başka bir şey değildir ve sınıf mücadelesine destek vermeye hazır olan her ulusal örgütü içerisine kabul edebilir.

1926 ve 1927 yıllarında SWSI ile RSI arasında hem Sovyetler Birliği'nde hem de Avrupa ülkelerinde çok sayıda karşılaşmalar olmasına rağmen, bu sürecin sonunda her iki taraf da sportif temasların oldukça verimli olmasına rağmen RSI'nin sosyalist ideallere saldırılarının ise daha da arttığını görmüştür. Bu nedenle Alman ATSB örgütü, Sovyet sporcuların Almanya'ya yaptıkları ziyaretler esnasında hiçbir politik etkinliğe

katılmayacaklarına dair garanti istemiştir. Bu amaçla iki ülke arasında 1926 Ağustos'unda bir anlaşma imzalanmış olmasına rağmen, yine de sıkıntılar baş göstermiş, Alman komünistler Rus sporcuların ziyaretlerini politik propaganda aracına dönüştürmüştür. Bunun sonucunda 1927 Temmuz'unda ilişkiler tamamıyla kopmuştur. İlişkilerin kopmasında Rus sporcuların sürekli ilave taleplerde bulunması, yemek ve konaklama şartlarını beğenmemesi, sorumluluklarını erken terk etmeleri, trenlerde yataklı ulaşım talep etmeleri gibi, Almanların hiçbir biçimde proletarya sınıfına yakıştıramadıkları lüks talepleri de bulunuyordu. Bunun üzerine Almanlar, Sovyet sporcuların Paris anlaşması kurallarına uymadıkları gerekçesiyle ikili anlaşmaları askıya alma kararı vermiştir ki, bu karar RSI – SWSI ilişkilerini de doğrudan etkilemiştir (Steinberg, 1978: 245-246).

RSI'nin diğer bazı faaliyetleri de SWSI ile işbirliğine mani olmuştur. Doğal olarak RSI üyesi olan birçok Sovyet takımı, Türkiye, Fransa ve İngiltere'deki burjuvazi spor kulüplerine karşı yarışmıştır. Uluslararası Büro, RSI'nin bu tür temaslara devam etmesi halinde iki örgütün ilişkilerinin geliştirilmesinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. SWSI bütün işçi hareketlerini burjuvazi hareketlerle uyumlu hale getirmeye çalışırken, RSI ise SWSI'yi vefasızlık ve hainlikle suçlayarak, SWSI üyesi işçilerin bu örgütten ayrılarak RSI'ye katılmalarını ve 1928 Moskova Spartakiad'ında yer almalarını teşvik ediyordu (Steinberg, 1978: 246-247).

1925-1926 yıllarında RSI ile SWSI arasındaki temasların sayısının daha da artmasında yabancı hükümetlerin Sovyet sporcuların ülkelerine girişine izin verilmeyişinin büyük etkisi olmuştur. İşte bu nedenledir ki Sovyetler Birliği yetkilileri, ülkelerinde hijyenistlerin ve proletekültistlerin ön plana çıkardıkları yarışma dışı sporlara karşı yarışma sporlarını destekleme kararı almıştır. 1927 yılında ise SWSI, komünistlerin karşılıklı anlaşmaya uymadıklarını gerekçe göstererek tüm ikili ilişkileri dondurmuş ve kendine bağlı örgütlerin bünyesindeki komünistleri de uzaklaştırmıştır (Riordan, 1996: 62).

1927 Ağustos'unda Helsinki'de yapılan Dördüncü SWSI Kongresinde RSI ile ilişkiler geniş bir biçimde tartışılmış ve RSI'nin Paris anlaşması şartlarına uymadığı ve birleşmeyi sağlayacak pozitif adımları atmak hususunda fazla tereddüt ettiği belirtilerek, ilişkilerin sona erdirilmesi kararı almıştır. Bu karara sadece Finlandiyalı delegeler itiraz

etmiş, ancak bu itirazlara rağmen ilişkilerin kesilmesi kararı alınmış ve hatta Komünist Parti'nin bir etkinliği olduğu gerekçesiyle 1928 Moskova Spartakiad'ına SWSI üyesi kulüplerin katılması kesin olarak yasaklanmıştır (Steinberg, 1978: 247).

Helsinki Kongresi'nin ardından ATSB de Ekim ayında RSI ile tüm ilişkilerin kesilmesi yönünde resmi karar almıştır. Bunun ardından RSI, ATSB'ye bağlı sporculara yöneticilerinin verdiği kararı sorgulamaları ve bu karara uymamaları yolunda çağrı yapmıştır. Bu çağrılara cevap veren az sayıdaki ATSB üyesi ise daha sonra üyelikten çıkarılarak cezalandırılmıştır. 1929 yılına gelindiğinde ATSB'nin 800 bini aşkın üyesi arasından yaklaşık 32 bini RSI'ye katılmıştır. Bu ayrışmalar doğal olarak RSI ile LSI arasında mesafenin de her geçen gün artmasına yol açmıştır (Steinberg, 1978: 247).

1928-1934 arası dönemde iki örgüt arasında hemen hemen hiç temas olmamıştır. Helsinki Kongresinde ismini SWSI ile olarak değiştiren LSI ilgisini içe çevirmiş, ulusal federasyonlarını geliştirmek ve bunlar arasında yapılacak etkinlikler yoluyla uluslararası bağları güçlendirmek için çaba sarf etmiştir. RSI de kendi birimlerini güçlendirmesine rağmen, hiçbir zaman SWSI'nin üyelerine hâkim olamamış ve liderlik pozisyonunu ele geçirememiştir. Hitler'in SWSI'nin çekirdeği konumundaki ATSB'yi yok etmesine kadar, iki uluslararası örgüt uzlaşmak için bir araya gelememiştir (Steinberg, 1978: 248).

Bu iki örgütün arasındaki güç mücadelesinin yerini dayanışmaya bırakması ancak Avrupa'da faşist yapılanma ön plana çıkınca mümkün olmuştur (Whannel, 2008: 84).

Tablo-5. 1931 Yılı İtibariyle RSI ve SWSI'nin Üye Sayıları (Gounot, 2001: 23)

Ülke	RSI Üye Sayısı	SWSI Üye Sayısı
Almanya	125,000	1,211,468
Avusturya	10,000	293,700
Çekoslovakya	88,000	207,707
Finlandiya	-	30,257
İsviçre	-	21,264
Danimarka	-	20,000
Hollanda	-	16,795
Belçika	-	12,909
Fransa	10,000	6,000
Alsace-Lorraine	10,000	5,000
İspanya	9,000	-
Polonya	-	14,232
İsveç	8,000	-
Norveç	5,500	10,000
Litvanya	-	5,171
İngiltere	5,000	5,000
Filistin	-	4,250
Kanada	4,000	-
ABD	1,000	697
Romanya	-	2,500
Yunanistan	2,000	-
Yugoslavya	-	1,800
Macaristan	-	1,750
Estonya	-	1,600
Toplam	277,500	1,872,460

2.3.2.4. Uluslararası İşçi Sporları Hareketlerinin Kronolojisi

Uluslararası İşçi Sporları Hareketlerinin öncüsü olan SWSI'nin örgütlenme çabaları Birinci Dünya Savaşının öncesinde olmasına rağmen, gerçek anlamda kuruluş ise savaş sonrasındadır. RSI'nin kuruluş tarihine bakıldığında ise, bu yapılanmanın da

SWSI karşıtı bir model olarak ortaya çıkarıldığı görülecektir. Bu nedenle tarihi seyirde de RSI'nin SWSI'nin adımlarını izlediği açıkça görülebilmektedir.

Nitsch (1996:167-170), SWSI ve RSI ile ilgili olarak tarihi seyri aşağıdaki gibi ortaya koymuştur:

Lucerne / Sosyalist İşçi Sporları Enternasyonal (LSI / SWSI):

11 Ağustos 1912: İkinci Sosyalist Enternasyonal işçi sporlarını tartışmıştır.

16 Ağustos 1912: Sosyalist Enternasyonal ye örgütleri arasında işçi sporlarıyla ilgili bir araştırma yapmıştır.

10-12 Mayıs 1913: Belçika'nın Ghent Őhrinde yapılan Belçika Federasyonları Festivali çerçevesinde, işçi sporları federasyonları temsilcilerinin katıldığı bir uluslararası toplantı yapılmış ve bu toplantının ardından Brüksel'de uluslararası bir ofis oluşturularak, SWSI'nin ilk adımı atılmıştır.

11 Ocak 1914: Fransa'nın Paris Őhrinde bir toplantı yapılmış ve Eylül 1914'de Almanya'nın Frankfurt Őhrinde uluslararası bir kongrenin toplanması kararı alınmıştır.

3-4 Ağustos 1914: Frankfurt'taki kongre için hazırlık yapmak üzere yeni toplantılar yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşının patlak vermesi sebebiyle, ne yeni toplantılar ne de kongre yapılabilmiştir.

14-16 Ağustos 1919: Savaş sonrası ilk toplantı, Belçikalı işçi sporcuların Seraing-sur-Meuse'da düzenledikleri bir konferans vasıtasıyla yapılmıştır.

5 Nisan 1920: Belçika, Seraing'de bir yönetim kurulu oluşturulmuş ve bu yönetim Paris'te uluslararası bir kongrenin toplanmasını kararlaştırmıştır.

12-13 Eylül 1920: İşvire'nin Lucerne Őhrinde Birinci Uluslararası Kongre toplanmıştır. Kongrede işçiler için spor ve beden kültürü ile ilgili bir uluslararası rgt (Lucerne İşçi Sporları Enternasyonal [LSI] olarak da bilinir) oluşturulması kararı alınmıştır.

24-30 Haziran 1921: Prag'da yapılan Çekoslovak İşçi Olimpiyatı sırasında LSI'nin İkinci Uluslararası Kongresi yapılmıştır.

26-27 Temmuz 1922: Leipzig’de yapılan Birinci Alman İşçi Sporları Derneği Festivali esnasında LSI’nin İkinci (bazılarına göre ise Üçüncü) Uluslararası Kongresi yapılmış ve her 3 yılda bir kongre toplanması karara bağlanmıştır.

28-29 Aralık 1922: Almanya Köln’de yönetim kurulu toplanmıştır.

5 Ağustos 1923: İsviçre Zürih’te yönetim kurulu toplanmıştır.

24-26 Nisan 1924: Frankfurt’ta yönetim kurulu toplanmıştır. Toplantıda bulunan RSI delegeleri ile anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.

14 Eylül 1924: Avusturya Viyana’da yönetim kurulu toplanmıştır; Frankfurt’ta yapılacak ilk İşçi Olimpiyatına RSI’nin davet edilmemesi kararı alınmıştır.

31 Ocak – 2 Şubat 1925: Almanya’nın Schreiberhau şehrinde İşçi Oyunlarının Kış Olimpiyatı yapılmıştır.

22-25 Temmuz 1925: Almanya Frankfurt am Main’de Birinci İşçi Olimpiyatı yapılmıştır.

31 Ekim – 2 Kasım 1925: Üçüncü Uluslararası Kongre Paris’te toplanarak, adını Uluslararası Sosyalist İşçi Sporları ve Beden Kültürü Federasyonu olarak değiştirmiştir.

5-8 Ağustos 1927: Dördüncü Uluslararası Kongre Helsinki’de yapılmıştır. Burada önemli değişiklikler kararlaştırılmıştır. Merkez Brüksel’den Prag’a taşınmıştır.

7 Ağustos 1928: Brüksel’de yönetim kurulu toplanmış; Cermen, Romen ve İskandinav ülkeleri için ayrı ayrı genel sekreterlikler oluşturulması kararlaştırılmıştır.

12-14 Ekim 1929: Beşinci Uluslararası Kongre Prag’da yapılmıştır.

24 Ağustos 1930: Leipzig’de Kadın Komisyonu toplanmıştır.

5-8 Şubat 1931: İkinci İşçi Olimpiyatı kış sporları yarışmaları Avusturya Mürzzuschlag’da yapılmıştır.

19-26 Temmuz 1931: İkinci İşçi Olimpiyatı ile Sosyalist Enternasyonal eşzamanlı olarak Avusturya Viyana’da yapılmıştır.

9-10 Eylül 1932: Altıncı Uluslararası Kongre, Belçika Liege'de yapılmıştır.

6 Mayıs 1933: Alman İşçi Sporları Hareketinin sona ermesini değerlendirmek üzere yönetim kurulu Prag'da toplanmıştır.

5-8 Temmuz 1934: Üçüncü Çekoslovak İşçi Olimpiyatı Prag'da yapılmıştır.

6-7 Ekim 1934: Yedinci Uluslararası Kongre, Çekoslovakya Karlsbad'da yapılmıştır.

1 Mart 1935: SWSI ile RSI arasında Prag'da ön görüşmeler yapılmıştır.

6 Eylül 1935: SWSI ile RSI arasındaki ortak toplantı Prag'da yapılmıştır.

30 Kasım – 1 Aralık 1935: SWSI'nin uluslararası konferansı Prag'da yapılmış, konferansa RSI delegeleri de katılmıştır.

28 Ağustos 1936: Belçika Antwerp'de RSI ile görüşmeler yapılarak, ortak bir İşçi Olimpiyatı yapılması tartışılmıştır.

29-30 Ağustos 1936: 9 ülkeden 12 federasyon ve 36 delegenin katılımıyla Sekizinci Uluslararası Kongre Antwerp'de gerçekleştirilmiştir.

18-21 Şubat 1937: Üçüncü İşçi Olimpiyatı kış sporları yarışmaları Çekoslovakya Johannesbad'da yapılmıştır.

25 Temmuz- 1 Ağustos 1937: Üçüncü İşçi Olimpiyatı Antwerp'de yapılmıştır.

26-29 Mayıs 1938: Dokuzuncu Uluslararası Kongre Brüksel'de toplanmıştır.

3-5 Eylül 1938: 1938 Münih Antlaşması ve 1939 Çekoslovakya işgalinin ardından, SWSI'nin Prag'daki merkezi kapatılmış ve yöneticileri ise Britanya'ya sürgüne gönderilmiştir.

7 Mart 1942: Britanya İşçi Sporları Federasyonu çatısı altında Londra'da toplanan SWSI yöneticileri, çalışmalarını tekrar başlatmak için geçici bir komisyon kurmuştur.

10-13 Ekim 1945: Geçici SWSI komisyonu, savaş sonrası ilk konferansı Paris'te toplamıştır.

26-30 Mayıs 1946: Savaş sonrası ilk kongre Brüksel'de toplanmış; yeni bir geçici komisyon ve yeni statü oluşturulmuştur.

1-5 Haziran 1947: Uluslararası kongre Warschau'da toplanmış; yeni bir organizasyon komitesi oluşturulmuş ve SSCB'nin de katılımı için özel talepte bulunulmuştur.

21-23 Nisan 1949: Uluslararası kongre Liege'de toplanarak, Belçikalı Jules Devlieger başkanlığında varlığını devam ettiren işçi sporları örgütlerinden yeni bir yönetim kurulu oluşturulmuş, bu oluşumda hiçbir komünist ülkeye yer verilmemiştir. Devlieger, 1913'deki örgütlenmeye benzer bir yapı oluşturulmasını sağlamıştır.

Kızıl Spor Enternasyonal (RSI):

19-26 Haziran 1921: Çekoslovak İşçi Spor Örgütünün devrimci ve reformist kanada geçmesinin ardından, Birinci Spartakiad Prag'da yapılmıştır.

22 Temmuz 1921: Kızıl Ticaret Birliği Enternasyonal ve Üçüncü Komünist Enternasyonal Kongresi çerçevesinde Moskova'da Kızıl Spor Enternasyonal kuruluş kongresi toplanmıştır.

29-31 Temmuz 1922: İkinci Kongre, Bruno Lieske'nin liderliğinde Almanya Berlin'de yapılmıştır.

Şubat 1923: Fritz Reussner'in sekreter olarak görevlendirildiği Orta Avrupa Bürosu Berlin'de açılmıştır.

Kasım 1923: Lieske'nin editörlüğünü yaptığı *Proletariersport* (Proletarya Spor) isimli derginin ilk sayısı yayınlandı. Dergi, 1927'nin sonuna kadar yayınlanmaya devam etmiştir.

13-14 Temmuz 1924: Paris'te çok geniş katılımlı bir işçi sporları turnuvası düzenlendi (Fransız işçi sporları hareketi, 1923 yılından itibaren devrimci ve reformist kanada geçmiştir.)

13-21 Ekim 1924: Üçüncü Kongre Moskova'da toplanmış ve işçi sporları hareketlerinin birleştirilmesi kararı alınmıştır.

Şubat 1928: Birinci Kış Spartakiad'ı Norveç'in Oslo şehrinde yapılmıştır.

12-22 Ağustos 1928: Yaz Spartakiad'ı Moskova'da yapılmıştır.

31 Mayıs – 3 Haziran 1929: Yönetim Kurulu'nun Beşinci Olağan toplantısı SSCB'nin Charkow şehrinde yapılmış; Reussner'in ölümü nedeniyle sekreterliğe Ivan Scholdak atanmıştır.

Eylül 1930: Genel Merkez Berlin'e taşınmıştır.

Ekim 1930: *Internationaler Arbeitersport* (Uluslararası İşçi Sporları) dergisinin ilk sayısı basılmış ve bu dergi 1933 yılı Ocak ayına kadar yayın hayatına devam etmiştir.

7-8 Mart 1931: Uluslararası Spartakiad Komitesi Berlin'de toplanmıştır.

5-19 Temmuz 1931: İkinci Spartakiad Berlin'de başlamış ve yasaklanarak durdurulmuştur. Oyunlar Moskova'da devam ettirilerek tamamlanmıştır.

16-23 Haziran 1932: Spartakiad Konferansı Moskova'da yapılmıştır.

2-5 Aralık 1932: Uluslararası Kış Sporları Konferansı Berlin'de yapılmıştır.

25-26 Şubat 1933: Uluslararası Çocuk ve Genç Sporları Konferansı Berlin'de yapılmıştır.

Mart 1933: RSI merkezi Berlin'den Kopenhag'a taşınmıştır.

Haziran 1933: RSI Yönetim Kurulu Paris'te toplanmıştır.

Ağustos 1933: *Internationale Sportrundschau* (Uluslararası Spora Bakış) dergisi basılmış ve dergi 1936 yılı sonuna kadar yayın hayatını sürdürmüştür.

2-3 Eylül 1933: Uluslararası RSI Konferansı Amsterdam'da yapılmıştır.

19-21 Mayıs 1934: Uluslararası RSI Futbol Konferansı Strasbourg'da yapılmıştır.

1935: RSI merkezi Kopenhag'tan Prag'a taşınmıştır.

7-8 Mart 1936: Beşinci RSI Kongresi Prag'da toplanmıştır.

25 Temmuz - 1 Ağustos 1937: Üçüncü İşçi Olimpiyatı Antwerp'de yapılmıştır.

Haziran 1938: SSCB dışındaki son RSI üyesi ülke olan Çekoslovakya da bu örgütten çekilmiştir. (Böylelikle aslında RSI uluslararası niteliğini yitirerek, fiilen son bulmuştur. Yine de bazı kişiler, İkinci Dünya Savaşı sırasında da örgütün etkin olduğunu dillendirmektedir.)

Bu kronolojinin de ortaya koyduğu gibi RSI aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan önce dağılmıştır. Ancak, RSI'nin sosyal-demokrat rakibi olan SWSI ise savaş sonrasında da varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

2.3.3. Günümüzde İşçi Sporları Örgütleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra soğuk savaş döneminde işçi sporlarının uluslararası arenada var olma şansı kalmamış olsa da birçok ülkede işçi sporları örgütleri savaş sonrası dönem için önemli bir temel oluşturmuştur. Çekoslovakya'da Proletarya Sporları Federasyonu sosyalist bir beden kültürü politikası geliştirilmesinin yolunu açarken, Doğu Almanya'da ise Hür Alman Gençliği örgütü vasıtasıyla, politik destek sağlamak için geniş kitlelerin yararlanabileceği tesisler oluşturulmuş, bu politika Doğu Almanya'nın 1970'li yıllarda uluslararası arenada parlak sonuçlara ulaşmasını sağlamıştır (Whannel, 2008: 84).

İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında da varlığını sürdürmeye çabalayan SWSI yöneticileri, her zaman işçi sporlarının yeniden küllerinden doğacağı beklentisi ile hareket etmiştir. İlk önceleri yeni oluşumun sosyalist ve komünist eğilimleri bir çatı altında toplaması düşünülmüşse de, daha sonraları tüm komünist eğilimlerin bu yeni oluşumdan dışlanması yönünde karar alınmıştır.

Uluslararası İşçi Sporları Hareketinin yeniden örgütlenmesi için 26-30 Mayıs 1946 tarihleri arasında Belçika'nın Brüksel kentinde ilk kongre toplanmış ve geçici bir komite oluşturulmuştur. *Comite Sportif International du Travail (CSIT)* (Uluslararası İşçi Sporları Komitesi)'nin temelini atıldığı ilk kongrede İngiltere, Belçika, Finlandiya, Fransa, Macaristan, Hollanda, Filistin, Polonya, Romanya, İsviçre ve Yugoslavya yer almıştır. 1-5 Haziran 1947 tarihleri arasında ikinci kez uluslararası bir kongre Warschau'da toplanmış; yeni bir organizasyon komitesi oluşturulmuş ve SSCB de yeni oluşuma katılmaya çağırılmıştır. Ancak yeni oluşumun resmen ilan edildiği üçüncü uluslararası kongre ise, 21-23 Nisan 1949 tarihlerinde Liege'de toplanarak, Belçikalı Jules Devlieger başkanlığında yeni bir yönetim kurulu oluşturulmuş, bu oluşumda hiçbir komünist ülkeye yer verilmemiştir. Devlieger, 1913'teki örgütlenmeye benzer bir yapı oluşturulmasını sağlamıştır. 1978 yılına kadar CSIT'in uluslararası kongresi bir daha toplanamamıştır. 1978 yılında İsrail'in Wingate kentinde yapılan uluslararası kongre ile tekrar etkin hale gelen CSIT, bu tarihten itibaren kongrelerini düzenli olarak gerçekleştirmektedir (Nitsch, 1996: 167-170; CSIT Web Sitesi).

Günümüzde CSIT altında, 34 ülkeden tam üye ulusal federasyon, 3 ülkeden aday üye ulusal federasyon ve 3 ülkeden de başvuru yapmış ulusal federasyon bulunmaktadır. Ayrıca 3 tane kıtasal alt örgütü bulunan CSIT, uluslararası spor örgütlenmesine de eklenerek, Uluslararası Olimpiyat Komitesi başta olmak üzere pek çok küresel spor ve kültür örgütüyle de ilişki kurmuştur. İki Dünya Savaşı arasında yapılan gösterişli İşçi Olimpiyatlarını referans alarak 2008 yılından itibaren Dünya İşçi Oyunları organizasyonunu başlatan CSIT, Birinci İşçi Oyunlarını 2008 yılında Rimini'de, ikinci İşçi Oyunlarını ise 2010 yılında Tallinn'de organize etmiştir (CSIT Web sitesi).

2010 yılında CSIT'e üyelik için müracaat eden Türkiye Herkes İçin Spor Federasyonu (THISF), halen aday üye olarak bu gelenekte resmen varlık gösteren ilk Türk kurumdur. THISF takımları 2010 yılında Tallinn'de yapılan Dünya Oyunlarında yer aldığı gibi, 2009 yılından beri Balkan İşçi Sporları Federasyonu'nun üyesi olarak Bulgaristan İşçi Sporları Federasyonunca düzenlenen uluslararası faaliyetlere de katılmaktadır (THISF Web Sitesi).

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1923-1938 ARASI DÖNEMDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK KULLANILMASI

3.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Siyasi ve İdeolojik Temelleri

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde karşılaştığı ulusçuluk cereyanı, İmparatorluğun bağlı unsurlarının hızlı bir biçimde ayrılık hareketlerine girişmeleri ile sonuçlanmıştır. Bu girişimler sonucunda dağılma süreci hızlanan Osmanlı Devleti içerisinde, ülkeyi korumak adına farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ülkeyi bir arada tutmak için benimsenen görüşlerden Pan-İslamizm, gayrimüslim unsurları kuşatıcı bir düşünce olmadığı için etkili olamamış ve II. Abdülhamit'ten sonra bu görüş etkisini yitirmiştir. Bu dönemde ön plana çıkan bir diğer düşünce Osmanlılık olmuş ama bu düşünce de İmparatorluğun dağılması sürecinde gayrimüslim unsurlar gibi, Müslüman unsurların da ayrılıkçı cereyanlara kapılması nedeniyle toparlayıcı bir işlev görmemiştir. İmparatorluğun son döneminin üçüncü önemli düşüncesi ise Türkçülüktür. Özellikle, İttihatçıların başını çektiği Türkçülük düşüncesi Balkan Savaşları döneminde etkin bir akım haline gelmiştir.

Fransız İhtilali'nden sonra yayılan “milliyetçilik” akımları çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda başlangıçta karşılık bulamasa da, İmparatorluğu oluşturan ulusların tek tek kopmasıyla, asıl unsur olan Türk toplumunda da ulusçuluk (Türkçülük) cereyanları baş göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede İmparatorluk içerisindeki etnik unsurlar içerisinde ulusçuluk hareketi en son Türkler arasında yaygınlaşmıştır (Özdoğan, 2002: 290). Bu bağlamda İmparatorluğun dağılması ve ardından Türk Devletinin kurulması tam anlamıyla ulusçuluğun zaferi olmuştur (Şeneken, 2009: 61).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise, Anadolu'da kurulan yeni Türk devleti, çok boyutlu iç ve dış etkenlere göre kendisine şekil vermek zorunda kalmıştır. Yeni devlet bir yandan İmparatorluktan tevarüs eden ekonomik, siyasi ve toplumsal mirası kendine özgün şartlar altında yeniden üretmek/yorumlamak zorunda kalırken, diğer

yandan da küresel düzlemdeki gelişmeleri yakından izleyerek varlığını garanti altına alacak gerçekçi bir dış-politika izlemek durumunda kalmıştır. Doğal olarak yönetici elit bir yandan bu iç ve dış dengeleri gözetirken diğer yandan da ülke içerisinde kendi varlığını tahkim edecek ideolojik ve siyasi yapılanmayı sıkı bir denetim altında tutmayı önemsemiştir. Ülkede uygulanacak eğitim ve kültür politikaları belirlenirken, kurucu ideolojinin temel belirleyici olması esas alınmıştır. Zaman içerisinde evrilerek şekil kazanan bu ideolojiyi oluşturan temel dinamikler ise, ilk yıllarda yapılan siyasal ve toplumsal reformlar olmuştur. Bütün bu reformlar dönemin koşullarına bağlı olarak laiklik ve milliyetçilik temelli bir ulus devlet inşasını amaç edinmiştir.

Aslında milli mücadelenin sürdürüldüğü dönemlerde -özellikle Cumhuriyet öncesi dönemde- siyasal söylemde Osmanlılık ve Müslümanlık gibi geleneksel temalar ön planda tutulmaya devam etmiştir. Bu dönemde siyasal söylemlerde Türklük vurgusundan kaçınılmıştır. Toplumunu bir arada tutacak ortak değerler olarak ise; “saadet ve felakete tam ortaklık”, “aynı mukadderatı paylaşma” ve “karşılıksız saygı” gibi temalar benimsenmiştir (Özbudun, 1997: 63).

Türkiye Cumhuriyeti’nin hangi bakımlardan Osmanlı geçmişinden bir “kopuş”, yeni bir “başlangıç”, hangi bakımlardan onun bir “devamı” olduğuna ilişkin tartışmalar, çeşitli platformlarda bütün canlılığıyla devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, elbette ki, “yeni ve taze” bir başlangıç simgeliyordu. İlk kuruluş yıllarında yapılan inkılâplar ve düzenlemeler bu başlangıcın görünümleriydi. Diğer yandan, Cumhuriyet, sefî Osmanlı’dan pek çok unsuru da miras almıştır. Osmanlı aydın, bürokrat ve asker kadroları yüzyıldan fazla zamandır, deneme-yanılma yoluyla edindiği tecrübeler ve ideoloji birikimleri ile birlikte Cumhuriyet’e intikal etmiştir. Cumhuriyetin belki de en büyük şansı, Osmanlı’dan parlamenter sistem ile tecrübesi olan yetişmiş “elit bürokrat” kadroları devralmış olmasıdır. Yine bu kadrolarla beraber, devletin gücünün, bürokrasinin tekelinde bulunduğu dair, “bürokratik ve merkezîyetçi” devlet anlayışı ve uygulaması Cumhuriyet’e aktarılmıştır (Aslan, 2008: 354, Akt. Ünalın, 2011: 123).

Landau (1999: 111-112), Türkiye’nin geleceğini belirleme sürecinde verdiği Milli Mücadelede, Mustafa Kemal’in akıllıca bir önderlik yaparak, tüm duyguları geri planda tutup, saldırganı karşı ülke topraklarının savunması (yurtseverliğe vurguyla) anlayışı halkın desteğini kazanmıştır. Dolayısıyla bu düşünce Cumhuriyet kurulurken

Mustafa Kemal tarafından yeni bir milliyetçilikle desteklenmeye çalışılmıştır. Bu milliyetçilik anlayışı her ne kadar da İmparatorluğun son dönemindeki Türkçülük ve Turancılık ideolojilerinden faydalanmışsa da, Mustafa Kemal ve arkadaşları milliyetçiliği, yurtseverliği esas alan yeni bir temelde tanımlamıştır. Bu yeni anlayış, Mustafa Kemal'in 1921 yılı başında Eskişehir'de yaptığı bir konuşmasında, "Ne İslamcı bir birlik, ne de Turancılık bizim için bir öğreti ya da mantıklı siyasa oluşturamaz" sözüyle ifade edilmiştir.

Cumhuriyetin oluşturulduğu ilk yıllarda, "Türkiye Devleti" ibaresi, etnik kökeni, dili ve kültürü ne olursa olsun, belli bir siyasal coğrafya (Misak-ı milli sınırları) içinde yaşayan insanların siyasal birleşmesinin en üst noktası olmasını ve yeni devletin kucaklayıcılığını ifade etmiş ve bu dönemde milliyetçi bir söylemden özellikle kaçınılmıştır (Parla, 1992: 190).

Milli mücadele sonrası dönemde rejim konsolide oldukça, milli mücadele döneminin çok kimliliğin ve çeşitlilik içinde birliğini vurgulayan çoğulcu söylem giderek yerini Türk milliyetçiliği vurgusuna bırakmıştır (Parla, 1992: 66).

Milli kimliğe ilişkin bu tartışma ya da "kimlik mühendisliğinin" yapılamadığı "Kurtuluş Dönemi"nin ardından, milli devlet inşasına dönük siyasi tasfiyelerle beraber, homojen bir millet inşa etme sürecinin gereği olarak, sabit bir milli kimlik ortaya çıkarılmaya başlanmıştır (Bora, 1996: 18). Kemalizm bir modernite projesi olarak "bir milli devleti olarak modern toplum" kavramının ne maddi ne de kurumsal temelini içermeyen bir toplumsal formasyonu modern bir millete dönüştürmeyi amaçlayan bir toplumsal mühendislik projesidir. "Modern Türkiye Kurmak" olarak adlandırılan bu projenin batı düşüncesinin esasında yatan Rasyonalizm'i kabul eden bir çağdaşlaşma istemi olarak düşünebiliriz (Mardin, 1994: 206). Kemalizm'de klasik anlamda din ve devletin birliği, yerini millet ve devletin birliğine bırakmıştır (Köker, 1996: 54).

Tarihsel bağlamın 1920'lerde yeni Türk devletinin ulus devlet formunda kendini göstermesine uygun bir zemin hazırladığı da bir gerçektir. Bu süreçte batıdaki siyasal anlamda yenilikçi düşüncelerin birikimi oluşmuş, oldukça bilenmiş bir devrimci kadro yetişmiştir (Kongar, 2005: 109). Elde kalan son toprak parçası nüfusun ekserisinin aynı dili konuştuğu, aynı dine inandığı bir coğrafya olmuş, Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarının başarısızlığı sonucunda güçlü bir milliyetçilik akımı gelişmiştir. Bu arada uluslararası alanda siyasal yapılanma biçimi olarak ulus devlet modelinin

revaçta olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Ülkesel ve toplumsal bütünlük tipik bir ulus devlet özelliğidir (Şahin, 2004: 117).

Keyder (1989: 74), erken dönem Cumhuriyet bürokrasisinin her türlü özgüllüğü ve mahalli özelliği yok etmeyi kendine hedef olarak seçtiğini belirterek, her türlü ideolojinin milliyetçiliğin örtük hedefi haline getirildiğini belirtmiştir. Böylelikle sadece rakip grupların örgütlenme esaslarının kökü kazınmış olmakla kalınmamış, ulusal bir görünüş bütünlüğü oluşturulmuştur. Amaç varlığı garanti altına alınan devletin kendi sınırları içerisinde yeni bir ulus oluşturmaktı. Bu nedenle ulustan daha dar ve daha geniş her türlü sosyal örgütlenme biçimine bir tehdit olarak bakılmıştır. Bu anlamda din, hem eski İmparatorluğun meşrulaştırıcı ideolojisi olduğundan hem de (ulus-altı düzeyde) muhalif cemaat gruplarının kullanabilecekleri bir lügatçe olduğundan, iki boyutlu bir kuşkunun kaynağı olarak görülmüştür. Buna karşılık on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında "gecikmiş" devletler için özel olarak geliştirilmiş bir modernleşme ideolojisi olarak milliyetçilik öne çıkmıştır. Bu nedenle de Türkiye'de ulus devleti oluşturmanın en etkili yolu olarak laik ve milliyetçi bir söylem esas alınmıştır.

Keyder (1989: 74), İmparatorluktan tevarüs eden her tür toplumsal yapının Cumhuriyet bürokrasisince tehdit olarak algılandığını kaydetmiştir. Ancak diğer yandan Cumhuriyet dönemini oluşturan anlayışın kökenleri de İmparatorluğun son dönemindeki pozitivist anlayışın bir uzantısıdır. Cumhuriyetin kurucu ideolojisine dönüşen Kemalist ideolojinin eklektik yapısına dikkat çeken Gülbahar (2006: 225) ise, bu ideolojinin Osmanlının son döneminde başlayan pozitivist anlayışın bir devamı olduğunu belirtir:

Milli Kurtuluş Savaşı ideolojisinin eklektik niteliği; milliyetçi, dinî ve toplumcu unsurlardan oluşmuştur. Genç Osmanlılar -Jön Türkler - II. Meşrutiyet - İttihat ve Terakki çizgisini takip eden pozitivism süreci Kemalizm adı altında Cumhuriyet'e devrolmuştur. Atatürkçü düşüncede önemli olan olgulardan halkçılık, aynı zamanda İslami hâkimiyet teorisine karşı çıkan ve sonunda onun yerini alan bir hâkimiyet teorisidir. Bu yönüyle halkçılık, siyasi iktidarın kaynağının bir bütün olarak –ulus anlamında– halkta olduğunu öngörür ve bir burjuva devriminin

cumhuriyetçi ilkesinin temelini teşkil eder. Halkçılık gerek sınıfsal anlamı, gerekse siyasi yönü ile Atatürk'ü pozitivistliğe yaklaştırır.

Bunun yanı sıra kendisini insanları kutsallaşmış geleneğin boyunduruğundan kurtarmak için girişilmiş bir özgürleşme hareketi olarak sunan Kemalizm, özellikle İslamiyet'le bağlantılandırılan eski emredici normların yerine, laik fakat yine emredici normlar koymuştur (Heper, 1974: 19). Laik ve milliyetçi esaslara dayandırılan yeni ulus devlette muhalif siyasi oluşumlara ise sadece pragmatist bir yaklaşımla izin verilmiş, bunun dışında gerçek anlamda ortaya çıkabilecek her türlü muhalif siyasi hareket engellenmiştir.

Bu çerçevede Dünya ekonomik buhranı ile birlikte muhalif siyasi hareketlerin ve sivil toplum örgütlenmelerinin bastırılmasının tercih edildiğini tespit eden Ural (2008: 23-24), böylelikle ülkedeki kesintisiz tek parti döneminin başladığını belirtmektedir:

Türkiye 1930 yılında gerçekleşen Serbest Cumhuriyet Partisi deneyiminden sonra, 1945 yılında, II. Dünya Savaşı ertesinde ilk sarsılma sinyallerini verene dek, uzun bir tek parti dönemine girmiştir. Daha önce de ülkede bir tek parti rejimi olmasına rağmen bu durum 1925 ve 1930'da, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası ile iki kez kesintiye uğramıştır; dolayısıyla 1930-1945 döneminin farkı, kesintisiz bir tek parti rejimi oluşudur. Bu bağlamda birçok tarihçi 1930 sonrasında otoriter eğilimlerin arttığını belirtir: Yeni bir çok-parti denemesi yapılmaz, ülkede zaten cılız olan muhalefet tüm yönleriyle bastırılır ve (Türk Ocakları ya da Türk Kadınlar Birliği örneğinde olduğu gibi) mevcut tüm sivil toplum örgütleri kapatılır veya parti denetimi altına alınır; üniversite bir reform çerçevesinde kontrol altına alınır ve muhalif basın sonu gelir. Aynı süreçte 1931 CHP Kongresi'nden itibaren Kemalist ideolojiyi formüle etme çabaları başlar; basın ve eğitim kurumları vasıtasıyla da bu ideolojiyi yayma seferberliği başlatılır. Bir bakıma Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminin ardından Kemalist seçkinler, halk yığınlarının

kendilerini desteklemekten uzak olduğunu görmüş ve başlangıçtaki idealizmlerini yitirmiş, milletin kendilerine sırtını döndüğünü düşündükleri bir anda milliyetçiliklerini yeniden gözden geçirmiş ve tamamen muhalefetsiz kılınan bir ortamda ideolojik formülasyon ve modernleşme hamlesine hız vermiştir. Yine bu süreçte, biraz da 1929 Dünya krizine cevaben devletçi ekonomi politikaları benimsenmiş ve bu yolla piyasalar da devlet denetimi altına alınmıştır. Bu anlamda söz konusu dönemi, Dünya krizinin de olanakları içinde devleti modernleşmenin temel aktörü olarak gören ideolojinin hegemonyasını kurduğu bir zaman dilimi olarak tanımlayabiliriz.

Türkiye’de 1930’lu yıllarda geliştirilen ve tek partili yönetim anlayışını esas alan bu siyasi tecrübe, faşizm idealinin bazı boyutlarını yansıtıyor olmakla birlikte, Avrupa’daki örnekleri gibi faşist ve popülist bir halk tabanına sahip değildi. Zira yeni kurulan Türk devletinde henüz halk olamamış insan toplulukları bulunuyordu. Bu nedenle Cumhuriyet elitlerinin ortaya koyduğu Devletçilik ideolojisi, temelde bürokrasinin hâkimiyetini sürdürme amacını taşımakla beraber, bürokrasi ve burjuvazi arasında bir koalisyona dayandırılmıştı. Dolayısıyla rejim sadece seçkinlerin kendi aralarında pazarlık etmelerine ve siyasi tavır almalarına izin veren bir rejimdi. Türkiye örneğinde faşizan unsurlar, kapitalist birikimi hızlandırma amacına yönelik otoriter bir rejime eklenmişti (Keyder, 1989: 90-92).

Diğer yandan Mustafa Kemal’in çok partili bir sistemi kurmada istekli olduğunu dile getiren araştırmacılar da bulunmaktadır. Bu istekliliğin temelinde totaliter bir sistemin yaratılmasını engellemek, Cumhuriyetin kurucu felsefesinin temel dinamiğine ve söylemine uygun bir demokratik yönetim yaratmak gibi gerekçeler görülebilir. Ancak bu çabaların bir yerde tam demokratikleşmeyi sağlamaktan çok, kontrol edilebilir bir muhalefet yaratma amacı taşıdığı birçok araştırmacı tarafından daha çok kabul görmektedir (Fırat, 2005: 25).

Dönemin koşullarının ürettiği ve tarihsel olarak uygulamasının ekonomik/sosyal/siyasal yönleriyle dünya ulusları içinde örneği bulunmayan tek parti dönemi, bir devrimin yön arayışının temel zeminini işaret etmektedir. Kemalist

düşüncenin kült bir ideoloji olarak nitelendirilmesinin ve bir bütün olarak olumsuzlanmasının ardıl sebepleri farklılık göstermekle birlikte, temel ideolojik yaklaşımı Kemalizmin toplumsal/sınıfsal/mezhepsel baskıcılığına dayandıran yaklaşımların, kendince mahkûm ettiği şey onun bütünsel bir anlatı olmasıdır (Fırat, 2005: 139).

Kemalizmle ilgili bir başka değerlendirmede ise Tunaya (1952: 570, 574), özellikle 1927'den itibaren Kemalizm ideolojisinin taşıyıcısı olan CHP'nin karakterinin ve doktrininin “tek, totaliter ve kaplayıcı” bir anlayışa büründüğünü belirtir: “Komünizme karşı tek silah milliyetçiliktir. Ayrıca liberal devlet can çekişmektedir. Liberal devletin alternatifi ise sosyalist devlet değil, “Milli Devlet”tir. Kemalist ideoloji komünizme, sosyalizme ve liberalizme karşı tekçi ve totaliter bir milliyetçiliği savunmuştur”. Tunaya, Atatürk'ün ölümünden sonra da bu totaliter anlayışın ‘Değişmez Şef’ ilan edilen İnönü vasıtasıyla devam ettirildiğini belirtmiştir.

1930'lu yılların sonlarında belirginleşen ve Cumhuriyetin kurucu ideolojisine dönüşen Kemalist ideolojiyi değerlendiren Parla (1992: 319-329), çağdaş Türkiye'de hâkim ideoloji ve hatta kamu felsefesi haline gelen Kemalizmin korporatist bir ideoloji olduğunu ve korporatizmin solidarist ve faşist alt türleri arasında bir noktada durduğunu, dolayısıyla kapitalizmin bir türevi olduğunu tespit etmiştir. Parla'ya göre Kemalizm, toplum felsefesi, ekonomik görüşü ve siyaset teorisi itibarıyla anti-sosyalist ve anti-liberaldir; milliyetçi, mülkiyetçi ve elitisttir; lidere tapar ve militaristtir; kısacası düzenleyici ilkesi tek halk/millet, tek devlet/parti, tek lider/şef olan anti-demokratik bir ideolojidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında muhalif siyasi oluşumlara yaşam alanı açılmamış olmasına rağmen, Atatürk'ün demokrat bir kişiliğe sahip olduğunu ve bireysel özgürlüklere önem verdiğinin altını çizen Falih Rıfkı Atay, Atatürk'e CHP için faşist parti tüzüğü önerildiğini ancak onun bu tüzüğü şiddetle reddettiğini kaydetmiştir. Atay, konuyu şöyle aktarmaktadır; “Bir Avrupa yolculuğundan dönen Recep Peker, Atatürk'e tam bir faşist parti tüzüğü taslağı vermişti. Atatürk: ‘Peker bunu İnönü'ye okutmadan vermiş olmalı. Beyler millete diktatörlük edecekler. Kimin adına ve ne hakla?’ diye öfkelenerek bir yana attı” (Atay, 1968: 8).

Kanımızca Cumhuriyetin ilk dönemine dair yapılan değerlendirmelerin birçoğunda dönemsel gerçeklikler göz ardı edilmiştir. Bu dönemin siyasi tartışmaları ele

alınırken ve döneme dair demokrasi değerlendirmesi yapılırken dönemin koşulları dikkate alınmalıdır. Her ne kadar da Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkmışsa da, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin çevresinde sırtını dönebileceği hiçbir müttefiki bulunmadığı gibi, içeride de homojen bir ulus henüz oluşturulamamıştır. Bu şartlar altında ekonomik ve kültürel açıdan da geri kalmış bir toplumu tamamıyla yeni türetilmiş belirli ilkeler çerçevesinde bütünleştirmek ve aynı zamanda ülkenin bağımsızlığını dış tehditlere karşı korumak hiç de kolay bir iş değildir. Bu nedenle ülkenin kurucu yöneticileri demokratik gelişimden önce ülkenin ulusal birliğinin ve bağımsızlığının korunması ve Cumhuriyet ilkeleri çerçevesinde toplumsal ve kültürel dönüşümün sağlanmasını önceliklemiştir. Bu da dönemsel şartlar dikkate alındığında otoriter bir rejim eliyle mümkün olmuştur.

3.2. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları ve Çalışma Yaşamı

Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan küresel kapitalist sistemle bütünleşme süreci, ulusçuluk akımının hızla yaygınlaşması ve İmparatorluğa bağlı ulusların ayrılıkçı bir siyasi mücadeleye girişmesi sonucunda kesintiye uğramış ve dolayısıyla bu süreç/miras Cumhuriyet Türkiye'sine aktarılamamıştır. Konuyla ilgili olarak Keyder (1989: 44) şu tespitlerde bulunmaktadır:

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı ekonomisi, ticaret, borçlanma ve doğrudan yatırım gibi mekanizmalar yoluyla kapitalist sistemle doğrudan birleşme olanağı bulmuştur. Bu mekanizmalar, Osmanlı ekonomisinin periferileşmesinin ve yerli ekonomi ile Avrupa sistemi arasında aracılık eden bir sınıfın hızla gelişmesine yol açmıştır. Ancak bu yeni gelişen sınıfın toplumsal sınırları ile İmparatorluk nüfusunun etnik farklılaşmasının çakışması, bu sınıf ile geleneksel düzeni temsil eden bürokrasi arasındaki çelişkiyi şiddetlendirmiştir.

Dolayısıyla Osmanlı'nın son döneminde hâkim olan bürokrasi sınıfı, çoğunluğunu gayri-müslimlerin oluşturduğu burjuvazi sınıfını tahliye ederek kendi iktidarının önünü açmıştır. Cumhuriyet yönetimine geçişle birlikte, aynı isimler ülke yönetiminde etkili olmuş ve bürokratik bir devletin oluşturulmasını sağlamıştır.

Keyder (1989: 9-10), Cumhuriyet dönemi siyaset ve ekonomi politikalarının gelişimini doğrudan ülkeden tahliye edilen gayrimüslim sermaye ile ilişkili olarak açıklamaktadır. Keyder'e göre Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hıristiyan burjuvazisinin –özellikle Ermeni ve Rumların- ülkeden çıkarılması sonucunda, Osmanlı burjuvazisi iktisadi, siyasi ve ideolojik kazançlarını kaybetmiş, Müslüman burjuvazisinin güçsüzlüğü ise bürokrasinin iktidarı tekelleştirmesinin önünü açmıştır. Bununla birlikte Rum ve Ermeni burjuvazisinin İmparatorluğu terk etmesi, Jöntürklerin önünü açmış ve burjuvazi sınıfının kontrolünde kapitalist bir devlet kurulmasının önüne geçilerek bürokratik reformculuk başlatılmıştır. Böylelikle Osmanlı'nın son döneminden başlamak üzere Cumhuriyet Türkiye'sinde bürokrasi, devlet merkezli bir sosyo-ekonomik dönüşümü başlatmıştır.

Keyder (1989: 67), Cumhuriyetin ilk yıllarındaki demografik değişimin nedeni belirleyici olduğunun altını çizmektedir; “Türkiye'nin 1913'teki nüfusunun dörtte birinden daha fazlası 1925 yılına gelindiğinde artık yoktu. Zira Müslüman nüfusun beşte biri savaşlar döneminde ölmüş, gayrimüslimlerin ise ölenler ve göçenlerin ardından sadece sekizde biri ülkede kalmıştı. Bu dramatik boyuttaki demografik değişim, savaş yılları döneminde Türkiye'nin tüccar sınıfının büyük bir bölümünü kaybettiğini ve yeni kurulan Cumhuriyette bürokrasinin karşısına çıkacak bir rakip bulunmadığını gösterir”.

Keyder (1989: 68), ülkeden göç eden gayrimüslim nüfusa karşılık, ülkeye gelen Müslüman nüfusun dengeleyici bir unsur oluşturduğunu, ancak bu sınıfın alternatif bir burjuvazi sınıf oluşturmak yerine mevcut bürokratik yapıya eklemlemeyi tercih ettiğini belirtmektedir:

Aslında savaş sonrasında nüfus mübadeleleri ve çeşitli yollarla ülkeye çok sayıda Müslüman muhacir nüfus dâhil olmuştur. Aksi durumda nüfustaki yıkımın ve toplumsal yapıdaki olumsuz etkilerin çok daha ileri boyutlarda olacağı söylenebilir. Çoğunluğu köylü olmasına rağmen, muhacirler arasında önemli sayıda da tüccar vardı. Ayrıca çocukları Avrupa'da eğitim görmüş burjuva aileleri de bulunmaktaydı. Bu yeni nüfus ülkedeki siyasi hayata önemli katkılar sunmuş olmakla beraber, dönemin şartlarına bağlı

olarak milliyetçilik bayrağı altında devlet sınıfı ile özdeşleşmiş ve böylelikle rakip bir siyasi sınıf oluşturma imkânını kaybetmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'daki zayıf tüccar sınıfının zenginleşmesine izin verildi. Böylelikle tüccar sınıfı ile bürokrasi arasında hiçbir çatışma yaşanmadı. Dahası yeni tomurcuklanan burjuvazi sınıfı savaş öncesinde gelişmiş olan burjuva kültürel geleneklerine de sahip çıkmadı. Bir başka deyişle, burjuvazi sivil toplum oluşturma hakkından feragat ederek, karşılığında para kazanma ayrıcalığını tercih etti. Bunun bir diğer nedeni de Osmanlı'dan devralınan iktidara itaat geleneğidir. Ayrıca özerk bir siyasi güç halini henüz almamış olan burjuvazi sınıfının varlığını koruması da dönemin şartlarına bağlı olarak devletin himayesini gerektiriyordu (Keyder, 1989: 68).

Bu olumsuz tablo karşısında 1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi ile birlikte Türkiye özel teşebbüse ağırlık veren ve yabancı sermayeye davetiye çıkaran bir ekonomik politika izlemeye başlamıştır. 1924 yılında İş Bankası'nın kurulması, ardından 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması Türkiye'deki sermaye çevrelerini güçlendirme çabalarının belli başlıları olarak ele alınabilir. 1923-1929 döneminde özel teşebbüsün yatırımları gerçekleştirmedeki yetersizliği, yabancı sermayeye karşı ılımlı bir tavır takınılmasına neden olmuştur. Emperyalizme karşı yürütülen bir kurtuluş savaşı sonrasında kurulan bir devletin, yabancı sermayeye karşı gösterdiği bu ılımlı politikanın temel nedeni, bütün sektörlerdeki gerilik ve durgunluktur. Yine de yabancı sermayeye karşı Osmanlı'dan daha farklı bir yaklaşım söz konusudur. Bunun en açık kanıtı da ülke kanunlarına uyulmasının bir ön koşul olarak öne sürülmesidir (Ertan, 1994: 16-17).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında liberal politikalar ön plana çıkmışsa da iktisadi gelişme geleneksel şekilde yalnızca piyasa güçlerinin işlemesine bırakılmamış, ulusal ekonominin oluşturulması hususunda Devlet de ekonomiye aktif müdahale etmiştir (Özer, 2010: 203). **Boratav (2003: 67)** da aynı paralelde tespitler yapar ve 1923-1929 dönemini Devletin liberal politikaları benimsediği bir dönem olarak tanımlayarak bu dönemin Büyük Buhranla son bulduğunu kaydeder:

Sermaye çevresini canlandırma ve taleplerini siyasi iktidar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmak amacıyla 1924 yılında özel statülü İş Bankası kuruldu. İttihat-Terakki döneminde çıkarılan 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile biraz daha geliştirilerek özel girişim ve yatırımcılık teşvik edildi. Bunlara ilaveten 1927’de kurulan “Âli İktisat Meclisi” ile 1929 yılında kurulan “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti” aracılığıyla liberal iktisat politikaları geliştirilmeye çalışıldı. Ancak 1929 Büyük Buhranı Osmanlı’dan kalan borçların ödeme vaktiyle çakışınca devletin iktisadi hayata müdahalesi bir zorunluluk halini aldı.

Bu olumsuz koşullar altında 1923-1929 arası dönemde birçok yaşamsal sorunla mücadele veren genç Türkiye Cumhuriyeti gerçek anlamda bir sanayi oluşturamamıştır. Sanayileşmenin gerçekleşmemesi bir bakımdan da gerçek anlamda bir işçi sınıfının oluşmamasına yol açmıştır. Devlet yönetimi liberal politikalar uygulayarak sanayiye güçlendirmeye çalışsa da, bu politikaların başarıya ulaşamadığı açıktır. 1927 yılına ulaşıldığında dahi işletme başına düşen işçi sayısı 4’ün altındadır. 1927 yılında toplam nüfusun sadece yüzde 2 gibi çok küçük bir dilimi “sanayi işgücü” diye tanımlanabiliyordu. Bu işçilerin ne kadar ücret aldığına dair de kesin bir bilgi yoktur (Deniz, 2005: 31).

Liberal ekonomide umduğu gelişmeyi kaydedemeyen Cumhuriyet yönetimi, korumacı devlet politikasını ön plana çıkarmış ve bu dönemde şeker ve tekstil gibi sektörlerde üretim artmış ve işçiler bu sektörlerde yoğunlaşmıştır. Bu sektörler de dolaylı bir biçimde tarıma dayalı alanlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da Anadolu’da bu tür üretim yapan iş yerleri varlığını sürdürdü. Bu sektörlerde sanayi işletme olarak adlandırabileceğimiz kuruluşlar ise genelde yabancı sermayenin elinde olan işletmelerdi. Yerli sermayenin elinde olan kuruluşlar ise genelde 1-5 kişinin çalıştığı küçük işletmelerdi. Kurtuluş savaşı yıllarında yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesinin ardından çalışan nüfusun tamamına yakını yerli küçük işletmelerde çalışma hayatlarını sürdürmeye başlamıştır (Deniz, 2005: 31).

Cumhuriyetin kurucu kadrosunun ülke ekonomisinin can damarı olan sanayiye güçlendirmek için özel sektöre büyük önem verdiğini belirten Deniz (2005: 3), 1927 yılında çıkarılan sanayi teşvik kanunuyla özel sektöre önemli avantajlar sağlandığını, ancak buna rağmen beklenen sonucun alınmadığı dile getirmektedir:

Devlet bütün bu çabalarının sonucunu bir türlü alamıyordu. Türkiye Devleti'nin özel sektör sanayisini geliştirme çabaları sonuçsuz kaldı. Dünyadaki sanayileşmiş devletlerin sanayileri gibi Türk sanayisi gelişemiyordu. Özel sektör sanayileşmesinden umidini kesen Türkiye, 30'lu yılların başında farklı bir sanayileşme sürecine girdi. Sanayileşme işine devlet el attı. Türkiye toprakları üzerinde sanayi kuruluşuna elverişli olan yerlerde devlet teker teker fabrikalar kurmaya başladı. Türkiye devleti kısa sürede en büyük işveren durumuna geldi.

Bu politikadan kısa sürede sonuç alındı. Ülkede kısa sürede birçok sanayi kuruluşu oluştu. Bu sanayi kuruluşlarında binlerce Türk çalışanı bulunmaktaydı. Türkiye'de hem sanayi hem de gerçek işçi sınıfı oluştu.

Vural (2008: 111) da, 1929 krizinin Türk ekonomisinde bir dönüm noktası olduğunu belirterek, kriz sonrasında ortaya çıkan ekonomik daralmanın ülkede devletçi ekonomik anlayışın benimsenmesine yol açtığını dile getirmektedir:

...Kriz sonrasında komşuyu fakirleştirme politikaları ile uluslararası ticaretin gittikçe daha fazla kısıtlı hale gelmesi dış ticaret açıklarını artırmış, Türk Lirası'nın değer kaybetmesine yol açmış ve firma iflaslarının artması ile birlikte piyasaya dayalı model konusunda kuşkuvarın duyulmasına yol açmıştır. Tüm dünyada yaygın bir biçimde kabul gören Klâsik İktisat anlayışına olan güvenin sarsılması sonucunda devlet müdahalesini öngören iktisadi görüşler revaç bulmaya başlamış ve bu görüşler 1930-38 döneminde uygulanan iktisat politikalarının fikri dayanağını oluşturmuştur. Öte yandan, özel sektöre dayalı sanayileşmenin

başarısız olması da politika değişikliğinde önemli bir paya sahip olmuştur.

1930-38 döneminde uygulanan iktisat politikalarının ana ilkeleri piyasa ekonomisi asıl olmakla birlikte devletin sanayileşmede daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiği fikrine dayanan “ılımlı devletçilik” (karma ekonomi) ilkesi ile liberal iktisat döneminde uygulanan denk bütçe, düzgün ödeme, Türk Lirası'nın değerini muhafaza etme ve “altın kural” uygulamalarıdır.

Tanilli (1996: 49) de, Cumhuriyetin başından beri iktidarı elinde tutan küçük burjuva aydın-bürokrat kadronun, ülkenin ekonomik anlamda istediği noktaya ulaşamamasından dolayı 1930'lu yıllarla beraber kalkınmada bir yöntem değişikliğine gitme gereği hissettiğini ve kapitalist zeminde de olsa ve güçsüz burjuvaziye palazlandırma amacı da taşısa, devletçiliği kabul etmiş olduğunu kaydetmiştir.

Dolayısıyla diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de krizden çıkış yolu olarak devletçi ekonomi modeli benimsendiği açıktır. Bu dönemde Türkiye sadece küresel krizden etkilenmekle kalmayıp, ayrıca iki ekonomik sorunla da karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki tahıl ve hammadde fiyatlarının düşmesiyle ülkenin ihracatının azalması, ikincisi ise Osmanlı borçlarının ödenme zamanının gelmesidir. Bu durumda devletin ekonomiye tam müdahil olması, özel teşebbüsü denetim altında tutması ve kalkınma planlarını devlet sermayesine dayandırması gerekmiştir. Kısaca söylemek gerekirse devlet ekonomik politikası, “düzenleyici ve müdahaleci” bir yapıya dönüşmüştür. Ülke tamamen devletçi bir iktisadi yapıya geçmeden önce üç yıl boyunca “1929-1932” özel sektöre karşı düzenleyici, ekonomik yapıya müdahaleci olmuştur (Tuncay, 1981: 187-188).

1930'den itibaren ise, liberal uygulamalar tamamen terk edilmiş, devletçi düşünce benimsenerek, Sümerbank, Etibank, Madencilik Bankası gibi önemli yatırımları gerçekleştirecek bankalar kurulmuş; şeker, dokuma, kâğıt sanayi işletmeleri oluşturulmuş; geniş ölçüde demiryolu, şose ve liman inşaatları yapılmıştır. Böylelikle ülke genelinde görünür bir sanayileşme hamlesi yaşanmış ve birçok alt yapı yatırımı

yapılmıştır. Ve sonuçta da devlet, ülkenin bir numaralı işvereni haline gelmiştir (Güzel, 1993: 161).

Diğer yandan devletçilik uygulamasının bir diğer tartışmalı noktası devlet eliyle bir sermaye sınıfı yaratılması olgusu olmuştur. Böylelikle devletin kontrolünde olması nedeniyle devletin tahakkümünden bir türlü kurtulamayacak ve bağımsız politik tercih oluşturmayacak lümpen bir sınıf oluşacaktı. Devletin yarattığı bu sınıf; burjuva kültürüne uzak, yağmacı ve talan mantığı üzerine kurulu bir anlayışın üretilmesine neden olacaktı. Bu günümüze kadar süren sadece devletten ‘beslenen’ Türk burjuvazisinin oluşum sürecini haritalandırmaktadır (Fırat, 2005: 136-137).

3.2.1. Sanayileşme Çabaları ve İşçi Sınıfının Oluşumu

Donald Paşa unvanıyla tanınan Donald Quataert, Osmanlı’nın ilk sanayi işletmesi olarak İstanbul Kadirga’da 1835 yılında üretime başlayan “Feshane” fabrikasını göstermektedir. Başlangıçta fes örmekle yetinen bu imalathaneye sonradan aba ve halı tezgâhları da getirilir. Bu imalathanenin başlangıçtaki kuruluş nedeni ise ordunun fes talebini karşılamak olmuştur. Bu imalathanede üretim hayvanların çevirici güç sağladığı tezgâhlarla sürdürülüyordu (Makal, 1999: 223).

Osmanlı’da ilk kurulan fabrikalar ürettiği mallarla bir sanayi işletmesi olarak görülse de, bu işletmeler çalışanları açısından Avrupa’daki örneklerinden farklıdır. Ülkede işçi sınıfı olmadığından dolayı bu fabrikalarda çalışan insanlar işçi değildi. Çalışanlar genelde askerlerden oluşuyordu. Harbiye Nezareti’nin ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla kurulan bu fabrikanın işçileri askerdiler. Bir başka eski sanayi örneği ise 1848 yılında işletmeye açılan Zonguldak kömür madenleridir. Maden Nazırı ve Ereğli valisi olan Diliver Paşanın özel nizamnamesi ile Ereğli’nin 14 köyünde yaşları 13 ile 50 arasında olan tüm erkeklere ocakta yarım gün çalışmak üzere celp çıkarılmıştır (Deniz, 2005: 18).

Avrupa benzeri işçi çalıştırma ilk kez 1840 yılında olmuştur. İzmit Çuha, Hereke ve Bakırköy fabrikalarında ise tam gün çalışacak iş gücü alınmaya başlanmıştı. 1867’de Nizamiye İdaresi (Harbiye Nezareti) emrine verilen Bakırköy Bez Fabrikası’na yerli ustalar alınmaya başlamıştır. Bu fabrika ayrıca ülkede ilk defa inorganik enerji ile çalışan fabrika olmuştur (Toprak, 1986: 238-239).

Tanzimat'tan sonra devlet yatırımlarının yanı sıra İmparatorlukta hızlı bir yabancı yatırım süreci başlamıştır. Bu yatırımlar genelde Demiryolları, Elektrik, Limanlar, Madenler ve Bankacılık sektöründe olmuştur. Bu iş alanların işletmesi yabancı sermayede olmasına karşılık, çalışan iş gücü ise genellikle Türklerden oluşuyordu (Deniz, 2005: 18).

Böylelikle on dokuzuncu yüzyıl sonunda başlayan sanayileşme sürecinin yirminci yüzyılın başından itibaren hızlandığı görülmektedir. Osmanlı Devletinde kurulan fabrikalar öncelikli olarak kamu yararına imalat yapan yerlerdir. Dolayısıyla bu tür işletmelerde işçiler değil, askerler, köylüler ve varoşlarda yerleşik halk çalışmaktaydı. Bu nedenle Osmanlı Devletinde bir işçi sınıfı bilinci gelişmemiştir (Deniz, 2005: 19).

Osmanlı'da ilk işçi hareketleri ise 1870 yılından sonra gündeme gelmiştir. Bunun nedeni, işçi ücretlerinin ödenememesi ve geciktirilmesi idi. 1872'de Beyoğlu Telgrafhanesi işçileri ile tersane işçileri greve gitmişlerdi. Daha sonraları, demiryolları işçileri, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası işçileri, iskele hamalları, liman işçileri, Şirketi Hayriye (Denizyolları) işçileri, tütün işçileri grevler yaptılar. Bu dönemden sonra Osmanlı Devletinde işçi örgütlenmesi ve grevler Avrupa'daki örneklerine benzemeye başlamıştır (Deniz, 2005: 20).

Eldem (1970: 114), Osmanlı Devleti'nin sanayileşme için yaptığı bütün kanunî düzenlemeler ve devlet desteğine rağmen pek de iç açıcı bir sonuç elde edemediğini belirtmektedir: "1883 ile 1913 yılları arasında, milli sermaye ile kurulan işletmelerin adedi 46'dan fazla olmamış, bunlara yatırılan sermaye ise 110 milyon kuruşu aşmamıştır. Buna karşılık yabancı sermaye ile kurulan işletme sayısı 39 ve sermayeleri ise 1 milyar kuruş olmuştur".

Yirminci yüzyılın başında İmparatorlukta 10'dan fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı belki de 100 civarındaydı ve bunların büyük bir bölümü İzmir, Selanik ve İstanbul'da toplanmış, hemen hemen büyük bir çoğunluğunun sahibi gayrimüslimlerdi. Bu işyerlerinin arasında imalat sektörü oldukça azdı. Bu sektörün sahipleri ve çalışanlarının da büyük bir çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşuyordu. Dolayısıyla İmparatorlukta sanayide bir işçi sınıfı ve burjuvazi çatışması gündeme gelmemiş, ayrıca bu tür ayrılıklar etnik ve dinî ayrılıkların gölgesinde kalmıştır. Böylelikle İmparatorluk

ticaret burjuvazisinin dışında yeni bir sanayi burjuvazisi ile de yüzleşmek durumunda kalmamıştır (Keyder, 1989: 43).

1908-1918 arasında da sanayileşme ve iş hayatı açısından önemli bir değişiklik olmamış, ancak bu dönemde iki önemli kanunî düzenleme yapılmıştır: Bu düzenlemelerin amacı ekonomik sorunlar yüzünden çıkan grevlerin önlenmesidir. Bu düzenlemeler 1909 tarihli “Tatil-i Eşgal Kanunu” ile yine aynı tarihli “Cemiyetler Kanunu”dur. Tatil-i Eşgal Kanunu, Türkiye çalışma ilişkileri tarihinde, toplu iş ilişkileri konusunda dolaysız bir şekilde düzenlemeler yapan ilk kanundur. Cemiyetler Kanununa gelince, bu kanun birkaç kişinin bilgi ve çalışmalarını ticari olmayan amaçlar dışında bir araya getirdiği dernekler kurmasına izin vermiştir. Ancak önceden izin alınmadan, kavim ve cinsiyet esasına göre siyasi dernek kurulmayacağı belirtilmiştir (Talas, 1991: 43).

Osmanlı'nın son döneminde oluşmaya başlayan işçi örgütlenmeleri savaş dönemi ile birlikte kesintiye uğramıştır. Dolayısıyla savaştan sonra Cumhuriyet kuruluncaya kadar ciddi bir işçi örgütü oluşmamıştır. Zaten Osmanlı'da oluşturulan işçi örgütleri ve sendikalar da temel olarak Balkan şehirlerinde bulunuyordu. Birçok sosyalist işçi örgütlenmesinin merkezi Selanik'ti. Bundan daha olumsuz olanı ise İstanbul ve Anadolu'da oluşan işçi hareketlerine liderlik eden gayri-müslim kişilerin savaştan sonra ülkeyi terk etmiş olmasıdır (Kocabaş, 2006: 25).

İşçi örgütlenmesi açısından bu olumsuz tabloya rağmen, Cumhuriyetin kurucu eliti ilk dönemde çalışma hayatına büyük önem vermiştir. Ülkeyi kuran bu kadro, çalışma hayatına verdikleri önemi, ülkenin en zor döneminde yani milli mücadele günlerinde bile göstermiştir. Bunun en güzel örneğini meclisten çıkarmış oldukları iki kanundan anlamaktayız. Bu kanunlar 8 Mayıs 1921 tarihli ve 114 sayılı “Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun” ile 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı “Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun”dur. Bu iki kanun ülkedeki çalışma hayatının hukuksal bir boyut kazanmasında ilk adım olmuştur (Deniz, 2005: 24).

Ancak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan yüklü bir dış borç ve bozuk bir ekonomi devralmıştı. Başol (1994: 45), gayrimüslimlerin

Türkiye'yi terk etmesinin doğurduğu olumsuz sonuçlara ve sanayinin yetersizliğine dikkat çekmektedir:

Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik yönden çok güç koşullar altında kurulmuştur. Geçimini en ilkel yöntemlerle, tarımdan sağlamaya çalışan, eğitimsiz ve yoksul bir halk, yerli ürünler yerine, ithal malları korumayı amaçlayan bir gümrük rejimi, demir ve deniz yolları ile en önemli sektörlerde faaliyet gösteren yabancı şirketler, devlet borçlarının tasfiyesi için kurulan Duyun-u Umumiye, önemli ticaret ve sanayi faaliyetlerinde Müslüman olmayan azınlıklar, Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber Türkiye'yi terk etmiş ve ticari etkinlikleri tamamen durmuştur.

Bu dönemde, devlet eliyle işletilen, bir kısım işletmeler yanında çoğunluğu imalathane niteliği gösteren küçük çapta özel kuruluşlar vardı. Öte yandan kalifiye eleman yetersizliği, kültür ve teknolojik düzeyin düşüklüğü, ülkenin ekonomik düzensizliğinin başlıca sorunlarıydı.

Ülke ekonomisinin zayıflığını gösteren başka bir tablo ise imalat sanayisinin durumuydu. Ülkede bulunan sanayi kuruluşları ülkenin değişik bölgelerine dağılmış küçük ve orta ölçekli imalathanelerdi. Bu imalathanelerin yarısından fazlası giyim sektöründe faaliyet gösteren firmalardan oluşmuştu. Bu firmaların yapı olarak çok zayıf olmasını, kuruluş başına düşen çalışan sayısından anlamaktayız. Aşağıda yer alan ve 1921 sanayi sayımı sonuçlarını gösteren tablo bu durumu en çarpıcı biçimde yansıtmaktadır (Deniz, 2005: 26).

Tablo-6. 1921 Yılında İşletme ve İşçi Sayıları (yaklaşık sayılar)

Sektörler	İşletme Sayısı	İşçi Sayısı	İşletme başına düşen işçi sayısı
Tekstil – Elbise	20057	35300	2
Deri İşleme ve Ürünleri	5437	18000	3
Madeni Eşya	3273	8000	2
Ağaç İşleri ve Ürünleri	2067	6000	3
Gıda – Tütün	1273	4500	4
Tuğla –Toprak Ürünleri	704	3600	5
Kimya	337	800	2
Toplam	33058	76200	2

Kaynak: (Tökin, 1946, Akt. Tezel, 2002).

Yukarıdaki tabloda çok açık bir biçimde görüleceği gibi işletme başına düşen işçi sayısı ortalama 2'dir. Buradan hareketle cumhuriyetin ilk yıllarında bir işçi varlığından bahsetmenin mümkün olamayacağı söylenebilir.

1920'li yıllar boyunca sanayileşmede beklediği atılımı gerçekleştiremeyen devlet yönetimi, sayısı çok sınırlı olan işçilere yönelik kanunî bir düzenleme yapma gereksinimi de duymamıştır. Hatta 1927 yılına gelindiğinde bile toplam nüfusun sadece yüzde 2 gibi çok küçük bir bölümünün işçi diye nitelendirilebilecek bir kitle olduğu dikkate alınır, yöneticilerin bu tür kanunî düzenlemelerle uğraşmaması daha anlaşılabilir olacaktır.

Tablo-7. 1927 Yılında İşletme ve İşçi Sayıları (yaklaşık sayılar)

Sanayi sınıfları	Müessese Sayısı	%	İşçi Sayısı	%
Sanayi istihraciye	556	0,85	18932	7,37
Ziraat, ehli hayvanlar, balık ve av ürünleri	28439	43,59	110480	43,01
Dokuma	9353	14,34	48025	18,70
Kereste ve mamulleri sanayi sair nebati maddeler	7896	12,10	24264	9,45
Kağıt ve karton	348	0,53	2792	1,09
Maden, maden işletme, makine tamirat ve imalatı	14752	22,61	33866	13,18
Ebniye inşaatı	2877	4,41	12345	4,81
Kimya	697	1,07	3107	1,21
Muhtelif	16	0,02	455	0,18
Elektrik	90	0,14	1350	0,52
Sair Muhtelif	221	0,34	1239	0,48
Toplam	65245	100	256855	100

Kaynak: (Tökin, 1946, Akt. Makal, 1999).

Tabloya göre 13 milyon nüfusu bulunan ülkede, toplam işçi sayısı 256 bin 855'dir. Dolayısıyla sanayide çalışan işçi sayısı toplum nüfusun sadece yüzde 2'si kadardır. Bu kadar küçük bir azınlık olan işçilerin, kendi örgütlenmelerini gerçekleştirerek, hak arayışına girmesi ve toplum yaşamını etkileyecek kültürel bir hareket oluşturması mümkün olmamıştır.

1930'lu yıllarda devlet eliyle yapılan milli yatırımlar, yeni kurulan kamu iktisadi teşebbüsleri devleti iktisadi hayatın temel belirleyicisi kılmıştır. Bu çerçevede tamamıyla devletçi bir yaklaşımla kurulan devlet bankaları eliyle önemli yatırımlar desteklenmiş, tarıma dayalı sanayilerde önemli işletmeler kurulmuş, sanayi için büyük önemi haiz karasal ulaşım ağları genişletilmiştir. Devletin en önemli işverene dönüştüğü 1930'lu yıllarda işçi sınıfı da gelişme olanağı bulmuştur.

1932'den 1939 yılına kadar geçen sürede imalat sanayinin üretimi iki katına çıkmıştır. Bu üretim hacminin yaklaşık dörtte biri devlet teşebbüslerine aittir (Keyder, 1989: 92).

Böylelikle artarak büyüyen sanayi kuruluşları, ülkedeki çalışma hayatının gelişmesi ve çalışanların uzmanlaşmasında önemli etken oldu. 1929-1938 yılları arası sanayi işletmesi sayılabilecek kuruluşlarda çalışan ortalama işçi sayısı giderek arttı. Bu da beraberinde ülke ekonomisinde sanayi çalışanlarının önemini artırdı. Sanayide işletme başına düşen ortalama işçi sayısı, 1927 yılında 4 iken, 1932’de 38, 1933’de 47, 1934’de 53, 1935’de 45, 1936’da 52, 1937’de 67 ve 1938’de ise 74 olmuştur (*Sanayi İstatistikleri*, 1945). Dolayısıyla devletin ekonomiyi eline aldığı ve sanayi yatırımlarını öncelediği on yıllık süreçte, işletme başına düşen işçi sayısı yaklaşık 20 kat artış göstermiştir.

Böylelikle işçi sayısının hızla artmasının sonucunda, küçük ve örgütsüz de olsa bir işçi sınıfı oluşmaya başlamıştır. 1929-1938 arası çok sınırlı sayıda işçi hareketleri meydana gelmiştir. İşçiler sadece bölgesel nitelikli birkaç eylem yapmıştır. İşçi hareketlerinin ve eylemlerinin nadiren görülmesinin ilk nedeni işçi sınıfının nicelik olarak küçük olmasıdır. Diğer yandan dönemin sert kanunları ve yönetici elitin muhalif olabilecek toplumsal örgütlenmelere sıcak bakmaması da işçi hareketlerinin görülmemesinin önemli nedenlerindedir.

Fırat (2005: 135-136) da, 1930’lu yıllarında yönetici elitlerin kaynaşmış, imtiyazsız ve sınıfsız bir toplum modeli yaratma idealinin özellikle işçi sınıfı için baskıcı bir dönem olmasına yol açtığını ve işçi örgütlenmesinin de önüne geçtiğini tespit eder. Fırat’ın araştırmasında gerçek bir işçi sınıfının oluşmamasında sınıfsız toplum projesinin etkisi ortaya konulmaktadır:

...Aslında devletçilik ve öncesinde uygulanan ekonomik program işçi sınıfına ağır yükümlülükler getirmiştir. Ancak bu süreç sadece işçi sınıfı için değil bütün toplumsal kesimler için ağır şartların yaşandığı ve bu kesimlerin ağır bedeller ödediği bir kesittir. Bu noktada farklı eleştirilerin yoğunlaştığı bir olguyu açıklamak gerekmektedir. 1930’lar işçi kitesinin bir sınıf niteliği taşıyıp taşımadığı çoğu zaman sorunsallaştırılmıştır. Bundan kasıt, sınıf bilincine sahip ve örgütlü bir sınıfın varlığı ve bu sınıfa yönelik bilinçli ve programlı bir yaptırım ve baskı politikasının olup olmadığıdır. Bu araştırmada referans olarak seçilen kaynaklar örgütlü ve sınıf bilincine sahip bir işçi kitesinden ziyade, yeni

oluşmaya başlayan bir sınıfın varlığından bahsetmektedir. Sınıfa yönelik bir baskı politikasının olmadığı şu gerçeği ortadan kaldırmamaktadır; Sınıfsız bir toplum anlayışına sahip olmak ve bu anlayışı yaşama geçirecek sosyal politikaları oluşturmak mevcut bir sınıfa yönelik saldırı olmasa da işçi sınıfının oluşumuna imkân verecek sürecin önünde engel teşkil edecek bir nitelik taşımaktadır. Bu süreç işçilerin sınıf karakteri kazanacağı ortamın, örgütlülüğün ve bilincin oluşmasına mani olacak politikaların yaşama geçirildiği dönemdir.

Bu bağlamda, Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal değişik illerde yaptığı ziyaretlerde şunları söylüyordu: "Bence bizim milletimiz yekdiğerinden çok farklı menfaati takip edecek ve bu itibarla yekdiğeriyle mücadele halinde bulunagelen muhtelif sınıfa malik değildir. Mevcut sınıflar yekdiğerinin lazım ve melzumu mahiyetindedir, binaenaleyh Halk Fırkası bilcümle sınıfın hukukunu ve (...) terakki ve saadetini temin (...) edebilir" (Üstün, 2007: 41). Dolayısıyla kuruluş aşamasında Cumhuriyet idaresinin toplumun ekonomik ve çalışma yaşamı bağlamında sınıfsız yapısının farkında olduğu ortadadır. Bu nedenle takip eden yıllarda sınıfsız toplum modelinin de ortaya atılması için uygun bir ortam bulunmaktadır.

Sınıfsal örgütlenmeleri bir hastalık olarak nitelendiren Falih Rıfkı Atay ise, *Faşist Roma Kemalist Tiran ve Kaybolmuş Makedonya* adlı kitabında şöyle demektedir (Akt. Çelik, 2010: 33): "Faşizm, mevcut sınıfların şiddetli ve müzmin kavgasını menetmeğe ve uzlaştırmaya çalışıyor. Kemalizm, henüz sınıf kavgası doğmamış bir yurttta, demokrasi salgınlarının yerleşmesini men edecektir. Biz, bütün sınıfların garplılaşmasını; fakat garp memleketlerindeki sınıf hastalıklarını almamasını istiyoruz."

Genellikle Kemalizmin öne sürdüğü sınıfsız toplum düşüncesi ile sosyalist düşünceler arasında paralellik kurulmuştur. Ancak Çelik (2010: 46), Kemalizmin sınıfsız ve imtiyazsız toplum düşüncesinin sosyalizm ile bağlantılandırılmasının yanlış olduğunun altını çizerek, bu düşüncenin Fransız Devriminin etkisiyle şekillendiğini tespit eder:

Kemalizmde halk ve devlete dair kavrayış ve halkçılık ilkesi ile özellikle Fransız aydınlanma düşünürlerinin görüşleri arasında ciddi paralellikler bulunmaktadır. Kemalizmin Fransız Devrimi sonrası yayılan fikirlerden etkilenmiş olduğu, iyi bilinen bir husustur. Bu dönemin önde gelen düşünürleri olan Diderot, D'Alembert, Voltaire, Rousseau gibi isimlerin yazdığı maddelerden oluşan “Ansiklopedi” adlı eserdeki görüşlere bakıldığında, Kemalizmin ana sloganlarından olan “sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleyiz” görüşü daha iyi anlaşılır. Bu sözle güdülen amaç ve onun kaynağı, öyle görünmektedir ki çoğu kez yanlış anlaşılmış ve sosyalizmle bağlantılandırılmıştır. Oysa imtiyazsızlık olgusu, feodal haklardan kaynaklanan ve Fransız düşünürlerce ulusal bütünlüğü sakatladığı düşünülen imtiyazların ortadan kaldırılmasını içerir ve Kemalizmin bu temel sloganından da anlaşılacağı gibi güdülen amaç, sınıfsız bir dünya yaratarak sömürüyü önlemek değil; fakat ulusal kaynaşmayı sağlamaktır. Fransız düşünürlerinin fikirleri ile Kemalizmdeki imtiyazsızlık olgusunda görülen fark, imtiyazın sahiplerine ilişkindir. Fransız düşünürler için bu imtiyazlar, feodal beylere ait iken, Kemalizmde vurgu sultana, şeyhlere ve ağalara kaymıştır ki, Türkiye’de tartışmalı da olsa şeyh ve ağaların feodal düzen bağlamında değerlendirildiğine de şahit olmaktayız.

3.2.2. İşçi Örgütlenmeleri

Osmanlı Devleti, tamamen tarımsal bir ekonomiye dayandığından ve sanayileşme hareketi bir kaç imtiyazlı yabancı kuruluş dışında var olmadığından, Batı’dakine benzer işçi ve işveren ilişkileri oluşmamıştır (Yurdal, 1986). Yine de Osmanlı’da 1860’lardan itibaren işçi hareketlerinde görünür bir hareketlenme başlamış, ancak daha ziyade yardım kurumu niteliğinde işçi dernekleri ve sandıkları oluşturulmuştur (Aslan, 2009: 61).

1871 yılında İstanbul’da kurulan ilk işçi örgütü olan “Ameleperver Cemiyeti”, gerçek bir işçi derneği ve sendikal hareket olmaktan daha ziyade mağdur işçilere

yardımcı olmayı amaçlayan bir yardım derneği, bir yardım sandığı gibiydi. Bu dernek 1872 yılında kapatılmıştır. 1894 yılında Tophane fabrikalarında çalışan işçiler tarafından gizli bir biçimde kurulan “Osmanlı Amele Cemiyeti”, işçi sınıf bilincini taşıyan gerçek bir işçi örgütüydü. Bu derneğin çalışmaları bir yıl sonra yöneticilerinin tutuklanması ve sürülmesinin ardından sona ermiştir. Ancak İkinci Meşrutiyetin ardından, değişik sanayi kollarında çok sayıda sendikal örgütlenmeler mümkün olmuştur (Aslan, 2009: 39-41).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yönetici elit, işçi meselelerini ele almış, bu çerçevede 1923 yılında İzmir’de düzenlenen İktisat Kongresinde iktisadi yapı ve çalışma hayatı yönünden önemli konular tartışılmıştır. Bu kongreye işçiler “İşçi Grubu” olarak davet edilmişler ve toplantıda çalışma hayatına ilişkin birçok istek ileri sürmüşlerdir (Yaşa, 1980: 703).

Kongrede işçiler şu talepleri ileri sürmüştür; çalışanlara amele yerine işçi denmesi; sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi; sendika kurma hakkının tanınması; çalışma müddetinin 8 saat olarak kabulü; doğum ve hamilelik izinleri; asgari ücret, hafta tatili, resmi ve hafta tatillerinde ücret ödenmesi; hastalık izni, ücretli yıllık izin; emeklilik hakları; iş teftişi ve işçi çocuklarının eğitimi, vb. (Ölçün, 1972, akt. Yaşa, 1980: 703). Ancak kongreyi katılan sosyal katmanlar açısından değerlendiren Talu (2008: 27), kongrede en az etkili olan grubun işçi grubu olduğunu belirterek, günün koşullarının dikkate alınması durumunda bunun şaşırtıcı bir durum olmadığını kaydeder; “Belirli bir nicel büyüklüğe ulaşmamış, toplumsal olarak güçsüz ve örgütlülükten tamamıyla uzak bulunan bağımlı çalışanlar kitlesinin taleplerinin kongreye yeterince yansımaması doğal karşılanmalıdır.”

Buna rağmen işçi örgütlenmesi kültürü her ne kadar da toplumsal bir ölçekte varlık gösterecek bir boyuta ulaşamamışsa da, Osmanlı’dan itibaren çeşitli işçi örgütlenmesi teşebbüsleri olagelmıştır. Osmanlı döneminde kurulan “Beynelmilel İşçiler İttihadı” ve “Türkiye İşçi Derneği” gibi işçi dernekleri Cumhuriyetin ilk yıllarında da varlıklarını sürdürmüştür. Bu dönemde en güçlü işçi kuruluşu, 1922 yılında kurulan “İstanbul Umum Amele Birliği”dir. Bu örgüt, 26 Ekim 1923 yılında “Türkiye Umum Amele Birliği” ismini almıştır (Yavuz, 1998: 167).

Cumhuriyet döneminde işçi sınıfının siyasal anlamda etkili bir örgütlenmesi söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla işçilerin siyasal bir parti kurması veya ulusal

ölçekte etkili bir sendikal örgütlenme olanağı olmamıştır. “Tahrir-i Sükûn Kanunu” ve toplum içerisinde çok küçük bir azınlık olarak kalan işçilerin sınıf bilincinin gelişmemesi yüzünden siyasi bir işçi örgütlenmesi de gerçekleşmemiştir. Böylelikle Cumhuriyetin ilk yıllarında kitlesel işçi hareketleri ve grevleri görülmemiş, yapılan grevler ise çok marjinal boyutlarda kalmıştır (Deniz, 2005: 31).

İşçi sınıfı hareketinin yükselişe geçtiği dönemler olmakla beraber, bu yükseliş dönemleri, genellikle ya ekonomik temelde eylemlilikle sınırlı kalmış, bu nedenle zamanla kendiliğinden sönmüş ya da işçi sınıfı tam kendine ait bir siyasal gündem yaratmak üzereyken siyasal iktidar tarafından geri çekilmeye zorlanmıştır. Atay (2008: 222-223), bu durumun nedenini işçi sınıfının oluşum aşamasında karşılaştığı bir dizi soruna bağlamaktadır:

Türkiye’de işçi sınıfı ve hareketi, ortaya çıkma aşamasında kapitalizmin geç geliştiği bir ülkede olmanın yarattığı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Pre-kapitalist üretim biçimlerinin, kapitalizme rağmen varlığını uzun süre koruması ve ortadan kalkmaya direnmesi işçilerin tam olarak topraktan kopmasını engelleyerek Türkiye’de modern anlamda bir işçi sınıfının oluşumunu geciktirmiştir. Bunun yanında, kapitalizmin, Türkiye’ye emperyalizm kontrolünde gelmesinin yarattığı sorunlar, işçi sınıfı hareketinin gelişimi önünde başka bir önemli engel çıkarmıştır. Oluşum aşamasında, karşısında uluslararası sermayeyi bulan işçi sınıfı, yine kendi gelişimi önünde emperyalist güçleri bulan milli burjuvazinin milli vurgusu yüksek anti-emperyalizminin etkisi altında kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde yaygınlaşan milliyetçi ideoloji, işçi sınıfı örgütlenmesi içinde de kendini göstermiş, böylece Türkiye’de işçi sınıfı daha oluşum aşamasında enternasyonalist anlayışa tamamen zıt bir bilinçle, etnik ve dinî farklılıklar temelinde milli özlemlere göre şekillenmiştir.

Bunların yanı sıra 1930’lu yıllardan itibaren devlet yönetiminin daha otoriter bir eğilimi benimsemesi, bağımsız işçi örgütlenmesine olanak tanımazken, her alanda

olduğu gibi işçi örgütlenmeleri de denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Bu dönemde CHP her meslek/iş kolundaki işçileri bir dernek bünyesinde toplamış, işçilerin/meslek sahiplerinin derneğe başvurarak “işçi karnesi” almaları zorunlu hale getirilmiştir (Güzel, 1993: 162).

Devletin otoriter eğilimi takip eden yıllarda kanunî düzenlemelerde de kendini göstermiş, 1936 tarihli İş Kanunu’nda grevler, 1938 tarihli Cemiyet Kanunu’nda ise sınıf esasına dayalı dernekler kurulması yasaklanmıştır. Ancak bu yasaklamalar Kemalist ideolojinin temelleri olan Devletçilik ve Halkçılık ilkeleri göz önüne alınırsa çok da şaşırtıcı değildir (Üstün, 2007: 44).

Ahmad (2007: 91-95), Kemalizmle ilgili olarak, Türk Milliyetçiliği paralelinde halkçılık ilkesinin kullanıldığını ve bu sayede modernleştirici seçkin sınıfın misyonunu, “halkın vekilleri” sloganıyla meşrulaştırıldığı yönünde bir saptama yapmaktadır. Bu saptamada, halkçılık ilkesi aracılığıyla, sınıf çatışmasını ve sınıf mücadelesi gibi kavramların etkisizleştirilerek oluşum halindeki burjuvazinin amaçları doğrultusunda kullanıldığı yönündedir. Ahmad, Cumhuriyet dönemindeki halkçılığın çerçevesinin, halkı farklı sınıflardan oluşmuş olarak değil, Türk halkının bireysel ve toplumsal hayattaki iş bölümünü gereklerine göre çeşitli mesleklere bölünmüş bir topluluk olarak çizildiğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda Ahmad, halkçılılık ilkesi gereği, devletin “yeniden bölüşümcü” bir toplumsal düzen tesis ederek, modernleşme sürecinde sınıf çatışması yerine toplumsal düzen ve dayanışmayı güvence altına alınmasını ve çıkarlar arasında uyum için kurgulandığını ifade etmektedir.

He ne kadar da 1923 İktisat Kongresi, 1927 Ali İktisat Meclisi gibi ‘sosyal korporatizmi’ andırır girişimler olmuşsa da, tek parti dönemi genel çizgi olarak alt birimlerin merkezî otoriteye boyun eğdiği, parti ve seçim sisteminin zayıf olduğu, tekelci, sınıfsal farklılıkların baskılandığı vb. özellikleri ile otoriter devlet korporatizmini çağrıştırmakla beraber, otoriter korporatizmin söz konusu olabilmesi için -devletçe yaratılıp yönlendiriliyor olsa da- işçi örgütlerinin varlığı gereklidir. Oysa 1947’ye kadar işçi örgütlerine böyle bir alan açılmış değildir. Devlet, ancak 1947’den sonra bu tür bir sendikacılığın oluşumuna izin vermiştir (Üstün, 2007: 45).

Keyder (1989: 12) de İmparatorluk sonrasında ülkede yaşanan iktidarı ele geçirme ve sürdürme mücadelesinde, köylüler ve işçi sınıfının hiçbir biçimde etkili olmadığını belirtir: “Bu üretici iki sınıftan hiçbiri, siyasal mücadelenin sonucunu

doğrudan etkileyebilecek ölçüde güçlü ve örgütlü değildi. Devlet politikalarının, idari biçimin ve siyasi rejimin parametrelerini aralarındaki çatışmalar yoluyla tanımlayanlar ya bürokrasi ya da burjuvazi içindeki gruplardı. Yönetilen sınıfın önündeki seçenekleri, kendi politik faaliyetlerinden çok, hâkimiyet mücadelesinin sonucu belirledi.”

Keyder (1989: 90), örgütlenme sorununun bir başka nedeni olarak da; Cumhuriyetin ilk yıllarında kurucu siyasi elit ile emeklemekte olan burjuvazi sınıfının hızlı bir biçimde yol kat etmek ve yeni bir toplumsal sistem kurmak adına güçlerini birleştirmelerinden kaynaklandığını söylemektedir. Bu birleşme aynı zamanda da işçi sınıfını baskı altında tutup, tarım sektörünü de sömürerek milli bir ekonomi oluşturma iddiasıyla da desteklenmiş, böylelikle Türkiye’de de Avrupa’da yükselen faşizm dalgasının etkisi kendisini göstermiştir:

Bütün bunlar, sınıf çıkarları arasındaki çatışmaları yadsıyarak korporatist bir toplum modelini kabul eden, şu ya da bu ölçüde yabancı düşmanlığına dayanan bir milli dayanışma ideolojisi çerçevesinde gerçekleştirilir. Türkiye örneğinde bu model, ideolojik yapısı ve ideolojik destekleriyle birlikte doğrudan doğruya zamanın Avrupa faşizmi tecrübesini yansıtıyordu. O sırada, dört güney Avrupa ülkesinin hepsi, yani İtalya, Yunanistan, Portekiz ve İspanya, çeşitli faşist siyasi sistemlerin hâkimiyeti altındaydı ve bütün bu sistemlerde uygulanan yeniliklerin üretildiği laboratuvar İtalya’ydı. Türk bürokratları İtalyan tecrübesini yakından izlemiş ve Mussolini’nin partisinin örgütlenme yöntemlerinden etkilenmiştir. Bu etkilenme İtalyan faşizminin ideolojik ve kurumsal motiflerinin ödünç alınması kadar ‘iktisadi özerklikten kaynaklanan ulusal güç’ şeklinde açıklanan hedeflerdeki benzerliği de içeriyordu.

Keyder (1989: 43), faşizmin siyasi diktatörlük ve işçi sınıfının baskı altında tutulmasına indirgendiği takdirde, parlamenter olmayan bütün kapitalist sistemlere yapıştırılabilecek bir etiket olduğunu da kaydetmiştir.

3.3. Atatürk'ün Spor Anlayışı

Spor araştırmacıları, Atatürk'ün sporla olan ilişkisini analitik bir boyutta ele almaktan genellikle uzak durmuş, daha ziyade O'nun spor sevgisi, spora ve sporcuya sağladığı desteği ön plana çıkararak, yüzeysel övgülerle yetinmiştir. Bu araştırmaların yüzeyselliği belki de bir anlamda Atatürk çerçevesinde yapılan her türlü tartişmanın, örtülü bir ideolojik fanatizmle malul olmasından kaynaklanmaktadır. Bu fanatizm büyük çoğunlukla lehte, kimi zaman ise aleyhte olmak üzere, araştırmaların analitik derinlikten yoksun kalması sonucunu da doğurmaktadır. Bu araştırmada ise bilimsel bir nesnellikle ve dönemsel şartlar göz önünde tutularak Atatürk'ün spor anlayışının genel hatları çizilmekle yetinilecektir.

Yukarıda belirtilen analitik yoksunluktan kaynaklanan bariz bir bilgi yanlışlığı örneği, spor bilimcilerin Osmanlı Genç Dernekleri ile ilgili yazılan bir raporu sorgulamadan Atatürk'e atfetmeleri örneğinde çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Taşkesenlioğlu (2007: 47-48) bu konuya dikkat çekmektedir:

...Bu raporu yazanın “Osmanlı Güç-Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Miralay Mustafa Kemal” imzasıyla Atatürk olması ve bu raporun 1914-1917 arasında bir tarih taşıması söz konusu olamaz. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk biyografilerinde ve hakkında kaleme alınan eserlerde de Atatürk'ün Osmanlı Genç Dernekleri'nde Genel Müfettişlik yaptığı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmıyor. Tüm bu tutarsızlıkların en önemlisi ise yukarıda ismi zikredilen eserlerde verilen raporun tarih ve imzasının yanlış verilmesidir. Çünkü vurgu yapılan rapor; 45. sayfada belirtilen rapordur ki tarihi 7 Kasım 1920'dir. Bu tarihte de Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı Genç Dernekleri'nde Genel Müfettiş olması imkânsızdır. Zaten raporun altında “Miralay Mustafa Kemal” imzası bulunmuyor. Dikkatle incelendiğinde imzanın Osmanlı Genç Dernekleri'nin son Genel Müfettişi olan Miralay Halil Sami Bey'in imzası olması kuvvet kazanıyor.

Burada altı çizilmesi gereken en önemli noktalardan bir tanesi, Atatürk hakkında biyografi yazan araştırmacıların hiçbirinin yer vermediği bir bilgiyi, spor tarihçilerinin hemen hemen hepsinin sorgulamadan kullanmış olmasıdır. Atatürk'ün sporla ilgisini Osmanlı devletine kadar geri götürmek isteyen spor araştırmacıları, muhtemelen yanlışlıkla elde edilen bir bilgiyi hiç sorgulamadan bütün araştırmalarında aynıyla kullanmıştır. Bu da söz konusu olan Atatürk'ün kendisinin olması durumunda, araştırmacıların ne kadar bilimsel titizlikten uzaklaşarak, ideolojik şartlanmanın kurbanı olduklarının önemli bir göstergesidir.

Cumhuriyetin tek parti döneminin tümü göz önüne alındığında, kurucu iradenin temel amacının ulusal kimlik inşa etme çabası olduğu görülmektedir. Bu çabanın tarihsel referanslar bağlamında halefi niteliğindeki yönetici iradeyi dışlaması da kendi ulusal kimliğini yaratma ve meşrulaştırma endişesinin doğal bir neticesidir. Atatürk için, bu uluslaşma çabasının dayanacağı temel unsurlar çocuklar ve gençlerdir. Türk gençliği, Cumhuriyetin geleceğinin bekçileri olarak bizzat Atatürk tarafından görevlendirilmiştir. Verilen bu görev, Atatürk'ün büyük eseri olan Nutuk'un sonunda, "...bu neticeyi Türk gençliğine armağan ediyorum" ithafıyla aktardığı "Gençliğe Hitabe"de yer almaktadır. Oldukça isabetli bir düşünceyle Atatürk, yeni ulusu inşa etme sürecinde çocuk ve gençlerden başlamayı tercih etmiştir. Atatürk, henüz kurulma aşamasından başlamak üzere, Cumhuriyet Türkiye'sinde beden eğitimi ve spora gerekli önemin verilmesi için pek çok girişimin bizzat içerisinde yer almıştır.

Atatürk, ülkede izlenecek siyasetin ana unsurlarından bir tanesinin de beden terbiyesi olduğunun altını çizerek, beden terbiyesini diğer bilim, sanat ve ahlak eğitimleri ile birlikte ele almaktadır: "Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti arttırılmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek, ana siyasetimizin açık dileğidir".

Atatürk, bu siyasette başarı kazanmak için öncelikli olarak gelişmiş ülkelerin bilgi birikimi ve tecrübesinden yararlanmayı düşünmüştür. Henüz ilk hükümet programına alınan Beden Eğitimi Öğretmeni yetiştirilmesi programı çerçevesinde yapılan faaliyetleri aktaran Atabeyoğlu (1989: 114-115), Atatürk'ün bu amaçla yurt dışına eğitimler göndermekle kalmayıp, yurt dışından da uzman eğitimler getirttiğini kaydetmektedir:

Atatürk, Türk sporunun ilk öğreticilerinin yetiştirilmesi konusunda da acele göstermişti. Beden Eğitimi öğretmeni yetiştirecek okul tesis edilmeden önde Çapa Muallim Mektebi'nde bir kurs açılmış ve bunun başına da Avrupa'da beden eğitimi öğrenimi yapmış bulunan Selim Sırrı Bey (Tarcan) getirilmişti. Bu arada bayan beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere de İsveç'ten iki bayan öğretim üyesi getirilmiş, bunlar da Çapa Muallim Mektebi'ndeki özel kurslarda görev alarak kız öğrencileri yetiştirmişlerdi...

Atatürk bu konunun üzerinde büyük bir titizlikle durduğundan bunu da yeterli görmedi. Öğretmen adayları arasında dokuz aylık kursta başarı gösterenler ihtisasta bulunmak üzere Avrupa'ya gönderildiler. Atatürk bu kurslara subayların da katılmalarını özellikle arzulamıştı. Bu nedenle kursa katılıp başarı sağlayan subaylar da askerî okullarda modern beden eğitiminin ilk tatbikatçıları olabilmeleri için Avrupa'ya ihtisas eğitimine yollanmışlardı.

Atatürk'ün beden eğitimi ve spora dair söylediği sözler izlendiğinde, Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spora hamledilen önem oldukça açık bir biçimde görülmektedir. Daha Cumhuriyetin başlangıcında, savaş yorgunluğunu üzerinden atamamış bir toplumun gençlerine seslenirken, şu çarpıcı ifadeleri kullanmıştır (*Atatürkçülük*, 1984: 343):

Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır: galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine terk edip bıraktığımız vicdani emanet, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız. Milletın yükselme neden ve şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda kesinlikle tereddüt etmeyin. Milleti o yükselme noktasına götürmek için dikilecek engellere hep birlikte mani olacağız. Bunun için beyinlerinize, irfanlarınıza, bilgilerinize,

gerekirse bileklerinize, pazılarına, bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız.

Atatürk'ün bu sözlerinde görüldüğü gibi, başlangıçtan itibaren fiziki kültür algılamasında, militer bir ton kendini hissettirmektedir. O, sporu hiçbir zaman salt bir eğlence ve yarışma etkinliği olarak algılamamış, eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi spor eğitimine de faydacı gerekçelerle yaklaşmıştır. Bu yaklaşım dönemsel koşullar dikkate alındığında oldukça anlaşılır bir tutumdur ve zorunludur. Nitekim dönemin hem iç hem de dış politikası da realist ve pragmatist temellerle oluşturulmuş ve bütün eğitim ve kültür etkinlikleri aynı amaçlara hizmet edecek şekilde geliştirilmiştir.

Atatürk, her zaman askerî başarıda sporun önemli bir rol oynadığına inanmıştır. On dokuzuncu yüzyılda Türkler savaş ve bulaşıcı hastalıklar nedeniyle kırılmış, halk fakir düşmüş, neşesini ve sağlığını yitirmişti. Atatürk, bunu fark ederek, Türk gençliğini yeniden diriltmek ve canlandırmak istemiştir. Bunun yolunun spordan geçtiğini çok iyi bildiğinden, yetiştirilecek az sayıdaki performans sporcusuna değil, halkın topyekûn spor yapmasına önem vermiştir (Balcıoğlu, 2003: 236). Bu çerçevede bir başka konuşmasında da Atatürk, spor politikasının sadece yarışmalarda elde edilecek başarıları öncelememesi gerektiğini ve tüm vatandaşların eğitiminin bir parçası olması gerektiğini kaydetmektedir: “Türk sosyal bünyesinde spor hareketlerini düzenlemekle görevli olanlar, Türk çocuklarının spor hayatını yükseltmeyi düşünürken, sadece gösteriş için herhangi bir yarışmada kazanmak emeliyle bir spor çizmezler. Esas olan, bütün, her yaştaki Türkler için beden eğitimi sağlamaktadır.”

Bir diğer konuşmasında Atatürk, sporu bir “vatan vazifesi” olarak ele almakta ve bu nedenle de tüm toplumun sporla ilgilenmesi gerektiğini belirtmektedir: “Açık ve kati söyleyeyim ki, sporda muvaffak olmak için her türlü muavenetten ziyade, bütün milletçe sporun mahiyeti ve kıymeti anlaşılmalı ve ona kalben muhabbet ve onu vatani vazife telakki eylemek lazımdır”.

Türk Spor Kurumu Dergisi'nin, 6 Temmuz 1936 tarihinde yayımlanan ikinci sayısında yer alan Atatürk'ün makalesinde, “Türk gençleri! Bütün bir ömürlük sağlığı korumayı, gündelik zevki teşkil etmeyi, temiz ihtiraslara yol açmayı, yurt uğrunda üzerinize düşen vazife için sizi hazırlamayı bir arada temin eden, bu şerefli ve zevkli işe bir an evvel koşmanız ve katışmanız için ne eksik?” ifadelerine yer vermiştir. Bu

ifadelerde, tüm gençleri spora çağırırken, sporun sağlık, ahlaki gelişim ve yurt savunması gibi gerçekçi ve faydacı boyutlarının altını çizmektedir.

Afet İnan, *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım* adlı eserinde Büyük Önderin 1937 yılında spor ve gençlik konusundaki görüşlerini şu şekilde özetlemiştir (Akt. İspir, 1987: 51-52): “Gençlerin sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, Devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci ödevidir. Ondan sonra, en küçük yaştan en son yaşa insani ömrünün vasati süresince derece derece beden faaliyeti önemli bir yer tutar ve tutmalıdır da.”

Aynı eserde, Atatürk'ün Türk çocuklarının top oyunlarında yabancı milletler kadar başarılı olamayışından üzüntü duyulmasına gerek olmadığını belirterek, “Türk milleti ve onun küçük ve büyük yaştaki çocukları çelikten yapılmış heykellerdir; onların ne olduklarını anlamak için onlarla savaş meydanlarında boy ölçüşmek lazımdır. İşte böyle bir teşebbüstür ki Türk gençliğinin binlerce sene evvelden beri tanınmış olan yüksek kıymet, kuvvet, kudret ve yenilmez zekâsının imtihanı olur. Türk milleti her an her kiminle olursa olsun böyle bir imtihana hazırdır” sözlerine yer verilmiştir.

Günümüz Türkiye'sinin spor örgütünün temelini oluşturan “Beden Terbiyesi Kanunu”, Atatürk'ün ölümünden hemen önce hazırlanmıştır. Araştırmacılar, bu kanunun hazırlanmasında bizzat kendisinin talimatları doğrultusunda hareket edildiğini kaydetmektedir. Kendisinin hastalığı nedeniyle, TBMM'nin 1 Kasım 1938'deki açılışında Başbakan Celal Bayar tarafından okunan nutkunda spor için söylediği son sözleri şöyledir:

Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte hükümetin şimdiye kadar olduğundan çok daha ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğinin spor bakımından da milli heyecan içinde itina ile yetiştirilmesi önemli tutulmalıdır.

Türk gençliğinin kültürde olduğu gibi spor sahasında da idealine ulaştırılması için Yüksek Kurultay'ın kabul ettiği “Beden Terbiyesi Kanunu”nun takibine geçildiğini görmekle memnunum.

Yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı gibi, Atatürk yaşamının son günlerinde de sporla yakından ilgilenmiştir. Ayrıca "...şimdiye kadar olduğundan çok daha ciddi ve dikkatli..." ifadesiyle spor yönetimiyle ve politikalarıyla ilgili memnuniyetsizliğini de örtülü olarak ifade etmektedir. Böylelikle ölümünden hemen önce yürürlüğe giren Beden Terbiyesi Kanunu'ndan çok daha fazla beklentisi olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre, bütün spor çeşitleri gençliğin "milli terbiyesi" için etkin bir araç olarak kullanılmalıdır.

Atatürk'ün ölümünü izleyen günlerde, dönemin sadece Avrupa'da değil, tüm dünyadaki en önemli günlük spor gazetesi olan Fransız "L'Auto", onun spor politikasını öven bir makale yayınlamıştır (Atabeyoğlu, 1989: 113):

... Dünyada ilk defa beden eğitimi mecburi kılan devlet adamı o oldu. Yalnız kâğıt üzerinde ve nutuklarda değil, bunu bilfiil yerine getirdi. Stadyumlar ve çeşitli spor merkezleri tesis ettirdi. Halkevlerinin spor kollarını bizzat murakabe etti ve milletin mukadderatına hâkim olduğu günden itibaren Türkiye'de spor, gittikçe artan bir önem ve değer kazandı..

Atatürk gerçekten, dünyada beden eğitimi ülkesinde mecburi kılan ilk devlet adamıydı. Hiç kuşkusuz, onun "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" sözü de, oluşturduğu genç Türkiye devletinin geleceği için düşündüğü ana esaslardan biriydi. Nitekim daha Cumhuriyetin ilanından önceki günlerde hazırlanan hükümet programlarında da bunu bulmak ve görmek mümkündür. 18 Ağustos 1923 tarihli hükümet programında bu konuda şu satırların yer aldığı dikkati çeker (Atabeyoğlu, 1989: 113):

"... Maarifin terbiyevi vazifelerinden birincisi, çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi, üçüncüsü milli güzidelerin yetiştirilmesi için lazım gelen vasıtaların izhar ve teminidir. Çocukların terbiye ve talimi bittabi mektepler vasıtasıyla temin edilecek ve mekteplerin asri tekemmülata mazhar olabilmeleri için muallimlerin daha iyi yetiştirilmesine ve tatil zamanında açılacak derslerle tevsi-i malumat etmelerine, binaların

islahına, alat-ı dersiyenin ikmaline çalışılacaktır. Halkın talim ve terbiyesi için gece dersleri ve çırak mektepleri tahsis olunacak, halk lisanı ile halkın ihtiyacına muvafık milli güzidelerin yetiştirilmesi için istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaid olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde suret-i mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan mekteplerine gönderileceklerdir. Muhtelif şüabat-ı ilmiye ferdin bedeni ve fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Darümuallimini açılacak, izcilik teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek, programlar ile mekteplerin teşkilatı tedricen içtimai esasata tevcih olunacaktır...”

Yukarıdaki sözlerinden de açıkça anlaşılacağı üzere Atatürk, Cumhuriyetin ilan edildiği bir tarihten önce başta çocuklar ve gençler olmak üzere bütün halkın gelişiminin ve eğitiminin temin edilmesi amacıyla, Batının birikiminden yararlanılması gerektiğini ortaya koymuş, beden eğitimi okulları açılması ve izcilik teşkilatının güçlendirilmesi gibi konuların üzerinde durmuş ve bu tür eğitimlere özel önem vermiştir. Bu çerçevede Güçlü (2001: 33), tarih boyunca bütün büyük devlet adamlarının beden eğitiminin önemini görerek, beden eğitimi ve spora adeta kutsal bir görev olarak yaklaştıklarını kaydetmektedir: “Gerçek devlet adamları, beden eğitimine kutsal bir nitelik kazandırarak, vücut kültürünün bir tanrı borcu olduğunu vatandaşlarına kabul ettirerek, bu eğitimin gelenek haline gelmesine yol açmışlardır”.

Çanakkale Savaşı esnasında yaşadığı bir olay, Atatürk'ün spora bakışını çarpıcı bir biçimde yansıtmaktadır. Bu olay Falih Rıfkı Atay'ın anlattığı bir anısında yer almaktadır (Akt. Atabeyoğlu, (1989: 5):

Çanakkale Savaşı sırasında, ileri hatlarda keşif görevine çıkan bir Türk askerî, yakaladığı bir İngiliz askerini gırtlığından tutup Mustafa Kemal Paşa'nın karşısına getirmiştir. Kumandan, İngiliz askerine, memleketinden kalkıp buralara kadar niçin geldiğini sorduğunda, “Spor için” cevabını almıştı. Bunun üzerine esir

askere “Bizim neferi nasıl buldun?” diye sormuştu. İngiliz askerî “Spor bilmiyor!” diye cevaplamıştı bu soruyu. Bundan sonrasını büyük Atatürk şöyle anlatmaktadır:

“... Bizim nefere döndüm. İşitiyor musun, senin için spor bilmiyor, dedim. Bizim ki kısaca, Huzurunuzda getirdim efendim, dedi. Benden, spor nedir, diye sorarlarsa vereceğim cevap şudur: Spor, vatan ve milletin yüksek menfaatlerine tecavüz edenleri gırtlğından yakalayıp memleket ve millet hadimlerinin huzura getirebilmek kabiliyet-i maddiyesi ve maneviyesidir ...” (Falih Rıfki Atay’ın bir anısından, *Kırmızı-Beyaz Dergisi*, 22 Kasım 1939).

Falih Rıfki’nın aktardığı bu anı, Atatürk’ün sporu tamamıyla vatan savunmasıyla ilişkilendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Atatürk’e göre sporun değeri kendisinden menkul değil, vatan ve millet için sağlayacağı katkı ile koşullu hale gelmektedir. Aslında bu yaklaşım hem dönemin dünyadaki gelişmelere paralel olarak şekillenen genel ruhuna uygun hem de ülkenin içerisinde bulunduğu özel koşulların ihtiyaçlarına cevap verecek bir nitelik arz etmektedir.

3.4. Eğitim Politikaları İçerisinde Beden Eğitimi ve Spor

Fransız Devriminin etkisiyle imparatorlukların tasfiye edilip ulus-devletlere geçişle birlikte ortaya çıkan milli eğitim sistemleri, devletin ve ulusal yurttaşın inşasında önemli bir rol oynamıştır. Bu döneme kadar ailenin, dinin ve meslek örgütlerinin hâkim olduğu, özel alana ait olan eğitim, artık öğretmenleri eğiten, müfredata karar veren ve okulları finanse eden devletin tüm yurttaşlara zorunlu kıldığı, merkezî olarak düzenlenen kamusal bir işe dönüşmüştür.

Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğunda ise çok sayıda mağlubiyet yaşayan ve geniş toprak parçalarından çekilmek zorunda kalan Türk toplumu, Birinci Dünya Savaşında içerisinde bulunduğu bloğun da yenilgiye uğramasıyla önemli bir travma yaşamıştır. Bu travma Anadolu topraklarının işgale uğramasıyla daha büyük bir derinlik kazanmıştır. Dolayısıyla büyük zorluklarla kazanılan kurtuluş mücadelesinin ardından

kurulan yeni Türk devleti, her şeyden önce ulusal savunma ve üniter birliğin üzerinde durmuştur. Cumhuriyetin eğitim ideolojisi de zorunlu olarak bütün yabancı düşünce akımlarına karşı uyanık durmayı ve bunlara karşı savaşa hazırlıklı olmayı gerektiren savunmacı bir anlayışı esas alıyordu. Cumhuriyetin kuruluşunda bu ideoloji milliyetçi ve muhafazakâr bir temele dayandırılmışsa da, inkılâpların gerçekleşmesiyle birlikte dinî duyarlılıklar elenerek seküler bir anlayış oluşturulmuştur.

Diğer yandan beden eğitimi ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde yapılan beden eğitimi, 'Jahn-Amaros' cimmnastiği prensiplerini esas almıştı. Bu eğitimin temel amacı, fiziksel olarak güçlü, gösterişli ve akrobatik hareketlerde başarılı bir eğitim gerçekleştirmektir. Selim Sırrı Tarcan, sonraki yıllarda bu dönemde yürütülen cimmnastik derslerini eleştirmiş, bu derslerin bilimsel ve eğitim açısından bir yararının bulunmadığı, gençlere sadece bir bedensel hüner kazandırdığı gibi eleştiriler yapmıştır (Ergin, 1977: 1546-1547).

Askerî bir disiplinle yapılan cimmnastik eğitimlerine karşı bir hareket olarak, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında modern spor hareketleri gelişmeye başlamıştır. Bu anlamda Galatasaray Lisesi cimmnastik eğitimlerinde olduğu gibi sportif etkinliklerde de önderlik etmiştir (Daver, 1929: 4-5). Selim Sırrı Tarcan, Faik Üstünidman, Vildan Aşır Savaşır gibi Türk sporuna yön veren isimler Galatasaray Lisesi'nde yetişmiştir (Bilge, 1989: 27).

Yirminci yüzyılın başlarında İmparatorlukta azınlıkların önderlik ettiği sportif uygulamalar yaygınlaşmaya başlamış ve okullarda beden eğitimi derslerine yer vermeye başlanmıştır. Bu nedenle okullarda beden eğitimi öğretmeni ihtiyacı ortaya çıkmış, yurt dışından getirilen öğretmenler nezaretinde yetiştirilen öğrenciler daha sonra okullarda görevlendirilmiştir. Buna rağmen talebin yüksekliği ve karşılanamaması nedeniyle, 1915 yılında beden eğitimi öğretmeni yetiştirilmesi için bir okul açılması ilk kez gündeme gelmiştir. Bu okulun, yüksek öğretmen okulunda kurulması ve bir yıl süreyle teorik ve uygulamalı eğitim vermesi planlanmıştır, ancak Birinci Dünya Savaşının patlak vermesiyle, proje rafa kaldırılmıştır (Unat, 1964: 36).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte okullarda beden eğitimi derslerinin konulmasının gerekliliği üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede bu dersleri verecek eğitimcilerin yetiştirilmesi için 'Terbiye-i Bedeniyye

Dar'ülmüallimin'i' kurulması ise Cumhuriyetin ilan edildiği bir tarihten önce (14 Ağustos 1923) hükümet programına girmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, beden eğitiminin önemli bir parçası olarak görülen izcilik faaliyetleri ön plana çıkmış ve izcilik kısa sürede tüm okullarda zorunlu hale getirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Selim Sırrı Tarcan ve Mehmet Sami Karayel, "İstanbul İziciler Birliği'ni" kurmuştur. Bu birliğe çok sayıda oymak bağlanmış ve birlik 1926 yılına kadar faal olmuştur. 1926 yılı Eylül ayında Maarif Vekilliği bir tamimle bütün okullarda izci oymaklarının kurulmasını zorunlu hale getirmiş ve ertesi yıl Cumhuriyet bayramında bütün yurttan gelen izciler bayram törenine katılmıştır. 12 Mayıs 1928 tarihinde ise hükümet, "Türkiye'de Gençlik Teşkilatının Türk Vatandaşlarına Hasrı Hakkında Kanunu"nu çıkararak, izciliği hem denetim altına almış hem de sistemli bir şekilde yürütmeye başlamıştır (Abalı, 1974: 116).

Beden eğitimi öğretmenini yetiştirilmek için yapılan ilk çalışma, İstanbul Çapa Kız Öğretmen Okulu'nda 1926 yılında açılan "Terbiye-i Bedeniyye Muallimliği Kursu" olup, bu kursta İsveç'ten gelen İsveçli öğretim elemanları ile İsveç'te öğrenim görmüş Türk öğretim elemanları görev almış, kurslardan 4 yılda 148 erkek, 63 bayan öğrenci mezun olmuştur (Mirzeoğlu, 2011: 25, 104). Ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen yetiştirilmesi için açılan okullarda, beden eğitiminin de yer alması gerekliliği üzerinde durulmuştur. 1925 yılında Konya'da kurulan "Orta Muallim Mektebi", 1927-1928 öğretim yılında Ankara'ya taşınmış ve okula pedagoji şubesi de açılarak, ismi "Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" olarak değiştirilmiştir. Enstitü bünyesinde beden eğitimi şubesi açılması için enstitü binasının yanında bir de beden eğitimi salonu ve spor sahası yapılmıştır. 1932 yılında bu tesislerin tamamlanmasının ardından, 5 Temmuz 1932 tarih ve 105 sayılı "Talim ve Terbiye Kurulu" kararı ile 3 yıllık eğitim verecek olan Beden Eğitimi Şubesi açılmıştır (Yücel, 1993: 125).

Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Beden Eğitimi Şubesi açılınca, daha önce yurtdışında öğrenim görerek çeşitli okullarda çalışmaya başlayan Nizamettin Kırşan, Vildan Aşır Savaşır ve Zehra Alagöz gibi isimler, bu okulun eğitim kadrosuna katılmıştır. Ayrıca Almanya'dan uzman beden eğitimi öğretmeni Kurt Dainas da Türkiye'ye getirilerek öğretim kadrosuna dâhil edilmiştir. 1937 yılında okulda kadın beden eğitimi öğretmenleri de yetiştirilmeye başlanmış ve İstanbul Alman Lisesi Beden

Eğitimi Öğretmeni Margarete Korge de bölümün öğretim kadrosuna alınmıştır (Güven, 1996: 75-76).

22 Haziran 1933 tarih ve 2287 sayılı kanunla Maarif Vekilliği bünyesinde “Beden Terbiyesi ve İzcilik Müdürlüğü” kurularak okullarda spor daha etkili hale getirilmiştir. Ardından 15 Haziran 1935 tarih ve 2273 sayılı kanunla bu müdürlüğün hem okullarda beden eğitimi ve izcilik faaliyetlerini hem de okul dışındaki beden eğitimi faaliyetlerini yürütmesi düzenlenmiştir (Abalı, 1974: 105).

1930’lu yıllardan itibaren beden eğitimi ve sporda da, genel milli eğitim politikalarında olduğu gibi daha pragmatist bir yaklaşım benimsenmeye başlamıştır. 1929 yılında yayımlanan ilk “İlk Mektepler Talimatnamesi”, ilkokulların amacını ortaya koyarken, genç neslin okulda milli cemiyet ve Türk Cumhuriyeti’ne ruhen ve bedenen en faydalı bir tarzda yetiştirilmesi bir amaç olarak benimsemiştir (Cicioğlu, 1985: 81).

1930’lu yıllarda, gelişen dünyada Türkiye’nin de spor alanında hak ettiği yeri alması için ülkede yapılan “İsveç, Demoz ve Dalkröz Usulü beden eğitimi çalışmalarının sıhhi, indifai ve bedii uf’ullerden teşekkül eden bedeni şahsiyeti tam olarak teşkil ve tesis etmek salahiyeti hiçbirinde olmadığı” ileri sürülerek Maarif Vekâletinden bu çalışmalara engel olması ve sonlandırılması istenmiştir (Bedî, 1934: 10).

Genel eğitim politikaları içerisinde beden eğitimine önemle yer verilmekle birlikte, okul dışındaki teşkilatlarda yapılan etkinliklere ise sıcak bakılmamıştır. 1930’ların siyasi atmosferinin dayattığı bu eğilim, Türkiye’de de oldukça etkili olmuştur. Bu çerçevede Maarif Vekilliği 1930 yılında, “Mekteplerde Talebe Spor Teşkilatı Hakkında Talimatname” ile ilk ve ortaokullarda tahsil gören öğrencilerin okul haricindeki spor kulüplerine girmelerini ve okullar haricinde yapılan ferdi ve takım müsabakalarına katılmalarını yasaklamıştır (Yücel, 1994: 360).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, birçok kurum eliyle yürütülen kamp çalışmaları da çocuk ve gençlerin beden eğitimi açısından önemli bir işlev görmüştür. Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları, Cumhuriyetin eğitim politikalarını ve beden politikalarını en iyi yansıtan uygulamaların başında gelmektedir.

Kaya (2010: 46), 1930’lu yıllara kadar sporun temel gayesi olan sağlıklı bir toplum yaratma misyonunun, Kızılay gençlik kamplarının kurulduğu 1933 yılından

sonra fiili olarak Kızılay'a devredilmiş olduğunu tespit etmektedir. Bu gelişme dönemin bazı yöneticilerinin aynen İttihat Terakki yöneticileri gibi ulusal bir gençlik teşkilatı kurulması hevesine kapılmalarına yol açmıştır.

Kızılay tarafından açılan kamplar, dönemin Dünyada etkin olan ve Türkiye'yi de etkisi altına alan, totaliter ve otoriter eğitim ve sağlık politikalarını yansıtmaları açısından başarılı sayılabilecek bir uygulamadır. Aynı dönemde Batılı ülkeler genç nüfuslarının bedensel niteliklerini güçlü kılmak ve mevcut rejime bağlı bireyler olarak yetişmelerini temin etmek için Kızılay bünyesinde Gençlik birimleri oluşturmuş ve yaygın kamp uygulamaları yapmıştır. Türkiye'de de Kızılay bünyesinde açılan kamplarda sağlık açısından çok zayıf, fakir ve bakımsız çocukların açık havada disiplinli ve bakım altında iyi beslenerek kuvvetlendirilmesi ve eğitilmesi, sağlam bir bünyeyle okullarına gönderilmesi amaçlanmıştır.

Kızılay'a bağlı gençlik teşkilâtının kuruluşu Cumhuriyetin ilanından yaklaşık 10 yıl sonra, 23 Mayıs 1933 tarihindedir. Türkiye Kızılay Cemiyeti'nin 1935 yılında hazırlanmış olduğu Merkezi Umumî Raporu'nda aradan geçen iki sene gibi kısa bir süreye rağmen, teşkilatın çalışmalarında elde edilen verimden memnuniyetle söz edilmektedir (Türkiye Kızılay Cemiyeti, 1935: 9):

Henüz üç yıllık bir hayata malik olan ve memleket gençliğine daha pek küçük yaşta ve ilk mektep sıralarında insaniyet, hayırkârlık, şefkat ve muhtaç felâketzede hem cinsine yardım hisleri telkin suretile Hilâliahmere âti (gelecek) için aza kütlesi yetiştirmek gayesine matuf ve bütün medeni âlemdeki benzerlerine uygun olarak Esas Nizamnamemizdeki hükümler dairesinde teşkil edilen (Gençlik Hilâliahmeri) yüksek faidelerini göstermeğe başlamış, baba ve analarının şefkat hisleriyle yarışa çıkan asîl Türk Yavruları şuurlu mürebbilerinin (terbiye eden) telkinleriyle üzerlerine düşen vazifeyi yapmağa başlamışlardır...

Kampların Cumhuriyet ilkelerinin gençlere benimsetilmesinde etkin birer sosyal paylaşım alanı olarak kullanılması, Cumhuriyet döneminin tümü boyunca söz konusudur. Bu amaçla Kızılay'ın haricinde de çeşitli kurumlar tarafından kamplar

açılmıştır: Türk Hava Kurumu kampları (İnönü Kampı, Türk Kuşu Kampı), izci kampları, beden terbiyesi mükellefiyeti kampları, pasif korunma kampları, okulların yaz tatili kampları, askerî eğitim amaçlı lise ve üniversite kampları, Halkevleri Spor Kulüpleri kampları, Köy Enstitüleri kampları, çocuk ve oyun kampları, Gençlik ve Spor Müdürlüğü ve diğer spor kulüplerin kampları, kamu kurum kampları (askerî, maliye vb.), yazlık aile kampları, günümüzdeki örneklerine benzer özel kamplar ve diğer kamplar.

Gençlik kampları, Cumhuriyet dönemi boyunca değişik kurumlara bağlı olarak açılmış ve başta tek parti dönemi olmak üzere hükümetlerin uygulamaya koyduğu politikaların önemli birer parçası olmuştur. Kızılay Gençlik ve Sağlık Kampları'nın, bu kampçılık uygulamaları içinde en uzun soluklusu ve en örgütlüsü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Bulut, 2007: 113).

Bu kampların üzerinde durduğu en önemli noktalar, çocuk ve gençlerin doğada sağlıklı bireyler olarak fiziksel yapılarını güçlendirmeleri ve bir yandan da askerî olarak yurt savunmasına hazır hale gelmeleridir. Kızılay kampları, temel olarak eğitim ve sağlık kazanma üzerine oturtulmuştu. Kamplara alınan çocukların seçiminde dikkat edilen özellikler; öğrencinin başarılı ancak maddi durumunun yetersiz olması, zayıf bünyeli olması, yetersiz beslenmiş olması ve sağlık açısından riskli durumda bulunması şeklinde sıralanabilir. Kampa katılan öğrencilerin içinde bulaşıcı hastalığa (sıtma) sahip olanlar, tedavi edilmesi gerekenler ve hastalık kapabilecek derecede zayıf bünyeli çocukların olmasına özen gösterilmişti. Kamplardaki doktorların ortaya çıkabilecek sağlık sorunları dışında en önemli görevleri, sıtmalılı öğrencilerin tedavisiydi. Sıtmayla mücadele etmek üzere kamplarda düzenli olarak kinin bulundurulmakta ve kampa katılan çocuklara belirli dönemlerde dağıtılarak, kullanılması sağlanmaktaydı. Sağlığın korunması konusu, iki ana başlık altında öğretilmekteydi. Bunlar, “ilk yardım” ve “sağlık bilgisi” konularıdır. Ayrıca beden terbiyesi ve spor etkinlikleri de, sağlığın kazanılması, korunmasında kullanılan diğer bir önemli alandı. Kampa katılan her çocukla ilgili, başta kiloları olmak üzere sağlıkları ve diğer özellikleri hakkındaki bilgiler kamp defterlerine, formlara not edilirdi. Bu bilgiler, haftalık olarak güncellenir, öğrenci kamp devresini bitirirken sonra bir değerlendirme yapılarak verilen notlar, sonuçlar ve düşünceler ilgili yerlere kaydedilirdi (Bulut, 2007: 116).

Bu kampların en işlevsel özelliklerinden bir tanesi de tamamıyla askerî bir nitelikte şekillendirilen törenlerdir. Bulut (2007: 117), kamplarda günlük program uygulanırken sabah ve akşamki bayrak törenlerine azami özen gösterildiğini ve bu törenlerin mutlak surette yapıldığını kaydetmiştir. Böylelikle öğrencilerin askerî bir disiplin içerisinde yaşamaları ve bireysel olarak bu disiplini gündelik hayatlarında tatbik etmeleri amaçlanmıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Türkiye’de beden eğitimi etkinlikleri de milli eğitim ideolojisiyle paralellik arzemiş, günün koşullarına bağlı olarak ileri derecede pragmatik ve pratik temellere dayanmıştır. Yeni kurulan Cumhuriyetin üzerine inşa edildiği düşünce sistemi ülkenin milli eğitim sistemini belirleyen temel dinamik olurken, diğer yandan da bütün eğitim sistemi bu düşünce sisteminin bir propaganda aracına dönüşmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında milli eğitim sisteminin kurgulanması için pragmatist eğitim felsefesinin önder isimleri arasında sayılan John Dewey’in Türkiye’ye davet edilmiş olması da dönemin pragmatist temelli eğitim felsefesinin en önemli göstergelerindendir.

3.5. CHP ve Hükümet Programlarında Beden Eğitimi ve Spor

Cumhuriyetin tek partili dönemi boyunca, CHP politikaları aynı zamanda hükümetin politikalarını da yansıtmaktadır. Dahası bu politikaların devletin genel politikalarının alt yapısı olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Cumhuriyetin kurucu elitleri aynı zamanda CHP’nin yöneticileri, hükümetin etkili isimleri ve Devletin resmi ideolojisinin hukuksal ve felsefî temellerini atan kişilerdir. Dolayısıyla Parti ile Hükümet programlarını bir bütünlük ilişkisi içerisinde düşünmek ve değerlendirmek isabetli olacaktır.

Bir önceki bölümde de ifade edildiği üzere Cumhuriyetin henüz ilan edilmediği bir tarihte, 14 Ağustos 1923’te, TBMM’de sunulan hükümet programında 6. Maddede, “Ferdin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlaki ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Dar’ülmüallimin’i açılacak, izcilik teşkilatına tedricen içtimai esasta tevfiik olunacaktır” ifadeleri yer almıştır. Böylelikle Cumhuriyet ilan edilmeden önce beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere bir okul kurulması kararı alınmıştır. Bu kararın uygulanması için de Selim Sırrı Tarcan’a görev verilmiştir (Arun, 1990: 9-10).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren beden eğitimi ve spora verilen önem, dönemin spor teşkilatlarının kurulması ile ilgili tartışmalarda ve bu teşkilatlara yapılan maddi ve manevi desteklerde kendisini ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan devamlı Cumhuriyetin ilk ulusal spor örgütü olan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), hükümetten sürekli destek almış ve dahası hükümetin önemli isimleri bu cemiyetin yöneticisi olmaktan imtina etmemiştir. Ancak bu ilişki 1930'lu yıllara gelindiğinde siyasi isimlerin cemiyete tam nüfuz etme talebine dönüşünce zaman zaman gerilimler de meydana gelmiştir. Bu ilişkiler ve TİCİ'nin TSK'ye dönüşmesi süreci takip eden bölümlerde geniş bir biçimde ele alınacaktır.

TİCİ'nin 1932 yılında yapılan Beşinci Genel Kongresinde, “..Spor işi partimiz için, hükümetimiz için en mühim görülen siyasi, idari ve iktisadi işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle görülmektedir” (*Türk Spor*, 1932: 15) diyen Maarif Vekili Esat Bey de, CHP'nin spora olan yakın ilgisini açıkça ortaya koymaktadır.

CHP'nin geçen yıllarla birlikte spor üzerine yaptığı vurgu ve buna bağlı olarak sporu daha yakından denetim altına alma isteği artmıştır. CHP Umumi Kâtibi Recep Bey, TİCİ'nin Altıncı Genel Kongresinde spor tesisleri ile ilgili görüşlerini yansıtırken, spora ne kadar büyük bir önem atfedildiğinin de altını çizmektedir:

Bundan sonra en canlı ihtiyaçlar arasında stat ve saha davasına geliyoruz. Modern teşkilatlı herhangi bir devlet için stadyum lüzumunda herkes ittifak eder. Nasıl bankasız bir memleket olmazsa, statsız bir spor tasavvuru da mümkün değildir. Mamafih her şeyi yeniden yapmak zorunda kalan bir devletin stadyum derecesinde ileri daha birçok ihtiyaçları vardır. Şimdiye kadar bunun temin edilmemiş olması ihtiyacın takdir edilememesinden değil, nihayet her gün hepimizi tazyik eden ehemmiyetli ihtiyaçların bir sıraya dizilmiş olmasındandır. Artık partimizce stadyum meselesi su ve et gibi bir ihtiyaç görülmektedir. İhtimal ki evvela Ankara'dan başlanarak sıralı ve zamanlı bir çalışma ile bu ihtiyacın temini başlıca bir iş olacaktır. (TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu, 1933).

Bu süreçte CHP, sadece TİCİ'ye değil tüm toplumsal örgütlere hâkim olma arzusundadır. Aslında bu istek dönemin küresel siyasi havası ile de yakından ilişkilidir. Bu yıllarda otoriter ve totaliter rejimlerin güç kazanması ve bu güce paralel olarak da başarılı olması, doğal olarak CHP yöneticilerini de etkilemiştir. CHP, gençlik ve spor teşkilatını yeniden yapılandırmak için Almanya'dan Carl Diem'i Türkiye'ye getirmiştir. Türkiye'ye gelmeden önce 1936 olimpiyatının organizasyon görevini üstlenen Carl Diem, Türkiye'ye gelince çeşitli illere gezi düzenleyerek incelemelerde bulunmuştur. Carl Diem'in hükümete sunduğu raporlarda ne yer aldığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak o günlerde çıkan haberle göre, Carl Diem raporunda başbakanlığa veya başka bir bakanlığa bağlı bir müdürlük kurulmasını, farklı yaşlarda gençlerin bu teşkilata girmelerinin mecburi tutulmasını istemiştir (*Türk Spor*, 1933: 10, 12).

Carl Diem'in hazırladığı raporların dönemin spor politikalarının belirlenmesinde oldukça etkili olduğu ortadadır. CHP'nin 9 Mayıs 1935'te yapılan dördüncü kurultayınca onaylanan programının 50. maddesi okullarda, devlet kurumlarında, özel kurum ve fabrikalarda bulunanların, yaşlarına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacağını belirtir (Duru, 1938: 49). Spor ve beden eğitimi için lüzumlu olan alan ve kurumlar meydana getirilecektir. Parla'nın (1992: 82) yorumuna göre bu sadece öğrenci gençliği değil, yetişkin yurttaşları da içine alan bir uygulamaydı. Beden terbiyesi zorunlu tutularak, kitle sporunun disiplini ve tekdüzeliği ile para-militer bir nitelik kazanmıştır.

Bu kurultayda; "... Bütün Türk gençliğine neşe ve sıhhatlerini, nefse ve millete inanmalarını besleyecek beden terbiyesi verilecek ve gençlik inkılâbı ve bütün istiklal şartları ile yurdu müdafaa etmeyi en üstün vazife tanıyan ve bu vazifeyi yerine getirme uğruna her varlığın fedasına hazır tutan zihniyetle yetiştirilecektir... Yurtta beden ve inkılâp terbiyesi ile spor işlerinde birlik göz önünde tutulacaktır. Mekteplerde, devlet müesseselerinde, hususi müesseseler ve fabrikalarda bulunanlar arasında yaşlarına göre herkesin beden terbiyesi ile meşgul olması mecburiyet altına alınacaktır..." (*Top Dergisi*, 1935: 3-4) ifadelerine yer verilmiştir.

1935 yılında bahis konusu edilen mükellefiyet, takip eden yıllarda daha net ve kesin ifadelerle parti programında yer bulmuştur. CHP'nin 1939 tarihli 6. kurultayının programında beden terbiyesi ve spor uygulamaları için birkaç madde belirlenmişti.

Kurultayın 52. maddesi Türk gençliğine beden terbiyesi yoluyla “inkılâp ve istiklal şartlarıyla yurdu müdafaa etmeyi” en önemli vazife olarak göstermekteydi. Yine 61. maddede “spor, kudretli vatandaş yetiştirmenin esaslı vasıtalarından biridir,” deniliyordu. Bunlar, tek parti hükümetlerinin beden terbiyesi ve sporu, zorunlu bir devlet politikası haline getirdiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Beden terbiyesi ve sporun zorunlu bir devlet politikası haline gelmesi, TBMM’nin 1938 yılında kabul ettiği 3530 sayılı “Beden Terbiyesi Kanunu”yla gerçekleştirilmiştir. Bu kanun, ihtiyaç duyulan herkesin milli savunma ve sağlık için “beden terbiyesi mükellefiyeti”ni zorunlu kılmaktaydı ve bu kanunun uygulamaya konulmasıyla parti-devlet bütünleşmesi bir alanda daha tamamlanmış oluyordu (Bulut, 2007: 125-126).

3.6. Beden Eğitimi ve Spor Örgütlenmeleri

Cumhuriyet Türkiye’si, Osmanlı’dan devraldığı birçok toplumsal kurumun yanı sıra, Osmanlı’nın son döneminde kurulan sportif kurumları da bir biçimde yeni rejimin nitelikleri ile yeniden yapılandırarak yaşatmaya devam etmiştir. Bu kurumlar arasında, ulusal spor örgütü niteliğindeki örgütlerin yanı sıra, sivil nitelikli örgütlenmeler veya devlet/hükümet kontrolündeki sportif nitelikli veya sportif etkinlikleri içeren genel nitelikli bölgesel ve ulusal örgütler de bulunuyordu.

Araştırmamızın kapsadığı dönem olan, 1923-1938 arası yıllara damgasını vuran ulusal spor örgütü TİCİ’dir. TİCİ’nin toplumsal ve siyasal etkileri, TSK’ye dönüşmesi ve bu dönüşümün BTGM’nin kurulmasıyla tamamlandığı bu dönem, günümüz Türkiye’sinde de fiziki kültür alanına bakışı yansıtacak çok yönlü ve verimli bir bilgi birikimine sahiptir. Bu birikimin iyi analiz edilip, farklı bilim disiplinleri uzmanlarınca tartışılması, Türk sporunun geleceğine ışık tutacaktır.

3.6.1. Ulusal Spor Örgütleri: TİCİ, TSK ve BTGM

Cumhuriyetin ilk yıllarında etkili olan, ancak Hıristiyanlık propagandası yaptığı ve futbolu dışladığı gerekçesiyle sert eleştirilere maruz kalan YMCA’ya alternatif bir birlik kurmak üzere toplanan kulüpler, İsviçre Federasyonu ve Spor Birliği Yönetmeliğini Osmanlıcaya çevirerek 269 maddelik bir taslak oluşturmuştur. “İdman İttifakı” ismiyle toplanan birliğin Muvakkat Heyeti (Geçici Kurulu), 25 Kasım 1921

tarihinde kuruluş tüzüğünü hükümete sunmuştur (Yıldız, 1979). 22 Mayıs 1922 tarihinde başvuru tamamlanmış ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) kurulmuştur (BTUM, 1943).

İttifakın kuruluş tüzüğünde yer alan amacın, beden eğitimi ve sporu araçsallaştırmamış olması ve bu amacın çağdaş diğer örgütlenme girişimlerinin aksine toplumsal siyasallaşma hedefine yönelik olarak pragmatist bir yaklaşımla değerlendirilmemiş olması, cemiyetin kurucu idaresinin tutumunu yansıtmakla birlikte, tüzüğü esas alınan İsviçre Spor Örgütünün de modern yapısının bir sonucudur.

Aynı çerçevede İttifakın görevleri sıralanırken de, sportif yarışmalar düzenlemek, sporu teşvik etmek, bu amaçla ödüller hazırlamak ve bilimsel etkinlikler yapmak, yayınlar hazırlamak, bu çalışmalar için gerekli ilişkileri kurmak ve kurumsal birliği sağlamak gibi oldukça ‘apolitik’ etkinlikler sıralanmıştır. Dolayısıyla ittifakın amacında olduğu gibi görevlerinde de beden eğitimi ve spor, politik bağlamın dışında tutulmuş, ideolojik yaklaşımlardan uzak durulmuştur.

Ancak İstanbul hükümetinin onayıyla kurulan TİCİ ile ilgili haberlerin Anadolu basınında yer almasının ardından, Anadolu’da önemli tepkiler doğmuştur. Bunun sonucunda TİCİ karşıtı olarak Ankara’da “İdman Birliği” adı altında alternatif bir örgüt oluşturulmuş, ancak kısa bir süre sonra iki tarafın temsilcileri bir araya gelerek aralarında bir mutabakat sağlanmıştır (Tayga, 1990).

Bu mutabakatın ardından TİCİ Olağan Kongresi, 13 Nisan 1923 tarihinde toplanarak, geçici olarak seçtiği merkez yönetim kurulu ile federasyonlarını yenilemiş ve yeniden örgütlenmiştir (TMOK Dergisi, 1972: 6). Ardından 2 Ocak 1924 tarihinde 170 sayılı karar gereğince Ankara hükümeti, TİCİ’ye “Kamu Yararına Çalışan Dernekler” statüsü vermiştir (Resmi Gazete, 1924).

Ali Sami Yen başkanlığında kurulan TİCİ’nin kurucu yöneticileri arasında Burhan Felek, Ali Seyfi, Nuri Bey, Nasuhi Baştar, Servet Bey, Hamdi Bey, Yusuf Ziya Öniş, Cevdet Bey, Cevat Rüştü, Cemal Faris ve Dr. Hikmet Bey gibi dönemin önemli isimleri bulunuyordu (Doğu, 2011: 241-242).

Cumhuriyet yönetimi altında yeniden teşekkül ettirilen TİCİ’nin amacına bakıldığında, İstanbul’da kurulan İdman İttifakı ile önemli bir farklılık ortaya çıktığı görülebilir. Zira TİCİ’nin amaçlarında ‘Türklük’ vurgusu ön plana çıkarılırken, Türk

ırkının çoğalması; sağlıklı, güçlü, çalışkan bir toplum oluşturulması; gençlerin kötü alışkanlıklardan korunarak iyi bir ahlak edinmeleri; toplumun askerî vazifeler açısından hazırlanması; Türklüğün uluslararası propagandasının yapılması; milli hislerin teşviki; beden eğitimi ve sporun para kazanmak için yapılmasına karşı mücadele verilmesi gibi amaçlar ön plana çıkmıştır.

Görüldüğü üzere Cumhuriyet yönetimi ile ilişki içerisine girdikten sonra, TİCİ, tamamıyla pragmatist esaslara dayandırılmış ve böylelikle beden eğitimi ve sporun yeni toplumun inşasında etkili bir araç olarak kullanılması arzu edilmiştir. Hâlbuki bu cemiyetin ilk kuruluşunda yapılanma oldukça sivil temellere dayandırılmış ve spor siyaset dışı bir bağlamda ele alınmıştır.

Dolayısıyla TİCİ, ilk kuruluşunda her ne kadar da özerk bir yapı olarak teşkilatlanmışsa da, 1923 yılında çıkan 387 sayılı kanunla dernekler hükümetin denetimi altına alındığından, tam özerkliği mümkün olmamıştır. Ayrıca TİCİ, hükümet tarafından kamu yararlı dernek olarak kabul edilmiş ve düzenli maddi yardım yapılmıştır. Böylelikle TİCİ her ne kadar da resmi bir kurum olmasa da, doğrudan hükümet ve CHP yönetimi ile bağlantı içerisinde ve onlara paralel hareket etmiştir. Ancak 1920’li yılların sonlarına gelindiğinde, TİCİ ile CHP arasında çeşitli fikir ayrışmaları gündeme gelmeye başlamış ve zaman zaman partinin teşkilata müdahalesi söz konusu olmuştur (*Türk Spor*, 1929: 15) Hatta bazı hükümet yetkilileri, TİCİ’nin CHP’ye bağlanması durumunda gençliğin partiden temin edeceği istifadenin sınırsız olacağını kaydetmiştir. CHP Genel sekreteri Saffet Bey, *Türk Spor* dergisine verdiği beyanatta şunları söylemiştir: “Memleket gençliğinin her noktadan istifadesini temin için spor teşkilatını en muvafık şekilde himaye edeceğiz. Gençliğin beden terbiyesinde azami inkişaf göstermesi arzu edilen bir durum halini almıştır. Bu gayeye vasıl olmak için en kestirme yol hangisi ise ondan gidilecektir. Takip edilecek program uzmanlarca belirlenecektir. Partinin himayesinde müspet netice vereceği muhakkaktır” (*Türk Spor*, 1929: 3).

Dolayısıyla 1929 yılından itibaren başlayan spor teşkilatının CHP’ye bağlanması çalışmaları, TİCİ’nin 13-18 Şubat 1936 tarihleri arasında yapılan sekizinci ve son kongresinde tamamlanmıştır (Özmaden, 1999: 142).

TİCİ’nin genel felsefesini, etkinliklerini, yönelimini ve değişimini en iyi yansıtan, kongrelerde yapılan konuşmalar ve alınan kararlardır.

TİCİ'nin 19 Eylül 1925 tarihinde yapılan İkinci Genel Kongresinde, ordu mensuplarının spor yapması amacıyla "Ordu Spor Teşkilatı" oluşturulmuş ve atıcılık, eskrim ve binicilik gibi sporlar yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle ilk ulusal spor örgütü olan TİCİ, ordu ile spor işleri üzerinden organik bir bağ oluşturmuştur.

TİCİ'nin 28 Eylül – 1 Ekim 1926 tarihleri arasında yapılan Üçüncü Genel Kongresinde, Atatürk'ün beyanatı okunmuştur. Bu beyanatta, dünyada spor hayatına büyük bir önem verildiğinin ve Türk milleti için sporun daha da önemli olduğunun altı çizilmiştir. Zira sporun Türkler için bir ırk meselesi ve Türk ırkının ıslahı için önemli bir araç olduğu belirtilmiştir. Atatürk, beyanatında; "Efendiler; gürbüz ve yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mesuliyetlerini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızdaki muhabbetim o zaman zail olur" demek suretiyle, arzu ettiği çalışmaların yerine getirilmemesi durumunda birinci dereceden örgütün işlerine müdahil olacağını da açık mesajını iletmiştir. Bu kongrede konuşan teşkilat başkanı Ali Sami Yen ise, İsmet Paşa'nın kongrenin açılış konuşmasında söylediklerine göndermede bulunarak, TİCİ'nin kendisinden beklenen vazifeyi yerine getirmesi için hükümet desteği almasının zorunlu olduğunu ve spor için zorunlu olan tesisleri yapmanın hükümetin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir (TİCİ Üçüncü Umumi Kongresi Raporu, 1926).

TİCİ'nin 3 Eylül 1927 tarihinde yapılan Dördüncü Genel Kongresinde, Genel Kurmay Başkanlığı tarafından bir rapor sunulmuş ve sporun yaygınlaştırılması için ülke genelinde statlar yapılması, bu statlarda sahanın yanı sıra, giyinme - soyunma odalarının bulunması, kapalı bir cimmastikhane ve tribünün bulunması gerektiği belirtilmiştir (TİCİ Dördüncü Umumi Kongresi Raporu, 1928). Bu teklifin kanunlaşması çok uzun sürmemiş ve 1930 yılında yayınlanan Belediye Kanununda, belediyelere çocuk bahçeleri, spor alanları ve stadyumlar yaptırmak gibi yükümlülükler verilmiştir (Morpa Spor Ansiklopedisi, 1997: 11). Görüldüğü gibi TİCİ ile asker arasında oluşturulan organik bağlar, pratikte de yapılan uygulamalarla güç kazanmaya devam etmiştir.

TİCİ'nin 1932 yılında yapılan Beşinci Genel Kongresinde konuşan Maarif Vekili Esat Bey de, CHP'nin spora olan ilgisini şöyle dile getirmiştir: ".. Partinin yetkili makamları, devlet işlerine ait günlük işleri arasında, spor işlerini ve bu işte maddi hedeflere vasıl olmak için ne yapmak lazım geldiğini, her münasebetle inceleyip değerlendirmektedirler.. yer yer gençliğin ruhunda yoğunlaşan arzuların özel

teşebbüsler veya ilgili arkadaşların muntıkavi teşebbüsleriyle kalmaması için sporculuğun esaslı surette tanzim ve teşkili zaruridir. Spor işi partimiz için, hükümetimiz için en mühim görülen siyasi, idari ve iktisadi işlerimiz derecesinde ve onlar arasında bir ehemmiyetle görülmektedir” (*Türk Spor*, 1932: 14-15).

TİCİ'nin üzerinde artan devlet ve parti baskısı neticesinde, bu örgüt TSK'ye dönüşmüş ve aynı zamanda da CHP'ye bağlanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak, dönemin havasını yansıtan cümleleri B. K. Çağlar, *Ülkü* dergisindeki makalesinde kayda geçmiştir: “Sekizinci Spor Kongresi de memleket sporunda bir devrim yaptı. Sporu şahsi marifet olmaktan, dağınık heves olmaktan çıkardı; Türk sporuna disiplin verdi... Artık millet çocukları, sporu hüner ve süs diye değil, memleket müdafaasına hazırlık diye, vazife diye yapacaklar... Spor, bir dava idi; şimdi bu davanın cephesi vardır, yolu vardır, kitabı vardır...” (Çağlar, 1933).

TİCİ'nin tüzüğünde, “işret (içki), kumar ve siyaset giremez” kaydı bulunmasına rağmen, siyasetçiler İttifak'ta önemli görevler üstlenmişti. Örneğin Erzurum Milletvekili Aziz (Akyürek) Bey başkanlık mevkiini, Ardahan Milletvekili Bayraktarzade Halit (Bayrak) Bey de ikinci başkanlık mevkiini işgal etmekteydiler. Bu isimlerin İttifak'ta görevlendirilme gerekçesi ise hükümet ile İttifak arasındaki irtibatı sağlamak olarak açıklanıyordu. Ancak bu isimler ve çevrelerindeki kimseler büyük bir gizlilik içerisinde illerdeki partilileri spor kulüpleri adına İttifak temsilcisi olarak atattırarak örgüte hâkim oldular. Bunun neticesinde ise 18 Şubat 1936 tarihinde İttifak kendisini lağvederek, Carl Diem'in önerdiği modeldekine benzer olarak Türk Spor Kurumu'nun kurulması kararını almıştır (Atabeyoğlu, 2001: 15, 17).

Atabeyoğlu'nun TİCİ'den TSK'ye geçiş sürecini değerlendirme bağlamında yaptığı analizler spor bilimcileri tarafından genellikle paylaşılmış olmakla birlikte, Akın (2004: 74) bu yaklaşımı şiddetli bir biçimde reddetmektedir: “TİCİ'nin feshedilip TSK'nin kurulması ne bir sürpriz ne de bir komplodur. Siyasi elitler kuruluşundan beri TİCİ ile yakın temas halinde olmuştur. 1930'ların ilk yarısından itibaren de Partinin TİCİ üzerinde resmiyete dökülmeyen bir hegemonyası vardı”.

Dolayısıyla Akın, genel kabul gören TİCİ'nin lağvedilip yerine yeni bir örgüt olarak TSK'nin kurulması anlayışını benimsememekte ve konuyu TİCİ'nin TSK'ye dönüşmesi şeklinde gerçekleşen bir süreç olarak ele almaktadır. Bu dönüşümün beden terbiyesi ve spordan beklenen nihai faydalara bir an önce ulaşmak için önem arz ettiğini

düşünmekte ve bu dönüşüm sonucunda sporun lüks ve fantezi olarak algılayan şahsi bir mesele olmaktan çıkarak, Kemalizmin toplumsal bir meselesi haline geldiğini kaydetmektedir (Akın, 2004: 74).

Atabeyoğlu (2001: 17-19) konuyu farklı bir çerçevede değerlendirmiş, Nazi etkisinin Türkiye’de TİCİ’nin sonunu getirmekle kalmadığını ve dönemin bir başka bağımsız spor örgütü olan Türkiye Olimpiyat Cemiyeti’nin de eş zamanlı olarak uluslararası olimpik kurallara tamamıyla aykırı olarak kaşla göz arasında TSK’ye bağlandığını belirtmiştir.

Abalı (1974: 59) TİCİ’nin TSK’ye dönüşmesini değerlendirirken, hükümetin sporla ilgili yükümlülüğü re’sen yüklenmeyi göze alamadığını, bu nedenle sorumluluğu devlet paralelinde çalışan ve Halkevlerini de bünyesine almış resmi denilebilecek bir yan teşkilat olan CHP denetimine bırakmayı uygun bulduğunu kaydetmiştir. TSK tüzüğüne bakılınca, bünye olarak CHP’ye bağlı, mali imkânlarını oradan temin ve onun direktif ve denetimini peşinen kabul etmiş yeni bir organizma olduğu görülür. Buna rağmen ne özenildiği ve tasarlandığı gibi resmi veya yarı-resmi bir parti teşkilatı, ne TİCİ ne de Avrupa’daki örneklerine eş, tamamıyla serbest bir teşkilat hüviyetini alabilmiştir.

CHP, Türk Spora el koyunca, tamamıyla merkezîyetçi ve otoriter bir yapılanmaya gitmiştir. Bu merkezîyetçi yapılanma modelinde, birçok seçkin spor adamı ise dışlanmıştır. Bu isimlerden bir tanesi de Burhan Felek’tir. Balkan Oyunlarının da kurucularından olan ve dönemin Atletizm Federasyonu Başkanı Burhan Felek’in, 1935 yılında Fenerbahçe Stadı’nda yapılan Balkan Oyunları Atletizm Şampiyonası için şeref tribününden 25 kişilik yer isteyen CHP İstanbul İl Başkanlığı’na bir mektup yazarak bu kadar yer ayıramayacağını belirten bir özür mektubu yazması, parti yöneticilerini öfkelenmişti. Nitekim TSK kurulunca Burhan Felek’in teşkilat dışında bırakılması ile yetinilmemiş, kendisinin yerine Atletizm Federasyonu Başkanlığına Vildan Aşır Savaşır atanmıştır. Dahası 1936 yılında Berlin Olimpiyat Oyunları’na götürülecek atletler son anda kafilden çıkartılmış ve olimpiyata sadece yeni Federasyon Başkanı Vildan Aşır Savaşır götürülmüştür (Atabeyoğlu, 2001: 17-19).

CHP güdümündeki TSK, sporda devletçilikle particiliği birbirine karıştırmıştır. Ancak TSK’nin da kendisinden beklenen misyonu taşıyamayacağı anlaşılınca, kendi kendini yönetemeyen sporumuz için devletin himayesi (aslında otoritesi) kaçınılmaz

olmuştur. TSK, “Devlet bir derneğe bırakılamaz” diyen bir anlayıştan doğdu. Genelde demokrasiyi tam özümseyememiş, kavrayamamış ve yaygınlaştıramamış toplumlarda derneklere bakış açıları çağın dışında kalan kişi ve güçler her zaman olabilirdi. 1930’lu yılların Türkiye’inde böylesi düşüncelerin olması herhalde doğaldır. TSK’nin yerine Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü’nün kurulmasında CHP’nin özellikle Futbol karşılaşmalarında ortaya çıkan kargaşanın ve saha-tribün olaylarının CHP’ye maledilmesinden duyulan endişe yatıyordu (Sümer, 1989: 32).

Atabeyoğlu (2003: 60-61), TSK’nin Türk sporunu siyasetin ve partinin tekeline sokan bir yapılanma olduğunun altını çizerek, bu durumun Atatürk’ü rahatsız ettiğini ve bu nedenle Atatürk’ün emriyle TSK’nin yerine BTGM’nin kurulduğunu belirtir. Atabeyoğlu’nun bu yaklaşımı, TSK’nin kuruluşunda ve işleyişinde Atatürk’ün bir etkisinin olmadığı şeklinde okunabilir. Bu yaklaşım, başarısız bulunan ve bu nedenle kısa süre sonra lağvedilmesi gereken bir yapı içerisinde Atatürk’ün de yer almasının onun değerini azaltacağı endişesinden kaynaklanmış olabilir. Her ne kadar da TSK’nin kurulduğu dönemlerde Atatürk ile hükümetin bazı üst düzey yetkilileri arasında düşünce ayrılıkları ve dahası zaman zaman çatışmalar yaşanmış olsa da, ulusal bir örgütün kurulması sürecinde Atatürk’ün bilgi ve etkisinin olmadığını düşünmek mümkün değildir.

29 Haziran 1938 günü kabul edilen 3530 sayılı “Beden Terbiyesi Kanunu” ile Türkiye’de spor, CHP’nin tahakkümünden kurtarılarak devlet kontrolüne bırakılmıştır: “Madde 4- Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşlara ne kadar müddetle ve hangi mevsimde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi bir devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lazım geleceği Bakanlar Kurulunca tayin olunur.”

Kanunda tüm resmi ve özel çalışma ve iş yerlerinde spor yapılması düzenleniyordu. Beden terbiyesi işlerinin idare ve sorumluluğu mülki idarelerin, Validen Köy muhtarına kadar mahalli yöneticilerine verilmişti (Madde 10). Yine kanunda gerekli hizmetlerin yerine getirilmesi için mahalli gelirlerden pay ayrılması hükmü de yer alıyordu (Madde 19). Yine bu kanunla 500’den fazla işçi ve memur çalıştırmakta olan fabrika, müessese ve ticaret evleri ile diğer kuruluşlar da kendi memur ve işçilerinin Beden Terbiyesi ve Spor faaliyetlerinin gerektirdiği tesisleri

yapmayı, uzman beden terbiyesi öğretmenleri veya antrenörleri tutmalarını zorunlu kılıyordu.

Başbakanlığa bağlı olarak, yeni kurulan bu genel müdürlük ile daha önceden kurulmuş olan bazı federasyonlar lağvedilip, bir takım yeni federasyonlar kuruluyordu. Ayrıca BTGM'ye daha önceden kurulmuş olan kulüpleri feshetme hakkı da tanınmıştı. Böylece spor alanında BTGM'nin üstünlüğü bir kez daha kanıtlanmış oluyordu. Bu bağlamda diyebiliriz ki; spor alanındaki çok seslilik kısmi de olsa giderilmiş, yerine tek kurumun yönettiği, tek spor anlayışı getirilmişti (Dever, 2010: 118).

Sümer (1989: 37), Cumhuriyetin ilk dönemlerine damgasını vuran bu üç spor örgütünün tedrici olarak demokratik anlamda bir gerileyişi gösterdiğini belirtmektedir: “TİCİ'nin sporda demokrasi yolundaki başarısızlığı, TSK ile başlayan sporda demokrasi yolundaki geriye dönüşlerin BTGM'nin kuruluşu ile hızlandığını ve ortaya uygar ülkelerin hiçbirisinde bulunmayan bir yönetim biçiminin çıktığını söylerken yanılığa düşmediğimizi, bu genel müdürlüğün geçirdiği dönemler açıkça kanıtlamaktadır.”

TSK kurulurken veto edilen ancak BTGM kurulurken MDK üyeliğine atanarak iade-i itibar sağlanan Burhan Felek, TİCİ'nin TSK'ye dönüştüğü süreci değerlendirirken, sporun yönetiminin bağımsız bir alan olduğunun altını çizdiği *Türk Spor* dergisindeki başmakalesinde; “...Kat'i ve tereddütsüz kani olmalıyız ki; spor hususi ve şahsi teşebbüslerden doğan ölçsüz bir kuvvettir ve en kuvvetli tarafı da gençliğin ceht cereyanlarını şevk etmesidir” diye yazarak, sporun siyasal otoritenin denetimine alınmaya çalışılmasına karşı olduğunun altını net bir biçimde çizmektedir. Felek, aynı yazısında, hükümetin sporun yöneticisi değil koruyucusu olması gerektiğini belirtir; “Spor şahsın ve hususi teşebbüslerin malı, fakat hükümet ve milletin mahmisi (korunanı) olarak kalmalıdır” (Akt. Atabeyoğlu, 2003: 70). Sporun yönetimine dair demokrasi ve özgürlük vurgusu olarak okunabilecek bu satırları kaleme alan Burhan Felek'in, TSK tarafından dışlanması, öte yandan BTGM tarafından sahiplenilmesi de bu teşkilatları yönetenlerin düşünce dünyalarının anlaşılması açısından önemlidir.

Fişek (1998: 373), TSK'nin TİCİ'nin devamı niteliğinde bir yapı olmadığını, aksine yeni niteliklere sahip farklı bir örgüt olduğunu düşünen araştırmacılardan bir tanesidir:

Türkiye’de spor yönetiminin oluşumuna bir katkısı özel girişimcilikten devletçiliğe geçişte bir “ara-rejim” görevi yapmaks, aynı süreçler içindeki olumsuz etkisiyse sporda devletçilikle sporda partacılığı birbirine karıştırması ve sonra da işin içinden çıkamamasıdır. TSK’nin TİCİ’yle bütün bağlarını kopardığının çok önemli bir göstergesi, 1936 Berlin Olimpiyatlarına gönderilen yöneticiler arasında TİCİ’li çok az kişiye rastlanmasıdır.

TSK’yi TİCİ’den ayıran en önemli özelliklerinden bir tanesi de, Türkiye’nin spor yönetimi üzerindeki tekeli CHP’nin bir başka yan örgütü olan Halkevleri ile paylaşmış olmasıdır. TİCİ’nin son kurultayında alınan kararlarla, TSK, CHP’ye yan-örgüt haline gelmiş ve gerek Halkevleri gerekse spor kurumu Parti tarafından idare edilir olmuştur. Böylelikle sporu özel girişimin elinden almaya kararlı, fakat kime vereceği hususunda ise kesin bir fikri olmayan CHP yönetimi, Halkevlerini sadece TSK örgütünün olmadığı köy ve kasabalarda sorumlu teşkilat olarak kullanmakla kalmamış, aslında kendisinin de içerisinde sportif teşkilatlanması bulunan türdeş bir spor hiyerarşisi olmasını sağlamıştır. Bunu Halkevleri Spor Şubesine verilen şu görevlerden anlıyoruz (Apak, 1938, Akt. Fişek, 1998: 385-386):

- a) Türk Spor Kurumuna girmiş veya girmemiş, yani federe edilmiş veya edilmemiş spor kurumlarının gelişmesi ve ilerlemesine yardım etmek.
- b) Federe edilmemiş kulüplerin derecesini yükseltmeği teşvik ederek onların federasyona kabul edilmelerine delalet eylemek.
- c) Kulüp olmayan yerlerde... spor sever yirmi kadar genci derhal toplayarak cemiyetler kanunu mucibince... İdman Yurdu adıyla bir kulübün açılmasını sağlamak.
- ç) Kulüpler dışında kalmış gençleri kulüplere girmeye teşvik etmek.

Fişek (1998: 386), beden eğitimi mükellefiyetini üstlenen kurumların bir parti organı olmasının gerekli ağırlığı oluşturmadığını kaydederek, bu bağlamda başbakanlık bünyesinde bir örgütlenmeye gidilmesi gerekliliği hissedildiğinin altını çizmektedir:

CHP'nin 1935 yılındaki parti programında (madde 50) yer alan, “okullarda, devlet kurumlarında ve özel kurum ve fabrikalarda bulunanlar yaşlarına göre, beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacaktır” hükmünün TSK ve Halkevleri eliyle gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağını anlaması üzerine, “sporun ancak müesseselerin üzerindeki bir makamın prestiji ile sevk ve idare edilebileceği düşünülerek... başbakanlığın prestiji altında bir idare mekanizmasının yaratılması” yoluna gidilmiştir.

Fişek (1998: 387), bu çerçevede sadece TSK değil TİCİ'nin de kuvvetli bir otorite oluşturamadığı için varlıklarını devam ettirme hususunda başarı sağlayamadıklarına işaret etmektedir:

TİCİ, Türkiye sporunun az çok gelişiminde başarı kaydetmişse de, teşkilatlanması özel hukuk esaslarına dayalı olması nedeniyle bütün sporcuları ve spor hareketlerini denetim altına alan bir otorite haline gelememiştir. TSK ise yönetimi merkezileştirip denetimi daha etkin hale getirmiş, sporun futbolun dışındaki etkinlikleri de kapsadığını ortaya koyarak, sporu sağlık ve vatan savunması amaçlarına da yarar sağlayacak sahalara (kış sporları, atıcılık, yelkenli uçuş, vb.) yaymış ve milli sporlara da önem vermiştir. Ancak buna rağmen her iki devre de Cumhuriyetin yönetici elitini tatmin etmemiş ve sporun da sağlık ve eğitim gibi bir devlet işi olarak ele alınması, devlet hizmetleri arasına alınmakla kalmayıp, ona devlet mekanizması içerisinde yer verilmesi kanaati hasıl olmuştur... Sporda olan geriliğimizi kısa bir zamanda gidermek için sporda kuvvetli bir otorite kurmak şiddetli ihtiyacı da bu düşünceyi teyit eder. Filhakika, maarif, iktisat, ordu ve halk gibi büyük insan topluluklarını sinesinde bulunduran müesseselerin beden terbiyesi ve sporundan ancak müesseselerin üstündeki bir makamın prestiji ile sevk ve idare edilebileceği düşünülerek bu kanun ile sporun sevk ve idaresi Başbakanlık makamı ile ilgilendirilmiştir.

Ancak aslında TİCİ ve TSK'nin sonunu getiren bu otoriter beklenti, BTGM bünyesinde de istenilen sonucu vermemiş ve beden terbiyesi mükellefiyeti belirli süre sonra tarihe karışmıştır:

TSK döneminde, altı yıl süreyle Türkiye'de spor yönetiminin örgütlenmesine “para-militer” bir görünüm kazandıran “beden terbiyesi mükellefiyeti”, İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra tavsayacak, 1946'da kurulan Peker hükümeti döneminde fiilen, Anayasa Mahkemesi'nin 3.11.1964 tarihli kararı ve 1961 Anayasası'nın “Kişi Hakları” başlığınca kapsanan 21inci maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle de yasal olarak tarihe karışacaktır (Fişek, 1998, 394).

Buna rağmen Fişek (1998: 419) de, oluşturulan spor yönetim hiyerarşisi bakımından TİCİ, TSK ve BTGM arasında özde bir fark bulunmadığını belirtmektedir:

...Daha yolun başındayken “sporu yönetmek için” kendi kendilerini görevlendirip sonra düzenli aralıklarla birbirlerini seçmeye devam eden kişilerin oluşturdukları “gönüllü spor birlikleri” yönetim modeliyle devlet hiyerarşisi içerisinde “atanmış” kişilerin yukarıdan aşağıya buyurmasına dayanan “devletçi” yönetim modelleri arasında hiç, ama hiç fark yoktur. İkisi de merkezci, otoriter ve anti-demokratiktir.

Erken Cumhuriyet dönemi fizik kültür anlayışının, beden terbiyesi ve sporu özdeşleştirdiğinin altını çizen Akın (2004: 47), bu dönemde sporun yarışmacı, rekabetçi, saldırgan ve bireysel yönlerinin bastırılarak, beden terbiyesi bağlamında biçimlendirildiğini ve bu yaklaşım dolayısıyla yozlaştırıcı özellikleri ön plana çıkan futbolun Kemalist elit tarafından dışlandığını kaydeder.

Türk spor yönetiminin dönemlendirilmesi bağlamında Kurthan Fişek'in salt siyasi ve ekonomik parametrelere indirgemek suretiyle yaptığı dönemlendirilmenin genel

geçer bir kabul haline gelmesini eleştiren Akın (2004: 45), spor tarihçiliğinin siyaset bilimi terminolojisi içine tamamen gömülmesiyle sonuçlanan bu sürecin, sporun analitik özelliklerinin erozyona uğramasına yol açtığını ve fizik kültür hareketini etkileyen diğer değişkenlerin gözden kaçırılmasına yol açtığını belirtmektedir.

Aslında Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketlerinin ve toplumsal dönüşümün İmparatorlukta başlayan sürecin devamı olduğu önceki bölümde de detaylarıyla ortaya konulmuştur. Aynı durum ülkenin beden terbiyesi ve spor politikaları için de geçerlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan spor teşkilatlarının tümünün referansları Osmanlı İmparatorluğu içerisinde bulunurken, bu dönemde spor yönetimine etki eden tüm önemli aktörler de Osmanlı İmparatorluğunda ön planda olan isimlerdir. Son derece sosyal bir olgu olan beden terbiyesi ve spor için bu devamlılık ilkesinin sürekli göz önünde tutulması, Cumhuriyet dönemi beden terbiyesi ve spor politikaları üzerinde yapılacak çözümlerlerin de daha sağlıklı temellere dayanmasını sağlayacaktır. Konunun daha ilginç olan yanı ise, bu devamlılık üzerinde araştırmacıların bütünü ittifak etmekle birlikte, konu İmparatorluk dönemi içerisinde ele alınırken farklı bir tutum benimsenmekte ve Türk spor tarihçileri, beden terbiyesi ve sporun neredeyse İkinci Meşrutiyetle birlikte ortaya çıktığını önerecek bir yüzeysel yaklaşım ortaya koymaktadır.

Hâlbuki Abdülhamit döneminde bazı kitlesel spor hareketlerinin baskı altında tutulduğuna dair yaygın inanişaya rağmen, fiziki kültür hareketi, halk sağlığı ve eğitime ilişkin birçok gelişme, modern sporların ortaya çıkması, çok sayıda spor kulübünün kurulması, Osmanlı sporcularının uluslararası yarışmalarda boy göstermesi ve hepsinden daha önemlisi beden egzersizlerinin bireysel ve toplumsal sağlık ve maddi refahla ilişkilendirilmeye başlanması bu dönemdedir. Ayrıca Abdülhamit'in kişisel olarak beden terbiyesi ve spora karşı olumsuz bir tavır takındığını ortaya koyacak hiçbir somut bilgi bulunmamaktadır. Dahası beden terbiyesi ve sporun merkezi konumundaki "Mekteb-i Sultani" kendisinin şahsi himayesi altındadır. Selim Sırrı da anılarında aralarında Abdülhamit'in şehzadelerinin de olduğu saray halkına beden terbiyesi hakkında seminerler verdiğini aktarır (Akın, 2004: 53-54). Bütün bunların yanı sıra, atletizm 1870 yılında, yüzme ve kürek 1873 yılında, greko-romen güreş 1887 yılında ve bisiklet de 1898 yılında ilk olarak Abdülhamit'in himayesi altındaki "Mekteb-i Sultani" çatısı altında yapılmaya başlanmıştır (Fişek, 1985: 46).

Ayrıca Fişek'e (1985: 43) göre, her ne kadar da 1863-1903 arası dönemde beden eğitimi ve spor Avrupa'daki gibi zoraki bir "nikâh" içinde yaşamışsa da, çağdaş anlamıyla sporun ilk belirtileri aynı dönemde ortaya çıkmıştır.

Bu arka plana rağmen birçok spor araştırmacısı, Cumhuriyetin ilk ulusal spor örgütü olan TİCİ'yi her zaman liberal, özel girişimci, özgürlükçü, bağımsız, gönüllü, sivil, demokrat gibi olumlu sıfatlarla nitelendirirken, TİCİ'nin devamında kurulan TSK ve BTGM'yi ise daha olumsuz sıfatlarla tanımlamıştır. Kuruluşu İmparatorluk dönemine dayanan TİCİ, aslında hiçbir biçimde Cumhuriyetin kurucu ideolojisinden ve bu ideolojinin tasarruflarından bağımsız değildir. Zira TİCİ'nin yöneticilerin tamamı Cumhuriyetin kurucu bürokratları, siyasileri veya bunlarla çok yakından ilişki içerisinde bulunan kişilerdir. TİCİ daha ziyade devletin resmi fiziki kültür politikalarının yürütücüsü durumundadır (Akın, 2004: 59).

Ayrıca Cumhuriyet yönetiminin ilk kararlarından bir tanesi de, 1924 yılında TİCİ'nin "kamu yararlı dernek" olarak kabul edilmesi ve akabinde de hükümetten maddi destek almaya başlamasıdır. Yine aynı yıl içerisinde yapılan Birinci Kongrede, Atatürk hami reislik ve İnönü de fahri reislik tekliflerini kabul ederek cemiyetin hem sembolik hem de fiilen Kemalist projenin bir parçası olması sağlanmıştır (Akın, 2004: 60).

Bunların yanı sıra TİCİ döneminde, devletin teşkilat bütçesine koyduğu spor ödenekleri cari fiyatlarla 1926'nın 100 endeksinden 1935'de 507.5'e çıkarken, TİCİ'nin son yılında, 1935'den 1936'ya geçerken ise bütçe artışı yüzde 17.73 olmuş, ancak TSK kurulduktan sonra üç yıl süreyle ise bütçe artışı olmamıştır. Dolayısıyla "akçalı destek" bakımından "özel" TİCİ'nin "yarı-resmi" TSK'dan çok daha fazla kayırdığı sonucu çıkmaktadır (Fişek, 1998: 371).

TİCİ'den TSK'ye geçildiğinde ortaya çıkan en belirgin farklardan bir tanesi "kitleler için spor" anlayışının tüm spor sistemine yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Sporun, partinin kontrolüne alınarak bireylerin rekor peşinde koştukları bir ilgi olmaktan çıkartılıp halkın sağlığını önceleyeceği düşünülmüştür. Böylelikle Türk sporunun şampiyonlar yetiştirmeyi değil, bütün milli kuvvetleri geliştirmeyi önceleyeceği üzerinde durulmuştur. Hatta Almanya'nın Berlin Olimpiyatlarında elde ettiği başarılar dahi önemsenmemiştir (Akın, 2004: 111).

Fişek (1985: 99), erken Cumhuriyet dönemi spor politikalarını aydınlatmak bağlamında yaptığı analizde, ülkenin ekonomi politikaları ile spor politikalarının gelişimi arasında paralellik kurmaktadır:

1929-1932 döneminde gözlenen ekonomik yapı ve arayışları nasıl geçiş dönemi, 1932-1939 uygulamalarını da nasıl ekonomide planlı devletçilik dönemi olarak değerlendiriyorsak, Halkevlerinin kolu, tek parti CHP'nin yan örgütü olarak spor yönetimini TİCİ'den devralan Türk Spor Kurumu'nu geçici yönetim, onun yerini alan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nü de sporda devlet yönetimi olarak yorumlamamız gerekiyor.

Fişek'e (1985: 99) göre 1922 yılından kendini feshettiği 1936 yılına kadar TİCİ özel kulüplerin kendi kendilerini yönettiği demokratik bir ulusal yapılanma modeliydi. Gerçi o dönem yeni kurulan Cumhuriyet idaresinin sporla ilgilenemeyecek kadar işinin başından aşkın olduğu düşünülebilir, ama 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nin de ülke ekonomisini özel girişimciliğe dayandırması, dönemin siyasi yaklaşımını açıklaması bakımından önemlidir. 1929 yılında başlayan Büyük Buhran, ilk dönem siyasal anlayışında radikal değişiklikler meydana getirmiştir. 1930 sonrasında Türk düşünce hayatına etki eden *Kadro* dergisi ve Halkevlerinin dergisi olan *Ülkü* dergisi sanayide olduğu gibi sporda da devletçi bir yaklaşımın propagandasını yapmaya başlamıştı.

Bu devletçi propagandanın neticesinde TSK'nin kurulmasının ardından İkinci Başkan Halit Bayrak imzasıyla bir genelge yayınlanarak, bütün Federasyon Başkanlarına, Bölge Başkanlarına ve İl Parti Başkanlarına duyurulmuştur (Fişek, 1985):

Kemalizmin öz çocuğu ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin tabii üyesi bulunan Türk sporcularının partiye olan bağımlılıklarının hukuk bakımından ve formalite itibariyle tamamlanması maksadıyla Sekizinci Kongre'de bu bağıllığın kabulünün Parti Başkanlığı'ndan rica edilmesine ve esas tüzüğümüze bir madde halinde konulmasına karar verilmişti. Partice bu dileğimiz kabul edilmiş ve formalitesi ikmal edilmiş ve bağıllık hukuken de tamamlanmıştır.

Çok büyük bir önemi olan bu bağlılığın bütün yurttta muayyen ve çok güzel bir programla yapılacak olan bir törende tebarüz ettirilmesi muvafık görülmüştür. Bu törenin tekmiil yurttta tek bir günde yapılması kabul edilmiştir.

Bunun üzerine 29 Ekim 1936 günü bütün yurttta sporcular, il ve ilçelerde tertiplenen büyük ve parlak törenlerle CHP'ye katılmışlardı. Yapılan kayıt törenlerinin ardından sporcular ellerinde Türk bayrakları ve CHP flamaları olduğu halde topluca resmigeçit yaparak Atatürk anıtlarına çelenk koymuşlardı (Fişek, 1985).

TSK döneminde futbolla ilgili yaşanan sorunlara tam olarak çözüm üretilememiştir. Belki de spor otoritesinin doğrudan devlete bağlanma gereksinimi, mükellefiyetin uygulamasında elde edilen başarısızlıklar olduğu kadar, futbol sahalarında ortaya çıkan kargaşadır. Bu kargaşalara hükümet doğrudan müdahil olmuşsa da kesin bir çözüm üretememiştir. Örneğin, 4 Temmuz 1937 tarihinde Galatasaray ile Güneş arasında oynanan futbol maçında olaylar çıkmasından sonra hükümet olaylara el atmış ve Başbakan İsmet İnönü sert ve uzun bir tebliğ yayınlayarak Anadolu Ajansı'nda yayınlattmıştır (Fişek, 1998):

Cumhuriyet hükümetleri ilk günden itibaren spor terbiyesiyle alakadar olmuşlardır... İktidarlarına ve hüsnüniyetlerine ihtimal verilecek mahdut salahiyyette bırakılan İdman Cemiyetleri İttifakı şeklinde bir idare vücuda gelmiş ve idare şimdiye kadar iktidarsızlık, hesapsızlık ve anarşi içinde memleketi spordan mahrum tutarak infisah etmiştir.

CHP, Türk Spor Kurumu'nun kuruluşuna delalet ettikten sonra sporu eski müterreddi ve anarşik vaziyette tutmak sevdasından vazgeçmeyen unsurların bir taraftan Spor Kurumu'nu çalışmaktan men edecek maddi ve manevi tedbirlere, diğer taraftan genç sporcuları birbirleri aleyhine düşman zihniyette tahrik etmeye koydukları anlaşılmıştır. Bazı gazetelerimizin bu kabil menfi spor anasına ifsad olmaları, şüphesiz ki bu gazetelerin sahiplerini de müteessir edecektir... Genç sporculara iyi ahlak örnekleri

vermeyen idareciler bulunması teessüf olunacak bir şeydir. Efkarı umumiyenin bilmesini isterim ki artık sporun kaldırım kavgası halinde devam etmesine ve muntazam sporun kendi tesir sahalarının haricinde kurulmaması için çırpınanların zararlı tesirlerine nihayet verilecektir... Spor terbiyesi, partimiz ve hükümetimizce esaslı bir terbiyedir ki bunun doğru istikametten şaşırılmasına asla müsaade etmeyeceğiz.

Yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere İnönü, TİCİ'yi sert sözlerle suçlamakta ve TSK'yi de bu konuda uyanık olmaya davet etmektedir. İnönü, tebliğde alınacak önlemleri de sıralamış ve bu önlemler arasında, spor ahlakına uygun görülmeyen unsurların gazetelerde yer bulmaması için gazete sahiplerine tavsiyede bulunulacağını; sosyal ve mesleki açıdan nüfuzlu kişilerin spor bakımından nifak çıkarmaları halinde yasal mercilerce takip ettirileceğini; TSK Yönetmeliği'nin uygulanması için sert önlemler alınacağını ve yine de sorunlar devam ederse kulüplerin kapatılacağını belirtmiştir (Fişek, 1998).

İnönü'nün yukarıdaki satırlarında yer alan bu otoriter tonlu tahlilleri ve basınla birlikte üst düzey yöneticileri de hedef alan tehditkâr söylemleri beklenen sonuçları vermemiştir. Bu nedenle de bu tebliğden sadece bir yıl sonra TSK da lağvedilmiş ve yerine hukuksal ve tüzel kimliğini günümüze kadar dönüşerek de olsa devam ettiren, tam devlet kontrolündeki BTGM kurulmuştur.

3.6.2. Beden Eğitimi ve Sporla İlgili Diğer Örgütler

Cumhuriyetin ilk yıllarına damgasını vuran TİCİ, TSK ve BTGM gibi ulusal spor örgütlerinin yanı sıra, ülkede oluşturulan birçok yerel veya bölgesel nitelikli spor örgütleri veya bünyesinde yoğunluklu olarak sportif etkinliklere yer verilen ülke genelinde yaygınlaşmış örgütler bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları ve toplum yaşamı üzerinde etkili olanlarına bu bölümde yer verilmektedir.

3.6.2.1. Türk Ocakları

Türk milliyetçiliğinin güç kazandığı İmparatorluğun son döneminde, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve Mehmet Emin Yurdakul gibi aydınların da katkıları ile 25 Mart 1912’de Türk Ocakları kurulmuştur. Türkler arasında milli bilincin uyanmasını sağlamak, Türk kültür ve medeniyetini üst safhalara taşımak, milli kültürü ön plana çıkararak, ekonomik, bilimsel ve sosyal alanlarda gelişmeye katkıda bulunmak gibi amaçlarla kurulan Türk Ocakları, kuruluşunun hemen ardından yoğun bir reaksiyon almıştır. Gittikçe büyüyen Türk Ocağı, 1914’te üç binin üzerinde üye sayısına sahip olmuştur. 9 Eylül 1922’deki zaferden sonra ise, Anadolu’da ilk olarak İzmir’e Türk Ocağı açılmış ve böylece, Türklük şuurunun Anadolu’ya da aşılması amaç edinilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 35 şubesi olan Türk Ocakları’na 19 şube daha ilave edilmiştir. Burada, Atatürk’ün katkıları çok büyüktür. Türk Ocakları’nın yapımı ve faaliyetleri için Atatürk, büyük para yardımlarında bulunmuştur. Böylece kısa sürede yurdun çeşitli yerlerinde kurulan Türk Ocakları amaçları doğrultusunda önemli işler gerçekleştirmiştir. Ancak, çok partili hayata geçiş denemeleri sırasında, Ocaklara özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası’ndan ve o düşünce yapısından kişilerin sızdığı görüşünün hâkim olmaya başlaması ile birlikte, Türk Ocakları 10 Nisan 1931’de kapatılmıştır (Çavdar, 1999: 309; Karaer, 1992: 13, 18, 41).

Türk Ocakları, Cumhuriyetin kuruluşunda etkili bir rol üstlenmiş, ancak Cumhuriyetin şekillendiği dönemde Türklük vurgusunun yerini milliyetçiliğin almaya başlamasıyla birlikte, önder kadrolar arasındaki aydınların da düşünce çizgilerinde kaymalar olmuştur. Örneğin 1920’lerin başlarında yaptığı konuşmalarda Azerbaycan, Kırım, Taşkent, Hive, Buhara gibi Türkistan topraklarının bağımsızlığını dillendiren ve Pantürkizm vurgusu yapan Halide Edip Adıvar, takip eden yıllarda bu düşüncelerini değiştirmiştir. Yine Türk Ocaklarının kurucu aydınlarından olan Mehmet Emin Yurdakul da, Cumhuriyet kurulduktan sonra şiirlerinde yer alan “turan” kelimesinin yerine “vatan” kelimesini koymaya başlamıştır (Landau, 1999: 113-114).

Aydın kadrosunda olduğu gibi Türk Ocağının kendi politikalarında da Cumhuriyet dönemiyle birlikte başkalaşım olmuştur. 1920’li yıllarda Türklük ve Pantürkizm vurgusu ön plandayken, Milli Mücadelenin geliştiği dönemde faaliyetler bir anlamda dondurulmuştur. Dolayısıyla Türk Ocakları 1924 yılından itibaren ikinci kez kurulmuştur denilebilir. Yeni Türk Ocakları’nın ilk kongresi 135 şube temsilcisinin

katılımıyla 1924 yılında toplanmıştır. Kendisi Pantürkçülükten daha ziyade Türk milliyetçiliğine eğilimli olan Hamdullah Suphi, Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle Türk Ocaklarını devletin resmi ideolojisi olan milliyetçilik anlayışına yönlendirmiştir. Yeni dönemde örgüte önderlik eden Hamdullah Suphi, Türk Ocakları'nın esas amacı olarak Türk kültürünü koruma ve Kemalist reformları savunma olarak belirlemiştir. Bu amaçla CHP ile işbirliği öncelenmiş, modernizasyon kapsamında Batı müziği çalışmaları, yabancı dil eğitimi, tiyatro ve spor gösterileri, ön planda tutularak yoğun bir Batılılaşma kampanyası başlatılmıştır (Landau, 1999: 115).

Böylelikle Türk Ocakları Cumhuriyet dönemiyle birlikte Pantürkist bir örgütten Batılılaşma yanlısı milliyetçi bir örgüte dönüşmüştür. Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin kökleştirilmesi için yeniden yapılandırılan Türk Ocakları, tarihi referansları nedeniyle çok fazla ön plana çıkarılmamıştır. Örgütün 1925 yılında 217 şube ve 30 bin üyesi bulunurken, 1930'da ise şube sayısı 257'ye ve üye sayısı 32 bine çıkmıştır (Karlıklı, 1967: 61).

Bu rakamlar Türk Ocaklarının Cumhuriyet idaresince çok fazla büyütülmediğini göstermektedir. Bunun en önemli nedeni her ne kadar da Ocaklar Kemalizm ideolojisine bağlı kalsa da, Pantürkist anlayışın örgüt bünyesinde varlığını devam ettirmesidir. Örnek olarak kendisi Tatar ve etkin bir Pantürkist olan Ayvaz İsmail'in Türk Yurdu dergisinde çıkan makaleleri gösterilebilir. Bu çizgi başkan Hamdullah Suphi Tanrıöver'i de rahatsız etmiş ve muhtemelen Cumhuriyet yönetiminin müdahalesiyle 1927 yılında derneğin tüzüğü değiştirilerek, faaliyetler ülke sınırı ile sınırlandırmıştır. Böylelikle dış Türklerle ve Türkistan ile bağların kesilmesi amaçlanmıştır. Tüzük değişikliğine rağmen Ocaklarda her zaman Pantürkçü talepler var olmuştur. 1930 sonlarında bile Azerbaycan, Bulgaristan ve Türkistan'da bulunan Türklerden Ocak açma talepleri gelmeye devam etmiştir. Bu yüzden 1931 Mart ayında Türk Ocakları kapatılarak, doğrudan devletin ideolojisini yayacak ve bu ideolojinin propagandasını yapacak Halkevleri kurulmuştur (Akt. Landau, 1999: 116).

Türk Ocakları altında kurulan Türk Gücü Derneği bünyesinde yapılan faaliyetlerle, beden terbiyesinden beklenen kamu sağlığı ve savaşa hazırlık fonksiyonları yerine getirilmeye çalışılmıştır. 1913 yılında kurulan bu dernek, savaşlar nedeniyle yıpranan ve moral olarak çözülen toplumun sorunlarını aşmak ve halka taze bir kuvvet aşılacak için, bir "terbiye-i bedeniyye ve hıfzıssıhha cemiyeti" olarak

kurulmuştu. Bu dernek Osmanlı döneminde belli başlı bütün şehirlerde örgütlenmiş ve askerî hazırlık amaçlı fiziksel talimlerin yanı sıra bulaşıcı hastalıklara karşı da yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. TİCİ'nin kuruluşunda da bu derneğin faaliyetleri ve deneyimleri yol gösterici olmuştur (Akın, 2004: 95-97).

Cumhuriyet döneminde yeniden örgütlenen Türk Ocaklarına önderlik eden Hamdullah Suphi, Türk Ocakları'nın esas amacı olarak Türk kültürünü koruma ve Kemalist reformları savunma olarak belirlemiştir. Bu amaçla CHP ile işbirliği öncelenmiş, modernizasyon kapsamında Batı müziği çalışmaları, yabancı dil eğitimi, tiyatro ve spor gösterileri, ön planda tutularak yoğun bir Batılılaşma kampanyası başlatılmıştır (Landau, 1999: 115).

Ülkede gençlik teşkilatı kurulması tartışmalarının alevlendiği 1930'lu yıllarda, Türk Ocakları da Dünyadaki otoriter gelişmelerin etkisinde olarak ulusal bir gençlik teşkilatı kurulması önerisini benimsemiştir. 23 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocakları Merkez Binasının açılış töreninde konuşan başkan Hamdullah Suphi, Bolşeviklerin, faşistlerin, sokolların, YMCA'ların örgütlenme biçimlerinden ve elde ettikleri başarılarından övgüyle bahsederek, böyle bir teşkilatın Türkiye'de de kurulmasının ne kadar gerekli olduğunu dile getirmiştir. Türk Ocakları döneminde yapılan bu tartışmalar ve Türk Ocaklarının yöneticilerinin de benimsediği bu eğilim, Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte uygulama alanı bulmuştur (Akın, 2004: 147).

3.6.2.2. Halkevleri

Atatürk'ün talimatıyla kurulan Halkevlerinin yapması gereken çalışmalar arasına spor da eklenirken, kapsam oldukça geniş belirlenmiştir: “Halkevleri Teşkilatının Umumi Esasları”ndan spor ve beden hareketleri, gençlik terbiyesinin ve milli terbiyenin vazgeçilemeyecek asli ve mühim bir bölümüdür. Bu nedenle “Türk geçliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı, bunlar bir kitle hareketi, milli bir faaliyet haline getirilmelidir” diyen büyük önder daha o yıllarda, sporu kitle hareketinin de ötesinde bir “milli hareket” olarak düşünmüş ve bu milli hareketin yönetsel örgütü olarak Halkevlerini de işin içerisine sokmuştur (Korkmaz, 2007).

Halkevlerinde spor şubesine Batılı formları yerleştirme bağlamında önemli roller biçilmiştir. Bunlar arasında gençliğin beden eğitimi sağlamak, halka spor sevgisi aşılacak, ulusal spor kurumlarına yardım etmek, sporun bilimsel temellere oturtulması ve planlı olarak yapılabilmesi için araştırma ve hazırlıklar yapmak, cimmastik ve beden hareketlerini yaygınlaştırmak, spor bayramları ve konferanslar düzenlemek ve yurdun çeşitli yörelerinin tanınması ve görülmesi için geziler düzenlemek vardır. Spor şubesi, buldukları yerlerdeki gençlerin spor faaliyetleri ile ilgilenmiş, yeni kulüpler açılmasına, modern sahalar yapılmasına, çeşitli sporların ve bilhassa güreş gibi ulusal sporların ülkemizde yaygınlaşmasına çalışmıştır (Öztürkmen, 2006: 83).

Hükümetler tarafından finanse edilen Halkevlerinin amacı, halka modernleşme fikrini ve milli kültürü ve değerlerini öğretmek ve yaymaktır. Bunun içinde halkın kendisinden gelen sportif faaliyetlere katılma talebine yönelik ihtiyaçları karşılama gayreti de vardı. Bu evleri açma kararı, aynı zamanda, tüm alanlarda modernleşmeyi yayma nihai amacıyla Atatürkçü düşünce sisteminin konumuna destek hareketiydi. Cumhuriyet seçkinlerinin modernleşme gayretlerinde spor da halk evlerinin faaliyetlerinden birisi olarak önemli bir tutmuştur (Aslım, 2007: 70).

Halkevleri örgütlenmesinde otoriter rejimlerin etkisi gözlenmektedir. İtalyan ve Alman faşist ideolojilerinin spor ve sağlam vücut konusunda duyarlık gösterdiği 1930-40'lı yıllarda, Halkevlerinde de beden, ruh ve kafa gelişmesi bir arada düşünülerek hazırlanmış programlar uygulamaya konulmuştur. Bu programlar, mahalli şartlara uygun spor, geleneksel sporlar, atlı, yaya, bisikletli geziler, uzun bisiklet turları, dağcılık, yüzmeye, garplı sporlardan tenis, eskrim ve benzerlerini içermektedir.

Gençlik ve ulusal eğitimin parçası olarak görülen spor ve beden eğitime karşı ilgi uyandırılması amaçlandığından, spor şubeleri Halkevlerinin en yaygın ve faal şubelerindedir. CHP Halkevleri Öğreneği'nde, "Yurttaşlara modern sağlık anlayışının esasları olan ev ve oda cimmastiklerini öğretmek ve bunun günlük yaşayışın en lüzumlu bir aracı olduğuna herkesi inandırmak şubenin önemli ödevidir" ibaresi bulunmaktadır. Spor şubesinin görevi cimmastik hareketlerini kütle halinde tatbik etmektir. Şube ulusal spor bayramları da düzenler. Yurdu tanımak için gezi ve kamplar düzenlenir. Spor konferansları verir. Milli sporlar desteklenir. Gençler bisiklet ve motor kullanmaya, yüzmeye teşvik edilir (Yeşilkaya, 2004: 98-100; Cantek ve Yarar, 2009: 208).

Halkevlerinin spor şubesindeki üye sayısının artışı aşağıdaki şekildeydi (Derlenen Kaynaklar: Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları, 1934: 117; Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası, 1935: 161; Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası, 1936: 153, Akt. Temizhan, 2006: 85)

Tablo-8. Halkevleri Spor Şubesinin Yıllara Göre Üye Sayısı

Yıl	Üye Sayısı	Kadın	Erkek
1932	2944		
1933	6568	138	6430
1934	9156	145	9011
1935	13367	280	13087

Rakamlardan anlaşıldığı gibi tüm çabalara rağmen kadınların sosyal çalışmalara katılmaları oldukça kısıtlı olmuş, özellikle spor şubesinde çok az sayıda kadın üye yer almıştır (Temizhan, 2006: 85)

Halkevlerinin spor şubeleri temsil şubeleri gibi halka ulaşmakta başarılı olan şubelerden birisidir. 1935 senesinde 1867 kursla 47.579 kişiye ulaşması bunu göstermektedir (Temizhan, 2006: 104).

TİCİ'nin kendisini feshederek yerine TSK'nin kurulması kararını aldıktan itibaren, spor CHP'nin yan-örgütü haline gelmiştir. CHP, siyasal bir parti olarak ülkenin spor politikalarını denetimi alınca, bu amaçla TSK'yi kullanmakla yetinmemiş, eş zamanlı olarak halka ve özellikle kırsal kesimde bulunan halka ulaşmak için Halkevlerinden de faydalanmak istemiştir. CHP çatısı altında iki teşkilat aynı kulvarda ülkenin beden eğitimi ve spor politikalarını en etkin bir biçimde uygulamaya sokmak için çalışmalarını sürdürmüştür. Her iki kurumun da parti yönetimi altında olması, çalışmalar sırasında herhangi bir karşı karşıya gelme veya yetki çatışması gibi bir sorunun doğmasına engel olmuştur. Hatta iki kurum kıyaslandığında Halkevlerinin kırsal kesimde daha fazla yaygınlık kazanmasına bağlı olarak, beden eğitimi ve spor etkinliklerinde de öne çıktığı düşünülebilir. Dolayısıyla TİCİ'nin yerine TSK'nin kurulması, Halkevlerinin spor yönetimine daha aktif olarak katılmasını beraberinde getirmiştir.

BTGM döneminde de Halkevleri sporun içerisinde tutulmuştur. Beden Terbiyesi Kanununun 14. Maddesinde Halkevlerinde yapılacak spor çalışmalarının çerçevesi belirlenmiştir: “Halkevleri kendi mensuplarına ve arzu edenlere kapalı veya açık salonlarında, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü ile müşterek olarak tertip edilebilecek programlara göre cimmastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakslar gibi beden terbiyesi hareketlerini yaptırabilirler”.

Halkevlerinin sporla iç içe olan bu örgüt yapısı, bina mimarisine de yansımıştır. Halkevlerinde; bahçe ve avlu önemli bir mekân olmuş ve farklı işlevler için kullanılmıştır. Bahçe; eğlenceler, temsiller ve folklor çalışmalarının dışında, spor şubesi için antrenman sahası olarak da kullanılmıştır. Büyük Halkevlerinde ise spor şubesine bağlı olarak kapalı cimmastik ve spor salonları yapının önemli bir parçasını oluşturmuştur (Yeşilkaya, 2004).

3.6.2.3. Köy Enstitüleri

Halkevleri gibi beden eğitimi ve spora yer verilen önemli halk eğitim merkezlerinden birisi de Köy Enstitüleridir. Köy Enstitülerinde beden eğitimi dersi, “Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar” adı altında 1. sınıftan 5. sınıfa kadar haftada 1 saat görülmekteydi. Beden eğitimi derslerinde uygulanacak öğretim programları ile öğrencilerin vücutlarını sistemli ve ahenkli hareketlerle geliştirmek, çeşitli spor oyunları ve ulusal oyunlarla, öğrencilerin vücutlarına atletik bir çeviklik kazandırmak, gençlerin dayanma güçlerini, disiplin ve ödev severlik duygularını geliştirmek, spor sevgisini ve sporu, onların yaşamları boyunca sürüp gidecek bir alışkanlık haline getirmek, gençlere iklim zorluklarını yenebilecek yetenek ve alışkanlık kazandırmak, vücut yapısı sağlam, kuvvetli ve dayanıklı gençler yetiştirmek amaçları güdüliyordu (*Köy Enstitüleri Programları*, 2004).

Beden eğitimi ders programlarında 1., 2. ve 3. sınıflarda, çocuk vücudunun doğal gelişimini bozmayacak alette, aletli ve yer cimmastik temel hareketleri, ileride her sporun altyapısını oluşturabilecek koşular, atmalar, halat çekmeler gibi atletizmin temel hareketleri ile eğitsel ve sportif oyunlar temel alınmıştı. 4. ve 5. sınıflar da bunlara ek olarak yürüyüş, dağcılık, binicilik, motosiklet, kayak, kızak, paten, boks, güreş, avcılık, atıcılık, su sporları gibi sporlar, Enstitülerin özel durumlarına ve iklim koşullarına uyularak öğretilirdi. Beden eğitimi dersinde öğretilen beceriler Enstitülerde 4 ayı

etkinlik olarak yaşam bulmaktaydı. Bunlar; sabah cimmnastiği, ulusal oyunlar, spor dalları eğitimi ve bölge yarışlarıdır (*Köy Enstitüleri Programları*, 2004).

Enstitülerde her sabah tüm öğrenci ve öğretmenlerin katılımıyla yarım saat olmak üzere cimmnastik hareketleri yapılırdı. Ulusal oyunlar Enstitü beden eğitimi programının önemli bir bölümü olarak günlük yaşama damgasını vuran bir etkinlikti. İlk günden başlayarak işbaşı saatinden önce sabah cimmnastiği olarak, davul, akordeon ve benzeri çalgılar eşliğinde topluca öğretmen ve öğrenciler tarafından yarım saat kadar oyun oynanması günlük yaşamın vazgeçilmez bir boyutuydu. Oyunların oynanması yoluyla öğrencilere ulusal duygu ve hareket eğitiminin kökleşmesi, ritim estetiğinin kazandırılması, eğlenme zevk ve coşkusunun aşılması sağlanıyordu. Toplumda neşe yaratacak bu alışkanlıklar Enstitülerde gelişerek, öğretmen adayları yoluyla köy toplumuna yeniden götürülmesi amaçlanmıştı (Bilir, 2008: 148).

3.6.2.4. Spor Kulüpleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde azınlıklar önderliğinde başlayan ve daha sonra İttihatçı kadrolar eliyle devam ettirilen kulüpleşme hareketi, Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir.

1920'lerin sonuna dek liberalizmin ağır bastığı karma ekonomik sistemi uygulayan iktidar, sporun teşkilatlanması işini de kulüplere bırakmıştır. Çünkü bu dönem özel girişimin devlet eliyle desteklendiği ve teşvik edildiği dönemdi. Özel girişim spor alanında da teşvik edilecek ve de desteklenecekti. Buna rağmen üç büyük kulübe başkanlık yapanlar Meclis içerisinden şahsiyetler ya da asker kökenli isimlerdir (Orhan, 2011: 86-87).

Ancak kurucu ideolojinin toplumda kökleştirilmesinde yaşanan zorluklar ve küresel bağlamda gelişen otoriter yapılar, Cumhuriyetin yönetici kadrosu arasında da kulüplere karşı olumsuz bir tavır gelişmesine neden olmuştur. Özellikle 1930'lu yıllarda kulüplere karşı yönetim kanadında sert bir karşıt tavır gelişmiş ve bu tavır dönemin birçok spor adamınca da benimsenmiştir.

Cumhuriyet döneminin önemli spor adamlarından olan Bekman'a göre; "Bazı fertleri kulüpçülük namı altında toplamak, onlara systemsiz cemiyet ve inkılâp gayesinden uzak bir oyun temayülü (spor demiyorum, çünkü spor değildir) vermek, ne

bir cemiyet husule getirmek ne de cemiyetlik bir iş yapmak demektir. Daha sarîh bir ifadeyle söylemek lazım gelirse, denilebilir ki, bugünkü spor kulüplerimizin spor tarzı zevk ve eğlence vasıtalığıdır” (Bekman, 1934: 7).

Bazı aydınlar ise spor kulüplerinin milli menfaatler çerçevesinde ıslah edilmesini, kulüpleri sadece spor faaliyetleri yapılan yerler olmaktan kurtarıp, bunun yanı sıra kulüplerde içtimai, fikri, iktisadi konular üzerinde eğitimler yapılmasını ve milli fikirlerin ön plana çıkarılmasını telkin etmiştir (Fetgeri, 1930: 4).

Maarif Vekâleti 1930 yılında ilk ve ortaokul öğrencilerinin spor kulüplerine girmelerini ve okullar haricinde yapılan ferdi ve takım müsabakalarına katılmalarını yasaklamıştır (Yücel, 1994: 360). TİCİ'nin 2 Ocak 1931 tarihinde yapılan Beşinci Genel Kongresinde, Maarif Vekâletinin okul talebelerinin kulüplere girmemesi yönündeki kararı şiddetle eleştirilmiş ve bu kararın kaldırılması için Vekâlete başvurulması kararı alınmıştır (*Türk Spor*, 1931: 3).

TİCİ'nin 20 Haziran 1932 tarihinde yapılan Altıncı Genel Kongresinde konuşan CHP Genel Sekreteri Recep Bey, kulüplerin sporcuları kendi menfaatleri için değil millet için yetiştirmesi gerektiğinin altını çizmiştir (*Türk Spor*, 1932: 6-7).

Takip eden yılda ise kulüplere karşı tutum; “... Milli sporculuğumuzu fertçilik fikrinden kurtarmak gerektiği ve bunun için bir kulüpte bir sporcunun şahsen temayüzü memleket için hiçbir kıymet ifade etmediği, Türk milli sporculuğunun müşterek muvaffakiyetini unutarak fertçilik fikri ile hareket etmenin Türk sporculuğuna zarar getiren bir zihniyet olduğu” (TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu, 1933) ifadeleriyle kendisini ortaya koymuştur.

BTGM'nin kurulmasının ardından kulüplere karşı olumsuz bakış biraz yumuşatılmıştır. 3530 sayılı BTGM Kanunu'nun 4. maddesi; “Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden eğitimine devam etmek mecburidir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar süre ile ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında tutulacakları ve hangi kurum ve kuruluşlarda beden hareketlerinin tatbiki lazım geleceği Bakanlar Kurulunca tayin olunur” hükmüne yer vermiştir (Sümer, 1989: 36).

3.6.2.5. YMCA (Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti)

Osmanlı İmparatorluğunda spor hareketlerinde azınlıkların liderlik rolü önemlidir. Azınlıklar İmparatorlukta birçok yeni sporu tanıtmakla kalmamış, çok sayıda da kulüp kurulmasına ön ayak olmuştur. Ancak azınlıkların çalışmaları sadece kulüpleşmeyle kalmamış, bu çerçevede ulusal bir spor örgütlenmesine de girişilmiştir. Böylelikle yurt dışında kurulan bir spor örgütü (Genç Erkek Hıristiyanlar Cemiyeti), Osmanlı topraklarında da aynı isim altında ulusal bir örgütlenme için önderlik yapmak istemiştir.

İlk kez 6 Haziran 1844'te Londra'da kurulan cemiyet, hızlı bir şekilde teşkilatlanarak tüm Avrupa ülkelerinde şubeler açmıştır. Hıristiyanlar tarafından yönetilen cemiyete her dinden ve milletten kişi üye olabiliyordu. Bu misyonerlik amacı güden bir yapılanmanın göstergesidir. Cemiyetin amacı; “bedenen, fikren ve manen kuvvetli gençler yetiştirmek ve onları gerek kendilerine ve gerek diğerlerine yardım etmeye teşvik etmekten ibarettir” diye görünse de, esasen YMCA çok daha fazla maksatlar ihtiva eden bir cemiyettir. Cemiyet, “Zayıf vücutlardan istidatsız adamlar çıkar” düşüncesi ile özellikle bedeni terbiye görüntüsü çizmeye çalışmıştır. Dünyanın birçok bölgesinde teşkilatlanan cemiyetin 1913'e kadar 8584 şubesi açılmış ve bu şubelere üye olan toplam 1.100.530 genç, cemiyetin bünyesinde çalışmıştır. Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya ve daha birçok ülke bu cemiyete maddi ve manevi yardımlarda bulunmuştur. Bu cemiyet, 1913 yılında İstanbul Beyoğlu'nda da boy göstermeye başlamış, cemiyetin önde gelen şahısları Mösyö D. J. Fan Bomel ve D. A. Deyvis tarafından Tepebaşı'ndaki Fresko Hanı iki numaralı apartmanda bir şube açılmıştır. İdarehanesi ve toplantı salonlarının dikkat çekici ve cazip olmasına özen gösteren cemiyet; oyun salonları açmanın yanı sıra bünyesinde çeşitli konferanslar vererek etki alanını genişletmeye çalışmış, kısa sürede içinde Türk gençlerinin de bulunduğu birçok dine ve millete mensup genç, cemiyete üye edilmiştir. Birçok ülkede şubesi olmasına rağmen YMCA, İstanbul'a özel önem vermiştir. Çünkü YMCA'nın başlıca görevi dünyanın fethi için stratejik noktaları ele geçirmektir. Cemiyete göre bu noktaların en önemlilerinden birisi de İstanbul'dur. Cemiyetin yaptığı faaliyetler sonunda, cemiyete üye olan gençlerin yüzde 46'sını Türk ve İslam gençleri oluşturmuştur. Bu cemiyet daha da teşkilatlanarak Beyoğlu, Çarşıkapı, Kadıköy ve Kabataş'da şubeler açmış ve hatta Cağaloğlu'ndaki şubesinin karşısında yer alan

Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin kapanması için çok uğraşlar vermiş ama bunu başaramamıştır. Cemiyet yandaş kazanmak için ise; Selim Sırrı (Tarcan), Cenap Şahabettin ve Davavekili Burhan Beyler cemiyete davet edilerek bunlara konferanslar verdirilmiştir. YMCA'nın Ekim 1919-Mart 1921 dönemlerinde Pera şubesinde toplam 1805 üyesi vardı ve bu üyelerin Türk unsurdan aktif üyeler sayısı 59, yardımcı üye sayısı 2, öğrenci üye sayısı ise 33'tü. Yine 21 Şubat 1921'de açılan İstanbul şubesinde toplam 158 üyenin etnik unsur olarak en çoğu 72 üye ile Türklerden oluşuyordu ve 11 Türk okulunda 2612 gence eğitim veriyordu. YMCA'nın dışında Rum, Ermeni ve Musevilerin de İstanbul ve çevresinde izci teşkilatı adı altında faaliyetleri vardı. Rumların ve Ermenilerin İstanbul'da hazırladıkları izciler, askerî bir nitelik taşımalarının yanında Müslümanları ve Türkleri tedhiş ve icabında öldürmek üzere yetiştiriliyorlardı (Taşkesenlioğlu, 2007: 55-56).

Mustafa Kemal de Nutuk'ta bu konuya değinmiş, YMCA ve Rum okullarının izci teşkilatlarının yirmi yaşından yukarı gençleri de içine almak üzere her yerde kuruluşlarını tamamladığından bahsetmiştir (Korkmaz, 2000: 2).

Kilise okullarında da izci teşkilatları mevcuttu. Örneğin Büyükkada'da ki kilise okulunda 15–20 yaşlarındaki Rum çocuklardan oluşan izciler yetiştirilmekteydi. Miktarı yaklaşık 70 kişi olan izcilerin sayıları her gün artmakta ve görünüşte boru, baston, sopalar, gizli olarak da sustalı çakılar ve bombalarla donatılarak talim ve terbiye edilmekteydiler. Bu teşkilatlar Anadolu'nun belirli bölgelerine ve özellikle işgal edilmeden önce İzmir'de konuşlandırılmıştır. İzmir'de bu destekler sonucunda "Küçük Asya Cemiyeti" adı altında Rum izci teşkilatı oluşturularak İzmir'in işgali sırasında Yunan birlikleri ile beraber hareket etmiştir. Bütün maddi destekleri Yunanistan tarafından karşılanan bu gençlik örgütleri, Milli Mücadele döneminde ve Yunanistan'ın kesin mağlubiyetine kadar faaliyetlerini sürdürmüştür (Toker, 2006: 131-133).

Görüldüğü gibi YMCA ve onunla aynı yolu takip eden azınlıklara ait çok sayıda izci teşkilatı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak Cumhuriyet döneminde de ülkenin birçok bölgesinde etkili olmuştur. Örneğin Cumhuriyetin ilk yıllarında YMCA'nın Konya'da etkin olması şehirde Müslüman halkın rahatsız olmasına ve kargaşa çıkmasına neden olmuştur (Taşkesenlioğlu, 2007: 55).

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal alanda etkili olan ve özellikle sportif etkinliklerle görünürlüğünü artıran YMCA, 1930'lu yıllarda etkisini yitirmiştir. Bu derneğin fiili ve hukuki varlığı ise 27 Aralık 1939 yılında sona erdirilmiştir.

3.7. Beden Eğitimi ve Sporun Siyasal Toplumsallaşma İşlevleri

Araştırmamızın ikinci bölümünde ortaya konulduğu üzere, beden eğitimi ve spor, özellikle Sanayi Devriminin ardından modern devlet yönetimlerinin önemle üzerine eğildikleri bir konu haline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren sporun “eğlence” boyutunun ötesindeki etkileri keşfedilmiş ve böylelikle örgütlü spor, devlet yönetimlerinin de en azından denetim altında tutmaları gereken bir ilgi alanı olarak algılanmış, çoğu zaman ise doğrudan toplumsal dinamiklerin yönlendirilmesi için popüler bir vasıta olarak kullanılmak istenmiştir.

Türkiye’de de Osmanlı yönetimi döneminden başlamak üzere, geniş kitleleri etkileme ve sürükleme kapasitesini haiz olan beden eğitimi ve spora özel bir önem verilmiştir. Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin en büyük hedeflerinden birisi; Türkiye Cumhuriyeti’nin devamını sağlayacak, sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirmektir. Bu nedenle başlangıçtan itibaren beden eğitimi ve spor, kültürel, bilimsel ve tatbiki eğitimin bir parçası ve tamamlayıcısı olarak kurgulanmıştır.

Modern devletlerin oluşumu sürecinde bütün devlet yönetimleri beden terbiyesi ve sporu sosyal politikaların bir parçası olarak kabul etmiş ve ondan toplumun genel sağlık düzeyini korumak, endüstriyel verimini artırmak ve ahlaki anlamda gelişmesini temin ederek, sosyal kontrolü sağlamak için yararlanmayı esas alan faydacı bir yaklaşım sergilemiştir. Türkiye’de modernleşme bağlamında tarihçiler, 1908 veya 1923’ü bir milat olarak görmekte ve bu tarihlerin öncesi ile sonrasını birbirine taban tabana zıt dönemler olarak kavramsallaştırmaktadır. Akın (2004: 222), spor tarihçiliğindeki bu indirgemeci yaklaşımı reddederek, “Fiziki kültür alanı bu şekilde basitçe ayrıştırılamayacak kadar karmaşık tarihsel süreçleri içermiş ve son derece dinamik bir yapı arz etmiştir” demektedir.

İmparatorluk mirasından soyutlanarak yeni bir ideolojik kurgu üzerinde yapılandırılan Cumhuriyet Türkiye’sinde, her ne kadar da Avrupa’daki gelişmelerin izleri kendini göstermişse de, ülkenin kendine özgü özelliklerine bağlı olarak toplumsal

gelişmeler Avrupa'yla tam olarak örtüşmemiştir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, Avrupa'nın modernizmi yaşadığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun sanayileşme düzeyinin geri, nüfusunun çok büyük bir bölümünün kırsal alanda yaşayan bir toplum niteliği sergilemesidir. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir döneminde, ne bölgesel ne İmparatorluk genelinde gerçek anlamda işçi spor örgütlenmesi olmamış, fabrika kulüpleri kurulmamış ve bu kulüpler arasında spor temelli bir mücadele yaşanmamıştır. Bunun tek istisnası 1910 yılında kurulan, bugünkü adı da MKE Ankaragücü olan 'İmâlât-ı Harbiye' kulübüdür (Fişek, 1985: 54).

Dolayısıyla araştırmamızın ana konusu olan işçi sporlarının herhangi bir türevinin, Türk toplum yaşamında görünür bir varlığı söz konusu olmamıştır. Ancak bununla birlikte işçi sporları başta olmak üzere modernizme dair bütün olguların, siyasal ve toplumsal yaşama bir biçimde etki ettiği de muhakkaktır. Bu etkiler araştırılırken Cumhuriyet Döneminin başlangıcını bir milat olarak kabul etmek, toplumsal gerçeklere aykırı olacağından, İmparatorluğun son döneminin de göz önünde tutulması gerekmektedir. Zaten Türk spor tarihi üzerinde çalışma yapan araştırmacıların birçoğu, Cumhuriyet Döneminin beden eğitimi ve spor politikalarının Geç Osmanlı dönemi ile arasında süreklilikler ve benzerlikler olduğunu tespit etmektedir. Bunun farklı düşünülmesi elbette ki olanaksızdır; zira bir yandan Cumhuriyetin kurucu elitleri bir biçimde İmparatorluğun son döneminin de etkin isimlerinden oluşurken, değişime konu olacak toplum da tüm yaşamsal pratiklerini İmparatorluktan devralmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan itibaren hız kazanan Batılılaşma hareketleri çerçevesinde geleneksel sporların uygulama alanları daraltılırken, başını azınlıkların çektiği modern sporlar ön plana çıkmaya başlamıştır. İkinci Meşrutiyetin getirdiği örgütlenme özgürlüğüne paralel olarak da kulüpleşme azınlıkların yanı sıra Türk nüfus arasında da hız kazanmıştır (Özmaden, 1999: 2).

Cumhuriyet öncesi dönemde Türkiye'de yapılan spor etkinlikleri incelendiğinde, bu etkinliklerin genellikle azınlık ve işgalci konumundaki gruplar tarafından çeşitli spor dallarında icra edilmeye başlanmış ve eğitimde batılılaşma çabaları doğrultusunda yurt dışına eğitim amacı ile gönderilen öğrenci ve öğretmenlerin edindiği bilgi, tecrübe, yöntem ve tekniklerle Türk Sporunun temeli atılmaya çalışılmıştır (Yazıcı, 2002: 92).

Batıdan alınan ve aynen uygulamaya koyulan modern sporların on dokuzuncu yüzyıl sonu yirminci yüzyıl başlarında yayılmasında aydınların ve ilk uygulamaya yönelik faaliyetler açısından Türk asıllı olmayan ailelerin (özellikle İngiliz) çabaları inkâr edilemez (Atabeyoğlu, 2003: 2244). *Türk Spor Kurumu Dergisinde* de modern sporları ülkeye getirenlerin yabancılar olduğunu belirten yazılar ve haberler yer almaktadır: Bundan yarım asır kadar evvel modern spor Türkiye’de yavaş yavaş meraklılar bulurken memlekette Sultan Abdülhamit hüküm sürüyordu. İlk spor merakını bir avuç gence aşıl原因an Türkiye’de oturan İngilizlerdir. Türkiye’ye ilk modern spor merakını getiren “Kandilli Kriket Kulübü”nü tesis etmiş olan bankacı Hansons ailesidir. 1880 senesinde kurulan bu kulüpten sonra İngilizlerin Türkiye’ye Ragbi futbolunu da getirdikleri belirtilmektedir (Karaküçük, 1992: 79-86, 101-103).

İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren devletin, beden eğitimi ve sporu bir program çerçevesinde ele almaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde; özellikle İstanbul, İzmir, Selanik gibi liman şehirlerinde, spor müsabakaları, cimnastik festivalleri ve diğer fiziki kültür etkinlikleri düzenlenmeye başlanmıştır (Akın, 2004). Bu müsabaka ve festivaller sayesinde beden eğitimi ve spor sadece okullarla sınırlı kalmayıp, gündelik yaşam pratiklerinin arasına girmeye başlamıştır. Erken Cumhuriyet Döneminde ise, dönemin ideolojisi ve beden eğitimi ve spora yüklediği yeni anlamlar nedeni ile gündelik yaşamdaki etkinliğinin arttığı görülmektedir (Korkmaz, 2007: 77).

Erken Cumhuriyet Döneminde, iktidarın beden eğitimi ve spor alanına doğrudan müdahale ettiği ve bu alanı rejimin temel prensipleri doğrultusunda şekillendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, beden eğitimi ve spor, gündelik yaşamda da bazı devamlılıklar ve kopuşlar göstermektedir. Modern beden eğitimi dersleri Osmanlı İmparatorluğu’nda, ilk olarak 1863 yılında biri sivil üçü askerî olmak üzere dört lisenin ders programına alınmış, 1869 yılında ise tüm orta öğrenim kurumlarında zorunlu hale getirilmiştir (Fişek, 1985).

Geç Osmanlı dönemindeki beden eğitimi ve spor düşüncesini biçimlendiren; beden ve zihin arasındaki karşıtlık ve uyum, ilk ve orta öğretimde fiziki gelişmenin önemi, yaygın spor çeşitlerinin hangilerinin olması gerektiği, cimnastik sistemlerinin karşılaştırılması gibi tartışmaların Erken Cumhuriyet Döneminde de devam ettiği görülmektedir. Bununla birlikte kendisini İmparatorluk gölgesinden kurtarmak ve yeni bir ulus kimliği inşa etmek endişesinde olan Kemalist rejim, özellikle 1930’lu yıllardan

itibaren, tarihsel tartışmalar bağlamında Osmanlı dönemini ‘by-pass’ etme hamlesine girişmiştir. Güneş-Dil teorisinden hareketle pek çok modern sporun yaratıcısının Türkler olduğu iddia edilirken, Osmanlı dönemi hep yok sayılmıştır (Akın, 2004: 65).

Cumhuriyet elitlerinin İmparatorluk mirasını yok saymaya yönelik girişimleri, yeni kurulan rejime toplumsal meşruiyet kazandırma endişesinin doğal bir sonucu olarak açıklanabilir. Günümüzde bu durumun farkında olan araştırmacılar, iki dönemi ele alırken, bir süreklilik bağlamına dikkat çekerek isabet kaydetmektedirler.

Tarih boyunca spor, siyasetin ve ideolojinin bir aracı olarak görülmüştür. Toplum bütünsel olarak dönüştürmeyi ve ideolojik bilinci toplumun tümüne yerleştirmeyi amaç edinen yönetimlerin en etkili silahlarından birini oluşturmuştur. Toplumsal dönüşümü topyekûn olarak sağlamayı amaçlayan faşist yönetimlerin de kullandıkları önemli silahlardan biri spor ve spor organizasyonları olmuştur (Şahin, 2011: 136). Atatürk Türkiye’inde de spora, yeni Türk insanın yaratılmasında önemli roller oynayacak bir araç gözüyle bakılmıştır (Orhan, 2011: 85).

Spor milli kimliklerin inşa edilmesinde ve ulusların modernleşme serüvenlerinde önemli bir yer tutar. Dolayısıyla spor tarihlerinin incelenmesi, ulus devletlerin hangi ilkeler etrafında ve hangi politik argümanlarla inşa edildiklerini, zaman içinde bunların nasıl dönüşüme uğradığını göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye tarihinde beden politikaları ve sporun yeri, geçirdiği dönüşümler, Türkiye modernleşmesinin niteliği ve özgünlükleri konusunda ipuçları vermektedir. Atatürk’ün önderliğinde, kurucu seçkinlerin hem özel, hem de kamusal alanı düzenleme, denetleme ve yeniden üretmeye yönelik politikaları, halktan “vatandaş” a dönüştürülmeye çalışılan Türk insanının boş zamanını da kapsar. Sporun elit düzeyde yapılan bir faaliyet biçimi olarak yine devletin denetiminde örgütlenmesi de bu politikanın uzantısıdır. Resmi söylem alanında, spor kapsamına giren tüm modern spor faaliyetlerinin iki temel anlamı bulunmaktadır. Birincisi, elit sporlar ve sporcular Türkiye’nin uluslararası platformda temsil edilip tanınır hale gelmesini sağlayacaktır. İkincisi, boş zaman faaliyeti olarak spor veya kitle sporları, yine resmi söyleme göre sağlıklı, zinde ve estetik olarak gelişkin bireylerin yetişmesine katkıda bulunacaktır (Cantek ve Yarar, 2009: 202).

Türkiye’deki spor yönetimi siyasal, sosyal ve ekonomik değişimlerden etkilenmiş ve aynı kurumsal yapı içerisinde bile bu tip değişiklikler spor yönetimini de etkilemiştir. Bu etkenler, spor yönetimini, kurumların yasal ve biçimsel değişiklikler ile

değil, devlet yönetiminde meydana gelen ve temeldeki siyasal ve ekonomik değişmeler ışığında incelemeyi kaçınılmaz kılmaktadır (Şahin, 2011: 165).

Türk modernleşmesinin bir proje olarak başlangıcından itibaren Batı'nın egemenliğini kabul ettiğini belirten Aslım (2007: 68-69), Kemalizmin yeni inşa etmek istediği Türk kimliğini de Batılı değerlerle donatmayı arzu ettiğini kaydetmektedir:

Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün deyişiyle "Muasır Medeniyetler" seviyesine yükselmeyi hedefledi ve bu hedefle kendine özgü modernleşmesini uygulamaya koydu. Bu bakımdan, Türk modernitesi yukarıdan empoze edilen bir moderniteyi toptan bir sosyal değişim projesi olarak gören devlet seçkinleri tarafından uygulamaya konulan bir ulus-devlet sürecinin parçasıydı. Kısaca, Türk modernleşmesi bir medeniyet değişim projesiydi. Türk modernleşmesi çerçevesince Batı'ya atfedilen üstün bir değer ve buna paralel olarak her şey, alt konumda görülen Doğu'nun değer sistemleriyle bağdaştırılıyordu. Bu süreçle beraber, Türkler, Avrupalıların bakış açısından hayatı nitelemeye, değerlendirmeye ve görmeye başladılar. Cumhuriyetin modernleşmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası ve sosyal farklılaşmasının reddine dayanıyordu. Türkiye için Batılılaşma ve modernite bir "Medeniyet Değişimi" projesiydi.

Aslım (2007: 70), bu anlayışla yola koyulan Cumhuriyet elitlerinin gerekli toplumsal değişimi sağlamak için devletin otoriter gücünü devreye soktuklarını belirtmektedir:

Şimdi sırada bu genç Cumhuriyete hız ve yön verecek yeni nesilleri yetiştirmek ve hızla sanayi ve bilim çağına uyum sağlayacak yeni insanı şekillendirmeye gelmişti. Bunun cevabı da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten geldi. Cumhuriyetin geleceğine yön verecek yeni nesiller Atatürk'ün "Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur" ifadesiyle kendisine Türk literatüründe yer bulan "ruh ve beden eğitiminin"

birlikteliği ile sağlanabilirdi. Bu kontekste, modern spor eğitimi veren beden eğitimi ve spor okulları açıldı. Bir modernleşme ve Batılılaşma projesi olan Atatürkçü düşünce sistemi, aynı zamanda toplumu tahlil etme ve araştırma zihniyetiniydi. Devletin kuruluşunda yukarıdan aşağıya etkili olan yapı, ilk dönemlerde hayatın tüm veçhesini tamamen devletin kontrolü altına aldı.

Korkmaz (2007: 86) da, erken Cumhuriyet Dönemi ideolojisine bakıldığında, beden eğitimi ve sporun siyasal toplumsallaşma bağlamında önemli bir yer tuttuğunu dile getirmektedir:

Beden eğitimi ve spor devletin, bireyi tanımlamak, toplumu oluşturmak ve düzenlemek adına kullandığı araçlardan birisi konumundadır ve bir memleket davası olarak ele alınmaktadır. Bu dönem de devletin beden eğitimi ve spora farklı anlamlar yüklediği ve modernleşmek adına gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal projelerin bir parçası olarak kabul ettiği görülmektedir.

Ayrıca Korkmaz (2007: 86), spora verilen önemin izlerinin basın yayın politikasından da takip edilebileceğinin altını çizmektedir:

Önceki bölümlerde aktarıldığı gibi, gündelik yaşantının içine kadar yayılmış durumdadır ve dönemin gazetelerine bakıldığında, spor haberlerinin birinci sayfadan verildiği görülmektedir. Devletin modernleşme projesi çerçevesinde tanımlanan ve uygulanan bir alan olmasına rağmen, mimarlık üzerine yayınlanan tek bir dergi (Arkitekt) varken, beden eğitimi ve spor alanında birden fazla dergi yayınlanmıştır:

Spor Alemi (1920-1938), *Türk Spor* (1929-1934), *Olimpiyat* (1931-1934), *Spor Postası* (1934-1936), *Top* (1934-1935), *Türk Spor Kurumu Dergisi* (1936-1938), *Kırmızı-Beyaz* (1937-1948), *Okul-Spor* (1939-1940), *Beden Terbiyesi ve Spor* (1939-1942)

1930’lu yıllarda Türkiye’de beden eğitimi ve sporun siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanılması talepleri ve eğilimi çok daha fazla güç kazanmıştır. Sovyet, Alman ve İtalyan rejimlerindeki totaliter anlayışın elde ettiği geçici başarılar, genç Cumhuriyetin idarecilerine de tesir etmiştir.

Bu çerçevede Bedî (1934: 32), ülkenin devletçilikte başarı kazanması için öncelikli olarak ele alması gereken konunun spor olduğunu belirtmektedir: “Milli rejimimizin devletçilik vasfını programlaştırma işinden bahsederken bugünlerde evvela spor mevzuunda durmamak elden gelmiyor. Türk milli kurtuluş savaşında devletçilik bu hareketin doğrudan doğruya maddi bünyesinden ve tarihi kanunlarından gelen bir şeydir.”

Akın (2004: 36, 38) da, Cumhuriyetin ilk yıllarında beden terbiyesi ve spor politikalarının yeni kurulan devletin modernleşmesi bağlamında ele alınması gerektiğini kaydeder:

Bu sayede, beden eğitimi ve spor politikaları, devletin batılılaşma ve medenileşme hamlesinin bir ürünü ya da devletin dar perspektifli “uyutma” stratejisinin bir versiyonu olarak değil de, modern devletin oluşum sürecinde ortaya çıkmış sosyal politikaların bir bileşeni olarak değerlendirilebilecektir.

... Devletin, nüfusu her bakımdan rasyonel ve etkin bir şekilde yönetmek için müdahale edebildiği ve bu müdahalenin meşru kılındığı bir “sosyal alan”ın ortaya çıkışı, yaklaşık son iki yüzyıllık geçmişi kapsayan ve modernite olarak nitelendirilen bu tarihsel süreci belirleyen temel unsurdur.

Akın (2004: 41), beden politikaları ile modernite ilişkisinin son iki yüzyıl içerisinde gündeme geldiğini aktarır:

..Beden terbiyesi ve spora dair uygulamaları da kapsayan beden politikalarının, “sosyal alan”ın oluşması bağlamında modern devletin oluşumu sürecinin ayrılmaz bir parçası olageldiği söylenebilir. Yeni bir yönetim tarzının doğduğu on dokuzuncu

yüzyıl başlarından itibaren, tek tek bireylerin ve bir bütün olarak nüfusun “beden”i giderek artan bir oranda, onu regüle etmeyi amaçlayan devlet müdahalesinin nesnesi olmuş, beden ve bedene dair politikalar bu bağlamda modern devletin gerçek bir sorunsalı haline gelmiştir.

Modern beden terbiyesi politikalarının hem düzenleyici etkilere sahip hem de disipline edici bir iktidar teknolojisine dönüştüğünü belirten Akın (2004: 41-42), bu politikaların pragmatik amaçlarını dile getirmektedir:

Beden terbiyesi ve çeşitli spor programları, ortaya çıktıkları dönemden beri bir yandan hedefledikleri kitlenin genel sağlık durumunu düzeltmeyi, üretkenliğini düzenlemeyi ve artırmayı, onu direncini ve verimini düşüren zararlı alışkanlıklardan korumayı amaçlamıştır. Öte yandan bu kitleyi oluşturan tek tek bireylerin becerilerini geliştirmeyi, onlara yeni yetenekler kazandırmayı, onları zaman ve mekân bağlamında disipline etmeyi ve bu sayede her türlü iktisadi ve sosyal süreç içinde onlardan alınacak verimi artırmayı hedeflemiştir. Bu yüzden beden terbiyesinin tarihsel ve sosyolojik değeri, gerçek verimliliğin ötesinde, onun bir biyo-iktidar stratejisi olarak kullanılmasında yatar ki bu biyo-iktidar esas olarak uysal ve üretken bedenler yetiştirilmesiyle ilgilidir.

Akın, Cumhuriyet elitlerinin Osmanlıdan tevarüs eden sosyal politika mirasına sahip çıktığını ve bu politikaların 1950’lerin ortalarına kadar aynı doğrultuda devam ettirildiğini kaydeder. Bu dönemde Kemalist yönetici elitin, beden terbiyesi ve sporu, sosyal politikaların ayrılmaz bir parçası olarak kabul ettiğini belirterek, Avrupa’daki gelişmeye paralel olarak bu dönemde Türkiye’de de, beden terbiyesi ve sporun bireysel ve sosyal müdahale mekanizmalarının kesiştiği bir düzlemde geliştiğini belirtir (2004: 43):

Rejimin idarecileri, inkılâbın sağlıklı, becerikli, çalışkan ama aynı zamanda da uysal yeni adamını yaratmadan programatik olarak

planladıkları herhangi bir sosyal ve ekonomik dönüşümü gerçekleştiremeyeceklerinin farkındadır. Kemalist elitin bu dönemde sporun boş zamanı değerlendirme ve eğlence fonksiyonlarından ziyade faydacı (utilitarian) yanını öne çıkarması bu yönde bir kaygıyı yansıtır.

Akın (2004: 43-44), faydacı yaklaşımın hangi alanlarda yapılacak düzenlemeleri kapsadığını da aktarmaktadır:

Beden terbiyesi ve spor politikalarının erken Cumhuriyet yıllarında temel amacı, bütün nüfusun, özellikle de çocuk ve gençlerin salgın hastalıklar, yoksulluk, kötü beslenme ve diğer problemler yüzünden bozulmuş olan sağlığının düzeltilmesidir. Bu yüzden beden terbiyesi ve spor, Kemalist biyo-politikanın önemli bir bileşenidir. Öte yandan beden terbiyesi ve spor ‘yeni adamı’ bireysel olarak biçimlendirmek amacıyla da formüle edilmiştir. Bu çaba erken Cumhuriyet yıllarının iktisadi kalkınma ve sürekli askerî teyakkuz atmosferine son derece uygundur. Beden terbiyesi ve spor politikaları, bireyi bu doğrultuda yeteneklerle donatmayı amaçlamaktadır. Ancak bu süreç aynı zamanda itaatkârlığı geliştirecek sosyal kontrol ve normalizasyon mekanizmalarını da kapsar. Siyasi elitler, erken Cumhuriyet rejiminin sağlıklı, becerikli ve uysal Cumhuriyet yurttaşını yaratmak için beden terbiyesi ve spor alanına doğrudan müdahale etmişler ve bu alanı rejimin temel prensipleri doğrultusunda şekillendirmeye çalışmışlardır.

Akın’a göre erken Cumhuriyet dönemi beden terbiyesi ve spor politikaları siyasi elitlerin tahayyül ettiği “yeni adam”ı yaratma projesinin önemli bir parçasıydı. Beden Terbiyesi Kanunu’nu meclise takdim ederken başvekil Şükrü Kaya bu “yeni adamı” şöyle tanımlamıştır: “Bizim Atatürk rejiminin Kemalist inkılâbının adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafaa eder, neşeli ve ciddi olmaktan ibarettir” (Akt. Akın, 2004: 207).

Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında beden terbiyesi ve sporun “yeni adamı” biçimlendirmek bağlamında oynayacağı rolün üzerinde önemle durulmuş ve spor bireysel bir eğlence aracından daha çok bir sosyal politika unsuru olarak ele alınmıştır. Böylelikle ideolojik bir aygıtı dönüşen beden terbiyesi ve spor, Kemalist yönetici elitin sosyal alana müdahalesini mümkün kılan bir araç haline gelmiştir. Ancak beden terbiyesi alanında da, hıfzıssıhha, temel eğitim gibi diğer sosyal politikalardakine paralel bir biçimde beklenen sonuçlar alınamamıştır (Akın, 2004: 207-208).

Diğer yandan Fişek (1998: 248), Cumhuriyet idaresinin “beden terbiyesi mükellefiyeti” yoluyla sporu en yoğun biçimde denetim altında tuttuğu dönemde bile sporu çok fazla önemsemediğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte Fişek’e göre sporun gönüllü birliklerce, temel örgütlenme birimi ‘kulüp’ olan ‘federatif’ bir yapı içinde yönlendirildiği 1903-1936 dönemi, bir doğal örgütlenme döneminden çok, devletin spora karşı ilgisizliğinin örgütsel-yönetimsel ürünüdür. Bu nedenle Türkiye’de spor yönetiminin tarihi, Türkiye’nin toplumsal, ekonomik, siyasal ve yönetimsel tarihinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla Fişek, beden eğitimi ve sporun siyasal toplumsallaşma açısından önemli bir fonksiyona sahip olmadığını düşünmektedir.

Ayrıca Fişek (1998: 252-253), Cumhuriyet dönemi spor-devlet ilişkisini sporun kendi iç dinamiklerinin belirlemediğini dile getirmektedir:

Türkiye’de spor yönetiminin, kendi özgüçlerinden çok, kimi zaman devletin spora ilgisizliğinden kaynaklanan dolaylı izniyle gönüllü kişi ve kuruluşlarca, kimi zaman toplumdaki siyasal-ekonomik gelişmelere özenilerek devletin kendisince, ama her zaman, devletin gözetiminde, “spor” olgusundan bağımsız genel siyasal-toplumsal-ekonomik etkilerle devinip yönlendirildiği gerçeğini benimsememiz gerekiyor.

3.7.1. Biyo-Politika Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Modernite süreciyle birlikte bedenle ilgili yeni bir bilgi/iktidar alanının geliştiği görülmektedir. Modern iktidar, özellikle yaşam konusu üzerinde odaklanmaktadır. Buradaki asıl amaç ise bedenin kontrol altında tutulmasıdır. Bedenin yönetilmesi, aynı zamanda toplumun da yönetilmesi anlamını taşımaktadır. Modern

dönemde beden, kontrol edilmesi ve yönetilmesi gereken bir araç, bir nesne konumunda yer almaktadır (Yılmaz, 2007: 102). Bu yaklaşım aynı şekilde Türkiye modernleşmesinde de kendisini göstermektedir. Dolayısıyla hem endüstriyel verim hem de ulusal savunma aracı olarak görülen insan bedeninin sağlıklı olması temel önceliktir (Yılmaz, 2007: 31).

Kökleri Eski Yunan'a dayanan ve bedenin idealize edildiği bu anlayışta, güzel birey güçlü ve sağlıklı bireydir, yetkin bireydir. Çirkin bireyler ise, sağlıklı bireylerdir. Güzelin karşıtı olan çirkin, özü gereği olumsuzdur. Çirkinde özden bir yetersizlik, teknik araçlarla sonuç arasında bir uyumsuzluk, biçimsel bir oransızlık ve bir uyumsuzluk vardır (Timuçin, 1993: 151). Ortaçağda bu anlayış Hıristiyanlık felsefesinde kendisini gösterir. Aziz Augustinus'a göre güzellik, üç öz niteliği gerektirmektedir: "İlki, bütünlük veya kusursuzluktur; çünkü eksik şeyler, biçimden yoksundur. Sonra parçalar arasında uygun oran ve uyum gereklidir. Son olarak da açıklık veya görkem" (Eco, 1998: 123).

Yirminci yüzyılda Darwinist felsefenin etkisiyle Hitler, beden üzerine yapılan vurguyu en uç noktalara taşımıştır. Hitler 1937 yılında yaptığı konuşmasında; "Bugün insanoglu, görünüşü ve hassasiyetleri bakımından antik çağa hiçbir zaman olmadığı kadar yakındır. Spor yarışmaları ve gösterileri, milyonlarca genç bedeni güçlendirmekte, belki de binlerce yıldır olmadıkları ve olabileceklerinin düşünülmediği kadar biçimli ve sağlam şekilde bize sunmaktadır" demiştir (Clark, 2004: 91).

Türkiye'de biyo-politik uygulamaların temeli, Cumhuriyet döneminden önce, Osmanlı döneminde atılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu için toprağın yerine nüfusu esas alan yeni yönetim şeklinin yani biyo-iktidarın ortaya çıkışı on dokuzuncu yüzyılın başına denk gelmektedir. Özellikle Sultan İkinci Mahmut döneminde nüfusa yönelik uygulamaların arttığı görülmektedir. Halk sağlığı, eğitim ve sosyal refaha ilişkin alt yapı güçlenmiş ve kapsamlı bir bürokratik yapı ortaya çıkmıştır. Bu süreç Abdülaziz, Abdülmecit ve İkinci Abdülhamit dönemlerinde de güçlenerek devam etmiştir. İttihat ve Terakki hükümetleri döneminde ise, bu yapı içindeki dinsel öğeler elenmiş ve daha milliyetçi bir hal almıştır (Korkmaz, 2007: 97-98).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, biyo-iktidar daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, hem bireylerin hem de nüfusun etkili ve verimli bir şekilde yönetilmesi iktidarın ana hedeflerinden birisi olmuştur. Yeni, modern devletin oluşum

sürecinde, tek tek bireylerin ve bir bütün olarak nüfusun bedeni onu verimli hale getirmeyi amaçlayan iktidar için önem kazanmıştır. Milli fayda, halk sağlığı, doğurganlık, uzun ve kaliteli bir ömür Erken Cumhuriyet Dönemi hükümetlerinin en önemli gündem maddelerini oluşturmuştur (Korkmaz, 2007: 98).

Erken Cumhuriyet Döneminde, halk sağlığına yapılan vurgu, dönemin birçok ülkesindeki gelişmelerle paraleldir. Bu dönemde birçok ülkede rejimler, bedensel yaşam alanlarına doğrudan müdahil olarak, zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklı bireyler yetiştirmeyi, böylelikle vatandaşlarını itaatkâr ve üretken kılmayı arzulamıştır.

Kemalist rejimin de oluşturmaya çalıştığı, sağlıklı, itaatkâr, kurucu ilke ve inkılâplara bağlı, eşit ve imtiyazsız bir toplum oluşturmak ve böylelikle ulusal kimliği perçinlemektir.

Erken Cumhuriyet Döneminde kentsel planlama “halk sağlığı” projelerinin bir bileşeni ve gereği olarak görülmektedir. Sağlıklı kent, bireylerin ve dolayısıyla toplumun sağlıklılaştırılmasına yardımcı olurken, sağlıklı bireylerin üretecekleri modern yaşam da ancak sağlıklı bir mekânsal organizasyonla gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla diğer kentlere öncülük etmesi düşünülen Ankara’da “devlet ideolojisini kamu binaları, kurumları ve kentsel alanların sağlıklı işleyen ilişkisiyle sergileyecek” bir başkent olarak planlanmıştır. Mimarlık ise, bu dönemde sağlıklı birey, sağlıklı toplum ve sağlıklı kentlerden oluşacak, ulus devlet yaratma projesinin en belirgin göstergesi haline gelmiştir (Korkmaz, 2007: 105-106). Bu durum Atatürk’ün şu sözleriyle daha da belirginleşmektedir: “Her ulus çocuklarının sıhhatli ve gürbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sıhhi şartlarını temin etmek, devlet halinde bulunan siyasi teşekküllerin en birinci görevidir”.

1927 yılında Ankara’nın imar planı için açılan uluslar arası yarışma modern ve sağlıklı kentler yaratma projesinin bir uzantısıdır. Böylelikle mimarlık da biyo-politika sürecinin bir başka boyutu olarak yorumlanmış ve bu dönemde özellikle Alman mimarlardan yararlanılmıştır. Ankara’da belediyenin imar planı içine stadyumun da eklenmesinin nedeni, Cumhuriyet ideolojisinin beden eğitimi ve spora dolayısıyla da spor yapı ve alanlarına yüklediği anlamlardır. Spor yapı ve alanları, oluşturulmaya çalışılan modern ve sağlıklı kent imajının temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Beden eğitimi ve sporun halk sağlığı açısından önem kazanmasını sağlayan temel etken sağlık anlayışındaki dönüşümdür. Sağlık, artık yalnızca hastalık veya zayıflık halinin

yokluğuyla tanımlanmaktan çıkıp, aynı zamanda hem bedenen hem de zihnen tam bir “afiyette olma” durumu olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu dönüşüm, geleneksel tıbbın o güne kadar geliştirdiği bütün temel yöntemlerin gerçekliklerinin sorgulanmasına ve sağlığın restorasyonuna ilişkin yeni metotların geliştirilmesine yol açmıştır. Bu süreçte, beden eğitimi ve sporun hem bireyin hem de nüfusun sağlığının hesaplı bir şekilde restore edilmesindeki katkısı anlaşılınca, özellikle fiziki egzersizler hem siyasi hem de aydın kesim tarafından kabul görmeye başlamıştır. Erken Cumhuriyet siyasi elitleri de, beden terbiyesi ve sporu halk sağlığı politikalarına eklemişlerdir (Korkmaz, 2007: 106-107).

Beden eğitimi ve spor hem bireyin hem de nüfusun sağlığını hesaplı bir şekilde restore ettiği için kabul görmüş ve sağlık politikalarına eklenmiştir. Gazetelerde çeşitli egzersizler hareketleri yayınlanarak, bu hareketlerin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkisi vurgulanmıştır. Bu gelişmeler, spor yapı ve alanlarının da sağlıklı bireylerin yetiştirildiği yerler olarak önem kazanmasına ve hatta hastanelerle bir tutulmasına neden olmuştur (Korkmaz, 2007: 107-108).

“Devletin ya da komünlerin, gençlerin sıhhatini korumak için yapacakları her türlü masraflar muhakkak bir ekonomidir. Bu meyanda spor yerlerini de saymalı ve spor yerlerinin hastanelerin en büyük rakibi olduğunu unutmamalıdır” (Mimar Topçubaşı Cemil, 1938, Akt. Korkmaz, 2007: 108).

Sağlık politikaları bağlamında spor tesislerine hamledilen önemi en çarpıcı biçimde ortaya koyan satırlar *Türk Spor* gazetesinde yayınlanmıştır: “Evet hastane yapalım fakat bir tek stad yapmayalım mı? Biz diyoruz ki hasta olmayalım. Hasta olmamak için göğsümüzü, azamızı, kafamızı sağlamlaştıralım. Bunun için bir tek stad yapalım. Evet, hastaneden evvel stad lazım” (*Türk Spor*, 27 Kasım 1930).

Foucault’a göre iktidar, bayramların yoğunluğu, duyumsal yakınlık, gösteri ile kamusal hayata egemen olmaktadır. Bu tür gösterilerde toplum yeniden güç kazanmakta ve bir an için tek bir büyük beden haline dönüşmektedir. Tiyatroların, stadyumların mimarisi de buna olanak sağlamaktadır. Aslında bu tür mekânlarda, izlenen sahnede sergilenen değil, sahne etrafına toplanan kalabalıktır. Modern toplum, gösteri değil gözetim toplumdur. Bu tür büyük insan kalabalıklarını bir arada tutmaya yönelik binalar, devletin toplumsal hayatın bütün ayrıntılarına ve bütün ilişkilerine her gün daha da artan bir şekilde müdahale etmesine aracılık etmektedir. Foucault’a göre:

“Sandığımızdan çok daha az Yunanlıyız. Ne tiyatro basamaklarının ne de sahnenin üzerindeyiz; bizzat yönlendirdiğimiz -çünkü onun bir çarkıyız- onun iktidar etkileri tarafından kuşatılmış olarak, Panopticon makinesinin içindeyiz” (Foucault, 2006, Akt. Korkmaz, 2007: 113-114). Bu açıdan bakıldığında, stadyum sağlıklı ve güçlü birey imajının idealize edilerek halka benimsetilmesinde de önemli bir araç konumunda olduğu gibi, toplumsal kontrolü temin açısından da etkili bir araçtır.

Korkmaz (2007: 117-118), Stadyumun biyo-politika açısından sahip olduğu sembolik anlamları aşağıdaki cümlelerle dile getirmektedir:

Ankara 19 Mayıs Stadyumu, hem sağlıklı ve güçlü nesiller yetiştirilmesinde hem de düzenlenen spor müsabakaları, bayram kutlamaları aracılığıyla sağlıklı ve güçlü birey imajının idealize edilerek halka benimsetilmesinde önemli bir araç konumundadır. Stadyum tribünlerde oturanlara saha üzerinde olup biteni seyretme imkânı verirken, iktidara da stadyumda toplanan insanları gözetim altında tutma imkânı vermektedir.

Dolayısıyla stadyumlar da, sağlıklı ve güçlü nesillerin yetiştirildiği ve bedensel eğitimin yapıldığı okullar olarak algılanmıştır. “Bizim gençliklerimiz için stadyomlar, mektepler kadar mühimdirler. Biz zekâ terbiyesinin fiil ve hareket hassalarıyla tamamlanmasına, bildiğimiz ve düşündüğümüz kadar yapmağa muhtacız.” (Atay, 1936, Akt. Korkmaz, 2007: 62).

Başbakan İnönü’nün stadyumun açılışında yaptığı konuşma, spor tesislerine hamledilen önemi ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. İnönü, konuşmasında stadyumu bir okul gibi değerlendirdiklerini ve her yerde kurmaya çalışacaklarını belirtmektedir; “Türkiye’yi idare edenler, stadyomu en kıymetli mekteb gibi her yerde kurmaya çalışacaklardır. Türkiye’nin istikbalini idare edecek olan genç nesil, açık havada açık meydanlarda yetişecektir” (İnönü, 1936, Akt. Korkmaz, 2007: 62).

Atatürk’ün “Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur”, sözünü şiar edinen kurucu seçkinler, Tarcan’ın öncülüğünde spor aracılığıyla sağlıklı, güzel ve zinde bir nesil yetiştirilmesi için seferber olmuştur. Cumhuriyetin kurucu seçkinlerinden Falih Rıfkı Atay, *Roman* adlı kitabında, Cumhuriyet rejiminin beden terbiyesi ile medeniyet

arasında kurduğu ilişkiyi özetlemekte ve bu seferberliğin zorluklarına gönderme yapmaktadır. Atay'ın atıfta bulunduğu Avrupa başkentleri, idealleştirilmiş, kusursuz insanlarıyla, beslenme bozukluğundan mustarip ve vücudu geliştirecek sporlardan habersiz Türk insanına örnek gösterilmektedir: “Tenasüp davasını sokakta kazanalım. Eciş bücüş bir sürü kadın erkek; bohça gibi karınlar, yağdanlık gibi gerdanlar, paytak bacaklar, soluk yüzler... Bir de Paris sokağını, Berlin bulvarını, Stokholm caddesini göz önüne getiriniz. Selim Sırrı, yirmi senedir cüce uzatmağa, kambur yassılamağa çalışıyor.” (Akt. Cantek ve Yarar, 2009: 206).

Cumhuriyet döneminin beden politikalarını anlamak için Selim Sırrı Tarcan'ın yazdıklarını göz önüne almak gerekir. Tarcan, bir makalesinde, bedeni, makine metaforu ile karşılamakta ve bedenin bakımının önemine dikkat çekmektedir; “...Vücudumuz işlemek için yaratılmış bir makinedir. Onu usul-u tahtında işletmek ve sıhhatli, biçimli, kuvvetli, meşakkate mütehammil bir hale koymak lazımdır.” (Selim Sırrı, 1928: 146, Akt. Çapan, 1999: 107). Burada bedenin kuvvetli ve sağlıklı olmasının yanı sıra biçimli olmasının da vurgulanması önemlidir. Nitekim bir başka makalesinde aynı noktaya değinen Selim Sırrı; “Beden terbiyesinden beklenen faydalardan bir tanesi de vücut güzelliğidir. Hiç şüphe yok ki güzel ve mütenasip vücutlar devamlı bir çalışma sayesinde elde edilmiştir” demiştir (Selim Sırrı, 1932: 143, Akt. Çapan, 1999: 94).

Selim Sırrı'nın biyo-politika konusuna yaklaşımı bireysel değil kolektiftir. Ona göre; “...Ferdin zayıflığı, umumun mukavemetini sarsar. Hasta, miskin, uyusuk, tembel olanların bu durumu şahsi değildir. Onların çürüklüğünden bütün nesil zarar görür. Zayıflığın cinayet telakki edilmesinin sebebi budur. Nesli inkırazdan kurtarmak istiyorsan, terbiye-i bedeniyyeye dört elle sarılın. Bunu vatan için milli bir vazife telakki et... Hasta bir vücudun dimağı da hastadır” demiştir (Selim Sırrı, 1926: 4, Akt. Çapan, 1999: 93). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere henüz Nazizmin etkili olmadığı bir dönemde bile Türk sporunun kanaat önderlerinden olan Selim Sırrı, beden politikalarını ileri derecede siyasal bir yaklaşımla ele almakta ve ideolojik bir çerçevede kurgulamaktadır.

Selim Sırrı'nın sonraki yıllarda da söylemi aynı düzlemde devam etmiştir:

“Cimnastik yalnız çocuklara veya gençlere değil, kadın, erkek, herkese gıda kadar lazımdır...” (Selim Sırrı, 1926: 28, Akt. Çapan, 1999: 97).

“Hareket tıpkı doktorların hastalarına verdiği deva gibidir...” (Selim Sırrı, 1932: 1, Akt. Çapan, 1999: 95).

“Spor alkış toplamak, mükâfat almak için değil, çok yaşamak ve sağlam olmak, bir işe yaramak, tuttuğunu koparmak, için muhtaç olduğu bir gıda veya devadır...” (Selim Sırrı, 1935: 67, Akt. Çapan, 1999: 100).

“Spor, sağlık, uzun ömür, ırkın güzelleşmesi, insan neslinin ıslahı, fert ve toplumun uyum ve mutluluğunu olumlu yönde etkiler...” (Selim Sırrı, 1943: 19, Akt. Çapan, 1999: 102).

Cantek ve Yarar (2009: 206-207), beden politikaları bağlamında önemli bir başka konuyu tartışmaya açarak, erken Cumhuriyet dönemi beden politikalarının toplumun geleneksel değerleri ve İslami kimliği ile ters düştüğünü ortaya koyar:

Foucault’un terimleriyle yorumlayacak olursak, spor Cumhuriyetin kurucu seçkinlerinin moral değerlerinin ve kendilik etiğinin inşası sürecine katkıda bulunan bir unsurdur. Modern sporların başlangıçta üst sınıfların uhdesinde olmasının temel gerekçelerinden biri, bedenün fiziksel zorlamalar ve kurallarla terbiye edilmesi ediminin İslam ve Anadolu kültürüyle beslenen geleneksel ahlaka ters düşmesi, alışıldık bir şey olmamasıyla açıklanabilir. Bunun yanında, yarı çıplak vücutların izleyicinin bakışına sunulması, rekabetin öne çıkması yine aynı nedenlerle yadırgatıcı bulunmuştur. İslam dininde beden, ön planda olmaması, örtülerin ardına saklanması gereken bir “ten kafesi”dir. Arzulayan/arzulanan, donanan, teşhir edilen, güzelleştirilen beden, müminleri bu dünyanın hazlarına sürükleyebilir. Sporun ilk kez Levantenlerin ilgi alanına girmesinin sebeplerinden biri İslam dininin bedene yaklaşımı olabilir. Modern sporları yapabilmek için gerekli temel donanımların, yani araç-gereç, eğitmen, kıyafet, mekân ve benzerinin tedarik edilmesinin önemli ölçüde harcama yapılmasını gerektirmesi de üst sınıfların ve Levantenlerin bu işte öncü olmasını beraberinde getirmiştir. Geleneğin ve dinin baskılarından bir ölçüde de olsa kurtulmak, batıya yaklaşmak isteyen varlıklı Müslüman kesim de beden terbiyesi ve sporun

aracılığından faydalanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde bazı spor branşları üst sınıftan ve/veya gayrimüslim kadınların rağbet gösterdikleri veya “seçkin spor dalları” olarak nitelendiği için alt sınıftan kadınları dışlayan branşlardır.

Bu dönemin beden politikalarını en iyi yansıtan araçlar şüphesiz dönemin yayın organlarıdır. Bunlardan bir tanesi de 1929 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan *Yaşam Yolu* dergisidir. Derginin yayın politikası Batılılaşmanın etkisiyle iki unsur üzerine inşa edilmişti: Milliyetçilik ve Sağlık Politikaları. Bu derginin yayınlarında sağlığa sadece bireysel ve bedensel bir olay olarak bakılmamış, toplumun dönüştürülmesinde kullanılan kamusal ve siyasal bir konu olarak yaklaşmıştır. Özellikle 1930’lu yıllar boyunca derginin yayınında çok sade bir dil ve anlaşılabilir metinler kullanılmak suretiyle tüm halka ulaşılmaya çalışılmış ve yayın politikası halkın devletin ideolojisi çerçevesinde fikri dönüşümünü sağlayacak bir temele oturtulmuştur. Bu dergi, erken Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin sağlık politikalarını, bulaşıcı hastalıkları engellemek ve hijyen bilincini geliştirmek için uygulanan toplumsal çalışmaları, doğal yaşam ve bedensel etkinliklerin ön plana çıkarılmasını, insan bedeninin ideal formunun ön plana çıkarıldığı anlayışı, dolayısıyla dönemin biyo-politik yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Ancak 1940’lı yıllardan itibaren derginin yayın çizgisi değişmiş ve daha teknik ifadeleri içeren bir sağlık yayınına dönüşmüştür (İlikan, 2006: 162-165).

Aynı şekilde 1926 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) bünyesinde çıkartılmaya başlayan *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi* tam da Mustafa Kemal’in istediği nitelikte bir yayın politikası sergilemektedir. Milletlerin hayatını ticarete, sanayiye, ziraata ve askerliğe bağlayan dergi, bu anlamda ülkenin geleceğinde her alanda söz sahibi olacak çocukların hastalıklı ve bakımsız olmaması gerektiğinin altını çizerek onun için bunların belli bir siyaset dâhilinde yetiştirilmeleri gerektiğini savunmaktadır (Konar, 2003, Akt. Şahin, 2011: 114).

1930’lu yıllarda yazılan diğer birçok yazıda beden eğitimi ve spor doğrudan sağlık konusu ile birlikte ele alınmıştır. *Türk Spor* dergisinde yayınlanan bir makalede, hastaneden önce stadyum yapılması gerektiği belirtilerek, “... biz diyoruz ki hasta

olmayalım. Hasta olmamak için göğsümüzü, azamızı, kafamızı sağlamlaştıralım. Evet, hastaneden evvel stat lazım” (*Türk Spor*, 1930: 3).

Sporun sağlık değerine yapılan vurgu 1930’lu yılların ortasından itibaren daha da güçlenmiş ve özellikle TSK döneminde bu vurgu kurumsal bir nitelik kazanmıştır. TSK Genel Merkez Heyeti içerisinde bir Sağlık Enspektörü, Genel Merkez organları arasında da Sağlık Bürosu’na yer verilmiştir. Bu dönemde spor-sağlık ilişkileri konusunda yayınların da arttığına tanık oluyoruz (Fişek, 1998: 379).

Genç Cumhuriyetin bu erken dönemlerinde bu yöndeki çalışmalar uygulamaya konularak toplumsal bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çabalar bireysel yaşamın en özel alanlarına kadar sirayet etmiştir. Sözelimi, Prof. Dr. Fahrettin Gökay, CHP konferanslar serisi içinde, “İrk Hıfzıssıhhasında İrsiyetin Rolü ve Nesli Tereddiden Korumanın Çareleri” başlıklı çalışmasında, “kendisinden sonra dünyaya mesut bir nesil getirmek ve bu suretle mensup olduğu cemiyetin bedenen ve ruhen sağlam unsurlarla takviye etmek düşünen her fert için en necip ve en tabii ülküdür. Evlenirken en kıymetli servet olarak ruh, beden sıhhati aramak suretiyle Türk cemiyetine nesilden nesile en kıymetli miras olarak zinde çocuklar hediye etmek milli bir görevdir” demiştir (Maksudyan, 2005, Akt. Şahin, 2011: 114). Görüldüğü gibi dönemin biyo-politikaları evlilikte yapılacak tercihleri dahi belirleyici bir nitelikte düşünülmüş ve sağlıklı çocuklara sahip olmak milli bir görev olarak kabul edilmiştir.

Bu politik bağlam çerçevesinde, Türklerin tarihte tüm milletlerden daha üstün medeniyetler kurduğu tezi öne sürülmüş ve bizzat Atatürk’ün önderliğinde Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorileri geliştirilmiştir. Böylelikle modern anlamıyla sporun Orta Asya’dan beri Türklerin bir uğraşısı olduğu ve birçok modern sporun (Futbol, Polo, gibi) yaratıcısının Türkler olduğu öne sürülmüştür. Akın (2004: 25), “Antropolojinin ve arkeolojinin, her insan topluluğunda bugünkü modern sporları andıran bedeni faaliyetlerin mevcut olduğunu gösteren kanıtları göz ardı eden bu yaklaşımın ürünleri, Türklerin her zaman atletik bir millet olduğunu tarihsel olarak ispatlamak derdindedir” diyerek, biyo-politika anlayışının vardığı ırkçı boyutlara dikkat çekmekte ve bu durumun spora özgü bir durum olmadığının altını çizmektedir: “Aslında bu teoriler, toplumun tüm yaşamsal alanlarında olduğu gibi sporda da Orta Asya’daki Türk Medeniyetleri ile Kemalist rejim arasındaki tarihsel devamlılık ilişkisinin ve Osmanlı

geçmişini yok sayan ideolojik kurguyu sürdürme hamlesinin devamıdır” (Akın, 2004: 65).

Özellikle 1930’lu yıllardan itibaren ülkede pekişen Kemalist hegemonya, milli fayda, halk sağlığı, doğurganlık, uzun ve kaliteli ömür gibi söylemleri ön plana çıkarmıştır. Kemalistler, nüfusun sağlıklı olmasının sadece askerî açıdan değil, verimlilik bağlamında ekonomik açıdan da gerekli olduğuna inanmıştır. 1930 yılında çıkan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’yla birlikte tedavcilikten sıhhiyeciliğe doğru bir dönüşüm başlamıştır. Böylelikle hastalanan vatandaşların tedavisinden daha ziyade vatandaşların sağlığının korunması öncelikli bir devlet politikası olmuştur. Buna paralel olarak CHP’nin 1931 ve 1935 programlarında, Kemalistlerin halk sağlığı politikalarının koruyucu (prophylactic) ve doğumu teşvik edici (pronatalist) yanlarına öncelikli olarak vurgu yapılmıştır (Akın, 2004: 89-91).

3.7.2. Militer Bir Araç Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Beden politikalarının sağlık vurgusunun bir boyutu verimlilik iken, diğer boyutu da askerî anlamda hazırlıklı olmaktır. Savaştan çıkan bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de toplumun savaşa hazırlıklı olması açısından beden eğitimi ve spora büyük bir önem atfedilmiştir. Yeni kurulan modern Türkiye Cumhuriyeti’nin bireylerinin bedenlen kuvvetli ve çevik olmak zorunda oldukları düşünülmüştür. Aksi halde ülke savunmasını yapacak dinamik bir güç bulunmayacaktır (Dever, 2010: 268).

Savaşa hazırlık için sağlıklı bir toplum oluşturma konusuna yapılan vurgu Cumhuriyet dönemi ile birlikte gündeme gelmemiştir. Aksine İmparatorluk döneminden itibaren beden eğitimi ve spor, genel olarak militer bir bağlamda ele alınmış, kurulan teşkilatlar da öncelikli olarak halkın yurt savunmasına hazırlanmasını temel amaç olarak benimsemiştir.

Özmeden (1999: 34), Osmanlı Devleti’nin yıkılışı sürecinde devamlı bir askerî ortam içerisinde bulunduğunu ve bu nedenle cemiyetler ve dernekler hangi amaçlarla kurulursa kurulsunlar hep siyasi ve askerî bir çaba içerisinde olduklarını dile getirir:

...Osmanlının sürekli savaş ortamında kan ve barut kokan yılları paramiliter örgütlere uygun bir ortam yaratmıştır. Bu iklim içerisinde beden terbiyesi, spor ve izciliğin de paramiliter bir

görünüm kazandığı görülmektedir. Bu faaliyetler Avrupa'daki örnekleri gibi gençleri askerliğe hazır hale getirmek, sivil hatta yarı resmi üniformalı bir gizli güç oluşturmak gibi gizli amaçlar çerçevesinde yapılmıştır. Ancak bu faaliyetlerin gerçek amaçlarına uygun yapılmasını savunanlar ve uygulayanların da küçümsenemeyecek boyutlarda olduğu bilinmektedir.

Özmaden (1999: 2), savaş sonrası Türk toplumunun inşası sürecinde beden eğitimi ve spordan askerî bir hazırlık vasıtası olarak yararlanılmasının benimsendiğini kaydeder:

...Özellikle Balkan Savaşlarındaki başarısızlığın en önemli nedenlerinden birisi olarak uzun zamanlar sportif faaliyetlerde bulunma anlayışından uzaklaşmış Türk gençliğinin fiziksel ve ruhsal zayıflığının gösterilmesi, Beden Eğitimi ve Sporun fonksiyonlarından yararlanma düşüncesini yeniden gündeme getirmiştir. Bu vesile ile beden eğitimi, spor ve izciliğin ön planda tutulduğu çeşitli sivil ve askerî dernekler kurularak, gerek toplumsal dinamizmin artırılması, gerekse gençlerin askerlik öncesi askerliğe hazırlanması amaçlanmıştır.

1916 yılında Genç Almanya Teşkilatı'nın bir benzeri olarak kurulan, Osmanlı Genç Dernekleri, Harbiye Nezaretine bağlı 12-17 yaş arası gençlerden oluşan "Gürbüz Derneği" ve 17 ve üstü yaştaki gençlerden oluşan "Dinç Derneği"nden oluşmakta olup, gerek müslim gerekse gayri-müslim tüm gençlerin askerlik görevine kadar bu derneklere katılması zorunlu tutulmuştur. Genç Derneklerinin verdiği eğitim, izci eğitimlerinin bir askerî versiyonu görünümündeydi. Genç Dernekleri, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İttihat ve Terakki yönetimiyle birlikte fonksiyonunu yitirmiştir. Ancak, Nisan 1920'de Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliğine bağlı bir Müfettiş-i Umumi Miralay tarafından yazılan bir raporda; yeni kurulacak hükümetin Genç Derneklerini yeniden kurması ve teşvik etmesinin önemi anlatılarak, bu derneklerin İzcilik çalışmaları için gerekli olduğu ve savaştan önce kara ordusu

bulunmayan birçok ülkenin izci örgütleri sayesinde çok kısa sürede etkili ordular kurduklarının altı çizilmektedir (Karaküçük, 1999: 10, 26-27).

İttihatçı kadroların kurulmasına önderlik ettiği beden eğitimi, cimmastik, spor, izcilik, gençlik türü teşkilatların oluşturulmasında “millet-i müsellaha” anlayışının büyük bir etkisi olmuştur. Özellikle Balkan Savaşlarının toplum içerisinde uyandırdığı derin üzüntü ve yenilmişlik hisleri, militer tonu baskın örgütlenmelere gidilmesini hızlandırmıştır. Böylelikle beden terbiyesinin örgün eğitimin de bir parçası olması gerekliliği ortaya çıkarken, öğrencilerin de henüz okul içerisinde bir asker niteliğinde eğitiminin sağlanması planlanmıştır. (Akın, 2004: 133).

İttihatçı kadroların talebiyle Ethem Nejad tarafından hazırlanan raporda konunun ele alınış biçimi yansıtılmaktadır (Akın, 2004: 133):

Şimdi millet istemelidir ki, iptidai, rüşdi, idadi, darulmuallimin, darulfünun, ... özel, resmi her okulda ‘Terbiye-i Bedeniyye ve Askeriye’ talimi mecbur ve her dersten daha çok öneme sahip olsun. Güney Amerika’da bilmem ne devletinin dağlarını sayamayan bir çocuk sınıfı geçmeli, fakat terbiye-i bedeniyyeden altı numaradan aşağı not alan bir çocuk sınıfı geçmemelidir... Çocuklarımız daha okuldayken asker olmalı. Askere elverişli eğitilmeli. Kin ve intikam duygularıyla beslenmelidir. Bütün millet kin ve intikam duygularıyla yaşayan bir millet olmalıdır.

Osmanlı’da keşşafılık (izcilik) teşkilatının kurulması ve İttihatçı kadrolarca sahiplenilmesinin altında da aynı duygular yatmaktadır. Özmeden (1999: 33) de, İkinci Meşrutiyetin ardından Osmanlıda hızlı bir biçimde yaygınlaşan izciliğin temel olarak askerî motifler ön planda tutularak yapıldığını vurgulamıştır.

İttihat Terakki’nin önde gelen bütün önemli isimleri İzcilik teşkilatına destek vererek, içerisinde yer almıştır. Örneğin Enver Paşa izcilik teşkilatının başbuğu olmuştur. Ancak İttihatçı kadrolar kısa sürede bu teşkilattan bekledikleri verimi alamamış, bunun üzerine daha kapsamlı bir teşkilat olarak 1914 tarihinde Osmanlı Güç Derneklerini kurmuştur. Bu dernekler örgün eğitim kurumları ile paralel çalışmaya başlamış ve tüm öğrencilere üyelik zorunlu kılınmıştır. Derneğin faaliyetleri arasında

cimnastik, tabanca ve tüfek kullanımı, topografya, savaş haritaları, hijyen, vücut bakımı ve diğer savaş silahları hakkında genel eğitim bulunuyordu. İttihatçı yönetim kadroları bu teşkilatın önemi üzerinde durduğundan, teşkilatı kısa bir süre sonra yeniden yapılandırmak için ismini Osmanlı Genç Dernekleri olarak değiştirmiş ve 12-17 yaş arasındaki çocuklar için Gürbüz Dernekleri, gençler içinse Dinç Dernekleri oluşturulmuştur. Bütün çocuk ve gençlerin bu derneklere ve derneklerin eğitim ve idmanlarına katılmaları zorunlu kılınmıştır (Özmaden, 1999).

Genç Dernekleri'nin başta Alman örnekleri olmak üzere Kıta Avrupasının gençlik teşkilatlarıyla mukayese edilebilecek bir yapılanmaya sahip olduğu belirten Akın (2004: 137), bu teşkilatlanmanın aynı zamanda İttihatçı kadroların fiziki kültür modelini ortaya koyduğunu belirtir:

Bu model, kolektif hijyen ve beden sağlığından, düzeltici ve beceri kazandırıcı fiziki egzersizlerden, askerî eğitimlerden ve milliyetçi bir söylem etrafında örülen kuvvetli moral regülasyon öğelerinden müteşekkildir. ... aynı prensiplere sahip bir beden terbiyesi modeli ilerleyen yıllarda Kemalistler tarafından da benimsenerek uygulanmaya çalışılacaktır.

Görüldüğü gibi Erken Cumhuriyet döneminde de beden eğitimi ve spora bakış, İttihatçı anlayıştaki ile paralellik gösterir. Milleti topyekûn savaşa hazırlamak için militarist unsurları bünyesinde barındıran beden eğitimi en etkili araç olarak görülmüştür. Akın'a (2004: 142) göre, "millet-i müsellaha fikri açısından bakıldığında geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemleri arasında, para-militer teşkilatlanma anlayışının üzerine inşa edildiği fikri bir süreklilik düzlemi teşkil etmiştir".

Bu anlayış, Kemalist elitin 1926 yılından itibaren liselerde ve öğretmen okullarında son iki sınıfta on beş günde bir yapılmak üzere bir saatlik askerlik dersleri koymalarına ve yılsonunda da 15 günlük bir kampa alınmalarına neden olmuştur. 1935'ten itibaren ise bütün okullarda ikişer saatlik askerlik dersi zorunlu kılınmıştır. Yine bu dönemde üniversitelerle muadili okullarda 180 saatlik askerlik dersi ve 15 günlük kamp mükellefiyet kapsamına alınmıştır. Yılsonu kampları tamamıyla askerî bir eğitim niteliği taşıyordu. Ayrıca, Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'nün

beden terbiyesi şubesinin bütün sınıflarında teorik ve uygulamalı askerlik derslerine yer verilmiştir. Yine 1937 yılında Maarif Vekâletince çıkarılan 3235 sayılı kanunla oluşturulan Seferberlik Direktörlüğü de askerlik dersleri ve kamplarının geliştirilmesi ve öğretmenlerle öğrencilerin askerlik işlerinin koordinasyonu ile görevlendirilmişti (Akın, 143-145, 154).

Akın (2004: 145-147), Başbakanlık arşivlerinde bulunan 2 Nisan 1924 tarihli bir belgede Genç Dernekleri'nin yeniden kurulmasıyla ilgili önerilerin yer aldığını ve Türkiye Genç Dernekleri projesinin geniş çevrelerde tartışıldığını kaydetmekte, ancak bu projenin neden uygulanmadığına dair kesin bir bilgi bulunmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte, bu dönemde Türk eğitim sisteminin reformu için Türkiye'de bulunan ünlü pedagog John Dewey'in para-militer örgütlenmelere sıcak bakmamasının etkili olmuş olabileceğini kaydetmektedir.

Ancak militer amaçlı ulusal bir gençlik teşkilatı kurulması projesi rejiminin otoriterleştiği 1930'lu yıllarda tekrar gündeme gelmiştir. 23 Nisan 1930'da Türk Ocakları Merkez Binasının açılışında konuşan Hamdullah Suphi, Bolşeviklerin, faşistlerin, sokolların, hatta YMCA'ların örgütlenmelerinden övgüyle bahsetmiş ve benzeri bir örgütün Türkiye'de kurulmasının gerekliliğini anlatmıştır. Özellikle Halk Evlerinin açılmasında sokol teşkilatından ilham alındığı söylenmiştir. Dönemin önde gelen fikir adamları ve yazarlarının görüşleri üzerinde durulduğunda, sosyalist ve faşist ülkelerdeki gençlik teşkilatlarının her zaman inceleme konusu olduğu ve benzeri bir teşkilatlanmanın kurulmasının zaruretinden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Akın (2004: 150), Kemalistler için beden eğitimi ve spor ile gençlik teşkilatlarının aynı madalyonun iki yüzü olarak görüldüğünün altını çizer.

1930'lu yıllarda başta futbol olmak üzere bazı sporların dışlanması, militer bir bağlamda spora hamledilen yararlılık özelliği ile ilgilidir. Bu nedendir ki havacılık, dağcılık, yüzme ve atıcılık, Türk sporunun temel dört unsuru olarak ele alınmıştır. Özellikle atıcılık sporu ile ilgili yapılan tartışmalar millet-i müsellaha fikri ile sporun ne kadar iç içe geçtiğinin en önemli göstergesidir (Akın, 2004: 156). Nitekim 1938 yılında çıkarılan BTGM Kanunu ile bu fikir en somut bir biçimde düzenlenip yasal bir çerçevede ortaya konulmuş ve millet-i müsellaha anlayışı, beden terbiyesi mükellefiyeti olarak kendisini göstermiştir.

Yine aynı çerçevede kulüplerden beklentiler de değişmiştir. BTGM Genel Müdürü Cemil Taner, “Kulüp idareleri gençlik ordusunun birer kumandanıdır. Önce zevk için kurulmuş olan kulüpleri bundan sonra yurt için faydalı olacak bir şekle sokmak istiyoruz..” diyerek kulüplerden beklentileri tamamıyla militer bir dil çerçevesinde ortaya koymuştur (Akt. Akın, 2004: 163).

1936 yılında yapılan 19 Mayıs kutlamalarında bir konuşma yapan Türk Spor Kurumu Umumi Kâtibi Nizamettin Bey, sporun bir yurt koruması olduğunu, Türk sporunun kurtuluş ve ilerleyişinin Atatürk’ün Samsun’a ayak bastığı gün doğmuş olduğunu belirtmiştir (*Tan ve Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mayıs 1936).

Dönemin en özerk ve liberal isimlerinden birisi olan Burhan Felek’in de spora yaklaşımı içinde sporla savaş ve askerliğin zaman zaman beraber algılandığı görülür. Bazı çevreler tarafından, sporun, bir tür askerlik hazırlığı olarak kabul edilmesini yadsımaz; hatta savaş, tehlikeli ancak ‘şerefli’ bir spor olarak görür. Bu görüşünü “Harp ve Spor” adını verdiği makalesinde ayrıntılarıyla açıklar (Felek, 1983: 51-22, Akt. Akgül, 2001):

Bugün, harp kadar ciddi bir işle meşgul olan milletlerin spor gibi eğlencelerle uğraşması belki aykırı gibi görünürse de son senelerin harp ve spor telakkileri büsbütün değiştiğinden bu mülahaza artık gayri varittir. Çünkü bir taraftan harpte olan memleketlerin dahi normal hayatı - mümkün mertebe - muhafaza etmeleri, halkın ve muhariplerin maneviyatının yıpranmaması için de onun mümkün olduğu kadar normal hayat sürmesi ve harp sebebiyle yaşayışını büyük mikyasta değiştirmemesi lazımdır. Bu mühim düşüncelerden başka, bir de şu var ki; bugün spor artık en liberal ve demokrat memleketlerde bile bir nevi askerlik hazırlığı ve daha başka tabirle askerlik bir çeşit spor sayıldığı için harp ile spor arasında büyük bir yakınlık görülüyor ve sporun harp sebebiyle ihmalî terviç edilmiyor. İşte bu mülahazalardır ki bugün bir taraftan cephelerde dövüşen milletler, diğer taraftan ya kendi aralarında ya komşularına karşı spor müsabakaları yapmaktan geri kalmıyorlar. Doğrusunu da söylemek lazım gelirse harp de bir büyük, bir tehlikeli fakat ne kadar şerefli bir spordur, değil mi?

3.7.3. İş Yaşamında Verimlilik Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Modernizmle birlikte beden eğitimi ve sporun biyo-politik bir araca dönüşmesi, bir yandan militer bir amaca hizmet etmesi diğer yandan ise iş verimliliği bağlamında faydacı bir yaklaşımla ele alınması sonucunu doğurmuştur. Toplumsal bedene hükmetme yarışına giren modern ulus devletler, kendi uluslarını öteki uluslara karşı askerî açıdan hazır hala getirirken, sanayileşme çerçevesinde verimli bir işgücüne sahip olmak suretiyle de ekonomik anlamda rekabetin içerisinde etkili olmaya çalışmıştır.

Beden eğitimi ve sporun üretken bir nesil yaratmada sağlayacağı katkı, bütün Avrupa'da olduğu gibi Kemalist yönetimin de üzerinde dikkatle durduğu bir husus olmuştur. Bu dönemde farklı politik eğilimleri yansıtan İngiltere, Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği başta olmak üzere tüm ülkelerde çalışanların verimliliğinin sağlanmasında sporun sağlayacağı fayda üzerinde duruluyordu. Almanya'da Nazi rejimi, bütün toplumu bir *Leistungsgesellschaft* (verim toplumu) olarak tanımlıyordu. Ancak bu dönemde sporun verimlilik için bir araç olarak kullanılmasının en çarpıcı örnekleri Sovyetler Birliği'nde görülür (Akın, 2004: 173). 1930'ların başlarında cimnastik istasyonları, Taylorist üretim ve Taylorist rekreasyon sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak hemen hemen bütün fabrikalarda yer alıyordu. Sovyet yöneticiler, iş gününün başlangıcında yapılan cimnastik hareketlerinin verimliliği artırdığına gönülden inanıyor ve bu uygulamayı destekleyerek tüm fabrikalarda yaygınlaştırıyordu. Ünlü Sovyet yönetmen ve cimnastik istasyonları projesinin yaratıcısı olan Vsevolod Meyerhold, "Eğer bir çocuğu cimnastiğin ve her türlü sporun mevcut ve mecburi olduğu bir ortama koyarsanız, her türlü emek sürecinde başarılı olacak bir yeni adamı yaratmayı başarabilirsiniz" demiştir (Akt. Akın, 2004: 174). Burada da görüleceği üzere zorunlu olarak yaptırılan sporun mutlak anlamda üretimi artıracığı gibi bir peşin hükümle konu ele alınmıştır.

Bu verim anlayışı 1930'lu yıllarda tamamıyla pragmatist bir çerçeve kazanmış ve eğitimin tüm boyutları pragmatik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kolektivizmin ön planda olduğu bu dönemde, bireyin değeri ve anlamı tamamıyla topluma yapacağı katkı ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Şükrü Kaya, 1937 yılında 19 Mayıs'ta yaptığı konuşmasında verimlilik konusunda şunları söylemiştir (Akt. Akın, 2004: 173):

Her türlü istihsal sahalarında, kemiyet ve keyfiyetin artırılmasını şiar edinen Cumhuriyet Türkiye'si, tarlada, fabrikada, okulda, kırsalda, her nerede olursa olsun Türk gençliğinin moral ve fizik kültürünü ilerletmeyi, metotlu ve planlı bir çalışma mevzuu yapmıştır.

Verimlilik yaklaşımı beden eğitimi anlayışında İsveç cimmnastiğinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Buna paralel olarak Türkiye'de de İsveç cimmnastiği yaygınlaşmış, özellikle Selim Sırrı'nın önderliğinde Alman cimmnastiğine karşı İsveç cimmnastiği geliştirilmiştir. Taylorist prensiplerle doğrudan örtüşmesine paralel olarak, İsveç cimmnastiği endüstriyel üretimde verimli bir araç olarak ele alınmış, Türkiye'de de tüm Avrupa'da olduğu gibi, sadece okullarda değil, fabrikalarda çalışanlara da cimmnastik yaptırılması anlayışı benimsenmiştir. Özellikle Alman örneklerinden etkilenen Kemalist yönetim kadrosu, Beden Terbiyesi Kanununu hazırlarken, beş yüzden fazla işçisi olan fabrikalarda beden eğitimini zorunlu hale getirmiştir. Almanya'da incelemeler yapanlardan bir tanesi olan Sadi Irmak, kaleme aldığı raporda endüstrileşme için sporun oynadığı rolün altını çizerek, "Bizde de artık her fabrika, çalışanına belirli bir fiziki kültür aşlamak için bir spor merkezine dönmeliydi" demiştir (Akın, 2004: 181).

Sanayi alanında da Sovyet uzmanlar ülkeye davet edilerek Prof. Pavlof başkanlığındaki bir heyetin Türk uzmanlarıyla tüm ülkeyi dolaşip nerelerde hangi sanayi kuruluşlarının kurulmasının uygun olacağına dair bir rapor hazırlayarak İktisat Vekâleti'ne sunmuştur. Bu rapor doğrultusunda Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır (Aydemir, 1999: 412).

1934 yılında uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, Sovyet modelinin etkisiyle ülkede ağır sanayi alanında geniş çaplı bir hamle yapılmasını benimsemiş ve Sovyetlerden finansal ve teknik konularda önemli destek alınmıştır. Hazırlıksız başlanılan sanayi hamlesi, fabrikalarda çalışacak nitelikli işçi bulma sorununu gündeme getirmiş ve ailelerinden ilk kez ayrılarak farklı bir çalışma temposuna giren çoğu köylü kökenli işçilerden verim alınmamıştır. Bu amaçla düşünülen önlemler arasında işçilerin beslenme, sağlık, barınma hizmetlerinin yanında sportif etkinlikler de konulmuştur. Böylelikle fabrikalarda iş kaybını önlemek, hastalık

nedeniyle verimin azalmasını önlemek ve kronik yorgunluğu azaltmak için spor tesisleri kurulması benimsenmiştir. Sovyet modellerinden esinlenerek kurulan Kayseri Sümerbank Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'nde 50 m uzunluğunda bir yüzme havuzu, futbol ve atletizm sahası, at sporları için bir maneaj, 4 tenis kortu bulunmaktadır. Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası Yerleşkesi'nde ise basketbol sahası, futbol sahası ve atletizm pisti bulunmaktadır. Kayseri Dokuma Fabrikası 1935 yılında, Nazilli Basma Fabrikası ise 1937 yılında hizmete girmiştir (Akın, 2004: 184; Korkmaz, 2007: 18).

Fabrikalarda oluşturulan bu tür spor ve kültür tesislerinde, işçiler sadece boş zamanlarını olumlu bir biçimde değerlendirmekle kalmıyor, modern sporlarla tanışıyor, bedensel sağlıklarını teminat altına alıyor ve kültürel ve sosyal anlamda da bir dönüşüm yaşıyordu. 1936'da Kayseri Tekstil Kombinasını ziyaret eden Alman gazeteci Lilo Linke, bu dönüşümün altını özellikle çizmektedir: "...Spor yaparken şort giymek ve çıplak bacaklarıyla oynamak zorunda kalıyorlar, benim için önemli olan bu. Topluluğun önünde bir kez bunu yapmaya alıştıktan sonra, bütün geleneksel alışkanlıklarından vazgeçecek ve özgür kalacaklar..." (Akt. Akın, 2004: 185).

Burhan Asaf Belge, Kayseri Tekstil Kombinasında işçilerin hayatlarını gündüz kumaş dokuyarak, akşamları ise top oyunları, tenis, yüzme ve atıcılık gibi sporları yaparak geçirdiklerini aktarmaktadır (Korkmaz, 2007: 19). Falih Rıfkı Atay'a göre bu spor tesisleri, işçileri ve diğer çalışanları kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak ve boş zamanlarını en faydalı şekilde değerlendirmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur (Korkmaz, 2007: 18-19).

3530 sayılı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kanunun ünlü 21. maddesi hiçbir zaman işletilememiştir. Bu madde, memur ve işçi sayısı 500'den fazla olan işyerlerinin spor tesisi yapmalarını ve uzman beden eğitimi öğretmeni ve antrenör tutmalarını zorunlu hale getirmişti. Ancak bu madde pek uygulamaya konulamamış ve uzun yıllar boyunca sadece Devlet Demiryolları ve Şeker Fabrikaları gibi devlet kuruluşlarında basit spor tesisleri kurulması ile yetinilmiştir (DPT, 1979: 40).

Bu dönemde devlet eliyle kurulan bütün işletmelerde benzeri spor tesislerine yer verilmiştir. Sümerbank, Tekel İşletmeleri, Kızılay Gaz Maskesi Fabrikası, Ereğli Kömür Madenleri, Demiryolları gibi işletmelerde spor tesisleri, spor kulüpleri oluşturulmuş, fabrikalarda çalışanlara spor malzemesi dağıtılmış ve eğitmen sağlanmıştır.

Dönemin önemli kulüplerinden birisi olan Demirspor'un, kulüplerin düştüğü rekabet ve şahsiyat hatalarına sapanmaması için 1934 yılında *Demiryolu Dergisi*'nde uyarı niteliğinde yazılara yer verilmiştir: "...Demiryol sporculuğu, hiçbir zaman rekabet duygularından uzak kalmayacağız ve fakat bunu hiçbir zaman husumet derecesine vardırılmayıp, nizamnamelerin ahkâmına daima sadık kalacak ve mesleklerinde olduğu kadar sahada da muvaffak olacaktır" (Akt. Yıldırım, 2008: 125)

Keyder (2004), devletçi politikalar ile kurulan sanayi tesislerinin, "şehirlere göçenlerin toplumla bütünleşmelerini" hızlandırdığını ve böylece kentleşme sürecini yönlendirdiğini düşünmektedir. Bu bakışla devletin, 'modern' kentlerin birer modeli olarak kurdukları fabrikalar, bünyelerinde inşa edilen konutlar ve kültür tesisleri aracılığıyla, çalışanlara, ailelerine ve buldukları kentte yaşayanlara, kimliklerinin yeniden yapılanmasına imkân veren mekânsal ve sosyal ortamlar sunduğu düşünülebilir. Türkiye modernleşmesini özgün kılan bu yapılanma ile mekânsal ve toplumsal değişimin ortaya çıkarıldığı söylenebilir (Asiliskender ve Özsoy, 2010: 35-36).

3.7.4. Ahlaki Düzenleyici Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Modern yaşamda beden eğitimi ve sporun en önemli özelliklerinden bir tanesi de toplumsal kontrolü temin edecek bir moral regülatör (ahlaki düzenleyici) olarak kullanılan popüler bir kültür aracı görevi üstlenmesidir. Özellikle gençleri kitlesel olarak peşinden sürükleme gücüne sahip olan spor, bu yönüyle bütün yöneticilerin ilgisini çekmiştir.

Akın (2004: 195), Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist yönetim kadrosu için beden eğitimi ve sporun gençlere kazandırılması gereken ahlaki normların ve toplumsal değer yargılarının onlara aşılması için uygun bir araç olarak öne çıktığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra beden görünür kılınmasına hizmet eden beden eğitimi egzersizlerinin, yerleşik ve İslami ahlak anlayışını değiştirerek yerine yenisini ikame etmekte de Kemalistlerin işine yaradığının altını çizmektedir. Akın'ın bu tespiti özellikle İslami geleneklerin görünür toplumsal yaşamını sınırladığı kadınlar bağlamında daha da belirgin olarak öne çıkmaktadır.

Dönemin önde gelen isimleri spordan bahisle, onun ahlaki bir düzenleyici olarak önemini konu edinen çok sayıda makale yayınlamıştır.

Burhan Felek, sporu, her şeyden önce, bireyin saldırganlık dürtülerini uygar yollardan denetim altına alan bir araç olarak algılamaktadır. Bu açıdan, şu görüşü dikkat çekicidir: “Dünyada insan merakını, insan heyecanını tahrik eden beşer faaliyetleri arasında spor, yirminci yüzyılın ruhi atomudur, iki kişi dövüşüyor, bir buçuk milyar adam gece uykusunu terk edip onu seyrediyor. Bence insanın hamurundaki şirretlik ve saldırganlık eğilimine, medeni ve zararsız şekilde cevap verdiği için spor, yaşama uğraşlarından sonra gelen en mühim bir tasa olarak hayat tablomuzun başlarında yer almıştır.” (Akgül, 2001).

Atay, “Biz sporla yalnız zayıfladığımızı gördüğümüz beden kuvvetimizi geri almak değil, kaybolmak tehlikesini gösteren efendilik ananemizi diriltmek istiyoruz” diyerek, sporun toplumun geleneksel efendilik niteliğini geri kazandıracağını düşünmüştür (Atay, 1935: 3).

Daver (1929: 3-4) ise sadece başarıya endekslenecek bir spor telakkisinin insanı hayvan mesabesine gerileteceğinin altını çizmektedir:

Sporcu gençlerin ruhunda asalet ve civanmertlikten eser olmazsa spor yalnız adale kuvvetini artıran, insansı kuvvetli bir hayvan menzilesine indiren bir vasıttan ibaret kalır, asıl ve asil manasını kaybeder. Türk sporunu yükseltmeyi düşününler, yalnız beden şampiyonları değil, vicdan şampiyonları da yetiştirmeyi gaye ittihaz etmelidir. Birincilik kazanan, şampiyon olan, kuvvetli bir sporcu, ahlak ve fazilet düşkünü ise muvaffakiyetleri gururumuzu okşasa bile rumuzu tatmin etmez.

Yine *Türk Spor* dergisindeki başka bir makelesinde Daver, sporun ahlaki bir disiplini temin eden bir araç olarak önemine vurgu yapar: “... Bu disiplin, kadife eldivenli demir elin disiplinidir. Ve sporcular arasında tatbik edilmek istenilen disiplin de bu disiplindir. Bunu istemeyen spor istemiyor, demektir” sözleriyle disiplinle sporu doğrudan özdeşleştirmiştir (Daver, 1934: 4).

Türk Spor dergisinde yayınlanan bir anonim makalede de, Türk sporcusunda bulunması gereken nitelikler şöyle tanımlanır: “Bu sporcuların dudakları, ispirto, tütün gibi bütün zehirlere kapalıdır. Yüzünde firma, forma, kulüp değil, spor vardır ve sporda siyaseti spora suikast şeklinde görür...” (*Türk Spor*, 1929: 3).

Kanok, kulüplerin de toplumun ahlaki olarak tanzimi konusunda fayda sağlaması gerekliliğinin önemine vurgu yapmaktadır; “Spor kulüplerimizin çizilecek kati bir program dâhilinde bugünkü devlet sistemimizin icaplarına ve zaruretlerine göre yetiştirilmesi vazifelerimizden en önemlisini teşkil etmektedir” (Kanok, 1935: 2).

Beden eğitimi ve sporun temin etmesi gereken ahlaki gelişimin ölçütü Kemalist inkılâbın belirlediği ahlaki çerçevedir. Asaf (1933: 72) şöyle demektedir: “Biz millet için ve millet ölçüsünde spor istiyoruz... Birinci gelen tekler istemiyoruz. Sağlam yapılı, güzel gövdeli ve inkılâp ahlakiyatını benimsemiş on binler, yüz binler istiyoruz. Hiç olmazsa üç milyon gençlik bir teşkilat lazımdır”. Dolayısıyla spor sadece Kemalist inkılâbın çerçevesini tayin ettiği ahlaki gelişimi sağlaması açısından önemli ve değerli olarak kabul edilmiştir.

Selim Sırrı da makalelerinde sıklıkla, sporun dönemin ahlak anlayışına uygun olarak sağlayacağı katkının önemine vurgu yapmaktadır:

“Spor, bir disiplin mektebidir. Sporun icap ettirdiği disiplini, fikre ait mesainin hiçbirini temin edemez. Cem’î sporlarda vazifeye mecburiyet ve disipline riayet, galebeyi yarı yarıya temin eder..” (Tarcan, 1932: 152).

“Spor, hodbinlik hislerini öldürür, gençleri feragate, fedakârlığa alıştırır. Şahsi menfaatlerini cemaatin menfaatine feda etmek lazım geldiğini gençlere spor öğretir. Spor, şahsi arzuları, şahsi teferrüt hislerini susturur...” (Tarcan, 1932: 152).

Beden eğitimi ve sporun ahlaki bir düzenleyici olarak etkileri ekseninde yapılan en önemli tartışmalardan bir tanesi de amatörlük/profesyonellik meselesidir. Bu mesele Türkiye’de olduğu gibi tüm dünyada da gündemde olan öncelikli bir sportif sorundur. Kapitalist toplumlarda sporun profesyonellik boyutu çok daha erken ve hızlı gelişirken, sosyalist, komünist ve faşist toplumlarda ise farklı boyutlarda ve niteliklerde olmak üzere profesyonellik bastırılmış ve amatörlüğün altı çizilmiştir.

Bu konuda Türk sporunun önder isimlerinden Selim Sırrı Tarcan, 1926 yılında şunları kaydetmektedir: “Spordan başka bir iş yapmayan ve sırf spor yaptığı için

milletin sırtından geçinen kimseler, yalnız profesyonel değil aynı zamanda bir tufeylidir (asalaktır)” (Tarcan, 1926: 152). Bu çarpıcı satırlar erken Cumhuriyet dönemi elitlerinin profesyonelliğe hangi gözlükle baktığını açıkça ortaya koymaktadır.

Zaten Cumhuriyetin ilk ulusal spor örgütü olan TİCİ'nin 1924 yılında yayınlanan yönetmeliğinde, kuruluş amacında; “beden eğitimi ve spor hareketlerinin sporcular tarafından bir menfaat ve para kazanmak vasıtası olarak kullanılmasına karşı mücadele etmek ve böylece sağlık ve kuvvetin bir gaye değil, zekâ ve ilmin yükselmesi için bir vasıta olarak kullanılması suretiyle milli yücelmemize yardımcı olacağı kanaatini vermek” ifadeleri yer alırken; görevleri arasında ise “amatörlüğü tertip ve himaye etmek” görevine yer verilmiştir. Böylelikle TİCİ henüz kuruluş yasasında amatörlüğü esas almış ve profesyonelliği ise dışlamıştır. Hatta yönetmeliğin 121. maddesinde ittifaka bağlı kulüplerin müsabakalara katılmak için her kimden ve ne nam altında olursa olsun para alması profesyonellik olarak kabul edilmiş ve yasaklanmıştır (TİCİ Teşkilat ve Nizamati-ı Umumiye, 1923).

Ancak amatörlüğe yapılan vurgu 1930'lu yıllara gelince değişmeye başlamıştır. Bu dönemde kurulan Altınordu ve İttihat gibi kulüplerin oluşmasında profesyonel amaçlar ön plana çıkmış, yine Güneş Kulübü'nün kuruluşunda da profesyonel eğilimler etkili olmuştur. Bu dönemde basın profesyonellik konusunda uygulama ile kuralların örtüşmediğinin altını çizmiş ve bu çerçevede *Posta* gazetesi bir anket yayınlayarak, “Profesyonel olalım mı?” diye sormuştur. Dönemin bilinen futbolcularının çoğu bu soruya olumlu cevap vermiştir (Hiçyılmaz, 1974: 56).

1931-32 sezonunda hiçbir gerekçe göstermeden ligden çekilen Galatasaray ve Fenerbahçe ile ilgili TİCİ'nin Altıncı Kongresine sunulan raporda, TİCİ İstanbul mıntıkası bu girişimi profesyonellik çalışması olarak değerlendirmiş ve kongrede İttifakın kendisine bağlı kulüplerin profesyonellik çalışmalarının cezai işlem gerektireceği vurgulanmıştır. Bu kongrede konuşan CHP Genel Sekreteri Recep Bey, profesyonellelikle ilgili olarak şunları dile söylemiştir (TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu, 1933):

Profesyonel bir takımın yetiştirdiği cemiyetin vasati spor kabiliyetini gösterecek bir miyar olamaz. Fevkalade görülen bir takım hareketleri, birkaç adam yapabilir. Mesela küçük bir devlet hususi bir ihtimamla en yüksek dereceyi atlayan birkaç kişi

yetiştirebilir. Fakat normal sporculuğun kıymeti memleketin umumi spor faaliyetinin ortaya çıkaracağı spor teşkilatının kabiliyetiyle ölçülür. Yoksa biz herhangi bir itina ile dünyanın en yüksek bir milli takımını yenecek bir heyet vücuda getirebiliriz. Esas olan şey memleketin spor kabiliyetini yükseltmektir... Balkanlarda böyle profesyonel takımlar vardır, olabilir. Mümkünse bu yanlış zihniyeti beynelmilel telakkilerden de kaldırmak için usul dâhilinde faal olmak faydalı olur. Şunu arz edeyim ki, beynelmilel sahada profesyonel teşekküllerin faaliyeti devam ettikçe bizim hususi mütalaalarımızın yanında umumi telakkilerin de kıymeti olacağı tabiidir.

Profesyonellik sadece futbol ile sınırlı kalmamış, Haliç Kulübü de ülkenin çeşitli illerinden tanınmış birkaç pehlivanı İstanbul'a getirerek, onlara iş temin etmiştir. Bu duruma itiraz eden güreş camiasının bir kesimi ise, bunun TİCİ yönetmeliğine aykırı olduğu belirterek itirazlarda bulunmuştur. Bunun üzerine konu Güreş Federasyonu'nda tartışılmış, neticede Federasyonun İstanbul bölge başkanı bu güreşçileri profesyonel olarak nitelendirmesine rağmen, Federasyon yönetimi ise güreşçilerin amatör olduğu kararını vermiştir. Bu karar İstanbul bölge başkanı ile yönetim arasında gerilim doğmasına neden olmuştur (*Türk Spor*, 1932: 5).

1933 yılına geldiğinde profesyonellik basında açıkça tartışılmaya başlanmış ve Avrupa'da profesyonel olarak başarı yakalamış oyuncuların Türkiye'ye getirilerek bir takım oluşturulması ve bu takımın da diğer takımlara örnek gösterilmesi önerilmiştir. Bu tür öneriler bir taraftan da şiddetli bir tepkiyle karşılanmıştır (*Türk Spor*, 1933: 4). *Türk Spor* dergisinde (1933: 14) yayınlanan bir makalede profesyonellik şiddetle eleştirilerek, şunlar kaydedilmiştir:

Profesyonel oyuncuları bizimkilerin arasına karıştırmak, bir profesyonel takım beslemek... Bütün bunlar, seçme takım projesindeki en iyi oyuncuları bir araya getirip onlara maddi menfaatler temin etmek hatta onları aynı zamanda kulüplerine kafa tutacak vaziyetlere sokmak suretiyle profesyonellik kokusu veren esasın daha anlaşılır bir şekilde ortaya çıkışı hissini veriyor.

Türkiyemizin, sporu sadece spor yapan asil amatörlerini bu kara tehlikeden uzak tutmak bugün için bir memleket vazifesidir. Çünkü Türkiye'nin bünyesi henüz bunu kaldıracak inkişafı bulmamıştır.

Bütün bu tepkiler nedeniyle profesyonellik tartışmaları hız kesmiş ve bu fikrin savunucuları da geri çekilmiştir. Ancak yine de 1934'lerden itibaren özellikle futbol kulüpleri gizli de olsa profesyonellik arayışlarına girmiştir. *Spor Postası* yazarlarından Safa (1934: 7), "Hani sporda zevk temin edilmişti. Sporun adını kirletmemek, şahsi emellere ve kazançlara onu alet etmemek lazım" diyerek, bu çabalara tepki göstermiştir.

Bir başka yazar Remzi (1934: 2) ise bu konuda, "Bir kulübün Avrupa'dan ecnebi takım getirtmesi, diğerinin Balkan memleketlerinden atletler çağırması ve daima bunların aynı mevsimde, aynı haftada, hatta aynı günde ve saatte olması bizdeki sporculuğun en iç yüzünü saran ticari rekabeti derhal meydana koyar. Sporun centilmenler tarafından yapılacağını henüz kafasına sığdıramamış olan gençlerin sporculuk inzibatına ve disiplinine hiç de vukufları yoktur" diyerek spora ticari rekabetin sokulmasına karşı çıkmıştır.

Profesyonelliğin sistemli bir mesaiyi beraberinde getireceği için sporda gelişmeyi ve başarıyı sağlayacağını belirten Bekman (1934: 2) ise buna rağmen profesyonelliğin Türk toplumuna uygun olmadığını düşünmektedir; "Fakat bizde profesyonellik yoktur ve olması da doğru değildir. Çünkü Türk sporu sporculuğu ve sporu ticaret vasıtası addedemez. Rekabet ancak şuurlu, programlı ve cemiyetlik bir gaye karşısında faydeli olabilir".

Konuyu farklı bir bakış açısıyla ele alan ve ülkede profesyonel sporun oluşması için, spordan geçimini sağlayan bir sınıfın ortaya çıkması gerektiğini kaydeden Kanok, bu aşamaya ulaşmak için öncelikli olarak amatörlükte en yüksek mertebeye ulaşılması gerektiğini, daha önce yapılacak çalışmaların gençlerin fikirlerini çalmaktan öte geçmeyeceğini vurgulamaktadır: "... bu kadar fedakarlık yapılarak büyütülmek istenen fidanın köküne zehirli bir aşı atmaktan ileri gidemez. Spor ancak, spor ve şeref için yapıldığı zaman bir mana ifade edebilir. Aksi takdirde bir ticaret işi olur. Hükümetimizin Cumhuriyet Halk Fırkasının ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakının bin bir himmet ve itina ile yaşatmaya çalıştığı Türk sporunu umumi menfaat hilafına bir

ticaret vasıtası yapmak düşüncesine sapsak bile memleket nam ve hesabına belli başlı bir günah teşkil eder” (Kanok, 1935: 4).

Bütün bu eleştirilere rağmen profesyonellik girişimleri ve bu düşüncenin savunucuları var olmaya devam etmiştir. Bunun üzerine 1935 yılında toplanan TİCİ Genel Merkezi konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır; TİCİ’nin amatör spor ile meşgul ve müteşekkil olup ancak amatörlüğü temsile mükellef ve profesyonelliğin kat’i suretle aleyhtarı bulunduğu, esas nizamnamesinin ikinci maddesinin birinci fıkrasındaki kaydın, memleket dışı futbol takımları ile yapılacak temaslara müsaade bakımından kurulmuş olduğu, Türkiye’de profesyonel spor cemiyetlerinin kurulmasına taraftar olmayacağı belirtilmiştir (*Top Dergisi*, 1935: 2). Böylelikle TİCİ hiçbir biçimde profesyonelliğin önünü açmayacağını kamuoyuna duyurmuştur.

TİCİ’nin yaptığı açıklama spor çevrelerinde büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. *Top Dergisi*’ndeki yazısında Savcı açıklamadan duyduğu memnuniyeti coşkulu kelimelerle şöyle dile getirmiştir; “Umumi merkez daha esaslı, daha cezri ve hakikaten işi bıçak gibi kökünden kesen bir çare bulmuş, yani TİCİ amatör spor ile meşgul ve müteşekkil olup ancak amatörlüğü temsile mükellef ve profesyonelliğin kat’i suretle aleyhtarı bulunduğu karar vermiş. Bu kadar tesirli, bu kadar kısa, keskin ve şiddetli bir tedbir nasıl oldu da şimdiye kadar hiçbirimizin aklına gelmedi! Artık bu kararlar meselenin kökünden halledildiğine inandım, asıl şimdi müsterih oldum ve sevindim, haykırdım. Yaşasın Merkezi Umumi!.. Yaşasın amatörlük!” (Savcı, 1935: 2).

Erken Cumhuriyet döneminde beden eğitimi ve spordan beklenen ahlaksal gelişim, bireysel olmaktan daha çok kolektif bir nitelik arz etmektedir. Bu dönemde spor yapmak bireysel bir zevk ve eğlence aracı olmaktan tamamıyla çıkmış ve kolektif toplum içerisinde bir vazife olarak görülmeye başlanmıştır. Bireylerin bedensel sağlıklarını temin etmek için spor yapmaları, toplumsal bir vazife olarak görülmektedir. Örneğin devrin önemli spor adamları arasında yer alan Güreş Federasyonu Başkanı Ahmet Fetgeri, 1931 yılında *Türk Spor*’da kaleme aldığı yazısında bu konuda şunları söyler (Akt. Akın, 2004: 109):

Bir ferdin vücuduna yaptığı fenalık şahsına münhasır değildir, mensup olduğu camiaya, ırka ve millete de şamildir. Spor yapmayarak vücudunu safahat âlemlerinde yıpratın gençler, fenalığın şahıslarından ziyade milletlerinin bünyesine dokunacağını

hiçbir vakit hatırdan çıkarmamalıdır. Ey safahat girdabına düşmüş bedbaht Türk genci! Irkına, milletine garezin nedir ki vücudunu böyle yıpratıp harap ederek neslinin istikbalini de harap ediyorsun. Eğer milletini seviyorsan ve düştüğün bu girdaptan kurtulmak istiyorsan, insanların itiyatlarının esiri olduklarını düşün ve hemen iyi ve faydalı bir sporu itiyat edin!

3.7.5. Beden Eğitimi ve Spor Bayram ve Şenlikleri

Ulusal bayramlar, beden eğitimi ve spor şenlikleri, toplu cimnastik gösterileri, toplu kutlamalar, milli marş ve bayrak törenleri, ant içme törenleri, toplumun ulusal bir kimlik edinmesinde önemli işlevlere sahip olmuştur. Dolayısıyla bu tür bayramlar ve şenlikler etkili birer siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanılagelmiştir. Bütün totaliter rejimler, çok yönlü mesajlar iletmenin pratik bir vasıtası olarak gördükleri cimnastik gösterilerinin bulunduğu kitlesel gösterilere özel önem atfetmiştir.

Türkiye'deki bayram ve şenlik kutlamaları ilk olarak İmparatorluk döneminde başlamıştır (Güven,1999: 33). 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'nın köklerinin İkinci Meşrutiyet dönemine kadar gittiğini belirten Güven (1999: 34), ilki 29 Nisan 1916'da ve ikincisi 11 Mayıs 1917'de Selim Sırrı Bey'in girişimleriyle Darülmualimin-i Âliye tarafından İdman Bayramları düzenlendiğini aktarmaktadır. Bu bayramlarda öğrenciler tarafından cimnastik gösterileri ve spor müsabakaları gerçekleştirilmiştir. Aletli cimnastik, kasadan atlama, taklalar, 100 metre yarışları, ilk yardım tatbikatları, yüksek atlama, uzun atlama, sırıkla yüksek atlama, cirit atma, disk atma, halat çekme, bisiklet yarışları yapılmış, kazananlara ödülleri verilmiştir.

Selim Sırrı'nın yurtdışında tanıklık ettiği kutlamalara duyduğu hayranlık, ülkemizdeki kutlamalara da önderlik etmesini sağlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan ve kitle sporlarında elde ettiği başarıyla model ülkelerden bir tanesi olan Çekoslovakya'nın başkenti Prag'da yapılan Spor Pedagojisi Kongresine katılan Selim Sırrı, binlerce erkek ve kızın birlikte yaptığı kitlesel cimnastik gösterilerini hayranlıkla izlemiş ve bu gösterilerden ilhamla Türkiye'de de benzeri gösterilerin yapılacağı şenlik ve spor bayramlarının yapılmasını önermiştir. Selim Sırrı izlediği gösterilerle ilgili şunları kaydetmiştir (Tarcan, 1925, Akt. Sarıkaya, 2008: 307):

Ne zamanki gençler, sporun fikri terbiyelerinin tekâmülüne hadim bir vasıta olduğunu anlayacaklar ve ondan maada bir menfaat bekleyecekler, ne zamanki isimlerinin resimlerinin gazetelere geçmesine ehemmiyet vermeyecekler, ne zaman ki stadyumları şehirlerin belediyeleri yapacak ve halkın bu eğlenceli ve faydalı vücut idmanlarını badehu seyretmesini temin edecek, işte o vakit spor gayesini bulacaktır.

Selim Sırrı eserinde, okulların kız şubelerince oluşturulan dört bin kişilik bir grubun cimnastik fotoğraflarıyla böyle bir milli ordunun varlığının Çekoslovakya için öneminden ve bunların hazırlanmasında çocuk ve genç eğitime yönelik program ve gayretlerden bahseder ve her beş yılda bir düzenlenen idman bayramına daha 1920’de yirmi bin öğrencinin katıldığı ve milletin büyük ilgi gösterdiği bilgisini verir. Hatta Selim Sırrı, Prag’a gelmeden yaklaşık on gün önce yapılan ve on iki bin kişinin katıldığı cimnastik gösterisini kaçırdığına üzülmeyle birlikte eserinde bu gösteriye ait bilgi ve bir de fotoğrafa yer vererek olası eksiklikleri de telafi eder (Tarcan, 1925, Akt. Sarıkaya, 2008: 308).

Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde spor ile ilgili bir milli bayram günü kutlamasında ilk girişimin de sahibi Selim Sırrı’dır. Nitekim onun girişimi üzerine, Maarif Vekâleti “Cimnastik Şenlikleri”nin resmi bir şekilde kutlanmasını kabul etmiş ve 10 Mayıs 1928’de Ankara’da, 11 Mayıs’ta ise İstanbul, İzmir ve diğer Anadolu şehirlerinde Cimnastik şenlikleri kutlanmıştır (Güven, 1999: 33-34). Bu şenliklerde binlerce katılımcı öğrenci yer almıştır. 1928 yılından itibaren her Mayıs ayında toplu cimnastik gösterileri yapılması geleneği oluşmuş ve bu gelenek 19 Mayıs’ta kutlanan “Gençlik Spor ve Atayı Anma Programı”nın temelini oluşturmuştur.

Ancak cimnastik şenliklerinden daha önce Türkiye’de bir dizi ulusal bayram belirlenmiştir. 23 Nisan 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açıldığı 23 Nisan 1920 gününün “milli bayram” olarak kutlanmasına karar verilmiştir. 24 Ekim 1923’de saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922 gününün “Milli Saltanat Bayramı” (Hâkimiyet Bayramı) olarak kutlanmasına karar verilmiş (Resmi Gazete, 28 Ekim 1923, sayı: 28) ve bu bayram 1935’te yürürlükten kaldırılmıştır. 19 Nisan 1925’te Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923 gününün Türk Ulusunun tek milli bayramının, “Cumhuriyet

Bayramı” olarak kutlanmasına karar verilmiştir. 1 Nisan 1926’da ise Başkumandanlık Meydan Muharebesi’nin kazanıldığı 30 Ağustos 1922 gününün “Zafer Bayramı” olarak kutlanması kararlaştırılmıştır (Meşeci, 2007: 137).

Bu ulusal bayramların yanı sıra, bu tür ritüelistik törenlerin önemli diğer enstrümanlarından da etkin bir biçimde yararlanılmıştır. Bunların arasında Reşit Galip’in ilk kez 24 Nisan 1933 *Hâkimiyeti Milliye Gazetesi* baş sayfasında beyan ettiği nutkun sonunda yer alan ant da bulunmaktadır. “Türk Çocuğu Yasası” başlığıyla haber olan Reşit Galip’in nutkunun sonu şöyledir: “Türkün, doğruyım, çalışkanım. Yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümden çok sevmektir. Ülküm: yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun!” (Reşit Galip, 1933). Reşit Galip’in ortaya koyduğu ant, daha sonra küçük değişikliklere uğramakla beraber günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Reşit Galip’in, bu konuşması, Türk milli eğitim sisteminin nasıl bir kuşak yetiştirmeyi hedeflediğini de göstermesi bakımından son derece önemli bir belge niteliğindedir. Yeni nesil, Fransız devriminde de belirtildiği gibi devletin malı gibi gözükmektedir. Öğrencilerin devletin menfaatlerini her olgunun önünde tutmaları isteği solidarist bir anlayışın ürünüdür. Ortak menfaatler için çalışılmasıyla fertler birbirine bağlanırken, aynı amacı taşımayanlar düşman olarak tanımlanarak toplumdan ayrılmış, toplumun karşısına konulmuştur (Meşeci, 2007: 167).

Cumhuriyet Türkiyesi, 1930’lu yıllarda Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliğinde yapılan çok geniş ölçekli cimnastik şenlik ve gösterilerinin etkisinde kalmıştır. Bu ülkelerde rejimin varlığının güçlendirilmesi, liderin karizmatik önderliğinin sembolik ritüellerle taçlandırılması, toplumun ortak idealler çerçevesinde toparlanması ve kenetlenmesi gibi amaçlara matuf olarak yapılan sportif törenlerin Türkiye’de de yapılmasının önemi pek çok kişi tarafından tartışılmıştır.

Bunun sonucunda 1935 yılındaki kutlamalar sırasında genellikle “Atatürk Günü” olarak isimlendirilen 19 Mayıs günü tüm Türkiye’de kutlanmış, 19 Mayıs’ın önemi hakkında halkevlerinde söylevler verilmiş, temsiller oynanmıştır (Uzun, 2010: 113).

TSK’nin 1936 yılı Nisan ayı içinde yaptığı genel kongresinde, 19 Mayıs tarihinin “Spor ve Gençlik Bayramı” olarak kabul edilmesinin Cumhuriyet Halk Partisi’ne teklif edilmesini kararlaştırmış, bu karar parti tarafından da onaylanmıştır.

Halk tarafından oldukça fazla rağbet gördüğü anlaşılan bu güne, spor kulüpleri bütün spor dalları ile birlikte katılmışlar ve sahada ilk olarak bir geçit resmi yapmışlardır. Ardından Fenerbahçe Asbaşkanı Hayri Celâl kısa bir konuşma yapmış, sporcuların Atatürk'e karşı büyük bir saygı duyup, sevgi beslediklerini belirtmiştir. Daha sonra Güneş Kulübü Başkanı Cevat Abbas Gürer, oldukça uzun denebilecek bir konuşma yapmıştır. Gürer, ülkeyi kötü durumlardan kurtaranın Atatürk olduğunu ve bu işin başlangıç noktasının da 19 Mayıs günü olduğunu belirtmiştir (*Tan ve Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1935).

Konuşmalardan sonra sahadaki sporcular hep birlikte bir ant içmişlerdir. Ant şu şekildedir: “Ey varlığımızı yapan Sayın sevgili Atatürk! Açtığın yolda, kurduğun ülkede, gösterdiğin amaçta, hiç durmadan, irkilmeden yürüyeceğimize ve bu uğurda kanımızı güle güle akıtacağımıza söz veririz...” (*Tan*, 25 Mayıs 1935).

Eldeki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1936 yılı kutlamaları için CHP Genel Sekreterliği tarafından bir genelge yayınlanmış ve böylelikle kutlamalar parti tarafından düzenlenmeye başlanmıştır. Basından elde edinilen bilgilere göre de kutlamalar CHP'nin genelgesi doğrultusunda yapılmıştır. Genelgede, son spor kongresinde 19 Mayıs tarihinin spor bayramı olarak kutlanması kararı verildiği hatırlatılarak, cimmastik şenliklerinin de Kültür Bakanlığı tarafından aynı tarihe alındığı ve Türk Spor Kurumu'nun da kendi örgütlerine konuyu ilettiği belirtildikten sonra, kutlamaların nasıl yapılacağı açıklanmıştır. Buna göre, tüm Türkiye'de, öğrenciler ve sporcular birlikte sahalarda cimmastik gösterileri ve sokaklarda yürüyüş yapacak, cumhuriyet anıtlarına ve şehitliklere çelenkler konulacak ve kutlamalara halkevleri de katılacaktır (Uzun, 2010: 115).

1937 yılında yapılan kutlamalar öncesinde CHP Genel Sekreterliği tarafından yayınlanan genelgede, vatandaşların Atatürk'e saygılarını sundukları telgrafların çekilmesi istenmiş ve kutlamalarla ulaşılması gereken amaç şu sözcüklerle kaydedilmiştir: “...19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı adını vereceğimiz bu bayram, ayrıca bütün millete güzel insan, hareketli insan, canlı insan, uyanık insan, dürüst insan, mert insan idealini aşlamak, hava, ışık, su, dağ sevgisini edindirmek, temizlik, sağlamlık ve güzellik aşkını yerleştirmek ve artırmak için bir vesile sayılacaktır...” (Uzun, 2010: 117-118).

1937 yılında yapılan 19 Mayıs kutlamaları ile ilgili olarak *Ulus* gazetesinde yer alan fotoğraflarda, Atatürk'ün fotoğrafının da yer aldığı ilk sayfada, onun gençliğe verdiği önemi belirten bir takım sözlerinin yanı sıra, “Gürbüz ve yavuz evlâtlar isterim”, “Bir Türk Dünyaya bedeldir” sözleri ile birlikte vücutlarını sporla geliştirmiş oldukları anlaşılan ve sağlığı, gücü, geleceği temsil ettiği söylenebilecek iki erkek fotoğrafı konulmuştur (*Ulus*, 19 Mayıs 1937).

19 Mayıs günü, 20 Haziran 1938 tarihinde “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki 2739 Sayılı Kanuna Ek Kanun” olarak, “Gençlik ve Spor Bayramı” olarak kabul edilmiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, 1938: 904). Bu bayramın adı daha sonra, 1981 yılında çıkarılan 2429 sayılı kanun ile “19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı” olarak değiştirilerek, bugünkü adını almıştır.

“19 Mayıs 1939 tarihinde yapılacak cimnastik şenlikleri için kız ve erkeklere göre cimnastik hareketleri programı” (*Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi*, 1939) hazırlanmış, öğrencilerin yapacakları tüm hareketler çizimlerle gösterilmiş ve detaylı açıklamalar verilmiştir. Bunun yanında kız ve erkek öğrencilerin ve öğretmenlerin giyecekleri elbiseler detayları ile verilmiş ve giyim malzemesinin yerli malı olması gerektiği belirtilmiştir.

Aslında bu genelgelerle sınırları çizilen ve belirli bir biçimsel nitelik kazandırılan gösteriler, sayısız semboller vasıtasıyla kalabalık kitlelere önemli mesajlar iletmektedir. Bu anlamda öğrencilerin stadyumda yaptığı hareketler ve giydikleri kıyafetlere, rejimin ideolojisinin aktarıldığı ritüelistik semboller gözüyle bakılmalıdır. Bayramlarda yapılan tören ve gösteriler beraberlerinde ulusal bir ayin oluşturan mitleri ve sembolleri de getirmiştir. Cimnastik gösterilerinde yapılan toplu hareketler, öncelikli olarak toplumsal dayanışmayı ve birliği vurgulamaktadır. Güven (1999: 37), bu gösterilerde öğrencilerin oluşturduğu halkaların Türk gençliğinin birlik ve beraberliğini sembolize ettiğini belirtir. Yine ona göre törende öğrenci ve öğretmenlerin giyecekleri kıyafetlerin detaylı bir biçimde verilmesi bayram ritüelini tamamlayan bir öğedir.

Mosse (1991: 130), bu tür törenlerde üniformanın iki ayrı önemi bulunduğunun üzerinde durur. Bunlardan birincisi, aynı üniformanın töreni sunanlar arasında meydana getirdiği uyumdur. Çünkü cimnastikçiler hem aynı cimnastiği beraber yaptıkları için hem de aynı üniformayı giydikleri için uyumlu bir grup oluşturmaktadırlar. Üniformanın ikinci önemi ise güzelliğin antik kavramına gönderme yapmasıdır. Çünkü

giyilen üniformalar Antik Yunan sanatına dayanılarak oluşturulmuş ideal insan tipini en iyi şekilde sergilemektedir.

Dost (2007: 112) ise bu gösterilerin militer göndermeleri üzerinde durarak, bu dönemde yapılan törenlerde modern kıyafetler içerisinde askerler gibi düzenli sıralar halinde yürüyen gençleri ve toplu halde ve eşzamanlı olarak gerçekleşen cimnastik gösterilerini bir tür sivil askerlik provası olarak değerlendirir: “Başka bir deyişle, bu cimnastik hareketleri kişilerin bedensel sağlık ya da sportif becerilerinin gelişmesine bir katkı sağlamamaktadır. Bu hareketler askerlikte yaptırılan askerî egzersizler gibi kolektif eylemi temsil etmektedir. Bu gösteriler kişiyi birey olmaktan çıkartıp bir bütünün parçası haline getirmektedir.”

Gençlik ve Spor Bayramının kendine özel yapısının dışında diğer bayramlarda uygulanan törenler ve okullardaki faaliyetler de Kemalist ideolojinin yeni nesile benimsetilmesi açısından önemli bir işleve sahip olmuştur. Meclis tarafından kanunlaştırılan bu bayramların okullarda uygulanmasının önemini, 1929 İlk Mektepler Talimatnamesininin 36. maddesinde görmekteyiz. Bu talimatnameye göre terbiyede Türklük ve Türk Vatanı esas mihveri teşkil etmelidir. Çocuklarda millî hislerin beslenmesi ve kuvvetlendirilmesi için her fırsattan istifade edilmelidir. Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Bayramı gibi büyük millî günlerde mektepte tertip olunacak şenlikler ve müsamereler çocukların millî hassasiyetlerini arttırmak için en iyi fırsatlar verir. Bu fırsatlardan istifade edilmelidir (Meşeci, 2007: 147).

Törenlerde düzen ve disiplinin ön planda tutulmasının nedeni, toplumsal hiyerarşiyi vurgulamasıdır. Böylece birey toplumda kutsal olan ve olmayanı ayırt edebilecek hem de kendisinin toplumdaki yerini anlayarak toplum içinde hareketlerini kendinden istenen biçimde düzenleyebilecektir (Meşeci, 2007: 148).

Meşeci (2007: 149-150), Durkheim’ın (2004: 261) Fransız devriminin ilk yıllarından yola çıkarak toplumun genel heyecan ve galeyanın etkisi altında, doğaları gereği tamamen laik, dinî olmayan olguları, nasıl kutsala dönüştürdüğüne yönelik yaptığı açıklamalarını hatırlatarak, bu çerçevede bayramların önemi dile getirmektedir:

Bu törenlerde töreni kabul eden ve töreni sunanlar, birbirine zıt iki nokta olarak tasavvur edilebilir. Töreni kabul edenler kutsal sayılan Kemalist ideolojinin ve onun yürütücüsü devletin Atatürk’ün

manevî huzurundaki temsilcileridir. Dolayısıyla kutsalın temsilcilerine de burada bir kutsallık atfedilir. Töreni sunanlar ise, kutsallık atfedilmiş Kemalist ideolojinin ‘ideal insanını’ temsil eden, kutsal olmayan alana dâhil olan kişileridir. Kutsalın karşısında oldukları için tüm hareketleriyle önceden belirlenmiş bir ritüeli sahnelerler ve hiçbir şekilde kendiliğindenliğe izin verilmez. Yapılan uygunsuz bir davranış ise kutsala yani Kemalist ideolojiye ve Atatürk’e yapılmış bir saygısızlık olarak algılanır. Çünkü insanın oluşturduğu bu ideoloji ve yüksek toplumsal konumların aldığı saygı, nitelik olarak dinî saygıdan farklı değildir.

Meşeci (2007: 149), törenin kendisine sunulduğu elitler ile töreni sunan ideal vatandaşların yanı sıra töreni takip eden halkın da törende rollerinin bulunduğu kaydetmektedir:

Ritüellerin ikili yapısı bir yandan insanları hiyerarşik yapı içinde birbirinden ayırırken bir yandan da onların dayanışma içinde olmalarını sağlar. Bayramların kutlanması Atatürk’e ve ilkelerine bağlılığı geliştirerek ulusal birliği pekiştirmeyi amaçlar. Bu sahnede seyirci konumunda olan halkın da rolü vardır. Çünkü devletin kurumları ve bu kurumların üyeleri (asker, memur, öğrenci) kurumsal dayanışmanın kamuoyuna sergilenmesinde seyirciye ihtiyaç duyar. Töreni sunan grupların birliği ve ahengi sosyal sistem olarak okulun, kurumların ya da toplumun birliğini ifade eder. Burada seyirci kitlesi “genelleştirilmiş diğeri”ne dönüşür. Burada genelleştirilmiş diğeri yani halk kitlesiyle her bir öğrenci bulunduğu sosyal birlik içindeki kimliğini hisseder.

Halk ile töreni sunan öğrenciler arasındaki birlik ise sembolik olarak seyircilerin verdiği coşkulu alkış ve tezahüratta ifade bulur ve böylece bayrama katılım, toplumsal dayanışmanın kamuoyuna sergilenmesi olarak tanımlanabilir.

1937 yılı kutlamaları ile ilgili olarak devletin önde gelen isimleri, dönemin anlayışı çerçevesinde kutlamalara atfedilen önemi çarpıcı ifadelerle dile getirmişlerdir:

Milli Müdafaa Bakanı General Kâzım Özalp, “19 Mayıs, Türk milleti için en uğurlu bir gündür. Bugünde Büyük Şefimiz Atatürk Anadolu’ya ayak basmış ve bütün milleti etrafına toplamıştır...”; Kültür Bakanı Saffet Arıkan, “19 Mayıs: bir milletin kara bahtlı tarihini kurtuluş ve yükseliş yönüne çeviren bir dehanın, işe başladığını müjdeleyen gündür...”; Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, “...Atatürk’ün ecnebi süngüleri altında esaret altında yaşamakta olan İstanbul idaresinden kurtularak selâmetle Samsuna varması ve Anadolu’ya ayak basmış olması Türk milletinin taliine olarak yeni bir devlet güneşinin doğmasına ve yeni bir tarihin açılmasına, aynı zamanda Türk milletinin asli cevherini ve ruhi faziletini bir daha göstermesine amil oldu...”; Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Bakanı Dr. Refik saydam, “19 Mayıs 1919, Türk milletini Türk vatanını halâsa kavuşturan tarihtir...”; Gümrük ve İnhisarlar Bakanı Ali Rânâ Tarhan, “19 Mayıs, en büyük irade kuvvetinin en yüksek istiklâl aşkı ile birleşerek koca bir milleti kurtarmak için harekete geçtiği gündür...”; Türk Spor Kurumu Başkanı General Ali Hikmet Ayardem, “19 Mayıs, büyük kurtarıcı Atatürk’ün Anadolu’ya ilk ayak bastığı ve yarattığı bütün kurtuluş harikalarına fiilen ilk başladığı gündür...”; Cevad Abbas Gürer, “...İşte o gündür ki; Atatürk tarihte ölmeyen ve ebedi ölmeyecek olan yeni bir devir açtı. Ve bu devirle bütün dünyaya, alını açık, ayakta dimdik duran ve bütün dünyaca saygıyla tanınan bir Türk dünyası yarattı...” (*Ulus Gazetesi*, 19 ve 20 Mayıs 1937).

CHP, kutlamalarla ilgili yayınladığı talimatta, bir dizi çarpıcı mesaj ve slogana da yer vererek, tanıtım, reklam, yayınlarda ve etkinliklerde bu sloganlara yer verilmesi istenilmiştir. Bu sloganlar yine 1930’lu yıllarda başta Sovyetler olmak üzere otoriter rejimlerde kullanılan sloganlarla da büyük bir benzerlik göstermektedir. Kullanılan sloganlardan bazıları şunlardır:

“19 Mayıs güven, sevinç, hareket günüdür”; “Dedikodu yapma spor yap”; “Güzel insan iyi insandır”; “Spor gençliğin tılsımıdır”; “Genç bir baş ancak dinç omuzlar üzerinde durabilir”; “Dik otur doğru konuş”; “Özü sözü doğru ol”; “Yürü, koş, atla, güreş, pinekleme!”; “Güzelliğin temeli sağlıktır”, “Temiz yürek, doğru söz, güzel vücut”; “Kendine bak”; “Her yaşta hareket”; “Gövde kafayı yaşatır, kafa gövdeyi

işletir” (CHP Genel Sekreterliği 19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı Kutlama Talimatı, 1938: 7–8). Bu sloganlar 1938 yılında yapılan gazete yayınlarında da kullanılmıştır.

3.7.6. Kadınların Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor

Cumhuriyetin ulus kimlik inşası sürecinde, beden eğitimi ve sporun kadınlar özelinde üstlendiği işlev çok daha bariz ve görünürdür. Zira bedeninin sunumunu da içine alan fiziki kültür politikaları, geleneksel toplum içerisinde ve İslami yaşamın getirdiği düzenlemelere bağlı olarak gözlerden uzak kalması gereken kadın bedeninin de sunumunu beraberinde getirmiştir. Bu sunum belki de yönetici elit eliyle teşhir boyutuna vurdurılmak suretiyle, kendilerince tabu olarak algıladıkları dinî ve toplumsal hassasiyetler kırılmak istenmiştir.

Cantek ve Yarar (2009: 202), araştırmalarında kadın bedeninin temsil ettikleri, barındırdığı işaretler sebebiyle, bir ideolojinin ne olduğuna, nasıl işlediğine dair ipuçları vereceğinin altını çizmektedir: “Kemalizmin modernleşme ve batılılaşma hamlesinin de kadınların kılık-kıyafetleri, bedensel aktivitelere katılma biçimleri takip edilerek analiz edilebileceğini söyleyebiliriz. Sporcu kadınlar, kamusal alanda bedensel pratikleri ile görünür olan bireyler olarak, bu analiz için en uygun kategoriye oluşturmaktadırlar”.

Cantek ve Yarar (2009: 208-209), bu çerçevede kadın bedeninin güzelliği ve sunumu ile sportif etkinlikler arasındaki ilişkilendirme bağlamında şu analizlere yer vermektedir:

Modern kadın imgesi ile spor arasında kurulan ilişki, modern değerlerin kadın bedeninde maddilik kazanmasıyla kurgulanır. Dönemin spor dergilerinde modern kadınların spora katılımları, batılı kadın sporcular referans gösterilerek özendirilir. Bunun yanında, dönemin Hollywood yıldızlarının, spora verdikleri önemi ve formlarını sporla koruduklarını dile getirdikleri röportajları da bu dergilerin sayfalarında yer alır. Yeni ve modern Türk kadını, kilolarından kurtulmuş, sağlıklı, gülbüz, hareketli bir kadındır. Sokağa çıkar, sinemaya gider, spor yapar, vücut bakımını ihmal etmez. Ancak, bunun yanında evinin, ailesinin bakımından da

sorumludur. Evi ve aileyi ihmal ederek, bireysel hazların peşinde koşan kadın dönemin yaygın yakıştırmalarıyla, “tango” diye çağrılacak, tahkir edilecek, eleştirilecektir. Cumhuriyetin ideal kadını artık Satı Kadın, Kara Fatma gibi, örtülerin altından dünyayı görmeye çalışan, bedenini gizleyen, benliğini ikinci plana atan kadın olamaz. Onlar Kurtuluş Savaşı’nın kadın kahramanlarıdır. Genç Cumhuriyetin ideal kadını ise başı açık, modern giyim-kuşam tarzına sahip, çevik, sağlıklı ve kamusal alanda görünür olan kadındır. İki kadın tipinin tek benzer yönü iyi ahlaklı ve gerektiğinde fedakârlık yapabilecek, arka planda kalmayı kabullenecek olmalarıdır.

Bu bağlamda Cumhuriyetin ilk döneminde özellikle güzellik yarışmaları ile spor arasında doğrudan bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. 1930 yılında ilk kez yapılan güzellik yarışmasında birinci olan Mübeccel Namık Hanım, bu birinciliği spora borçlu olduğunu belirtmiştir. Kadınların spor yapmalarının ayıp olduğu bir dönemde, güzelliğini spora borçlu olduğunu belirten Mübeccel Namık Hanım, aşağıdaki sözleriyle Türk kadınına spor yapma konusunda teşvik etmiştir (*Türk Spor*, 1930: 8-9):

Benim bugün birinci olmamı temin eden güzellik, sporla meydana gelmiştir. Spora merakım vardır ve açık hava en güzel şeydir. Küçük yaştan itibaren sporla meşgul bulunuyorum. Spor kulüplerinin hiçbirine mensup değilim, fakat daima sporla uğraşırım. Mektebin voleybol takımındayım. Evimizin bahçesi büyük olduğundan, burada koşarım, atlarım, arkadaşlarımla voleybol oynarım. Bütün bu spor hareketlerini bana sıhhat, neşe verdiği için inandığım için yapmaktayım. Ben bütün genç kızlara spor yapmalarını tavsiye ediyorum. Spor insanı her türlü ziynet ve tuvaletten daha güzel yapabilir.

Bu dönemde *Türk Spor Dergisi*, okullar arası spor yarışmaları ve güzel vücutlu sporcular arasında “Vücut Güzelliği” yarışmaları tertip ederek, gençleri spora

özendirmiştir (*Türk Spor*, 1931: 4). Böylelikle bedenın dolaylı olarak sunumunu esas alan fiziki kültür politikaları, güzellik yarışmaları vasıtasıyla doğrudan yapılabilir hale gelmektedir.

1930’lu yıllarda yöneticiler spor etkinliklerine özendirmek amacının yanı sıra, spora izleyici çekmek için de kadın bedeninden yararlanmayı düşünmüştür. Örneğin, Beyoğlu Amerikan Kulübü’nün düzenlediği voleybol turnuvasında dereceye girenler için yapılacak madalya töreninde, madalyaların Türkiye güzeli Mübeccel Hanım tarafından verileceği duyurularak, halkın ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. Bu duyurudan sonra salon tamamıyla dolmuş ve ayakta bile duracak yer kalmamıştır (*Türk Spor*, 1930: 11).

Cumhuriyetin ilk yıllarında kadınların spora özendirilmeleri sadece estetik ölçütleri geliştirmek ve kadın bedenini takdim etmek anlamında önemli görülmemektedir. Aynı zamanda, öjenist politikalar doğrultusunda, sağlıklı kadınlardan üreyecek sağlıklı ve gülbüz bir neslin önemine inanılmaktadır. Bu nesil, yeni ve genç Türk ırkının ideal temsilcisi olacaktır. Dönemin İtalyası ve Almanyasında uygulanan beden eğitimi politikalarından esinlenen bu yaklaşım esas alınarak, sporcu kadınların birden fazla çocuk sahibi olmaları teşvik edilmiştir. Üst üste savaşlar yaşamış bir toplumdan, sağlıklı, güzel, ahlaklı ve disiplinli bir genç nesil yetiştirmenin bir aracı olarak görünen kadınların spor yapması dönemin basını aracılığıyla da telkin edilmiştir (Gürsoy, 1998: 51).

Bu çerçevede dönemin önemli isimlerinden Ahmet Fetgeri (1930: 4), yıpranan halkın en kestirme ıslah yolunun spor yapan kadınlardan geçeceğini belirtmiştir: “Memleket kadınlığının vücudunu sporla takviye etmesi, ırkımızın eski kudreti hayatiyesini bulması için en kestirme yoldur. Çünkü bütün cihanın tasdik ettiği en büyük hakikatlerden biri de gülbüz çocuğun kuvvetli ve sağlam anneden doğduğu keyfiyettir” demektedir. Fetgeri (1930: 5) aynı yazısında ayrıca, spor yapmayan annelerin çocuklarının da sporla ilgili olmayacaklarını dile getirmiştir:

Kadınları sağlam, kuvvetli ve sporcu olmayan bir milletin akıbeti, erkekleri sporda ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, gene şüphelidir. Sapa sağlam bir anneden doğmamış bir çocuk, bütün ömrünü ilaçlarla idame ettiren bir insan mevki ve vaziyetinden kurtulamaz. Hareketin, sporun kıymet ve ehemmiyetini anlamamış annelerle

dolu bir memleketin çocukları da sporu, bir ihtiyaç şeklinde değil, münhasıran zevk ve hevesi, eğlenceyi tatmin için yapılan alelade bir oyun şeklinde telakki etmek gafletinden kurtulamaz.

Cantek ve Yarar'a göre, sporcu kadının bedeni dolayısıyla cinsiyetçi toplumsal değerler, milliyetçi söylemle eklemlenerek ete kemiğe bürünürler. Bunun açık örneğini *Türk Spor Dergisi*'nin 1930 tarihindeki bir sayısında görmek mümkündür (Cantek ve Yarar, 2009: 210):

Memleket kadınlığının vücudunu sporla takviye etmesi, ırkımızın eski kudreti hayatisini bulması için en kestirme yoldur. Çünkü bütün cihanın tasdik ettiği en büyük hakikatlerden biri de gürbüz çocuğun kuvvetli ve sağlam anneden doğduğu keyfiyetidir. Bütün Avrupa, bütün dünya bu hakikatin peşindedir. Ve milletin vücut kabiliyetini en yüksek hadde çıkarmak için sarf ettiği spor mesaisinde kadınlara da erkekler derecesinde rol ve mevki veriyor. (...)

Yalnız sırası gelmişken burada bir noktaya işaret edelim: (Cinsi latifliğin) kuvvetli ve sağlam olayım diye zorlu spor müsabakalar ile vücudunun tenasübünü bozarak vücut teşekkülüne sakillik verilmesi doğru mudur? Fikrimizce kadın hafif sporlar yapmalıdır.

Türk Spor Dergisi, bir adım daha ileri gidip, kadınlara uygun bulmadığı spor dallarını onlara yasaklamıştır ("Kadınlara Hangi Sporlar Yasak?", Anonim, 10 Haziran 1933). Boks yapan, güreşen, futbol oynayan kadın, saygıdeğerliğini, zarafetini, güzelliğini kaybedecektir. Erkeksileşecek, sertleşecek hatta iffetini bile yitirecektir. Dönemin spor dergilerinde erkeklerle güreşen, dövüşen batılı kadınların yer aldığı fotoğrafların altlarına yazılan yazılarda, cinsel ilişkiye göndermeler vardır. Bir erkekle, özellikle fiziksel temasın daha yoğun olduğu dövüş sporlarında, mücadeleye girmek, neredeyse onunla cinsel ilişkiye girmekle eşdeğer görülmektedir (Akt. Cantek ve Yarar, 2009: 211).

Türk Spor Dergisi'nde 1931'de yayımlanan anonim bir yazıda, örtülerini atmış, modern sportmen kadın tipi şöyle tasvir edilmektedir:

(...) Anlaşıyor ki yeni kadın spor yapacaktır. İşte size, yeni ideal kadına vasıl olmak için tabiat ve güneşi bol bol yiyip içmekte olan yeni canlı genç kızlar ki ilk yapılacak şey olarak derhal soyunuyor ve açık havada hemen bir top oyununa başlıyorlar. Yeni dünya, yeni sporcu kadınıdır!

Selim Sırrı, 1932 yılında kaleme aldığı, *Beden Terbiyesi: Oyun, Cimnastik, Spor* (1932: 431-432) adlı eserinde; "... Mekteplerimizde tatbik ettiğimiz beden terbiyesinin umumi gayesi uzviyetin sıhhat ve ahengidir. Kadınların beden terbiyesine ihtiyacı erkeklerden daha fazladır. Biz de vatani müdafaaya kadir nesiller yetiştirecek Türk Kadını hazırlıyoruz" demektedir (Akt. Çapan, 1999: 88). Böylelikle Selim Sırrı da kadının spor yapmasını, oldukça pragmatist bir yaklaşımla ele alarak, onların sportif etkinliklere katılımına sadece vatan savunmasında yararlı olacak çocukları doğurmaları bağlamında önem vermektedir.

Diğer yandan Cumhuriyetin ilk yıllarında sportif faaliyetlere etkin olarak katılan kadınların bu alanda varlık gösterebilmeleri, aileleri ve çevrelerinin Cumhuriyet rejimine yakın, modernleşme düşüncesine bağlı ve refah seviyeleri yüksek olmalarının bir sonucu olduğunu belirtmek gerekir (Cantek ve Yazar, 2009: 208). Bir başka deyişle elit düzeyde sportif etkinliklere katılan sporcu kadınlar, toplumun ayrıcalıklı kesimleridir. Bunun dışında kadınların genel olarak sportif etkinliklerden uzak kaldıkları bir gerçektir. Bu gerçeklik Halkevlerine kayıtlı sporcu sayılarındaki kadın oranından da görülebilmektedir.

Aslında Cumhuriyet rejimi bir yandan kadınları geleneksel değerlerinden sıyrılarak, bedenini ortaya koyacak sportif etkinliklere özendirirken, diğer yandan öjenist yaklaşımın getirdiği hassasiyetlerle kadını ve anaç yanları da muhafaza edilmek istenmiştir. İsmet İnönü, Türk kadınının sağlıklı bir bedene sahip olmasını talep ederken, aile mefhumunun korunması gerekliliğini de vurgulamaktadır: "Anadolu dağlarının sarıçiçeklerini başına takarak, gürbüz vücutla cephan taşıyan analar gibi, kızlarımızın sağlam vücutlu ve yerli ipekleriyle dağ çiçeği kokusunu dalgalandırarak

her şeyden evvel kuvvetleri, kanaatkârlıkları, tasarrufları ile kendi yuvalarını yıkılmaz kaleler gibi sağlamlaştırılmalarını isteyeceğiz” (BTUM, 1943).

3.8. Beden Eğitimi ve Spor Politikalarında Uluslararası Etkiler

İmparatorluk mirasından kurtularak yeni bir ulus yaratmak isteyen Kemalist yöneticiler için, yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da meşruiyet kazanmak öncelikli amaçlardan birisi olmuştur. Özellikle modern sporun yeni gelişmeye başladığı bir dönemde uluslararası propagandanın en güçlü araçlarından birisi olarak öne çıkan sporun bu yönü Cumhuriyet yöneticilerince de göz önünde tutulmuştur. Bu nedenle Atatürk önderliğindeki Cumhuriyet yönetimi, göreve geldikten sonra uluslararası ilişkilerde sportif faaliyetlere önem vermiş ve henüz Cumhuriyetin kurulmasının ardından birkaç ay geçtikten sonra 1924 Olimpiyat Oyunlarına katılacak milli takımlar için 17 bin lira ödenek tahsis etmiştir.

Özmaden (2010: 1445-1446), yeni kurulan Cumhuriyetin uluslararası alanda tanıtımı için sportif faaliyetlerden çok şey beklenildiğinin altını çizmektedir:

Fevkalade bir inkılâp yapan ve bunu bütün dünyanın gözü önüne koyarak aleyhinde bütün olumsuz izleri kökünden koparıp atmak mecburiyetinde olan bir memleket her şeyden evvel çeşitli propaganda vasıtalarına müracaat etmek mecburiyetindeydi. Çünkü yakın zamanlara kadar milletlerin yegâne propaganda vasıtası estetik sanatlarını diğer memleketlere göndermek ve orada bir tiyatro binasının istiap edebileceği birkaç bin kişiye bu sanatkârları alkışlattırabilmektir. Hâlbuki sinema, radyo vesaire gibi medeni vasıtalar icat edildi edileli bu sanatkârlar da rağbeti kaybetmiş ve bunların yerine sporcu kabileleri geçmişti. Zira bir spor müsabakasında elde edilen bir başarıdan herkes aylarca bahsediyor dolayısıyla o ülkenin propagandası spor vasıtasıyla yapılabilmektedir. Yeni bir Türk insanı imajının yerleştirilmesinde propagandanın önemi anlaşılmıştı. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber yapılan yeniliklerle Türk erkeği başındaki fesi atmış, Türk kadını çarşaf ve peçeden kurtulmuş Türk insanı medeni giyiş ve

yaşayış tarzı olarak Avrupalılardan farksız bir duruma gelmişti. Cumhuriyetin kurulmasıyla kazanılan bu medeni hal ile Türklüğün şerefini, namını, ahlakını hala muhafaza ettiğini bütün dünyaya göstermek beynelmilel müsabakalarda kazanılacak başarılar sıklıkla dile getirilirken spor faaliyetlerinin milletler arasında dostluk meydana getirmek açısından beynelmilel diplomasiden daha önemli olduğu vurgulanmaktaydı.

Özmeden (2010: 1454), sporun uluslararası saygınlık açısından taşıdığı önemi vurgulayarak, bu dönemde başarısız sonuçlanacak müsabakalara katılmamanın tercih edildiğini belirtmektedir:

...spor adamları uluslar arası müsabakalarda yenilgilerin Türk milletinin prestijini rencide ettiği ve ayrıca sporcuların alınan bu olumsuz neticelere kendilerini alıştırap milli ruh ve milli temsil duygularından uzaklaştıracağı ileri sürülerek, güçlü takımlar oluşturulana kadar yabancılarla maçlar yapılmaması gerektiğini belirtmişlerdir...

Bu dönemde birçok spor yazarı, uluslararası müsabakalarda alınacak mağlubiyetlerin mahzurlarının altını çizmektedir: “Sporda sahasını mağlup terk eden bir millet savaştan yenik çıkmış kadar küçük görülmektedir” (Safa, 1934: 7). Yine zayıf Türk takımlarının Balkanlardaki güçlü takımlarla maç yaptırmanın onları yenilgiye alıştıracığı için sakıncalı olacağı düşüncesi ile “Milli şeref ve haysiyet namına iyi bir takım oluşturana kadar milli ruhumuzun kaybolmaması için Balkanlarla müsabakalar yapılmamasını” öngören fikirler de ortaya atılmakta idi (Remzi, 1934: 2). Çünkü rakiplerle karşılaşmasının manası yalnız isimleri belirli kişilerin değil, milletleri farklı ülkelerin karşılaşmasıdır. Bu nedenle “milli şeref, milli hassasiyet ve milli ahlakı korumak” birinci şart olarak görülmekte (Ankaca, 1934: 7) ve Türk sporu, “Türk gençliğinin kudret, zekâ, dirayet, ahlak ve irfanın bir imtihan mahalli olan yabancı diyarlardaki beynelmilel müsabakalarda büyük ve şerefli Türk sancağını

dalgalandırarak meydana çıkan gençlerin Türk inkılâbı gibi her milletten üstün bir derece kazanması anlamını” taşımaktadır (Kanok, 1934: 2).

Bu konu hakkında N. Safa, *Spor Postası*'ndaki makalesinde; “Türk sporunun, Türk sporcusunun şerefini istikbalini artık düşünmek zamanı gelmiştir. Türk sporu, Türk sporcusu ticaret malı, sirk cambazı değildir. O güzel bir seyahate feda edilemez. Çünkü feda edilen bir gençlik mağlubiyeti değil, milli şereftir. Artık milli spor temasları çokluk çocuğun eline teslim edilmesin, varsın temaslar yapmayalım. Hiç olmazsa sporumuzun istikbaline ağlarız, fakat rezil olduk diye dövünmeyiz” (Safa, 1934: 7) diyerek milli şerefin rencide edilmemesi üzerinde durmuş ve mağlubiyetle sonuçlanacak müsabakalara katılmamanın çok daha doğru olacağını vurgulamıştır.

Burada Burhan Felek'in uluslararası spor yarışmalarına yaklaşımına da değinmek gerekmektedir. Zira onun görüşleri sadece kazanmaya endekslenmiş değildir. Felek'e göre bir ülkede sporun gelişimiyle ilgili olarak bu yarışmalara katılmanın belirleyici bir etkisi vardır; Türkiye de sporunu geliştirebilmek için, başta olimpiyat oyunları olmak üzere, bu tür yarışmalara mutlaka katılmak durumundadır. Bu yarışmalar, dünya ölçülerine göre Türk sporunun çeşitli dallardaki düzeyini gösterecek ve gelişmesine katkı yapacaktır. Ayrıca, halk arasında, spora duyulan ilgiyi ve aktif ya da pasif spora katılımı yükseltecektir (Akgül, 2001).

Felek'e göre, bu tür yarışmaların bir diğer önemli fonksiyonu da ülkelerin siyasal tanıtımına ve uluslararası barışın oluşturulup korunmasına katkı yapması noktasında ortaya çıkmaktadır. Felek, bu düşüncesini “çok defa sefirlerin yapamadığı yaklaşımları spor temasları kolaylaştırmıştır” diye dile getirir (Akgül, 2001).

Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin en fazla yakınlaştığı, destek aldığı ve sportif temaslarda bulunduğu ülkeler Almanya ve Sovyetler Birliği'dir. Özellikle 1930'lu yıllarda ülkemize gelen önemli Alman spor adamları, hem ülkemizde beden eğitiminin temellerinin atılmasına katkı sağlamış hem de Türk spor politikasının oluşturulmasına öncülük etmiştir. Diğer yandan Cumhuriyet kurulduktan itibaren Türk takımların en fazla temasta bulunduğu takımlar Sovyet takımlarıdır. Dolayısıyla bu iki ülkenin Türk sporunun gelişiminde önemli etkileri olmuştur.

3.8.1. Alman (Nasyonal-Sosyalist) Etkisi

Türkiye’deki spor faaliyetleri ve yönetim modelleri Alman örnekleriyle birebir örtüşmemekle birlikte, bu örneklerden çok fazla esinlendiği ortadadır. Bu esinin kaynağı, ülkemize gelen Alman spor adamları, Almancadan çevrilen kitaplar ve Almanya’ya ziyaretlerde bulunarak bilgi alan Türk spor adamları olmuştur.

Türk sporundaki Alman etkisi Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Özellikle dış politikada Almanlara yakınlaşan İttihatçı kadrolar, fizik kültürü politikaları konusunda da Almanların etkisi altında kalmıştır.

Topyekûn savaş fikrinin Almanya’daki önemli isimlerinden Olmar von der Goltz, Osmanlı ordusunda önemli hizmetler yürütmüş ve ‘Goltz Paşa’ unvanıyla anılmaya başlanmıştır. Kendisinin 1894’de yazdığı ve iki yıl sonra Türkçeye *Millet-i Müsellaha* ismiyle çevrilen kitabında Goltz, savaşız bir dünyanın mümkün olmadığını ve Fransız devriminden itibaren artık savaşların cinsiyet ve yaş gözetmeksizin bütün vatandaşların katılımıyla kazanabileceğini öne sürüyordu. Bu yaklaşım savaşın sadece devlet yönetimi ve ordunun işi olmasından çıkıp tüm milleti içine alan bir fenemone dönüşmesine neden olmuştur. Bu fikirler, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki kötü gidişe son vermek isteyen İttihatçıları derinden etkilemiş ve çoğu geleceğin Kemalist elit yönetim kadrosunu oluşturan bu kimseler, Goltz Paşa’nın da teşvikiyle para-militer teşkilatlar kurmaya yönelmiştir (Akın, 2004: 133).

Cumhuriyetin ilk ulusal spor örgütü olan TİCİ’nin yöneticileri Alman meslektaşları ile irtibatlarını sürdürmüştür. TİCİ, 1933 yılında Carl Diem ve Johannes Seiffert tarafından hazırlanan *Spor Sahaları ve Stadyomlar* adlı kitabı tercüme ettirmiştir. Önemli bir diğer gelişme olarak, Mimar Seyfettin Nasih’in, Maarif Vekâleti tarafından Avrupa spor mimarisi hakkında inceleme yapmak üzere Almanya’ya gönderilmiş olmasıdır. Bu incelemeler sonunda hazırlanan rapor 1933 yılında *Mimari Dergisinde* “Stadyumlar” başlığı altında yayınlanmıştır. Mimar Seyfettin Nasih, bu yazısında Almanya’da sporun gelişimini, izlenen spor politikalarını Almanya’da yapılmış stadyumları ve stadyum inşası için gerekli teknik bilgileri aktarmıştır. Stadyumları milletlerin medeniyet seviyelerinin göstergesi olarak nitelendirmiştir; “Stadyumlardaki tekâmül, bu eserlere malik olan milletlerin yüksek kültür ve kabiliyetlerine canlı bir misaldir” (Korkmaz, 2007: 19-20).

Beden eğitimi Almanya’da Nasyonal-Sosyalist ideallerin yükselişi döneminde özellikle ideal ırkın gelişiminde üzerinde önemle durulan bir konuydu. Türkiye’deki tek parti rejimi ‘nasyonal sosyalist’ bir eğilim taşımamakla beraber buradaki uygulamalar Türkiye’de de esinlenmelere neden olmuştur. Selim Sırrı, yurt dışında kitle hâlinde yapılan sporun ve zaman zaman bu etkinliklerin halka gösteri şeklinde sergilenmesi uygulamalarının Türkiye’de de gerçekleştirilmesini isteyerek İsveç cimmastığını Türkiye’ye getirmiştir. Özellikle Cimmastik Şenliklerinin düzenlenmesinde rol oynamıştır. Türkiye’de cimmastik şenlikleri gelişimini Almanya’daki gelişmelerle beraber ele almak daha açıklayıcı olacaktır (Meşeci, 2007: 143).

Hitler (2005: 331) cimmastiğe verdiği önemi “ırkçı devlet, eğitime görevinin, beyinlere pompa ile bilgi doldurmakla sınırlandırıldığına inanmayacak, uygun bir terbiye ile sağlam vücutlar yetiştirecektir. Fikrî alışkanlıklarının geliştirilmesi ikinci plânda gelecektir” şeklinde ifade etmiş ve Stuttgart’da 30 Temmuz 1933’de cimmastik festivali hazırlatmıştır. Aynı dönemlerde Türkiye’ye baktığımızda, Almanya’da nasyonal-sosyalist ideallerin yükselişine koşut olarak geliştiği gözlemlenen beden eğitiminin 1930’lardan itibaren ülkede üzerinde önemle durulan bir konu hâline geldiği görülmektedir.

1930’lu yıllarda CHP spor danışmanı Nizamettin Kırşan ile CHP teşkilatından Turhan Rabat Almanya’ya gönderilmiş ve Hitler’in ünlü Nazi örgütlenmesine bağlı ve Carl Diem tarafından kurulan “Jugend” örgütünü yakından incelemişlerdi. Almanya’da bu örgüt tüm spor ve gençlik faaliyetlerini kontrol etmekteydi. Bu uzmanların Türkiye’ye dönüşlerinde verdikleri raporda Alman modelinin genç Türkiye için en uygun model olacağı belirtilmiş ve böylelikle Carl Diem’in Türkiye’ye davet edilmesi kararı alınmıştır. Carl Diem, 1933 Eylül ve Ekim aylarında İstanbul’a gelerek bir rapor hazırlamış ve “Jugend” örgütüne benzer bir “Gazi Gençliği” örgütü dâhil bir dizi tavsiyeler yapmıştır. Carl Diem, Türkiye’ye geldiğinde dünya çapında bir üne sahipti. Asıl ününü 1936 Berlin Olimpiyatlarında yaptıklarıyla kazanmıştır (Atabeyoğlu, 2001: 13-15). Diem, hatıralarında spor yöneticilerine yaptığı “Gazi-Jugend” adlı gençlik teşkilatı ve bütün ülkeyi dokuz kısma ayıran ve her birinin başına büyük yetkilerle donatılmış Sport-Vali’ler geçiren tekliflerinin büyük rağbet gördüğünden bahseder (Akın, 2004: 71).

1930'lu yıllarda Türkiye'ye davet edilen Alman spor yönetiminin önemli bir diğer ismi de Dr. Goenther'dir. Kendisi dağcılık konusunda eğitim vermek üzere Türkiye'ye gelmiş ve konuyla ilgili bir de rapor hazırlamıştır. Yine 1933 yılında bir Beden Terbiyesi Enstitüsü kurmak üzere Leipzig Üniversitesi'nden Hermann Altrock Türkiye'ye davet edilmiş ve kendisine bir rapor hazırlattırılmıştır (Akın, 2004: 70).

TİCİ'nin 1936 yılında yerini Türk Spor Kurumuna bırakması ve sporun CHP'ye bağlanması, ayrıca bütün sporcuların partiye üye olmalarının mecburi kılınması, TSK'nin Alman Spor Teşkilatını örnek aldığını ortaya koymaktadır (Özmaden, 1999: 153). Ancak Nazi etkisi Türkiye'de TİCİ'nin sonunu getirmekle kalmamış, dönemin bir başka bağımsız spor örgütü olan Türkiye Olimpiyat Cemiyeti de uluslararası olimpik kurallara tamamıyla aykırı olarak bu süreçte TSK'ye bağlanmıştır (Atabeyoğlu, 2001: 17-19).

Bunun yanı sıra Türk sporuna model olarak Alman teşkilatlarının gösterilmesine karşı çıkan spor adamları da olmuştur.

TİCİ'nin kurucularından olan ve Atletizm Federasyonu Başkanlığı yapan Burhanettin Bey de, Alman spor teşkilatı modelinin Türk Spor Teşkilatına uyarlanma çalışmalarını eleştirenlerden bir tanesidir. Burhanettin Bey, eleştirisinde Alman Spor Teşkilatı Başkanı Tschammer'in Anadolu Ajansı ile yapmış olduğu mülakata yer vermiştir. Tschammer bu mülakatında, Almanya'nın spor teşkilatının sorunlarından bahsederek, Almanya'daki beden eğitimi ve spor sisteminin düzeltilmeye çalışıldığını; askerler için beden terbiyesinin gerekli olduğunu ancak sporculara askerî talim yaptırmanın sporla bağdaştırılamayacağını; sporun esas amacının ise milletler arasındaki dostluk ve karşılıklı saygı hislerini geliştirmek olduğunu kaydetmiştir. Burhanettin Bey, Tschammer'in görüşlerine referansta bulunarak şunları söylemiştir (Felek, 1934: 3):

Bugün dünyanın en müfrit milliyetçilerinin elinde her şubesi tam askerî bir inzibatla idare edilen Almanya'nın en selahiyetdar spor adamının bu sözü de artık gösterir ki; spor bir zevk, bir refah ve bir arzu meselesidir. Bunu ancak bu karakterini bozmayarak idare etmekle yaşatabiliriz... Spor şahsın ve hususi teşebbüslerin malı, fakat hükümet ve milletin mahmisi olarak kalmalıdır.

Dolayısıyla Burhanettin Bey, sporun askerî bir bağlamda ele alınmasını ve spor yönetiminin devlete bağlanmasını doğru bulmamış, sıklıkla önerilen Alman modellerine olumsuz bakmıştır.

TİCİ ile ilgili tartışmaların yoğunlaştığı 1930’lu yıllarda hükümet yetkilileri, sadece Alman spor teşkilatları üzerinde incelemeler yapmakla yetinmemiş, özellikle İtalyan, Çek ve Sovyet spor modelleri de incelenmiştir (*Türk Spor*, 1933: 8). Ancak bu sistemlere de karşı çıkanlar yeni kurulacak spor teşkilatının hedefinin, Türk gençliğini ne faşizme ne de hitlerizm prensiplerine göre oluşturmak olmadığını, bu üç sistemde de şahsiyet ve isteği dikkate alınmadığı ve onların amacının gençler arasında doğrudan doğruya askerî bir idare tarzı tesis etmek sureti ile onları daha askerlik çağına girmeden evvel kati bir disiplin altına almak ve muayyen bir hedefe doğru sevk etmek olduğundan yeni kurulacak gençlik teşkilatının hedeflerinde bunların olmaması gerektiğini ileri sürerek, Türk gençliğinin hiçbir zaman cebri bir kumanda ile beden terbiyesi veya spor yapmaya sevk etmek düşüncesinde değil, Türk gençliğinin kendi istek ve şuuruna göre seveceği bir sporu seçmesi kolaylığını tanıyan bir teşkilatın Türk gençlerinin bünyesine daha uygun olacağını belirtmekteydiler (Kanok, 1935: 4).

1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanununu hazırlayan Rahmi Apak, dönemin Avrupa’daki etkili gençlik teşkilatlarını yakından incelemişti. Herber Reidegel’e göre, Apak’ın incelemeleri sonucunda hazırladığı kanun, Alman gençlik teşkilatı “Jugend” ve İtalyan gençlik teşkilatı “Ballila”yı örnek almıştı. Ayrıca kanunda Macar gençlik teşkilatının da dış görünümünden faydalanılmıştı. Beden Terbiyesi Kanunu, fiziki kültür üzerinde mutlak devlet denetimini sağlaması açısından başarılı bir girişimdi (Akın, 2004: 77).

1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren ülkede başlayan sanayileşme hamlesinin ortaya çıkardığı nitelikli işgücü sorununa çözüm üretmek için, iş verimliliği bağlamında beden eğitimi ve sporun yapacağı katkılar tartışılırken, Kemalist yönetim kadroları sıklıkla Alman ve Sovyet örneklerine referansta bulunmuştur. Bu dönemde Almanya’da incelemeler yapanlardan bir tanesi olan Sadi Irmak, kaleme aldığı raporda endüstrileşme için sporun oynadığı rolün altını çizerek, “Bizde de artık her fabrika çalışanına belirli bir fiziki kültür aşlamak için bir spor merkezine dönmeliydi” demiştir (Akın, 2004: 181).

3.8.2. SSCB (Komünist) Etkisi

Fiziki kültür hareketlerinin genel halk sağlığı ve iş verimi politikaları ile ilişkilendirilmesinin sadece Almanya ve İtalya'ya özgü gelişmeler olmadığını ve daha çok bu politikaların Sovyetler Birliği'nde başarıyla uygulandığının altını çizen Akın (2004: 99), Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin birbirine daha çok benzeştiğini belirtmektedir:

Bolşeviklerin iktidara geldikleri Rusya'nın koşulları Anadolu'yla büyük benzerlik gösteriyordu. Bolşevikler de iktidara geldiklerinde Kemalistler gibi büyük bir çoğunluğu köylü olan bir toplumla karşılaşmışlardı. Hem bu ilk koşulların benzeşmesi hem de bu dönemde Sovyet Rusya'yla sürdürülen yakınlaşma politikası neticesinde, gerek siyasi elitler gerek de model arayışındaki entelektüeller Bolşeviklerin kamu sağlığı projelerini büyük bir dikkatle takip ettiler. Bolşeviklerin büyük çoğunluğu köylü ve cahil bir kitleyi, medeni ve üretken bir topluma dönüştürme çabasındaki başarıları Kemalistlerin gözlerini kamaştırmıştı.

Sovyetler Birliği'nde Eğitim Komiserliği'nin 1926 yılında yaptığına benzer bir uygulamayı Türkiye'de Maarif Vekâleti 1930 yılında yapmış ve öğrencilerin spor kulüplerine katılmalarını yasaklayan bir genelge yayınlamıştır. Bu yasaklamanın gerekçesi olarak da “terbiyevi mahzurlar” ve “rekabet” gösterilmiştir. Vekâletin yayınladığı talimatname ile beden terbiyesi ve fikir terbiyesinin birlikte yürütülmesi esas kabul edilmiş ve temel olarak çocuklar ve gençler yarışma sporlarının doğuracağı rekabetçi ahlaktan korunmaya çalışılmıştır. Nitekim zaman içerisinde kulüplerin öğrencileri üye yapmasına ilişkin yasaklama gevşemiş ve kulüplerin öğrencileri üye alması yaygın bir uygulamaya dönüşünce, 1938 yılında BTGM kuruluşunu takip eden süreçte ilgili talimatname hatırlatılarak yasak kesin bir biçimde uygulamaya konulmuştur (Akın, 2004: 103-104).

1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nde ön plana çıkan Taylorist üretim ve Taylorist rekreasyon sürecine bağlı olarak, tüm fabrikalarda başlatılan beden

egzersizleri programları, Türkiye için de önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Bu dönemde Sovyetlerden maddi yardım alarak sanayileşme atağına kalkan Türkiye’de, fabrikalarda Sovyet modellerine benzeyen sportif tesisler oluşturulmuştur. Bu tesislerin yapılmasında da yine Sovyet mimar ve spor adamlarının tavsiyeleri belirleyici olmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminde Türk spor politikasının yapılmasında en önemli esin kaynaklarından olan Sovyetler Birliği, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek için sportif temaslara büyük bir önem vermiştir. Bu temaslara başlatılması için girişimler henüz Cumhuriyet kurulmadan önce başlamışsa da uluslararası baskılar nedeniyle bu ilişkiler engellenmiş veya kesintilere uğramıştır.

İki ülke arasında ilk sportif karşılaşma için 1922’de Moskova’ya davet edilen Türk futbol takımı, SSCB’ye gidemedi. Bunun nedeni olarak uluslararası federasyonun (FİFA) Türk takımına yaptığı baskı gösterilmiştir. Zira bu dönemde Sovyetler Birliği uluslararası federasyonun üyesi değildir. Sovyetler Birliği’nde hazırlanan raporlarda Türkiye’deki sporun genel manzarası da ortaya serilmiş ve Türk burjuva spor örgütleri yanında 12 yıldır işçi spor örgütlerinin de faaliyette bulunduğu, Teolit ve Beykoz adlı işçi kulüplerinin yeni kurulduğu ve henüz uluslararası spor federasyonlarına üye olmadığı belirtilmiştir (Fomina, 2009: 134-135).

İki ülke arasında yürütülen diplomatik görüşmelere paralel olarak, FİFA’dan izin alan Türk Milli Futbol Takımı, Moskova’ya giderek Sovyet futbol takımları ile 1924 yılında üç maç oynamıştır. Türk Milli Takımı, 8 Kasım 1924’te II. Moskova takımını 3-1 mağlup etmiş, ancak I. Moskova takımına karşı 2-0 mağlup olmuştur. 16 Kasım 1924’te ise Sovyet futbol tarihinin ilk resmi maçı yapılmış ve SSCB Milli Futbol Takımı Türkiye’yi 3-0’la mağlup etmiştir. Zamoskvoretskiy Stadi’nda yapılan bu maçı SSCB için o zamanlarda rekor sayıda (15 bin) seyirci izledi. Maçtan sonra dönüş esnasında Türk Milli Takımı, Odessa Takımını 1-0 mağlup etmiştir. Türk takımının turnesinden sonra partinin merkezî yayın organı olan *Pravda* gazetesi burjuva sporcularla görüşmelerin mutlaka yapılması gerektiğini ifade ederek, bunun kapitalistler tarafından düzenlenen ideolojik ve siyasi ablukayı efektif bir delme aracı olacağını kaydetmiştir (Fomina, 2009: 135).

VSFK ilkbahar 1925’te yapılacak SSCB Milli Futbol Takımının Türkiye’ye iade-i ziyaretine “olağanüstü siyasi önem” veriyordu, bu ziyaretle SSCB ve Doğu Halkları arasında sıkı bağların oluşacağına inanıyordu. Aynı zamanda Sovyet sporunun

başarılarını sergilemek için VSFK en iyi ve en kuvvetli takımın gönderilmesini talep ediyordu. Fakat rövanş görüşmesi FİFA tarafından engellenmeye çalışıldı. Türkiye 1923'ten beri FİFA üyesiydi. SSCB ise RSI üyesi. RSI, Rus seksiyonun doğudaki “burjuva”, fakat milli “devrimci” spor takımlarıyla görüşmeleri onaylar veya görmezden gelirken, FİFA, Türkiye Futbol Federasyonu'na uyarıda bulundu. SSCB Spor Komitesi arşivinde bulunan belgeye göre Türk Futbol Federasyonu vekili Yusuf Ziya sorunu çözmek için VSFK ile FİFA arasında arabuluculuk yapmayı dahi önermiştir (Akt. Fomina, 2009: 136):

İstanbul, 27 Ocak, 1925

Vasiliy Taraskin dikkatine

Moskova

Sayın Yoldaş,

Size ilişkilerimizi etkileyebilecek çok önemli, konuda başvuruyorum. FİFA Genel Sekreteri Girschman'ın mektubuna cevap vererek yazı yazdım.

Benden adresinizi istedi. Umarım Rus federasyonun FİFA üyeliği konusunda kolay anlaşılırsınız. Bu işi kendi tarafımdan da takip edeceğim. Sizin ve Rus yoldaş futbolcuların Türk yoldaşlardan en iyi dileklerini kabul etmenizi rica ederim.

Yusuf Ziya

Türkiye Cumhuriyeti Futbol Federasyonu

Türkiye Futbol Federasyonu, muhtemelen hükümetten aldığı talimatla FİFA'nın onayı olmadan maç yapmaya karar verdi. Bu Türk-Rus ilişkilerine verilen siyasi ehemmiyetin bir kanıtıdır. Böylelikle Türkiye FİFA üyeliğini, Rusya ise işçi spor dünyasındaki devrimci imajını riske atmıştır (Fomina, 2009: 136).

Türk futbol yetkilileri de en az VSFK kadar kendi milli takımının rövanş maçını kazanmasını istiyordu. Bu amaçla ilk önce SSCB milli takımı ile Ankara-İzmir karması arasında 13 Mayıs 1925 tarihinde bir maç oynanmış, maçı SSCB 6-1

kazanmıştır. Bu ön maçta amaç Sovyet takımını analiz etmek ve asıl maç için taktik geliştirmektir. Ardından 15 Mayıs 1925'te Ankara'da rövanş maçı oynanmış ve Sovyet takımı bu maçı da 2-1 kazanmıştır. Bu maçlardan sonra iki tarafın da temasları devam ettirme isteğine rağmen Türkiye, FIFA tarafından ciddi şekilde uyarıldığı için sportif ilişkiler askıya alınmıştır (Fomina, 2009: 137).

Sonraki yıllarda Dünya Ekonomik buhranının sıkıntıya soktuğu Türkiye Cumhuriyeti kredi ihtiyaçlarını karşılamak için Sovyetler Birliği'ne başvurmuştur. Böylelikle tekrar başlayan görüşmeler, SSCB ve Türkiye futbol takımları arasında da yeni görüşmelerin başlatılmasına vesile olmuştur. Bu dönemde Sovyet spor yetkililerinin davranışlarında Türk takımlarıyla yapılan spor görüşmelerinde Sovyet diplomasi gereksinimlerine uyma, Türk-Sovyet dostluğuna zarar verecek olaylardan kaçınma, gerektiğinde spor yarışlarının skoruna müdahale etme eğilimleri ağır basmıştır (Fomina, 2009: 138).

Siyasi ilişkiler ışığında SSCB ile sportif temaslarını Türkiye de devam ettirmek istiyordu. Bu sefer Türk spor yetkilileri Türkiye'nin "denge" politikasına uydu: hem FIFA'ya, hem SSCB'yi memnun edecek formül bulundu. 1931'de Türkiye milli takımı isim değiştirerek Moskova'ya Türkiye Üniversiteler (Milli) Futbol Takımı adı altında gönderilmiştir. Buna rağmen Moskova'nın her tarafında asılı olan maç afişlerinde Türk futbol takımı Türk Milli Futbol Takımı olarak geçiyordu. Mayıs 1931'de Dinamo Stadı'nda yapılan maç 50 bin izleyici toplamıştır. Maçın ilk yarısı 2-2 berabere bitmesine rağmen, maçın hakemi Şelçkov Sovyet futbolcular gol atana kadar ilk yarıyı bitirmemişti. Ancak 49. dakikada SSCB gol kaydedince ilk yarıyı bitirmişti. Devre arası 15 dakika yerine 40 dakika sürdü. Çünkü Türk Milli Takımı ilk yarıda haksızlık yapıldığı gerekçesiyle maça devam etmeyi reddediyordu. Ancak yapılan görüşmelerin ardından maç devam etmiş ve ikinci yarıda her iki takım da birer gol kaydetmişti. Böylelikle maçın sonucu 4-3 oldu. Birkaç gün sonra yapılan değerlendirmede Moskova Beden Terbiyesi Konseyi bu tartışılan golün iptal edilmesini kararlaştırmış ve iki ülkenin ilişkilerinin zarar görmemesi için skor 3-3 olarak tescil edilmiştir (Fomina, 2009: 138-139).

1932 Mayıs'ında İsmet İnönü Başkanlığındaki resmi bir heyet Moskova'ya ziyarette bulunmuş ve Sovyet Hükümeti Türkiye'ye 8 milyon altın Amerikan doları sanayi kredisi vermeye razı olmuştur. Edinilen bu kaynakla Sovyet mühendis ve

teknisyenlerin yardımıyla Kayseri ve Nazilli’de tekstil fabrikalarının temelleri atılmıştır. Bu esnada SSCB takımı da Türkiye’ye davet edilmiş, yine FİFA engeline karşı Türk takımı Türkiye Halkevleri Takımı olarak adlandırılarak maçlar oynanmıştır. İkisi İstanbul’da ve ikisi Ankara’da olmak üzere toplam 4 maç yapılmış, 21 Ekim’de Fenerbahçe Stadı’nda yapılan maç 2-2 berabere bitmiş, ertesi gün oynanan maçı ise Sovyet takımı 4-0 kazanmıştı. Ankara’da 27 ve 30 Ekim’de yapılan maçlarda ise Sovyet takımı 1-0 ve 3-2’lik sonuçlarla galip gelmiştir (Fomina, 2009: 139).

Temmuz 1933’te Türkiye Halkevleri Takımı yine Dinamo Stadı’nda 50 bin seyirci önünde SSCB ile karşılaşmış ve bu maçı 2-1 galip tamamlamıştır. Bir sene sonra 7 Ağustos 1934’te aynı statta bu sefer 60 bin seyirci önünde SSCB takımı Türk Takımını 2-1 mağlup etmiştir. Ancak bu tarihlerde sadece futbol maçı ile yetinilmemiş, Moskova’daki futbol yarışmasına paralel olarak Leningrat’ta güreş, yüzme, futbol ve atletizm yarışmaları yapılmıştır. Türk takımı güreşte 6-0 galip gelmiştir (Fomina, 2009: 140).

1935’te VSFK Başkanı Mantsev, SSCB Milli Futbol Takımı, eskrimciler, tenisçiler ve güreşçilerden oluşacak spor heyetinin Türkiye’ye gönderilmesini onaylamış ve iki ülke arasında karşılaşmalar 15 Ekim 1935’te başlamıştır. Bu seyahat sırasında çeşitli illerde iki takım arasında 6 maç oynanmış, SSCB takımı 3 beraberlik ve 3 galibiyet kazanmıştır. Bu maçlarda görev alan Rus hakem Şelçkov’n verdiği hatalı ve taraflı kararlar, Türk kamuoyunda büyük bir öfkeye yol açmıştır. Ancak bu konuda Sovyet basınında hiçbir bilgi verilmemiştir. Maçlar sert oynanmış ve maçlardan bir tanesinde oyuna devam edilmesi için Başbakan İnönü ve SSCB Büyükelçisi Suritsa’nın müdahalesi gerekmiştir (Fomina, 2009: 140).

Sovyet takımın dönüşünden sonra Moskova’da 14 Kasım 1935 tarihinde toplanan VSFK Prezidyumu, bu seyahat sırasında yaşanan olayları incelemiştir. VSFK Başkanı Mantsev, Sovyet hakem Şelçkov’u ve futbolcuları eleştirmiş, Sovyet sporcuların seyahat esnasında devrimci propaganda yapmaya çalıştıklarına dikkat çekerek ve Sovyet-Türk ilişkilerine zarar vermemesi için ileride bunun yapılmasını yasaklamıştır (Fomina, 2009: 141).

Montrö Konferansında, Sovyet desteği alarak Boğazların idaresini ele geçiren Türkiye, bu destekle SSCB’ye daha da yakınlaşmıştır. Konferansın ardından 1936’da Türkiye Milli Futbol Takımı bir kez daha Sovyetler Birliği’ni ziyaret etmiş, o sene

SSCB'nin milli takımı toplanmadığı için yalnızca futbol kulüp takımlarıyla maç oynamıştır. 18 Eylül 1936'da Dinamo-Moskova ile oynanan ilk maça 90 bin seyirci katılmıştır. Türkiye Halkevleri Futbol Takımı Dinamo, Spartak, Kiev ve Leningrad şehir futbol takımlarıyla karşılaşmıştır (Fomina, 2009: 141).

Temmuz 1937'de Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras, İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya, TBBM Milletvekilleri Rahmi Apak ve Şükrü Şenozan Moskova'yı ziyaret etmiş, 1936 Montrö Konferansında yaptıkları müşterek çalışmadan duyulan karşılıklı memnuniyet dile getirilmiştir. Ayrıca Tevfik Rüşdü Aras, Sovyet tarafına Kayseri ve Nazilli fabrikalarının inşaatından dolayı memnuniyetini ve minnettarlığını bildirmiştir. Ziyaret sırasında 14 Temmuz'da Türk heyeti Sovnarkom nezdinde kurulan Beden Terbiyesi ve Spor Komitesi Başkanı Harçenko'yu ziyaret etmiş ve aynı gün akşam Dinamo Stadı'nda düzenlenen büyük spor ve cimmastik bayramını seyretmiştir (Fomina, 2009: 141-142).

Sovyetler Birliği'nin spor üzerinden yürütülen dış politikası RSI ile sınırlı değildi. Proleter sınıfın bulunmadığı doğu ülkelerinin milli-devrimci burjuvazisiyle yaklaşma politikasında ve Batı Avrupa kapitalist ülkeleriyle geliştirilen ilişkilerde Sovyet sporu, dış politikanın bir aracı olarak kullanılıyordu. Özellikle milli burjuvazinin iktidara yeni geldiği ülkelerde "burjuva" devriminin ileride kolaylıkla sosyalist devrime çevrilebileceğine inanılıyordu. Çin, Moğolistan, Afganistan, İran ve Türkiye konusunda yapılan spor üzerinden siyasi ilişki kurma teşebbüsleri incelenerek, Sovyet spor yetkilileri tüm adı geçen ülkeleri Doğu Spartakiadası'na davet etmeyi düşünmüştür. Spartakiada sosyalist düzenin bir propagandası olmakla birlikte Spartakiada programında doğu halklarının milli danslarına ve sporlarına da yer ayrılmıştı. Doğu Spartakiadası gerçekleşmedi, Çin, Moğolistan ve Afganistan ile spor ilişkileri kurulamadı. Fakat SSCB, İran ve Türkiye ile spor üzerinden siyasi ilişki kurma çalışmalarını başarılı şekilde yürüttü. Özellikle Sovyet-Türk ilişkileri bunun en çarpıcı örneğidir. 1924'ten başlayarak Sovyet-Türk diplomatik görüşmelerin öncesinde veya sonrasında veyahut paralel olarak çok sayıda Sovyet-Türk spor yarışması düzenlenmiştir (Fomina, 2009: 141).

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihinde, günümüzde yaşanmakta olan “dijital devrim” bir kenara bırakılırsa, en büyük toplumsal dönüşümün Aydınlanma Çağı ile başlayıp Sanayi Devrimi ile zirveye çıkan süreçte yaşandığı söylenebilir. Sanayi Devrimi ile birlikte geleneksel yaşam biçimleri değişikliğe uğramış ve insanoğlu yaşamını sürdürmek için gereksinim duyduğu temel ihtiyaçların ötesinde bireysel lezzetleri aramaya yönelmiştir. Ayrıca Sanayi Devrimi bütün bireysel yaşam pratiklerini kökten değiştirerek yeniden üretmekle kalmamış, aynı zamanda yeni toplumsal yaşam biçimleri oluşturarak, bu yeni biçimlerin ruhuna uygun bir kültürel yaşam alanı da ortaya çıkmıştır. Bu yeni kültürün ürünü olan modern spor, değişik toplum modelleri içerisinde yeni biçimler kazanmıştır. Dolayısıyla sporun modern nitelikleriyle gündeme gelmesinin de Sanayi Devriminin doğal bir sonucu olduğu düşünülebilir.

Bu çerçevede Sanayi Devriminin ortaya koyduğu en önemli toplumsal dönüşüm, yeni bir sınıf olarak işçi sınıfının vücuda gelmesidir. Geleneksel toplum modellerinde hâkim sınıf olan aristokrasi tahtını burjuvaziye devrederken, geleneksel köylü sınıfı ise yerini işçi sınıfına terk etmiştir. Özellikle endüstriyel alanda ön plana çıkan Batılı toplumlarda, kısa sürede güçlü ve örgütlü bir işçi sınıfı oluşmuştur. Bu sınıf yerel anlamda kendi yaşam pratiklerini ve kültürünü oluşturmakla kalmayıp, ulus üstü bir örgütlenme iddiasıyla küresel bir işçi sınıfını ve kültürünü yaratmaya da çaba göstermiştir.

Hem yerel hem de küresel düzeyde “işçi kültürü” oluşturma çabalarının en önemli ve görünür yüzü ise, beden eğitimi ve spor politikalarında ortaya çıkmıştır. Özellikle iki Dünya Savaşı arası dönemde işçi sınıfı değişik nitelikteki uluslararası spor etkinlikleri ile vitrinde yer almak için büyük bir gayret göstermiştir. Bunun nedeni, kapitalist kültür karşısında kendi kültürel referanslarını tahkim etmek ve yaygınlaştırmaktır. Bu çerçevede işçi sporları kimi zaman savunmacı, kimi zaman saldırgan nitelikli olmakla beraber, toplumsal kontrol açısından her zaman faydacı bir nitelik göstermiştir.

İşçi sporları, kendisini karşısında konumlandığı burjuvazi spordan farklı bir dizi olumlu niteliğe sahiptir. İşçi sporlarını burjuvazi sporlardan ayıran/üstün kılan temel unsur, cinsiyet ve ırk ayrımını aşarak, bütün işçilere eşit yaklaşma prensibini benimsemiş olmasıdır. Burjuvazi spor kulüplerinin siyah derilileri üyeliğe kabul etmediği ve kadınların modern Olimpiyat Oyunlarına kabul edilmediği bir dönemde, işçi sporları ise eşitlik ilkesine vurgu yaparak öne geçmiştir. Ayrıca genel bir tutum olarak, sporun kapitalist bir bağlamda sunumunu reddeden işçi sporları, profesyonelliği, şovenizmi, kazanma hırsını, yıldızlaşmayı ve rekorları dikkate almadan, yarışma yerine eşit bir çerçevede katılımı öngörmüştür. Gerçek anlamda amatör bir ruhla hareket eden işçi sporları, çalışan kadın ve erkeklerin ahlâken gelişmesini ve güzel vakit geçirmesini sağlamayı, bunu yaparken de her türlü renk, din, cinsiyet ve milliyeti arka planda tutarak işçi sınıfının bütünleşmesini esas almıştır. Bu bağlamda işçi sporlarında, cimnastik, akrobasi, toplu gösteriler, artistik hareketler, dağcılık, bisiklet, yüzme gibi daha az rekabet içeren ve görselliği önceleyen spor branşları ve beden egzersizleri ön plana çıkmıştır.

Bu hareket ayrıca kültürel bir koruma şemsiyesi olarak, genç işçi sınıfını kapitalist nasyonalizm ve militarizmden beslenen burjuvazi sporun olumsuz etkilerine karşı bilinçlendiren savunmacı bir yapıya sahiptir. Birçok ülkede kurulan işçi sporu örgütleri gençler için burjuvazi değerlere karşı önemli bir kalkan olmuştur. Kapitalizm farklı ulusların işçileri arasında güvensizliği dayatırken, işçi sporları hareketleri ise uluslararası örgütlenmesiyle işçiler arası barışı ve uluslararası dayanışmayı güçlendirmiştir. Uluslararası işçi olimpiyatları, başta ulusal sınırlar olmak üzere Dünya işçileri arasındaki her türlü bariyeri ortadan kaldıran çok güçlü bir iletişim dili sağlamış, bu faaliyetler yarışmadan daha çok bir panayır havasında gerçekleşerek, sadece az sayıda sporcu değil, on binlerce, hatta yüz binlerce insan etkinliklerin bizzat içerisinde yer almıştır. İşçi oyunlarında sportif etkinliklerin yanı sıra şiir, şarkı, tiyatro, sanatsal oyunlar, kongreler, seminerler ve gösterilere de yer verilerek, eğitim, propaganda ve eğlence aynı potada birleştirilmiştir.

İşçi sporları hareketinin savunmacı yapısı, burjuvazi sporun da daha saldırgan bir tutum benimsemesi sonucunu doğurmuştur. İşçi sporlarının kapısı her zaman tüm toplum kesimlerine açık tutulmuş olmakla birlikte, burjuvazi spor örgütleri ise işçileri dışlamayı tercih etmiştir. Bu nedenle işçi sınıfı kendi sportif örgütlenmesini temin

ederek, kendi yarışmalarını yapabileceği bir ağ oluşturmuş ve bu ağ kısa sürede Dünyanın pek çok ülkesine yayılmıştır. Umulmadık hızla gelişen bu hareket, ülke yönetimlerini kısa sürede rahatsız etmiş ve işçi sporlarının bastırılması için sayısız girişimler olmuştur. Buna rağmen Avrupa’da totaliter rejimlerin tam hâkimiyet kurduğu 1930’lu yılların ortasına kadar işçi sporlarının yükselişi engellenememiştir.

İşçi sporları hareketinin maruz kaldığı baskılar, önündeki tek engel değildir. Bu hareketin en önemli sorunu, tüm işçi örgütlenmelerinde olduğu gibi, sosyalist-komünist ayrışımıdır. Bu ayrılık birçok ülkede ulusal spor örgütlenmesinde işçi sınıfının bölünerek güç kaybetmesine neden olmakla kalmamış, uluslararası örgütlenmede de parçalı bir görüntünün doğmasına yol açmıştır.

İşçi sporları genellikle kamusal kaynaklardan, alanlardan ve tesislerden uzak tutulmuştur. Bir başka önemli sınırlılık ise basının işçi sporlarına olan ilgisizliğidir. Burjuvazi sporlara, kapitalistler tarafından kontrol edilen gazete, radyo ve sinemalarda sıkça yer verilirken, işçi sporları ise görmezlikten gelinmiştir. İşçi sporları ise ancak sınırlı sayıda işçinin takip ettiği, işçi hareketlerinin kendi yayın organlarında yer bulabilmiştir. İşçi sporları örgütlerinin isimlerinde genellikle ‘sosyalist’, ‘komünist’ veya ‘işçi’, ‘emekçi’ gibi kelimelerin bulunması sebebiyle, hükümetler bu örgütleri “politik” kabul edip bütçe vermekten imtina etmiştir. Diğer yanda *de facto* politik olan kapitalist, faşist, burjuvazi spor örgütleri ise isimlerinde hiçbir zaman bu kelimelere yer vermediklerinden, hem halk tarafından teveccüh görmüş hem de resmi bütçeden daha kolay pay almıştır.

İşçi sporları açısından çok daha sıkıntılı bir durum ise işçi sendikaları ve partilerin (işçi partisi, komünist parti, sosyalist parti) genellikle işçi sporları hareketlerini yeterince politik bir söyleme sahip olmamakla itham etmeleri ve gerekli desteği sağlamamalarıdır. Sendikalar ve partiler, işçi sporları hareketinin sahip olduğu ileri düzeydeki politik etkililiğin farkına varamadıkları için hiçbir zaman gerekli desteği sağlamamıştır. Aslında bu farkındalık 1930’lardan itibaren işçi örgütlerinde kendini göstermeye başladıysa da, hem ekonomik krizin getirdiği sıkıntılar hem de faşist baskının egemen olması nedeniyle işçi sporlarına yine gereken destek sağlanamamıştır. Hoberman (1984) da; sadece sendikalar ve partilerin değil, sol aydınların büyük bir çoğunluğunun da çok kısa bir süre öncesine kadar sporun tüm politik rejimlerde kitleleri

etkilemekte oynadığı rolü anlamak yerine, ya sporu önemsizleştirmek ya da sporu hatalı bir bilinç olarak tanımlamayı tercih etmiş olduklarını belirlemiştir.

İşçi sporları başlangıçta her ne kadar da rekabeti ve yarışmayı yadsımışsa da, savaşın ardından takım sporlarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte, sportif başarı ve performansın önemi giderek artmaya başlamıştır. Böylelikle zamanla burjuvazi spora karşı yöneltilen, rekorlar, performans, izleyiciler, kazanma hırsı gibi temel eleştiriler, işçi sporlarının da iç konusu olmuştur. İşçi sporları hareketinin yaşadığı bu içsel paradoks, bu hareketin daha da ileri gitmesini sağlayacak sağlıklı felsefi temellerde yükselmediğinin somut bir göstergesidir.

Bütün bu sınırlamaların neticesinde İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Uluslararası nitelikli işçi sporları örgütleri tarih sahnesinden çekilirken, ulusal ve yerel pek çok işçi sporu örgütü ise varlığını korumayı başarmıştır. Günümüze gelindiğinde ise bu hareket tamamıyla modern spora eklemlenmiş durumdadır. Uzun yıllar önce kurulan birçok işçi kulüpleri, birlikleri ve SWSI'nin marjinalleşmiş bir devamı olarak CSIT, günümüzde modern/küresel sporun bir parçası niteliğinde varlıklarını sürdürmektedir.

Bu çerçevede, sınıf bilinci taşıyan alternatif bir kültür hareketi olarak işçi sporlarının tarih sahnesinden çekildiğini söyleyebiliriz. Ancak bu süreçte işçi sporlarının modern/burjuvazi spor örgütleri içinde yürüttüğü kampanyalarla, sporun şovenizm ve ticari amaçlı kullanılmasının önüne geçilmesi, herkes için sporun teşvik edilmesi, halka açık spor tesislerinin inşa edilmesi, işçiler için spor olanaklarının sağlanması, her yönüyle eşitlikçi, özgürlükçü ve insani bir spor anlayışının hâkim kılınması, cinsiyet ve ırk ayrımının ortadan kaldırılması gibi pek çok önemli konuda modern spora yön verdiğini de kaydetmek gerekir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde varlığını sürdürmeyi başaran işçi sporları örgütleri de, burjuvazi sporun yerini almayı değil, fakat bu harekete katılarak herkesin ihtiyaç duyduğu ulusal bir spor modelini oluşturmayı amaçlamaktadır. Bugün başta CSIT olmak üzere bütün işçi sporları örgütleri kendilerini 'herkes için spor' örgütü olarak tanımlamaktadır.

İşçi sporları hareketinin altın çağını yaşadığı ve uluslararası işçi sporları örgütlenmesinin gerçekleştiği zaman dilimi, ülkemizde ise tamamıyla yeni bir ideolojik kurgu üzerinde yükselen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemine karşılık gelmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen görece liberal politikalar,

Ülkemizde iŖçi sayısının hızla artması sonucunu doęurmuŖ ve buna paralel olarak küçük iŖçi hareketleri oluŖmuŖtur. Ancak nicelik açısından dikkate değer olmayan iŖilerin örgütlenmesi ve geliŖmesi, dönemin sert kanunları ve yönetici elitin muhalif olabilecek toplumsal örgütlenmelere sıcak bakmaması nedeniyle mümkün olmamıŖtır. Dahası Cumhuriyetin kurucu kadrosu “sınıf” konusuna batılı bir hastalık gözüyle bakmıŖ ve “sınıfsız bir toplum” yaratma idealini ne srmŖtir. Buradaki sınıfsız toplum vurgusu ise sosyalist toplumun sınıfsız toplum ülküsünden nitelik olarak farklıdır.

İŖçi sınıfının ve iŖçi örgütlenmelerinin oluŖmamasındaki en önemli etkenlerden bir tanesi de Türk toplumunun geleneksel değerleri ve bu değerleri oluŖturan İslam inancıdır. Bu nedenle hiyerarŖik olarak yukarıdan aŖaęıya doğru geniŖlemesi beklenen iŖçi sınıfını oluŖturacak olan tabanın, dinî tutumları açısından yine yukarıdan aŖaęıya doğru dinî duyarlılıkları artan bir toplum içerisinde oluŖmasının zorluğu ortadır. İŖiler genel olarak toplumun orta ve alt gelir gruplarından gelen bireylerdir. Bu bireylerin Batıda olduğu gibi laik bir anlayıŖa sahip olmamaları, sınıfsal bir örgütlenmeye de sıcak bakmamalarına yol amıŖtır. İŖi rgtlenmesi açısından ortaya çıkan bu olumsuz tabloya rağmen ülkemizde geç de olsa geliŖen ve güçlenen sendikal örgütlerin spora olan mesafesi de ayrı bir sorun alanını teŖkil etmektedir. Sendikal hareketlerin geliŖtięi tüm ülkelerde, sendikal örgütlenmelerin içerisinde mutlaka sportif unsurlara ve etkinliklere yer verilirken, ülkemizde sendika–spor iliŖkisi hiçbir dönemde etkinlik düzeyi açısından olması gereken düzeye ıkmamıŖtır. Günümüze gelindiğinde de bu anlamda hiçbir somut alıŖmaya tanık olmuyoruz. Sendikaların fiziki kültür politikalarına olan mesafesi de araŖtırmacıların ihmal ettiği alanlardan birisi olarak karŖımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocukların ve gelerin eğitimine büyük bir önem verilmiŖ ve Türk milli eğitim sistemi, milliyetçi ve devletçi bir temel üzerinde yapılandırılmıŖtır. İlk yıllarda milliyetçilik, içerisinde dinî değerleri de barındıran bir söylem olarak kullanılmıŖ, ancak kısa bir süre sonra yapılan reformlarla laiklik esas ilke haline gelmiŖ ve din yadsınmıŖtır. Laik bir söylem üzerinde yükseltilen Cumhuriyet, kuruluş yıllarında göreceli olarak liberal bir tutum benimsemiŖse de hem i dengelerin sağlanması hem de geliŖen küresel ekonomik bunalım ve totaliter rejimlerin yükselmesi sonucunda, kısa bir süre sonra otoriter ve baskıcı bir yapıya brnmŖtir. Ŗphesiz bu

yapılanmada kurucu kadroların hem iç hem de dış politika ekseninde kendilerini güvende hissedecek bir çevrenin bulunmamasının önemli bir etkisi olmuştur.

Bu yapılanma içerisinde bütün sosyal kontrol araçlarını devreye sokan tek partili Cumhuriyet yönetimi, sosyal alanda etkili kontrol araçlarından birisi olarak gördüğü beden eğitimi ve spordan da yararlanmak istemiştir. Başta Atatürk'ün kendisi olmak üzere, kurucu kadro toplumun Cumhuriyet ilke ve inkılâpları ekseninde sosyalleşmesini temin etmek için spora özel değer vermiş ve aynen işçi sporları hareketinde olduğu gibi sporun performans boyutunu göz ardı ederek, memleket meselesi olarak tanımladıkları sporu her zaman denetim altında tutmayı temel bir politika olarak benimsemiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemine damgasını vuran üç ulusal spor örgütü, TİCİ, TSK ve BTGM de, her zaman Cumhuriyetin kurucu elitinin denetimi altında olmuştur. Türk spor yönetimini inceleyen araştırmacıların büyük bir çoğunluğu, bu örgütler üzerinde değerlendirme yaparken TİCİ'yi hep “özgür”, “özerk”, “bağımsız”, “liberal”, “gönüllü”, “sivil” ve “demokrat” gibi olumlu sıfatlarla nitelendirmeyi tercih ederken, TSK'yı parti, BTGM'yi ise devlet kontrolü altında görerek olumsuz bir çerçeveye hapsedmeyi tercih etmişlerdir. Ancak ne TİCİ hiçbir zaman kurucu elitin kontrolü dışındadır, ne de TSK ve BTGM ondan daha farklı yeni örgütlenmelerdir. Bu üç örgüt de değişen şartlara bağlı olarak, kurucu kadronun kendilerine biçtiği misyonu yerine getiren kurumlardır. Bu nedenle bu örgütler gerektiği zaman kendi kendisini bir diğerine dönüştürmekten imtina etmemiştir.

Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında kurularak, etkilerini ve geleneğini günümüze kadar aktaran bu üç ulusal spor örgütü ve bu örgütlerin yanı sıra beden eğitimi ve spor politikalarının uygulayıcısı niteliğindeki diğer kurumlar (Türk Ocağı, Halkevleri, Kızılay kampları, Köy Enstitüleri, kulüpler, vb), her zaman Cumhuriyet ilke ve inkılâplarının toplumsal projelerinin uygulanması sürecinde araçsallaştırılmış unsurlardır. Bu kurumların hiçbirisi kendi özgün politikalarını üretip, dönemin yönetim anlayışından bağımsız veya bu anlayışa muhalif bir tecrübe üretememiştir. Dahası bu kurumlar arasında veya kurumların kendi içerisinde doğan ihtilaflar ve çekişmeler, Cumhuriyet ilkelerinin eleştirilmesi veya alternatif bir ideolojinin savunulması bağlamında olmayıp, aynı ideolojinin yorumlanmasından veya uygulamaya dönük pratik sorunlardan kaynaklanan fikir ayrılıklarıdır. Bu noktada görece olarak alternatif

söylem üreten veya muhalif gözüken bütün kişi ve kurumlara (Burhan Felek örneğinde olduğu gibi) rejimin yöneticileri tarafından ambargo uygulanmış ve yaşam hakkı tanınmamıştır. Beden eğitimi ve spor politikalarında devletin otoriter ve baskıcı varlığının zirve yaptığı TSK yönetimi döneminden, başta Atatürk olmak üzere birçok yönetici ise rahatsızlık duymuş ve bu nedenle TSK kısa süre varlığını koruduktan sonra yerini BTGM'ye bırakmıştır.

Cumhuriyetin ilk döneminde her yönüyle tek parti rejiminin otoriter ve baskıcı ruhunu yansıtan beden eğitimi ve spor politikaları, işçi sporları tecrübesini içselleştirmiş ülkelerden de geniş bir biçimde etkilenmiştir. Bu anlamda nasyonal-sosyalist Alman ve komünist Sovyet devletleriyle kurulan yakın temaslar, bu politikaların yapılmasında çok belirleyici olmuştur.

Çağdaş ülkelerin birçoğunda olduğu gibi Türkiye'de de 1920'li yıllardan itibaren sporun yarışma boyutu geri plana itilmiş, sporda kazanma motivasyonunun yerine topluma yararlı olma bilinci taşıyan bir kolektif ahlak anlayışı aşılanmaya çalışılmıştır. Bu kolektif bilincin kullanılması, aslında beden eğitimi ve sporun toplumsal kontrolü temin eden tektipleştirici etkisinin keşfedilmesinin bir sonucudur. Bu nedenle özellikle tek parti rejimlerinin, toplumu yeniden düzenlemek ve denetim altında tutmak için beden eğitimi ve spordan etkili bir araç olarak yararlanmayı istedikleri görülmektedir. Bu yaklaşım sporun demokrat, özgürlükçü, eşitlikçi, liberal, apolitik, bireysel algılanışının terk edilerek, rejimin amaçları için kullanılmaya başlanmasına yol açmıştır. Bu müdahil yaklaşım da son tahlilde otoriter rejimlerin beden eğitimi ve sporla ilgili tüm alanları ve örgütleri kontrol altında tutma isteklerini kamçulamıştır.

Bu çerçevede Cumhuriyet dönemi beden eğitimi ve spor politikalarının, işçi sporları ile kesişen önemli yaklaşımlarından birisi de yarışma sporlarının yerine izcilik, cimnastik ve toplu katılımı esas alan etkinlikleri öncelemesidir. İşçi sporlarının “şampiyon tekler yerine, katılımcı binler” sloganı, Cumhuriyet yöneticileri tarafından da tekrarlanmıştır. Böylelikle işçi sporlarını öne çıkaran değerlerden bir tanesi olan “herkes için spor” vurgusu benimsenmiştir.

1920 ve 1930'lu yıllarda, tüm dünyada halk sağlığına yapılan vurgu Türkiye'de de kendisini göstermiştir. Bu dönemde birçok ülkede rejimler, bedensel yaşam alanlarına doğrudan müdahil olarak, zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklı bireyler

yetiştirmeyi, böylelikle vatandaşlarını itaatkâr, üretken ve savaşa hazırlıklı kılmayı benimsemiştir. Ancak bu vurgu özellikle 1930'lu yıllardan itibaren kolektif bir nitelik kazanmış ve diğer totaliter rejimlerdeki benzer bir biçimde bireyin sağlığının toplum açısından oynadığı rol üzerinde durulmaya başlanmıştır. Böylelikle artık bireyin sağlığı kendisini ilgilendiren öznel bir durum olmaktan çıkmış, onun toplum ve devlete karşı olan bir sorumluluğuna dönüşmüştür.

Biyo-politik yaklaşım sadece sağlık vurgusu ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda beden politikalarının militarist bir boyut kazanmasını da sağlamıştır. 1926 yılından başlamak üzere okullarda askerlik dersleri okutulmaya başlanmış, ayrıca yaygın bir biçimde uygulanan kamplarda askerlikle ilgili etkinlikler ön planda tutulmuştur. Bu yaklaşım başta futbol olmak üzere birçok yarışma sporunun eleştirilmesine ve havacılık, dağcılık, yüzme ve atıcılık gibi askerî önemi haiz sporların ön plana çıkmasına yol açmıştır. Beden politikaları üzerindeki militarist vurgu, 1938 yılında çıkarılan BTGM Kanunu'nda yer alan "beden terbiyesi mükellefiyeti" ile en üst noktaya çıkmıştır.

Yine 1930'lu yılların biyo-politik vurgularından bir tanesi de iş verimliliği ve üretkenlik ekseninde ortaya çıkmıştır. Endüstrileşen bütün ülkelerde iş veriminin artırılması için beden eğitimi ve spordan faydalanılmak istenmiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nden hem maddi hem de teknik destek alan Türkiye'de, 1934 yılında uygulanmasına başlanılan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile başlatılan ağır sanayi hamlesi, nitelikli işçi sorununu doğurmuş ve işçilerin bedensel iyi oluşlarını temin etmek ve verimliliklerini artırmak için kurulan fabrikalarda spor alanları ve kulüpleri oluşturulmuştur. Özellikle Alman ve Sovyet spor uzmanlarının danışmanlığında inşa edilen bu tesislerde, sadece işçilerin bedensel iyilikleri sağlanmıyor, aynı zamanda işçilerin modern bir yaşamı benimsemelerinin de önü açılıyordu. 1935'den sonra çok sayıda fabrikada spor tesisi kurulmuş ve bunlardan birçoğunda spor kulüpleri oluşturulmuşsa da, bu kulüplerin hiçbiri sınıf bilinci gelişmiş kişilerce yönetilen gerçek birer işçi kulübü niteliğinde değildir. Dahası bu kulüpleri kuran ve yönetenler de yine ayrıcalıklı yönetici sınıfın temsilcileridir.

Bu çerçevede verimli bir işgücüne dönüşen işçiler artık müstakil birer birey olarak değerlerini yitirmekte, ancak topluma sağladıkları fayda oranında değer kazanmaktadır. Bu kolektivist anlayış, yaşamın tüm alanlarına uyarlanmış ve bireyler toplum için -ve dahası toplum üzerinden devlet için- var/anlamı olan parçalar haline

dönüştürülmüştür. Kapitalist üretim ilkelerinin hâkim olduğu ulus devletlerde, bireyin biricik olan varlığı kimi zaman ekonomiyi elinde tutan sermaye sınıfının kimi zaman da devlet üzerinden hâkimiyet kuran bürokratik sınıfın çıkarları için feda edilmiştir. Aynı ideolojik yaklaşım kapitalist toplum ilkeleri aleyhinde bir söylemi benimsemiş olan komünist Sovyetler Birliği'nde de görülmektedir.

Bu dönemde çalışma hayatı ile ilgili olarak yapılan yasal düzenlemelerde, belirli sayının üzerinde çalışanı bulunan kurumlarda/işyerlerinde, sportif tesislerin inşa edilmesi ve spor kulüplerinin kurulması zorunluluğu getirilmesi de işçi sporları hareketinin etkilerinin bir sonucudur. Buna rağmen işçilerin fiziksel, ruhsal ve toplumsal sağlığını doğrudan etkileyecek olan sportif etkinliklerin yapılması hususunda, ülkemizde özel ve tüzel kuruluşlar hiçbir zaman yeterince hassas davranmamış, bu etkinlikleri yönetecek, yönlendirecek mahallî ve merkezî örgütler oluşturulmamıştır.

İşçi sporlarının üzerinde durduğu değerlerden olan amatörlük, Cumhuriyet yöneticilerince de benimsenmiş ve profesyonellik devlet tarafından bastırılmıştır. 1926 yılında profesyonel sporla ilgilenenleri, “millet sırtından geçinen asalaklar” olarak tanımlayan Selim Sırrı Tarcan, sporun bireysel menfaatler için değil, sadece toplum faydası için yapılması gerektiğinin altını çizmiştir. 1930'lu yıllarla birlikte futbol ekseninde profesyonellik daha ciddi bir biçimde gündeme gelmiş, ancak yöneticilerin sert eleştirileri nedeniyle profesyonellik konusu uzunca bir süre rafa kaldırılmıştır.

Cumhuriyet döneminin önemli beden eğitimi ve spor pratiklerinden olan Cimnastik Şenlikleri, 23 Nisan ve 19 Mayıs kutlamaları gibi bedensel törenler için de en önemli esin kaynağı işçi sporları olmuştur. Bu tür kitlesel cimnastik gösterilerini ilk olarak ön plana çıkaran işçi sporları hareketleridir. Bu gösteri ve kutlamalar, 1935'li yıllardan itibaren resmi bir çerçevede ele alınmış ve toplumun ulus devlet çevresinde kenetlenmesi için sembolik bir öneme sahip olmuştur. Aynı dönemde faşist ve komünist yönetimlerin de üzerinde önemle durduğu ve stadyumlarda büyük kalabalıkların önünde yapılan bu gösteriler, birçok ideolojik ve militarist sembollerle örülmek suretiyle adeta kutsal ritüellere dönüştürülmüştür. Bu ritüellerin merkezinde ise her zaman toplum nezdinde yüceltilen tek lider bulunmaktadır.

Bu törenlerde tek tip giysileri (üniforma) ile törene katılan, düzenli sıralar halinde resmigeçit yapan ve yöneticileri selamlayan, aynı zamanda toplu cimnastik gösterileri sergileyen öğrenciler, törende adeta sivil birer asker gibidir. Bu törenlerde

yapılan cimnastik gösterilerinin bedensel sağlık için herhangi bir yararı bulunmadığı gibi, bu gösterilerin sportif bir beceri ile de ilgisi yoktur. Yapılan hareketler çok tekrar ve sıkı bir disiplin altında sıradan bireylerin de kolaylıkla üstesinden gelebileceği niteliktedir. Gösterilere katılanların bireysel bir varlığı, katkısı, özelliği, özneliği yoktur; ancak bu kişiler orduyu oluşturan her bir asker gibi kolektif bir bedenin parçaları niteliğindedir.

Kadınlar da bayram kutlamaları ve törenler vasıtasıyla daha çok görünür olmaya başlamıştır. 19 Mayıs törenlerinde stadyumlarda yapılan cimnastik gösterilerine katılan kız öğrencilerin fotoğraflarına basında geniş bir biçimde yer verilmiştir. Beyaz, kısa şortları, kolsuz tişörtleriyle cimnastik figürleri yapan, dans eden genç kızları izlemek halk kitlesi için alışıldık bir durum değildir. Böylelikle bir yandan genç kızlar uygulayıcı olarak, diğer yandan ise halk izleyici olarak geleneksel değerlerine muhalif yeni bir pratiğe alıştırılmıştır. Ayrıca bu pratik basının yayınladığı fotoğraflar aracılığıyla da törenlere fiili katılmayan geniş halk kitlelerine ulaştırılmıştır.

Günümüzde 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı törenlerinin bir yönetmelikle biçim değiştirmesi ve törensel boyutunun yerini sivil kutlamalara bırakmasının ardından kopartılan fırtınalar da bu tarihi perspektif içerisinde ele alındığında, daha sağlıklı çözümlenmeler yapılabilecektir.

Cumhuriyetin ilk dönem beden eğitimi ve spor politikaları, örgütlenme modeli olarak da işçi sporlarının tecrübelerinden yararlanmıştı. Halkevleri, TSK ve BTGM gibi kuruluşların oluşmasında işçi sporları tecrübelerinden ilham alınmakla yetinilmemiş, Alman ve Sovyet spor uzmanlarının görüşlerinden faydalanılmıştır. Bu süreçte başta İnönü'nün kendisi olmak üzere Türk spor adamları, bu ülkelere ziyaretlerde bulunarak sportif örgütleri ve beden kültürü politikalarını yerinde görme olanağı bulmuştur.

1926 yılından itibaren başlatılan beden eğitimi öğretmeni yetiştirme programları da, realist ve pragmatist eğitim felsefelerini benimsemiştir. Dönemin genel milli eğitim politikalarında olduğu gibi, beden eğitimi politikalarında da amaç bedensel ve zihinsel açıdan zayıf düşen Türk toplumunun hızlı bir biçimde toparlanmasını sağlamak, toplumu bedensel açıdan güçlendirmek, sağlıklı bireylere dönüştürmek ve aynı zamanda da ortak idealler çerçevesinde kenetlenmelerini sağlamaktır.

Sonuç olarak, Cumhuriyet yöneticilerinin aynı ülkü ekseninde kenetlenmiş bir ulus yaratmak için beden kültürü politikalarına özel bir anlam yüklediği belirtilmelidir. Bu anlamın içeriği belirlenirken dönemin totaliter ve otoriter rejimlerinin (özellikle Almanya ve Sovyetler Birliği'nin) tecrübelerinden fazlaca yararlanılmıştır. Dönem dönem işlevleri, yaklaşımları, dışavurumları, örgütlenme modelleri, amaçları farklılık gösterse de, beden kültürü politikalarının Cumhuriyetin faydacı bir temelde ele alınan sosyal politikalar bileşeninin bir parçası olduğu hatırlanmalıdır. Bu politikaların sağlıklı bir çözümlemesi ve eleştirisi üretilmeden, günümüzde de verimli olacak, kalıcı, çağdaş bir spor politikası yapılması söz konusu olmayacaktır. Nitekim ülkemizde yıllar önce yapılan tartışmaların aynı çerçevede, fakat farklı platformlarda ve farklı ağızlardan tekrar edildiğini görmek, geçmişten ne kadar ders alındığını/alınmadığını da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Abalı, A. (1974). *Cumhuriyetimizin 50. Yılında Gençlik ve Spor*. Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını.
- Adler, M. (1924). *Neu Menschen Gedanken über sozialitische Erziehung*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: “New times are with us”. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Ahmad, F. (2007). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (çev. S. C. Karadeli). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akgül, L. H. (2001). Cumhuriyet Dönemi Spor Adamlarından Burhan Felek. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 49, Mart 2011. Web: <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=278> adresinden 7 Ekim 2011 tarihinde alınmıştır.
- Akın, M. H. (2009). *Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik –Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma-*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akın, Y. (2003). *Not Just a Game: Sports and Physical Education During the Early Republican Turkey (1923-1951)*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü, İstanbul.
- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alkemeyer, T, (1996). *Körper, Kult und Politik. Von der Muskelreligion Pierre de Coubertins zur Inszenierung von Macht in den Olympischen Spielen von 1936*. Frankfurt a.M. Aktaran: S. Wassong (2004). *Pierre de Coubertin’s American Studies and Their Importance for the Analysis of His Early Educational Campaign*, (Almanca’dan İngilizce’ye çev. N. King). Ergon Verlag, Würzburg, Germany.

- Allison, L. (Ed.) (2005). *Global Politics of Sport, the Role of Global Institutions in Sport*. New York: Routledge.
- Andrews, D. L. (2004). *Sport in the Late Capitalist Moment*. In T. Slack (Ed.), *The Commercialization of Sport*, (pp. 3-28). New York: Routledge.
- Ankaca, K. (1934). Milli Şerefi Korumak, Spor Ahlakının Birinci Şartıdır. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 21.
- Apak, R. (1938). Halkevleri Spor Şubeleri Nasıl Çalışmalıdır? *Ülkü*. Cilt 11, No 64 (s. 351-353) Haziran.
- Arslantürk, Z. ve M. T. Amman (2011). *Sosyoloji; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Arun, C. (1990). Türkiye’de Cumhuriyet Devrinde Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme Çalışmaları ve Aşamaları. *Spor Bilim Dergisi*, Sayı 1, Ocak-Şubat-Mart 1990.
- Asaf, B. (1933). Spor Telakkimiz. *Ülkü*, Cilt 1, No 1, Şubat 1933.
- Asiliskender, B. ve Özsoy, A. (2010). Cumhuriyet Sonrası Kayseri’de Modernleşme: Mekânsal ve Toplumsal Değişim. *İtüdergisi/a mimarlık planlama tasarım*, Cilt 9, Sayı 1, (s. 31-42).
- Aslan, T. (2008). İkinci Meşrutiyet Düşüncesinin Cumhuriyet’e Tesirleri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Kütahya.
- Aslan, T. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi İşçi Hareketleri. *OTAM*, Sayı 25.
- Aslım, M. (2007). *Modern Bir Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ataay, C. K. (2008). *Türkiye’de Sosyalist Düşünce ve Hareketlerin İşçi Sınıfı İle İlişkisi (1968-71) Fabrika İşgal Eylemleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Atabeyoğlu, C. (1989). *Atatürk ve Spor*. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel M¼d¼rl¼đ¼, Yayın no: 90.
- Atabeyoğlu, C. (2001). *Sporda Devlet Mi? Devlette Spor Mu?* T¼rkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları: 7, İstanbul.
- Atabeyoğlu, C. (2003). *Hocamız ve Başkanımız Burhan Felek*. T¼rkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları: 8, İstanbul.
- Atat¼rkç¼l¼k -Birinci Kitap- Atat¼rk'¼n G¼r¼ř ve Direktifleri*. (1984). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atay, F. R. (1935). Spordan İstediyimiz Efendice Oyun. *Top Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6/58, 30 Aralık 1935.
- Atay, F. R. (1968). *Atat¼rk Ne İdi?*. İstanbul: Bateş Yayınları.
- Auerbach, A. (1925). *Kampf um die Erde. Weishespiel zur internaitonalen Arbeiter-Olympiade*. Aktaran: Kr¼ger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Kr¼ger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Aydemir, ř. S. (1999). *İkinci Adam*, Cilt 2, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Babcock, R. H. (1974). *Gomers in Canada: a study in American continentalism before the First World War*. Buffalo: University of Toronto Press.
- Baker, W. J. (1983). The State of British Sport History. *Journal of Sport History*, Vol. 1, No: 1, (pp. 53-66).
- Baker, W. J. (1992). Muscular Marxism and the Chicago Counter-Olympics of 1932. *International Journal of History of Sport*, (pp. 397-410), Vol. 9. Aktaran: A. Kr¼ger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (p. 179). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Balcı, A. (2008). *Rus Kimliği ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼, Kırıkkale.

- Balcıoğlu, İ. (2003). *Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Bambery, C. (1996). Marxism and Sport. *Quarterly Journal of the Socialist Workers Party (Britain)*. December 1996. Web: <http://pubs.socialistreviewindex.org.uk/isj73/bambery.htm> adresinden 2 Mart 2011 tarihinde alınmıştır.
- Başgöz, İ. (2005). *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Başol, K. (1994). *Türkiye Ekonomisi*. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Bauman, Z. (1996) *Yasa koyucular ile yorumcular*, (çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Beckmann, (1933). *Sport Lexicon*. Aktaran: Krüger, A. (1996). Worker Sport around the World. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.171-174). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Bedî, M. (1934). Beden Terbiyesi ve Memleketimiz. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 20, 25 Ağustos 1934.
- Bedî, M. (1934). Devletçiliğimizde Spor. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 32, 17 Kasım 1934.
- Bekman, M. M. (1934). İnkılâp Türkiyesinde Spor Kulüpleri Değil Spor Birliği Faydalı Olabilir. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 11, 23 Haziran 1934.
- Bekman, M. M. (1934). Sporda Fertlik ve Cemiyetlik İddialarının Mahiyeti Hakkında. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 16, 28 Temmuz 1934.
- Berber, Ş. (2003). Modern Bir Olgu Olarak Sosyal Sınıflar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, (s. 223-232), Konya.
- Bernett, H. (1983). *Die Zerschlagung des Deutschen Arbeitersports durch die nationalsozialistische Revolution*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.

- Beşirli, H. (2003). *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Tutumları ve Bu Tutumlarını Etkileyen Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Süreçler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Betts, J. R. (1953). The Technological Revolution and the Rise of Sport, 1850-1900. *The Mississippi Valley Historical Review*, Vol. 40, No. 2, (pp. 231-256).
- Bilge, N. (1989). *Türkiye’de Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilgiseven, A. K. (1982). *Genel Sosyoloji*, İstanbul: Divan Yayınları.
- Bilir, P. (2008). Yeni Beden Eğitimi Öğretim Programı ve Köy Enstitülerinde Beden Eğitimi Derslerinin Yapılandırmacı Öğretim Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi, *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, (s. 145-150), Ankara.
- Bolay, S. H. (1997). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Bora, T. (1996). İnşa Dönemi Türk Milli Kimliği. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 71.
- Bozdağ, İ. (2008). *Atatürk’ün Evrensel Boyutları*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Bray, S. R. (1998). *Role Efficacy within Interdependent Teams: Measurement Development and Tests of Theory*. Unpublished Doctoral Dissertation, Canada: University of Waterloo.
- Brown, D. W. (1986). *The Legacy of British Victorian Social Thought: Some Prominent Views on Sport, Physical Exercise and Society in Colonial Australia*. In: Sport and Colonialism in Nineteenth Century Australasia. ASSH Studies in Sports History, No. 1.
- Brückner, P. (1983). *Zerstörung des Gehorsams*. Aktaran: Teber, S. (1990). *Politik – Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Bulut, T. (2007). Cumhuriyetin Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları. *ÇTTAD*, Cilt 6, Sayı 14, (s. 103-135).

- Bunyan, M. J. (2010). *The RCA and Leisure*. Web: <http://www.tssa.org.uk/about/single-or-return/chapter18.htm#fn26> adresinden 10 Nisan 2010 tarihinde alınmıştır.
- BTUM (1943). *XX. Cumhuriyet Yılında Beden Eğitimi ve Spor*, Çankaya Matbaası, Ankara, s. 11-40.
- BWSF Minutes*, 7 Haziran 1931. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Calhoun, C., Light, D. and S. Keller (1994). *Sociology*, New York: Mc Graw Hill Inc.
- Cantek, F. Ş. ve Yarar, B. (2009). Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın: 1928 – 1960. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz 2009, Sayı 29, (s. 201-218), Ankara.
- Cardoff, P. (1983). *Was gibt's den da zu feiern? Linke Festlichkeit von den Anfängen der Arbeiterbewegung bis heute*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Carr, E. H. (1951). *A History of Soviet Russia: Socialism in one country, 1924-1926*. Macmillan.
- Carter, T. (2002). On the Need for an Anthropological Approach to Sport, *Identities*, Vol. 9, No: 3, (pp. 405-422).
- Cashman, R. (1992). *Violence in Sport in Sydney Prior to 1850*. In John O'Hara (Ed.), *Crowd Violence at Australian Sport*. Published by Australian Society for Sports History Incorporated Faculty of Arts and Social Sciences University of Western Sydney, Macarthur.
- Chatziefstathiou, D. (2005). *The Changing Nature of the Ideology of Olympism in the Modern Olympic Era*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Loughborough University.
- Chatziefstathiou, D. and H. Ian (2008). Olympism, governmentality and technologies of power. *Proceedings: International Symposium for Olympic Research*. Web:

http://findarticles.com/p/articles/mi_7091/is_2008_Annual/ai_n31587115/adresinden 10 Nisan 2010 tarihinde alınmıştır.

CHP Genel Sekreterliği (1938). *19 Mayıs Spor ve Gençlik Bayramı Kutlama Talimatı*.

Chudacoff, H. P. (1981). *The Evolution of American Urban Society*. 2nd ed. Englewood Cliffs, N. J.

Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Clark, T. (2004). *Sanat ve Propaganda*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cockerham W. C. (1995). *Global Society: An Introduction to Sociology*, New York: McGraw Hill.

Cohen, H. (1982). *Class and Civil Society: The Limits of Marxian Critical Theory*. Amherst: University of Massachusetts Press. In Jim McKay (1986). Marxism as a Way of Seeing: Beyond the Limits of Current "Critical" Approaches to Sport. *Sociology of Sport Journal*, Vol. 3, (pp. 261-272).

Condon, M. (1933). *The case of organized Sunday football*. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.

CSIT Web Sitesi: <http://www.csit.tv>

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mayıs 1936.

Cunningham, H. (1980). *Leisure in the industrial revolution, c. 1780 – c. 1880*, London: Croom Helm Ltd.

Czerny, E. (1925). *Das Wehrturnen*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.

Çağlar, B. K. (1933). *Ülkü Dergisi*.

Çapan, M. Ş. (1999). *Türk Sporunda Selim Sırrı Tarcan*. Muğla: Ünyay Yayınları.

- Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Çelik, H. S. (2010). *Atatürk Döneminde Halk - Devlet İlişkileri (1923-1938)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çobanoğlu, Ç. (2011). *Enternasyonalizmin Tarihi*. (Socialist Worker'dan Çev.) Web: <http://www.marksist.org/dosyalar/1935-enternasyonalizmin-tarihi> adresinden 5 Nisan 2010 tarihinde alınmıştır.
- DaCosta, L. P. (2002). *Olympic Studies, Current Intellectual Crossroads*. Rio de Janeiro: Editora Gama Filho.
- Dağlı, K. (2011). Burjuva Siyasetin Aracı Olarak Futbol. *Marksist Tutum*. Cilt: 77. Web adresi: <http://www.marksisttutum.org/profesyonelspor.htm> adresinden 5 Kasım 2011 tarihinde alınmıştır.
- Daily Worker*, 8 Nisan 1930, 13 Kasım 1930. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Daver, A. (1929). Sporda Centilmenlik. *Türk Spor*, Yıl 1, Sayı 3, (s. 3-4), 17 Ekim 1929.
- Daver, A. (1929). Bizde Futbol Nasıl Başladı?. *Türk Spor*, Yıl 1, Sayı 6, (s. 4-5), 7 Kasım 1929.
- De Grazia, V. (1981). *The Culture of Consent: Mass Organization of Leisure in Fascist Italy*. Cambridge. Aktaran: B. Keys (2003). Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s, *Journal of Contemporary History*, Vol. 38, No. 3, Sport and Politics, (pp. 413-434).
- Deniz, Ö. (2005). *Atatürk Dönemi'nde Çalışma Hayatı ve 3008 Sayılı İş Kanunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.

- Dever, A. (2010). *Spor Soylojisi, Tarihsel ve Güncel Boyutlarıyla Spor ve Toplum*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1979). *Beden Eğitimi ve Spor Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın no: DPT: 1668 – ÖİK: 290.
- Dierker, H. (1990). *Arbeitersport im Spannungsfeld der Zwanziger Jahre. Alltagserfahrungen auf internationaler, deutscher und Berliner Ebene*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Doğu, G. (2011). *Spor Yönetimi ve Organizasyon Temelleri*. (s. 227-246). İçinde: N. Mirzeoğlu, (Ed.). *Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Spor Yayınevi.
- Donnelly, P. (2003). *Sport and Social Theory*. In B. Houlihan (Ed.). *Sport and Society, A Student Introduction*. London, Sage Publications, (pp. 11-27).
- Donnelly, P. (2009). *Sport and Human Rights*. Aktaran: Norman, M. (2009). *Playing for Peace? The Relationship of Sport to Peacebuilding in Divided Societies*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, School for International Studies, Simon Fraser University, Burnaby, Canada.
- Dost, S. (2007). *Fotoğraf ve İdeoloji: Ülke Dergisi Örneği (1941-1950)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dunning, E. G., J. A. Maguire and R. E. Pearton (Eds.) (1993). *The Sports Process: A Comparative and Developmental Approach*. Champaign, IL: Human Kinetics
- Durkheim, E. (2004). *Ahlâk Eğitimi*. (çev. O. Adanır). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Duru, K. N. (1938). *Kemalist Rejimde Öğretim ve Eğitim*. Ankara: Kanaat Kitabevi.
- Dyreson, M. (1995). *The Emergence of Consumer Culture and the Transformation of Physical Culture: American Spor in the 1920s*. In D. K. Wiggings (Ed.), *Sport in America: From Wicked Amusement to National Obsession*. United States: Human Kinetics.

- Eco, U. (1998). *Beş Ahlak Yazısı*. (Çev. Kemal Atakay), Ankara: Can Yayınları.
- Edelman, R. (1993). *Serious Fun; A History of Spectator Sports in the USSR*. New York: Oxford University Press.
- Edelman, R. (2002). A Small Waf of Saying “No”: Moscow Working Men, Spartak Soccer, and the Communist Party, 1900-1945. *The American Historical Review*, Vol. 107, No. 5, (pp. 1441-1474).
- Edin, I. (1970). *Politikk og idrett*. Aktaran: Von der Lippe, G. (1996). Landmarks in the History of Norwegian Worker Sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.131-142). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Eichberg, H. (2009). Organizing Sports around the Workplace - some Experiences from Scandinavian Company Sport. *Physical Culture and Sport Studies and Research*. Vol. 46. (pp. 130-136).
- Eichel, W (ed.) (1965). *Die körperkultur in Deutschland von 1789-1919*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Eldem, V. (1970). *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*. İstanbul: T.İ.B. Yayınları.
- Elm, L. (1986). *Konservatismus Heute*. Aktaran: Teber, S. (1990). *Politik – Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Emmerich, W. (1980). *Heinrich Mann: Der Untertan*. (çev. Haşmet Atasoy). Aktaran: Teber, S. (1990). *Politik – Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Erbach, W. (1965). *65 Jahre Westdeutscher Fussball-Verband*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. Cilt 4, İstanbul: Eser Matbaası.
- Ertan, T, F. (1994). *Kadrocular ve Kadro Hareketi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Felek, B. (1934). Spor Terbiyesi ve Askerî Disiplin. *Türk Spor*, Yıl 5, Sayı 18/225, 27 Ocak 1934.

Felek, B. (1983). *Seçme Yazılar*. İstanbul: Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayınları.

Fetgeri, A. (1930). Spor Kulübü Milli Bir Mekteptir. *Türk Spor*, Yıl 2, Sayı 14, 2 Ocak 1930.

Fetgeri, A. (1930). Kadınlarımız ve Spor. *Türk Spor*, Yıl 2, Sayı 8/60, 20 Kasım 1930.

Fetgeri, A. (1930). Kadınlar ve Spor. *Türk Spor*, Yıl 2, Sayı 10/62, 4 Aralık 1930.

Festschrift zur 2. Arbeiter-Olympiade Wien 1931. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.

Fırat, A. H. (2005). *Bir Dönem Tartışmalarının Seyri; 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Fischer, J. (1976). *Die Olympiade der Sozialistischen Arbeitersport Internationale in Frankfurt 1925*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.

Fischer, J. and H. P. Meiners, (1973). *Proletarische Körperkultur unde Gesellschaft. Zur Geschichte des Arbeitersports*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.

Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Fişek, K. (1998). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünya'da ve Türkiye'de Spor Yönetimi*. Ankara: Bağırhan Yayınevi.

- Fomina, M. (2009). *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politikasında Beden Terbiyesi ve Sporun Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Foucault, M. (2006), *Hapishanenin Doğuşu*. (çev. M. A. Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Földesi, G. S. (2006). Eastern Europe. In J. Coakley and E. Dunning (Eds.), *Handbook of Sport Studies* (pp.530-571), London: Sage Publications.
- Galip, R. (1933). Türk Çocuğu Yasası. *Hâkimiyeti Milliye*. 24 Nisan 1933.
- Gastgeb, H. (1932). Panem et circences. *Der Kampf. Sozialdemokraticshe Monatschrift*, 1 (pp. 36-38).
- Gastgeb, H. (1952). *Vom Wirthaus zum Stadion. 60 Jahre Arbeitersport in Österreich*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Gehrmann, S. (1988). *Fusball-Vereine-Politik. Zur Sport-geschihte des Reviers. 1900-1940*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak*. İstanbul: İletisim Yayınları.
- Girginov, V. (1998), Capitalist philosophy and communist practice: The transformation of Eastern European sport and the International Olympic Committee, *Sport in Society*, Vol. 1, No. 1, (pp. 118 — 148).
- Gori, G. (2003). *Italy: Mussolini's Boys at Hitler's Olympics*. In Krüger, A. and W. J. Murray (Eds.). *The Nazi Olympics; Sport, Politics, and the Appeasement in the 1930s*. (pp. 113-126). USA: University of Illionis.

- Gounot, A. (2001). Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of Red Sport International, 1921-1937. *Journal of Sport History*. Vol. 28 No. 1. (pp. 23-39)
- Gounot, A. (2005). The Project of the People's Olympic Games of Barcelona (1936), between Communism and Regional Republicanism. *Cultura, Ciencia y Deporte*. 2 (1). 115-123.
- Greenberg, E. (1970). Concensus and Dissent: Trends in Political Research. *Political Socialization*. (pp. 1-19).
- Groom, T. (1944). *The fifty year story of the club: National Clarion Cycling Club 1894-1944*. Jubilee Souvenir, Halifax. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Grote, C. (1996). *Die Arbeiterathleten in Niedersachsen*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Gruneau, R. (1983). *Class, Sports and Social Development*. Aktaran: S. A. Riess, (1994). From Pitch to Putt: Sport and Class in Anglo-American Sport, *Journal of Sport History*, Vol. 21, No. 2, (pp. 138-184).
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler*. (çev. Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Guttman, A. (1992). *The Olympics: A history of the modern games*. Urbana, IL.
- Güçlü, M. (2001). Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Türkiye'de Beden Eğitimi ve Sporun Gelişimi. *Milli Eğitimi Dergisi*, Sayı: 150, (s. 33-38), Ankara.
- Gülbahar, G. (2006). *Cumhuriyet Dönemi (1920-1950) Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Gündoğan, A. O. (2003). Devlet ve Milliyetçilik. *Doğu- Batı*, Yıl: 6, Sayı: 21, (s. 181-194).
- Güngör, E. (1992). *Dünden Bugünden Tarih- Kültür-Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1992). Önsöz. R. Aron, *Sınıf Mücadelesi*. (çev. E. Güngör) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gürsoy, N. (1998). Sağlık, gençlik, güzellik. Ed. U. Tanyeli, *Üç Kuşak Cumhuriyet*. İstanbul : Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998
- Güven, Ö. (1996). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Nisan 1996.
- Güven, Ö. (1999). Osmanlı’dan Cumhuriyete Gençlik ve Spor Bayramları. *Toplumsal Tarih*, Sayı 65, Mayıs 1999, (s. 33–38).
- Güvenç, B. (1993). *Türk Kimliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güzel, M. Ş. (1993). *Türkiye’de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)*. İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Haag, H. (1982). Life and Work of Carl Diem. The Father of Modern Physical Education in Germany. *International Journal of Physical Education*, Vol. 19, No. 2, (pp. 24-30). Aktaran: D. Chatziefstathiou (2005). *The Changing Nature of the Ideology of Olympism in the Modern Olympic Era*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Loughborough University.
- Hargreaves, J. (1986). *Sport, Power and Culture: A Social and Historical Analysis of Popular Sports in Britain*, New York: St Martin’s Press.
- Hayrinen, R. and Laine, L. (1989). *Finland as a Great Power in Sport*. Aktaran: Laine, L. (1996). TUL: The Finnish Worker Sport Movement. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.67-80). Champaign, IL: Human Kinetics.

- Hentila, S. (1982). *History of Finnish Worker Sport. Vol. 1.* (1984). *Vol. 2.* (1987). *Vol. 3.* Aktaran: Laine, L. (1996). TUL: The Finnish Worker Sport Movement. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.67-80). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Heper, M. (1974). *Bürokratik Yönetim Geleneği*, Ankara: ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Hiçyılmaz, E. (1974). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Demet Ofset.
- Hitler, A. (2005). *Kavgam*. (çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Manifesto Yayınları.
- Hoberman, J. (1984). *Sport and Political Ideology*. Austin: University of Texas Press. In Jim McKay (1986). *Marxism as a Way of Seeing: Beyond the Limits of Current "Critical" Approaches to Sport*. *Sociology of Sport Journal*, Vol. 3, (pp. 261-272).
- Hoberman, J. (1993). *Sport and Ideology in the post-Communist Age*. In L. Allison (Ed.), *The Changing Politics of Sport*, New York: Manchester University Press, (pp. 15-36).
- Hoberman, J. (1998). *Sport and Ideology in the post-Communist Age*, Aktaran: V. Girginov, *Capitalist Philosophy and Communist Practice: The Transformation of Eastern European sport and the International Olympic Committee*, *Sport in Society*, 1: 1, (pp. 118 — 148).
- Hobsbawn E. J. (1995). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilikler*. (çev. Osman Akınbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hoffmann, D. (2000). Mothers in the Motherland: Stalinist Pronatalism in its Pan-European Context, *Journal of Social History*, Vol. 34, No. 1, (pp. 35-54).
- Hofmo, R. (1933). *Idrett og politikk*. Aktaran: Von der Lippe, G. (1996). Landmarks in the History of Norwegian Worker Sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.131-142). Champaign, IL: Human Kinetics.

- Hofmo, R. (1937). *Folkeidrett-arbeideridrett-borgerlig idrett*. Aktaran: Von der Lippe, G. (1996). Landmarks in the History of Norwegian Worker Sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.131-142). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Holmes, D. (2002). *Terrorism, A Marxist Perspective*. Newtown: Resistance Books.
- Holt, R. (1989). *Sport and the British, A Modern History*. Oxford University Press.
- Horne, J., A. Tomlinson and G. Whannel (1999). *Understanding Sport: An Introduction to the Sociological and Cultural Analysis of Sport*. New York: Routledge.
- Isaev, A. (2002). *Sportvnaya Politika Rossi*. Aktaran: Fomina, M. (2009). *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politasında Beden Terbiyesi ve Sporün Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İlikan, C. G. (2006). *Tuberculosis, Medicine and Politics: Public Health in the Early Republican Turkey*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History.
- İspir, E. G. (1987). *Atatürk Gençlik ve Spor*. İçinde: *Atatürk ve Gençlik*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Izvestia*, 20 Temmuz 1925, Aktaran: J. Riordan (1974). Soviet Sport and Soviet Foreign Policy, *Soviet Studies*, Vol. 26, No. 3, (pp. 322-343).
- Izvestia*, 12 Temmuz 1937, 24 Temmuz 1938, 26 Temmuz 1938, Aktaran: Edelman, R. (1993). *Serious Fun; A History of Spectator Sports in the USSR*. New York: Oxford University Press.
- Jahrbuch der Deutschen Sozialdemokratie, (1927). *K Sportu*, No. 11. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Jay, M. (1989). *Diyalektik İmgelem*. (Çev. Ünsal Oskay). İstanbul: Ara Yayıncılık. Aktaran: Teber, S. (1990). *Politik – Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık.

- Jedlicka, L. (1963). Zur Vorgeschichte des Korneuburger Eides, 18 Mai 1930. *Österreich in Geschichte und Literatur*, 7, (pp. 146-153).
- Jones, S. G. (1987). State Intervention in Sport and Leisure in Britain between the Wars. *Journal of Contemporary History*, Vol. 22, No. 1, (pp. 163-182).
- Jones, S. G. (1988). *Sports, Politics, and the Working Class: Organized Labour and Sport in Interwar Britain*. New York: Manchester Univeristy Press.
- Jones, S. G. (1996). *The British Workers' Sports Federation: 1923-1935*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Kanok, İ. (1934). Her Şey Atatürk'ten Yalnız Atatürk'ten, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 35.
- Kanok, İ. (1934). Kızlarımız ve Spor. *Spor Postası*, Yıl 2, Sayı 64, 1 Temmuz 1934.
- Kanok, İ. (1935). Gençlik Teşkilatı Niçin Lazım? *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 46, 23 Şubat 1935.
- Kanok, İ. (1935). Amatörlük ve Profesyonellik. *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 47, 2 Mart 1935.
- Kanok, İ. (1935). Gençlik Teşkilatı Nasıl Olacak? *Spor Postası*, Yıl 3, Sayı 54, 20 Nisan 1935.
- Kaplan, İ. (1999). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaer, İ. (1992). *Türk Ocakları (1912-1931)*. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Karakaş, M. (2000). *Türk Ulusçuluğunun İnşası*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Karaküçük, S. (ed.) (1992). *Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938) Seçilmiş Makaleleri*. Ankara: 72 TDFO.
- Karaküçük, S. (ed.) (1993). *Ülkü (1933-1950) Seçilmiş Spor Makaleleri*. Ankara: 72 TDFO.

- Karaküçük, S. (1999). Osmanlı'da İzciğin Paramiliter Görünümü. *Selçuk Üniversitesi Osmanlı'da Spor Sempozyumu*, Konya, Mayıs 1999.
- Karlıklı, İ. (1967). Türk Ocağı ve Hamdulillah Suphi. *Türk Yurdu (yeni seri)*, Cilt 6, Sayı 2, (s. 58-61).
- Kaufmann, F. (1978). *Sozialdemokratie in Österreich. Idee un Geschichte einer Partei. Von 1889 bis zur Gegenwart*. Vienna/Munich, (pp. 537-586).
- Kaya, A. (2010). *Türk Siyasi Tarihi'nde CHP'nin Gençlik Kolları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kazgan, G. (2000). *Küreselleşme ve Ulus Devlet*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kennedy, P. (1999). *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*. (çev. Fikret Üçcan). Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Keyder, Ç. (1989). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. (çev. Sabri Tekay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, E. F. ve Sarıbay A. Y. (1998). *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Keys, B. (2003). Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s, *Journal of Contemporary History*, Vol. 38, No. 3, Sport and Politics, (pp. 413-434).
- Keys, B. (2009). The Body as a Political Space: Comparing Physical Education under Nazism and Stalinism, *German History*, Vol. 27, No. 3, (pp. 395-413).
- Kıslalı, A. T. (2002). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kidd, B. (1996). Worker Sport in the New World: The Canadian Story. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.143-156). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Kidd, B. and M. MacDonnell, (2007). *Peace, Sport and Development*. Aktaran: Norman, M. (2009). *Playing for Peace? The Relationship of Sport to*

Peacebuilding in Divided Societies. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, School for International Studies, Simon Fraser University, Burnaby, Canada.

Kocabaş, E. (2006). *Political Change and Working Class Formation Between 1945 – 1960 in Turkey*. Unpublished Master of Arts Thesis, Boğaziçi University Atatürk Institute for Modern Turkish History, İstanbul.

Kolasky, J. (1979). *The Shattered Illusion*. (pp. 22-47). Aktaran: B. Kidd, (1996). *Worker Sport in the New World: The Canadian Story*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.143-156). Champaign, IL: Human Kinetics.

Konar, E. (2003). Çocuk Siyaseti ve Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi. *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt 40, Sayı 235.

Kongar, E. (1985). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Ankara: Remzi Kitabevi.

Kongar, E. (2005). *21. Yüzyılda Türkiye*. Ankara: Remzi Kitabevi.

Korea Konsult Turizm Şirketi Web Sitesi, *Mass Games*, Web adresi: http://koreakonsult.com/kommande-mass-games_eng.html adresinden 8 Aralık 2011 tarihinde alınmıştır.

Korkmaz, Z. (haz.) (2000). *Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yayınları.

Korkmaz, Z. (2007). *Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nu (Ankara Milli Stadı'nı) Okumak: Erken Cumhuriyet Döneminde Mekân, Toplumsal Yaşantı ve İdeoloji İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Koryürek, C. E. (2003). *Olimpiyadlar, Eski Olimpiyadlar, Modern Olimpiyadlar ve Olimpiyadlar'da Türkler*. İstanbul: Stil Matbaacılık.

Kozlov, D. F., and T. N. Malkovskaya (1988). *Marksizm-Leninizm o Sotsialnoy Suşçnosti Çeloveka I Vsestronnem Razvitii Ego Liçnosti*. Aktaran: Fomina, M.

(2009). *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politasında Beden Terbiyesi ve Sporün Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kozmina, V. P. (1967). *Mezhdunarodnoye rabocheye sportivnoye dvizenie posle Velikoi Oktyobrskoi sotsailisticheskoi revolyutsii*. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.

Köker, L. (1996). Kimlik Krizinden Meşruluk Krizine Kemalizm ve Sonrası. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 71.

Köy Enstitüleri Programları (1936-1953), (2004). Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.

Krammer, R. (1981). *Arbeitersport in Österreich. Ein Beitrag zur Geschichte der Arbeiterkultur in Österreich bis 1938*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.

Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.

Krasny Sport, 12 Mayıs 1929, Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.

Krasny Sport, 31 Aralık 1933, 24 Temmuz 1934, 31 Temmuz 1934, 22 Ekim 1934, 1 Ocak 1937. Aktaran: B. Keys (2003). Soviet Sport and Transnational Mass Culture in the 1930s, *Journal of Contemporary History*, Vol. 38, No. 3, Sport and Politics, (pp. 413-434).

Kristoffersen, K. (1974). *Frihet, sunnheit, capital*. Aktaran : von der Lippe, G. (1996). Landmarks in the History of Norwegian Worker Sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.131-142). Champaign, IL: Human Kinetics.

- Krüger, A. (1981). *Gesinnungsbildung durch Turnunterricht- oder pro patria est dum ludere videmur*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Krüger, A. (1995). *Buying victories is positively degrading. European origins of government pursuit of national prestige through sport*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Krüger, A. (1996). Worker Sport around the World. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.171-174). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Krüger, A. (1999). "Once the Olympics are through, we will beat up the Jew", German Jewish Sport 1898-1938 and the Anti-Semitic Discourse. *Journal of Sport History*, Summer 1999, (pp. 353-375), Vol. 26, No. 2.
- Krüger, A. (2008). Which Associativity? A German Answer to Syzmanski's Theory of the Evolution of Modern Sport, *Journal of Sport History*, Spring 2008, Vol. 35, No. 1.
- Krüger, A., and J. Riordan (Eds.). (1996). *The story of worker sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Krüger, A. and W. J. Murray (Eds.) (2003). *The Nazi Olympics; Sport, Politics, and the Appeasement in the 1930s*. (pp. 1-16). USA: University of Illionis.
- Küçükaydın, D. (2010). *Geleceği Geçmişten Geçmiş Gelecekten Kurtarmak, Denemeler*. İstanbul: Köksüz Yayınlar.
- Laclau, E. and C. Mouffe (1982). Recasting Marxism: hegemony and new political movements. *Socialist Review*, Vol. 12, (pp. 91-113). In Jim McKay (1986). Marxism as a Way of Seeing: Beyond the Limits of Current "Critical" Approaches to Sport. *Sociology of Sport Journal*, Vol. 3, (pp. 261-272).

- Laclau, E. and C. Mouffe (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso. In Jim McKay (1986). Marxism as a Way of Seeing: Beyond the Limits of Current “Critical” Approaches to Sport. *Sociology of Sport Journal*, Vol. 3, (pp. 261-272).
- Lahti, P. (1948). *Suomen työlaisurheilun historiya*. Aktaran: Laine, L. (1996). TUL: The Finnish Worker Sport Movement. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.67-80). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Laine, E. W. (1981). “Finnish Canadian radicalism and Canadian politics: the first forty years, 1900-1940”. Kidd, B. (1996). Worker Sport in the New World: The Canadian Story. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.143-156). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Laine, L. (1978). *The Helsinki Jyry Club. 75 years of Worker Sport*. Aktaran: Laine, L. (1996). TUL: The Finnish Worker Sport Movement. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.67-80). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Laine, L. (1984). *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856-1917*. Aktaran: Laine, L. (1996). TUL: The Finnish Worker Sport Movement. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.67-80). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Laine, L. (1996). TUL: The Finnish Worker Sport Movement. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.67-80). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Landar, A.M. (1972). *Fizicheskaya kultura –sostavnaya chast kulturnoi revslyutsii na Ukraine*. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Landau, J. M. (1999). *Pantürkizm*. (çev. Mesut Akın), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Langenfeld, H. (1985). *Aristokratischer Sport im wilhel-minischen Deutschland*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J.

- Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Lenin, V. (1968). *Soçineniya (Toplu Eserler)*. Aktaran: Fomina, M. (2009). *Sovyetler Birliği'nin İç ve Dış Politasında Beden Terbiyesi ve Sporün Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lockhart, R.B. (1964). *Giants cast long shadows*. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Lorenz, E. (1974). *Arbeiderbevegelsens historie II, 1930-1973*. Aktaran: Von der Lippe, G. (1996). Landmarks in the History of Norwegian Worker Sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.131-142). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Luh, A. (2003). On the Way to a National Socialist Sports System: From Liberal Sports in Clubs and Associations to Directed Sports in National Socialist Organizations. *European Journal of Sport Science*, Vol. 3, No: 3, (pp. 1-9).
- Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi*, 3 Nisan 1939. Cilt 1, Sayı 12.
- MacAloon, J. (1981). *This Great Symbol: Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympic Games*. Chicago, (pp. 43-82).
- Macey, D. (2005). *Michel Foucault*. (çev. Zeynep Okan), İstanbul: Güncel Yayınları.
- Maguire, J. (2005). *Power and Global Sport: Zones of Prestige, Emulation and Resistance*. New York: Routledge.
- Makal, A. (1999). *Türkiye'de Tek Parti Döneminde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Maksudyan, N. (2005). *Türklüğü Ölçmek*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mandel, E. (1996). *Marksizme Giriş*. (çev. Bülent Tanatar) İstanbul: Yazın Yayıncılık.

- Mandell, R. (1974). Carl Diem on Sport and War. *Canadian Journal of History of Sport and Physical Education*, Vol. 5, No. 1, (pp. 10-13). Aktaran: D. Chatziefstathiou (2005). *The Changing Nature of the Ideology of Olympism in the Modern Olympic Era*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Loughborough University.
- Mangan, J. A. (1981). *Atleticism in the Victorian and Edwardian Public School – The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994). *Türkiye’de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1998). Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler. (Der. S. Bozdoğan ve R. Kasaba) (Çev. N. Elhüseyni), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- McKay, J. (1986). Marxism as a Way of Seeing: Beyond the Limits of Current “Critical” Approaches to Sport. *Sociology of Sport Journal*, Vol. 3, (pp. 261-272).
- Mehl, E. (1923). *Grundriß des deutschen Turnens*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: “New times are with us”. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Melling, A. (1999). Cultural Differentiation, Shared Aspiration: The Entente Cordial of International Ladies’s Football, 1920-45. In J. A. Mangan (Ed.), *Sport in Europe, Politics, Class and Gender*. London: Frank Cass Publishers, (pp. 27-53).
- Merkel, U. (2002). *Sport, power and the state in Weimar Germany*. In J. Sugden and A. Tomlinson (Eds.), *Power Games: A Critical Sociology of Sport*, (pp. 141-160), New York: Routledge.
- Merkel, U. (2010). *Pyongyang Proudly Presents: Mass Displays and Displays of the Masses in North Korea*. In: Leisure Identities and Authenticity. LSA Publication (10). Leisure Studies Association, Eastbourne, UK, (pp. 1-28).

- Meşec, İ. (2006). *Ulus-Devlet Olma Yolunda Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Siyasal Kimlikleri ve Modernleşme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Meşeci, F. (2007). *Cumhuriyet Sonrası Türk Eğitim Sisteminde Ritüeller: Kuramsal Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Metcalf, A. (1978). "Working class physical recreation in Montreal, 1860-1895". *Working Papers in the Sociological Study of Sport and Leisure*, 1 (2). Aktaran: B. Kidd, (1996). *Worker Sport in the New World: The Canadian Story*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.143-156). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Meyer, M. S. (1976). *Sport und Prozessunabhängige Qualifikationsmerkmale unter besonderer Berücksichtigung des Arbeitersports und des Sports im Faschismus*. Aktaran: Krüger, A. (1996). *The German way of worker sport*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Miller, T., Geoffrey L., McKay J. and D. Rowe (2001). *Globalization and Sport*. London: Sage Publications.
- Mirzeoğlu, N. (Ed.) (2011). *Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Spor Yayınevi.
- Mit uns zieht die Neue Zeit. (1981). *Arbeiterkultur in Österreich 1918-1934*. Aktaran: Krammer, R. (1996). *Austria: "New times are with us"*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Morgan, W. J. (1994). *Leftist Theories of Sport: A Critique and Reconstruction*. USA: University of Illinois.
- Morpa Spor Ansiklopedisi* (1997). Atatürk ve Spor, Cilt 1, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

- Mosse, L. G. (1991). *The Nationalization of the Masses*. Ithaca: Cornell University Press.
- Mott, M. (1983). "One solution to the urban crisis: Manly sports and Winnipeggers, 1900-1914". *Urban History Review* 12 (2), pp. 57-70. Aktaran: B. Kidd, (1996). Worker Sport in the New World: The Canadian Story. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.143-156). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Mouffe, C. (1983). Working-class hegemony and the struggle for socialism. *Studies in Political Economy*, Vol. 12, No. 7-26. In Jim McKay (1986). *Marxism as a Way of Seeing: Beyond the Limits of Current "Critical" Approaches to Sport*. *Sociology of Sport Journal*, Vol. 3, (pp. 261-272).
- Mouffe, C. (1984). Towards a theoretical interpretation of 'new social movements'. (pp. 139-143). In S. Hanninen and L. Paldan (eds.). *Rethinking Marx*. New York: International General.
- Moustard, R. (1983). *Le sport populaire*. Aktaran: Murray, W. (1996). The Worker Sport Movement in France. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.27-42). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Murray, W. J. (1987a). *Sport and Politics in France in the 1930's: The Workers' Sports Federations on the Eve of the Popular Front*. Aktaran: Murray, W. (1996). The Worker Sport Movement in France. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.27-42). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Murray, W. J. (1987b). *The French Workers' Sports Movement and the Victory of the Popular Front in 1936*. Aktaran: Murray, W. J. (1996). The Worker Sport Movement in France. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.27-42). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Murray, W. J. (1996). The Worker Sport Movement in France. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.27-42). Champaign, IL: Human Kinetics.

- Murray, W. J. (2003). *Introduction*. In Krüger, A. and W. J. Murray (Eds.). *The Nazi Olympics; Sport, Politics, and the Appeasement in the 1930s*. (pp. 1-16). USA: University of Illinois.
- Naison, M. (1979). "Lefties and Righties: The Communist Party and Sports during the Great Depression". *Radical America*. 13. pp. 47-59. Aktaran: B. Kidd, (1996). *Worker Sport in the New World: The Canadian Story*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.143-156). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Nitsch, F. (1985a). *Dieinternationalen Arbeitersport-bewungen*. Aktaran: Krüger, A. (1996). *The German way of worker sport*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Nitsch, F. (1985b). *90 Jahre Arbeitersport. Bundestreffen des Freundeskreises ehemaliger Arbeitersportler*. Aktaran: Krüger, A. (1996). *The German way of worker sport*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Nitsch, F. (1996). *The Two International Worker Sport Organizations: Socialist Worker Sports International and Red Sport International*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.167-170). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Nodia, G. (1998). *Milliyetçilik ve Demokrasi*. (çev. Eralp Yalçın), *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 50, (s. 102-117).
- Norman, M. (2009). *Playing for Peace? The Relationship of Sport to Peacebuilding in Divided Societies*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, School for International Studies, Simon Fraser University, Burnaby, Canada.
- Novoselov, N.P. (1950). *Fizicheskaya kultura v period russkoi revolyutsii, 1905-1907*. Aktaran: Riordan, J. (1996). *Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.

- Opie, H. (1987). *Changing Concerns in the Legal Control of Participant Violence in Sport*. In: *Games, Rules and the Law*. ASSH Studies in Sports History: No. 4.
- Orhan, İ. (2011). *Siyaset Spor Sermaye İmparatorluğu*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Ölçün, G. (1972). *Türkiye İktisat Kongresi*. Ankara. Aktaran: Yaşa, M. (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Österreichische Arbeiter-Turn-und-Sportzeitung (ÖATZ). (1924), (1928). *Venbandsorgan des 17. und 18. Kreises des Arbeiter-Turn-und Sportbundes*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Özbudun, E. (1997). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu. Ed. N. Bilgin, *Cumhuriyet Demokrasi Kimlik*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Özdoğan, G. G. (2002). *"Turan"dan "Bozkurt"a, Tek Parti Döneminde Türkçülük, (1931-1946)*. (çev. İsmail Kaplan) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özer, M. H. (2010). *Osmanlıdan Cumhuriyete Devlet Eli İle Milli Tüccar Oluşturma Politikalarında Bankacılık Sektörünün Yeri: İş Bankası Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özmaden, H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özmaden, M. (2010). Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (TİCİ) dönemi milli ruh ve milli temsil, siyasi ve milli propaganda ile ülkeyi tanıtmaya-çabaları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* .Cilt 7, Sayı 1, (s. 1439-1457).
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Öztürkmen, A. (2006). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Palbrant, R. (1996). A Vital Period in Swedish Worker Sport: 1919-1936. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 117-129). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Parla, T. (1992). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları Cilt: 3, Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paton, G. and R. K. Barney (2002). *Adolf Hitler, Carl Diem, Werner Klingeberg, and the Thousand Year Reich: Nazi Germany and Its Envisioned Post-War Olympic World*, K.B. Aktaran: D. Chatziefstathiou (2005). *The Changing Nature of the Ideology of Olympism in the Modern Olympic Era*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Loughborough University.
- Pedersen, H. C. (2008). Sports, Politics and the Ethnicity in the North. Workers' Sport in Western Finnmark in the Late 1930s. *Acta Borealia*, Vol. 25, No. 2, (pp. 160-186).
- Perel, A. (1958). *Football in the USSR*, Moscow.
- Podvoisky, N. (1919). *O militsionni organizatsii vooruzhonnykh sil Rossiyskoi Sovetskoi Federativnoi Sotsialiticheskoii Respubliki*. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Porro, N. (1999). The Sport System and Sports Organisations in Italy. In K. Heinemann (Ed.). *Sport Clubs in Various European Countries*. (pp. 33-70). Hofmann, Series Club of Cologne Vol. 1.
- Radetz, W. (1982). *Der Starkere*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Remzi, D. (1934). Bugünkü Spor, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 16, 28 Temmuz 1934.

- Remzi, D. (1934). Milli Spor Temaslarından Vazgeçmeli, *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 22.
- Resmi Gazete*, No 64, 10 Mart 1924.
- Revel, J. (2006). *Michael Foucault*, (çev. K. Atakay) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Riess, S.A. (1982). "Working-class sports in America, 1882-1920". Aktaran: B. Kidd, (1996). *Worker Sport in the New World: The Canadian Story*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.143-156). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Riess, S.A. (1994). From Pitch to Putt: Sport and Class in Anglo-American Sport, *Journal of Sport History*, Vol. 21, No. 2, (pp. 138-184).
- Rigauer, B. (2006). *Marxist Theories*. In J. Coakley and E. Dunning (Eds.), *Handbook of Sport Studies* (pp. 28-47), London: Sage Publications.
- Riordan, J. (1974). Soviet Sport and Soviet Foreign Policy, *Soviet Studies*, Vol. 26, No. 3, (pp. 322-343).
- Riordan, J. (1977). *Sport in Soviet Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Riordan, J. (1982). *Sport and Communism, on the Example of the USSR*. In J. Hargreaves (Ed.), *Sport, Culture, and Ideology*, Padstow, Cornwall: T. J. Press Ltd. (pp. 213-231).
- Riordan, J. (1984). *The Workers' Olympics*. In M. Roche (2000). *Mega-events and Modernity: Olympics and Expos in the Growth of Global Culture*. New York: Routledge.
- Riordan, J. (1986). *Elite Sport Policy in East and West*. In L. Allison (Ed.) *The Politics of Sport*. (pp. 66-89). Manchester: Manchester University Press.
- Riordan, J. (1990). Playing to New Rules: Soviet Sport and Perestroika. *Soviet Studies*, Vol. 42, No. 1 (Jan., 1990), (pp. 133-145).
- Riordan, J. (1991). *Sport, Politics, and Communism*, New York: Manchester University Press.

- Riordan, J. (1993). The Rise and Fall of Soviet Olympic Champions, *OLYMPIKA: The International Journal of Olympic Studies*, Vol. 1993, (pp. 25-44).
- Riordan, J. (1996). *Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Riordan, J. and A. Krüger (1999). *The International Politics of Sport in the 20th Century*. New York: Routledge.
- Roche, M. (2000). *Mega-events and Modernity: Olympics and Expos in the Growth of Global Culture*. New York: Routledge.
- Rodeo, C. C. (1983). *Introduction to the Political Science*. Singapore: Mc Graw-Hill International Editions.
- Rosamond, B. (1997). *Political Culture*. In B. Axsfors and G. Browning (Eds.), *Politics: an Introduction* (pp. 77-105). London: Routledge.
- Russell, D, and B. Russell (1979). *Endüstri Toplumunun Geleceği*. (Çev. Melih Ölçer). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Safa, N. (1934). Bir Memleket Meselesi İçin Söz İstiyorum. *Spor Postası*, Yıl 1, Sayı 23.
- Samuokov, F.I. (Ed.), (1964). *Istoriya fizicheskoi kultury*. Aktaran: Riordan, J. (1996). *Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union*. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Sanayi İstatistikleri, 1932-39 Döneminde Sanayii Teşvik Kanunu'ndan Yararlanan İşletmelerin Faaliyetle* (1945). İstanbul: D.İ.E. Yayınları.
- Sarıkaya, M. (2008). 1925 Prag Pedagoji Kongresi'nde Bir Türk: Selim Sırrı Tarcan. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 42, Kasım 2008, (s. 301-310).
- Sarup, M. (1995). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. Ankara: Ark Yayınevi.

- Savcı, E. H. (1935). Şimdi Müsterih Oldum. *Top Dergisi*, Yıl 2, Sayı 11, 8 Şubat 1935.
- Say, Ö. (1998). *Milli Devlet Kültürü*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Schmitt, R. L. and Leonard, W. M. (1986). Immortalizing the Self Through Sport. *The American Journal of Sociology*, Vol. 91, No. 5 (Mar., 1986), (pp. 1088-1111)
Published by: The University of Chicago Press
- Schuster, H. (1962). *Arbeiterturner im Kampf um die Jugend. Zur Geschichte des revolutionären Arbeitersports.1893-1914*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Scruton, R. (1980). *The Meaning of Conservatism*. London: Macmillan.
- Semashko, N.A. (1954). *Fizicheskaya kultura I zdravo-okhranenie v SSSR*. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Senn, A. E. (1999). *Power, Politics, and the Olympic Games*, Champaign, IL: Human Kinetics.
- Sennett, R. (2002). *Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*, (çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Siegelbaum, L. H. (2005). Soviet Car Rallies of the 1920s and 1930s and the Road to Socialism. *Slavic Review*, Vol. 64, No. 2, (pp. 247-273).
- Sinitsyn, S. D. (Ed.) (1953). *Istoriya fizicheskoi kulture narodov SSSR*. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Slack, T. (2004). *The Commercialization of Sport*. New York: Routledge.
- Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik*. (çev: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. (çev. Derya Kömürcü). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sözmen, M. F. (2011). *Barselona ve Berlin*. *Evrensel*. Web sitesi: <http://bilgiledunya.net/2011/08/barcelona-ve-berlin/> adresinden 9 Eylül 2011 tarihinde alınmıştır.
- Sport and Games*, Kasım-Aralık 1931, Ocak 1932. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Sport v SSSR*. No. 5, (1973). Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Stacey, J. and B. Thome (1985). The missing feminist revolution in sociology. *Social Problems*, Vol. 22, No. 4, (pp. 301-316).
- Starovoitova, Z. (1969). *Polpred zdorovyia*. Aktaran: Riordan, J. (1996). Worker Sport within a Worker State: The Soviet Union. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp. 43-65). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Stauff, J. W. (1994). *Political Football: The Workers' Sport Movement in Hanover During the Weimar Republic*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Faculty of the Graduate School of the State University of New York. New York, USA.
- Steinberg, D. A. (1978). The Workers' Sport Internationals 1920-28. *Journal of Contemporary History*, Vol. 13, No. 2, (pp. 233-251). London: Sage Publications.
- Steinberg, D. A. (1979). *Sport Under Red Flags! The Relations Between the Red Sport International and the Socialist Workers' Sport International 1920-1939*. Ph.D. Thesis presented in University of Wisconsin. Aktaran: Gounot, A. (2001). Sport or Political Organization? Structures and Characteristics of Red Sport International, 1921-1937. *Journal of Sport History*. Vol. 28 No. 1. (pp. 23-39)

- Steiner, H. (1983). *Die Kommunistische Partie*. Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Stekloff, G. M. (1928). *History of the First International*. London: Martin Lawrence Limited. Web:<http://www.marxists.org/archive/steklov/history-first-international/index.htm> adresinden 5 Kasım 2011 tarihinde alınmıştır.
- Sugden, J. (2006). Teaching and Playing Sport for Conflict Resolution and Co-Existence in Israel, *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 41, No. 2, (pp. 221-240). Aktaran: Norman, M. (2009). *Playing for Peace? The Relationship of Sport to Peacebuilding in Divided Societies*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, School for International Studies, Simon Fraser University, Burnaby, Canada.
- Sunday Worker*, 5 Şubat 1928, 7 Ekim 1928, 9 Aralık 1928. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Sümer, R. (1989). *Sporda Demokrasi; Belgeler/Yorumlar*.Şafak Matbaası, Ankara.
- Swingewood, A. (1991). *A Short History of Sociological Thought*, London: Macmillan. Aktaran: Merkel, U. (2002). *Sport, power and the state in Weimar Germany*. In J. Sugden and A. Tomlinson (Eds.), *Power Games: A Critical Sociology of Sport*, (pp. 141-160), New York: Routledge.
- Şahin, K. (2004). Devlet'in Varlık Şartları Bağlamında Ulus Devlet Modeli. Ed. A. V. Can ve K. Şahin, *Tarih Siyaset İktisat Yönetim*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, M. Y. ve Tunçkol, H. M. (2010). İşçi Hareketlerinin Futbolun Tarihsel Gelişim Sürecine Etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 1, Ankara.
- Şahin, M. Y. (2011). *Türkiye'de Spor Siyaset Etkileşimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Şeneken, S. (2009). *1930'lu Yıllarda İzmir'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve
İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Talas, C. (1991). *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Talu, N. (2008). *Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tokat.
- Tan Gazetesi*, 20 Mayıs 1936.
- Tanilli, S. (1996). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?* İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tarcan, S. S. (1925). *Prag Spor Pedagojisi Kongresi ve Seyahat İntibaları*, İstanbul:
Matbaa-i Amire.
- Tarcan, S. S. (1926). *Sporcu Neler Bilmeli?* İstanbul: İkbâl Kütüphanesi.
- Tarcan, S. S. (1928). *Terbiye-i Bedeniyye Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Tarcan, S. S. (1932). *Beden Terbiyesi; Oyun, Cimnastik, Spor*. İstanbul: Devlet
Basımevi.
- Tarcan, S. S. (1943). *Spor Pedagojisi*. İstanbul: Cumhuriyet Basımevi.
- Taşkesenlioğlu, M. Y. (2007). *Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları*.
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve
İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
- Tatz, C. (1987). *Aborigines in Sport*. Published by The Australian Society for Sports
History, The Flinders University of South Australia.
- Tayga, Y. (1990). *Türk Spor Tarihine Genel Bakış*. Ankara: GSGM Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 18, Devre 5, Düstur 3. Tertip, C.19, Kanun No; 3466, Kabul
Tarihi, 20 Haziran 1938.
- Teber, S. (1990). *Politik – Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık.

- Teichler, H. J. (1980). *Arbeitersport als soziales und politisches Phanomen im wilhelminischen Klassenstaat*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Teichler, H. J. and G. Hauk (Eds.), (1987). *Illustrierte Geschichte des Arbeitersports*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (2000). Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB - Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması, Ankara: *Doğu-Batı*. Sayı:10.
- Temizhan, O. (2006). *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*. Ankara: Yurt Yayınları.
- The Clarion*, 8 Haziran 1923. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- The Labour Magazine*, May 1923 (p. 9). Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- THİSF Web Sitesi: <http://www.his.gov.tr>
- TİCİ Teşkilat ve Nizam-ı Umumiye* (1923). İstanbul: TİCİ Yayını, Ahmet İhsan Matbaası.
- TİCİ Üçüncü Umumi Kongresi Raporu*, 1927. İstanbul: TİCİ Yayını, Milli Matbaa.
- TİCİ Dördüncü Umumi Kongresi Raporu*, 1928. İstanbul: TİCİ Yayını, Akşam Matbaası.
- TİCİ Altıncı Umumi Kongresi Raporu*, 1933. İstanbul: TİCİ Yayını, Devlet Matbaası.

- TİCİ Yedinci Umumi Kongresi Raporu*, 1935. İstanbul: TİCİ Yayını, D. Mühit Matbaası.
- Timmermann, H. (1973). *Geschihte und Struktur der Arbeitersportbewegung. 1893-1933*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Timuçin, A. (1993). *Estetik*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- TMOK Dergisi* (1972). Türk Sporunun Örgütlenmesinin 50. Yıl Dönümü (1922-1972). Sayı 6. Nisan 1972.
- Toker, H. (2006). *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Toohey, K. and A. Veal (2000). *The Olympic Games: A Social Science Perspective*. London: CAB International.
- Top Dergisi* (1935), Sporun İlerlemesi Yolunda TİCİ Umumi Merkezi Spor İşleri Etrafında Yeni Bazı Kararlar İttihaz Etti, Yıl 2, Sayı 11, 8 Şubat 1935.
- Top Dergisi* (1935), CHP ve Spor, Yıl 2, Sayı 25.
- Topçu, N. (2010). *Sosyoloji*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Toprak, Z. (1986). Tanzimattan Cumhuriyet'e Osmanlı Ekonomisinde Gelişmeler: Tarım, Ticaret, Sanayi. *1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*.
- Tökin, İ. H. (1946). *Türkiye'de Sanayi I*. Ankara: DİE Yayınları.
- Trist, S. (1990). *Le patronat face a la question des loisirs ouvriers: avant 1936 et après*. Aktaran: Murray, W. (1996). The Worker Sport Movement in France. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.27-42). Champaign, IL: Human Kinetics.

- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları Basımevi.
- Tuncay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin kurulması (1923-1931)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Tural, S. (1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*. Ankara: Ecdad Yayınevi.
- Türk Spor* (1929). Hayalimdeki Sporcu. Yıl 1, Sayı 4, 24 Ekim 1929.
- Türk Spor* (1929). Mıntika Kongresi Yeni Merkez ve Spor Heyetini İntehap Etti, Yıl 1, Sayı 4, 24 Ekim 1929.
- Türk Spor* (1929). Spor İşlerimiz ve Halk Fırkası, Yıl 1, Sayı 13, 26 Aralık 1929.
- Türk Spor* (1930). Sporun Yeni Bir Zaferi, Yıl 2, Sayı 16, 1 Ocak 1930.
- Türk Spor* (1930). Güzellik Şampiyonu, Yıl 2, Sayı 18/30, 30 Ocak 1930.
- Türk Spor* (1930). Stad ve Hastahane, Yıl 2, Sayı 9/61, 27 Kasım 1930.
- Türk Spor* (1930). Bedava Lig Maçı Seyredebilirsiniz, Yıl 2, Sayı 11/63, 14 Aralık 1930.
- Türk Spor* (1931). Büyük Türkiye Spor Kongresi Ankara'da Toplandı, Yıl 2, Sayı 15/67, 8 Ocak 1931.
- Türk Spor* (1931). Güzel Vücut, Yıl 2, Sayı 32/84, 7 Mayıs 1931.
- Türk Spor* (1932). Pehlivanlar Amatör mü, Profesyonel mi?, Yıl 3, Sayı 16/20, 16 Ocak 1932.
- Türk Spor* (1932). Esat ve Recep Beylerin Nutukları, Yıl 3, Sayı 38/142, 25 Haziran 1932.
- Türk Spor* (1932). Nizamnamede Tadilat Gelecek Seneye Kaldı, Yıl 3, Sayı 39/143, 2 Temmuz 1932.
- Türk Spor* (1933). Seçme Takım..., Yıl 4, Sayı 24/179, 11 Mart 1933.

- Türk Spor* (1933). Seçme takım, Saçma Takım Haline İntihap Etti, Yıl 4, Sayı 26/181, 25 Mart 1933.
- Türk Spor* (1933). Muazzam Gençlik Teşkilatı Yapılıyor, Yıl 4, Sayı 41/196, 8 Temmuz 1933.
- Türkiye Kızılay Cemiyeti (1935), *1933–1934 Hesab Devresi İçinde Merkezi Umumi Tarafından Yapılan İşleri Bildiren Rapor*, Ankara: Ulus Basımevi, Ankara.
- Ueberhost, H. and G. Hauk (1989). *Arbeitersport und Arbeiterkultur im Ruhrgebiet*. Aktaran: Krüger, A. (1996). The German way of worker sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.1-25). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Ulus Gazetesi*, 19 Mayıs 1937.
- Unat, F. R. (1964). *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ural, T. (2008). *1930-1939 Arasında Türkiye’de Adab-ı Muaşeret, Toplumsal Değişme ve Gündelik Hayatın Dönüşümü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Uzun, H. (2010). Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk’ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 24, (s. 109-125).
- Ünalın, Ö. (2011). *Osmanlı Devletinde Batılılaşma Döneminde İzlenen Siyasetin, Erken Cumhuriyet Dönemindeki Siyasal ve Toplumsal Yapıya Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Üstün, M. (2007). *Korparatizm Kuramı Açısından Türkiye Endüstri İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Vamplew, W. (1988). *Pay Up and Play the Game: Professional Sport in Britain, 1875-1914*. Cambridge University Press.
- Van Bottenburg, M. (2001). *Global Games*. USA: University of Illinois.
- Verhandlungen des Parteitag der detuschen Sozialdemokratie Österreichs 1898*.
Aktaran: Krammer, R. (1996). Austria: "New times are with us". In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.81-95). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Von Bredow, W. (1983). Konservatismus. *Politischen Psychologie*. (pp. 136-143).
Aktaran: Teber, S. (1990). *Politik – Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Von der Lippe, G. (1981). *AIF* (Unpublished dissertation, Telemark distriktshoskole).
Aktaran: von der Lippe, G. (1996). Landmarks in the History of Norwegian Worker Sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.131-142). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Von der Lippe, G. (1996). Landmarks in the History of Norwegian Worker Sport. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.131-142). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Von der Lippe, G. (2000). Primary Sources and Theoretical Analysis of Women's Sports in Norway in the 1930s: A Bastardian Exergesis or a Fruitful Point of Departure. *The Sports Historian*, Vol. 20, No. 2, (pp. 67-93).
- Vural, İ. Y. (2008). Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, (s. 77-114), Kütahya.
- Wassong, S. (2004). *Pierre de Coubertin's American Studies and Their Importance for the Analysis of His Early Educational Campaign*, (Almanca'dan İngilizce'ye çev. N. King). Ergon Verlag, Würzburg, Germany.
- Watts, J. (2002). Arirang Festival. *Guardian*, 17 May.

- West, D. (1998). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant, Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*. (çev. A. Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları
- Whannel, G. (2008). *Culture, Politics and Sport, Blowing the Whistle, Revisited*. New York: Routledge.
- Wheeler, R. F. (1978). Organized Sport and Organized Labour: The Workers' Sport Movement. *Journal of Contemporary History*, Vol. 13. No. 2. pp. 191-210.
- Wilson, G. D. (1973). *A Dynamic Theory of Conservatism*. Academic Press. Aktaran: Teber, S. (1990). *Politik – Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Workers' Weekly*, 28 Nisan 1923. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Yasa, İ. (1973). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yaşa, M. (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Yavuz, E. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler: 1839-1950*. (Der. Donald Quataert, Erik Jan Zürcher), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yazıcı, A. G. (2002). *Atatürk Düşüncesinde Gençlik Eğitim ve Spor*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yeşilkaya, N. G. (2004). Halkevleri. Ed. A. İnsel, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2008). Yeni Başkent'in Sportif Yüzü: Ankara Demirspor. *Mülkiye*. Cilt 32, Sayı 261, (s. 119-131).
- Yıldız, D. (1979). *Türk Spor Tarihi*. İstanbul: Eko Matbaası.

- Yılmaz, H. (2007). *Michel Foucault'un Biyo-İktidar Kavramı Çerçevesinde Nazi Dönemi Propaganda Belgesellerinin Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Young Worker*, 27 Ağustos 1927, 10 Ekim 1927. Aktaran: Jones, S. (1996). The British Workers' Sports Federation: 1923-1935. In A. Krüger and J. Riordan (Eds.), *The story of worker sport* (pp.97-115). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Yurdal, M. (1986). *Türkiye'de İşçi Hareketleri ve Sendikal Haklar*, İstanbul: Yay Yayınevi.
- Yücel, H. A. (1993). *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Orta Öğretim*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.